

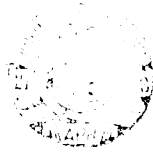
NEDERLANDSCHE GEDICHTEN

UIT DE VEERTIENDE EEUW

VAN

JAN BOENDALE, HEIN VAN AKEN

EN ANDEREN.

NEDERLANDSCHE GEDICHTEN

UIT DE VEERTIENDE EEUW

VAN

JAN BOENDALE, HEIN VAN AKEN

EN ANDEREN,

NAAR HET OXFORDSCH HANDSCHRIFT.

**OP GEZAG VAN HET STAATSBESTUUR EN IN NAAM DER KONINKLIJKE AKADEMIE
VAN WETENSCHAPPEN, LETTEREN EN FRAAIE KUNSTEN,**

uitgegeven door

F.-A. SNELLAERT,

lid der koninklijke Akademie van België, enz.

BRUSSEL,

M. HAYEZ, DRUKKER DER KONINKLIJKE AKADEMIE.

1869

INLEIDING.

De voornaamste ramp, welke het boergondisch beheer over de Nederlanden getrokken heeft, is wel zeker de vorming der taal in de eerste half eeuw van dat beheer geschied. De oorlog toch door Philips-de-Goede openlijk tegen onze taal gevoerd als het symbolum van een onafhankelijk volk, was gewis geen geschikt middel om onze voorouders het gareel der slavernij gedwee te doen dragen. De sluwe staatkunde van den veroveraar vond een veel krachtiger hulpmiddel in 's volks zucht voor nieuwigheden, waarvan men hem bij overvloed deelachtig maakte ook op het gebied der fraaie letteren. Met Maerlant was de didactische richting in de letterkunde opgekomen, en de lachende scheppingen der romanwereld hadden de vlag gestreken voor een aantal gewrochten, de worsteling aanduidende van den volksgeest tegen eene orde van zaken die aan het afnemen was, en tegen de wanordens die er noodwendig uit voortsproten. Boergonje smoorde die worsteling, maar het stuitte tegen de taal. De sociale poëzij, zoo krachtig uitgedrukt in den *Wapen Martijn*, in den *Wapen Rogier*, in *Jans Teesteye*, viel op hare beurt aler de natie een op de letterkunde geboetseerden vasten

*

255

vorm verkregen had. Eene lichtzinnige, snapachtige letterkunde waaide ons uit het zuiden over, en met haar voegde zich eene mode om ook vreemde klanken als sieraden tusschen het eigene schoon te voegen. De taal verbasterde, met haar de smaak voor het schoone, en de gewrochten der vorige eeuwen werden verlaten en vergeten. Als men nu in aanmerking neemt hoe het boergondisch beheer in Vlaanderen de rol der Leliaarts overnam om de nationale partij der veertiende eeuw te doen vergeten, kan men begrijpen dat ze zich de moeite spaarde om met onze letterkunde bekend te worden en de meesterstukken er van voor den vernielenden tand des tijds te bewaren.

De boergondische regeering deed dus niets ter bewaring van de letterkundige schatten der nederlandsche volkeren onder haar beheer gekomen, en onder de verbastering van den nationalen smaak werden ook door het volk de gedenkteeken van vroegere grootheid met mindere zorg voor de vergetelheid bewaard.

Zoo ging schier alles verloren wat niet door zijnen aart in de boekzalen van geestelijke gestichten thuis behoorde. Wat vuur en water, en even zoo de rampen van oproer en oorlog vernield hebben, valt hier buiten bestek.

Gelukkig dat, bij gebrek van inlandsche openbare bewaarplaatsen waar de nationale lettergewrochten den verschuldigden eerbied zouden ontmoeten, gelukkig dat de buitenlander niet geheel onverschillig bleef voor de nederlandsche schatten ook op het gebied der letterkunde; en in aanzien der gevaren die vroeger en later de gedenkteeken van onzen letterroem op eigen bodem liepen, zou men geneigd zijn de handen te danken die menig handschrift over onze grenzen brachten.

Eerst in onze dagen werd aan Nederland bekend gemaakt, dat in vreemde streken dichterlijke getuigen bestonden der groote worsteling op nederlandschen bodem gedurende de veertiende eeuw, waardige tegenhangers van den *Wapen Martijn*, maar heviger, maar meer speciaal als geschreven zijnde in oogenblikken van heviger spanning. Een gedeelte van Kausler's *Denkmäler*, zijnde de uitgaven van een stuttgartsch handschrift, is ingenomen door den *Wapen Rogier*, het merkwaardige gedicht van Jan de Weert. Engeland, waar meer schatten onzer letterkunde nog berusten, bewaarde een kunstjuweel, hetwelk voor het eerst den echten naam bekend maakt van een grooten schrijver, en tegelijk het bewijs geeft dat de geestenworsteling door de Westvlamingen aangegaan ook buiten Vlaanderens grenzen kundige beoordeelaars en onpartijdige verdedigers had.

Het was in het jaar 1845 dat de heer Dozy, van Leiden, op eene wetenschappelijke reis in Engeland, in de Bodleyaansche boekzaal te Oxford een handschrift ontdekte bevattende, onder anderen, een leerdicht *Jans Teesteye* getiteld. Reeds in den aanhef van zijn werk noemt de dichter zich Jan Boendale, geboortig van Ter Vuren en klerk te Antwerpen. Dozy had den naam ontdekt des schrijvers van *die Brabantsche Yeesten* en van *der Leken Spieghel*, naam waar Willems zoo ontmoedigend naar gezocht had ¹.

Gemeld handschrift behoort tot de dusgenaamde verzameling van Marshall, dragende het nummer 32. Het is een foliant, 101 perkamenten bladen groot, twee kolommen op elke zijde, met schoone duidelijke letter, van het laatst der

¹ Zie *Brabantsche Yeesten*, in de *Introduction*, bl. XIII, volg.

veertiende eeuw, en bevat enkel dichtstukken. Het staat beschreven onder den titel van *Melibeus*, naar het eerste gedicht er in voorkomende. De inhoud behoort aan onderscheidene opstellers, gelijk wij later zien zullen, en is door den verzamelaar verdeeld in vier boeken. Het eerste boek bestaat uit den *Melibeus*, het tweede uit *Jans Tees-teye* en twee kleine opstellen: het eene getiteld *Noch meer vanden Wiven*, het andere *Dit es een exempel van ghevene*. Het derde boek heet *Vander Wraken* en is door den schrijver zelf in drie boeken verdeeld. De tafel van het vierde boek vermeldt: *In den yrsten van Maske-roen; — item van Saladijn; — item van .X. plaghen ende van .X. gheboden; — Dit sijn noch die .X. ghe-bode; — Dit es noch van Salladine.*

Onder het uitgeven van den *Rijmbijbel* was David er op bedacht het oxfordsch handschrift in te zien, belust zijnde om te weten of *Het boec vander Wraken* niet tot Maerlant's werken behoorde, en gereed om het uit te geven. Met de grootste bereidwilligheid werd het handschrift ter beschikking der Akademie gesteld; doch bedoeld gedicht was blijkbaar het werk niet van Maerlant. Intuschen werd de geheele inhoud van het Hs. zoo belangrijk bevonden, dat de uitgave er van besloten werd door de Commissie voor het uitgeven der gedenkteeken van de vroegere nederlandsche letterkunde: men zou het werk in twee verdeelen; de eerste helft zou door David, de andere door schrijver dezes worden bezorgd. Doch David overleed onder het proefverbeteren der laatste verzen van den *Melibeus*, en nu kwam de taak geheel op mij te rusten.

Het komt mij oorbaarlijk voor, van ieder dezer gedichten een bijzonder overzicht te geven.

1ste BOEK. — MELIBEUS. Dezen titel van het gedicht geeft de schrijver zelf op, wanneer hij zegt :

v. 44. Al tAndwerpen, daer ic wone,
Maecte ic dit boexken scone.
Wildi des boecx name weten,
Melibeus sal hi heten;
Want het op dien man beghint,
Ende oec middelt ende int,
Alsoet meester Albertanus
In latine dichte aldus.

Eenigzins wijdloopiger is het opschrift vóór de *Prologhe*. Dat luidt : *Hier beghint dat boec van troeste ende van rade, dat gheheten es Mellibeus*, meer overeenkomende met den titel door den oorspronkelijken schrijver aan zijn werk gegeven. Wij hebben trouwens voor ons ęene berijmde vertaling van het prosawerk over de vertroosting in tegenspoed van Albertano, van Brescia, een hoog burgerlijken beambte onder keizer Frederik II. In die roerige tijden toen 's keizers zaken achteruitlepen, moest hij zijne verkleefdheid aan Frederik met de gevangenis boeten, waarin hij drie werken opstelde : *De liefde tot den evennaaste*, *De kunst van spreken en zwijgen*, en *De vertroosting in tegenspoed* ¹. Dit laatste was geschreven in 1246, want Albertano zelf zegt :

82. Dat hi dit boec maecte int jaer
XIIe, dat ghi dat wet,
Ende .XLVI. daer. toe met.

ęene eeuw dus vóór de vertaling, door haren bewerker opgedragen aan den hertog van Brabant.

¹ Deze drie werken zagen in 1610 het licht te Florencie door de zorgen van Sebast. di Rossi. Zie *Nouveau dict. hist.*, par L.-M. Chaudon et F.-A. Delandine. Lyon, 1804.

Dat ic gherne gheven soude,
Op dats mi God onnen woude,
Minen lieven here den hertoghe
Van Brabant, dien God verhoghe
Beyde an ziele en aen live.

Deze hertog kan geen ander wezen dan Jan III, die van 1335 tot 1355 regeerde; want het was geschreven in 1342, blijkens de woorden op het slot :

5758. Dit boec waert met mire pinen
Ghetracteert uten latine,
Al tAntwerpen in die poert,
Int jaer na Gods gheboert
XIIIe XL ende twee,
Te half aprille.

Het gedicht, lang 3771 verzen, is verdeeld in 59 hoofdstukken en geschikt in vorm van samenspraak tusschen twee ingebeelde personen, Melibeus

Die machtich, jonc en rijk was,

en zijne vrouw Prudentia.

Eens dat Melibeus van huis was gegaan, latende daar zijne echtgenoot en zijne dochter, zijn eenig kind, braken zijne vijanden bij middel van ladders in zijne woning, sloegen beide vrouwen en lieten de dochter voor dood achter. Thuis gekomen maakt Melibeus groote misbaar over het gebeurde. De vrouw berispt hem wegens zijn wanhopig gedrag. De man bekent dat zijne droefheid te ver gaat, doch voor verontschuldiging wijst hij op den Godmensch die over Lazarus weende. Daarop verzendt de vrouw hem naar zijne vrienden : « Wat zij u raden, doe dat, » zegt zij « zoo zult gij later niet zeggen dat ik u raad

gaf strijdig met uwe eer. » Melibeus beroept eene vergadering, waar vele vrienden op verschijnen, oprechte vrienden, maar ook vleiers en tafelschuimers. De eersten zijn voor den vrede, de laatsten voor de wraak. Melibeus wil zich aan de zijde dezer laatsten voegen, en geeft redenen op om niet te wijken, tegen den raad in zijner vrouw. Deze houdt vol; en zoo gaat de twist voort met macht van wetenschap uit heidensche en kerkelijke schrijvers, uit schriftuur en wetten. Het geschil wordt telkens hernomen, om te weten of de man den raad zijner vrouw zal aanhooren. Men handelt over vrijheid, over studiën en scholieren, over goeden en slechten raad, over vleiers, vrekken, dronken liën, hovaardigen, over twist en oorlog, over rijkdom en armoede, over goede faam, over ontfermigheid en goedertierenheid, en zoo wijders. Eindelijk gevoelt zich Melibeus overwonnen door Prudentia's redenen. Met de volgende woorden geeft hij toe :

5686. Van vrients troest ende rade
Verhoghet herte vroech en spade.

De zoendag is daar, Melibeus vergeeft zijnen vijanden
en schenkt hun den mondzoen,

5756. Aldus scieden si doe,
In beyden siden blide en vroe.

Gelijk ik vroeger zeide, de *Melibeus* werd ter uitgave bewerkt door wijlen professor David en de uitgave zelve door hem bezorgd. Ongelukkiglijk gingen destijds de geestvermogens van den ijverigen man rasselijk naar hunne vernietiging, en het is geen onvruchtbaar werk voor psychologie zoowel als voor physiologie den gang dier daling op David's laatste werkzaamheden na te gaan. Edoch

ik had geern dat bewijs van worsteling tusschen zielskracht en ontbinding der stof voor den lezer verborgen; maar redenen buiten mijnen wil liggende, en die tot het beheer der Akademie behooren, hebben mij belet de uitgave van den *Melibeus* onder mijne verantwoordelijkheid te nemen.

David was begonnen met zelf de afschrijving te doen van den Codex; hij liet het steken bij het opschrift van Cap. II en vertrouwde het werk aan een ander, die het ongecollationneerd overleverde, waarvan ik gelukkig bij tijds mij kon vergewissen. Hoe verkeerd hij de punctuatie stelde valt van bladzijde tot bladzijde in het oog; ook heb ik, onder de drukfouten, maar enkele terechtwijzingen aangestipt, daar waar ik meende dat voor den gewonen lezer twijfel zou kunnen ontstaan. — Buiten den text van het oxfordsch handschrift bezat David, tot zijn gebruik, een door professor De Vries genomen afschrift van een in de boekzaal van Hamburg berustenden text. Van die kostelijke hulp maakte hij enkele malen gebruik om onder den text varianten op te geven, soms om zonder aanwijzing den text te veranderen.

Dit alles was uiterst onredelijk. Onder deze toedracht der zaken besloot ik eene dubbele lijst uit te geven van *varianten*, welke de bijlagen A en B uitmaken. De eersten dier varianten zijn degene genomen op het Hamburgsch handschrift, de anderen bevatten de veranderingen door David gedaan aan den oxfordschen text, zonder dat hij er melding van heeft gegeven.

IIe BOEK. — JANS TEESTEYE. Gelijk wij reeds zagen, is de *Teesteye* het tweede gedicht der verzameling. Wij zagen ook dat dit dichtstuk opgesteld is door Jan Boendale.

over wien wij straks breeder zullen handelen. De *Teesteye*, in 43 hoofdstukken verdeeld, 4101 verzen lang, is even als de *Melibeus* in vorm van tweespraak, een dichtsoort zoo meesterlijk reeds behandeld in den *Wapen Martijn*, en waarvan Jan de Weert in zijn' *Wapen Rogier* mede eene zeer gelukkige proeve gaf. De persoonaadjes door Boendale ingevoerd heeten *Jan* en *Wouter*. Wie bij dezen laatsten naam bedoeld wordt, dan of men eene denkbeeldige persoonaadje voor zich heeft, is vooral nog niet te bepalen¹. Doch dat de schrijver zich zelven voorstelt onder den naam van Jan, valt schier niet te betwijfelen. Voor eerst het opschrift, *Jans Teesteye*, kan wel op niemand dan op den schrijver vallen. Het zegevierend antwoord op *Wouter's* bedenkingen en opwerpingen doet van zelf aan eene navolging denken van den *Wapen Martijn*, waarin eenerlei rol door Maerlant onder zijn eigen naam van *Jacob* gespeeld wordt. In het 39^e hoofdstuk, waar de geestelijkheid op het hevigste aangerand wordt wegens hare nijdigheid en hare geldzucht, verlaat Jan op eens de samenspraak, en zich tot het volk wendende, neemt hij zijne plaats van schrijver in.

Wat hij in zijn gedicht verhandelen zal, zet Boendale in den *Prologhe* met korte woorden uiteen :

v. 48. Desen boec die heeft inne
 Dat tfolc nu es also goet
 Alst nye was van beghinne,
 Dies menech niet en wilt wesen vroet;
 Eñ dan voert sal ic u leren
 Vanden state alrehande

¹ Génard, in zijn straks aan te voeren werk over Boendale (*Taelverbond*, 1853, bl. 179), denkt aan Wouter Van Vorderstén, Jan's ambtgenoot.

Des volx, der papen en der heren
Diemen vendt achter lande;
En dan sal volghen sekerlike
Vanden doemsdaghe daer na,
En vander bliscap van hemelrike
En de druesfheyte vander hellen, alsic versta.

Reeds bij den aanhef stelt hij zich aan als een recht humaan schrijver, een wijsgeerigen blik werpende in het tegenwoordige en het verledene, overtuigd van den trapsgewijzen vooruitgang der beschaving, zijne hulde bewijzende aan het Christendom, in wiens schoot joden en heidenen eens komen zullen.

De punten zijner voorstelling ontwikkelt hij één voor één, in antwoord telkens op de bedenkingen van Wouter, den lofbazuiner van den goeden ouden tijd. — « In zijn geheel genomen is het volk beter dan het vroeger was: men gaat meer ter kerk, luistert gewilliger naar vermaningen, godshuizen rijzen in grooten getal op. Vecht men veel en slaat men veelvuldig dood, het geschiedt bij ongetemperde haastigheid, niet bij loosheid of verraad. Doch aan wie de schuld van zoo veel ongebondenheid? Zeker aan de grooten, die de dietsche wetten niet meer toepassen, maar om geld en gunsten het recht over het hoofd zien, bij veelvuldige afwezigheid het recht door onderhoorigen laten uitoefenen, ja met deze vermaagschappen, die dan op hunne beurt zich bij hunne hooge verwanten gunstig willen in aanzien stellen — door afpersing en manslag, en zelve doen wat zij in anderen moeten straffen. — Het volk zou thans nog als weleer ter verovering van het Heilig Land optrekken, en het ontbrake der christenheid aan geene paladijnen; maar de landsheeren vinden een gemakkelijkeren roem in het verkwisten van hun goed

aan voorvechters, aan menestreels en muzikanten ¹. — En in 't kerkelijke? De voorzeggingen kondigen aan (v. 3682) dat Paus en kardinalen nog uit vreeze de kruin dekken zullen en zich zelve verbergen, en het christendom zal zoo wankel staan als ooit te voren, tot dat de geestelijkheid zich zal gebeterd hebben. Ja, in hooge en lage kringen, overal is het bederf: het leven der hooge geestelijkheid diende een zonnestraal te wezen die het volk naar de eeuwige zaligheid leidt; eilaas! men ziet de geestelijken overgegeven aan pracht en weelde, aan woeker en opkooprij, van taverne tot taverne loopen, dansen en reien op bals en nachtfesten, dobbelen en wedden en allerlei loosheden bedrijven. Abtten en abtdissen leven op hoogen voet, in ruime zalen aan vrienden en bloedverwanten kostelijke feesten gevende, terwijl het couvent op een ei en een vuilen haring zit te knagen, dat men met flauw bierken bespoelt. En nogtans het goed behoort allen in gemeenzaamheid toe. — En de biddende ordens? — Deze loopen hier en ginds Gods woord verkondigen, en daar hooren zij biecht en absolveren; maar op wat wijze? Zij vleien en volgen degenen in van wie zij brood en wijn ontvangen. Hoe anders! men moet leven, en men leeft geern

¹ v. 922. Si gheven haer goet ribauden,
Meesteeren en yrauden,
Om dat si haer ere souden uut draghen
Over al daer si haers ghewaghen.

Niet onbelangrijk is het hier tegenover de blaam te vermelden door Despars geworpen over Lodewijk van Nevers, die zich met schulden overladen had « bij zijnen quaden, lichtvaerdighen ende onghereghelden regemente » (als die oyt zijnen tijt met musicienen, rhetoricienen, caetsers, jongheleurs, pluymstrickers ende allerande andere dierghelicke zorghelooze « mortepaeyen overghebrocht hadde). » Zie *Cronijcke van den lande ende graefscpe van Vlaenderen*, II, bl. 240.

goed. Ach, zeide ik de geheele waarheid, men zou mij vermalendijen, mijne woorden wierden verdraaid en voor ongeloof aangeklaagd¹. En zie, men slaat in den ban op statuten die men zelf heeft gemaakt, maar zelf niet onderhoudt (3161). — Toch ontbreekt het niet aan heilige mannen, waardig gesteld te worden naast eenen Augustinus; maar de afgunst maakt deze uit voor huichelaren, voor schijnheiligen. »

En wat stelt Boendale voor tegen zoo vele schreeuwende misbruiken? De gewelddadige volksomwenteling? Eene omkeering op rechterlijk gebied, het afschaffen der kloosters? Boendale is geen driftige hervormer. Niet dat hij terugdeinst om reden van vriendschap of gunst: wel is hem het aanslaan van een scherp toon verweten, en, ja, hij heeft voorgenomen met meer oplettendheid toe te zien; doch de waarheid moet er uit,

« Belghe hem die wille, in achts twint, »

zegt hij. Verre echter van de menigte in haar ongeduld of oproer te stijven, roept hij haar toe:

Sijt gheduldech, u en sal niet ghebreken,
Sijt alle gheduldech, en doet wale.

Geene omkeering in de maatschappelijke orde, maar arbeiden voor de zedelijke en stoffelijke verbetering van het volk — er min op uit zijn om de oude wetten door nieuwe

¹ v. 3152. Si souden mi vermalendien;
Want si souden mi betyen
Dat ic onghelove brachte voert,
En souden verkeren mine woert.

Bij deze plaats denkt men onwillekeurig aan Maerlant, die, volgens de overlevering, om zijnen *Rijmbijbel* vervolgd en aangeklaagd werd.

te vervangen dan strenge eerlijkheid in den rechter te eischen, zoo wel in den uitlegger van het geschrevene recht als in den schepene, die volgens het kostuumrecht, dus naar eigen gevoel en op eigen gezag, oordeel velt. — En was niet het lijfeigenschap zelve eene weldadige, beschermende instelling? Het volgde op het stelsel dat voor doel had een overwonnen volk gantsch uit te roeien. De overwonnene werd met den grond het eigendom van den overwinnaar. Deze noemde zich edel. Doch rijkdom of geboorte maken geen edeldom; alleen de hoedanigheden der ziel geven daar recht toe, en deze kunnen het eigendom zijn zoowel van een' lijfeigene als van een' grondeigenaar. Deugd wordt met ridderschap beloond, waartoe de vrouw wegens hare gebreken niet reiken kan¹. Dit was eens het gevoelen van Jacob, den hoogen dichter, het is ook het zijne.

Jans Teesteye spiegelt uitmuntend den zedelijken toestand af onzer gewesten in de veertiende eeuw. Grooten die meer en meer zich van het volk verwijderen en ongevoelig het boergondisch beheer voorbereiden; hoog en laag recht voor geld en gunsten veil; afzetterij onder 's lands ambtenaren; woeker en opkoop onder de hooge geeste-

¹ Onder de personen leenroerig aan hertog Jan III van Brabant ontmoet men eene vrouw die den titel draagt van *ridderin (militissa)*, zij heette Elisabeth van Schallemont. Zie *Le livre des feudataires de Jean III, duc de Brabant*, publié par L. Galesloot, Brux., 1863, pag. 34, en de *Préface*, p. viii. Doch deze soort van ridderschap behoort tot eene andere orde van zaken. * Oorspronkelijk beteekende *Ridder* elk titel bezittend edele, die met *paard* dienen moest. Hij was ridder in betrekking tot zijnen heer. Zoo bestonden er *Ridderinnen* wanneer dat leen door eene vrouw kon bezeten zijn; zoo ziet men vrouwen rechtsgedingen (*plaids*) voorzitten en *assisen* houden in hoedanigheden van gravinnen of burchgravinnen. * *Le grand d'Aussy*, I, 217.

lijken, wier hoogmoed de vernedering hunner minderen nog meer doet uitschijnen; de adel veracht, zijne erfelijkheid ontkend; ieder man gewapend, waarbij vechten en manslag dagelijks gebeuren.

Boendale, die ambtshalve veel reisde en veelmalen Vlaanderen bezocht, eindigde zijn gedicht vier jaren na dat Zannekijn beneden den Kasselberg sneuvelde, vier jaren na dat de hertog van Brabant eenen makker van Janssone, die bij hem schuilplaats was komen vragen, aan de ongenade van Lodewijk van Nevers toewierp; hij schreef zijn gedicht toen Jacob van Artevelde's roem aan het opkomen was.

Waar hij lessen geeft, onderricht hij in een echt christelijken zin; troost hij, hij wijst op een beter leven; spreekt hij over verdiensten, hij treft den hoogmoed en wijst op de genade. Wijsgeer en staatsman begreep hij zeer goed hoe verre het met de beschaving stond, en welke middelen en tegenmiddelen voor het maatschappelijk evenwicht noodig waren. Zoo was hij tegen het onmiddelijk afschaffen der wet van vergelding (v. 704-714), van verlies van lid voor lid, in 1308 door Robrecht van Bethune in Vlaanderen beproefd, maar door den uitdrukkelijken wil des volks herroepen¹; zoo verhief hij de

¹ Wij lezen bij Despars, *Cronijcke van den lande ende graefsece van Vlaenderen*, II, 474: « Ende die maent daer naer (maart 1308), stelde die grave Robrecht al Vlaenderen deure die ordonnantie ende wet of, daer bij dat men daer ooghe voor ooghe, vuyst voor vuyst ende let voor let verliesen moeste, die welcker men nu bet den acht jaer lanck continuëlick zeer strictelick onderhouden hadde, in zulcker wijs dat een ijghelick van ghelijeken ooc daer vryelick ende ghepermitteert ende gheoorloft wiert eenen dootslaghere te verslane, zo waer hy hem ghevinden of betrapen coste. » Doch Robrecht trok zijne verordening, met overcenstemming des

zelfopoffering in den gewilligen maagdelijken staat, het godlijk voorbeeld van vrouwlijke tucht, zoo de zelfopoffering van koopman en van akkerman, de twee groote bevorderaars van het stoffelijk welzijn der volkeren.

Een streng zedemeester moet wel in alle tijden veel tegenstand ontmoeten, vooral onder de standen wier gebreken hij aanwijst. Zoo zal het met Boendale zijn gegaan. Reeds van het begin zijns gedichts neemt hij dies aangaande voorzorgen, waaruit wij zien (v. 100) dat hij in vorige tijden om zijne stoute taal berispt was geworden door heer Rogier van Leefdale, wien hij de *Teesteye* opdroeg. Den zelfden beschermer had hij vóór een vijftal jaren (1325-1330) de opdracht gedaan van *der Leken Spieghele*; en gewis was het wegens denkbeelden in dat dichtwerk voorgesteld, hetwelk Boendale voor den grooten hoop schreef, dat de voorname brabantsehe groote zich over den dichter beklaagde. Dat zelfde gewrocht zal hij in het oog hebben, wanneer hij schrijft :

5088. Someghe liede berechten
Eñ blameren mijn dichten,
Daer ic segghe ofte scrive
Vander broescheit der wive.

Vermoedelijk toch wijzen deze woorden op de tweede helft van het 22^e hoofdstuk des eersten boeks, waar hij spreekt van *swijfs bedrieghenisse*.

Tot staving zijner beweerings beroept Boendale zich herhaalde malen op Maerlant. Reeds zijn eerste argument : dat de menschelijke beschaving vooruitgaat, en dat de

volks in, wat Marchant getuigt met de woorden : « Legem talionis Flan-
dris volentibus reddidit; unde rixae et homicidia rarescebant. » Zie *Jac.
Marchantii Flandria, comment. libris IV descripta*, Antv., 1596, pag. 247.

vroegere geslachten ruwer en wreeder waren dan het tegenwoordige, wil hij gesteund zien door zijnen grooten voorganger :

592. Die weten wille die waerheyde.
Ga ten *Spiegle* en ter *Biblen* beyde,
Daer vindt hi wonder over al
Van quaetheden sonder ghetal.

En opzichtsens der vrouwen lichtzinnigheid :

812. Overleest *Troyen* altemale ¹
Enten *Spieghel ystoriale*,
En siet wat ghi vindt daer inne
Vander vrouwen wankelen sinne.

Elders haalt hij de woorden zelve van Maerlant aan tegen het rigorism der Minderbroeders en Jacobijnen ²; zoo ook

¹ Dat Boendale, op het spoor van Maerlant, het boek over den Trojaanschen oorlog, dat men later aan een engelschen monik uit de elfde eeuw, Josephus Iscanus, heeft toegeschreven ¹, voor het echte werk van Dares beschouwt, bewijst hetgene hij er over in *der Leken Spieghel*, B. III, c. 13, zegt :

v. 72. Want wilen in doude jaer
En moeste dichten nieman
Dan hi diese scouwede an,
Also Darijs Troyen dede:
Hi sach selve die waerhede
Vanden orloghe altemale,
Dat hi screef scone ende wale
Also hijt sach mitten oghen.

² Zie hier beide texten. Boendale zegt :

v. 2424. Wouter, ic spreke als Jacob sprac:
« Ic woude de ghene die so strac
Den wech maken en so inghe,
Dat si poerters sonderlinghe
Ter hellen worden ghesat,
Si souden so nauwe houden t'gat,
Daer en soude nieman comen in. »

¹ Zie H. Weytingh, *Historia Graecorum et Romanorum literaria*, pag. 188; — edit. De Ram, pag. 178.

waar hij zegt dat sommige geestelijken uit onwetenheid niet kunnen aanwijzen wat zij den volke willen uitleggen '.

Die woorden vinden wij in den *Wapen Martijn*, I. 19, aldus gegeven :

v. 241. Die ons dus nauwe maken den pat
Te hemele waert, ende soe glat,
Ic wilde, God selve woude,
Dat si porters waren ghesat
Ter hellen : Si souden tgat
So hoeden met ghewoude
Datter cume iemen in soud.

Ik had die plaats bij Boendale dienen te sluiten met v. 2450 en met een » aanwijzen.

¹ Na het spreekwoord bekrachtigd te hebben : *Doe naar mijne woorden en niet naar mijne werken*, zegt Boendale :

v. 3618. Nochtan dolen som ghenoech
Ende segghen meer of min dan int ghevoech ;
Want sijs selve niet en connen vinden
Dat si den volke willen ontbinden,
Alsoe Jacob, die dichter hoghe,
Spreec in sijn dialoghe.

Deze woorden slaan wel op den *Wapen Martijn*, I, 20, 21, waar Maerlant zegt :

v. 248. Jacop, menich proeft ende coert
Der helegher Scrituren woert,
Ende waentse wel ghegronden ;
So clapt hijt leken diede voert,
Dat gberne niewe dinghe hoert,
Wat hi hevet vonden.
Selve verstaet hijs niet een oert :
Dits meerre misdaet dan moert,
Datsi Gods woert dus wonden.
Hier naeyen sijt, hier eest ghescoert,
Hier breec een naghel, hier een boert.
Wapene van den honden,
Nu ende tallen stonden !

—
Wanen si die wort ghegronden saen,
Daer die wortele ave staen
Gheplant in hemelrike ?
Vele si jaghen ende elene si vaen,
So willen si te samen slaen
Ghelike ende onghelike.

★★

De vrije taal door Boendale gebezigd brengt ons natuurlijk op den zonderlingen titel en de beteekenis van zijn gedicht. Zoo veel wij weten komt het woord *Teesteye*, dat een' vreemden oorsprong verraadt, in geen ander middel-nederlandsch lettergewrocht voor; ook geen onzer vroegere lexicografen geeft het. In het gedicht zelf ontmoet men het woord *Teesteye* op twee plaatsen, eerst in den *Prologhe*, waar de dichter zijn gewrocht opdraagt aan heer Jan van Leefdale :

Desen boec sal ic hem senden ,
 Eñ hi sal heten *Jans Teesteye*.
Mijn Teesteye sal hi hier venden :
 God geve dat si hem greye.

Na deze woorden verklaart Boendale wat zijn werk bevat : — De bewijzen dat het volk thans zoo goed is als het vroeger was, — opmerkingen over den toestand des volks, der priesters en der regenten, waarna hij spreken wil over loon en straf na dit leven.

De andere plaats raakt de geheimenissen van Gods drie-vuldigheid, wat Wouter maar moeielijk begrijpen kan. Daarop klinkt Jan's antwoord :

1466. Wouter, wel lieve veynoot,
 Dese questie waer al te groot
 Den alder besten clere die
 Gheboren wert ter werelt ye;
 Nochtan willic u hier af saen
Mine Teesteye doen verstaen.

Deze twee plaatsen wijzen genoegzaam op de beteekenis van het woord, namelijk op die van *overtuiging*, gelijk De Vries het reeds verklaart, het woord afleidende van het oudfransch *Testée*, wat Roquefort (*Gloss. de la langue*

Romane) vertaalt door *projet qu'on forme, idée qu'on nourrit*¹. Uit Boendale's voordracht toch ziet men dat hij op vroegere schriften van hem wijst, waarin grondbeginselen werden vooruitgezet die niet allen even welkom waren; misschien ook dat zijn geheele handel en wandel min gunstig voorkwam aan de grooten, zijne begunstigers. En geen wonder, als beambte der stad Antwerpen was Boendale herhaaldelijk op zending geweest zoo wel bij den graaf van Vlaanderen als bij de overheden van onderscheidene Brabantsche en Vlaamsche gemeenten en gewesten. Hij had de wederzijdsche grieven van dichtbij kunnen nagaan, den gang der zaken als het ware afmeten, de menschelijke driften als geweldige hand in het verwringen van recht en rede volgen.

Achter de *Teesteye* komen in het zoogenaamd tweede boek der verzameling nog twee kleine dichtstukken voor, het eene getiteld *Noch meer van wiven*, het andere *Dit es van ghevene*. Of ze mede uit Boendale's pen gevloeid zijn is door geene bewijzen vast te stellen. Ze verraden echter geheel zijnen trant en zijne zienwijze, ja het eerste bevat tot zelfs des dichters reeds vermelde vrees van om reden zijner vrijmoedige taal miskend te worden :

v. 107.   En nymen die dit sal sien
           En begripe mi in dien
           Dat ic dit segghe van goeden vrouwen.

Van de *Teesteye* bezit professor Serrure, geassocieerd lid der Akademie, een op perkament geschreven brokstuk 163 regels lang, dat hij heeft medegedeeld in de *Verslagen*

¹ Inleiding op *der Leken Spieghel*, bl. xcvi. Later behandelde De Vries het woord nog eens in *De Jager's Archief*, IV, 255 volg.

en berigten uitgegeven door de *Vereeniging ter bevordering der oude nederlandsche letterkunde*, tweede jaargang (1845), bl. 57-63. Mijn geachte collega liet goedgunstig mij de collatie doen op den text en gaf mij oorlof tot het laten vervaardigen van een facsimile, waar voor ik hem mijn openlijken dank betuig ¹.

3^e BOEK. — HET BOEC VANDER WRAKEN is het boek van Gods wraak (I. 30). Zijn werk verdeelt de dichter in drie *boeken*, waarvan het eerste 2033, het tweede 1317, het laatste 2520 verzen bevat, te samen 5870 verzen, in 55 hoofdstukken onderverdeeld. De twee eerste boeken handelen van de onmiddellijke wrake Gods, het derde spreekt over het wraakuitoefenen der menschen, wat bescheidenheid daartoe vereischt wordt, hoe men ze best in Gods handen laat en de straffen, ons door den Oppermeester overgezonden, gedwee verdragen zal.

Het *Boec vander Wraken* is eene wijsgeerige beschouwing der geschiedenis, waar pausen, vorsten en volkeren, partijen en personen beurtelings in voorkomen, niet in chronologische orde, maar als getuigenissen voor des schrijvers bestraffende redeneering over gebreken en misgrepen, waaraan regenten en onderdanen hunne ongevallen, vernedering en ondergang te danken hebben. Het hoofdpunt zijner bekommernissen is de behoudenis van het H. Roomsche rijk, een rijk met twee zwaarden, waarvan

Deen es in spaues macht,
Dander in skeysers gebacht.

En waarvan hij den val voorziet, niet zoo zeer door eigene zwaarte of de verkeerdheid van enkele keizers en

¹ Dit fragment staat vermeld in Mone's *Uebersicht der niedertländischen Volks-literatur älterer Zeit*, n° 370, 5.

pausen, als wel bij den hoogmoed en de hebzucht van prelaten en landsheeren en de eeuwenlange afgunst der fransche vorsten, die niet lijden kunnen dat iemand boven hen sta, ja hun gelijk zij. Meer dan eens onder het lezen denkt men onwillekeurig aan de gebeurtenissen onzer dagen.

Een punt onzer aandacht bijzonder waardig is dat de schrijver, bij het ruimste wereldburgerschap, de geschiedenis der dietsche landen en met dietsche streken verbondene gewesten eenvoudig tusschen de andere wereldgebeurtenissen invoegt, eene wijze van bewerken die, had ze bij latere geslachten navolging gevonden, veel zou hebben bijgedragen om de Nederlanden eene grootere en duurzamere rol te doen spelen. Doch geene vaderlands-liefde, geene sympathie voor naderen of vrienden verblindt hem : ofschoon in alle die landen partijschappen en opstanden woeden, maakt de schrijver zich geener gedienschtig, over allen — regenten en volkeren — houdt hij de schaal der gerechtigheid, en blaam wordt bij gelegenheid gelijkelijk uitgedeeld.

Bij het zoo eigenaardig behandelen der gebeurtenissen kan het niet wonder voorkomen dat de schrijver gezet is op voorzeggingen, en wel van bepaalden aard : het laat zich gevoegelijk begrijpen als een natuurlijk uitvloeisel der opvattingen van den tijd waarin hij leefde. Zijn werk is inderdaad een tijdspiegel, waarin de zeden bij wereldlijke en geestelijke overheden zoo wel als bij den grooten hoop voorgesteld worden met eene onafhankelijkheid van beschouwen, die den schrijver de grootste eer aandoet.

En nochtans die voorspellingen duiden in den dichter zekere vermindering van levenskrachten aan; met eenige

andere gebreken in het gedicht zijn zij eene getuigenis van des schrijvers eigene woorden, wanneer hij op het einde klaagt dat hij door arbeid en ouderdom afgesloofd is. Onder die gebreken reken ik de gedwongene etymologische verklaringen van een paar woorden, de verkeerde rangschikking van historische personaadjes, het gebruik van menigvuldige lappen, welke bij elk boek aangroeien, het kort op elkander herhalen derzelfde rijmregels ¹.

Wie was die schrijver en wanneer stelde hij zijn werk op? Zijn naam komt nergens in het gedicht voor; alleen verklaart hij herhaaldelijk dat Antwerpen, zoo niet altijd toch veelal, zijne verblijfplaats was, en eenige hoofdstukken werden aldaar opgesteld tusschen de jaren 1545 en 1552. Daar vernam hij de tijding van den slag van Vottem den 11 juli 1545 door de Luikenaren op hunnen prins-bischof gewonnen (II, 564), en twee jaren later de nederlaag dier zelfde Luikenaren (III, 1637 volg.). Nogmaals den slag van Vottem vermeldende, stelt hij dit feit vast als vóór vier jaren geschied (III, 1655), zoo dat men mag veron-

¹ B.v. : het ww. *dansen* zou afkomen van « dat geslachte van Dan. » B. II, v. 1004-06; *bella punita* (*b. punica* = *karthaagsche oorlogen*), om dat in dien stride groot soe vele liede bleven doot. — Keizer Vespasianus maakt hij tot eenen spaanschen koning en verwart hij *Crecy* in Brie met *Crecy* in Picardie. — De lappen *dat ghijt wel, zijts ghewes, overwaer, sonder sparen*, enz., die in het eerste boek geen tiental bereiken, loopen in het tweede tot bij de twintig, in het derde tot midden de veertig. — In het derde boek zegt hij van den Zaligmaker :

v. 175.   Hi bat voer hen met ernste groet,
                     Diene brachten toter doet

En v. 201.   Die zinen vader bat inder noet
                     Voer hen diene brachten ter doet.

Dit alles schijnt verlies van geheugen te verraden.

derstellen dat tusschen de jaren 1347 en 1349 de dichter aan zijn werk niet gearbeid heeft. Indien het cijfer geen schrijffout is, dan kan hij door ziekte verhinderd zijn geweest, wat misschien v. 1638 verklaart, en dan was hij in 1349 op nog 875 regels van het slot.

Over de *zwarte ziekte* sprekende, zegt hij :

III, 1676. Als men screef XIIIe jaer
Eñ tusschen XL cñ L met
Soe sinde God al onghelet
Ene sterfte.

Dit schreef hij dus het vroegst in het jaar 1350 zelf. Wel zegt hij eenige regels verder van de verovering van Akers door de Sarracenen (a^o 1291) :

v. 1832. Des es leden XL jaer,

doch dit zal eene misstelling van den afschrijver zijn : men moet lezen LX, wat dus op het jaar 1351 brengt en zeer goed met het voorgaande en wat nog volgt overeenkomt. Trouwens het jongste feit door den dichter vermeld is de scheepsstrijd bij den Briele in 1351 geleverd tusschen de Hoekschen en de Kabeljauwschen.

III, 2223. Alsmen screef ons Heren jaer
XIIIe eñ daer naer
LII¹, wet voor waer dat,
Soe quam tAntwerpen in die stat
Een mare.

Wanneer hij zijn gedicht eindigde was hij van arbeid

¹ De hollandsche kronijken zeggen dat de slag bij den Briele voorviel in 1351, op Sint Martensdag in den zomer (4 juli). Zie over het juiste datum dezer gebeurtenis Huydecoper op Stoke, III, bl. 586 en 595. Deze aanwijzing ben ik aan mijn akademisch medelid en vriend professor Bormans verschuldigd.

en ouderdom ziek geworden, en meende zich tot de dood te moeten bereiden, hetgeen hij ons schilderachtig voorstelt:

III, 2494. Mar nu moetic laten bliven,
Eñ sien dat worde ghereet
Aen te doen dat achterste cleet
Des ellendichs lichamen,
Dats die eerde daer wi af quamen;
Want mijn arbeit eñ outhet
Bracht hebben in siecheit,
Dat ies ghedoen en can mere.

Zijn gedicht stelde hij op ter eere van een' vermogend edelman, die in dienst gestaan had van hertog Jan III, wien hij zelf steeds dienst verplicht was geweest:

III, 2510. Want ict tot hier heb besuyrt
In eren eens goeds mans eñ vermogen,
Van Brabant des hertoghen
Jans, dien ic altoos sculdich
Te dienen gheweest heb menichvuldich.

En zoo belangrijk komt hem het onderwerp voor, dat hij hoopt een ander zal het voortzetten :

v. 2507. Eñ die hem dichtens onderwint,
Dat hijt voort dichte als hijt vint
Na die materie daert voer af ruert.

Voor zulke vooringenomenheid met het onderwerp waren ook de tijden waarin hij leefde allergunstigst. Sedert lang voorspelde men het einde der wereld en den doemsdag, en Gods wrake moest natuurlijk op der menschen onkristelijk leven vallen. Is het aan Maerlant toegeschreven *Boec van Merlyne* geen later ingeschoven stuk, dan is het bewezen dat reeds vóór den vader der didactische school in Vlaanderen een gedicht werd opgesteld van Ons Hec-

ren Wrake. Wij lezen toch in den Proloog van dit boek :

Eyn dichte van *onnes Heren wrake*
List men, dat ys wyde bekant,
Unde makede eyn pape in Vlaenderlant ¹.

Die woorden zijn echter niet toepasselijk op ons gedicht, dewijl het niet in Vlaanderen werd vervaardigd en het nergens blijken draagt van door een geestelijken persoon te zijn geschreven.

De hierachter geplaatste bijlagen D en E bevatten een paar fragmenten, waarvan onderwerp en behandeling veel overeenkomst verraden met het *Boec vander Wraken*.

Indien men den aard der onderwerpen en de wijze van behandelen nagaat, is men gedwongen een merklijken graad van geestverwantschap tusschen die drie gedichten, den *Melibeus*, de *Teesteye* en het *Boec vander Wraken* te erkennen. Wanneer men ze achter elkander leest, gevoelt men zelfs dat ze alle drie bij elkander voegen als het werk van een zelfde krachtig hoofd, gewoon in alle kringen der samenleving werkzaam te zijn; van eenen wijsgeer die zonder vooroordeel menschen en zaken beschouwt, steeds den weg des vooruitgangs bewandelende; van eenen staatsman, het oog houdende op den gang der algemeene gedachten en de behoeften des tijds, wel merkende dat hetgene op het éene tijdstip noodzakelijk is in andere tijden wellicht aan geene behoefte meer voldoen zal ². En miste

¹ Zie *Iets over Jacob de Coster van Maerlant*, door L.-G. Visscher. Utrecht, 1858; bl. 8. Hierover verder in deze Inleiding.

² Zoo is de verschillende meening omtrent de wet van wedervergelding uit te leggen. In de *Teesteye* (v. 708) is de dichter voor de handhaving dier wet, gelijk wij hiervoren bl. xiv zagen. Toen de openbare aanrandingen en moorden verminderd waren, en het recht zich beter wist te handhaven, verklaarde de schrijver zich tegen dat eigen recht-verschaffen. Wrake III, v. 41.

men ook in de *Teesteye* den naam des dichters, men zou de drie gedichten voor de gewrochten van eenen zelfden schrijver houden, in onderscheidene tijdperken zijns levens en onder bijzondere indrukken opgesteld — de twee eerste in rijpe jaren, het laatste in hoogen ouderdom. Dit is ook werkelijk mijn gevoelen, dat ik nog met de volgende bemerkingen staaf.

Gelijk wij reeds zagen, zijn de *Melibeus* en het *Boec vander Wraken* even als *Jans Teesteye* en Boendale's andere bekende werken te Antwerpen opgesteld. Het eerste was voltooid in 1342, het andere na 1352, eene tijdsbepaling welke later ons moet bezig houden. Dit melden door den schrijver dat hij zijn werk binnen Antwerpen vervaardigde, komt aan Jonckbloet zoo belangrijk voor, dat hij er eene der redenen in vindt om aan Boendale het recht op de *Dietsche Doctrinale* terug te geven, na er hem van beroofd te hebben ¹. Hij is er niet verre van af ook den *Melibeus* aan Boendale toe te schrijven, en het verwondert ons dat hij, na alles gewikt en gewogen te hebben, niet tot het besluit er van komt. Zoo zegt hij: « Zoo wij nu » al omtrent den persoon des schrijvers niets weten, het » is niet twijfelachtig uit welke school hij is voortgekomen. Men ziet duidelijk, dat het geheele verhaal geschreven is om gelegenheid te hebben tot het ontwikkelen » van de zedekundige lessen die den hoofdinhoud van » het gedicht uitmaken : die lessen zijn geheel in den » trant, in de taal van de *Doctrinale*. Dezelfde « autori- » teiten » worden op dezelfde wijze aangehaald, terwijl

¹ Jonckbloet, *Gesch. der middennederlandsche Dichtkunst*, III, 257. Vergelijk des schrijvers Inleiding vóór de *Dietsche Doctrinale*, bl. xxxi, De Vries, Inleiding vóór *der Leken Spieghel*, bl. xcviij.

» dikwerf gelijklopende plaatsen ons treffen. Even als de
» schrijver der *Doctrinale* spreekwoorden en verzen aan-
» haalt, doet het ook die van den *Melibeus*, bij wien wij
» ook De Clercs gewoonte terug vinden, om te verwijzen
» naar hetgeen hij reeds vroeger gezegd heeft, of soms
» ongenoemde auteurs aan te halen, met de betuiging dat
» de naam hem niet bekend is. » En na het belangrijkste
uit den Proloog te hebben afgeschreven, gaat hij voort :
« Wegens al deze punten van overeenkomst met de ge-
» dichten van Jan De Clerc, zoo in de gedachten zelve als
» de wijze van die mée te deelen, komt men in verzoc-
» king ook dit werk aan dezen vruchtbaren schrijver toe
» te kennen; en wij zouden dit misschien gewaagd heb-
» ben, ware het niet dat wij in dit gedicht enkele eigen-
» aardigheden van De Clerc niet hadden terug gevonden,
» met name de hebbelijkheid om het voegwoord *van* in
» het rijm te plaatsen. Voor geheel uitgemaakt houden wij
» de zaak echter nog niet ¹. »

Het is waar, het voorzetsel *van*, even als het relative
die, *dat*, onmoet men in het rijm van den *Melibeus* niet.

Ook in het *Boec vander Wraken* mist men *van* in ge-
melde stelling, doch men vindt er *die*, blijkens

II, 584. Ja swaerre dan alle *die*
Vormael's ghevielen *ye*.

II, 566. Metten vulsten lieden *die*
In die werelt quamen *ye*.

De afwezigheid echter van zulk bewijs is aan louter
toeval te wijten. Daar tegenover mogen wij het bijwoord
handelinghe (=terstond) stellen, dat in onze twee gedich-
ten, even als in *der Leken Spieghel* voorkomt.

¹ *Gesch. der nult. Dichtk.*, III, 291 volg.

Ook bij de gelijklopende plaatsen, die Jonckbloet aanwijst tusschen den *Melibeus*, de *Dietsche Doctrinale* en *der Leken Spiegel*, kunnen wij eene voegen tusschen den *Melibeus* en de *Teesteye*. Zoo wordt in het eerste gedicht van de *Avonture* gezegd dat zij

v. 2747. Noch noyt lijf noch gheest ghewan.

In het andere :

v. 4631. Die noyt lijf no gheest en ghewan.

Dergelijke gelijkheid, in andere gewrochten des dichters waargenomen ¹, ontmoet men mede in beide werken, het eerste en het derde boek uitmakende :

Mel. 2727. Want hi heeft selve ghesproken :
Gheeft mi die wrake, ic sal wreken.

Wr. I, 284. Noch hoert men Christum spreken :
Gheef mi die wrake, ic salt wreken.

Wr. III, 88. Gheef mi die wrake, ic salt wreken.

Zoo herhaalt hij zich zelve kort op één in het boek van zijn hoogen ouderdom :

Wr. III, 475. Hi bat voer hen, met ernste groet,
Diene brachten toter doet.

204. Die sinen vader bat inder noet
Voer hen, diene brachten ter doet.

7966. Mar si mochten eten gaen
Metten genen dies hem bade.

2044. Mar si mochten eten telker stat
Metten genen dies hen bat.

---

¹ *Der Leken Spiegel*. Inleiding, bl. lxxxiv-vi.

1845. Heeft overal in sine lande
Daer hi mede wreken soude Gods ande.

1869. In alle sine kerstine lande
Die wreken woude sine ande.

Zelfs in den *Melibeus*, van de wijsheid sprekende :

845. Eñ si can alle dinc voersien
Die namaels mach gheskien.

867. Want si can verre voersien
Dinghen die moghen gheskien.

In het gedicht *Vanden derden Edewaert* leest men :

v. 645. Ende also henen, bat voert
Tote bi Sente Quintens der poert,
Eñ van daer niet verre van Louwen,
Daermen anders niet mochte scouwen
Danne brant.

Wat in het *Boec vander Wraken* volgenderwijs staat
uitgedrukt :

I, 834. Van castele van Camersijs voert
Tote bi Sente Quentens der poert,
Eñ also voert bi Louwen
Daermen anders niet en mochte scouwen
Dan manslacht.

Onder de eigenaardigheden van *der Leken Spieghel* tellen De Vries en Jonckbloet ¹ de uitdrukking *kindre*, *lieve kindre*, waarmede de lezers worden aangesproken. Deze uitdrukking ontmoet men mede in het *Boec vander Wraken*, I, 262, 294, 1142; II, 612, 1166, die wel eens wordt afgewisseld door *lieve vriende*, II, 896, 976 ².

¹ De Vries, *der Leken Spieghel*, Inleiding, bl. cix. — Jonckbloet, *Geschiedenis der nml. Letterk.*, III, b. 251.

² In de *Dietsche Doctrinale* vond Jonckbloet eenmaal *Lieve kindre* en an-

Op het slot van het *Boec vander Wraken* herinnert de dichter er aan, hoe hij meermalen betuigd heeft zonder bezigheid niet te kunnen leven. Ay, zegt hij :

III, 2491. Ay, hoe menichwerven heb ic gheseyt
Dat ic niet sijn en mochte sonder arbeyt,
In moeste lesen ofte scriven.

Inderdaad, in den « Prologhe » van *der Leken Spieghel* had hij gezegd :

1. Omme dat ic niet en wille leiden
In onnutter ledicheiden
Den tijt die mi gheeft ons Here.

En in de *Teesteye* :

64. Mijn sen en mach niet ledech wesen,
In moet scriven, dichten of lesen,
Want mijn nature hevet so in;
Eñ al moyet minen sin
Daer om sone latix niet.

Bij alle deze overeenkomsten gelden zeker niet weinig, wat het *Boec vander Wraken* in het bijzonder betreft, de lange ontleeningen in den derden zang aan vorige werken van Boendale, welke de schrijver voor eigengoed uitgeeft. Ik vestigde reeds de aandacht op de trapsgewijze verachtering van stijl in den tweeden en derden zang. Op het einde van dezen laatsten vindt men niet minder dan drie honderd elf verzen in vroegere gedichten van Boendale voorkomende : de twee honderd zeventien regels vóór den epiloog maken letterlijk het laatste hoofdstuk der *Teesteye* uit, terwijl de overige regels, de eerste helft van hoofdstuk CXV

dermaal *Lieve liede*. *Gesch.*, III, bl. 264, in de noot. In *Wr.* III staat v. 746 *Lieve vriende*.

over de geesselaars, terug gevonden worden in het hs. D der *Brabantsche Yeesten* ¹. Het vizioen van broeder Jan in 1291, beslaande het 109^e en 110^e hoofdstuk, was reeds te nutte gemaakt in de *Teesteye* (v. 3682-volg.) en komt in zijn geheel voor als nadere getuigenis der uitvallen en waarschuwingen tegen de aangroeiende hebzucht der geestelijken; ja, het schijnt mij toe dat het *Boec vander Wraken* geschreven is als nadere toelichting, op historischen grond, van vroegere uitdrukkingen welke aan de ooren sommiger zoo zeer mishaagd moeten hebben.

Wat den *Melibeus* betreft, het dunkt mij niet onbelangrijk te herinneren dat het boek opgedragen is aan hertog Jan III, wien Boendale opvolgelyk een exemplaar aanbood van de *Brabantsche Yeesten* ²; van der *Leken Spieghel* ³ en van de *Dietsche Doctrinale* ⁴, wien hij bijzondere hoogachting en liefde toedroeg, ja bijzonder verbonden moet geweest zijn, gelijk wij reeds opmerkten en nog nader zien zullen.

De bewijzen zijn menigvuldig genoeg om aan Boendale het eigendom toe te kennen en van den *Melibeus* en van het *Boec vander Wraken*. Doch daar dit laatste gedicht niet vóór 1353 kan zijn afgewerkt, en men daartegen nog vrij algemeen aanneemt dat Boendale in 1351 moet gestorven zijn, is het noodzakelyk dit punt nader te beschouwen. Alvorens het onderzoek in te stellen, zullen wij over

¹ *Brabantsche Yeesten*, I, bl. 588-89, in de noot.

² *De Brabantsche Yeesten*, uitgegeven door J.-F. Willems. Brussel, 1859; bl. 600.

³ *Der Leken Spieghel*, uitgegeven door Dr M. De Vries. Leiden, 1848; Inleiding, bl. LXVIII.

⁴ *Die Dietsche Doctrinale*, uitgegeven door Dr W.-J.-A. Jonckbloet. 's Gravenhage, 1842; bl. 521.

des schrijvers levensloop handelen, den lezer overigens verwijzende naar hetgene daaromtrent geschreven is door Willems, Dozy, Van Even, Alberdingk Thijm, Génard, De Vries en Jonckbloet, uit wier opzoekingen het licht opging over het leven van een groot man, die vóór hen schier onbekend was gebleven ¹.

Volgens eigene getuigenis was Boendale geboren te Ter-vuren, de oude lustplaats der hertogen van Brabant; — uit wien en wanneer zegt hij niet. Zijn familienaam ont-

¹ Men leze in chronologische orde :

1° *De Brab. Yeesten*, uitgeg. door J.-F. Willems. 1ste deel, de *Introduction*.

2° *Brief van Dr R.-P.-A. Dozy aan Dr M. De Vries*, opgenomen in de reeds vermelde *Verlagen en berichten*. Tweede jaargang, bl. 35 volg.

3° *De Eendracht, veertiendaagsch tijdschrift voor letteren, kunsten en wetenschappen*, 8e jaar, waarin men aantreft :

N° 1 (12 juni 1853). Edward van Even : *Jan van Boendale, gezegd Jan de Clerc*.

N° 2 (26 juni). Brief uit Antwerpen van 14 juni, geteekend P. Génard.

N° 3 (10 juli). Antwoord van heer van Even, uit Leuven, van 4 juli, getiteld : *Nog een woord over Jan van Boendale*.

N° 4 (24 juli). Tweede en laatste antwoord van heer Génard, uit Antwerpen, van 10 juli.

N° 5 (7 oegst). Slotartikel van heer van Even van 26 juli, getiteld : *Nog Jan van Boendale*.

N° 22 (2 april 1854). Brief van J.-A. Alberdingk Thijm, uit Amsterdam, van 10 maart 1854, over den pennestrijd tusschen de twee brabantse geleerden.

4° *Der Leken Spieghele*, uitgeg. door M. De Vries, de *Inleiding*.

5° *Jan van Boendale*, door P. Génard, voorkomende in *Het Taalverbond*. Antw., 1853; bl. 152-210. Ook afzonderlijk uitgegeven.

6° *Geschiedenis der middennederlandsche Dichtkunst*, door Dr W.-J.-A. Jonckbloet. Derde deel (1854), bl. 216 volg.

moet men reeds lang vóór hem in of omstreeks Brussel. In het *Cartularium* der abdij van Caudenberg worden op de maand juli 1233 vermeld Hendrik en Godfried, zonen van Gondulfus van Boendale. In het *Cartularium* der abdij van Ter Cameren, berustende in de koninklijke bibliotheek te Brussel, onder n° 13540, vindt men fol. 464 een besluit van hertog Jan I, van het jaar 1292, oorlof gevende aan Jan Clutinc, zijnen dienstman, zoon van den ridder Egidius Clutinc, eene partij meersch, leengoed van de kroon, in volle erfenis af te staan aan *Martijn van Boendale*. Dit belangrijk stuk is van den volgenden inhoud: « Nos, Johannes, Dei gratia dux Lotharingie, Brabantie et Limburgie, notum facimus universis quod nobis placet et de nostra procedit voluntate ut Johannes, filius quondam Egidii Clutinc, militis, noster famulus, jornale cum dimidio prati parum plus vel minus jacentis in parrochia de *Watermale*, prope *weetmolen*, quod a nobis tenet in feodum, Martino de Bondale sub censu annuo unius denarii Lovaniensis eidem Johanni singulis annis solvendi, dare possit in puram hereditatem. Unde mandamus omnibus illis quorum interest super hoc judicare quatenus premissis intersint cum super hoc fuerint requisiti. In cujus rei testimonium sigillum nostrum literis presentibus est appensum. »

« Datum anno Domini M^o CC^o XCII^o, sabbato in die beati Luce. »

Het mag schier niet betwijfeld worden of wij hebben hier voor ons eenen bloedverwant van onzen schrijver, een' man gewis van eenig aanzien, daar hij eenen koop aangaat van leengoed met eenen persoon tot een voornaam geslacht van Brabant behorende ¹.

¹ In het leenboek van Jan III komen een *Jan* en een *Franco* Clutinc

Onder het nasporen viel natuurlijk mijne aandacht op het leenboek van hertog Jan III van Brabant ¹. In de lange lijst der leenhouders van den rijken hertog ontmoet men den naam van *Boendale* niet, wel dien van *Boesdael*; doch in de tafel der eigennamen treft men dien van *Boondael* aan met verwijzing naar *Boesdael*. Dit trof mijne nieuwsgierigheid, vooral dewijl er spraak was van twee Jan's van dien naam, vader en zoon. Welhaast was ik echter overtuigd dat deze dubbele spelling alleen door misverstand had plaats gegrepen en *Boesdael* met *Boendael* geen gemeens had, zijnde het eerste eene boerderij onder Alsenberg, het andere een gehucht van Uccle, eerst sedert 1828 aan Elsene gevoegd ². Het is dus nagenoeg zeker dat geen *van*

voor als leenhouders van den hertog. De eerste kan wel dezelfde zijn die den meersch te Watermale aan Marten Boendale overdroeg, de andere, de schepen van Brussel, van wien de Antwerpsche rekening van 1324 spreekt. In deze rekening komt nog een *Engbrecht* Cluting voor. — In gemeld leenboek is van den meersch te Watermale geene spraak.

Het hier benuttigde stuk, alsmede de bijzonderheden uit het *Cartularium* der abdij van Ter Cameren, ben ik verschuldigd aan de goedwilligheid van mijn akademisch medelid, den heer Alfons Wauters, waarvoor ik hem mijn openlijken dank betuig.

¹ *Le livre des feudataires de Jean III, duc de Brabant*; publié par L. GALESLOOT, chef de section aux archives générales du royaume. Bruxelles, 1863.

² Mijn hartelijken dank breng ik hier den heere Galesloot toe, om zijn bereidwillig antwoord op mijn vragen omtrent de tweevoudige spelling van *Boesdael* en *Boondael*, met verwijzing naar het leenboek van 1374, genaamd *Spechtboek*, waarin volgens hem *Bonsdal* zou te lezen staan. Jammer dat de heer Galesloot geene collatie doen kon, daar hij op het punt stond naar Italic te vertrekken. Ik begaf mij dus zelf naar 's Rijks archiven te Brussel, alwaar op bl. 59 van n° 343 (het *Spechtboek*) het volgende duidelijk te lezen staat :

Lansrode, Alsenbergh ende Bousdale.

« Lisbet, Jans dochter van Bousdale, hout xx1 buenderen bossche, lants,

Boendale onder Jan III een hertogelijk leen bezat, en dat er slechts van één feodaal stuk gronds door eenen *Boendale* bezeten sprake kan zijn, namelijk van de partij beemd onder *Watermale*. In de plaats hunner afkomst echter zullen zij andere belangrijke betrekkingen gehad hebben. De kasteleinen van Brussel hadden te *Boendael* een uitgestrekt rechtsgebied en groote eigendommen. Omstreeks 1325 kocht Rogier van Leefdael, drossaat of kanselier van Brabant, de kasteleinij van Brussel, gevolgelijk boven genoemd gezag en grondgebied te *Boendael*.

Wat *Tervuren* betreft, het kan niet zonder bedoeling zijn dat Jan ijvert om zijne lezers bekend te maken dat hij aldaar geboren werd. *Tervuren* behoorde schier geheel in eigendom aan de hertogen van Brabant; zij waren er in bezit van de tienden en van het patronaat der hoofdkerk. Dit voor ons eenvoudig dorp was van wallen en poorten voorzien, bezat eene eigene keur en was met onderscheidene voorrechten begiftigd, dezelfde als welke *Leuven* genoot. Het had zes schepenen en droeg trotschelijk voor wapen een klimmenden leeuw. Voor burgerlijke en lijfstraffelijke zaken stond *Tervuren* onder *Leuven*. Ondanks deze veelvuldige voorrechten misten nochtans de *Tervurenaren* lang een kostelijk goed: eerst na *Boendale's* dood, namelijk in 1382, verkregen zij het recht van niet

beemt en hofstade, liggende tot *Bousdale*, in de parochie van *Alsenberghen*. Hier toe hoert een erfborsterie (*sic*) op zonien en 11 mansscapen, die *Jan Zarijs* van haer te houden plach en van horen vader. *Massart* was haer man. • Verg. *Le livre des feudataires*, p. 118.

In het opschrift stond eerst *Boendale*; doch dit is met een dubbelen streep uitgedaan en er boven het woordje *ende* gesteld. In de vooraanstaande aanwijzinglijst staat in het hs. *Bonsdail*, wat zeker de misgreep van den heer *Galesloot* zal veroorzaakt hebben.

te kunnen aangehouden worden buiten de vrijheid hunner gemeente ¹.

De Boendale's waren dus te Tervuren en in het gehucht van hun' naam in verschillende toestanden. In de hertogelijke lustplaats was men poorter eener vrije gemeente, te Boendale, onder het rechtsgebied van den kastelein van Brussel, misschien achterleenman van den hertog. Is er wel meer toe noodig om eenen jongeling met den schoonsten aanleg van dichter en geleerde in gunst te brengen van twee meesters, beide bijzondere aanmoedigers van kunsten en letteren? Dat waren toch Jan III en Rogier Van Leefdael, gelijk genoegzaam bekend is. En kunnen wij wel aarzelen aan te nemen dat wij ons bevinden vóór Jan Boendale, den bekenden brabantischen dichter, en zijne bloedverwanten, deftige grondeigenaren te Watermale en te Boendale, wellicht ook te Tervuren? Dit alles zal meermalen van nut zijn ter verklaring van bijzonderheden uit het leven van onzen schrijver.

Van het tijdstip van Boendale's geboorte weet men niets, even min van de omstandigheden zijner opvoeding. Zijn naam zelf bleef tot op deze dagen verscholen, wanneer Dozy den hier uitgegeven dichtbundel ontdekte en naar des dichters eigen woorden (*Teesteye*, v. 3-5) zijnen naam bekend maakte. Men wist alleen dat de schrijver der *Brabantsche Yeesten* en van meer andere boeken, in het begin der veertiende eeuw de aanzienlijke bediening van stads-klerk van Antwerpen had bekleed. Eene onkundige pen uit de zestiende of zeventiende eeuw noemde hem NICOLAËS *de Klerk*, en sedert bleef hem de voornaam van *Nicolaes* bij, wat de geleerden die over hem schreven het spoor

¹ A. Wauters, *Histoire des environs de Bruxelles*, III, p. 385-415.

geheel mis deed loopen. Onder het uitgeven van het eerste deel der *Brabantsche Yeesten* deed Willems, die archivist der stad Antwerpen was geweest, opzoekingen omtrent den naam en het leven des schrijvers, doch bevond enkel — hetgeen toch reeds belangrijk was — dat *de Klerk* werkelijk *Jan* heette. Al zoekende doolde Willems evenwel zelf van den weg af, en nu kreeg *de Klerk* den familienaam van *Deckers*, hem reeds door den Antwerpschen secretaris Valkenisse toegekend. Dit alles is thans gevallen vóór de verklaring van den dichter zelf.

Jan Boendale, bijgenaamd *de Klerk*, zou volgens de algemeene getuigenis van vroegere schrijvers omstreeks het jaar 1280 geboren zijn en overleden in 1351 ¹. Dit alles is gissing, wellicht gestaafd op de jongste en oudste dagteekening der *Brabantsche Yeesten*. Immers men beweert dat hij omstreeks het jaar 1315 genoemd werk begon, hetwelk men voor zijn eerste houdt, en dat, na lang onder gebleven te zijn, kortaf op het jaar 1350 eindigt. Men veronderstelt toch dat zulk een ernstig gewrocht niet vóór de volle mannelijke ontwikkeling van den auteur zal begonnen zijn, en daar de *Yeesten* in 1350 schielijk afbreken, neemt men gereedelijk aan dat de schrijver er van niet lang meer zal geleefd hebben. Dewijl wij kunnen vaststellen dat Boendale niet vóór 1358 gestorven is, ja, dat zijn sterfjaar hoogstwaarschijnlijk in 1365 valt, mag men besluiten dat hij niet vóór 1280 geboren is, wat hem toch een' ouderdom van nagenoeg vijfentachtig jaren geeft. Door de berekening van Bormans is het zoo goed als uitgemaakt, dat hij

¹ Zie Van Wijn, *Historische en letterkundige avondstonden*, I, bl. 325; Willems, *Brabantsche Yeesten*, I, Introduction, p. x.

in 1309 of 1310 aan het opstellen begon zijner *Brabantsche Yeesten* ¹.

Het ware nauwelijks te denken dat hij op omtrent dertigjarigen ouderdom nog niets zou geleverd hebben, waardig de aandacht zijner tijdgenooten op hem te trekken. De schrijflust die, volgens zijne eigene woorden, in meergeworderde jaren onbedwingbaar was, zal in de vurige jeugd niet minder levendig zijn geweest. Zoo zal tot dat tijdperk de *Ogier van Ardenne* behooren, indien dit riddergedicht werkelijk door hem opgesteld werd, gelijk Mone niet ten onrechte vermeent ².

¹ *Brabantsche Yeesten*, III, Introduction, p. xxix et suiv. — Mijn geacht medelid had de goedheid mij uit eigen beweging, onder het afdrukken, deze eerste vellen van zijn *Avant-propos* over te maken. Sedert hield het ontvangen op. Ik was ondertusschen zelf bezig aan mijne *Inleiding*, welke reeds een geruimen tijd afgewerkt was, wanneer ik (9 maart 1869) de bladen O en P van dit *Avant-propos* lezen mocht.

² Weinige verzen van dit gedicht zijn bewaard gebleven; doch er bestaat nog eene volledige halfhoogduitsche vertaling van, berustende in de boekzaal te Heidelberg. Het was in deze vertaling dat Mone den regel las :

Dis lernet uns JOHANN wol DER CLERCK.

Hoffmann echter wil die woorden toegepast zien op Johan Gromelkut, of Van Soest, den overbrenger in halfhoogduitsch van den roman van *Heinric en Margriete van Lemborch*. Wij meenen dat dit gevoelen geen steek houdt, en houden het met Mone, zoo lang men onder onze middennederlandsche dichters geen tweeden *Jan de Klerk* zal aantonen.

Mocht men beweezen, dat een zoo ernstige schrijver in een later werk schuld zou beleden hebben van in jongere jaren zich aan eene romantische zonde te hebben plichtig gemaakt, men kan de tegenbedenking aanvoeren, of niet onze oude schrijvers de meeste verhalen tot den Karelkring behorende eerder tot het gebied der geschiedenis dan der fantasie beschouwden? *Ogier* is Brabander van geboorte, en vele gebeurtenissen in het gedicht voorkomende hebben op nederlandschen bodem plaats. De *Ogier* moet dus voor nederlandsche volkeren bijzonder aantrekkelijk geweest zijn. Zie

Toen hij begon de *Brabantsche Yeesten* te schrijven, bekleedde hij waarschijnlijk reeds den post van klerk der stad Antwerpen; trouwens dat werk ving hij aan ten verzoeke of op last van eenen Antwerpschen burger van aanzienlijken huize, Willem van Bornecolve, die van 1304 tot 1307 schoutet was der stad en markgraaf van het land van Rijen. Misschien ook dat hij zijne aanzienlijke betrekking aan dien Antwerpschen edelman gedeeltelijk verschuldigd was: in den aanhef van zijn werk toch betoont hij groote verplichting aan hem te hebben. Bornecolve was een leenman van den hertog, een voorstander van geleerdheid, en er is niet aan te twijfelen of hij stond met een anderen beschermer van Boendale, namelijk met den kanselier van het hertogdom, Rogier van Leefdael, in betrekking ¹.

Dat Boendale al ras in zijne nieuwe woonplaats hoog geacht werd, blijkt uit de zending welke hem in 1312 werd opgedragen. Hertog Jan II was den 27 october van dat jaar te Tervuren gestorven. Kort daarop had in diezelfde gemeente eene statenvergadering plaats: Antwerpen zond er zijnen schepen Jan Wilmaers henen, vergezeld van Jan den Klerk.

F.-J. Mone, *Uebersicht der niederländischen Volks-literatur älterer Zeit*. Tübingen, 1858; bl. 58 volg., en vergelijk HOFFMANN, *Horae belgicae*, V, 103; JONCKBLOET, *Geschiedenis der middennederlandsche letterkunde*, I, 280 volg. De fragmenten zijn door Willems uitgegeven in zijn *Belgisch Museum*, II, 334-340; doch ze staan daar in verkeerde volgorde, en moeten volgenderwijs gelezen worden: 3, 7, 4, 8, 1, 5, 2, 6.

¹ In de geschiedenis van Antwerpen komt Rogier van Leefdael herhaalde malen voor. Den 17^{en} april 1317 teekende hij als drossaat van Brabant de acte, waarbij Jan III de lakenhal te Antwerpen aan de stad verkocht. Jaarlijks werd hem en zijne gemalin, elk afzonderlijk, zekere hoeveelheden wijn aangeboden.

En waarom dien nieuweling, bij voorkeur op een anderen klerk — Antwerpen hield trouwens verscheidene klerken er op na, — waarom dien nieuweling bij zoo plechtige gelegenheid? « Wie was geschikter, » zegt De Vries, « om den Schepen naar Tervuren te vergezellen, dan de daar geborene en met de plaats van nabij bekende Boendale? ¹ » Dit zal er toe bijgedragen hebben, gewis; doch niet zoo zeer om de bekendheid met de betrekkelijk zeer geringe plaats als wel om het aanzien dat Boendale in zijne geboorteplaats genoot en zijne bekendheid met de grooten en ridders in de omstreken van Tervuren gevestigd, onder welke eenige op de vergadering verschijnen zouden. Wij hebben er een voorbeeld van in den zoo dikwijls genoemden Rogier van Leefdael, wien hij weinige jaren later een zijner hoofdwerken, *Jans Teesteye*, opdroeg en met wien hij stellig op vertrouwelijken voet omging, gelijk wij reeds zagen. En was, van een anderen kant, die voorkeur niet een recht, klevende aan den titel van *klerk* bij uitnemendheid, dien Boendale schijnt gedragen te hebben? Niet alleen was hij stadsklerk of, gelijk men thans zegt, secretaris der stad ², maar men onderscheidde hem nog met den titel van geleerde. Mij althans komt het zoo voor, en niet dat hij een geestelijk persoon was. Toen reeds toch waren de woorden *Klerk* en *Geleerde* van gelijke beteekenis, even als *Leek* de beduidenis had van onkundige in een of ander vak, niet van oningewijde in geestelijke zaken in het bijzonder ³. En den titel verdiende hij van toen af, nu

¹ *Der Leken Spiegel*, Inleiding, bl. cxv.

² Zie *Geschiedenis van Antwerpen*, door Mertens en Torfs, II, 442.

³ Papienbroch, die de rekening opgeeft van de reis naar Tervuren, neemt den bijnaam van *de Clerc* voor een' eigen- of familienaam, een bewijs dat

hij reeds de handen aan de geschiedenis des vaderlands geslagen had.

Dat hij tot den geestelijken stand niet behoorde bewijst nog, mijns crachtens, eene andere daadzaak. Nevens de bediening van klerk was aan Boendale het opzicht toever-

hij uit de toen nog bestaande stadsrekening van 1312 vertaald heeft *. In een latijnsch stuk van 1345 staat : « *Presentibus . . . Johanne dicto Clerico et Nicolao dicto Noese clericis* ** »

Het toevoegen van *clerici* aan beide klerken beschouwen de uitgevers van het stuk als bewijs dat beiden tot den geestelijken stand behoorden. Ze waren beiden stads klerk, niets meer; maar Jan, wegens zijne buitengewone geleerdheid, was bepaaldelijk onder den naam van *de Clerc* bekend.

Le Grand d'Aussy was reeds voorlang van hetzelfde gevoelen omtrent de waarde van het woord *clerc*. « *Les ecclésiastiques*, » zegt hij, « *avaient été pendant longtems les seuls qui sussent lire. Aussi le mot clerc, qui d'abord leur était consacré, s'employa dans la suite pour signifier tout homme instruit. Clergie était synonyme de science.* » (Fabliaux, III, 224.) Ook haalt hij het begin aan van een tooneelstuk van Adam de la Hale, *le Mariage* getiteld, en dat niet anders zou wezen dan de verbeelding van de levensgeschiedenis des dichters, die zeker nooit het *geestelijk* kleeft heeft aangetrokken. Die aanhef luidt in onze taal als volgt: « Vrienden, weet gij waarom ik van kleeft verander? Gij hebt mij getrouwd gezien, nu word ik klerk, en kom u vaarwel zeggen. Parijs heeft mij bevalligheden aangeboden mijn harte waardig, ik vlieg om ze terug te vinden. » (Fabliaux, II, 204.)

Boendale zelf bezigt het woord *clerc* in den zin van geleerde. Zoo spreekt hij Wr. II, v. 1300 van

Aristoteles, die wise clerc.

* « *In crastino S. Catharinae virginis (xxvi nov.) libras Parisienses viii, stuferos xiii, » Dominis Johanni Willemaerts et Wilhelmo van Eychove, deputatis una cum ceteris » Statibus ad conventum Cortenbergensem : item eidem Joanni Willemaerts, quia Furam » ivit cum Joanne De Clerck, ad Statuum conventum, xii libras et stuferos x. » *Annales Antverpienses*, éd. Mertens et Buschmann, I, p. 83.*

Daar de stadsrekeningen van Antwerpen van het jaar 1312 in handen van eenen Bol-landist schijnen geweest te zijn, is misschien niet alle hoop verloren op het terugvinden er van.

** *Zie Gesch. van Antw.*, III, 337.

trouwd der halfjaarmarkten, waarvan hij de tolgelden te innen had. Zoodanige bediening, hoe eervol ook, zal wel niet eenen priester toegevoegd zijn geweest.

Deze bijzonderheid vindt men aangeteekend in de rekening der stad Antwerpen van 1524, het oudste tot nog toe ontdekte stuk van dien aard betreffende de beroemde koopstad ¹. Kon men hooger opklimmen, misschien kwamen op meerdere belangrijke feiten omtrent de eerste jaren zijner inwoning aldaar. Gelijk later was hij toen gewis beurtelings te Antwerpen, zijnen tijd verdeelende tusschen zijne ambtsbezigheden en het schrijven van dichtwerken, en het reizen voor de belangen der stad. Dat hij veelmalen afwezig was, betuigt hij zelf wanneer hij schrijft: « als ic thuis ben. »

Eene bijzonderheid omtrent deze tochten is dat zijne

¹ In bovengemelde rekeningen van 1524 staat aangeteekend: bl. 3 « Item ontfaen van Janne den Clerc van der hallen ende vanden stalleghelde int lakenhuis clxxxviii £. x sc. ende x d., » en bl. 51: « Item uteghegheven bi » Janne den Clerc, vander logien vore dlaken huis te timmerne in beide » de maercte, ende van matten, van lakenen ende van riede (riet) daer » die logie met ghedeckt was, ende van den tolle te wachtene in beide de » maercte, ende van seghel wasse xxiii £. xvi sc. ende iiii d. »

Deze bijbediening verschafte hem eene verhooging van jaarwedde, zoo als de rekening bewijst bl. 55: « Item Janne den Clerc, van sinen clercscape ende vander hallen xxxv £. » Zijn ambtgenoot Niklaas Noesen trok achttien pond, en Jan Op de Porte twintig pond min vijftig schellingen. — « Item Janne Op de Porte, van sier salarien xx £., des hadde meester Pauwels l sc. (bl. 53.) »

Deze meester Jan was gewis ook een stadsklerk, zoo dat dit ambt destijds door drie personen bekleed zal zijn geweest, even als te Brussel. Ik meen zulks omdat ze gezamenlijk in éene rubriek voorkomen als ontvangende het benoodigde laken voor hunne kleeding, welke door de stad bestigt werd. — « Item meester Janne Op de Porte, Janne den Clerc ende Colen Noese, van lakene te Paeschen xxxix £. ende xii sc. »

reis- en verblijfkosten minder hoog loopen dan die van andere afgezondenen. Dit zou betuigen van gewetensvolle bezorgdheid voor stads penningen, en van hooge eerlijkheid overeenkomstig de strenge zedelijkheid door Boendale in zijne gedichten voorgedragen, en tevens van matige levenswijze ¹.

Er valt schier niet aan te twifelen of onze scherpziinnige geleerde, die ook een kundig rechtsgeleerde was, had de hand in die onderhandelingen, waarvan de volks- zoo wel als de handelsbelangen de onderwerpen moeten geweest zijn. Herhaalde reizen doet hij naar de voornaamste steden van Vlaanderen en naar de brabantse hoofdstad, van waar hij eens den graaf van Vlaanderen gaat opzoeken ². Het

¹ Zie hier eenige vergelijkingen uit de rubriek : « Dits dat men verreden heeft. »

Item Janne den Clerc, op Sente Agneten dach te Brussle, III £. ende v sc.

Item Janne den Clerc, smaendachs vore papen vastelavont te Brussle, IIII £. XII d., was v daghen ute.

Item Janne den Clerc, danderdachs na cheinsen dach te Sente Nicolaus, in Waes, XIII sc. ende vi d.

Item Janne den Clerc, svridachs vore Sente Symons ende Juden dach, te Brugghe, ane den meyere vander Cuert ende een knecht met hem, VII £. VIII sc. ende vi d.

Item Willem Sprong, swoendachs na groot vastelavont, te Brussle, VII £. ende VIII sc.

Item Jan Lippeloe ende Claus van Hoboken, sdonderdachs na meydach, te Brussle, xv £. ix sc. ende vi d.

Item Rase den Pape, smandachs vore Sente Marcsdach, te Sente Nicolaus ane den hoefscepen van Waes, xxxvi sc.

Item Petre Valcken, dat hi ghesent was te Brugghe ane den meyere van den Cuert, VII £. ende x sc.

² Om zijne bedrijvigheid helder voor te stellen, wil ik hier, uit de reeds zoo vaak benutte rekening van 1324, de lijst der tochten opgeven, welke hij dat jaar op hooger bevel deed.

Feb. 8. « Op Sente Agneten dach te Brussle. »

« 19. « Smandachs vore papen vastelavont te Brussle. »

jaar 1324 staat in de geschiedenis van Vlaanderen met roode letters aangeschreven : toen bewoog zich het volk van den westkant en van de smalle steden met het afbranden van kasteelen en luthoven, wraak nemende op het ongeregeld bestuur van den loszinnigen Lodewijk van Nevers. Boendale's bedrijvigheid vertoont zich vooral tusschen 24 mei en 4 juni, het tijdstip toen men andermaal naar de wapenen had gegrepen om « kracht met kracht te wederstaan » gelijk Despars zegt ¹, maar door de onvoorziene komst van den graaf, die met dood en schandeteekenen strafte, de beweging voor eenige weken gestuit werd. Het zal Boendale niet aan gelegenheid ontbroken hebben

- Feb. 28. « Op den groten vastclavont te Brussle ende vort te Lovene. »
 April 17. « Dijnsdachs in de paeschdage te Brussle.
 » 23. « Smaendachs na beloken paeschen te Sente Nielaus ane de hoeft scepenen van Waes. »
 Mei 6. « Saterdachs na sheilecs cruceu dach te Brussle. »
 » 24. « Smaendachs vore ascentie dach ane den grave van Vlaenderen te Ghent, ende voert te Erdenborch. »
 » 27. « Sondachs vore cheinxen dach te Brussele, ende van daer te Male ane den grave van Vlaenderen. »
 » 31. « Donderdachs vore cheinsenen te Brussle.
 Juni 2. « Op den cheinsen avonde te Brussle om den sanch. »
 » 4. « Smaendachs in de cheinxen daghe te Male anc den grave van Vlaenderen. »
 » 7. « Donderdachs na cheinsen dach te Sente Nielaus in Waes. »
 » 13. « Item Rase den Pape ende Janne den Clerc, op den selven dach (swondachs na beloken cheinxenen), te Vrasene, ane den bailliu ende ane de scepenen van Waes. »
 Juli 31. « Op Sente Peters avont inden gaende (*ingaande*) oexst, te Brussle. »
 Oct. 21. « Svridachs vore Sente Symons ende Juden dach, te Brugghe ane den meyere vander Cuert ende een kneet (knecht) met hem. »

¹ *Cronijcke van den lande ende graefscpe van Vluenderen*, II, bl. 244.

om den toestand des volks van nabij op te merken ¹. Dat hij in den grond de volkszaak toegedaan was blijkt uit zijne schriften, gelijk hiervoren reeds aangewezen is, ja dat hij er de brabantische grooten voor wist te winnen. Jammer dat de zaak zoo dikwerf bezoedeld werd door bloedige weêrwraak, zoo dat men in tijden van tegenslag de verwachte bescherming niet vond ². Jammer dat men wegens den aard der zendingen van Boendale bij gissingen moet blijven, en men niets weet omtrent den inhoud der meeste brieven door hem of anderen besteld; jammer ook dat, behalve deze éene, alle rekeningen van Antwerpen uit die tijden verloren zijn gegaan.

Kort daarop begon Boendale aan het opstellen van *der*

¹ In *Het boec vander Wraken* leest men, I, 746 :

Vormaels doen daer int lant saten
 Mechteghe liede utermaten,
 Alsoe ridders en knapen menegherande
 Die daer saten inden landen,
 Verdructen si die mate also
 Dat sijs dicke waren onvro.
 Hadde yeman vanden gheburen,
 Hoe zero dat hen wert te suren,
 Een vet scaep ofte een swijn,
 Dat moeste mijns heren zijn.
 Alsoe dwijfken boter sloech,
 So waest mire vrouwen gevoech;
 Ja, waest kiekken ofte gans,
 Dat moeste aen mire vrouwen dans.
 Dus sat dat volkken daer
 Sere verladen menech jaer
 Onder die mechteghe heren.
 En doen God dit woude keren,
 Ghewan dat volkken enen moet
 Dat die fortse wederstoet,
 En hebben daer also versaghet
 Dedele liede en verjaghet
 Datter daer luttel es bleven.

² Vergelijk Despars, *Cronijcke*, II, bl. 502.

Leken Spieghel, onder vele opzichten eene krachtige en gewetensvolle uitstorting zijner gewaarwordingen, in die dagen van bloed en vuur gevoeld. Dit werk, waarvan het eerste boek reeds het volgende jaar was afgeschreven, werd voltooid den 6 oegst 1328 en een exemplaar door den schrijver opgedragen aan den hertog, Jan III, zeventien dagen vóór den noodlottigen slag van Cassel.

In *der Leken Spieghel* (B. II, v. 121-34) toont Boendale het voornemen een gedicht op te stellen: *De gesprekken der drie koningen*, naar Eusebius; doch waaraan hij mischien nooit gevolg gaf.

Wij missen zijn spoor tot in het jaar 1334, wanneer hij in het kamp van Heylisse de monstering bijwoonde door den hertog over zijne troepen gedaan. Of hij in het volgende jaar bij het gevecht was van *Ter Helleken*, omstreeks Vilvoorde, hetwijfel ik zeer. De Vries meent dit te kunnen bevestigen omdat Boendale in de *Brabantsche Yeesten*, B. V, v. 3181-83 zegt:

Selc was daer int conroot
Die mi metten monde verboot
Dat ic sinen name, wats ghesciet,
In desen boec en sette niet.

Deze woorden getuigen zoo min van zijne tegenwoordigheid bij die overwinning van eenige Brabanders op eenen hoop Vlamingen, als een paar door Willems aangehaalde verzen des schrijvers tegenwoordigheid bewijzen bij het gesprek van koning Eduard III, toen deze vernam dat de keizer hem niet zou ter hulp komen¹.

¹ De Vries, *Leken Spieghel*, Inleiding, bl. cxvi. — Willems, *Van den derden Edwaert*, Inleiding, bl. 4.

Dat hij echter zich eens of meermalen in het bijwezen van den engelschen vorst bevonden heeft, is hoogst waarschijnlijk. Men overwege slechts in hoe vele betrekkingen Eduard moest komen met de schepenen van Antwerpen, die zeker niet nalieten zich van hunnen behendigen klerk te doen vergezellen. Ook Artevelde, die te Antwerpen met den koning in onderhandeling kwam (1339), zal hij van dichte bij gekend hebben. Jammer, nog eens gezegd, dat stads rekeningen van die jaren verloren zijn gegaan.

Wij vinden Boendale destijds te Antwerpen, zich overgeevende aan de bezigheden van zijn ambt of aan het schrijven zijner werken. Van hoe groot nut voor de stad en hare regering zijne bekwaamheden waren, niet alleen als geschiedschrijver en wijsgeer, maar ook als rechtsgeleerde, blijkt ten volle door de bemoeiing die hij had in een geschil over den wijntol, ten jare 1336 tusschen het kapittel van O.-L.-Vrouw en het stadsbestuur opgerezen, waarbij de schepenen en gezwoornen door den Plebaan in den kerkelijken ban geslagen werden. De hertog, voor wien de zaak gebracht werd, stelde den abt van Villers tot opperscheidsrechter aan. De stad belastte Boendale met de zaak, die ten haren voordeele beslist werd.

Wat zijne werkzaamheden als schrijver betreft, de *Tees-teye* schreef hij in de jaren 1331 en 1332, den *Melibeus* voltooide hij in 1342, de *Dietsche Doctrinael* in juni 1345. Kort hierop, namelijk den elfden juli, had de slag van Vottem plaats, waarin de Luiksche gemeente het leger van haren Prins-bisschop versloeg. Wanneer de tijding daarvan te Antwerpen kwam, was Boendale reeds ver gevorderd aan het *Boec vander Wraken*, namelijk tot vers 569 van het tweede boek. Twee jaren later, dag op dag,

dempte de prins het oproer bij Walef, en daarvan kreeg onze dichter tijding toen hij tot aan vers 1637 van het derde boek gekomen was.

In den tusschentijd dier twee gebeurtenissen was hem de mare toegekomen van den veldslag bij Crecy (26 oegst 1346) door Eduard III op de Franschen gewonnen, en waarbij graaf Lodewijk van Nevers sneuvelde. Boendale was toen tot aan vers 1134 van het tweede boek gevorderd. Een fragment van een dichtstuk de beschrijving bevattende van dit hoofdtreffen, werd aan het licht gebracht door Dr Vander Meersch. De uitgever meende niet dat de honderd drie en negentig regels en halve regels, welke dit fragment uitmaken, tot Boendale's dichtstuk *Van den derden Edewaert* konden behooren, al moeten zij volgens hem gelijktijdig geschreven zijn ¹. De reden zijner bewering is dat het fragment « wat minder beschaafd in taal en voordracht dan de werken diens geleerden dichters » zoude zijn. De Vries is van een tegenovergesteld gevoelen : « Bij een tamelijk verminkt fragment, zegt hij, is het altijd moeilijk, over taal en stijl een juist oordeel te vellen; doch vinden wij hier eene beschrijving van den slag, zoo levendig en sierlijk, dat zij waarlijk den dichter der *Yees-ten* niet tot oneer kon verstrekken ². »

Dat Boendale's gedicht met de 2018 verzen door Willems uitgegeven niet uit is, schijnt mij buiten kijf. Wellicht verdeelde hij het in twee boeken, waarvan de bekende regels het eerste boek uitmaken. Zeker heeft hij zijn werk niet geëindigd zonder eene der grootste gebeurtenissen uit het leven zijns helds en van zijne eeuw te hebben ver-

¹ Zie *Belgisch Museum*, d. VIII, bl. 239 volg.

² *Der Leken Spieghele*, Inleiding, bl. LXXXVIII.

haald. Hij zelf toch zegt uitdrukkelijk dat hij die gebeurtenissen afzonderlijk geschreven heeft : in het vijfde boek der *Brabantsche Yeesten*, na vermelding van den slag van Crecy en het beleg van Gales, leest men :

v. 4571. Die de yeesten van al desen
Horen wil of lesen,
Ga ten boeke ende lese int licht
Dat ic daer af heb ghedicht;
Want dese yeesten en horen niet
Toten Brabantschen iet.

Kan men uit taal en stijl het geschil niet goed beslechten, bezwaarlijk echter is dit fragment te beschouwen als tot een zelfde geheel behoorende met het gedicht *van den derden Edewaert* door Willems aan 't licht gebracht. Ik geef in bedenking of de beschrijving van den slag, namelijk wat het verlies van groote personaadjes in de fransche gelederen betreft, niet te weinig uitvoerig is naar aanleiding van hetgene Boendale in zijne *Yeesten* (B. V, v. 4542-4554) er van zegt. Mocht het al geen bezwaar opleveren, bij eenen menschenvriend woorden te lezen als de volgende :

v. 119. Daer staerf menich in dat tempeest,
Mar over die Fransoysen meest,
Dat seade was ende iammer groot ¹.

zonderling toch vloeit het uit de pen van eenen zoo warmen vereerder van koning Eduard als Jan, de Klerk van Antwerpen, was, wat wij lezen :

v. 140. Si storven met haren rechten here.

¹ Even zoo in het *Boec vander Wraken* :

II, 1134. Doen ic dit boec hadde bracht
Tote hier . . . . .
Quam mi een mare te voren
Die te horne es jaunerlike.

****

Of moet men uit dit vers opmaken, dat Boendale zich niet liet bedriegen opzichts de waarde van den titel van koning van Frankrijk door Eduard, op het ingeven van Artevelde, aangenomen? In dien zin zou men dan ook de uitroeping moeten verklaren :

Wie hoorde ie desghelike?

die Boendale slaakt in den *Edewaert* (v. 1060), onmiddelijk op het verhalen dezer stoute daad.

Doch er is meer. In zijn gedicht spreekt Boendale met geestdrift over het geniaal plan van Eduard, en stelt hij hem hoven alle legerhoofden der oude en der nieuwe tijden :

v. 39. So groet opset no so hart,
 Als die derde Eduwart
 Van Yngelant heeft op geheven,
 En vint men nerghent bescreven.

In het fragment toont de dichter maar weinig eerbied voor Eduard, en zijne genegenheid is blijkbaar voor den franschen koning. Met de vlaamsche gemeenten schijnt hij den spot te drijven, of beter met de lichtgeloovigheid van den engelschen vorst, die in hunne beloften van werkdadige hulp aan manschap en lijftocht kon berusten. Boendale moest de inrichting der vlaamsche gemeenten en ambachten te wel kennen, en zijne eigene overtuiging was te volksgezind om zoo een zijdelingschen uitval van hem te verwachten. Bij alle deze overwegingen kan ik voor als nog niet aannemen dat het fragment tot een zelfde gedicht zou behooren als Boendale's *Van den derden Edewaert*.

De hierboven aangehaalde verzen uit de *Brabantsche Yeesten* stellen vast dat het gedicht *Van den derden Edewaert* niet na 1350 geschreven is. De overgave van Cales

had plaats in 1347. Boendale spreekt er van een halfduizend verzen vóór den laatsten regel der *Yeesten*, welke, gelijk men weet, met het jaar 1350 afbreken.

Zoodanig afbreken (in verband met de verdere redenen, door hem ontwikkeld) maakte het De Vries waarschijnlijk ¹ dat Boendale werkelijk in 1351 gestorven was. Dit sterfjaar was algemeen aangenomen op de getuigenis van den Antwerpschen secretaris Valkenisse, die op het schutblad van een handschrift der *Brabantsche Yeesten* gemelde bijzonderheid aantekende. In 1855 ontstond daaromtrent een hevige pennestrijd tusschen de heeren Van Even, archivarius van Leuven, en Génard, destijds onderarchivarius der stad Antwerpen ². De eerste ontdekte namelijk in de rekeningen der stad Leuven van het jaar 1365, dat men in september van dat jaar de dood vernomen had « *van Janne van Boendale*, » die van de stad « v stuvers siaers » ontving. De belooning des boodschappers was « xxxii stuvers ». Volgens den ontdekker kon deze Jan van Boendale niemand anders wezen dan onze schrijver. Tegen eene zoo onvoorwaardelijke bewering verzette men zich te recht, en wie bepaaldelijk over de zaak schreef voegde zich niet aan de zijde van Van Even ³.

Men droeg nochtans kennis van de compromissale uitspraak van Lodewijk van Male, tijdens de aanhechting van Antwerpen aan Vlaanderen, gedaan te Sint-Winoxbergen, den 13 september 1358, geteekend voor Antwerpen door « Jan Bode, Clais Wilmar ende *Johannes, de cleric van*

¹ *Der Leken Spieghel*, Inleiding, bl. cxix.

² Zie over de bescheden van dezen pennestrijd hiervoren, bl. xxxii. *Aant.*

³ DE VRIES, *der Leken Sp.*, Inleid., bl. cxvii-cxxii. — JONCKBLOET, *Gesch. der middenn. letterk.*, III, 218, in de noot.

der stat ¹. » Eene korte inlichting hierover zal wel niet overbodig wezen.

Lodewijk van Male, graaf van Vlaanderen, had, door zijne vrouw, Mechelen en Antwerpen van den hertog van Brabant geërfd. Er op uit zijnde om de eerste dezer twee steden, ten nadeele der andere, te bevoordeelen, wekte hij den reeds smeulenden onwil der Antwerpenaren op; doch hij wist listiglijk vele voorname inwoners als gijzelaars in handen te krijgen en eene geduchte krijgsmacht binnen de stad te voeren. Eens voor goed meester zijnde, bande hij wie het hoofd opstak, ja, legde twee burgers het hoofd voor de voeten. Met zijne gewone sluwheid kreeg hij de privilegiën der Antwerpenaren in handen, en nu moesten zij de hardste voorwaarden bezegelen, onder anderen van binnen Antwerpen te blijven wonen en de stad met goed en bloed voor den graaf van Vlaanderen te verdedigen. De acte dezer onderwerping in *elf* afzonderlijke brieven bevat, gedagteekend den 4^{en} september 1358, werd den 13^{en} derzelfde maand te Sint-Winoxbergen, waar ze gedagvaard waren, overgeleverd door twee schepenen, Jan Bode en Clais Wilmar en « Johannes de clerc vander stat », die elk in zijne hoedanigheid de acte van *overgave* der stukken teekenden. In de acte van onderwerping ontmoet men mede de namen der beide schepenen, doch dien van den klerk Johannes zoekt men te vergeefs op een' der brieven. Wel is waar, slechts zeven van die brieven zijn terug gevonden, evenwel geloof ik niet dat de naam van

¹ Afdrukt onder de bewijsstukken in de *Brabantsche Yeesten*, d. II, bl. 425-432. Over de valsche handeling van graaf Lodewijk van Male jegens de stad Antwerpen zie MERTENS en TORFS, *Geschiedenis van Antwerpen*, d. II, bl. 273 volg.

onzen stadsclerk op een der vier ontbrekende gestaan heeft. Men overwege de volgende omstandigheden.

De graaf van Vlaanderen was wel in het bezit der stad Antwerpen, maar Antwerpen was ook de hoofdplaats van het markgraafschap van dien naam, waarvan de hertog den titel had behouden. Dien ten gevolge

Was de hertogelijke schoutet naar Herenthals overgegaan;

Was de rechtbank van het land van Rijen derwaarts overgebracht;

Was de feodale rechtbank naar Santhoven verplaatst.

Boendale, die op last van Jan III van Brabant minstens één zijner werken schreef, en hem van de meeste een exemplaar opdroeg, zegt op het slot van het *Boec vander Wraken* :

Want ict tot hier heb besuyrt
In eren eens goeds mans en vermogen
Van Brabant des hertogen
Jans, dien ic altoos sculdich
Te dienen gheweest heb menichfuldich.

Deze woorden, omstreeks 1555 geschreven toen Boendale, volgens mijne stelling, nog te Antwerpen en dus klerk aldaar was, schijnen mij de dubbele dienstplichtigheid te bewijzen, waarvan ik hiervoren op bladzijde xxxv-vi sprak, dienstplichtigheid aan de nakomelingen van Rogier van Leeftael, die ik meen hier bedoeld te wezen¹, dienst-

¹ Rogier van Leeftael, die in 1555 stierf, had tot opvolger zijnen zoon Jan, later zijne dochter Elisabeth, in eerste huwelijk getrouwd met Willem heer van Petershem. Toen Lodewijk van Male in Brabant viel, gaf hij den 4 oktober 1556 bevel aan den amman van Brussel, de goederen van den heer van Petershem onder sequester te zetten. Die heer was Jan, zoon van Willem en van Elisabeth van Leeftael. Zie WAUTERS, *Hist. des environs de Bruxelles*, III, 525.

plichtigheid aan Jan III, als poorter der hertogelijke plaats Tervuren. In die dubbele hoedanigheid kon Jan Boendale aan Lodewijk geen *hou en trou* zweeren, en kon hij zijn post van klerk van Antwerpen niet behouden. Zoo moest het overleveren der acte te Sint-Winoxbergen zijne laatste ambtelijke daad zijn.

Doch is zijn verdwijnen enkel te verklaren door zijne, misschien bij sommigen nog betwistbare, leenroerige afhankelijkheid? Zijne grootmoedige vaderlandsliefde en zijne gloeiende zucht voor het recht zijn des noods alleen voldoende om eene vrijwillige verwijdering in hem te verklaren. Wij zien op menigvuldige plaatsen zijner schriften zijn echt brabantisch harte doorschijnen, en het moet geleden hebben bij het beseffen van graaf Lodewijk's list en overmoed, en bij het denken aan het lauw gedrag van sommige Antwerpsche grooten. Is het niet als eene voorspellende waarschuwing wanneer, op het slot van den tweeden zang van het *Boec vander Wraken*, hij een gedicht belooft « over de plichten der gemeentenbestuurders? » Deze belofte gaat vooraf van de volgende krachtige woorden :

Wr. II, 1290. Die een vrije stat berechten,
 En die hem dan laten ontrecchten
 Die privilegien en vrijheden
 Die toe horen ere steden,
 Om yemans danc oft gheniet,
 En haer lijf daer vore en setten niet,
 Sijn verloren, des sijt vroet,
 Ere, lijf ende daertoe goet,
 Om die ontrouwe, wet dat,
 Die si daer doen hare stat.

Of kon hij nog van Antwerpen der schepenen klerk blij-

ven, nadat die stad zoo jammerlijk zich had laten vangen,

Ghelije als men vincken vaet,
Daer men dat net over slaet?

Neen, maar zat van aanzien en roem, gebukt onder ziekte, het treurig gevolg van arbeid en ouderdom, heeft hij zich verwijderd om, ver van het onzuiver gewoel der steden, in zijne laatste dagen met waardigheid de ruste te genieten.

Wij redeneeren als of het uitgemaakt ware dat *Johannes de cleric vander stat*, die in 1358 te Sint-Winoxbergen de acte van onderwerping der Antwerpenaren aan graaf Lodewijk van Male hielp overgeven, dezelfde persoon ware als *Jan de Clerc*, schrijver der *Brabantsche Yeesten*.

Wij hebben getracht uit te maken dat Boendale mede de schrijver is van het *Boec vander Wraken*. De laatste daarin vermelde gebeurtenis is de scheepsstrijd bij den Briele, in 1351 voorgevallen, welke gebeurtenis echter de schrijver eerst in 1382 vernam (III, 2226-'27). Dit laatste jaartal aanzie ik niet voor eene schrijffout van den copist; Boendale zal eerst eenige maanden later dat belangrijke voorval vernomen hebben. Men herinnere zich de opmerking van De Vries¹, dat het tweede gedeelte der *Brabantsche Yeesten* met het jaar 1350 eerder afbreekt dan eindigt. Ik toonde hiervoren aan, dat op het slot van het *Boec vander Wraken* de schrijver bekend door arbeid en ouderdom tot ziekte te zijn vervallen, zoodat hij zich onbekwaam rekende zijne taak langer voort te zetten. Het is niet onwaarschijnlijk, dat tusschen 1351 en 1352 Boendale door eene uit overmatig

¹ *Der Leken Spieghel*, Inleiding, bl. cxix. Zie hiervoren, bl. li.

werken en hoogen ouderdom ontstane ziekte, b. v., beroerte of verlamming, zoodanig krank geworden was dat men hem van alles onkundig hield wat zijnen geest had kunnen in werking brengen.

Deze veronderstelling gaat tegen de bewering in van Valkenisse, die Jan's sterfjaar stelt op 1351. Doch het *Boec vander Wraken* levert een meer stellig bewijs op dat de dichter er van nog in 1352 leefde. Sprekende over de *Zwarte ziekte*, die tusschen de jaren 1340 en 1350 zulke verschrikkelijke verwoestingen aanrichtte, berispt hij het gedrag van paus Clemens VI die, in stede van die plage voor eene straffe Gods te aanzien en boete te doen, liever alle toegangen in zijn paleis te Avignon liet stoppen. De verzen zijn stellig na de dood, misschien lang na de dood van Clemens, op 6 december 1352 voorgevallen, geschreven. Men oordeele :

III, 1875. Doen die sterfte, also als ghi
 Hier voren horēt seggen mi,
 In dessijde der zee quam,
 Doen dat die paeus vernam,
 Die VIe Clement, aldoen,
 Die sijn hof hielt tAvenioen,
 Peinsde hi te hant, sonder sparen,
 Hi soude sinen persoen bewaren.

Indien het bewezen blijft dat Boendale paus Clemens VI overleefde, kan er geen bezwaar in steken de identiteit aan te nemen van *Jan den cleric* die de *Brabantsche Yeesten* opstelt en aan zijnen hertog opdraagt, en *Johannes den cleric vander stat*, die in zijne hoedanigheid van stadsambtenaar de acte van onderwerping naar Sint-Winoxbergen helpt overbrengen en dan van het tooneel ver-

dwijnt om van zich niet meer te laten hooren, tot dat een boodschapper van Leuven zijne dood bekend maakt.

Maar die boodschapper vermeldt Jan *Van* Boendale en niet Jan Boendale, gelijk de dichter zich zelve heet? Wat den naam betreft, dat de *van* er aan of af is, die bijzonderheid kan geene reden van geschil zijn; Maerlant, Vondel, Schiller, zijn eigennamen welke dikwijlder in den mond zijn en geschreven worden dan *Van* Maerlant, *Vanden* Vondele, *Von* Schiller. Er bestaat eene eigenaardige wijze van spreken onder de plattelandsche geestelijken in Vlaanderen: men noemt elkander niet bij den familienaam, maar bij dien van het dorp of kerspel waar men den dienst van pastor doet; zoo spreekt men van of aan Balegem, Lootenhulle, Pitthem, wanneer men van of aan zijn collega van Balegem, enz., spreekt.

Ten aanzien der som door de stad Leuven jaarlijks aan Jan Van Boendale verschuldigd, de hoeveelheid er van doet mede niets ter zake. Men weet niet waarover die schuld liep, en het is bekend dat onder het feodaal stelsel de schuldvorderingen somtijds allergeeringst waren.

En zoo verdween, stel ik mij voor, die tweede groote figuur op letterkundig gebied onzer maatschappelijke omwenteling in de veertiende eeuw, die andere Maerlant, zoo menigwerf door hem aangehaald en tot getuige ingeroepen. — Maerlant verschijnt vóór den opstand, Boendale in het midden der beweging, wanneer de Brabantsche gemeenten die van Vlaanderen navolgen. Beiden, raadslieden van vorsten en grooten, staan zij ontegenzeggelijk aan de spits der westersche beweging tot ontvoogding van den mensch, waarbij de italiaansche worsteling van dien tijd, te veel van persoonlijkheden besmet, geheel in

de schaduw ligt. Zij staan daar, als in de zestiende eeuw Luther en Erasmus, als in de achttiende eeuw de encyclopedisten, moedig den kanker aanwijzende die het maatschappelijk lichaam verknaagt, onwillekeurig den arm des volks opheffende en hem aanjagende om den moker te laten vallen op alles wat tegen het gezond verstand weêrstand biedt. God doet des noods zulke krachtige geesten opstaan, gelijk Hij ons ondragelijke hitte en ondragelijke koude overzendt, wanneer het aardrijk bij herhaalde slappe jaargetijden met onvruchtbaarheid bedreigd wordt.

Gelijk die van Maerlant, behooren Boendale's gedichten tot de beste bronnen voor de kennis onzer geschiedenis. Geen schrijver toch kan zich recht in den geest der gebeurtenissen van een volk indringen wanneer hij met de letterkunde van dat volk onbekend is. Zoo was onze geschiedenis veelal enkel eene meer of min kunstige aaneenschakeling van feiten of van ijdele woordenkramerij, omdat de schrijvers er van niet bekend waren met de geschrevene kunstgewrochten, die in ieder tijdperk van ons volksleven de zielenspijs der Vlamingen uitmaakten.

Ik acht het niet ondienstig het volgende kort begrip te geven van hetgene tot Boendale's leven en werken mag beschouwd worden te behooren.

1280. Omstreeks dit jaar geboren te Tervuren, de lustplaats der hertogen van Brabant, op twee uren afstands van Brussel; eene vrije beslotene gemeente, waarvan de grond grootendeels den hertog toebehoorde.

Draagt zijnen naam naar het gehucht Boendael, een deel van Uccle, later bij Elsene gevoegd. Deze plaats zijner afkomst behoorde, sedert 1325, grootendeels aan Rogier van Leefdael. — Als dichter en man van verstand, stond

hij bij hertog Jan III en Rogier van Leefdael in bijzondere achting.

1310. In dit jaar was hij reeds een der stadsclerken van Antwerpen.

1316. Geeft het eerste gedeelte uit der *Brabantsche Yeesten*, opgedragen aan W. van Bornecolve, een aanzienlijken burger van Antwerpen.

1322. Schrijft de kleine rijmkronijk van Brabant ¹.

1324. Vervult in dienst der stad onderscheidene zendingen naar Brussel, Gent, Male, Aardenburg, Sint-Nicolaas, Vrasene en Brugge.

1330. Geeft het gedicht *der Leken Spieghel* uit, dat hij opdraagt aan Rogier van Leefdael.

1331. Zet zich aan het schrijven van het tweede gedeelte der *Brabantsche Yeesten*.

1332. Voltrekt *Jans Teesteye*, opgedragen aan Rogier van Leefdael.

1332. Woont de monstering bij van hertog Jan III over de Brabantsche troepen in het kamp van Helleshem.

1336. Vertegenwoordigt de stad Antwerpen in een geschil tusschen het magistraat en het kapittel van O.-L.-V. vóór den abt van Villers. Wint het proces.

1338. Komt in kennis met koning Eduard III van Engeland en Jacob van Artevelde.

1342. Vertaalt den *Melibeus* uit het latijn van Albertano, van het jaar 1246, welk gedicht hij opdraagt aan hertog Jan III.

1343. Wordt als getuige geroepen door zijnen gebuur Suderman, bij het stichten van een convent.

¹ Uitgegeven door Blommaert, *Oudvl. Ged.*, 1, bl. 84 volg. Zie Bormans, in zijn (nog niet verschenen) *Avant-propos*, voor het derde deel der *Brabantsche Yeesten*, bl. xxvii volg., xliii. Zie mede hiervoren, bl. xxxviii. *Aant.* 1.

1345 (juni). Eindigt te Antwerpen *die Dietsce Doctrinale*, naar het latijn bewerkt en opgedragen aan hertog Jan III.

1345. Was aldaar aan het dichten, wanneer hem de tijding toekwam van den slag van Vottem, bij Luik.

1346. Was aldaar aan dezelfde bezigheid, bij de tijding van het hoofdtreffen bij Crecy.

1347. Was nog aan het dichten aldaar, wanneer hij den slag van Walef, bij Luik, vernam.

1348. Eindigt zijn gedicht *Van den derden Edewaert*.

1350. Eindigt de *Brabantsche Yeesten*.

1353. Sluit het *Boec vander Wraken*.

1358. Zijne laatste ambtelijke verrichting, te Sint-Winoxbergen.

1365. Sterft, onbekend waar.

Buiten de hier opgegevene gedichten, is nog spraak van drie werken. Het zijn :

1. *Ogier van Ardenne*, een riddergedicht, waarover hiervoren, bl. xxxviii.

2. *Gesprekken der drie koningen*, naar Hieronymus (*Leken Spieghel*, II, c. 13, v. 121-134).

3. *Van de plichten der bestuurders eener vrije gemeente* (*Boek vander Wraken*, II, v. 1508-1511).

Een enkel woord nog, rakende dezen laatsten titel en het *Boec vander Wraken*. Bij het nazien mijner aantekeningen, meende ik op het spoor te wezen van Boendale's beloofde werk over « Ghemeyn orber. » Mij docht namelijk dat het fragment van een gedicht door den heer Holtrop, koninklijken bibliothecaris te 's Gravenhage, ontdekt en beschreven in de *Konst- en Letterbode* van 1824, wel tot bedoeld werk van onzen dichter kon behooren ;

immers het eerste der drie opschriften van dat fragment luidt volgenderwijs : « Van Wrake over hem die ene stat ongetrouwelic regeren. » Op mijn verzoek van inlichting ontving ik schier onmiddelijk eene nauwkeurige copie van het geheele fragment, daartoe bepaaldelijk door den heer onderbibliothecaris Campbell vervaardigd. Welhaast bleek het mij, dat er van een nieuw gedicht geene spraak kon zijn : het fragment behoort tot het eerste gedeelte van het *Boec vander Wraken* en bevat, min eenige afgesnedene regels, de verzen 339-498 en 837-997. Het maakt, onder letter G (bl. 317-22), deel der Bijlagen.

Dit fragment, nagenoeg even oud als het Oxfordsch handschrift, is over het algemeen min zuiver van text dan dit laatste, gelijk men bij de lezing gemakkelijk zien kan. Het dient echter wel eens tot verklaring, ja tot verbetering van den Oxfordschen text. Zoo verklaart (v. 317) *rume-like* het ongewone *rivelike*, en verrechtvaardigt het *eerde* van v. 488 de emendatie op *eer*. Duister en gewrongen moeten v. 926 volg. van onzen text voorkomen :

Nu seghet ons en maect ons vroet,
Ghemeyn goet es godlike en goet.

Doch helder wordt het, wanneer men naar het Haagsch fragment leest :

Aristoteles seit ende maect ons vroet,
Dat ghemeen goet es godlike goet.

Ook is het opmerkelijk dat cap. V, sprekende *Van den Paus en van den Keyser*, het aldaar heet : *Hoe een groot clerck scrijft vanden keyserike*. Met den grooten klerck bedoelt de copist den dichter, en dit beroep op eenen

voornamen schrijver is des te opmerkelijker, omdat geheel het hoofdstuk een verzet is ten voordeele der keizerlijke macht tegen eene gevreesde alleenheersching der Pausen.

IV^{de} BOEK. Dit vierde gedeelte van het Hs. is, gelijk wij reeds zagen, samengesteld uit drie dichtwerken, ongemerkt twee kleinere, die elk als bijvoegsel van een der grootere mogen aanzien worden.

Het eerste dier gedichten is getiteld *Maskaroen*, een naam in onze letterkunde reeds bekend door het *Mariken van Nijmegen*, onzen vrouwlijken Faust uit het begin der zestiende eeuw. Mariken, die zich aan den duivel verpand heeft, en daarbij haren naam in dien van Emmeken veranderd, gevoelt eenig leed over haar zondig leven en verlangt om hare ontvluchte bloedverwanten en vrienden in Gelderland te bezoeken. Zij komt met haren verleider te Nijmegen op eenen ommegangsdag, op het oogenblik dat men een wagenspel zou vertoonen, — het spel van *Massheroen*. Emmeken kreeg verlof van Moenen, — zoo heette haar helsche gezelschap, — de vertooning bij te wonen, wat zoodanig op haar gemoed werkte, dat zij meer en meer tot inkeer geraakte, en de duivel, om hare geheele bekeering te voorkomen, het besluit nam haar in de wolken op te voeren en van daar te pletter op den grond te werpen.

De roman bewaarde ons een gedeelte van het wagenspel. *Massheroen* is Lucifer's procureur: hij gaat in beroep voor God, zich beklagende dat de Opperste meer barmhartig en genadig is jegens het menschelijk geslacht, dat met een enkel berouw van alle misdaden zich kwijt maakt, dan

ten aanzien der gevallene geesten, die nooit misdeden dan bij één kort gepeins. Op het tweede lid dezer klacht antwoordt God niet, en Masscheroen heet zijne gerechtigheid wankelend in vele omstandigheden. « In de tijden van Abraham, van Mozes en van David, » zoo gaat hij voort, « werd men naar verdienste gestraft; nu mag een zoon zijne moeder verkrachten, enz., en men wordt kwijt gescholden mits een hartelijk berouw. » — « Waarom anders ben ik de schandelijke dood des kruizes gestorven? » zegt God. — « Gij zoudt er des te strenger om dienen te zijn, » antwoordt de helsche procureur. — « Het is waar, » zegt God, « het kwaad wordt erg: komt er geene verbetering aan, ik zal mijn zwaard van gerechtigheid moeten doen snijden. » Maar nu komt Gods moeder te voorschijn, die om uitstel vraagt en ook om natuurverschijnselen, als aardbevingen, dubbelzonnen, staartsterren, of bij geval de mensch zich niet beteren zou. — « Dat heb ik al beproefd, zoo wel als pest, oorlog, duren tijd, » zegt God, « maar het helpt niet; men vertrouwt op mijne barmhartigheid. »

Masscheroen dringt op verlot aan om de menschen te pijnigen. God staat op het punt toe te geven, wanneer O.-L.-V. haren zoon er aan herinnert, hoe zij beiden om des menschen wille geleden hebben. Vermurwd bekent haar zoon dat hij uit liefde voor den mensch nog dubbel zou willen lijden.

Verder gaat de vertooning niet; want bij de laatste woorden van God wordt Emmeken zoodanig bewogen, dat Moenen het raadzaam oordeelt haar weg te voeren, met inzicht haar den hals te breken liever dan haar verder te laten luisteren.

Bedoeld wagenspel behandelt wel gewis hetzelfde on-

derwerp als onze *Maskaroen*, waarvan wij hier den samengetrokkenen inhoud laten volgen.

Toen Christus op aarde wandelde, deden de duivels vele vruchteloze pogingen om hem te verleiden. Zij begonnen te gelooven dat hij een goddelijk wezen was, wanneer zij gewaar werden dat hij even als anderen van spijzen leven moest : dat maakte hen minder vervaard van hem. Maar vermits hunne edele natuur waren zij bekwaam in de schriftuur te lezen, en daar zagen zij wat de profeten van Christus' menschelijkheid voorspelden. Nu werden zij beducht dat deze wel de zoon Gods mocht wezen, die met zijne dood het menschdom aan de hel ontrooven moest. Zij sloegen raad en, om zulk onheil te verhoeden, dacht het hun zich niet beter te kunnen wenden dan tot de vrouw, een slim, stout, lichtgeloovig wezen, en stijf op haar stuk. Zoo gingen zij het wijf van Pilatus aan, ten einde zij haren man mocht overhalen dat hij den Nazarener niet zou doen sterven. Maar Christus stierf, en vóór hij verrees, trok hij ter helle en brak ze open.

De duivels sloegen nogmaals raad en besloten eenen procureur aan te stellen, dien men tot God zou afzenden, met volmacht om over het bezit der zielen te pleiten. De keuze viel op Maskaroen, een loozen, doortrapten fiel, in dergelijke zaken doorzult. Maskaroen trok naar God, gaf aan den Schepper aller dingen kennis van zijne boodschap en vroeg stoutweg waar de Gerechtigheid was?

« Toon mij uwe procuratie, » was Gods antwoord. Na wat tegenstribbelens werd de procuratie getoond, menschelijk gesproken, een echt meesterstuk in zijn soort. Daarop wordt de klachte ontvouwd over het recht van zonder stoornis het menschelijk geslacht te mogen pijn-

gen. « Nu zijn wij van dat recht beroofd, zegt de procureur, wij, partij, zonder geraadpleegd te zijn geworden. Ik verzoek U dus, » zoo gaat hij voort, « dat vóór U de mensch tegen over mij in rechte kome, om mijnen eisch en mijne klacht aan te hooren. »

« Welken dag? » vraagt God.

— « Hoe eer hoe liever : op morgen, » antwoordt Maskaroen. « Neen, schalk, » herneemt God, « ik stel u en uwe tegenpartij dag op goeden vrijdag.

— « Dat neem ik niet aan, het is een heilig dag, » spreekt de booze.

— « Ik geef dispensatie, » zegt God.

En daarmee mocht Maskaroen aftrekken, die zijne gezellen ging verwittigen hoe jammerlijk hij gevaren was. Geheel de hel jammerde bij dat nieuws; doch Lucifer wist der zake eene goede plooi te geven, en hij gebood den procureur op gestelden dag in het geding te zijn. Hoe welsprekend Maskaroen protesteerde, hij moest gehoorzamen.

Vroeg was hij opgestaan, en vroeg had hij ter plaatse in eenen hoek post gevat, ten einde alles wel te kunnen afuisteren. Te middag was nog geen mensch verschenen. Hij ging voor God staan, en vroeg recht : want wie niet verschijnt wordt hij verstek veroordeeld.

« Gij hebt nog tijd, de zaak is op den avond gesteld, » sprak God.

Toen het vespertijd was en geen mensch verscheen, riep Maskaroen ongeduldig: « Heere, waar is Gerechtigheid? »

Maar God legde hem het stilzwijgen op.

Het werd avond, en Maskaroen zette eene vreeslijke keel op, roepende: « Waar is Gerechtigheid gevaren, die men in den hemel zeide te huisvesten? »

*****

Onze Heer deed hem voor zich roepen, en sprak hem toe : « Maak mij een eind aan al dat getier. Wat is de aard van uwen aanleg ? »

« Heere, was het antwoord, Gij hebt het menschelijk geslacht gedaagd om hier tegen mij in rechte te verschijnen; maar ik zie niemand. Ik eisch niet meer dan wat het gemeene recht in dergelijk geval steeds toekende : ik eisch van U schriftelijk bewijs dat het menschelijk geslacht hier heden rechterlijk gedaagd was en, nu de avond is gevallen, niemand is afgekomen of gezonden. »

Onze Heer, die wel begreep waar de procureur henen wilde, maakte gebruik van zijne discretoire macht en verzette' de zitting op 's anderdaags te primetijd; waarop Hij zich verwijderde, en Maskaroen mocht nogmaals naar de hel zijn misgeval gaan verhalen. Hoe smartelijk dit alles ook was, Lucifer legde hem nogmaals de zware taak op, tevens hem de noodige instructiën gevende hoe hij zich te gedragen had.

Toen Maria dit vernam had zij moederlijken rouw; doch het uitstel gaf haar moed, en zij besloot zelve als advokaat van het menschedom vóór haren zoon te verschijnen. Bij deze tijding ging een algemeen gejuich onder de engelen op.

Het uur kwam aan. God nam plaats in den zetel van het consistorie, omringd van eene ontelbare schare van engelen, patriarchen en profeten. Na hen volgde Maria, vergezeld van een even heerlijken stoet, censtemmig tot haren lof zingende :

God hoedi, der inglen vrouwe!

Bescherm den mensehe van desen rouwe.

Maria bezag schuins en verbolgenlijk haren *wederzake* en ging zitten naast haren zoon, en het parlement begon.

Maria nam het woord : « Ik vraag stille, » sprak zij, « want mijne woorden zullen kort wezen. » En zich tot haren zoon wendende : « Lief kind, » zoo ging zij voort, « aanhoor mij thans. Ik verneem dat het menschelijk geslacht, waartoe Gij en ik behooren, beledigd is van eenen verdoemden verrader, dien ik hier in uw rijk zie : dit doet mijn harte wee. Maar vermits Gij de Gerechtigheid zijt, kome nu wie wil, en brenge zijne redenen voor U, ik zal hem antwoorden. »

Een nieuw gejuich liet zich op deze woorden onder de engelen hooren, en Maskaroen werd bijgeroepen.

Hij dorst zijne oogen op de Moeder Gods niet slaan, die integendeel de hare gramstorig over den *kwade* liet heen en weër draaien. Maskaroen begint met eene voor Onzen Heer vleiende inleiding, oorlof vragende om te spreken. « Bij elk geding, » zegt hij, « behooren drie personen : de rechter, de aanlegger en de wederzegger. Hier zie ik wel den rechter, de aanklager ben ik, maar den beschuldigde bemerk ik niet. »

Hierop zegt Maria tot haren zoon, dat zij gereed is den mensch van elken ouderdom tegen den *kwade* te beschermen.

« Het is strijdig met alle recht, zoo oud als nieuw, » zegt Maskaroen, « dat eene vrouw advokaat zou wezen. Daarenboven zij is uwe moeder, en *bloed trekt*.

En de Moeder-Maagd, zich tot haren zoon wendende, zegt : « de *kwade* die hier voor U staat wil het recht verdraaien en mij in mijn rijk storen. Al ben ik uwe moeder, ik ben mensch en ben hier gedaagd. Ik heb wel het recht mijne eigene zaak te pleiten, al ware ik een ongeloovige of een verbannene. Dat ik het vak van advokaat niet zou

mogen uitoefenen is onwaarheid : ik mag pleiten voor elendigen, weduwen en weezen, en gevangenen. »

Na eenige tegenstribbelingen van Maskaroen, wordt Maria als advokaat toegelaten. En nu gaan tale en weder-tale aan over het recht van bezitting en over prescriptie. De duivel houdt zijn recht staande ; Maria toont haren zoon dat het recht alleen Hem toekomt, en dat de duivel met Hem den spot drijft, waarop Christus den kwade terug-gave ontzegt.

Nu meent Maria dat de zaak afgelopen is, en zij drijft haren zoon aan om aan den duivel te vragen of hij iets te zeggen heeft.

« Of ik spreken wil? » vraagt Maskaroen. « Het is nu eerst dat gij wonders gaat hooren : onder lig ik niet. »

Bij deze woorden gruwelt Maria van vrees en van men-schenliefde tevens.

Toen zei Ons Heer tot den vijand : « Wilt gij iets zeggen, breng het voor, doch spreek behoorlijk. »

Daarop trekt Maskaroen met haast eene bijbel uit zijne tasch, schreeuwt met groot geluid en leest vers 17 van het tweede hoofdstuk van *Genesis* op. Beide partijen doen hun best om door vernuftige vonden elkander de loef af te steken. Maskaroen dringt zoodanig op het zuiver eenvoudig recht aan, dat Maria, het te bang krijgende, hare toevlucht tot tranen moet nemen en haren zoon het dilemma stelt :

« Nu zal ic sien wien ghi bat ont,
Ofte uwe moeder oft desen hond. »

De keuze des zoons is spoedig bepaald. Tot Maskaroen zegt Hij :

« Mijn ambacht ontsegghic di te hant. »

« Dat mag wel wezen, » herneemt Maskaroen, vleesch en bloed ontroeren U, ik zei het vooraf. »

« Hebt gij nog iets te zeggen? » vraagt Maria. — « Ja, ik, » zegt hij, « ik wil beginnen; mijne redenen zal ik voort uit de Evangeliën et uit de Schriftuur trekken en met het hedendaagsch recht bekrachtigen. — Als er tusschen partijen geschil is en elk het zijne wil hebben, weet gij wat de rechter doet? Hij verdeelt het bedongene, en zoo voorkomt hij het geding. Doe ook zoo: geef aan elke partij het hare: mij het kwade, uwer moeder het goede. Men legge beide aandeelen in de waag en zie naar welken kant de schaal overhelt: uw deel zal bitter klein wezen. »

Op het verzoek haars zoons om op dit argument te antwoorden, zegt Maria dat de weging reeds gebeurde, en zij verwijst naar den goeden moordenaar. Daarop vreeslijk geschreeuw van Maskaroen, die de debatten voor *futselingen* uitscheldt, waaraan hij zich niet langer houden wil.

« Daar staat geschreven, » gaat hij voort, « dat wie geenen advokaat heeft, men hem eenen geven zal. Ik ben hier alleen tegen allen: ik eisch advokaten, dat elk de zijne neme. »

Maria antwoordt: « Ik ben van mijn rijk alleen de advokaat, en heb met de uwen die in de hel liggen niets te maken. Neem nochtans wien gij wilt.

« Voor mijn deel, » zegt Maskaroen, « neem ik er twee, die zeker bij U niet verdacht staan; het zijn *Waarheid* en *Gerechtigheid*. »

De engelen stonden verbaasd, niet wetende welke wending Maskaroen aan de debatten wilde geven met dergelijke advokaten te kiezen. Voorzichtigheidshalve raadden zij Maria aan insgelijks voorsprekers te nemen, al ware het

enkel fatsoenshalve. Maria koos *Ontfermigheid* en *Vrede* (*Pays*).

Doch vooraf nog een gescherm over de vraag, wie van beiden de schuldigste was : de onstoffelijke engel die uit hoovaardigheid viel, of de mensch van vleesch en beenen gemaakt, en wien een verbod was opgelegd.

Eindelijk komen *Gerechtigheid* en *Waarheid*, *Maskaroen's* twee advokaten. Beiden stellen den mensch in het ongelijk. De eerste vindt dat

Die siele van elken persoon
Moet sterven die in sunden leeght.

De tweede is nog strenger :

Daer om so segghic, sonder plike,
Den mensche verdoemt ewelike.

Tegen deze redenen komt *Ontfermigheid* in eene lange redevoering op. Na haar neemt *Vrede* het woord, die zich tegelijk tot hare drie zusters, de vorige spreeksters, richt.

« Gij, *Gerechtigheid*, » zegt zij, « wilt overtollige pijn. » Dit geschiedde door *Christus* lijden, die den mensch aldus verlost heeft.

« Gij, *Waarheid*, redeneert volgens *Gods* woorden : « Wanneer gij van den appel eet, weet dat gij zult sterven. » Dit is geschied ; want vóór dat *Adam* van den appel at was hij onsterfelijk, en nu keert de mensch van waar hij kwam, — tot de aarde. Het ware tegen de *gerechtigheid*, indien de mensch, omdat hij eenmaal misdeed, tweemaal gestraft wierde.

« Zoo moet *Ontfermigheid* met de zaak genoeg nemen, dat *God* den zondaar met zijn bloed verlost heeft en hem

den weg des hemels geweest. En ik zeg dat vrede onder ons vieren zij. »

De vrede werd gesloten. Ontfermigheid en Waarheid, die zich van elkander verwijderd hadden, kwamen weder bij een, terwijl Gerechtigheid en Vrede elkander den mond-zoen gaven. Wat Maskaroen betreft, de helse procureur vloog terug tot zijne meesters en zijne gezellen.

Zoo verlost Maria den mensch uit den druk, en zoo kwam haar de bijnaam van advocata, en dat men ter harer eere schrijft en zingt :

Eya ergo advocata!

De *Maskaroen* behoort tot dat gedeelte onzer middeleeuwsche letterkunde, welke de verheerlijking der Moeder-Maagd tot doel had, haar voorstellende als middelares tusschen God en den gevallen mensch. Rijk zijn wij aan gewrochten van dien aard zoo in ongebonden als in gebonden stijl, in legenden en romantische tafereelen, in toneelstukken, in liederen en verzuchtingen. Van deze laatste zijn de middeleeuwsche godsdienstige liedboekjes opgevuld, en vele onder dezelve kwamen, steeds gemoderniseerd, tot de nieuwere geslachten over. Onder de gedichten van verhalenden trant zijn er een drietal uitgegeven, waarin het zuiver geloof omtrent de Moeder-Maagd met kunst is voorgesteld; het zijn de *Theophilus*¹, die ook tot de fransehe en hoogduitsche letterkenden behoort, de *Beatrijs*²

¹ *Theophilus*, gedicht uit de veertiende eeuw, gevolgd door drie andere gedichten, van hetzelfde tijdvak, uitgegeven door Ph. B(LOMMAERT). Gent, 1856; in-8°. — *Theophilus*, gedicht der veertiende eeuw, gevolgd door negen andere gedichten uit de middeleeuwen, uitgegeven door Mr Ph. BLOMMAERT. Gent. 1858; gr. in-8°.

² *Beatrijs*, eene sproke uit de veertiende eeuw, uitgegeven en opgehelderd

en het verhael *Van enen jonghen kinde ende haren scoelmeester* ¹. Het zijn aangename scheppingen uit recht geloovige gemoederen gestroomd en met kunst bewerkt. Zij vertoonen den mensch onmisbaar in het kwaad verloren, maar door de devotie tot Maria van God genade ontvangende om tot inkeer en berouw te komen. Bij deze mag men het proza-verhaal *Mariken van Nymegen* voegen ², den vrouwelijken tegenhanger van den *Theophilus*, beide in opvatting gelijk met den lateren en sedert Goethe's bewerking wereldberoemden *Faust*. Ze toonen den mensch, uit hoogmoedige zucht naar velerlei kennis en geleerdheid zich overgeevende aan den booze, die zonder moeite de ongewone drieheid, — kennis, genuchte en rijkdom — schenkt tegen afstand van eigenwil in een oogenblik van verbijs-tering gegeven. Het denkbeeld komt uit het klooster, het toevluchtsoord zoo wel voor eenvoudige, gemoedelijke zielen als voor rustzoekende woelige hersenen. In de meeste gewrochten der Maria-litteratuur is de taak der Moeder-Maagd allergemakkelijkst : een mensch die steeds eerbied voor Maria toonde, geraakt van het rechte pad, maar gedurende geheel den wandel tusschen kwaad is de devotie niet gansch verdwenen; op zeker oogenblik klopt berouw

door W.-J.-A. JONCKBLOET. 's Gravenhage, 1841; in-8°. Herdrukt met *Karel en Elegast*. Amsterdam, 1859.

¹ Uitgegeven door WILLEMS in het *Belgisch Museum*, I, bl. 526-559.

² *Een schoone historie van Mariken van Nimwegen, een zeer wonderlijcke ende waerachtighe gheschiedenisse, hoe zy meer dan seven jaren met den duivel woonde ende verkeerde*. Antwerpen, Pauwels-Stroobant, M. DC. XV.; nagedrukt door de *Vlaamsche Bibliophilen*, op een dertigtal exemplaren. — *Marieken van Nijmegen, eene nederlandsche volkslegende uit de zestiende eeuw, met eene inleiding, woordverklaring en aantekeningen* (door Van Vloten). 's Gravenhage, 1854; in-8°.

aan de deur van het harte, en Maria staat daar gereed om open te doen.

In den *Maskaroen* is de taak van de koningin des hemels veel moeilijker. Het is hier niet te doen om erbarming en genade van haren zoon af te bidden tot het redden eener enkele ziel, het is gansch het menschelijk geslacht dat op het spel is, waarover de booze zich het recht aanmatigt, zoo niet in zijn geheel, althans voor een aanzienlijk gedeelte. Het geldt niet een vriendelijk gelaat door Maria aan haren zoon te zetten; maar Hij, die de waarheid en het recht zelve is, moet de argumenten van Satan wikken en wegen. Terwijl in andere gewrochten Maria's bemiddeling blijde uitkomst verleent, schieten hier hare krachten blijkbaar te kort voor de logische redeneeringen van den booze. God zelf, in zijne hoedanigheid van eeuwige rechtvaardigheid, voelt zijne langmoedige genade inkrimpen voor de strenge gevolgtrekkingen die Maskaroen uit des Hoogsten grondstellingen haalt, en Hij moet zich redden met autocratische zetregels, waartegen onderdaan of overwonneling niets vermag. Waar echter eigen gezag zwijgt, daar behaalt de duivel het voordeel; trouwens hij krijgt Recht en Waarheid voor hem, en het is ten nauwernood dat Ontfermigheid den mond durft openen. De Deugden gevoelen ten laatste, dat alleen bij volkomen eendracht zij het kwaad naar zijne krocht kunnen terug jagen.

In de tooneelpoëzij kunnen wij de vereering der Moeder-Maagd nagaan in het mysteriespel : *Die eerste bliscap van Maria*¹ en in het brokstuk van het wagenspel van *Mascheroen*. Dat dit laatste wel het zelfde onderwerp bevatte

¹ Uitgegeven door Willems, in het *Belgisch Muscum*, VII, bl. 57 volg.

als ons gedicht, blijft buiten kijf na het lezen van het fragment in het *Mariken van Nimegen* bewaard.

Wat het mysteriespel betreft, het schijnt in onmiddelijk verband te staan met den *Maskaroen*. Het onderwerp er van is : Gods besluit om door des Zoons menschwording en dood het menschelijk geslacht van Satans beheer te verlossen. De *Maskaroen* bevat Satans verzet tegen deze verlossing.

Men mag zeggen dat de schrijver van één der twee gewrochten het andere onder het oog heeft gehad. Beide stukken beginnen met eene helsche vergadering, waar besloten wordt de vrouw tot werktuig der beraamde plannen te bezigen. In beide ontmoet men dezelfde persoonsverbeeldingen sprekend ingevoerd: *Ontfermicheit*, *Gerechtigheit*, *Waerheit* en *Vrede of Pays*. In *Die eerste bliscap* geeft *Vrede* den mondzoen aan *Gerechtigheit*, wat zij in ons dichtstuk (v. 1525-'27) aan *Waerheit* doet. Bij de ontleding van den *Maskaroen* zagen wij, hoe de duivels beducht waren dat de Nazarener, dien zij niet bekoren konden, wel de Zoon Gods mocht zijn door de profeten voorspeld, en te rade werden zijne dood, waarbij de hel zich beroofd zou vinden, te beletten. In het zinnespel vindt *Waerheit* dat de zaak der menschwording in stilte moet beleid worden, anders zou nog de Satan des Zaligmakers dood weten te verhinderen (v. 1299 volg.).

Was de *Maskaroen* oorspronkelijk een mysteriespel? Ik geloof ja. Het verhaal is slink en loopt zonder hapering af; het is, gelijk men zegt, uit één stuk gesneden. Edoch het heeft het uitzicht van een overtreksel boven tooneeltoestanden en samenspraken. Van de breede meesterlijke voorstelling op de markt gaf eene bekwame hand eene

levendige schets, geschikt om bij den haard of in den refter met vuur te worden voorgedragen. Het fragment in het *Mariken van Nimegen* ingelascht getuigt van eene andere bewerking, ten ware men veronderstelde dat de schrijver van den roman de tooneelen voor zijn onderwerp geschikt had. Betreffende den tijd der vervaardiging van het mysteriespel, die bezwaarlijk nader dan het midden der veertiende eeuw kan gesteld worden, wat ons van het middennederlandsch tooneel bekend is laat dat tijdstip gereedelijk aannemen. Wij spraken vroeger van *Die eerste bliscap van Maria*, een mysteriespel, ten jare 1444, te Brussel, in de opene lucht vertoond: zou het gewaagd zijn te veronderstellen dat eene eeuw vroeger, toen zoo menig abelspel bekend was, de *Maskaroen* de nieuwsgierige menigte verlustigde. Dat het gedicht tot den goeden tijd onzer middeleeuwsche letterkunde behoort, valt, volgens mij, buiten betwijfeling. De menigvuldige vreemde rechtstermen kunnen geen bewijs zijn van latere bewerking, ze zullen toch zeer vroeg uit de latijnsche rechtsstudiën tot de pleitzaal zijn overgegaan: taal en wendingen wijzen daarboven verre voorbij het huis van Boergonje. En hier geraken wij op een belangrijk punt voor de geschiedenis onzer letterkunde.

Omstreeks het jaar 1856 gaf wijlen de heer Tross, leeraar bij het koninklijk pruissisch gymnasium te Hamm, aan de Maatschappij van Leiden kennis van een handschrift toebehoorende aan den vorst van Bentheim-Steinfurt, bevattende het boek van *Merlijns propheciën ofte de historie van den Grale*, geschreven in 1526 door *Jacob de Coster van Merlant*, en opgedragen aan Alabrecht van Voorne, — een gedicht van ongeveer 45,000 verzen. Van

dit groot gewrocht kent men tot nog toe slechts den zonderlingen *Proloog* en de opschriften der verschillende hoofdstukken. Vier dezer zijn letterlijk van den volgenden inhoud :

« Hyr begint dat boek van Merlyne, unde wo de duvele benyden dat God de helle to brack unde syne vrent daer ute verlozede.

» Wo de duvele alle vergaderden unde koren enen procurere.

» Wo onze vrouwe wart eyn vorsprake van al christenheit tegen den viant.

» Wo gerechtigheit unde warheit degedingeden tegen ontfarmicheit unde vrede. »

Bij den eersten oogslag ziet men dat deze vier opschriften den inhoud aanwijzen van den ganschen *Maskaroen*. Hoe ik bij die ontdekking verlangend was om met het gedicht kennis te maken, is gemakkelijk te begrijpen. Ik zag mij echter in mijne pogingen te leur gesteld, ondanks de raadgevingen mijner vrienden De Vries en Van Vloten, waarvoor ik hun mijn hartelijken dank betuig, ja, ondanks de officieele tusshenkomst van het belgisch Staatsbestuur. Het handschrift, dat Van Vloten vóór eenige jaren in handen heeft gehad, was, volgens het mij medegedeelde Staatsbericht, op het oogenblik mijner vraag niet te vinden.

Ik zal het bestaan van het Steinfortsche handschrift niet in twijfel trekken; trouwens een nederlandsche geleerde heeft den door Tross beschrevenen Codex gezien en betast. Doch al mocht het reeds zijn uitgemaakt dat het *Boec van Merline* werkelijk van Maerlant is, twijfel grijpt mij aan omtrent de echtheid sommiger gedeelten van het besprokene handschrift. Ik werp deze bedenkingen op, omdat van

de hierboven gemelde hoofdstukken geen zweem bestaat in den latijnschen text van Merlijns *Voorspellingen* noch in de fransche *Histoire de la vie, miracles, enchantemens et prophéties de Merlin*, gedrukt te Parijs, 1498; ook om de zonderlingheid der hoofdstukken zelve, die, wel beschouwd, het voorkomen hebben van een echt mengelmoes. Den Proloog kan men moeilijk inroepen, om dat de woorden er van tegen den text dienden te worden vergeleken: doch de twijfel grijpt ons reeds aan bij de vermelding van *Jacob DE COSTER van Maerlant, van den pape van Vlaenderlant*, van heer *Alabrecht*, van een jaar 1326.

Wat den naam betreft van onzen helschen procureur, die schijnt wel van uitheemschen oorsprong te zijn, en het zelfde als het oostersch *Maschara*, nar, hofnar, uit het arabisch werkwoord *Sashira* = bespotten, gevormd. De volgende woorden daarover vond ik in M. J. de Goeje's Verslag van Dozy's *Oosterlingen*, opgenomen in de *Nederlandsche Spectator*, 1867. Ze mogen als leidraad dienen voor een onderzoek om te weten langs waar in de middel-eeuwen de naam in de westersche literatuur kwam. Wij lezen namelijk, bl. 68, « In het eerste deel van Ibno » 'l-Achir's groote kronijk komt het woord MASCHARA voor » in den zin van *hofnar*. De plaats is deze (I, p. 127): »» Mozes en Aaron kwamen twee jaar lang elken morgen » aan de poort van Farao, vragende om binnen gelaten te » worden, maar niemand waagde het hen aan te dienen, » tot dat de *Maschara*, die tot taak had den vorst door » zijne woorden aan 't lachen te brengen, het hem mede- » deelde. Daarop beval Farao hen binnen te laten. »»

« Ibno 'l-Atkir is geboren in 1160 en gestorven in 1233. » Hij heeft het westen nooit bezocht. Hij gebruikt hier

» MASCHARA niet als een vreemd, maar als een bekend
 » woord. Wij mogen dus het besluit trekken, dat het in de
 » twaalfde eeuw in 't *Oosten* reeds in de beteekenis van
 » *buffoon, fool, jester* gebruikelijk was. »

De *Maskaroen* bevat 1351 regels. De text is niet zoo zuiver als van de vorige gedichten, wat wij van geheel dit zoo gezegd vierde boek moeten betuigen, en overigens door de onder den text gevoegde emendatiën genoegzaam bevestigen. Dit bewijst nog dat de afschrijver vrij goede texten van Boendale's werken voor zich had, maar zich hier heeft moeten behelpen met hetgene hem voor de hand kwam, bij gebreke misschien van een vierde werk van Boendale.

DIT ES VAN SALADINE. — Van elders gekend onder den naam van *Hugo van Tabarie*, en onder dezen titel door Willems uitgegeven in het zesde deel van zijn *Belgisch Museum*. De oorspronkelijke fransche titel is *Ordène de chevalerie, par HUC DE TABARIE*. Volgens de fransche schrijvers is de held van het gedicht ook de dichter er van. Het was Hugo, kastelein van Sint-Omaars, een kruisvaarder onder Godfried van Boulion, die, wegens zijne uitstekende dapperheid, omstreeks 1102 Galileën voor heerlijkheid en Tiberias voor prinsdom kreeg, naar welk laatste hij, bij verbastering, den bijnaam kreeg van *Tabarie*. In 1179 zou hij van Saladijn krijgsgevangen zijn gemaakt. Dit groot verschil van tijdruimte bewijst dat onze Hugo en de krijgsmakker van Godfried van Boulion niet dezelfde persoon kan geweest zijn. Dinaux ¹ wijst ons te recht: Saladijn's krijgsgevangene was Hugo II, naamgenoot en afstammeling van den held, en die zijne titels had geërfd,

¹ *Les Trouvères artésiens*, Paris, 1845; pp. 242-247.

in Artois geboren. Zijne voornaamste gezellen naar het land van over zee waren zijn broeder Rodolf en Dirk van Dendermonde.

Wat ons verhaal betreft, het ridder slaan van Saladijn door eenen christen krijgsgevangenen, de morgenlandsche geschiedschrijvers schijnen van deze gebeurtenis niet te gewagen; de westersche brengen ze op eenen anderen persoon over: zij zeggen dat de beroemde emir zich ridder liet slaan van Humfried van Thoron, dien hij in den slag van Tiberias krijgsgevangen had gemaakt¹. Dit doet reeds aan de onwaarschijnlijkheid denken of het gedicht van Hugo zelf zou zijn. Ook dit gedicht laat weinig vermoeden dat de held er van zijne eigene daden zou bezongen hebben. Reeds het opschrift van een der handschriften getuigt van het tegendeel; het luidt als volgt: *Chi commenche l'Ordene de chevalerie ensi ke li quens Hues de Tabarie l'ensigna au Sandau Salehadin*. Ook in den aanhef spreekt de dichter van eene gebeurtenis van vorige tijden:

14. *Mès des-ore me convient retraire :*
A rimoier, et à conter
Un conte, c'ai oï conter
D'un rois qu'en terre païenie
Fu jadis de grand signourie,
Et mout fu loiaus Sarrazin,
Il ot à non Salchadins,
. . . . .
Et tant que une foiz avint
Qu'à la bataille un prinches vint,
Hues ot non de Tabarie.

Van den oorspronkelijken text zijn drie handschriften

¹ *Gesta Dei per Francos*, aangehaald door Le Grand d'Aussy, p. 217. Zie echter MORIN, *Histoire de Saladin*, I, 330, in de noot; II, 401 volg.

of afschriften bekend, in de *Bibliothèque du Roi* te Parijs berustende. Ze schijnen van elkander niet merkelyk te verschillen, op een viertal regels na, die in het éene het slot langer maken dan in het andere. Het langste telt er 508.

De dietsche bewerking is tot nog toe bekend door drie afschriften, elk tusschen andere gedichten gevoegd. Van twee is het éene handschrift in-folio, op papier met tusschengevoegde perkamenten bladen, geschrift van omtrent het jaar 1400, deel makende van de koninklijke bibliotheek te Brussel (fonds van Hulthem), en werd uitgegeven door Willems, in zijn *Belgisch Museum*, d. VI, bl. 94-104; het andere maakt deel van het bekende *Comburgsche* handschrift van middennederlandsche gedichten, te Stuttgart, en is uitgegeven door Kausler, in zijne *Denkmäler altniederländischer Sprache und Literatur*, d. III, bl. 83-93.

De vertaling verschilt onder een dubbel opzicht van het oorspronkelijke. Vooreerst ze is in strofen verdeeld, elk van acht regels met slechts twee rijmslagen, de éene kort de andere lang, terwijl de fransche text een doorlopend gedicht is. Ten tweede, zij is omtrent de helft korter, soms door eene meer ineengedrongene zegwijze bij den uiterlijken vorm genoodzaakt, meestal echter door een vrijwillig weglaten van bijzonderheden en, na het verhaal, van uitweidingen over de hoedanigheden en rechten van den ridder. Zoo, b.v. : onder de vier voorschrevene punten die een heer hanteren moet, staat *soberheid*, waaromtrent onze dichter zegt :

v. 215. Het es elken here wel betame
Te maten drincken ende eten.

Dat luidt echter in het fransch :

286. *Pu'il poit juner au venredi
Pour chele sainte ramembranche
Que Jhesu Cris fu de la lanche
Ferus pour no redempcion,
Et que a Longis fist pardon.
Toute sa vie en celui jor
Doit juner pour nostre Signor,
Se il ne' laist por maladie,
Ou por aucune compaignie ;
Et s'il ne puet por chou juner,
Si se doit vers Diu acorder,
D'aumosne fere, ou d'autre cose.*

Na vers 250 geeft Saladijn in vier regels den raad aan Hugo, onder de aanwezigen eene rondhaling te doen, ten einde alzoó zijn losprijs, dien de ridder gezegd had met al zijn have en goed niet te kunnen opbrengen, verlicht worde. Deze rondhaling is in het oorspronkelijke van het volgende voorafgegaan :

v. 512. *Puis est en sa caiere assis,
Et Hucs se sist à ses piés ;
Mais tost en fu à mont drechiés,
Li Rois l'a fait en haut séoir,
Et dist li Rois : Sachiez por voir,
Pour chou que vous estes preudon,
Vous voel-jou faire un moult ben don ;
Car je vous otroi bonement,
Se nus est pris de vostre gent
En poignéis, ne en bataille,
Por vostre amor quites s'en aille,
Se le volez venir requerre ;
Mais cevalchiés parmi me terre
Tout belement et sanz desroi.
Sor le col de vo palefroi*

*****

*Metex vos hiaume en contenance ,
C'on ne vous fache destorbance ,
Et de vo gent qui sont or pris
Vous renderai-jou jusc'a dis ,
Se les volez oster de chi.
« Sire , dist-il , votre merci ,
Car che fait mout à merchier ;
Mès jou ne voel pas oublier
Que me desistes que rouvaisses
Quand jou les prendomes trouvaisses
Por aidier à ma raenchen.*

Onder vrij geleide komt Hugo met zijne tien gezellen in Galileën, waar hij de hem geschonkene giften edelmoe-dig uitdeelt, en alzoo menig man rijk maakt.

Ten slotte weidt de dichter uit in den lof der ridders, die men beminnen en eerbiedigen moet, omdat zij den staat, de kerk en de bijzondere eigendommen beschermen. Wat zou er zonder hen van ons geworden, vraagt hij, tegenover de Sarracenen, de Albigenen en de Barbarijnen? Wij wierden genoodzaakt ons geloof af te zweren. Om onze heilige mysteriën tegen die goddeloozen te beschermen en hen te beletten den dienst van den Zone Maria's te beleedigen, daarom bezitten de ridders het recht geheel gewapend in de kerk te treden; en indien iemand geen' eerbied toonde voor het heilige Sacrament, zoo mogen zij hem ter plaatse dooden¹.

Een zoo willekeurig en barbaarsch recht viel zeker in den smaak niet van den nederlandschen vertaler, en hij zal

¹ Zou de gegalonneerde kerkbediende (suisse) het onschuldig overblijfsel of de tegenhanger dier verschrikkelijke fransche ridders zijn? Te Kortrijk (Sint-Martens) voert hij op den bandelier de woorden: *Eerbied in Gods huis*. Te Gent (Sint-Jacobs) droeg hij nog vóór eenige jaren de leus: *Honden buiten*, die thans vervangen is door de fransche divise: *Police*.

liefst zich aan het eenvoudig verhaal gehouden hebben, mede alles weglatende wat enkel den franschen hoogmoed streelde en niet tot de geschiedenis behoorde.

Opmerkenswaardig is het, dat de drie in onze taal bekende handschriften vrij wat uiteenloopen, zoo wel ten aanzien van den text als van de schikking der coupletten. Ik acht het niet nutteloos de voornaamste punten van verschil aan te teekenen :

v. 25-26. Staan noch bij W. noch bij K. ; ook vallen zij buiten het gewoon getal regels der coupletten, en zijn blijkbaar door eenen afschrijver aangevoegd.

30. Staat niet bij W., waardoor het couplet een vers te weinig heeft.

59. *Stout*. Bij W. *vroet*; doch het rijm eischt het eerste.

66. Hier en bij K. zegt Hugo : « Nu ga ik. » — « Gij en zult, » antwoordt de Soudan, « uwe afreis moet nog worden uitgesteld. » Bij W. is van deze worsteling geen schijn, en het is Hugo die eindigt met den lammen regel :

63. Ende dese vaert wel liden moet.

68. Bij W. en K. *te(e)re cameren* = in eene kamer. Het fransch zegt :

73. *Et en sa cambre l'en mena,*

wat beter door *ter cameren* van onzen text terug gegeven wordt.

86. Min goed bij W. :

85. Gine waert kersten bi verheven.

De afwezigheid van het rijm bewijst reeds de onnauwkeurigheid.

99. Wij missen hier een couplet, dat ik uit W. onder

den text liet drukken, de bewerking verhalende van het reinigen des lichaams. Wat de bewerking aan het hoofd in 't bijzonder betreft, de oorspronkelijke text zegt :

108. *Cavious et barbe, et le viaire*
Li fist apparillier nout bel.

Bij K. staat daarvoor :

97. Her Hughe dede den conine dwaen
Sijn hoeft ende sceeren sinen baert.

Misschien stond er in 't voorschrift :

dwaen,
Sijn hoeft kemmen ende sceeren sijn baert.

Dit *scheeren* van den baard komt niet voor bij W., en kan mede ontbroken hebben in het hs. dat tot model aan het onze diende. Ook de fransehe text mist het; doch Méon spreekt er van in zijne beschrijving van het gedicht, en komt er in eene aantekening op terug. Dit zou misschien bewijzen dat de afschrijver bij Kausler een franschen text heeft geraadpleegd.

115. In geheel het couplet zijn bij K. (v. 121—) staande en loopend rijm regelmatig onderhouden. Bij Willems is het staande noodeloos in een loopend veranderd : *witte; ditte : snutte : besnutte*; even zoo in ons hs.; behalve voor *dit*.

123. *Cledem enen roc root.*

Beter bij W. : met *samite roet*. Het fransch heeft :

149. *Après li vest robe vermeille.*

Bij K. bleef de aanduiding van het pronomèn personale achter wege :

155. Her Hughe cleeedde eenen roc root.

131. (K. 161.) Bij W. staat :

142. Een gurdelkijn van witten *siden*.

Het rijm is er door gebroken. De twee andere hss. hebben eenvoudig het oorspronkelijke gevolgd :

181. *Puis si l'a chaint d'une chainture
Blanche, et petite de feture.*

139. *Twee zwarte scoen.*

Bij W. en K. zijn het *twee zwarte causen*. Ook in het fransch staat er :

165. *Après li a cauches cauchiés
De saie brune et delijés.*

De kous was de geheele onderkleeding des mans, van het midden af.

148. *Waer omme het ware.*

Bij W. (151) *waerom hijt dede*, doch met noodlooze verwaarloozing van het rijm.

165-166. Deze twee regels ontbreken bij W., en zijn door niets vervangen, waarbij de zin gestoord is.

179. *Ghebreect yet mi?*

Het rijm voorbijziende, stelde de afschrijver bij W. (180) : *Ghebreect mi yet?*

185. *Die ridder slaen sal.*

Gelijk men ter plaatse zien kan, staat er in het hs. : *Riddere die*. Ik deed de verandering om de verbuiging van het substantief. Bij K. staat v. 199 : *Rudder die slaen sal*. Het fransch beslist niet :

254. *Sire, chou est li ramembranche
De celui qui l'a adoubé
A chevalier.*

187. In deze strofe veranderden bij W. de slepende rijmen *conde* : *verstonde*, in de staande *vroet* : *verstoet*. Doch het bleef bij deze éene verandering : in de volgende regels klonk het *stont* : *gront*.

220. *En dade nootsake enegherande.*

Beter dan bij W. (221) : *menegerande.*

230. *Vierwerf xx ammerale.*

Bij W., *xxiiij a.*, bij K., *viertiene a.* Het fransch heeft *chinquante amiraus.*

244. *C.M.* (honderd duizend). Saladijn zou dus de volle som van het losgeld uit eigene kas gegeven hebben, zoo dat, volgens v. 258, Hugo met eene even hooge som ware gaan strijken. Bij W. is het overschot gelijk als in ons handschrift; doch de gifte is slechts van veertig duizend bizanten. Bij K. geeft de Emir vijftig duizend, gelijk in het fransch, en het overschot is van

263. Tien waerf dusentech penninghe ghuldin,

iets beneden de som van den franschen text, die spreekt van dertien duizend bezanten, gegeven of beloofd. Men ziet dat de cijfers van de willekeurigheid van elken afschrijver hebben afgehangen.

Wat het ongelijk getal regels betreft, W. heeft er vijftien min dan ons hs., K. tien. Beide missen, v. 267-282, uitmakende twee coupletten. W. mist v. 30, 165 en 166, ook twee regels in het couplet verklarende de bading, twee andere onder de bediedenis van het zwaard. Daartegen heeft ons hs. twee noodelooze verzen (25-26). Indien het nu waar is, waaraan men toch moeielijk twijfelen zal, dat de dichter ook de verzen 267-282 schreef, en men de acht verzen 99-106 voor eene willekeurige inkrimping van

wege den afschrijver neemt, wat bij de twee andere afschrijvers klaarder in zestien regels wordt uitgedrukt, en na aftrekking der twee noodlooze regels 25-26, dan zou het gedicht eigenlijk bestaan uit 296 regels, verdeeld in 36 strofen.

Sommige dier strofen staan in de drie handschriften ook niet in evengelijke schikking, namelijk daar waar spraak is van de verschillende handelingen van het ridder slaan. De volgorde van het oorspronkelijke nagaande komt men tot het volgende vergelijkend resultaat :

	Oorsp.	Bruss.	Oxf.	Comb.
Baard	1 (v. 108)	— 1 (96)	— 1 (99)	— 1 (97)
Bed	2 (129)	— 2 (111)	— 2 (108)	— 2 (114)
Linnen	3 (140)	— 3 (118)	— 3 (115)	— 3 (121)
Roode rok	4 (149)	— 4 (126)	— 4 (123)	— 7 (155)
Kousen	5 (163)	— 5 (134)	— 6 (139)	— 4 (129)
Gordelken	6 (181)	— 6 (142)	— 5 (151)	— 8 (161)
Sporen	7 (193)	— 7 (150)	— 7 (147)	— 6 (143)
Zwaard	8 (211)	— 8 (158)	— 8 (153)	— 9 (169)
Huif	9 (228)	— 9 (172)	— 9 (171)	— 5 (157)
Ridderslag	10 (248)	— 10 (181)	— 10 (180)	— 11 (194)
Bedienenis van den ridderstag. 11		— 11 (188)	— 11 (187)	— 10 (183)

Wanneer men deze lijst met eenige aandacht gadeslaat, bespeurt men dat zulks de orde moet geweest zijn der plechtigheden, welke men bij het maken van eenen ridder gevolgd heeft. Gelijk men ziet, is in het Brusselsch hs. het oorspronkelijke getrouwelijk gevolgd. Ons hs. laat den gordel aandoen vóór de kousen, die integendeel er door moeten gevestigd worden, gelijk in latere tijden voor de broek plaats had; overigens blijft het eveneens aan het oorspronkelijke getrouw. Wat het Comburgsch hs. betreft, zijne getrouwheid gaat niet voorbij de derde plechtigheid :

van dan af geraakt het in de grootste verwarring; want het valt opvolgelijk op de kousen, van deze op den hoed, dan op de sporen, van deze op den rok, van den rok op den gordel, en eindelijk op het zwaard, waaraan de beteekenis gegeven wordt welke de fransche schrijver en de twee andere nederlandsche copisten aan den ridderslag toekennen. De afschrijver had gewis dergelijke plechtigheid nooit bijgewoond. Of deed hij het met inzicht, uit afkeer of vijandschap voor adel en ridderschap? Het handschrift toch staat in een zelfden bundel met den *Wapen Martijn* en den *Wapen Rogier*, en is door eenen Vlaming, wellicht uit de omstreken van Brugge, in de veertiende eeuw geschreven. De schrijfwijze van sommige woorden, het aspireeren namelijk, als *hu*, *huwen*, *huutnemender*, *ontheert*, enz., laat weinig twijfel over omtrent de herkomst er van.

De schrijver der nederlandsche bewerking van den *Hugo van Tabarie* is Hein van Aken, gelijk hij trouwens op het slot zich bekend maakt :

Dit heeft gedicht, te love en teren
Allen riddren, Heyne van Aken.

Indien de gissing van professor Serrure tot vaste waarheid gebracht wordt, dat van Aken ook de schrijver is van het zoogenaamde vierde boek van den *Wapen Martijn*, dan zou ons gedicht vóór 1299 opgesteld zijn, dewijl het in gemeld jaar is dat het vervolg op Maerlant's meesterstuk werd voltooid ¹. Zeker is het dat het vóór 1330 is ver-

¹ *Vaderlandsch Museum*, IV, 58. — Professor Serrure heeft alle vrienden onzer taal- en letterkunde een grooten dienst bewezen, met eindelijk dat vierde gedeelte, of juistert de navolging van den *Wapen Martijn*,

vaardigd; want in dat jaar was van Aken reeds overleden, blijkens de bekende woorden van Boendale in *der Leken Spieghel* :

Van Bruesele, Heine van Aken,
Die wel dichte conste maken,
(God hebbe die ziele sine!).

Hij schijnt dus geboortig, althans een poorter van Brussel te zijn geweest, en persoonlijk bekend aan Boendale, die onder de wallen der toenmalige hoofdstad van Brabant geboren was, gelijk hier voren (bl. xxxii) verhaald is. Doch was hij al Brusselaar bij geboorte of bij burgerrecht, hooge twijfel bestaat er of zijne familie oorspronkelijk van Brussel was. Mij reeds genoemd akademisch medelid, de heer Alf. Wauters, archivist van Brussel, wien men zoo veel omtrent de brabantische hoofdstad en hare omstreken verschuldigd is, vond in de geheele veertiende eeuw geene melding gemaakt van eene brusselsche familie *van Aken*. Daartegen ontmoet men onder de leenmannen van hertog Jan III Gerard, Jan en Simon *de Aquis*, in fransche oorkonden *d'Aix* en eens *de Laken*, allen Leuvenaars, elkander opvolgende in een leen te Gratenchien, in het kerspel Bossuut, in Waalsch-Brabant ¹. Dat het leen over

aan 't licht te brengen. De onbekendheid met het stuk, waarvan ik slechts enkele regels bij mededeeling mocht leeren kennen, deed mij vroeger aannemen dat gezegd gedicht mede onder Maerlant's werken telde, en dat onze groote dichter ergens zich onderdaan van den hertog van Brabant heette. Dit was mij verzekerd zonder bijvoeging van bewijzen. (Zie mijne *Verhandeling over de nederl. dichtkunst in België sedert hare eerste opkomst*, enz. Brussel, 1838, bl. 24.) Thans blijkt uit v. 314-317 wat er eigenlijk van de zaak is : dat, ja, de schrijver zoo niet van Aken toch een Brabander moet geweest zijn.

¹ *Le livre des feudataires de Jean III*, pag. 74, 159 et 245. Zie mede Alf. Wauters, *la Belgique ancienne et moderne*, p. 216.

de dietsche grens lag is vermoedelijk de oorzaak der verfransching van den naam en der slechte spelling *de Laken* voor *de Aken*. Ik zal niet beweren dat onze dichter *Jan van Aken* dezelfde persoon is als *Johannes de Aquis*; nochtans dient opgemerkt dat Corbeke-over-Loo niet ver van Bossuut ligt, en men weet dat onze dichter pastor was in een der twee Corbeken ¹, gelijk in de *Rose* (v. 9965-'66) vermeld staat.

Men wil hem nog andere dichtwerken toeschrijven, bepaaldelijk den roman *De kinderen van Lemborch*, waarvan de schrijver zich doet kennen bij den naam van *Heinric*, eene niet gansch verwerpelijke stelling, indien men maar kan betoonen dat dit gedicht mede vóór 1330 is vervaardigd ² en dat *Hein* van Aken, even als *Jacob* van Maerlant, onder zijne tijdgenooten een genoegzaam vasten roem behaald heeft om zonder familie- of bijnaam

¹ Zie Willems' artikel over Hein Van Aken in het *Belgisch Museum*, IV, bl. 104 en 111; alsmede *Die Rose van Heinric Van Aken*, uitgegeven door Dr EELCO VERWIJS. 's Gravenhage, 1868.

² *Roman van Heinric en Margriete van Limborch*, gedicht door HEINRIC, uitgegeven door Mr L.-Ph.-C. VAN DEN BERGH. Leiden, 1846; bl. XXVI. HOFFMANN VON FALLERSLEBEN, *Horae belgicae*, I, 1° uitg., bl. 68; 2° uitg., n° 15°, bl. 5-6. — BORMANS, in de *Messenger des sciences et des arts*, 1837; p. 82. — JONCKBLOET, *Gesch. der middenn. dichtkunst*, III, bl. 355 volg. — SNELLAERT, *Schets eener gesch. der nedert. letterk.* Vierde uitg., 1866, in de *nalezingen*.

* De emendatie van Hoffmann is vernuftig :

Die hi begonste in dien tide
 Dat men screef ons Heren jaer
 .IIIC. dat es waer
 .XX. men, ende was gheent
 Also men den daet ghescreven vent
 Vander ghebornen ons Heren
 Die Maria droech met eren,
 .XIII. hondert jaer ende .XVIII.

van mond tot mond en van penne tot penne te loopen. Bekend is het dat hij in achtling stond bij zijnen grooten tijd- en landgenoot Boendale, die van hem twee versjes opgeeft :

Vrient die werden lange ghesocht,
Selden vonden, saen verwrocht,

om de kracht der uitdrukking aangehaald, en daarom waardiger gekeurd om bewaard te blijven dan menig gedicht van langen adem. Of ze echter tot een langer dichtstuk behoord hebben, blijft een raadsel.

Serrure beweerde redenen te hebben om ook den *Spiegel historiael*, die onder den naam van Lodewijk van Velthem doorging, aan van Aken te mogen toeëigenen. De redenen zou hij later opgeven. Het schijnt dat de ijverige navorscher ze liet varen sedert de ontdekking bekend werd van den naam van Philip Utenbroeke en wat daarmede in betrekking staat. Deze ontdekking echter brengt ons tot het volgend resultaat. De voortzetter van Maerlant, Lodewijk van Velthem, heeft de wereldgeschiedenis vervolgd tot het jaar 1256 :

Van daert *Jacop* liet ter stont
So heeft hijt vort gemaect cont
Tot op den coninc Lodewijc
Ende op den keyser Vrederic
Ende tot datmen screef Ons Heren iaer
M. CC. LVI. iaer, vorwaer.

DIE X PLAGHEN EN DIE X GHEBODEN. — Het laatste gedicht van den bundel, waar wij een woord over te zeggen hebben, beslaat te samen met zijn klein aanhangsel 2589 regels. De aanhef er van is veel levendiger gestileerd dan cenig der voorgaande dichtstukken; de gang van het

geheel is luchtig, levendig, de verstrant is korter dan gewoonlijk in het leerdicht gebezigd werd. Men staat niet meer voor eenen geestverwant van Maerlant, wiens stift, als het snijdend ploegijzer, den nederlandschen bodem omwroet en eenen oogst van nieuwe denkbeelden voorbereidt. De lezing van het thans voorliggend gedicht maakte op ons den indruk van eene reeks sermoenen uit die tijden, getuigende van een warm, standvastig geloof, voorgedragen in eene rijke, zangerige taal.

Wat den inhoud betreft, deze bestaat uit zedelijke verklaringen der plagen van Egypten, iedere gevolgd van eene toegepaste uitweiding over één der tien geboden. De dichter zelf zegt :

74. Nu hoort hier dese .x. ghebot,
 Die ons te houdene sijn ghegeven.
 Eñ ic wil u Pharoens leven
 Segghen, ende .x. plaghen
 Die aen den coninc Pharo laghen ;
 Eñ wat die plaghen bedieden,
 Dat wil ic den leken lieden
 Segghen soe ic best can.

Deze verzen wijzen, mij dunkt, op eenen priester die tot het volk wil spreken. Mocht men daaraan twijfelen, de lezing van een enkel hoofdstuk zou overtuigen. De scolastische verdeeling, waarbij uit elke plaag drieërlei leerpunten getrokken worden, toont den afgetrokken mensch in de eenzaamheid op vernuftige combinatiën gescherpt. Het steeds bedreigen met de helsche straffen, het uitvallen tegen ketters, vooral tegen de Joden, wijzen op den strijder voor de heerschende kerk. Het herhaald drukken op de leer der drievuldigheid Gods en op de macht van Maria,

dit alles doorkruist met een tal van aanhalingen uit profeten, apostelen en kerkvaders, bevestigt mede dat het gedicht *ex professo* geschreven is.

Dit is nochtans geen strijd voeren; het is eene reeks van aanwijzingen en vermaningen tot versterking in het geloof. Alleen tegen de Joden valt eene enkele maal een woord van verachting uit des schrijvers pen, waar hij hen als godverloochenaars aanwijst, uitroepende: « Ghi, Joden, fi! (209). » Men weet dat onder Jan III van Brabant de vervolgingen tegen de Joden in de staten van dien hertog hevig waren; dit bewijst misschien wel dat het gedicht van geene oudere dagteekening zal zijn.

Van een' geboren Brabander is het evenwel niet geschreven, evenmin van een' Vlaming of Hollander of Stichtenaar. De taal schijnt ooster-dietsch met hoogduitsch doormengd, en het moet opgesteld zijn of van een' herwaarts gekomen Hoogduitscher of van een' Oost-nederlander die, op het voorbeeld van Veldeken, in overrijnsche dialekten is gaan putten.

De rijmen laten daaromtrent geen twijfel over. Zoo leest men v. 23-24 *masterscraft* : *craft*, wat in echt middelnederlandsch uitgedrukt wordt door *meesterscap* : *cracht*. De afschrijver, die dezen wanklank begreep, schreef dan ook, tegen de taal in, v. 1746-47 *cracht* : *meesterscacht*, nadat hij reeds v. 158-59 het rijm geheel over het hoofd had gezien met de echte uitspraak te volgen, schrijvende *cracht* : *heydenscap*.

Ook de nederlandsche quantiteit der woorden wordt verwaarloosd. B. v. : v. 500-01 *haest* : *last*, v. 762-65 *God* : *doot*, v. 1587-88 *snel* : *veel*, enz.

Men moet soms bekennen dat de schrijver in het geheel

niet naar het rijm omziet. Dat hij v. 353-54 *bodem op adem* (*odem?*) laat rijmen is voor hem niet erg, maar zeker zijn door geen dialect te verklaren v. 199-200 *ghemaect : Jhesus-Kerst*; v. 1192-93 *doen : vroomt*; v. 1383-84 *roep : comet toe*.

Men zal ook toegeven dat *vernoft* (v. 1, 2367), *vorsat* (v. 1958), *vríst* (v. 2041) geene nederlandsche woorden zijn.

En toch moet de schrijver in ons nederlandsch leven gedrongen hebben; onder anderen zijn het veelvuldig gebruik van *ghi* voor den tweeden persoon enkelvoud, en het bezittelijk voornaamwoord *u*, *uw*, alsmede het reflex. *u* daar een bewijs van. Eenige voorbeelden :

v. 176. *Ghi* en zult niet als een jode sijn.

---

316. Mensche, dit es dat eerste ghebot,
Dat *ghi* selt minnen al *u* daghen
Op dattu wilt dijn ziele laven.

---

323. Alle sunden suldi vlien
Eñ *u* te goeden werken tien.
Dijn leven es hier cort.

---

644. Mensche, hoor eñ merc aen mi,
Die goede God die hetet di
Dinen vader entijnre moeder eren,
Op dat *ghi* wilt *u* salicheit meren.

---

786. Dat eerste, dat si di ghescyt :
Oft *ghi* wilt staen na ghenaden
So seldisc *tuwen* huse laden,
Dats in *u* herte.

4672. Du rike mensche, di si gheseyt :
Die elaghe, die de arme doet
Met vloeken, die en wert di nemmer goet,
Op dat *ghi* den vloec hebt verdient.

Wanneer ik den blik terugsla over de vier boeken, waarin de Oxfortsche Codex verdeeld is, komt het mij voor dath ij aangelegd werd met het inzicht om, zoo niet alle, dan toch een aanzienlijk gedeelte van Boendale's leerdichten bij elkander te voegen. Welke de oorzaken kunnen geweest zijn dat een zoo natuurlijk plan niet voltrokken werd, daar over valt niet te gissen. Wat men duidelijk ziet, is, dat het vierde boek een aanvulsel moet heeten, in hoegenaamd geen verband staande met de drie vorige, welke integendeel onderling tot een geheel samenwerken, — een geheel in geest en strekking. Ook met elkander hebben de drie voorname dichtstukken van het vierde boek niets gemeens dan enkel door den christelijken toon die in allen heerscht. In het afschrijven schijnt mede niet zoo veel oplettendheid gebezigd te zijn als voor de vorige boeken. Fouten, waaronder van het ergste soort, ontsieren ieder der drie hoofdedichten van dit boek, ja, de feilen nemen toe naar mate men het einde nadert. Bezwaarlijk kan men aannemen dat de afschrijver enkel gebrekkige teksten voor zich heeft gehad, langs onderscheidene wegen hem toegekomen. Waarschijnlijker is het dat hem het werk hoe langer hoe meer tegenstak. Wellicht ook dat de half-overlandsche taal van het gedicht over de tien plagen niet vreemd is aan de vele misgrepen in dit gedicht meer dan in de andere voorhanden.

En ten opzichte dier fouten vraagt men mij wellicht af, waarom ik thans eene critische uitgave heb getracht te bezorgen, terwijl van den *Alexander* een diplomatische text is uitgegeven. Wat dit laatste gedicht betreft, moeilijk kon het anders zonder aanmerkelijke veranderingen in den text; en dan was vooraf de vraag te stellen, zoo niet op te lossen, van waar dat gedicht uit Maerlants jeugd die overlandsche kleur draagt? Voor het Oxfordsch handschrift was David met het emendeeren van den text begonnen, en zoo moest ik wel volgen. Doch ik wil dien schijn van uitvlucht ter mijner verdediging niet bijbrengen. Een text, welke door anderen dan den uitgever moeilijk is na te zien, kan niet wel diplomatisch worden bezorgd, en dat is het geval met onzen text, waarvan het oorspronkelijke thans over zee thuis hoort. Zonder het middel van vergelijking kan men in ieder twijfelachtig geval eene drukfout veronderstellen, terwijl de emendatie de zekerheid geeft van hetgene door den middeleeuwschen afschrijver gesteld werd. Ik beken overigens, dat ik bezwaarlijk zoo stoutweg de uitgave op dezen voet zou gedaan hebben zonder de krachtdadige hulp van mijnen vriend professor De Vries, wien ik voor zijne zoo trouwe als geleerde raadgevingen den oprechtsten dank betuig.

Gent, october 1868.

F.-A. SNELLAERT.

MELIBOEUS.

HET BOEC VAN TROESTE

ENDE

VAN RADE.

PROLOGHE.

DIE EERSTE aenroepie Gode/
Daer ic ghelebe en ghebade
Af houde/ en bidde hem dat hi
Mijn troeste en mijn hulpe si
5 Dat ic dit Boekken halbzinghe
Dat ic beghinne handelinghe/
Dat ic gherne gheben soude/
Op datz mi God onnen woude/
Minen lieken here den hertoghe
10 Van Brabant ¹/ dien God verhoghe
Wende an ziele en aen libe;
Want al dat ic hier scrive
Datz troest en raet uutvercozen/
Die den lantz here toe behozen :

¹ Waerschijnlijk hertog Jan III, die in Brabant regeerde van 1355 tot 1385.

- 15 **Eñ meneghe luffheit/ daer toe wet/
 Dindi in dit boec gheset/
 Al ghepzoest metter waerheyt/
 In menech scoen auctoziteyt
 Dat die wise willen screben**
- 20 **Die ons noch toe sijn bleben/
 Hoe hem een mensche troesten sal
 Leghen scade ende onghewal.
 Want vele liebe sijn so cranc gemoet/
 Als si scade hebben of rampspoet/**
- 25 **Dat si hem selven so verlaen
 Dat si al te nieute gaen/
 Eñ en soeken ghenen troest
 Daer si bi woerden verloest ;
 Of si sijn also verree**
- 30 **Eñ ter waken also heet/
 Dat si hem selven sonder noet
 Werpen in verwoede gzoet/
 Dies hem niet en soude ghestien
 Wouden si woeds raeds plien.**
- 35 **Dit boec legghet in latine/
 Dat ic u met mire pine
 In dietsche vertrecke so ic best can/
 Eest datz mi God onse Here an
 Die selve spreect/ als men daer siet :**
- 40 **« Sonder mi en moghedi doen niet ¹. »
 Al t' Andwerpen/ daer ic wone/
 Maecte ic dit boecken scone.**

¹ *Sine me nihil potestis facere.* Joann. 15, v. 5.

- Wilbt des boecx name weten/
 Melibeus sal hi heten;
 45 Want het op dien man beghint
 En oec midbelt ende int/
 Alsoes meester Albertanus
 In latine dichte albus.
 Van Hiz was hi uter stat
 50 Also bescreef hi selve dat.
 Oec beschrijft hi wel hoerwaer/
 Dat hi dit boec maecte int jaer
 Nij/ dat ghi dat met/
 Ende .xlj. daer toe met.
 55 So wie dat dit boec ghemint
 Ende leest/ en wel versint
 Moets emmer te beter wesen
 Op dat hijt dicke wilt oerlesen
 Want die auctoritente rueren
 60 Uter heyligher Scristuren
 Uten loge becretale
 En uten lereren also wale
 Also dat latijn houdt in.
 Du hoert hier dat beghin.

*Van Melibeus onverduldecheit, ende van vrouwe
 Prudentien troeste. Cap. I.*

- 65 **D**at boec beghint albus :
 Een man was/ hiet Melibeus/
 Die merchtich/ jonc en rjck was.

Vs. 54. H. Oec beschrijft hi mede vorwaer.

- Op enen tijt luste hem dat
 Dat hi van huus woude tiben/
 70 En hem verwandelen riden
 Opten helbe herre vuten.
 Sine waninge debe hi sluten
 Alomme ende omme hazbe wale
 En liet daer in ten selven male
 75 Sijn wijs/ die hiet Prudentia/
 En sijn dochter/ alsic versta/
 Die hi minde hazbe sere.
 Doen dus henen was die here/
 Quamen .iij. sijnre vanden
 80 Die met lederen al te handen
 Ten vinsteren clommen in /
 En en spaerden meer no min/
 Maer sloeghen die vrouwe jammerlijc/
 En sijnre dochter dies ghelijc
 85 Gaben si meneghe woude /
 En lietense daer ter stonde
 Ligghen ofte si doet waer /
 Ende scieden also van haze.
 Doen Melibeus thuus quam
 90 En dese grote mozt vernam
 Maerte hi alte goet mesbaer ;
 Hi scoerde sijn cledere ; hi trac sijn haer ;
 Hi suchte / hi weende / hi creet ;
 Sine hande hi te gader smect /
 95 En maerte alsulc mesbaer
 Ofte hi uut sinen sinne waer.

Vs. 88. H. tier stonde

Legghen als of si doet ware
 . . . . . van haerre

- Doen die wise vrouwe sach an
 Dat onghedout van haeren man /
 Dat si hem met soeticheden
 100 Dat hi hem sette te vreden
 En hem selven en versloeghe niet.
 So dit die vrouwe meer riet /
 So haer man meer mesliet /
 En meer vermerbe sijn verbziet.
- 105 Doen beghe die vrouwe een deel dat
 Tote haer man ghecust was. Da dat
 Sprac si hem dus ane doe :
 O dwaes man! en waer toe
 Meslati u dus zere
- 110 Jegghen spoet en jegghen ere ?
 Tempert u mesbaze nu
 Met luffheden / dat rader u.
 Den vreden en verbazf niet
 Dat hi swaerlike vreden get ;
- 115 Want vredenheit en can vdinghen in
 Salcheit noch oet ghewin.
 U dochter sal van desen
 Of God wilt / wel ghenesen ;
 En ic achte dat si doet si /
- 120 Dochtan en sulbi daer bi
 U selven niet al verstaen ¹.
 Seneca doet ons verstaen /

¹ Albert. *Filia tua, dante Domino, bene liberabitur, nam et si mortua fuerit, non te propter illam destruere debes.*

Vs. 103. H. So hem die man meer mesliet.
 105. H. Doe beyde die vrouwe tote dat
 Die man ghecust was 1 deel bat.

107. H. En si sprac hem an aldus doe.
 116. H. Salicheit, loen, noch gewin.

- Die bzoede en verflaet hem cleen no gzoet
Om kindere noch om bziende doet.
- 125 Metten selven mach hi verbzagghen
Die doet van kindere en van magghen
Dat hi sijnz selfs doet verbeeyden moct ¹.
Ic hebbe liever / des sijn bzoect /
Dat ghi den rouwe beghebet nu /
- 130 Van die rouwe begabe u.
En al woudijt langhe hanteren /
Ghine mochtez niet hazberen ².
Melibeuz antwerde te hant :
Die es alsulc in allet lant /
- 135 Die soude / in bus banen dogghen /
Sijn wenen begheben mogghen ?
Want onse Here Jesus Christus /
Om sinen goeden bziend Lazarus /
Habbe in den gheest bzoefhebe
- 140 En traende metten ogghen mede.
Daer bi en eest mi scaude enghene
Dat ic om myne dochter wene.

Hoe men wenen sal en droeven ende waer omme. Cap. II.

Pudentia spzar handelinghe :
Ia ghetemperde weninghe

¹ Albert. *Eodem animo fert illorum mortem quo suam expectat.*

De tekst van Seneca luidt: *Non affligitur sapiens liberorum amissione, non amicorum; eodem enim animo fert illorum mortem, quo suam expectat: non magis hanc timet, quam illam dolet.* Senec. *Epist.* LXXIV, num. 29.

² Albert. *Malo enim ut relinquas furorem quam relinquere ab illo; et quam primum id facere desiste, quod etiam, si voles, diu facere non poteris.*

Vs. 134. H. Sulc in al tlant.

142. H. Om miere dochter.

138. H. Die in dusdaen ghedoghen.

- 145 **E**g̃ gheozloeft / eñ anderz niet /
Onder die dzoehc / diet wcl̃ besiet ¹.
Sente Paulwēg̃ scrjft daer
Toten Romagnen al̃ claer :
Metten bliden salmen verbliden /
- 150 **E**ñ metten wenen / tallen tiben /
Salmen wenen ². **D**aer toe mede
Cullius spzeet in ene stede
Dat die goebe mensche heeft in /
Soe waer hi eg̃ / bliden sin
- 155 **D**an goeden dinghen / hoe dat bazet :
Eñ vanden quaden wert hi besmazet ³.
Wenen ofte tranen laten
Eg̃ verboden uter maten /
Eñ den mannen sonderlinghe ;
- 160 **W**ant het sijn wjfs̃ dinghe.
Seneca leert onz̃ de manier al̃
Hoe men dit hanteren sal :
Alse ghi verliest / spzeet hi /
Wien vziēnt / so suldi
- 165 **W**ie ogghen niet dzoghje houden
Doch̃ met tranen menerhsouden ⁴ ;
Daer tranen in ogghen sonder wenen

¹ Albert. *Temperatus fletus a tristi vel inter tristes non est prohibitus, imo concessus, secundum verbum Pauli qui dixit in Epistola ad Romanos.*

² Vglk. ad Rom., 12, 15.

³ *Hoc proprium est animi bene constituti, et laetari bonis rebus et dolere contrariis.* Cic. *Dialog. de Amicitia*, II, num. XIII, aliās 48.

⁴ *Nec sicci sint oculi, amisso amico, nec fluant: lacrimandum est, non plorandum.* Senec., *Epist. LXIII*, num. 1.

- Eg dat di wise meenen.
 Wilbi als een wijs man leben —
- 170 So wilt alle bzoefheit begheben
 Die der werelt toe behoert.
 Een wijs man spreect die woert :
 Bzoefheit heeft den meneghen doet.
 Daer en es in o2boze clegu no gzoet ¹.
- 175 Die bilde es die can gheben
 Den mensche vloeyende leben ;
 Die bzoebe gheest can gemene
 Verbozen beghe vlesch en bene.
 Salomon ons oec ghewaget :
- 180 Also de motte die cledere knaget/
 En die woyme dat hout doer et
 Also ghelijc noest ende let
 Bzoefheit beg menschen herte ²
 Met menegher swaize smerte.
- 185 Daer omme / so watg ghesctiet /
 En bedzoest hem die bzoebe niet.
 En es niet so sot / seghet Seneca /
 Also die hem set daer na
 Dat hi bzoebe name gemint ³;
- 190 Want hine es nimmerinc gemint.
 Watmen den bzoeben ober jaget /
 Hi vilijst altoeg onversaget /

¹ Albert. *Multos occidit tristitia ; nulla utilitas est in ipsa.*

² *Sicut tinea vestimento, et vermis ligno, ita tristitia viri nocet cordi.*
 Prov. 25, 20. Zie Nosen in het *Glossarium*.

³ Albert. *Nichil est stullius quam famam captare tristitiae et lacrimas approbare.*

168. H. Dat is dat die wise meenen.

- En gaet rechthe en vaste
 Altoes onder elken laste ¹ /
 195 Alse Job dede / hier te wozen /
 Die sine kindere hadde verlozen
 En alle sijn goet daer toe mede /
 En goet tozment hadde in sijn lede :
 Bleeft hi altoes stazt van moede
 200 En dancte God van sulken goede.
 God gaest / God naemt / sprac hi /
 Da sinen wille gheschie mi :
 Sijn name si ghebenedijt
 Beyde nu en taere tijt.
 205 Een man hadde willen rouwe goet ²
 Om dat sijn liebe sone was doet
 Doe quam een sijn bzient ghegaen /
 Dien troesten woude / sonder waen :
 En bzoeft sprac hi in gheene tijt
 210 Om dat ghi uweß soens quite sijt.
 Maer sijt blide en bzoer omt gone
 Dat ghi hadt so goeden sone.
 Bzoer te sine en ghestoert
 Om dinc dat ter werelt hoert /
 215 Datß al gader sothent ;
 Want Sinte Paulus sent
 Dat bzoefheit om ertsche goet
 Meneghen mensche sterben doet /
 Maer bzoefheit om die sonden

¹ Albert. *Nichil sapienti viro accidere poterit quod eum contristet : stat enim sub quolibet pondere rectus.*

² H. heeft hier eene reeks van acht versen welke in ons handschrift niet voorkomen.

- 220 **E**s penitentie tallen stonden
Die gestadeghe salicheit geest/
En nemmermeer inde en heeft ¹.
Ma die bzoefheit selen wi staen /
Dacht en dach / sonder waen;
225 **W**ant si hert ons in brouden berkeert /
Also ons Christus selve leert ².

*Hoe Melibeus sine vriende ontboet, eñde wat rade dat
 si hem gaven. Cap. III.*

- M**elibeus antwerde doe :
Hets recht dat ghi mi segt toe ;
Maer mijn sijn es so bestaen
230 **D**at ic en weet wat ane gaen :
Soe goet es mijn bzoefhebe.
Die brouwe antwerde en seide :
Ontbiedt u bziende en u maghe /
Daer toe en sijn niet traghe ;
235 **V**raghet hen raet / dat's goet.
Dat si u raden / dat doet /
Dat ghi na en moghet seggen niet
Dat ic jeghen u eere riet.
Salomon segget die wise man :
240 **D**ie alle dinc doen can
Met rade / hem en beroutwes niet ³
Alse Melibeus dit siet /

¹ Vglk. II. Cor., 7, 10.

² Vglk. Joann., 16, 20.

³ Vglk. Eccli, 32, 24.

V. 232. H. antwoerde en seide.

235. H. En vraget hem.

- Heest hi ontboden op die stebe
 Alle sine bziende en maghe mede /
 245 En hadde een goet volc te samen.
 Onder die welke mede quamen
 Philosophen ende medicinen.
 Andere clerken ende Surginen.
 Gheburen jonghe en oude
 250 Quamen baer menichsoude ;
 Som om dat sine ontsagen mere
 Van om sine minne of om sijn ere.
 Doen hi volc hadde een grote scaze
 Vertrac hi hen al openbaze
 255 Hoe die dinc was ghevallen
 En dat bziendelike hen allen
 Dat si hem gherieden hier toe /
 In wat manieren ende hoe
 Hi hier mede baze soude /
 260 Want hijt emmer buzen moude.
 « Doen stont op te hant mettien
 Een meester / een Surgien ;
 En sprac met rade der pastgen
 Die hoerden ter Surggen :
 265 Dambacht van Surggen heest inne
 Sulke goebertierenheit van binnen
 Dat het nieman en wille deren
 Maer hulpen hen allen dieg beggheren.
 Het halt dicke dat lieden die sriben /
 270 Ghequetst werden in begde siben /
 En een meester te hen begden

Vs. 250. H. wel menichsoude.
 254. H. Vertrac hi hem.

269. H. Het ghevalt wel dat liede.
 271. H. een meester gaet te beeden.

- En helpt hen met sere wijshegden
 Even gheijc/ spade en vzoec.
 Daer om en hoert ons niet toe
 275 Dat wi raden in eneghe sake
 Een ozloghe of ter wazake.
 Al es u dochter ghequetst swaer/
 Wi willen daer toe nemen waer
 En gheneseuse na onse machjt
 280 Metter hulpen vander Gods cracht.
 Anders en raden wi niet daer toe. »
 Een medicyn stont op doe
 En sprac met rade wazzen
 Der viskers die daer wazzen/
 285 Gheijc dat vandere hadden ghesproken;
 Maer hinc woude raden na stoken
 Een ozloghe/ wien lief of leet:
 Maer sine consten wazzen gherect
 Sijner dochter te staen bi.
 290 Een woert so sprac hi:
 In onsen boeken men leest
 Dat contrazie contrazie gheneest
 Also machnen ozloghe en wazake
 Ghenesen met sulker sake.
 295 Du was daer volc menigherande
 Beghe gheburen en oec vande
 Die tsere gzatien woude comen/
 Die dese dinc hadden vernomen/

Vs. 289. H. Siere dochter.

290. H. En voert soe sprac hi.

294. Na dit vers volgen in het HH. deze vier:

Een orloge es begonnen saen
 Das te groter scaden mach vergaen;
 En es den wisen sede niet
 Dat si ter wraken raden iet.

- E**n oer smekers en knechten mede
300 **D**ie alle toenben bzoefhede /
In haze ghelaet / in haer maniere ;
Die alle gader rieden sciere
Ter waken wert hazen here /
En pghden Melibeus sere
305 **D**at hi mechtich waer en rike /
En van maghen sonder ghelike /
En van vzienden sonder ghetal
Die hem souden hulpen al.
En dat sine wederfaken waizen
310 **G**heboren wel noch rike en waizen /
En dat si niet en waizen gheacht
Teghen sine grote cracht.

*Noch van rade die men hem gaf en vrouwen
Prudentien raet. C. IV.*

- D**en stont op / also ict las /
Die een meester van rechte was /
315 **D**ie vele redenen sprac hier toe /
Onder die welke hi seyde doe :
Die sake es goet / dat segghic u
Daer wi om hier sijn comen nu.
Daer en hoeret toe gheen haestich raet.
320 **D**at sagt es swaer en quaet ;
Men mochter so haestelich toe gaen
Men souber grote scabe af ontsaen.
Di deser redenen / als ic versta /

Vs. 302. H. En alle dese rieden.

310. H. Gheboren wel no rike waren.

- Si sijn gheburen also na/
 325 En so mechtich en so rike met/
 In elke sibe/ dat ghijt met/
 Datter af mochte comen wale
 Ene langhe swaze quale;
 En vele redenen soude men u
 330 Hier toe wel vertrecken nu/
 Die men nu niet ghesegghen can.
 Wi raden u / here / nochtan
 Dat ghi u met staden
 Op dese dinc wilt veraden /
 335 Also dat ghi ghene scade
 En hebt mits faute van rade.
 U wederaken / dat verstaet /
 Hebben also wel wisen raet /
 En oec vziende daer toe met/
 340 Vele meer licht dan ghi wet.
 Maer ten ologhe/ wats gesriet /
 So en raden wi emmer niet/
 Want wi sijnre twifel inne.
 Daer bi willen wi met sinne
 345 Wel bespreken / des seker sijn /
 En daer toe wi enschen een respijt/
 Daer binnen dat wi moghen
 Onse goetduncken hier af toghen
 Al es traechent ghehaet zere
 350 Met vele lieden in meneghen here;
 Nochtan es si goet monech werf.
 Daer om goet wijs raet bederf

Vs. 331. H. Die men nu niet ghedenken
can.

336. H. mids faute van rade.
343. H. Want wi sienre twifel in.

- God onse Here / staet daer beschreuen ¹
En woude sijn bonnesse niet gheben
355 Ober dat wijs al te hant
Die men in ober spele hant;
Maer hi screef tierst in berde
Eer hi dwijf te libereerbe.
Dus willen wi ons met staden
360 Op desen ozoze veraden
Daer bi ghi belwaert sijn / here.
Ghi hebt ghele en volc mere.
Doe spraken die jonghere te wazen
Die dapper en lustich wazen :
365 Here / ghi moghet hier sien an
Meneghen hzomen stouten man /
En oec u grote rijkheyt / here :
Ghi hebt volc vele mere
Seker dan u kiant doet.
370 Daer om wilt metter spoet
Alle uwe dinghen sonder veyden
Coten ozloghe ghereyden;
En en latet oec niet achter /
Oste ghi blijft in den lachter.
375 Taet ons te hant gaen toe.
Die wise verespense doe.
En seyden openbaer
Dat haere raet niet goet en mac
Noch oec die veyde kander hzaken /
380 En seyden daer toe dese saken :

¹ By Joann., 8, 3, vlgg.

Vs. 364. H. Die sterc, vrom en lustig waren.

368. H. Ghi hebt goeds en volc meer.
372. H. Ter orloghe lust bereyden.

- Ghelijc dat heet yser / sijn gemeg /
 Beter dan rout te smebene eg /
 Also cest onrecht versich gebaen
 Richter te wrekene sonder waen
 385 Van ofte men verste daer toe sette.
 En dat oec ghescreven wette
 Wel ovlaben te doene wraeke.
 En te hant / na dese sake /
 Riepen si alle : Hi segt waer.
 390 Doen stont op daer naer
 Een vanden ouden wisen te hant
 En winctene zere metter hant
 Met rade vanden wisen ouden
 Die hem hier toe helpen wouden.
 395 Hi sprac : Hier effer vele van u
 Die ja! ja! roepen nu
 En grote woerbe ut legghen /
 Die luttel weten wat si segghen.
 Ghi aensiet doch wel in uwen sin
 400 Dat dozloghe heeft een swaer begin
 Maer hoe binde mach gheballen /
 Van meet nieman van hen allen.
 Du verstaet wel ende hoert
 Gaet dit ozloghe albus voert
 405 Si sijn noch cume ghebozen
 Die vernoge / mesquame en tozen
 Daer af selen hebben goet ;
 En menich sal daer omme de doet
 Becozen ende meswinde
 410 Eer dozloghe comen sal ten inde.

Va. 388. H. Dan men vorste.

408. H. En menich sal daer op die doet.

- Daer bi en salmen niet in besen
Emmer alte haestich wesen ;
Maer met goeder boersienechgheden
Salmen dese sake belegden :
- 415 Want datmen met haesten bestact /
Siet men diewile dat qualjc gaet. »
En doen hi dese dinghen woude
Met rebenen pzoeben / also houde
Scoten si dan in sijn woert /
- 420 En en lieten hem niet segghen woert.
Die wijsse man dachste in besen
Om een woert dat hi hadde ghelefen /
Wats dat nieman spreken en soude
Daer men niet hozen en woude.
- 425 Te vergheers en salmen oec niet
Wissheyt spreken wats ghesriet.
Dine redene / pgnste hi / es verlozen
Want men wilter hier niet hozen.
Dits recht dier ghelike /
- 430 Oftmen songhe suete musike
Doer die ghene die lude scregen :
Also es dit buten wesen.
Doen sprac noch die oude man :
Die raeds niet verbeuden can /
- 435 Die hoert ter rechter sothent ;
Want die sot heeft raet gherne leyt. »
Metten liet hi sijn spreken staen /
En es neder gheseten saen.
Doen ghincmen ghinder tracteren
- 440 Hoe men ten ozloghe soude heren /

En vromelike vazen ter wzaaken.
 Melibeus was wel ter saken
 Dat men bus ghereben ghinc /
 En confirmeerde alle die dinc.

*Hoe Melibeus proeft met .V. redenen dat die man niet
 en sal werken met sijns wijs rade. C. V.*

445 **D**en die goede vromme sach an
 Die willerhheit van hazen man /
 En dat dese dinghen / sonder wanc /
 Emmer hebben boert ganc /
 Es si te hazen man ghegaen
 450 En heeft hem albus doen verstaen :
 « Here / spzar si / ic bidde u
 Dat ghi mi gheeft een vrede nu /
 Dat es dat ghi u met staden
 Op dese dinc wilt beraden /
 455 En legt u haesticheyt neder
 En comt tot u selven weder /
 En en gheloeft hen niet / here /
 Die daer roepen also sere :
 Waer om so en soubi
 460 Des niet gheloben mi ?
 U scade es mine scade /
 Daer om doet dat ic u rade. »
 Melibeus die goede man
 Antwerde der vrommen dan :
 465 « Met umen rade / wats ghesctet /
 Sone willic werken niet.
 Nids vele redenen dat verstaet ;

- Want babie nu uwen raet
En liete den raet te nieute hazen
470 Daer so vele liede ober hazen /
So soude men met mi maken spot /
En segghen ic waer een sot.
Vander rebene / dat verstaet /
Es dat die wiue sijn so quaet
475 Datmen en ghene goede en vint /
Also onse Salomon doet bekint.
Hi seyt daer / die wiue man
Die grote wijshheit scriuen can :
Dan busent mannen in minen sonden
480 So hebbe ic cume enen bonden /
En van wiuen int ghemene
En constic niet ghebinden ene ¹.
Die derde rebene / wilt mi verstaen /
Waric uwen rade onderbaen /
485 So soudt schinen dat ghi
Macht dan hebt boven mi :
En dan soubi na desen
Mi contrazie willen wesen /
Also ghi hebt die ober hant.
490 Als Ihesus Synzac doet berant :
« Eest dat doberhant heeft dat wijf /
So es haer man dan een keytijf ². »
Oec segghet Salomon / du en soudt
Kindere no wiue gheben gheuwout
495 Bzueber no bzienden boven di ³ :

¹ Vglk. Eccles. 7, 29.

² *Mulier si primatum habeat, contraria est viro suo.* Vglk. Eccli. 25, 30.

³ Vglk. Eccli. 55, 20.

Va. 471. H. Soe mochte men met mi houden spot.

Het es vele beter dat si
 Di versoeken bzoech en spade
 Dan du stondeſ te haze ghenade ¹;
 Want salichliker es gheben
 500 Dan nemen / bint men bescreben.
 Die hierde rebene machmen mercken /
 Soudic bi uwen rade werken
 So moesti / wien lief of leyt /
 Weten alle mine heymelijcheyt /
 505 Die niet en mochte sijn openbaer
 Doer die stonde dat tijt waer.
 Dat en mochtstu ghehelen niet;
 Want men daer ghescreben siet /
 Dat wijf dat helen can allene
 510 Dat si en mete goet no clene ².
 Die vijffte rebene nu hoert /
 Nestotileſ seghet dit woert
 Dat die wibe met quaden rade
 Die mannen honen bzoech en spade
 515 En anderſ in ghenen sinnen
 En moghen si den man verminnen;
 Want blijf heeft ghenoechte daer in
 Dat si verscalet des mangs sin.

Hoe Prudentia weder proeft met .V. redenen dat die man werken sal bi sijns wijfs rade. C. VI.

Den Prudentia hadde gesjoert
 520 En verstaen hadde alle die woert /

¹ Vglk. Eccli. 33, 22.

² Albert. *Garrubitas mulieris id solvere novit celare quod nescit.*

- Die ghesproken hadde haer man/
Dat si hem ozlof van
Cantmozdene op dese dinc.
Hi bede daertoe al sijn ghesinc /
525 Ende seyde dat hem lief waer.
Alus sprac si daer naer :
« Op dierste rebene die ghi sprac
Datmen u sot ende ongheraert
Heten soude / waert dat ghi
530 U ghelofte wandelet midg mi /
So antmozdic dat niet en waze quact
Dat ghi wandelet umen raet /
In dien dat ghi die dinghen
Kebeljt niet en mocht volbzinghen.
535 Wet datmen ghescreven siet
Dat die bzoede en lieghet niet
Die sine ghelofte niet en leste
Maer vermandelt om dat beste.
Die paeug / also men ong leert /
540 Heeft sinen raet om ghekeert
Om beters wille / datg waer /
Also men leest in decretale aldaer.
Oec wet dat die boeke spreken
Datmen quade ghelofsten sal bzeken ;
545 Ja babe men goede ghelofte
Men mochtg wel comen of /
Opdat jeghen rebene warc
Ende der gherechticheyt contrare.
Die keyser oec / dat ghijt wet /
550 Heeft boermaelg statuten gheset /
En als hi inder waerheyt verstoet

- Dat si niet oꝛberlijc en ware no goet /
 Habbe hi lieber dat hi die dinc
 Szake / dan sijn nacomelinc.
 555 Het es scande den wisen man /
 Dat hi meꝛboet; maer nochtan
 Eest meer scanden / alse men vint /
 Dat hi sijn dolen niet en kint;
 Want dan es hi al uten kere
 560 En alte male sonder ere.
 Wet dat es grote wijsheyt
 Alse een man heeft messent /
 Dat hi weber segghe dat /
 Als hire toe heeft tijt en stat.
 565 Ic hoze u daer nu spreken
 Dat ghi den raet niet moudbt bꝛeken /
 Dien ghi met so vele lieben sijt
 Over een ghebꝛaghen te deser tijt.
 Een luttel wise / dat verstaet /
 570 Moghen gheben beteren raet
 Van vele blaese / die roepen zere /
 En luttel achten op u ere.
 Waeste heeft meneghen man onteert.
 Daer bi radic u dat ghi keert /
 575 En aengaet die dinc met staden
 Di es wijs die hem laet gheraden.
 Op bander rebene / dat verstaet /
 Dat ghi segt / die wibe sijn quaet
 En datmen ghene en vindet goet
 580 Behouden umen goeden moet /
 Soe antwerbe ic / liebe here /
 Dat ghi messent alte zere;

- Lichte es sijn meynninge daer met
Datter luttel es gheset
In die oberste godheyde/
Daer hi seker maer aen sege.
- 615 Nieman en es int ghemene
Volmaect dan God allene /
Also hi selve spreect daer
In die Evangelie openbaer :
Sijt volmaect alle gader
- 620 Also es u hemelsche Vader ¹.
Een propheete segghet / des sijt gewes /
Dat een mensche niet volmaect en es /
Hi meent wijs en man mede.
Salomon segghet ter ander stede
- 625 Datmen niet beters en bint
Dan een goet wijs / wel ghesint.
Daer om en suldi niet versnaden
Dat u goede wijsen raden
Open raet heeft eere.
- 630 Ghi sult altoes aensien meere
Den raet en den gont daer af
Dan den ghenen diene u gaf.
Die derde rebene / die ghi spreect /
Die es bloet en alte naect /
- 635 Daer ghi segghet waert dat ghi
Uwen raet settet aen mi /
Dat ghi mi dan alte hant
Hohen u gaest die oberhant.

¹ Zie Matth. 8, 48.

Vs. 624. H. Salemon spreect teere ander stede.

629. H. Op den raet tuwer eere.

- Dese rebene eÿ alte blint
640 Wien setten boven ons tuint
Den ghenen dien mi te rade gaen ;
Want al hebben mi raet ontsaen
Di hebben onsen wille bÿn
Di moghent doen / willen mi /
645 En oec laten / dat verstaet :
Dus eÿ dese rebene quaet.
Op die vierde rebene willic u
Coztelijc antwozden nu /
Als dat die wibe helen allene
650 Des si ne weten goet no clene.
Dat bichten ende dat scriben
En hoert niet toe goeden wiben /
Maer het hoert quaden wiben toe
Die selben en clappen spade en bÿoe.
655 Die dinghen hoze ghelwaghen
Die den man uten huse jaghen :
Roet / quaet wiÿf en reghen met.
Salomon segt / dat ghÿt met /
Dat beter maer te sine
660 Allene in ene woestine
Dan te wonen bi haer
Die scolde en moghÿc maer ¹.
Mi en hebbe bi niet bonden
Also in eneghen stonden ;
665 Mijn swigghen ende mijn verbzagen
Hedi ghekint bi vele dagen.
Die vijffte rebene die ghi

¹ *Melius est habitare in terra deserta, quàm cum muliere rixosa et iracunda.*
Prov. 21, 19.

- Hier hoze betoghet mi /
 Dat dwijf hzoerh en spade
 670 Den man verwinnt met quaden rade /
 En dat sine in ghenen sinne
 Anders niet en mochte verwinnen /
 Die en boerh niet .j. rade.
 Of u een azm wijf gabe
 675 Raet nuttelijc ende goet
 Dien soubi doen / waerbi hzoet ;
 En gabe u een goet wijf raet
 Die onnutte maer ende quaet /
 Dien en soubi niet houden.
 680 Daer bi sijn u die scouden /
 Dalbi midy wiben rade
 In commer of in scaden ;
 Want u hoert wel toe dat ght
 Kint welc goet ofte quaet si.
 685 Maer alse quade wibe rade
 Den sot / halt hi in scaden
 Paulus seghet hoer maer
 In eenre Epistelen daer
 Praest alle dinc / int leste /
 690 En dan houdt u aent beste ¹.

*Vijf redene sijn waer bi die man sal werken met sijn
 wijfs rade. C. VII.*

Der wibe onscout hebbi ghehoert :
 Du hoert hijf rebenen hoert
 Daer men claerlike aen mach merken

¹ *Omnia probate: quod bonum est tenete.* I. Thessal. 5, 21.

- Datmen hozen sal ende werken
695 **D**ader wiwen raet / eest dat hi
Seker goet en nuttelijc si.
Men segghet dat der wiwen raet
Es alte goet of alte quaet
Men leest daer / alsic versta
700 **D**at vrouwe Rebecca
Nacke riet hazen man
Dat hi die benedixie gaf dan
Jacobi sinen sone /
Daer hi bi waert sone
705 **D**oben sine vruederz sone en here /
En oec quam tot sulker ere
Dat hi waert al tenen gader
Dan .xij. gheslachten vader /
Daer die Gods Sone vercozen
710 **U**te moude sijn ghebozen.
Judith oec / die wise vrouwe /
Verloeste / alsic bescreven scouwte /
Die stat daer si woende binnen
Die Olyfernuz moude winnen /
715 **E**n destruerense sonder ghenade.
Dit dede si met wisen rade.
Abigail in deser wijs
Verloeste oec met rade wijs
Raballe hazen man
720 **D**ien coninc David op ran
Om dat sijn moude verflaen.
Sijn vrouwe Hester oec sonder waen
Verloste met goeden rade
Die Joden van grotten scade

- 725 **Eñ** verheffte hoghelike
In coninc **Wuerus** rike.
Deser exemplen soude men u
Sonder inde tellen nu /
Dat wijs in hazen leben
- 730 **Goeden** raed hebben ghegheben.
Van der rebene / maer bi
Wijfs raet te hozene si
Ende oec te boene / op dat hi
Ozverlijc es ende bze
- 735 **Machmen** merken daer an :
Poen onse Here den prsten man
Hadde ghemaect / sprac hi ten saken
Laet ons hem een hulpe maken
Hem en behoert niet allene te sine ²!
- 740 **Doen** nam hi al sonder pine
Een rebbe uut **Abams** lijf
Eñ maecte daer af een wijf /
Om dat si hem in baden
Eñ in rade soude staen in staden.
- 745 **Eñ** met dat / sonder waen /
Dat ertrike niet en mochte staen
Doch in goeden poente bliuen
Sonder raet eñ hulpe van wiuen
Want onse Here segget selue daer
- 750 **In** d'ewangelie openbaer
Dat die man sal beghe gader
Katen moeder ende vader /
Eñ met sinen wiue gaen /

¹ Vglk. Genes. 2, 18.

- Eñ beghe in enen bleesche staen ¹.
- 755 Eñ na dien dat wijs eñ man
Een bleesch sijn / so en sal dan
Wijs niet versmaed wesen;
Want wi in die *Scripture* lesen
Wijs selfs bleesch wats ghesiet
- 760 En foutu versmaden niet ².
Die berbe rebene es dese /
Ghelijc dat ic daer lese
In een vers openbaer /
Wats ghesproken ober menech jaer /
- 765 Dat wijs es veter menechfout
Van ghesteynte / silber of gout /
Als of hi ons woude maken boet /
Dat gheen dinc en es so goet
Alse wijs op ertrike /
- 770 Want men niet en bint dies ghelike.
Die hierde rebene / alst versta /
Beschryft oer *Seneca* /
Die / boven al dat leeft /
Goeden zouwen wijs gheeft.
- 775 Hi segget dat gheen dinc en ghegt
Boven wijs goebertierenhent;
En es niet so wret no so stijf
Als een quaet onraestelijc wijs.
Also ghelijc als goede zouwen
- 780 Haer lijf setten met trouwen

¹ Vglk. *Matth.* 19, 5.

² Vglk. *Isaiae*, 58, 7.

Vs. 780. H. Als tgoede wijf op erderike.

- Doer haers man's salichebe /
 Also settet quaet wijs mebe
 Haer lijf met ernste gzaet /
 Om toe te bzinghen haers man's doet.
- 785 Die vijffte redene bzingt ons toe
 Die wise Catoen segghet alsoe :
 Al es dijns wijs tonghe wzaet /
 Op dat daer wijsheyt uut gheet /
 Dat soutu lieflike verbzaghjen.
- 790 Men hoert Seneca ghewaghen /
 Die in wijsheden niet en was slap /
 Dat des goeds wijs gheselschap
 Boven alle gheselschap gaet :
 Si houdt des man's hupfraet
- 795 En bzaeghet sozghje ende hoede
 Van sinen libe / van sinen goede.
 Waer haet man gaet of vaert /
 Altoes es si sere verbaert
 Om sijn lijf en om sijn ere /
- 800 En sozghet om hem hazde sere.
 Here Melibeus / hier bi /
 Wilt hozen ende merken bi mi :
 Ic sal / wilt God / in cozter stont
 U dochter leheren al ghesont /
- 805 Ende doen al termineren
 Tot uwer baten en tot uwer eren.

Melibeus antworde Prudentien. C. VIII.

Melibeus heeft ghehoert
 En verstaen sijn's wijs's woert /

- So dat hem therte verbilbe en verlichte :
- 810 Met enen bliden aensichte /
Antwozde hi dus der vrouwen saen :
Die woerde die uut uwen monde gaen
Sijn soeter dan enech honich es /
En connen gheben / bes sijn gewes /
- 815 Ghesonde der sielen en den libe /
Al comen si uut enen wibe.
Om die wise en soete woert /
Die ic van u nu hebbe ghehoert
En ghemerct / te deser tijt /
- 820 Bezoe dic wel dat ghi sijn
Wij / ghetrouwe en bescheyden :
Daer om so willic leyden
Alle mijn saken met uwen rade /
En daer bi werken vzoech en spade.
- 825 Die vrouwe antwozde doe
Wilbi wijffelijc leben / so
Behoert u toe dat ghi
Wijffelijc werct daer bi ;
Want sonder voersieneghen raet /
- 830 Doetmen dicke dat es quaet.
Melibeus antwozde nu :
Segt mi / vrouwe / bes biddic u /
Bescebelike wat wijffhent si /
En welkerhande si es daer bi /
- 835 En hoe men die besaghen sal
En oec hanteren ober al.

Van Wijsheiden. C. IX.

- W**ijfheyt can sien / des sijt hzoet /
 Dondersceet tusschen quaet en goet /
 En datmen ter doghet sal tien /
 840 Ende dat quade altoes blien.
 Also Cassiodorus seyt /
 Gaet boven alle dinc wijfheyt;
 Wijfheyt maect allomme onmare
 Datter doghet es contraze;
 845 En si can alle dinc boersien
 Die namaels mach ghesien.
 Wijfheyt sculmet hoerberde;
 Sine wilt oec in haer gheberde
 Overbaet noch hzerheyt :
 850 Si soeket bescedene miltheyt.
 Wijfheyt set hoede nacht en dach
 Segghen al dat haer deren mach
 Ende altoes soect si ere /
 En scande bliet si sere.
 855 Die gherecht wijs es
 Die es salich / sijts gemes /
 En wijfheyt maect allene
 Goet lehen ende rene.
 Wijfheyt hzeert vele sozghen;
 860 Wijfheyt es niet verbozghen
 Wijfheyt doet den mensche verstarn
 Hoe hemel en erde sijn ghebaen.

Vs. 838. H. Ondersceit.

839. H. Hoe men ter doghet.

840. H. En die quaetheit.

- Wijfheyt vanghet astronomiën
En daer toe alcande clergien
865 Wijfheyt can hoede maken
Segghen alle aeghe saken /
Want si can verre voersien
Dinghen die moghen ghesien.
Wijfheyt can den mensche leyden
870 Ter eweliker salicheyden.
Die meer staet na dertsche goet /
Of na deser werelt spoet /
Dan na die hulde van sinen God /
Hine es niet wijs / maer hi es sot.
875 Hi slacht hem die verrot hout
Kiest voer ghesineert gout /
Want hi titeljc goet verkieft
Daer hi beweljt om verliest.
Die wijfheyt heeft in den sin
880 Heeft alle boghet daer in.

Hoe men wijsheit ghewinnen sal. C. X.

- D**ie wijs wilt sijn van sinne /
Moet ghestaderc sijn daer inne
Onberbaert en niet bedzoeft :
Dat datter wijfheyt wel behoest.
885 Metten wisen gherne gaen
En haer leringhe wel verstaen
En van allen ghewaghen /
En van datmen twifelt vzaghen /
Eest van jonghen / eest van ouden /
890 En dat vromeljc ontjouben

- Also wel van quaden als van goeden/
 En van sotten als van boeden/
 Op dat daer wijsheit in legghet.
 Dit es dat die wise man segghet /
 895 Ghi sult altoes beggheren
 Die alre beste lereren
 Fisciene ende Surgyne :
 Wise ghi wilt si u te sine.
 Die beste meester die men bint /
 900 Eic van dies hi hem onderkint /
 Suldi nemen tuben rade ;
 Van elker const boech en spade /
 So welken tijt dat ghij
 Behoest in enegher wijs.
 905 Een wijs man maect ons gewes
 Dat een boet meester beter es /
 Beter zeere ghebeden en gemiet
 Van een dwaes meester om niet /
 En een lelic wijs beter dan
 910 Een wel scone / jonc / onwijs. Sot man
 Hi boelt seere / des seker sijn /
 Die tscone boert goede set teniger tijt.
 En wet oec dat si dicwile sneben
 Die boude om dat nuwe gheben.
 915 Dit es van allen consten ghesegghet
 Die men nu ter werelt plegghet.

Wat dinghen dat noetorstich sijn den studenten. C. XI.

Die studeren wilt ende leren /
 Selen hazen sijn met allen kerren

- 920 **T**oter dinc / lude en stille /
Daer hi in studeren wille /
Met grotter ernste / ghesloves mi.
In dinc die oerberijc si /
En die den man moghen bzinghen
Tot goede en tot hoghen dinghen.
- 925 **M**en salt gyst leren dat men hoert /
En dat namaelc leren voert.
Nie man en sal / hebbe ghelesen /
Te vzoerch meester willen wesen ;
Maer men moet pinen meneghen dach
- 930 **E**r men ten hoerchsten comen mach.
En oec ter eeren van ertrike
En mach men niet comen haestelike ;
Men moet den tijt langhe liden
In sozghen / ende in azbegden.
- 935 **M**en sal gyst dat cleyne leren
En dan toten meeren keren.
Het es beter / alst versta /
Datmen neder opt cleyne ga /
Dan of men hoven opt hoghe liepe /
- 940 **E**n dan neder viele int diepe.
Een songhere die wille leren /
Sal sinen meester eren /
En hem oec sijn onderdaen /
En met hem oec gherne gaen ;
- 945 **D**ant hijt hem gherne sage ontsaen
En met ondersebe doen verstaen.
Also die meester heeft hozen.
Songherc die ernstelijc hozen /
So gloricert hi in dat

- 950 Ende leset hen vele te bat.
 Nieman en utet gherne sijn woert
 Daer mense niet gherne en hoert.
 Die jonghere en mach / als wi lesen /
 Niet boven sinen meester wesen ;
- 955 En dat hi in die scole hoert /
 Sal hi thuis vertrecken voert /
 En dicwile in sijn herte verstaen /
 Sone maecht hem niet ontgaen.
 Men moet pinen ende azebden
- 960 En met ernste daer in verbeiden ;
 Want roekloesheit voer waer /
 Es een stiesmoeder hazde swaer /
 En ernsticheyt / alsic bezoebe /
 Es moeder van allen goede.
- 965 Met azebden mach men comen
 Tot grotter eren ende te bidden ;
 Ende alle onsalichede
 Can volghen der leberhede.
 Die studeren wilt dat hi stet
- 970 En sal haestelijc liben niet ;
 Maer met goeden staden sal hi
 Die Scristure gonden wat si si
 En na die waerheit dat verstaen.
 Die Scristure heeft bebaen /
- 975 In woerden d'Evangelie al ;
 Maer wet datmen en sal
 Op die woerde niet studeren
 Maer men sal wijselijc gonderen
 Dat mach vander rebelijcheyt
- 980 Die oec inden woerden leyt.

Also die ziele / dat ghyt wet /
Inden lichame es gheset
Also es den sin vander Scristuren
Boven alder woerde ruren.

985 Paulus doet ons verstaen
Die littere can doet slaen
En die gheest can lebende maken ¹.
Nu hozet bediet van deser saken.
Grote clerken / wet dat waer /

990 Die hem sonderen altemale
Op die littere en op die woert
Om scoen te vertrecken woert /
Verheffen hem in hazen sin /
Ende boden hen daer in ;

995 Maer die haer ziele minghen
Metter hepligher leringhen
Die de litteren uut gheben /
Dat maect in hem een leben.
Dan wercter die heplighe Gheest inne /

1000 En volmaect die Gods minne.
Die Goden / wildht weten /
Hebben Bibelen en Prophten /
Maer si verstaen die litteren bloet ;
Daer om slaen si haze ziele doet.

1005 Die littere en soude doghen niet
En hade die sin diere men uut tiet.
Alus selen hem bekeren
Studenten die willen leren.

¹ Vlgk. II, Cor. 3, 6.

Van sprekene. C. XII.

- D**ie wel wilt merken en verstaen
 1010 **M**ach met vele sprekens niet omgaen /
Die swighere merct dat en verstaet
Van die met vele sprekens omme gaet.
Die sprekken wilt sal boersien
Dat / manneer / en voer wien /
 1015 **E**n sine rebene cozt maken
Da dat toe hoert ter saken.
Swighen / segghet die wise man /
Dat vele boggheden maken can.
En es gheen dinc so quaet
 1020 **A**lse die clapper / dat verstaet /
Die sine clappage wille keren
Boven der wijsen leren
Met hoerbegghet sothent.
Daer om eerst dat Cathone seyt :
 1025 **D**ierste bogghet es banden man
Dat hi sijn tonghe bedwinghen can.
Salomon segghet : die hoedt sinen mont /
Hoedt sijn ziele talre stont /
En wie dat sprecet onboersien /
 1030 **D**icke moeder hem af messchien.
Vele sprekens / also wi lesen /
En mach sonder sonde niet wesen /
Maer die sijn lippen maten can
Es die wijsste / seyt die wise man.
 1035 **H**et es alte grote scande den man
Dat hi een loghen so cleden can

- Met sronen woꝝden openbaer /
Dat si den lieben duncket waer.
Dat dunct den dwasen wijsheyt;
1040 Maer hetz grote valscheyt.
Een dief/ voer waer gheseyt/
Scaemt hem sijne quaetheyt;
Maer een valsch loghenaer
Coghet sine valscheyt openbaer/
1045 En wilt in valscheden keren
Dat vol es alder onneren.
Scaemt u van/ ghi advocate
Die om ghelwin en om bate
Recht met subtilen vonden
1050 Achter set/ te meneghen stonden.
God heeft u in u leven
Alsulken sin ghegheben
Dat ghi u boeke versint
En recht en onrecht kint :
1055 Daer om en suldi niet verkeren
Dat recht Gods ons Heren
Dat Hi den wisen te kinnen gaf
Daer si scone boeke maecten af.
In disputatiën of in ghebdinghen
1060 Suldi u rebene so toe bzinghen/
Dat ghi metter waerheyt gaet voert
En dat ghi u oer niet en stoert:
Want ghestoertheyt/ dat ghijt wet/
Des menschen wijsheyt zere ontfet.
1065 Daer men van wijsheden spract
Of andere goede dinghen vertrect
Daer en suldi niet bzinghen voert

Daer ghi die rebene mede stoert.
 Der wijsheit boben alle saken
 1070 Salmen altoes stede maken.
 In luttel sprekens legghet grote bate
 In vele sprekens grote ommate.

Wat scolieren toe behoert. C. XIII.

Scolieren selen stille wesen /
 Gherne studeren en lesen /
 1075 En hazen sin bedwingghen
 Van onnutter wanbelingghen ;
 Want die den sin lude en stille
 Callen dingghen setten wille
 Doet van al te min onsaen.
 1080 Een scolier / sonder waen /
 Sal hem altoes keren
 Te nutteliker leren
 En hebben sulke boeke
 Daer hi wijsheit in besoeke
 1085 En aen die cleyne gyst beghinnen /
 En also opwaert climmen.
 Die een huus maken sal
 Legghet fondament voer al.
 Soe tfondament stazker es
 1090 Soe men daer op / sijts gewes /
 Maken mach swaerber last /
 En so es dat huus van bast.
 Also moeten die kinder
 Herst leren dat minder
 1095 En / daer na / ten meeren cleben

Dan es haer const grst beseben
En uut eentre moztelen ghepozzet
Die nemmermeer en verdozzet.
Dit staet ghescreben in decreten.

- 1100 Paulus doet ons weten :
Sonder leydere en gaet te geence stont
Den wech die u niet en es cont.
Der so segghet een wijs here
Dat hi balt alte zere
- 1105 Die hem selven te vliegheene geeft
Eer hi vloghele of plumen heeft.
Doer utwen meester telker stede
Sijt sober en stille mede /
Ende neben hem niet gaen /
- 1110 En altoes sijt hem onderbaen.
Der en sulbi begzipen niet
Wat ghi van hem hoert of siet.
Die jonghere sal den meester minnen /
So sal hi vele te dat verfinnen
- 1115 Die leringhe / en vele te dat verstaen
Die uut sijns meesters monde gaen.
Maer heeft hi den meester leet
Dweers dat hem uut herte gheet.
Alse die meester lesen wille /
- 1120 Sal die jonghere swighen stille /
En sijn herte setten voert
Op die dinc die hi daer hoert ;
Want swighen ende spraken es tijt
Elc te sinen poente / bes seker sijt /
- 1125 Also ons Salomon sept.

Vs. 4118. H. Te min het hem in therte gheet.

Men sal gyst leren die waerheyt
Swighende / en dan daer naer
Die woerde pzedikken openbaer.
Men sal swighen ende hozen

- 1130 En daer toe gheben die ozen
Want die meester utet node sijn woert
Daer mense niet gherne en hoert ;
Maer alse hi siet dat die scoleren
Sine woerde gherne leren /
1135 So glorieert die meester in dat
En hi leest des bele te dat/
Scoliere die ter scolen gaet
En niet en onthoubt dat hi verstaet
Hi slacht den sacker die heeft een gat
1140 Die en onthoubt dit na dat.

Ghine sult ghene ghenoechte ontsaen.
In behaghele woerde sonder waen /
Ghesiert oft bloemen wazen ;
Maer ghi sult sueken twazen

- 1145 Den sin ende sine vertuut
En daer af dmarck sughen uut.
Also die ziele / shts gewes /
Boven den lichame es
Also es meer na min

- 1150 Boven die littere den sin
Also men daer bint ghescreben /
Die littere doet / die gheest leven.

- Die alle die loye die wesen
Binnen en buten conste lesen /
1155 En wiste hi niet den sin daer af /
So en conste hi niet een cas

- Also ghi hoer den meester hoert
 Suldi sijn al onghestoert
 En al ute uwer herten setten
 1160 Dat u aent verstaen mach letten /
 En bedencken u te bozen
 Dat ghi niet meer en sult hozen
 Van ghi int gheboech
 Onthouden maghet ghenoech.
 1165 Ghi sult vraghen altoes met
 Dinghen die ghi niet en wet
 Den ghenen die de waerheyt weten
 En dat onthouden sonder verggheten.
 Van uwer conste / wats ghesiet
 1170 De suldi u selven puzen niet.
 Want puzs en lof in eygenen mont
 Wert onsuber talre stont.
 Die hem selven vzoet segghen /
 Salmen metten sotten legghen.
 1175 Die een meester wille wesen
 Hoede hem wel van desen /
 Dat hi hebbe spade en vzoet
 Dat enen meester behoert toe.
 Hetz sulc clerc die besochte
 1180 Die tenen meester niet en dochte.
 Sulc goeden mont men oec bint
 Die tenen abbt en dochte twint.
 Een meester sal sijn ghetam /
 Bescheden ende oec eersam /
 1185 En wel sijn ghesondeert
 In die dinc die hi hoert leert
 Eerlijc van allen saken

- En van cenre scoenre spzaken.
 Men sal oec studeren met staden
 1190 En den sin niet te zere verladen :
 Dat men sonder mate doet/
 Dat valt gherne onder doet;
 Maer dat men met maten past
 Dat duret gherne/ want hetz vast;
 1195 Want oefeninghe/ het dat al bloet/
 Die met erenste duret te goet/
 Doet sin en nature saglgeren
 En sonderlinghe in studeren;
 Want ons een wijs man seyt
 1200 Dat in midben legghet die salicheyt.
 Oec een ander meester segghet
 Dat die cracht in midben legghet.
 Dat berde poente/ dat ghijt wet/
 Daer men den sin mach rusten met
 1205 En te poente setten weder :
 Men sal den boeke legghen neber/
 En get anders gaen werken/
 Daer die sinne bi ghesterken/
 Of getwerinc gaen spacieren/
 1210 Daer die sinne bi glorieeren.
 Noch sijn .ij. andere saken
 Die den meester connen maken
 Deen es const en dander wijsheyt.
 Die dese .ij. niet en wegt/
 1215 Hine mochte nemmermeer sijn
 Van sijn consten meester sijn.
 Eest dan dat ghi u leren
 Oec cterggen wert wilt keren/

- So suldi met .iiij. saken
1220 **W**ien sin goet maken
Eñ scerpe te sulken dinghen :
Deen es met erenstigher meyninghen ;
Dander es sonder waen
Erenstelijc lesen en dat verstaen ;
1225 **D**at berbe es datment al
Int herte wel besten sal.
Dat vierde es / siet die lesse /
Datmen die ghebdenckeneffe
Int herte dicke sal overslaen
1230 **S**one maecht uter herten niet gaen.
Vierehande oetmoederheyt
Sal hi hebben die ter studiën gheyt :
Dierste es / hoe dat waert /
Dat hi ghene scientie onwaert
1235 **N**och Scristure hebben en sal ;
Want die Scristuren sijn al
Ghemaect tote onse lere.
Seneca segghet / die here /
Dune soude niemans onwijsheyt
1240 **V**ersmaden / noch hebben leyt ;
Want aen vrede machmen leren /
Die te rechte wilst bekeren.
Nych te kannen hoert toe den vzoeden
Om dat sijn segghen hebben hoede
1245 **S**elen / ende altoes blien
En ter daghet altoes tien
Dander es dat die scolere
Hem niet en scame van wien hi lere
Weber hi sot si ofte vzoet

- 1250 Want Seneca ons verstaen doet :
 Hetz beter clegne dinc studeren
 Van te wesen sonder leren.
 Die berde wijsheyt / des sijt hzoet /
 Als hi mozden es clerc goet
- 1255 Dat hi dan / hzoech noch spade /
 Andere clercke niet en versmade ;
 Want Seneca spreect dit woert :
 Dat ghi cont / leret hoert
 Oetmoedelijc / dat radic nu /
- 1260 Den ghenen diez begheert van u.
 Seneca segget / die wise man /
 Die niet en leert / vergget dat hi can /
 En hi seit oec datmen sal
 Men andere liebe leren ober al ;
- 1265 Want dien alle de liebe gheben
 Wert in rijcheden saen verheben.
 Een wijs man segget albus hier ave
 Habbic enen voete inden gzave
 Dachtan so woudic leren /
- 1270 Daer af comt so vele eren.
 Hetz beter leren min
 En dat onthouden in den sin /
 Van datmen vele leren wilde
 En dat selve niet onthilde.
- 1275 Cullius seit oec daer toe :
 Dat ic sbaghes hoze of doe /
 Diez ghedenckic sabontz al
 Eer mi die slape comen sal.
 Die wise Seneca segt :
- 1280 Men leet noyt dach in leberheyt /

- Want oefeninghe des azebghs can
Goeden sin maken inden man.
Goede scollieren selen sijn
Erenstich als een smijn /
1285 Dat smozghens uut gaet /
En al den dach soeket sijn aet /
Sonder rusten / dat es waer.
En altoes leren hier en daer
Dus selen clercken sijn die leren
1290 Die hem ter wijsheyt willen keren.

Melibeus antworde. C. XIV.

- D**en Melibeus hadde ghehoert
En verstaen der vrouwen woert /
Antwozde hi en seyde :
Vrouwe / alsulke wijshejde
1295 En hebbe niet van binnen ;
Noch en wane meer ghewinnen.
Ic hebbe mine joncheyt overleden ;
Maer doen ic was in joncheden
Haddic minen sin ghelegt
1300 In die ghenoechte der werlecheyt.
Al woudic wijsheyt nu leren /
In conster mi nu niet toe bekeren.
Al ventic noch een rijc man
Ic hebbe vele goets ghequist nochtan
1305 Dat ic heyde / goet ende tijt verlies
Wel bekennen mach / sijn seker dies.
Goet machinen verhaalen nochtan
Maer den tijt en verhaelt nieman.

- Ic en mach boert ane niet leren /
 1310 Noeh om wijsheit oec studeren ;
 Want so wie hem inder joghhet
 Niet en oesent toter boghet /
 Hine raent/ als men wel siet /
 Ander outheyt ghepleghen niet.
 1315 Ende want ic mi dan kinne
 Quaets en onwijs van sinne
 So bidde u vrouwe dat ghi
 Met ulwen rade mi staet bi.

Prudentia antworde op sotheyt. C. XV.

- P**rudencia sprac na haer gheboerch :
 1320 Al en sidi niet vzoet ghenoech /
 Nochtan en sidi sot niet ;
 Want die hem selven sot siet
 Ende kint sijn selfs dwaesheit /
 Hine es niet sonder wijsheit.
 1325 Maer waert dat ghi vzoet sijn woudt
 En andere liebe boer sot dan houdt /
 So waerdi sot sonder waen.
 Salomon doet ons verstaen
 Die sot in sinen moet /
 1330 En houdt nieman ober vzoet.
 Den sot dunct/ des sijn geloes /
 Dat sijn dinc altoes ddest es
 En wien dunct dat hi vzoet si /
 Dat es een sot/ gheloes mi ;
 1335 Hets waer / want ghi begheret raet
 Van dinghen die ghi niet en verstaet.

Die sine clappage wille keren

Hoben der wiſer leren

Met hoerbeghet ſoſtghet.

1340 Daer om eest dat Cathone ſegt :

Vierſte doghet eſ banden man

Dat hi ſijn tonghe bedwinghen can.

Salomon ſegt : Die houdt ſinen mont /

Hoedt ſine ziele talre ſtont /

1345 En wie dat ſpreect onboerſien

Dicke moete hem daer af meſſien ;

En vele ſprekens / als wi leſen /

En mach ſonder ſonde niet wiefen /

Maer die ſijn lippen maten can

1350 Eſ wijs / ſegt die wiſe man.

Daer twifel ane legt in lot /

So ſibi dat hzoet dan ſot.

Die wiſe paeus Innocentius

ſcrift in ſine boeke aldus :

1355 Hi twifelt meest / die meest verſtaet.

In twifel ſalmen ſoeken raet ;

Die vele wilt connen en luttel can

Bedzieghet meest hem ſelben dan.

Dan dat ghi claerlic niet en verſtaet

1360 Des nemt metten wiſen raet /

En den ſot en ghelobet niet

Daer ghi met valt in verdziet.

Aen wien en hoe men raet ſoeken sal. C. XVI.

Dierehante raet ſalmen ſoeken

Alſo men leest inden boeken /

- 1365 **H**rst aen Gode / sijn^s gemey /
Die wijs en almechtich es.
In met innegher herten
En met oetmoedigher beggherten;
En hi salt doen / gheslove^s mi /
- 1370 **O**p dat dine bede o^zberlijc si.
Den anderen raet sal die man
Ane hem selven soeken dan
Met g^zoter hoerfieneyden
En daer op langhe genoerch beyden.
- 1375 **V**erbeverf salmen soeken raet
Ane wise liebe / dat verstaet /
En wijselijc merken inden moet
Neder die raet si a^zch of goet.
Maer emmer dat ghi niet en ghewaget
- 1380 **D**en ghenen dien ghi raets v^zaget /
Wat u selven goet dochte ;
Want lichte dat hi mochte
In volghen om dat hi
In lieve woude doen daer bi.
- 1385 **D**at wi ane Gode / hoe dat gaet /
Emmer selen soeken raet
Dat bescreijft Sinte Jacob wel
In^t beggin van sijne epistel :
Die der wijsheit wille roeken
- 1390 **S**alse aen Gode g^zetwerf soeken
Diese mitdelijc gheben can ¹ /
So waer dat boghet leget an
En altoes Gode danken mede.

¹ Vglk. Jacob., I, 8.

Paulus ¹ seget in ene stede :

- 1395 **Al dat ons in dit leuen**
Van hoben wert ghegheuen
Vanden ewighen Vader /
Dat es volmaect algader.
- Dit seyt Ihesus Synzac**
- 1400 **Die menesch wijs woert spzac /**
Hi spzac : Die scalke rabe binden
Dat si op hem selven binden ;
Ja alhs alder minst moeden
Ghemene rechste ons beboeden /
- 1405 **Dat wi bidden en selen niet**
Dat onrecht es / mats ghesiet.
Want daer om wet wel dat
Dalt die mensche in Gods hat ;
Want hjs hem belghet herde zere /
- 1405 **Want hi es der werelt here.**
Da dien dat smenschen raet
Sonder Gods hulpe onbast staet /
En wi sonder sijn ghehinc
En moghen doen ghene dinc.
- 1415 **So selen wi yst sonder letten**
Onsen raet aen Gode setten
En ane sine gherechtichede /
En hi sal ons daer mede
Al goet werpen toe
- 1420 **Wi en selen weten hoe ;**
Want hi spzeect / als men daer siet :
Sonder mi en maghedi doen niet ².

¹ Of liever Jacobus. Vglk. Jac., 1, 17.

² Vglk. Joann., 13, 5.

Watmen scuwen en vliën sal in rade. C. XVII.

- D**ier bingen / wilt bes ghetruwen /
 Sal ick mensche in rade scuwen /
 1425 **G**zamschap en ghierchebe /
 Dzonckenschap en haestichebe :
 Dese .iiij. / vzoech ende spade /
 Salmen scuwen in rade.
 Ghine sult / in gheentre tijt /
 1430 **K**aet soeken als ghi erre sijn /
 Doch aen hem die erre es.
 Si vele rebenen / sijn gesmes /
 Die erre es hi waent dan
 Meer vermoghen dan hi can /
 1435 **S**o dat sijn wanen en sijn achten
 Derre gaet boven sere machten /
 So bezieghet hi hem daer.
 Die andere rebene / wet hoer waer /
 So wat die erre mensche seyt /
 1440 **K**eert al in onbeschebenheit /
 En daer met verweert hi mede
 Andere liede te gzamhebe.
 Trecht siet ane den gzammen man ;
 Maer gzamschap siet trecht niet an.
 1445 **D**ie goede Beda spreect hier op
 Die epistel die screef Jacob :
 Die erre es / wat ghesiet /
 En can gherechticheyt merken niet.
 Die derde es / die sijn vzoet /
 1450 **O**m dat gzamschap verblint den moet.

- Ghine sult u niet maken
Gzam van onsekeren saken /
Want gzamscap so den sin verblint
Dat hi die waerheyt niet en kint ¹.
- 1455 Cullius maect ons bzoet
Datmen met gzamscapen doet
Es selven ghebaen int beste /
Men hinter faute in int leste.
Oec weet dat die gzamheyt
- 1460 En heeft ghene ontfermecheyt.
Oec so sculmen si gherne raet /
Want raet dunct hem quaet.
Oec men daer ghescreven bint :
So wie sine gzamscap verkwint
- 1465 Dat hi / dat si u becant /
Verkwint enen gzoten biant ;
Want steremoederheyt / wet wale /
Es een der doghet cardinale /
Maer vele dogheden uut gheyt
- 1470 Die hier blijft al onghesept.

Van ghiercheden te scuwene in rade. C. XVIII.

- E**c sal boersien mede
Dat ommate ghierchede
Niet en come / bzoech no spade /
An hem no in sinen rade.
1475 Ghierchedeyt / als Paulus seyt /

¹ Albert. *Iratus de re incerta contendere noli. Impedit ira animum ne possit cernere verum.*

- Eſ woꝛtel van alre quaetheyt ¹.**
Van der rebene eſ van
Dat ghierereht verdoſben can
Alle claerheyt uten ſinne
1480 **Eñ alle quaetheyt bzinghen inne.**
Seneca ſpreect van beſen :
Die meeſte plaghe die mach wesen
Den menſche ghebozen in /
Dat eſ een ghiererech ſin ;
1485 **Want hi ſozghet nacht eñ dach**
Hoe hi meer gherrighen mach /
Hi berghet Gods eñ der maghe.
Dit eſ een grote plage
Si can verradenesse ſpreken
1490 **En ghemenen azboze bzenen /**
Sprecken oec metten bianden
Om die bziende te werpene in ſcanden.
Manſlacht / keefdoem / eñ oberſpel /
Eñ alle azch alſo mel /
1495 **Can ommate ghiererehede**
Coe bzinghen / hetſ haer ſede.
So wien nature heeft ghegheben
Een ommate ghiererech leben
Heeft enen biant al te zoet.
1500 **So wie dien verkwint ter noet /**
Verkwint enen ſtazen biant
Alſo ons Seneca doet verant ;
Eñ ſo hi inden ſin meer oudt
So hi meer waſt eñ menſchfoudt.

¹ Vglk. I. ad Timoth. , 6, 10.

- 1505 Een wijs meester spreekt albus
 Die men heet Alphoncius :
 Nemmermeer en waer ghenoechlijchheit
 Daer en waze boere onghenoechlijchheit.
 Men dzoncke met genoechten nemmermeer /
- 1510 Daer en hadde dozt gheweest eer ;
 Noch en ate / also men leest /
 Daer en hadde hongher gheweest.
 Oer en woze men niet ghewaze
 Welc ghemar of raste waze /
- 1515 En waer na eneghen azbeht.
 Albus van allen gheseyt
 Daer slijfs ghenoechte in legghet
 Als dit boer oberwaer ghesegghet /
 Es maniere der ghiererechheit /
- 1520 Die in latine / gheloeft mi dat /
 Gheheten es voluptas /
 Datz een wille onghewozbineert
 Die in allen genoechten sbleeschys verkeert /
 En oer gheen inde en heeft
- 1525 Die wile dat die mensche leeft.
 Also ons Seneca segghet
 Als hi in sijn sterben legghet
 En hem verbijt die felle doet /
 Dan en behoudt hi clegne no goet.
- 1530 So es sijn gout en azbeht al
 Verlozen / goet en smal.
 Seneca doet ons bekint /
 Die sine ghiererechheit bermint
 Es stazker / des sijn goet /
- 1535 Dan die sinen biant onder doet.

Die altoes in die gherechebe
 Waect en heeft ghenen vrede.
 En maect dat vrede niet en es
 Daer en es God niet / sijn ghes.

Van haesticheden te scuwen in rade. C. XIX.

- 1540 **H**aeftichent / vzoech en spade /
 Salmen scuwen inden rade ;
 Want haestichent in vele dingen
 Can niet luttel azchs in vzingen.
 Men bint hebben enen raet
- 1545 **R**ichte / men bintene moegen quaet.
 Men bint enen beteren dan.
 Men sent : Hetz een wijs man /
 Die saen een dinc verstaen heeft /
 En traechelijc sijn bonnes gheest.
- 1550 **D**en raet die men langhe tracteert /
 Wert gherne int beste ghekeert.
 Men heeft dicke gheseghet boze nu /
 Da haestegghen raet / goet verou :
 Daer om en suldi / hoet gaet /
- 1555 **H**aestelijc gheben no nemen raet ;
 Maer met goeder gestaderhent /
 Also ons Seneca sent /
 Selen wi met boersterhegden
 Alle onse dinc vtelegden /
- 1560 **S**o machmen segghen / hoet gaet /
 Dese heeft ghewacht sonder raet ;
 Hadde hi goets raets geplien
 Dat en hadde niet moghen ghesien.

- Goeden raet heeft altoes eere
1565 En vzoemt oer haere zere ;
En mere in rade can
Maken den wijsen man :
Maer lanc raet / bes sijn vzoet /
En bochte nogt sotten goet ;
1570 Want die sot doet sonder begben
Alle dinc met haestichegden
En en peynst / vzoet no smal /
Dat daer na volghen sal.

*Van heymelijcheden niet te segghene, en si om noet of
om orbore. C. XX.*

- U**we heymelijcheyt suldi
1575 In u houden besloten vzen /
En daer af nieman vzen raet.
In wat poente dat u staet /
Ghine moghes ghebeteret wesen.
Ihesus Sydzac spreect van desen :
1580 Dzienden noch vianden umen sin
En suldi ontdecken meer no min.
En eest dat ghi daer met sijn belect /
Dat ghijt niemant dan ontbert ;
Want alse hijt hadde ghehoert
1585 Soude hi u versmaden boert.
Dan moesti te sinen dienste hozen
Daer ghi vzen maert te hozen ¹.
Een wijs man spreect : In binde cume

¹ Vglk. Eecli., 19, 8-9.

Vs. 1565. H. En vroemt dicken hare sere.

- Een mensche in alt gherume
 1590 Die hegmelichheit wel hale
 Hoe nauwe ment hem behale.
 Petrus Alphontius segt :
 Wanneer ghi uwe hegmelichheit /
 Die in uwe herten kerker es ghevaen /
 1595 Een anderen boert doet verstaen /
 So heeft hi u in dien stonden
 In sinen kerker ghebonden.
 Seneca spzeert / die wise man /
 Of een hem selven niet en can
 1600 Te spzekene verbieden
 Hoe sal hijt enen anderen verbieden.
 Wilbi dan bes gheroeken
 Dat ghi aen vziende wilt raet soeken /
 So sulbi te bozen besten
 1605 In wat manieren en aen wien.
 Soecti dan raet diez ghi behoeft /
 Ane enen vziend onghepzoest
 Dat es sere ter abonturen
 Hoe hi dat sal veruren.
 1610 Soecti oec raet ane eneghen man
 Daer ghi trouwe hebt bonden an /
 En hem ontbert al uwen sin /
 Daer legghet abonture oec in ;
 Want men dicke grote vzienscap
 1615 Heest sien keren in biantscap.
 En dan mochte hi uu beraden
 Dele pinen ende scaden.

Hoe men aen anderen raet soeken sal ende aen wien.

C. XXI.

- H**em dien ghi raets wilt bzinghen /
 En suldi niet ghesmaghen
 1620 **U**wen raet noch uwen moet /
 Noch ontdecken wat u bochte goet ;
 Want hijs u lichte volgghen soude
 Omdat hi u liebe doen moude ;
 Want vele liede sijn in dien
 1625 **D**at si volgghen ende bliën
 En dat lieffte bzingghen boert
 Dat haer bziënt gherne hoert /
 Weder het si goet of quaet.
 Ghi sult oec soeken uwen raet
 1630 **N**en bziende die ghi best betrouet
 Die wijs sijn en daer toe out ;
 Want boude herst vele ghesien
 En meet van desen en van dien :
 Daer om moet sinen raet
 1635 **S**ekerste sijn / dat verstaet.
 Salomon segghet die here :
 Dat herte verhogghet sere
 Van cruden van soeten gozen /
 Maer boben al te bozen
 1640 **S**o verhogghet / boerch en spade /
 Die ziele van des goeds bzients rade ¹ ;
 Want daer af emmer comen moet
 Ere / dogghet / en alle goet.

¹ Vglk. Prov., 27, 9.

- Gheen dinc en es soeter dan
 1645 Een bzient daer segghen een man
 Spzeken mach elke sake /
 Ofte hi segghen hem selven spzake.
 Salomon leert ons / die coninc /
 Dat bzient gaet boven alle dinc
 1650 En datmen die minnen soude
 Boven ghesteynte / zilber of goude.
 Salomon segghet ons oec noch boert :
 Ghetruwen bzient een stazt consozt ;
 En so wie die bindet dat /
 1655 Hi vint enen ggoten scat.
 Die mensche es / die sonder bzient leest /
 Als een lichaem die ghene ziele en heest.
 Dzent es een gzoet onderfate /
 En bzinghet in meneghe bate ;
 1660 Maer soe wie bzienbeloes es /
 Es ellenbecch / shts gewes /
 En sonder raet / als hys bedazf /
 Dit ghebalt menerch wazf.
 Ghi sult die bzoede besoecken
 1665 En sonderlinghe haers raets rocken
 Dat hebbe daer hi ghesegghet :
 Wet dat die wise man bzegghet
 Altoes sine wapene nacht en dach
 Segghen dat hem geman beren mach.
 1670 Daer om merct na hem met allen.
 Sone moghedt niet lichte vallen ;
 Want die wijsse ober tiet
 Die en valt vander bzuggen niet.
 Dat ic u boert bede berstaen

- 1675 **D**at ghi te rade soubt gaen
 Dzienden die ghi / in stonden /
 Goet en ghetruwe hebt vonden /
 Dat es daer bi / wilbijt weten /
 Men vint liebe die goet heten /
- 1680 **D**ie so loes sijn en so quaet /
 Si souden u lichte gheben raet
 Daer ghi bi mocht onteert
 Als ons Sinte Jan bapostel leert.
 Hi spzeet : En gheloeft niet
- 1685 **A**llen gheesten wats ghesiet /
 Want si alle niet en sijn goet
 Al schinen si van buten bzoet.
 Maer den gheest sulbi gheloben
 Dien God onse Here segnt van boven ¹.
- 1690 **I**c seude u oec datmen soude
 Raet soeken ane die oude.
 Die goede Job segt alsoe :
 Den ouden hoert wijsheyt toe.
 Cassiodorus spzeet oec van desen :
- 1695 **D**ie oude moet oec bzoeder wesen
 Die ane vele lieden heeft gheleert
 En dat in sijn herte heeft ghekeert /
 Van die jonghe die van dien
 Nuttel ghehoert heeft en ghesien.
- 1700 **D**aer om segghet een wise albus /
 Dies name es Mariatus :
 Oude cledere versmaet men lichte ;

¹ Vglk. I. Joann., 4, 1-2.

Vs. 1701. H. Mercialus.

1702. H. Oude cleder versmaet men lichte.

- Maer ouds mans raet es goede ghichte.
 Men plegghet te segghen herbe vast
 1705 So wanneer boude hont vast /
 Datmen dan sal uut sien.
 Bele liebe nochtan bliën
 Den raet banden ouden ;
 Want si duchten dat si souden
 1710 Ghereckelijc willen gaen boert
 Alsoe der eersaemheyt toe behoert /
 En hadden lieber / dat verstaet /
 Scalke liebe en losen raet
 Daer men gonssticheyt in toende /
 1815 Dat noyt manne wel en loende.
 Open raet es oec goet ;
 Want vele liebe sijn meer vzoet
 Van luttel / wilbijt verstaen /
 Oec salmen dicke te rade gaen /
 1720 Cote datmen dueste binden can /
 Dus scrjft ons die wise man.

Wies raet men scuwen sal. C. XXII.

- A**de den sot soect ghenen raet
 Want die sotten / dat verstaet /
 Minnen sothent / spade en vzoec /
 1725 En keren hazen sin daer toe.
 Tanghen raet / hoe dat gheynt /
 Dunct hem altoes sothent.
 Dzembe dine willen si weten

Vs. 1710. H. Altoes gherectelike gaen
 vort.

- Eñ haerſ selfſ verggheten.**
1730 **Salomon ſent / die wiſe here :**
Ghine ſult ſpreken nemmermere
Wiſſheyt in beſ ſotſ ozen ;
Want hine ſoutſ niet gerne hozen
Eñ ſoude uwre leringhe verſmaden.
1735 **Maer die wiſe eſ ſo veraden**
Dat hi wiſſheyt gherne hoert /
Eñ met rade werket hoert.
So men den ſot meer caſtijt
So ſine ſoſheyt meer ghebijt.
1740 **Eñ wet oec dat die wiſe man**
Ghene raſte ghehebben en can
Alſe hi biden ſot eſ
Alſo onſ Salomon doet gewes ;
Want wat die ſot ſeghet of doet
1745 **En dunct den wiſen man niet goet.**
Daer om doet hem grote pine
Biden ſot dicke te ſine.
Men ſpreect daer een ghemeyne waert /
Dat hi doet een goede dach waert
1750 **Die hem beſ ſotſ te libereert ;**
Want ſijn ſin eſ al verkeert.

*Datmen in rade ſcuwen ſal ſmekers en volghers ende
die hem veynſen. C. XXIII.*

- I**n rade ſulbi ſmekers ſcuwen
Eñ den volghers niet betruwen
Dach die hem veynſen met :
1755 **Al ſchinen ſi u bzient / dat wet /**

- Ghi sult u hoeden daer jeghen
 Die alzulker zeden plegen
 En hem niet lenen u ozen /
 Dat si u niet en verdozen ;
- 1760 Want nieman en mach u dat
 Bedrieghen / wet wel dat /
 Van u vrient die hem beynst
 En anders segt dan hi pegnst.
 Wat ghi selve sijt / dat besiet /
- 1765 Maer enen anderen en ghelobeſ niet
 Dit selve segghet Seneca.
 Astozus segghet hier na :
 Donnest u selven vzoerh en spade /
 Datſ beter / dan oft een ander badc.
- 1770 Der scrift ons Sinte Gregozijſ :
 Als men u gheeft lachter of pzhſ
 So suldi in u selven gaen
 En die waerheyt daer af verstaen.
 Vindi u goet / shtſ verhogghet /
- 1775 Vindi u quaet / wel vzoeben moghet /
 En sult u selven beteren dan /
 Doedi dat ghi sijt een wijs man.
 Onse Here Ihesus Chzistus
 Tiet Petren vallen aldus /
- 1780 Om dat hi hem selven soude
 Kennen / eer hi hem woude
 Bevelen dat kerstenheyt /
 Also ons die Scristure selt.
 Salomon spzeect dese sake :
- 1785 Des quaets menschen soete spzake
 Es als een street / dat verstaet /

- Daer men bonnosete mede haet.
Cullius segghet openbaer :
Dat beter een biant haer
- 1790 Van een bzient die hem begunste
En anders segge dan hi peynste.
Men hozet Sinte Augustijn ghebragen :
Het en sijn niet alle bzierende die verbzagen/
Noch oec alle biande die wzeken.
- 1795 Dat berre ic ober waer wel spzeken/
Dat beter waer int ghevoeghe
Dat u een u bzient sloeghe /
Van u u biant / tenegher stont /
Cussen soude aen uwen mont.
- 1800 Daer om hebt lieber den bzient
Die u beselt als ghys verbient
Van diet al pzijs dat ghi doct /
Weber het si quaet of goet.
Een vers hebbe ghehoert
- 1805 Dat bina spzeert dese woert :
Die boze mi sone spzeken
En achter mi segghen steken /
Haer bzienstap / wat ghesiet /
En willic te minen gheselle niet.
- 1810 Datmen u toent ofte segt
Emmer gaet ter waerheyt /
So suldi u dinghen daer met sonen /
So en mach u nieman honen.
Al eest dat ghi wijsheyt in u siet
- 1815 Dochtran gheloest u selven niet /
Maer soect ane den wisen raet.
Cassiodorus spzeert / dat verstaet :

So die man wijsheiden heeft meer
So hi raet soeket eer :
1820 Gherne werken bi rade /
En bizinghet in scande na scade.

*Van te scuwen der gheenre raet die viant waren en
versoent sijn. C. XXIV.*

Ghi sult den raet scuwen thwazen
Der gheenre die u blant wazen.
Een wijs man maect ons bzoet
1825 Dat nieman seker soene en doet
Met bianden / hoe ment toent /
Daer men eens segghen versoent.
Asopus raedt oec met trouwen
Datmen nieman en sal betrouwen
1830 Noch ontdecken heymelijchebe
Daer men blantscap heeft mebe ;
Want der hatgen smerte
Beroert altoes haer herte ;
Also hier en es sonder roet.
1835 Die wise Seneca segghet oec :
Het is beter / spreect die meester goet /
Doze den bziect te blibene doet
Of te dolene in een bzemt lant
Dan te lebene bi den viant.
1840 Ouden blant / segghet ons die here /
En ghelobet nemmermere
Al neghe hi u telker stat /
Des en gheloest hem niet te bat.
Peynst altoes nacht ende dach

- 1845 **D**at hi u bezyeghen mach.
Petrus Alphontius doet ons verant :
Ghine sult met uwen viant
Niet versellen daer ghyt versint /
Op dat ghy ander gheselschap vint.
- 1850 **M**egdoebi / dat sal hi merken /
Eest in woorden of in werken /
En dat haerde langhe decken ;
En achter u dat in aeghe vertrecken.
En doebi doghet of cnerch goet /
- 1855 **D**at sal hi decken onder doct.
Die liede salmen scruben /
En in gheente doghet betruben.

*Van te scuvene der gheenre raet die meer schinen vriende
van vreesen dan van minnen. C. XXV.*

- G**hi sult den raet scruben van desen
Die niet van minnen / maer van byesen
- 1860 **M**inne toenen en byenscap :
Die minne es seker slap /
En sijn gheen byende claer
Maer viande / dat es waer.
- C**ullius segghet / die wise man :
- 1865 **D**ie vele wijsheben segghen can /
Dat die ghene wel es bequaert
Die vele byende heeft in die vaert ;
En dat hi in ellenden leeft
Die ghene byende en heeft.
- 1870 **D**ie hatic van vele lieben
En machmen niet met mieben

Noch met beden oec bzeken/
Also men Cullius hoert spzeken.
Daer bi sijn seker van dien
1875 Dat ghi van hen die u ontsien
Ghenen goeden bziert noch raet
Ghelinnen en sult/ dat verstaet;
Want nieman en es bziert goet
Des gheens die hi ontsien moet.
1880 Die in een stat of in een poert
Hem selven so setten boert;
Daer bi sijn seker van dien
Dat hem alle die liebe ontsien.
Seneca maect ons gewes:
1885 Die van vele lieden ontsien es/
Moet vele lieden ontsien weder/
Want hine heeft bziende op noch neber.

Datmen scuwen sal des dronckens menschen raet.
C. XXVI.

Ghi sult oec scuwen altoes den raet
Des dronckens menschen/ dat verstaet/
1890 Want Saloman seyt/ die wise man/
Dat die droncken niet helen en can.

*Van te scuvene des gheens raet die heymelijc seghet
dat een, ende dat ander openbaer. C. XXVII.*

Ghine sult nemen gzoet no clene
Raet/ die hiet segghen een/
En ghinder een ander bzinghen boert/

1895 Als men Cassiodorus segghen hoert /
Want die heymelike spzert
En ghinder een ander ontbert
Hem en salmen gheloben twint /
Want men onghewarich kint.

Van te scuvene des quaets menschen raet. C. XXVIII.

1900 **D**es quaets menschen raet / wat's ghesiet /
En sal men emmer volghen niet;
Want die quade / dat verstaet /
En gaf hem selven noyt goeden raet;
Want uut quaden gonden / sijt's gemes /
1905 En mach niet comen dat goet es.

*Hoe men voersien sal of die raet orberlijc es die ghe-
gheven es, en hoe men dien volghen sal. C. XXIX.*

Du hebbic u ghetelt
Aen wien ghi raet soeken selt;
Du sulbi mi hoert verstaen :
Alse ghi raet hebt ontsaen /
1910 So sulbi wijselijc verstaen
Hoe ghi die dinc sult beghinnen /
Bibelen en inden mede.
Dan sal u bescebenhebe
Doersienlike merken
1915 Hoe men baer in sal werken.
Ane binsetten vander sake

Vs. 1916. H. Ant beghin van der sake.

- Seker so legghet grote rake
En gzoet boerbeel elken man
Diet te poente gheraken can;
1920 Want set ment onwiffelike in
Daer volghet oꝛberꝝ na te min.
Doersiet oec wel ende verstaet
Hem die u gaf den raet/
Ofte hi van paxtgen si.
1925 Doersiet oec wel daer bi
Of ghi wel machth hebben sult
Der dinc die ghi beghinnen wilt.
Ghi sult oec wel merken echt
Of ulwe dinghen sijn ghererecht;
1930 Want datmen met onrechte beghint/
Wert met scanden dicke gheint.
Seneca doet ons weten/
Het es beter stille gheseten
Dan scade of scande begaen.
1935 Noch doet hi ons verstaen
Datmen lichte mach wederstaen
Die scande / eer si wert ghebaen /
Dan mense mach / sonder waen /
Verdziben alsi es ghebaen.
1940 Maer hoven al met trouwen
Sulbi bi waerheyt aenscouwen;
Want si can hoer alle saken
Den mensche wel met Gode maken;
Want hi met sinen monde seyt :
1945 It den werch / leben / ende waerheyt ¹.

¹ Vglk. Joann., 14, 6.

- Daer om es / des sijt hzoet /
 Haben al die waerheyt goet.
 Ecclesiastes maect ons gewes /
 Dat een dief meer te minnen es
 1950 Van een baghelijc loghenaer ¹.
 Onse Here spzeert openbaer :
 Dat die bubel al te gader
 Loghenaer es / en sijn vader ² /
 Daer bi sulbi in ulwen rade
 1955 Wel hoersten hzoerch en spade
 U macht en u redelijcheyt
 En wat ozboze datter in leyt.
 Een ozloghe es begonnen saen ;
 Maer sie wel hoet mach bergaen.
 1960 Melibeus / also ghi nu mi
 Hebt hozen tellen daer bi /
 So salmen hoer wel versinnen
 Hoe men een ozloghe sal beghinnen ;
 Hets saen ghebaen / mi des betrouwet /
 1965 Dat namaels hazbe langhe rouwet.

Van te scuvene der jongher raet. C. XXX.

- S**A die u ten ozloghe rieden
 Dat may al van jonghen lieben
 Die niet rijp en hebben den sin /
 Daer en es niet van kijnsheyt in ;
 1970 En si minnen / spade ende hzoet /
 Datter kijnsheyt hozet toe.

¹ Vglk. Eccli., 20, 27.

² Vglk. Joann., 8, 44.

Sine hebben oec niet ghepzoest
 Datmen in die noet behoeft.

Salomon seyt en maect getmes :

- 1975 **W**ee den lande daer een kint coninc es
 En wiesz pzinzen vzoerch eten ¹.
 Marcus doet ons oec weten/
 Datmen der jongher raet en sal
 Niet vtrouwen ober al.

Melibeus antworde Prudentien. C. XXXI.

- 1980 **V**rouwe / ic hebbe u nu ghehoert
 Spzeken hazde menesch woert /
 Maer also vallen u spzoken /
 En woerde nemmermeer ghevzoken /
 Onrecht / dan waer niet goet;
 1985 **S**ine present oec niet die wazen vzoet.
 Men eest oec niet ghewone;
 Maer ghi pzoest die dinc so scone
 Met logen en met berreten /
 Met pphilosophen en met poeten
 1990 **D**at icz niet ghevzeken en can.
 Du leert mi dan hoe enerch man
 Sine gheloefte en sinen raet
 Vzeken mach hoe dat gaet;
 Want den goeden man toe hoert
 1995 **D**at hi wel houde sine woert /

¹ Vglk. Eccles., 10, 16.

Vs. 1983. H. Ne wordt mijn onrecht niet
 ghewroken.

1984. H. Dat hem soude niet dunken goet

Den meneghen die es harde vroet
 En men is oec niet ghewone.

Anders verloze hi goets mans name
En bleve ewelijc in die blame.

*Wanneer men gheloeften ende raet breken sal ende
mach. C. XXXII.*

- H**ere / hier boze seydic u dat.
Nu willic u berclazen dat.
2000 **I** hebbi ghenomen raet
Daer om en suldi / dat verstaet /
Dat dien rade niet boert gaen
Ghine hebt ystmerf wel verstaen
Of die raet si o2berlijc.
2005 **M**en mach oer waerlijc
Gheloeften vzeken sulken stont.
Om vele saken / si u cont;
Deen es wanneer men u vzeect
Gheloeften die men u toe spzeect /
2010 **S**o maghebi duwe weder vzeken.
Wat dat die lope spzeken :
Als oer nuwe saken comen
Daer af men niet en hadde vernomen
Eer men die gheloefte bede.
2015 **D**at machmen verwandelen mede;
Want te dien dinghen spade en vzoer
Die van nuwes comen toe /
Daer hoert toe wel nuwen raet.
Na dat der zaken toe gaet
2020 **W**oze uhwen raet oer / sulken stont /
Ghemact uhwen bianden cont;

Vs. 2019. H. Na dat dies sake ane gaet.

Dien mocht i oec muteren /

Dit es Senecas leren.

Haddi oec in enegghen daghen

2025 In rade ober .j. ghebzagghen /
 En ghi namaels wozt ghewaze
 Dat dien raet niet goet en waze /
 Sondeljc of segghen recht

2030 Of segghen tghetot ons Heren :
 Ghi mochtene wandelen met eren.

Dan gheloeften / wilt oec verstaen /
 Haddi gheloeft gemanne ghedaen
 Dat leljc waer ende quaet /

2035 Waert dat volquame die daet /
 Of dies ghi en hebt gheen macht /
 Die gheloeft en heeft gheen cracht.
 Haddi oec ghedaen sulc belof

Daer ghi meer mocht ghebeert sijn of /

2040 Want hem mochte in staden staen
 Dien ghi tgheloeft hebt ghedaen /
 Dat mocht i oec muteren
 Also ons die rechtc leren ;

Want dat meeste o2boze men sal

2045 Meest hoert setten ober al.
 Die hzoede en lieget niet int leste
 Souder logghene / dat eest veste ;
 En hebdi gheloeft in eneggher tijt
 Dinc dies ghi niet mechtich en sijt /

2050 En dat ghedaen met eden /
 So sulbi gaen ghereben
 Wlen pziester te diechtene saen

Eñ beſ penitentie ontfaen ;
Eñ beſ gheijc oec met
2055 Van allen ghelœften dat wet /
Daer sonde in laghe of blame
Wert dat ten werken quame.

Melibeus antworde doe. C. XXXIII.

Den Melibeus hadde verstaen
Der vrouwen woꝝde / antwerbe hi saen :
2060 Vrouwen / want ghi u bekint
Dat ic mi sere hebbe versuumt
In minen raet / so bidde u
Dat ghi mi wilt leren nu
In wat manieren dat ic mi
2065 Versuumt hebbe ; so moghen wi
Ons een anderwerf hoeden /
En te dat ons behoeden.

Van dolinghen in rade. C. XXXIV.

Here Melibeus / nu verstaet /
Dat ghi dolet in uwen raet /
2070 Daen ghi ontboedt / met wale /
So vele lieden tenen male /
Om dat si u raet souden gheven.
Men hint voer waer bescreven :
Daer vele liede sijn / dat daer
2075 Confuse es / en dat es waer.

Vs. 2060. H. Eñ seide : vrouwe, ghi weet
sonder waen,

Dat ic zere hebbe misdaen.

- Eñ daer confuse es/ sonder wanck/
Daer es goet raet dicke wille cranc.
Anderwerf dolebi/ wet/
Ghi soubt u beraden met
2080 Wnen besten bzienden en maghen/
Die tiberch wazen van daghen/
Die u raet hebben connen ghehen.
Du hebdi wnen raet bedzeken
Met jonghen/ sotten riesen
2085 Die u de wazake in vliessen.
Die volghen ende smeken connen/
Daer si donnossele mede honen/
Die en soudi metten woerden niet
Hedden doen comen/ watz ghesiet.
2090 Verbeumerf dolebi daer in
Dat ghi ontberket wnen sin
En wnen wille van der saken/
Alse ghi woudt ter wazaken.
Doen dat die jonghe hoerden/
2095 Volgheden si wnen woerden
En aensagghen vele meer
Wnen wille van u eere.
Dierbeumerf waerdi oec verdzagt
Dat ghi u so hilt ghepant
2100 Met enen rade allene
Daer so vele liede int ghemene/
Cenen hope vergabert wazen.
Daer die sake so goet es/ twazen/
Daer behoest men raeds vele
2105 Alsoet behoest te sulken spele.
Dijbeumerf dolebi/ dat verstaet/

- Dat ghi niet en pzoebet uwen raet /
Weder hi quaet waer ofte goet
Eer ghire toe settet uwen moet.
- 2110 **S**elverwerf doledi mede /
Want dat es der wijser sebe /
Alse haer rade discozderen
Dat si dan wijsfelijc pzonderen /
Welc men best ane gaet
- 2115 **E**n volgghen den wijzen raet.
En meer aensien de nuttelijcheyt
Dan alder menschen bleescheyt ;
Want van hondert menschen omtrint
Men cume enen vzoeden vint ;
- 2120 **W**ant die sotte / sijt gewes /
En minnen niet van dat sot es.
Die wise man ghewaerlike
Vint selven sijns ghelike :
Daer om in gheheelen rade
- 2125 **S**almen volgghen / vzoerch en spade /
Den raet die de vzoetste gheben
Sone machmen niet lichte sneben.
Daer af es dickwile ghesriet
In goeden steden gzoet verbziet.
- 2130 **D**at si twisten inden rade /
En der wijser raet versmaden.

Die antworde van Melibeus. C. XXXV.

Melibeus sprac onberholen :
Ic bekenne een deel mijn dolen /
Maer ghi segghet so mi dochte

- 2135 Datmen raet wel wandelen mochte
Da dat examineren.
Nochtan waert niet meerder eren
Datmen den raet so voersaghe
Datter gheen wandel in en laghe.
- 2140 Naden raet ende na tghelof;
Maer hoe dat si daer of
Ic wille doen al gader nu
So wat goet sal duncken u ;
Want mesdoen es menschelijc /
- 2145 Maer daer in bliuen es dubelijc.
Prudentia antwerde saen :
Iuwen raet en sal niet boert gaen /
Al hebbine gheconsenteert
Dine es niet ghecozzigeert /
- 2150 Men sal wijselijc tierst boersien
Wat daer af mach ghesien /
En dan aengaen int leste
Eendzachtelijc dat beste /
En dat meest ozberlijc es
- 2155 Als ons dat loy maect gemes.

Van rade te examineren weder hi orberlijc si of niet.

C. XXXVI.

- D**u laet ons dan examineren
Te wat ozboze dat mach keren
Den raet die ghi hebt ghenomen
En te wat inde dat hi mach comen /
- 2160 Da dat wijt moghen versinnen.
Raet ons gzt aent hoeft beghinuen

- Der meester raet van Surggen
 Selen wi der waerheyt igen /
 Dien was gherecht ende goet.
- 2165 Want te hazen ambacht / des sijt bzoet /
 Behoert wel dat si nieman en haten /
 Maer dat si allen lieden baten.
 Teent hen oec milbelijc
 Van uwen goede / ghi sijt rijc /
- 2170 So dat si met willen claer
 Cumer dochter nemen waer /
 So dat si mach in cozter stont
 Mids Gods hulpe werden gesont.
 En volget nu den rade mijn :
- 2175 Al eest dat si u vriende sijn /
 Nochtan sulbi hem doen goet /
 Hetz dicke gesent en noch doet
 Dat medicine in hazen sin
 Doze bzienscap setten haze ghelwin ;
- 2180 En also van visskers met
 En van pphlosophjen / dat wet /
 Die gherne nemen dat ghelwin ;
 Want haer nature hebet in /
 Die u alle alleens rieben
- 2185 Al volghedi dwasen lieden.
 Du willic van u weten saen
 Hoe ghi dat woert hebt verstaen
 Dat u die dwase spzaken toe /
 In wat manieren ende hoe
- 2190 Men contrazie / na haer spzaken /
 Met contrazien soude bzielen.
 Welibens antwozbe saen :

- Albus hebbit verstaen**
Dat ic tonrecht dat si mi baden
 2195 **Te hazen scanben ende scaden /**
Wzeken soude / en in desen
Punct mi so waer ic ghesenen.
Pudentia antwozde dan :
Tichteljc gheleest die man
 2200 **Der dinc daerne sijn sin toe staet.**
Here Melibeus / dat verstaet /
Dat moert en versta ic niet alsoe
Maer ic segghe albus daer toe
Dat quade / wat ghesiet /
 2205 **En es des quaets contrazie niet /**
Noch onrecht des onrechts met /
Noch contrazie der contrazien met /
Want dese sijn gheljc
En meerderen dagheljc :
 2210 **Dese en minderen niet en vast**
Maere elc in hem selven vast.
Maer albus hebbit in moede :
Quaet es contrazie van goede /
Ozloghe van payse mede /
 2215 **Discoert en eendzachtichebe /**
Daer toe hitte en coude /
Dese exemplen men u soude
Conen sonder enech ghetal.
Maer wetti hoe ment verstaen sal /
 2220 **Men moet verdriven dat quaet /**
Al met bogheden / dat verstaet /
Met payse dat ozloghe voert
En met acozde dat discoert.

- Dit sijn contrazien alse men bint
2225 Daer men contrazie mede verwint.
Daer bi spzeet Sinte Paulus
Caten Romeynen alduß :
Ghine sult in ghenen sinnen
Den quaden u laten verwinnen ;
2230 Maer ghi sult / alsic u rade /
Met bogheden verwinnen die quade ¹.
Paulus die seyt noch mede :
Altoes saect pans en vzebe /
En en loent / vzoerch en spade /
2235 Niemand quact met quade ².
Maer met allen lieben sijt
Vzebsam in alder tijt.
Daer onvzebe es en werre
Daer es God herde verre ;
2240 En daers hem God niet onderwint
Daer es den obove al gheschint.

*Hoe hem een man verwaren sal in orloghe ende in
stride. C. XXXVII.*

- M**elibeus / nu laet ons saen
Opten goeden raet gaen
Die u gaven doude vzebe /
2245 Hoe dat ghi soudt setten hoede
Uwen lichame te vermazenen /
Soudi ovloghje hanteren.
Die ovloghje mist hantieren

¹ Vglk. Rom. 12, 21.

² Vglk. Rom. 12, 17.

- Moet in menegher manieren
2250 Goede hoede hebben dan.
    Eerst selen si Gode roepen an/
    En met herten bibben dat hi
    Hem ghetruwelijc sta bi/
    Sonder wijs hulpe en ghehinc
2255 Verhoedt mach werden ghene dinc.
    Also ons David oec ontbert
    En wel inden Souter spzert.
    Daert suldi u doen hoeden
    Ghetruwen vzienden en goeden /
2260 Die ghi in allen stonden
    Goet en ghetruwe hebt bonden.
    Ten derden male / dat wet /
    Suldi u hoeden met
    Aeghen viande en onbekinde
2265 Die omtrent u sijn ghehinde.
    Wat si u segghen en tonen /
    Hoedt u altoes segghen honen /
    Aeghen moert en seijn /
    Daer vele heren met bedozven sijn.
2270 Al dunct den mensche / sijts gewes /
    Dat hi es daer hi seker es /
    Nochtan wesen moet op sijn hoede /
    Dat segghet Seneca die vzoede.
    Die vierde hoede / alsic versta /
2275 Volghet albus hier na :
    Ghine sult niet ontsien allene
    Die grote viande / maer oec die clene.
    Al es een viant van clegne machjt
    Of van live van clegne cracht /

- 2280 **D**aer om en verfmabene tuint /
Mis ons Cathone doet bekint.
Ovidius doet ons bekinnen
Int boeke daer hi leert minnen :
Een clegne aber en niet gzoet
- 2285 **S**ijt een grote beeste doet.
Een eber wert oec / sulken stont /
Ghehouden van enen clegnen hont ¹.
Van eenre ghenstren / leest men daer /
Wast een vier gzoet en claer.
- 2290 **M**i eest oec dat hem een man
Dus zere hoedt / nochtan
En sal hi niet sijn blode /
Maer onberbaert ter nade.
Goede hoede es altoes goet
- 2295 **E**n hi es wijs diese dort /
Weber dat die biant si
Clegne of gzoet / gheslaves mi.

Van husen en van borghen te bewarene. C. XXXVIII.

- M**elibeus / segt mi woert
Hoe ghi verstaet dat woert
- 2300 **D**at u doude wise seyden /
Dat ghi met goeder wijsheyden
Uwe huse soudt wazeneren /
Woubi u toten ozloghe keren.
Daen antwozbe Melibeus :
- 2305 **D**rouwe / dat versta ic albus /

¹ *Parva necat morsu spatiosum vipera taurum :
 A cano non magno saepe tenetur aper. Ovid. Remed. amoris, v. 421.*

- Dat ic mijn huus besetten sal
 En oec mine tozzen al.
 Daer ic inden ozlaghe
 Mi met behelpen moghe /
 2310 En dat mi oec van dien
 Mijn viande te meer ontsien.
 Prudentia antwozde hoe :
 Hoe mochtic dat hzinghen toe ?
 Die cost waer u alte gzoet /
 2315 Want die slote ligghen bloet ;
 En te ballen te meneghe stat /
 Die men reken moeste dat
 En stofferen hazde wale /
 Met boghen en met spzingale /
 2320 Met dzancke en met spisen /
 Met coenen en met wijsen
 Wieden / daer ghi mocht besetten mede
 Husen en tozzen telker stede.
 En dat sal u costen so zeer /
 2325 Ghine verwinnet nemmermeer.
 En als ghi al besen cost
 Hebt toe hzacht na uwen loft /
 So est al niet en si dat ghi
 Ghetrukue liebe hebt daer bi.
 2330 Ghine sijn maer een man ;
 En sijn si u onghetrukue dan /
 So wet wel te bozen
 Dat ghi tspel hebt verlozen /
 En sult dan weder moeten keren

Vs 2307. II. Dat ic mine huse besetten sal
 En torren maken over al.

Albert. *Ut debeam domum tuam munire
 turribus.*

- 2335 Met scanden en met onneren.
Ghetruwe liebe sijn beter vele
Van bozghē sijn ofte castele ;
Die hem op sine bozghē verlaet
Es dicwile zere ghehaet
- 2340 Van sinen ghebueren in dien
Want hi es van hem ontsien ;
En so wien men ontsiet /
En mach ghemint wesen niet.
Hetz dicke gheseyt / twaizen /
- 2345 Die man en mach niet wel bazen
Langher dan willen sine gheburen /
Goede gheburen sijn stazke muren.
Het es bedozben menesch here
Om dat hi hem verliet te zere
- 2350 Op sine stazke huse alsoc /
En dat bzinght hoerberde al toc /
En bloetheyt menghet daer mede
Die noyt en hilt haer stede /
En meest hoerberde / des sijt hzoet /
- 2355 Dat die int lest vallen moet.

Van hoverden. C. XXXIX.

- E**n der yzter creaturen
Die de meester der naturen
Ne ghescriep en dede werden
Diel onbermidz hoerberden ;
- 2360 En die yzste mensche mede
Die God ye gheswerden dede
Diel midz hoerberden na besen ;

- Want hi waende onsterflic wesen
 Ghelijc sinen scpper / sinen God /
 2365 Daer hi af hadde sijn ghebot.
 Aldus es hoerde meer no min
 Dan allen sonde dat begijn /
 En dat meeste in die azcheyt.
 Ihesus Sndrac seyt :
 2370 Die naer sozste en parlement staen /
 Haze rjcheyt moet rozt vergaen.
 Hoerde ran / des sijt gewes /
 Chuus dat alte rjic es
 Alte male te nieute maken.
 2375 Salomon seyt dese saken :
 Waer hoerde es / daer omtrent
 Es altoes twist en parlement /
 En daer oetmoet es haste /
 Daer es altoes wijsheyt en caste ¹.
 2380 Job spreect dese dinghe :
 Dat die hoerde op ghinghe
 Ten hemel na haer ghenoege /
 En haer hoeft ten wolken sloeghe /
 Nochtan soude si sonder waen
 2385 Als onreyne myst onder gaen ².
 Da dien dat verstaet
 Dat hoerde es so quaet /
 So sculvet dan nacht en dach
 Daer hoerde uut comen mach.
 2390 Op ulve tozen en heyt niet
 Ghene hoerde / wats ghesriet;

¹ Vglk. Prov. 11, 2.

² Vglk. Job, 20, 6.

- Want stazke bozghē / des sijt boet /
Sijn dicke ghewozpen onder boet.
Vander rijcheyt die ic las
- 2395 Die wilē in Crogen was /
Van volke en van machte mede /
En dies ghelijc in die stede
Van Babyloniē / die was so rijc
Men vant niekerinc hare ghelijc;
- 2400 Maer om die hoerde die daer was inne
Altoes vanden nysten beghinne /
So wazpe God onder die roede
Alhs minste wazen op hare hoede /
So dat si wozden ghebestruweert
- 2405 En in affchen al ghekeert.
Daer om laet u ghespreken /
En die hoerde van u steken ;
Want die hem op bozghē verlaet /
Die heeft seker crancken raet ;
- 2410 Want daer alte vele toe hoert /
Also ghi wel hebt ghehoert.

Hoe men een huus sal wareneren in orloghen.

C. XL.

- M**elibeus antwozde nu :
« Woulwe segt mi / ic bidz u /
Of ic mijn huus wazeneren woude
- 2415 Hoe ic dat volbzinghen soude /
En mat daer ozerlijc toe maer. »
- Prudentia sprac daer naer :
« Die wazeneffe daer men met

- Een huus of een stat beset
 2420 Die sijn in vele manieren /
 Alsic u sal biseren.
 Dat beste besette / als ic scouwe /
 Dat sijn goede liebe ghetroutwe /
 En sonderlinghe / met wel dat /
- 2425 Ant besetten van eenre stat;
 Want daer toe hoert menech man
 En gaet oec hem allen an :
 Daer om so vermoghen sijt
 Alder best in alre tijt /
- 2430 En het is misselijc of ghi
 Dit binden soude / gheloves mi /
 Want ghi hebt u liebe dicke verzwacht
 En op hare vzienscap luttel gheacht
 Daen ghi haers niet en bedooste zere.
- 2435 Daer om sal elc lants here
 Sijns volz weggheer sijn in dien :
 So missijc eest / wat mach ghesien /
 Want onwillighe liede doghen
 Den here luttel in ozloghen.
- 2440 Der stede rijcheyt es sonder ghetal /
 Daer bi pziic boven al
 Der poezter redbachticheyt
 Boven alle wazifone gheseyt ;
 En waer pozteren biscozderen
- 2445 Daer gaen si buten hare eren /
 Also Cullius boec segghet /
 Daer grote wijsheyt in legghet /
 Een stat redbachtich
 Es seker onwinnachtich.

- 2450 **A**ndere gherechte sijn met /
Daer men slote mede beset /
Als besten / muren ende diken ;
Oec bebaef men des gheliken
Spyngalen / ghescut ende boghen /
- 2455 **E**n andere wapene die moghen
Den lichame bestermen daer /
Daer die ziele in sculet hoere waer.
Want als men comt ter weren
En machmen des niet ontberen /
- 2460 **M**aer wijs es hi die so leest
Dat hi des niet te doen en heeft.
Doude wijsen rieden u met
Also ghi wel hozet en wet /
Datmen in desen o2boze niet
- 2465 **H**aesten en soude / wats ghesriet ;
Maer datmen met goeden staden
Daer op soude wel veraden /
En oec alle dinc bereyden
Met g2oter boersienereyden.
- 2470 **C**ullius doet ons verstaen
In allen o2bozen sonder waen /
Die de mensche wilt aengaen /
So sal hi voer dat bestaen
Ghercescay doen te maken /
- 2475 **E**er hi beghint die saken ;
Want midt onvoersienereyht
Dalt die mensche in menech leyt /
En sonderlinghe / des seker sijt /
Heghen o2loghe ofte strijt /
- 2480 **S**o ceft wel g2ote noet

Dat die gherescap si gzoet :
 En die dat voersten connen
 Hebben den stryt half verkonnen.
 Als men met staben tracteert
 2485 Dinc dat den stride toe hoert
 En wijsst dat ordincert /
 So es die dinc wel disponeert ;
 Sone derf nieman segghen niet
 Dat midt onrade get messiet.

Die sake waer om dat God gaf Melibeus die onraste.
 C. XLI.

2490 **D**ie sake / waer bi u God gaf
 Dese grote onraste daer af /
 En mochten wi weten niet
 Die rechte waerheyt / wats ghesiet /
 Niet meer dan wi kinnen
 2495 Eens anders herte binnen ;
 Also Paulus ende pprophten met
 In haer boeken hebben gheset /
 Also en mach van Gods werken
 Nieman claer die waerheyt merken.
 2500 En si bi moedene na gherake /
 En ghesiede niet sonder sake
 In alle dese werelt luyt.
 En oec / des wel seker sijt /
 Dat ic wel houde / in dien
 2505 Dat dit God liete ghesien /
 Dat het es viden saken al
 Die ic u nu vertrecken sal.

- Ghine hebt niet ontfien Gode /
Noch ghehouden sine ghebode.
- 2510 En oec ulmen ebenkersten
Hebbi dicke laten ghebersten /
Onrecht ghebaen ende ghebzeest
En altemale uwes selfs ghewerst.
Melibeus / diet wel bedinct /
- 2515 Bediebt een man die honich dzinct.
Des hebbi so vele ghebzoncken /
Dat ghi daer af sijt al dzoncken
En daer bi / wilbijt weten /
Dat ghi Gods hadt verghten
- 2520 En so verstyft in u rjcheyt /
Dat al u dinc es hdelheyt.
En al dat begherden u oghe
Dat hebbi hem toe ghetoghen /
En hem ghehoighet tallen uren /
- 2525 En verghten der Scristuren /
Die ons leert ende doet verstaen
Hoe wi souden verderstaen /
En steken uut onser herten
Altoes der oghe beghten /
- 2530 Als Orivius ende Salomoen
In haer boeken weten doen.
Dat honich / daer ic af segde /
Es der werelt soeterheyde /
Daer ghi u toe hebt ghekeert
- 2535 So dat God op u es versert.
Nu laet ons merken bi gheliken
Hoe God sijn bonnesse sal striken
Da bantwozbe vander mesbart.

- U d'zie viande / dat verstaet /
2540 Die u huus ane bochten /
En met leberen besochten /
Dat sijn d'zie viande staet en loeg
Die ghi u liet verwinnen altoes /
Daer hem elc segghen hoeben moet
2545 Die te Gode wilt hebben spoet ;
Want si nacht en dach poghen
Hoe si die ziele bedriegghen moghen :
Deen es die werelt / bander tuiresch /
Die berde / de duvel en sijn eersch.
2550 Dat sijn d'zie viande / met wel dan /
Die den mensche bechten an.
U lichame / daer dese boer striden /
Dat es dat huus uwer zielen ;
Want daer u ziele woent binnen.
2555 Nu wilt dan boert versinnen
Die vinsteren / in wazen dinghen /
Daer dese viande in ghinghen /
Dat sijn ogghen / nesen en mont
Daer dese vinsteren / dat si u cont /
2560 Liden die ghenoechlijcheyden
Die Gode die ziele ontlegden /
En wondense so swaerlike
Dat si verliest hemelrike.
Si uwer dochter / sonder waen /
2565 So moggedi u ziele verstaen
Die met vijf wonden ghelmont es so /
Die midt vijf sinnen comen toe /
Dat s' sien / hozen en smaken met /
Rieken ende tasten / dat ghijt met :

- 2570 Dit sijn vijf wonden / sijn gelues /
 Daer uwe ziele mede ghequetst es.
 Dat God daer om liet ghesien
 Dat ghi ghebendencken soudt en aensien
 Die vijf wonden / in waze dinc /
- 2575 Die hi daer onsen wille ontfinc /
 En om uwer dochter mede
 En om alle menscheijcheide /
 Obermidij welken wonden
 Hi den mensche tallen stonden
- 2580 Alte gherne behouden soude
 Dat hi quame te sire ewigher hroude.

Vanden ambachte des rechts jeghen wrake. C. XLII.

- M**elkeus antwoorde saen :
 Ghi gaet mi so soetelijc aen
 Met scoenre soeter spzaken /
- 2585 Om dat ic mi vander wuzaken
 Hoeden soude / en niet hoert gaen :
 En doet mi oec mede verstaen
 Dele archs en onbzomen /
 Die mi daer af mochte comen ;
- 2590 Maer sijn seker wel van dien
 Wie dat al woude ontfien /
 Dat hi pepnsde in sine ghebodchte
 Wat van wuzaken comen mochte ;
 So soude dan / voer waer ghespuzoken /
- 2595 Die quaetheyt bliuen onghewuzoken /
 Dies met recht niet sijn en sal /
 Want daerheyt waer sonder ghetai.

- In allen steden / vzoech en spade /
 Waeret dat men gheen wzaake en dade /
- 2600 Daer bi doet hi gzote melbaet
 Die ter rechter wzaaken vaet ;
 Want hem ban der quadien
 Daer bi te dat castien /
 En donnosele om die sake
- 2605 Sitten te dat met ghemaake.
 Pubentia antwozde baer naer :
 Dat ghi segt / dat es waer /
 Maer dat en behoert alsoe
 Nieman ban den rechter toc
- 2610 Die selen pinen die quadien
 En van haje quaetheyt castien
 Na bescedenheyt / shts gewes /
 Dat tsant gzoet en swaer es /
 Om dat die quade die dat sien
- 2615 Hem te mere selen ontsien ;
 Want hi bucht nacht en dach
 Dat hi in sulc ozdele vallen mach.
 Die rechter diet wel besiet
 En bzaghet sweert sonder rebene niet /
- 2620 Maer ter wzaaken / vzoech en spade /
 Ober die mesbadeghe quade /
 En oer alse een troester der goeder
 En alse een ghemene behoeder.
 Goede rechter / houdt dat in dien /
- 2625 Salmen meer minnen ban ontsien :
 Men ontsiet den goeden pzince niet /
 Maer den quaden men ontsiet
 Om sine quaetheyt die hi doet.

- Dieſ maect ons Pauluſ vzoet
 2630 Om dat die goede boghet mint/
 Sone wilt hi meſdoen twint;
 En die quade en dat meſdoen niet/
 Om dat hi dat tozment ontfiet;
 Daer om berre ic coenlijc ſpreken
 2635 Dat die rechter ſcazpelijc wzenen
 Altoeſ die quaetheden
 Aen lijf/ aen goet en aen leben/
 En ſal deſ ghedoghen niet
 Datmen ſijn recht verſmaedt get.
 2640 Die ſelbe wzeect/ deſ ſijt vzoet/
 Dat hi den gherechte onrecht doet;
 Want die wzenen/ gzoet en cene/
 Wzen toe den rechtre allene/
 Noch u niet/ noch andzen man
 2645 Dien tgherechte niet gaet an/
 Daer bi/ here/ viddic u
 Dat ghi ten rechtre gaet nu/
 En laet hem plegghen ter wzenen
 Na die gzoetheyt vander ſaken/
 2650 So moeten ſi bederft bliuen
 En gherckent metten keptiben.
 So ſulbi wel uwen wille ſien/
 En wel ghehozen ſijn van dien/
 Sonder uwen coſt ende ſcade :
 2655 Dit eſ vnauſte van minen rade.

Melibeus antworde ende vander avonturen. C. XLIII.

- M**elibeus sprac : Wats ghesciet /
 Sulke wzake en willic niet /
 Al habe hem die rechter blame
 Of habe of goet van hem name /
 2660 Sine soudens niet achten sere /
 En ic souds hebben onnere
 Dat ic den rechtere bidden soude
 Dat hi mi hier af wzecken moude.
 Sone haddic / des sijt vzoet /
 2665 Niet vele ghecoelt minen moet ;
 Daer bi willic selve so wzecken /
 Men sal daer ewelcye van spreken.
 Ic beveelt der avonturen /
 Die mi heeft in menegher uren
 2670 Gheluc ghegheven ende seghe /
 Beghe in velde ende in weghe ;
 Die mi niet en sal aegaen /
 Si heeft mi dicke bi ghestaen.
 Prudentia sprac : wats ghesciet /
 2675 Der avonturen en gheloeft niet.
 So waerbi hazde sot behaghel ;
 D'avonture es een vzoesch naghel /
 Die nemen en can noch gheven /
 Noch nogt en hadde leven.
 2680 Dit segghic u bi vele saken /
 Die Seneca cont can maken.
 Seneca segghet sonder helen :
 Die hem der avonturen bevelen

- Sijn onbewaert / sijt's gewes;
2685 Want dabonture niet en es.
Noch sent Seneca / alstet las /
Dat die abonture es een glas /
Dat scone blic ende claer /
En rozt legghet ontwee daer.
- 2690 Der segghet een meester wijs :
Dabonture es als een hjs
Dat staet schyn en nochtan
Beket onder den man /
En verdzinet eer hjt meet /
- 2695 Dits emmer een cranc besheet.
Also een sot medichjn /
Metter quader consten sijn /
Die liede dobet te menegher ure
Also doet die abonture :
- 2700 Dus en sulbi u / mat's ghesriet /
Der abonturen ghetraesten niet.
Sjs onghedurech en onghestade /
En vzingt den meneghen in grote scade ;
Want in onghedurech extrike
- 2705 En es twint gheburech waerlike.
Al bunct u in ulven waen
Dat u dabonture wel heeft ghebaen /
En gheholpen op meneghen dach /
Ontset u dat si kerer mach.
- 2710 Heest een man op een ure
Ofte op twee goede abonture /
So waent hi dan dat si sal
Hem volghen over al /
En maect van hem enen gher

- 2715 Eñ latene dan inden stret.
 Dabonture niet doen en can /
 Noch nogt lijf noch gheest ghelwan /
 Simpel volc doet bekint
 Dat dabonture es blind /
- 2720 Dat en es al gader niet /
 Sine es blind / noch en siet.
 Wilbi dan van uwer sake
 Ghewinnen rechthe wzaake /
 Gaet ten gherechten rechtere dan /
- 2725 Die alle onrecht wzeken can /
 Eñ niet en laet onghewzoken;
 Want hi heeft selve ghespoken :
 Ghes mi die wzaake / ic sal wzeken.
 Paulus hoert men oer spzeken :
- 2730 Die wel doet / hi sal ontsaen
 Toen daer af / datz sonder waen /
 Hine sal oer niet / dat verstaet /
 Allene wzeken haer mesdaet ;
 Maer hi sal u in vzeben setten
- 2735 Neghen al dat u mach letten.

Melibeus antworde Prudentien. C. XLIV.

- M**ELibeus antwoorde / en seyde :
 Sal ic metter wzaaken beyden
 Eñ icse dan te nieute late /
 So naect mi mere ombate /
- 2740 So selen mine viande echt
 Mi doen vele meer onrecht /
 Eñ so verstouten dan in dien /

- Dat si mi niet en selen ontflen /
En om mi niet gheben een aeg /
2745 Maer mi houden ober dwaeg /
En oer andere liede met :
So venic dan al ontset.
Men siet daer ghescreben staen
Datmen tögghin sal weder staen ;
2750 Vatic doude toten rukwen /
Ic duchte dat mi mochte rukwen ;
Want het soudē so vele werden
Dat icē niet en mochte herden.
Sulke doechsamheyt es quaet /
2755 Die luzake es beter / dat verstaet.
Pubentia antwoorde nu :
Also ic voersyde u
Also es noch mine luzake
Dat dat toe hoert dese luzake
2760 Den rechter / sijt des luzort /
Want u of anderen lieben doet.
Eest dat die rechter recht
Straffelijc / na des lants recht /
So selen u viande van desen
2765 Sere ghecastiet wesen /
Dat si daer na / dat verstaet /
Nemmermeer en doen gheen quaet ;
En andere liede selen voert an
Hem oer castien daer an /
2770 So dat u elc mensche na dat
In luzeden laten sal te vat.
En so en abontuerbi daer niet niet
Wijf noch goet / dit wel bestet.

- Men heeft dicke ghesproken
 2775 Dat hi saechte werdet ghewroken /
 Hi die enen anderen muzet.
 Melibeus / hier op met :
 Oec men ghemenelijc scrift /
 Hi muzet qualijc die daer blijft.
 2780 Als die rechter muzeken haert /
 So sijn alle die quadien verhaert
 En die goede verbliben dan.
 Wat leter u goet man an
 Ane die muzake die ghi doen mocht /
 2785 Ja en of ghijt oec volbzocht ;
 Want uwe bianbe / ghelobe s mi /
 Sijn vele mechtigher dan ghi.
 Daer bi bunct mi in desen
 Dat verdzaghen beter wesen ;
 2790 Want twist en was noyt goet
 Alsic u sal maken boet.

Van Twisten. C. XLV.

- D**ie mensce / wijs ghetruben /
 Sal twist en discort sculwen.
 Hebbjt segghen u oberhoet
 2795 Die u te mechtich es en te goet /
 So moghebdi wel weten te lozen
 Dat ghi die sake hebt verlozen.
 Hebbjt segghen u ghelike
 So staet die dinc twifelike ;
 2800 Hebbjt oec segghen die ghene
 Die mate sijn ende elene

- Soe eest u scande / sibi uzoet ;
Daer om en es niet so goet
Als datmen in rusten sal leben
2805 En Gode die mzaake op gheben /
So bleefdi seker onghehoent ;
Want hi alle binc te rechthe loent.
Een maect man die niet en can
Weberstaen den mechtteghen man /
2810 Sal wisselijc daer na gomen
Hoe hi te stre uzienscap sal comen :
Des en hebt ghene scame ;
Want ten es ghene blame
Den ghenen wiken / shts gewes /
2815 Die den anderen te mechtich es ;
Want als hem die mate man stoert
Opten mechteghen / wert hi verdoert /
En goet vermoedt / nacht en bach /
Omdat hjt beteren niet en mach.
2820 Daer om eest dat sine uzome
Dat hi te stre uzienscap come /
En lebe in goeden ghenoege /
Dan of hi hem selben versloeghe.

Van Verduldecheden. Cap. XLVI.

- V**erbulbecheyt datz een doghet
2825 Die den mensche sere verhoghet ;
Want wat si siet of hoert /
Sine wert daer om niet ghestoert.
Onrecht / plaghe en mesfal
Can si verbzaghjen ober al

- 2830 **S**onder ontsetten van sinne :
Dits een poent van g2oten ghewinne.
Verbulderheyt / boer waer gheseyt /
Es een verdo2ghen rijcheyt ;
Want si den mensche sekerlike
2835 **I**n sijn herte maket rike /
Segde van raffen ende van vrede ;
Oec so wintmen daere mede
Hemelrijc / dat es waer.
Haer en es niet te swaer ;
2840 **S**i libet lichtelijc al /
Eest verlies / eest onghewal /
Verb2achlijcheyt can tallen daghen
Die m2ekers uten lande jaghen.
En si blijft sittende vast
2845 **I**n h2e ghemar en in h2e rast /
En si maect salich elken man
In wien dat si wonen can.
Die sinen tijt soe wil leyden
In rusten en in salichyden /
2850 **O**p erbzike in sine daghen /
Die moet leren verb2aghen ;
En Gob / na dit tozte leven /
Sal hem hemelrike gheben /
Also hi selve spreect daer
2855 **I**n die Ewangelie claer.

Melibeus antworde. C. XLVII.

Melibeus sprac ende seyde :
Alsulke verbulderhejde

- Die te male bulmaert si /
 En hebbe niet in mi.
- 2860 Al woudeict al laten kazen
 Mijn herte nochtan kazen /
 Soude nacht en dach sijn tonghemake
 En altoes peynsen om die wazake :
 En so soude in bedzoeftheden
- 2865 Seker al minen tijt so leyden.
 Mi es beter / en noch also goet /
 Dat ic vercoele minen moet ;
 Daer bi willic mi gheninden
 En rozeleijc die quale inden.
- 2870 Al hebben mine viande
 Meer maghe inden lande /
 Ic ben riker dan si sijn /
 Ic sal metten scatten mijn
 So vele volc veruerben /
- 2875 Dat icse al sal beberben ;
 Want hetz een ghemeen spreken
 Dat die meneghe de bozge bezeken.

Van rijcheyden ende van armoeden. C. XLVIII.

- P**udentia antwozde daer na :
 Want ghi in rijcheden / alsic versta /
- 2880 Ic selven alte sere verlaet /
 Ende sonderlinghe azmoede haet /
 So willic u van desen .ij. dan
 Een luttel spreken / so ic best can.
 Ghi sult rijcheyt scubien altoes
- 2885 Die u mach maken eereloes ;

- Want rijkheyt qualike besaghet
Maect den mensche onbehaghet
Met Gode en metten menschen met.
En diese onneerlike beset
- 2890 Es ontwert in elke stede.
En oec scuwet azmoede mede
Die in byinghet noet en byeke.
Nu verstaet wel wat ic spreke :
Hets waer / gheit can waerlike
- 2895 Doen regneren in ertrike ;
En sijn pincen / noch ander heren /
Die langhe mochten regneren
Sonder ertsche rijkheyt :
En al dit ertsche beleyt /
- 2900 Erst van dien ofte van desen /
Moet midt ertsche rijkheyt wesen.
Pincen ende ander heren
Smeken / blyen ende eren
Den riken / wel gheghelden man /
- 2905 Die bozghen lenen ende gheben can ;
En is pozte / winket / no boze /
Men saetene liden daer boze /
En heeft sinen oboze sciene ghedaen /
Daer bandere moeten liden staen.
- 2910 En also den riken / voer waer /
Ere en bozdeel volghet naer ;
Also volghet den azmen mede
Smade en verdulbechede /
Alse hi sijn goet heeft verlozen /
- 2915 Als ghi namals moghet hozen.

Van Noetdorfticheyden. C. XLIX.

- B**oven al eꝛ noetdoꝛfticheyt
Moeder van alder aꝛcheyt ;
Want si den scamelen can keren
Nut sijnre eersamer eren.
- 2920 Doet den scamelen daer toe stoert
Dat hi hulpe eꝛ raet soert
Ane sinen viant / sijnꝛ gewes /
Dat een dat swaerste dinc eꝛ
Dat die scamele hebben mach /
- 2925 Als onꝛ Cassiodorus doet ghemach.
Daer bi so manneer / dat verstaet /
Dat die mensche hulpe ontfaet
Eꝛ troest van sinen viant
Gheeft hi hem vermonnen te hant ;
- 2930 Dat eꝛ alte swaer nochtan
Den eersamen scamelen man.
Seneca die maect onꝛ bzoet /
Dat noet den mensche lieghen doet /
Eꝛ dat si oec can impetieren
- 2935 Vanden mensche al haer begheren.
Cassiodorus scryft oec van dien
Dat wi behoeflijcheyt selen blien /
Want si dicke met hazen rade
Den mensche stoert ten quade.
- 2940 Salomon segghet : .iiii. dinghen
Sijn die dat volc bwinghen :
Hongher / bzoeffhent ende strjht /
Dat vierde eꝛ / des seker sijn /

- Dat die liede merken en verstaen
2945 Welc goet of quaet es ghebaen.
Salomon scrift noch van desen :
Het is beter sterben dan azm wesen ¹ /
Maer wet dat hi niet azm en leest
So wie dat sine noetdozft heeft;
2950 Rijcheyt es in haer selven goet /
En die gheeft God / des sijn vzoet /
Den goeden mensche / om dat hise
Bekeren sal in goeder wise /
Beude in dogheden en in eren /
2955 En sonderlinghe te love ons Heren.
En die quade / dat ghijt wet /
Daert daer ter hellen met ;
Want sine ghierighe herte sel
En laetse hem niet bekeren wel ;
2960 Want hi wilt daer recht met vzekken /
En oude beeden wzekken /
En wesen boven sine gheburen goet /
En die oec werpen onder voet /
En wijf en kinder met
2965 Sijn daer alle bi ontfet.
Een filosofhe maect ons gelues /
Dat ghelt een verdoemenes es.
Salomon dat in sijn leben :
Here / en wilt mi niet gheven
2970 Te vele azmoeds noch rijcheden /
Maer houdt mi in middelheden ².
Here Melibeus / na dat ghi

¹ Vglk. Eccli. 40, 20.

² Vglk. Prov. 50, 8.

- Du hebt hozen segghen mi
Van rijkheden en van armoede /
2975 En van vrecken van ertschen goede /
Sone wilt u van verheffen niet
Op uwe rijkheit / wats ghesciert ;
Want quistise in ozloghen /
Seker ghi sult daer om doghen /
2980 En altoes vercommert bliuen
En ghetelt metten keytiben ;
Want een man sonder goet
Moet altoes bliuen onder boet.

Van arghen die comen van orloghen. C. L.

- G**heen rijkheit en es zoet ghenoech
2985 Toten ozloghe int gheboech ;
Want en es nieman in ertrike
Van ghelde no van goede so rike /
Ten moete al verteert werden /
Wilt hi dozloghe langhe herden.
2990 En so die man / shts gewes /
Rechtigher en riker es /
So sijn cost meerder sijn moet ;
Want wilt hi spazen sijn goet /
So sal dozloghe sonder want /
2995 Hebben clynnen boertgant.
Es hi te mate / sone can hi niet
Dozloghe ghehouden / wats ghesciert ;
Es hi rijk / so es hi echt
Te meerderen cost / wats sijn recht.
3000 Eest dat dozloghe langhe duert /

So eest dan sere gheavontuert;
 Hine verliest sine rijchende
 Of bozloghe / of licht beghe /
 Of licht sijn lijf daertoe /
 3005 So herft hi scande en scade also /
 En so hi meerder es dan namen
 So men hem spreect meer blamen.
 En oer boerder loept die maze
 Mazriac spreect openbaze :
 3010 So hogher staet die man
 So hi swaerliker ballet dan.

Van striden te scuvene ende orloghen. C. LI.

Ozloghe sal elc man
 Altoes sculven waer hi can;
 Want uut ozloghe also
 3015 Comen meest die stride toc.
 Stride die sijn altoes quaet /
 En wiet datse God haet /
 Daer om sprac die coninc Davijb :
 Hem allen die beggheren strijt /
 3020 Die verberft ende doet sterben
 Eer dat si u liede verberben.
 Mi dunct / na dat ic sie /
 Dat een mechtich man die
 Gherne becht ende strijt /
 3025 En hem des niet en bermijdt /
 Dat hi onnutte es waerlike
 Doer Gode en op ertrike;
 Want hi maghe en gheburc

- Haer leben maect te suere
3030 Met bechtene en met vande/
En met vernoye menegherande.
Sonder scout te menegher stonde/
God spzeect selve met sinen monde :
Salech sijn die vzedelike/
3035 Want haer es hemelrike ¹.
Vander rebene / nu aensiet :
Stride die en deren niet
Den viande allene /
Maer den volke al ghemene /
3040 Dat azm wert ende verzant /
En moeten rumen haer lant.
Die berde rebene es dese :
In bechtene legghet grote vrese /
Daer om staet daer ghescreuen dat
3045 Wel salech es die stat /
Die haer twistelike dinghen
In casten setten met dadinghen.
Die hierde rebene es van dien
Daer om men strjht sal ontsien /
3050 Dat om die misselicheyt
Die ane den strjht gheleyt ;
Want ane des volx willecheyt /
Doch met rebeliker wijsheyt /
Sone mach nieman kinnen
3055 Die den strjht sal verwinnen :
Daer om spzac alduz
Judas Machabeus :
Die victorie niet en leyt

¹ Vglk. Matth. 5, 9.

- In des volcx willerheyt /
 3060 Maer uter cracht / dat verstaet /
 Die uten hemel hoven gaet.
 Hets Gode een cleyn dinc / des sijt vzoet /
 Dat hi luttel volcx verwinnen doet
 Van volke in gzote scaze.
- 3065 David herman / datz clazc /
 Doen hi jonc van jazen was
 Den gzoten rese Golgas /
 Nochtan en hadde hi in die werc
 Weder scilt / staf noch spere /
- 3070 Dat verwinnen / lude ende stille /
 Leghet alte male in Gods wille.
 Die vijffte redene es dese :
 In striden leghet gzote vzeze ;
 Die wise / in allen tiden /
- 3075 Hebben ghesulwet dat striden /
 En was noyt wijs man
 Die gherne strjht ghinc an ;
 Want het es sotheyt gzoet
 Dat hem in vzeesen vander doet
- 3080 Enech man werpt daer hi af vzi
 Quite en loz mocht sijn / woude iji.
 Die sefte redene waer bi
 Die strjht met recht te sculwene si /
 Datz daer bi / sijt seker des /
- 3085 Dat gheen dinc so seker en es
 Alse die doet / datz seker waer /
 En niet so onseker alse waer /
 Hoe ofte op wat uren.
 Daer bi rest swaer te avonturen

- 3090 **D**e bergaderen in striede;
Want die doet / in allen tide /
Volghet ons na in allen stede
En wi verbergen haerz oec mede;
Want si tallen uren waert
- 3095 **E**n alle daghe een dach haert naert.
Deser rebene sijn sonder ghetal
Waer bi men strjft sculwen sal.
Die ic niet al vertrecken en ran /
Daer bi rade u / goet man /
- 3100 **D**at ghi alle dese dinghen
In goeder soenen laet vzinghen /
So behoudi u goet also
En blijft in rusten daer toe /
En behoudt maghe en gheburen /
- 3105 **D**ie ghi sere soubt avonturen.

Melibeus antworde. C. LII.

- M**elibeus antwoorde nu :
Woulve / ghi maect sere besich u
Met uwer talen / si es so lanc /
Ghi singhet al enen sanc ;
- 3110 **O**m dat u leet es van dien
Dat ic ten ozloghe wille tien.
Ja / om dat daer uut rueren
Dinghen die staen ter avonturen.
Woulve / waerom streben dan
- 2115 **W**ilen so menich man ?
Die lof besaggheden en ere
Die hem duren emmermere.

Also men in die Heesten leest :
Seker / hadde striden azch gheweest ;
3120 Die goede liede / in hazen tiden /
En hadden niet willen striden.
Daer bi heeft mi wonder dat ghi
Dozloghe dus ontraedt mi.

Om welke sake datmen vechten mach. C. LIII.

Prudencia antwozde dan
3125 En spzar dus te hazen man :
.Wij. saken sijn / sonder waen /
Daer om men strijt mach aengaen.
Dierste es / om tghelobe te sterken /
Vander om trecht der heyligher Kerken ;
3130 Cerbe om ghererechtichebe /
Tsterbe om payz en vrede.
Dat vijfte om vziheyt en om laut
Te behoudene metter hant.
Dat sefte om lelike dozpernic
3135 Te scrubene in allen tide ;
Dat sevende es int ghetal
Datmen sozse weder bechten sal.
Dat achtenste / sijts gewes /
Om sake die noetbozstich es.
3140 Dits gheseghet in generale /
.Nu hoert elc in speciale.
Om tghelobe / tallen tiden /
Salmen metten live striden /
Datmen dat staende houde ;
3145 Want nemmermeer en soude

- Menschje te hemelrike comen /**
Woze hem dat ghelobe benomen.
Beter waze die doet outsaen
Van trecht ghelobe af ghegaen.
 3150 **Uhf ende goet / sonder letten /**
Salmen hoer tghelobe setten.
Als Judas Machabeus bede /
Moses / David en Hazle mede /
En menech ander / God weet /
 3155 **Die sere om tghelobe street /**
En die heplighen sonder ghetal /
Die om tghelobe stozhen al.
Stichten salmen oec ghebecht
Om der hepligher kercken recht ;
 3160 **Want si onse heplighe moeder es**
En wi haze kindere / sijts gelues.
Het es een quact kint / dat verstaet /
Dat sijnre moeder niet bi en staet
In node en in verdziet /
 3165 **En die vederben liet.**
Doet die gherechticheyt also
Salmen oec striden daer toe.
Ihesus Synzar segghet al bloet :
Ghi soudt verchten totter doet
 3170 **Om die gherechtichebe**
Te settene in haer stede :
God sal met u plichten
En selve u bianbe aenverchten.
Om pangs en om bzebe
 3175 **Salmen oec verchten mede**
En striden metter hant.

- Cullius doet ons berant :**
Waze enech man so veraben /
Dat hi lant / liebe of staden
 3180 **In discorde maken woude /**
Datmen dien met rechte soude
Met stride eer ter doet vizinghen
Eer hi vofvzochte sine dinghen.
Die mensche sal oec verchten mede
 3185 **Om te behoudene sine vrifhede /**
En om dienst te weder staen
Die hem niet te rechte en hoert aen /
Vaer om salmen striden ter doet.
Cullius segghet ons al vloet /
 3190 **Hi segghet : Als noet comt en tijt**
Van salmen hebben strijt
En die doet dan / sonder ietten /
Doer onsculbegghen dienste setten /
En boer alle dinghen mede.
 3195 **Vaer in laghe lelfhede.**
Seneca hozen wi ghewaghen :
Hets beter werden verflaghen
Van in eyghendom sijn gheset
Segghen recht en segghen wict.
 3200 **Eneghe quade dinghen bestaen**
Die leliker dozerheyt aengaen /
Maer es yeman eyghen knecht
Metter waerheyt ende na recht /
Dies en sal hi rueken twint.
 3205 **Paulus doet ons bekint**
In sine Epistele / alstet binde /
Die hi dien Chozienten sinde :

- Elc late hem ghenoeghen des
Daer hi in gheroepen es ;
- 3210 Eest dat ghi dienst knecht sijn /
Sijt verbulberch talre tijt.
Men sal oec bechten / dat berstaet /
Om te werene cracht en oberdaet ;
Want loye en decretale /
- 3215 En alle rechte / wet dat wale /
Korpen ghemegulijc ober al
Datmen cracht met crachten weren sal.
Men sal oec bechten / staet en stijf /
Om te bescubbene dat lijf /
- 3220 En striden oec metter hant /
Also die rechten doen verant.
Daer men alduſ vint bescreven :
Als die man bescudt sijn leben /
Wat hi doet in dien gheverchte
- 3225 Dat schijnt wel ghebaen te rechte.
Naturlijc recht ozloest dat /
Dat hem die mensche telker stat
Bescubden sal vander doet.
Noch segghet recht al bloet /
- 3230 Dat hem die mensche bescubden mach
Te bozen eer comt die slach :
Hetſ beter in tijtſ weder staen /
Van namaels ter wzaaken ghegaen ;
Maer dat sal met bescrede wesen
- 3235 Na dat noet es van besen.
Men sal oec met gzoten ghete
Bechten om die iantſ were
Wetten here / alst es tijt ;

- Ja / als hi ghebiet den stryft /
 3240 Salmen met hem bechten gheregt
 Also ons Cathone segt.
 Ic scribe uut in desen boene
 Liebe van religioene
 Die der wapene niet en hozen toe ;
 3245 Want tote hem spreect God also :
 Gheeft mi op die wazake /
 Ic sal lonen die sake ¹ /
 En eest oec dat u geman sleet
 Men u wanghe / biedt bander gherect ².
 3250 Beroeft men u van enen clebe
 Soe biedt bander daer toe mede ³.
 Aldus en selen / wats ghesiet /
 Gheestelike liebe bechten niet /
 Maer verdraghen en doghen mede /
 3255 Also Chzistus / haer hoeft / bede ;
 Maer datz jammer waerlike
 Dat papen so cranckelike
 Chzistus voetstappen na volghen :
 Si sijn so saen verbolghen /
 3260 En so wazerglier om cleyne saken /
 Eest met vanne of met anderen saken ;
 Want si haer dinc so stazt maken /
 Daer can qualjc geman uut gheraken ;
 Want hoerberde / nijt en ghiererhebe
 3265 Scuplt in hem te menegher stede /
 En hebben meest in contrazien ghekeert
 Dat leven dat Jhesus Chzistus leert.

¹ Vglk. Rom. 12, 19.

² Vglk. Matth. 5, 39.

³ Vglk. Matth. 5, 58.

Melibeus antworde ende Prudentien. C. LIV.

- M**elibeus antwozde doe :
Vrouwe / wat wilbi dat ic doe ?
- 3270 Ghi wedet raedt mi dat wzenen /
En ic en hoze nieman wzenen
Doch ghewaghen / lude of stille /
Dat mi geman beteren wille /
Doch dat gemanne es leet
- 3275 Van hem allen diet aen gheet.
Wilbi dat ict bozen late /
Sone mindi mijn ere no bate ;
Maer ghi daedt alte hant ghewach
Datmen metter hant bechten mach /
- 3280 En striden om sulke saken
Daer men pans mede mach maken.
Daer om willic al te handen
Striden met minen handen /
So selen si te hant daer bi
- 3285 Die soene soeken aen mi.
Alse die vrouwe dit heeft ghehoert /
Antwozde si sere ghestoert :
So watmen castijt den bozen
Of den esel herpt in sijn ozen /
- 3290 Dat§ al verlozen azebent.
Ic hebt u nu toe ghesent
En ghepzoest en uut ghelept :
Wener§ scoen auctozitent
Van vele wiser lieben
- 3295 Diet wzenen weder rieden /

- Daer ghi niet af en houdt een aeg.
 Men mach u ober enen dwaes
 Waerlijc houden alte male/
 Ghi moghet pangs hebben wale
 3300 Met ghemake tuben wille/
 Sonder strijt sittende stille/
 En sonder alle vzeze daer bi :
 En hebt nochtan lieber dat ghi
 Met stridene den pangs maect/
 3305 Dit es sot ende ongheraect.
 Doen Melibeus dus hoerde
 Sijns wijs verbolghen woerde/
 Sprac hi : Drouwe / in wille niet
 Dat ghi u op mi stoert get ;
 3310 Maer hebbic messegghet of mesdaen/
 Dies willic al tuben wille staen/
 En ic wilt al houden int goede/
 Dat ghi mi segt met erenste moede.
 Prudentia antwozde nu :
 3315 Ic en belghe mi niet op u
 Sonder sake / voer waer gheseyt/
 Maer al om uwe salicheyt ;
 Maer wildi minen rade volghen
 En tempert uwen raet verbolghen/
 3320 Ic sal uwe viande doen comen
 Tuben wille met gzoter vzomen/
 Dat ghijz ewelijc sult hebben ere.
 Melibeus antwozde / die here :
 « Da dien dat u die raedt ghestaedt
 3325 En ghijt mi op trouwe raet/
 So doet daer uwen wille met /

Ac houdt ghestade waer ghijt set. »

Pubentia sprac ter selver tijt :

« Gheeft mi een cozt respijt /

3330 Ac salt u wel bzinghen toe. »

Melibeuſ sprac doe :

Doeter met al uwen wille.

Pubentia ontboet al stille

Die aduersazien te samen

3335 Die heymelike tot haer quamen.

Si ghinc hem segghen en ruren

Vander swaze avonturen

Die van ologhe mochte comen /

En van papse bele brouwen ;

3340 En dat si oec wouden verstaen /

Dat si bele hadden mesbaen

Aen haer dochter en aen haer /

Maer bi haer man so erre waer

Dat hi sonder afbuzeken

3345 Dat emmer woude wuzeken ;

Maer waze hem haer mesbaet leet

En dat beteren wouden ghereet /

Dat sijn coenlike bleven dan

In Melibeus / hazen man /

3350 Si soubene wel hebben in dien

Dat hem niet en soude messchien.

Doen wazen si so blide

Dat si ten selven tibe

Dan kliscapen weenden doe.

3355 Dus spraken si der vrouwen toe :

« Wise vrouwe en goede /

Boben allen vrouwen vroude /

- Gheloeft sibi dat ghi dit segt /
 En ons dit te bozen legt.
- 3360 Wine hadden u niet bozen pozen /
 Noch hier af bidden bozen.
 Hier herft ons dwaesheit toe bzocht :
 Daer bi souden wi ghesochjt
 Calder gzt hebben oetmoet /
- 3365 Alse wi oec hadden / des sijt bzoet /
 Maer wine wisten niet met allen
 Dat ons hadde moghen vallen.
 Bzouwwe / nu willen wi / bzoerch en spade
 Altocg merken bi umen rade /
- 3370 En van allen lude ende stille /
 Blijven in mijns heren wille /
 Ghelijc dat ghi hebt gheseyt.
 Wi bidden u / bzouwwe / op goebertierenheit
 Oetmoedelijc dat ghi dus doet /
- 3375 Nochtan burchten wi / des sijt bzoet /
 Omdat onse mesdaet es so gzoet /
 Dat hi ons in gzoeter noet
 En scanden setten mach / want hi
 Sonderlinghe gzam op ons si.
- 3380 Daer bi / liebe bzouwwe / soe
 Bidden wi u / helpt ons hier toe /
 Dat ghi ons also bewerft
 Dat wi niet en blijven bederft. »
 Prudentia spzac : Dats waer /
- 3385 « Hets segghen rebene en alte swaer
 Segghen recht en segghen twet /
 En onbehoerlijc daer toe met
 Dat enech menschje soeken soude

- A**ne sinen biant troest en houde
3390 Om in sinen wille te staen
Dan dat hi hem hadde mesbaen ;
Maer al sibi sere mesdaderch /
Mijn here sal u sijn ghenaderch /
Daer en twifelt u niet an.
- 3395 Hies so goedertieren een man
En so milde daer toe mere /
Hine gheert el niet dan ere.
Hets waer / Salomon heeft bescreben :
Nieman en sal macht gheben
- 3400 Boven hem selven wijs no kinde /
Noch anderen mensche / hoe sere hinc minde ;
So eerst wel te wetene dan
Dat sinen biant gheen man
Boven hem selven sal gheben macht :
- 3405 Die dat doet es qualijc bedacht.
Maer hier om en latez niet /
Ghinc doet dat ic u riet /
Ic salne hebben wel in dien
U en salre niet af messchjen. »
- 3410 Die hinc biande spraken nu :
« Drouwe / wi ghetroesten ons tot u /
En in uwe goedertierenhede
En in Melibeus mede /
En utwer beyder wille
- 3415 Willen wi doen lude en stille ;
En so / wannec ghijt ghebiedt /
Doet ons halen ende en latez niet /
Di willen sijn ghereet
Te doene al u beheet. »

Hoe Prudentia die soene maecte. C. LV.

- 3420 **D**ese d'ie trocken achtermaert/
 Prudentia ghinc metter baert
 Te hazen man ende heeft hem betrocken
 Al dat si hadden ghesproken /
 Also ghelijc alse ghi
- 3425 Nu hebt hozen segghen mi /
 En heeft hem ghebzaghjet
 Hoe dat hem behaghjet.
 Alse Melibeus heeft vernomen
 Dat si te vrouwe sijn comen
- 3430 En haer mesdaet ghien /
 Sprac hi te hant mettien :
 « So wie dat hem sculdech gheeft
 Dan dat hi mesdaen heeft
 En ghenade dan begheert /
- 3435 Es ghenaden dan wel weert.
 Daer hi / vrouwe / dat verstaet /
 Dunct mi goet wesen u raet /
 Eest dat ons onse bziende raden
 En sij ons wel ghestaden. »
- 3440 Die vrouwe loech en sprac echt :
 Seker here / dat es recht /
 Dat ghi die soene anegaet
 Overmids uwer bziende raet
 Die dat ozloghe souden bzaghen
- 3445 Met u / woudht emmer waghen :
 Du hebben si te hant
 Om maghe en om bziende ghesant /

- En hebben hem verrocken boert
Also ghi boze hebt ghehoert/
3450 En vzaggheden den goeden lieben
Wat si hem hier toe rieden.
Die vziende te samen ghinghen
En aensagghen alle die dinghen /
En tracteerden langhe van desen
3455 Welc dat beste mochte wesen.
Sulken dochte goet wesen die raet /
En sulken docthi hazde quaet /
Doch concozdeerden si int leste
Dat die payg maer beste
3460 En rieden sere daer toe.
Prudentia spzar doe :
Ic hebbe altoes hozen segghen
Men soude welbaet niet verlegghen /
Doch versten alst waer tijt
3465 Men soudt doen sonder respijt ;
Daerbi coztet / dat radic u /
Dat ghi na soudt doen / dat doet nu.
Dus heeft men alte hant
Dise boden henen ghesant
3470 Die den viant segden
Dat si quamen sonder begden /
Haer here waer also bebaen
Dat hise soude gherne ontsaen
Te sire vzienscap / dat maze waer /
3475 En hadde sine vziende ontboden daer /
En dat si aldaer ter stede
Haer bozghen souden vzingghen mede.
Si dancten den boden sere

- En spzaken : Segt onsen Here /**
 3480 **Her Melibeus / dat hi**
Hem niet en belghe / want wi
Selen schiere comen te hem wert /
En al doen dat hi beghert.
Doen spzac een van hem lieben :
 3485 **Laet ons onse bycande ontbieden /**
So dat wi comen daer
Eerlijc met gzoter scaer.
Doen spzac een die daer stoet
Dat dien raet niet en waer goet ;
 3490 **Want des volc meneschfulberhebe**
Hadde dicke te menegher stede
Gzoten ozboze belet /
Sine wouden niemanne met
Van haer bozghen in die baert /
 3495 **Wibus trocken si berwaert.**
Doe si int huus quamen ghegaen /
Es Melibeus opghestaen
En spzac : « Ghi heren / wilt mi verstaen /
Ghi hebt mi gzote scande ghebaen /
 3500 **Daer ghi ane met rechte gzoet**
Wel verbient hebt die doet.
Waer bi ic weten wille van u
Of ghi des te mi wert nu /
Wlben wilt onghelet
 3505 **En te hzouwe Hzubentien met.**
Si antwozden ende segden doe :
« Here / wi sijn te quaet daer toe /
Dat wi in uo huus comen souden /
So gzoet sijn onse scanden :

- 3510 En dat hi hier comen uu/
 Dat es op ghenade van u.
 Gyde van goede en van lide
 Willen hi tuwent bliuen. »
 Metten bielen si ter erden
- 3515 Op haer knien te stre werden/
 Ende weenden hāde sere.
 Doen dat sach die here /
 Nam hise op liefste te hant
 En hiesse op daer hise vant ;
- 3520 En heeftse te sinen wille ontsaen
 En hietse weder thuus wert gaen /
 En dat si ober .viij. daghe te samen
 Aldus weder boer hem quamen.
 Dus scieden si van daer doe
- 3525 En waren blide ende vroec.

Hoe Prudentia haren man toe sprac. C. LVI.

- H**erenbinnen so quam
 Vrouwe Prudentia en nam
 Melibeus hemelike /
 Ende vraghede hem subtilike
- 3530 Wat penitentien hi woude
 Dat elc van hem doen soude ?
 Hi seyde : « Vrouwe / des sijt vroet /
 Ic wille hem nemen al haer goet
 En ghebieden hem dat si waren
- 3535 Over die zee / sonder enech spaen /
 En nemmermeer en keren /
 So venicker quite met eren. »

Die hrouwe spzac daer naer /
 Dat dat een quaet raet waer
 3540 En jeghen der rebenen rade.
 En waert dat hi dat dade /
 Dat hi daer na emmermere
 Leven soude sonder ere ;
 Want hi soude hoert meer na dan
 3545 Gheheten sijn een ghierich man.
 En dat waer een scandelijc name
 Doer alle die werelt onbeguame ;
 Want Paulus seyt dat gzaamhent
 Es moztel alder quaethent.

Van goeder famen. C. LVII.

3550 **M**elibeus / dat willic u
 Met auctozitenten pzoeben nu /
 Dat beter waze verlies met eren
 Van winninghe met onneren ;
 Want daer ghescreven staet
 3555 Dat ere voben scat gaet.
 Men soude gheliken nemmermere
 Scat jeghen fame ende ere.
 Spzac seyt / die meester goet /
 Staet altoes na name goet /
 3560 Dien so blijft u na u leuen /
 Maer tgoet sal u begheben :
 Goet name es beter na de doet
 Van .C.M. scatte gzoet.
 Wasdom die met scanden wiep
 3565 Salmen altoes achten verlies.

- Salomon maert ons hooft :**
Beter es een name goet
Dan een pretiose ungent.
Elder doet hi oer bekent :
- 3570 **Beter es een name goet en sijn**
Dan vele rijcheden sijn ;
Gzatic es beter meneschfaut
Dan zilber es ofte gout.
Noch segghet hi oer / die wise man /
- 3575 **Dat goede fame maken can**
Die deemsterheyt licht en claer.
Sekerlijc / dat es waer :
Goet name heeft die wille sere
Den meneghen ghehouden in sijn ere /
- 3580 **En claer ghemaect sijn donckerheyt /**
En in die scoenste boude gheleut.
Daer bi versmaedt ghierereheyt
En doet wat die Apostel seyt :
Poghet altoes in uwen sin /
- 3585 **Om dat goeden name hzingt in ;**
Want goeden name / God weet /
Es een goet omme cleet /
En daer men onder mach becken
Hazbe kele / diet wel can mecken.
- 3590 **Segndi dese liede ober zee**
Om te kerene nemmermee /
Sone verluindi nemmermere
Die scande noch die onnere ;
Want wat si baden tulwer eren
- 3595 **Wilbi tulwen scanden kerene.**
Si hebben u sonder waen

- Hazbe g2ote ere ghebaen /
 Metten dat si met allen
 Tuwer wille sijn gheballen.
 3600 Nu wilbi u ere verkeren
 In scanden en in onneren.
 En hoert tuwer eren niet
 Dat ghi hant sult wesen yet
 Den ghenen / u2oerch noch spade /
 3605 Die vallen in uwe ghecade.
 Al sijn si tuwen wille bleben /
 Ghi mocht hem sulke bonnessen gheben /
 So ongherrecht en so sel /
 Si mochtent weder segghen wel /
 3610 En met rebenen bus ontgaen :
 En soude die dinc dan gaen staen
 In quader poente dan te wozen /
 So hadbi u ere verlozen.
 En soude men dan segghen dwazen /
 3615 Dat die scouden u wazen.
 Datre quaetste dinc datmen vint /
 Dat datmen boghet in a2ghe wint ;
 Want die des es ghewone /
 Es recht des dubel2s sone
 3620 En oer beter niet een twint.
 Lieve here / dit versint :
 Na dien dat si u onnen /
 Dat si u gheben hem verwonnen
 Met so g2oter oetmoedechede /
 3625 So gheest u verwonnen mede ;
 So hebbi .ij. victozien dan /
 Dat segghet Seneca / die wise man.

Salomon doet ons bekint :
Die sijn selfs begherte verwint /
3630 Verwint een sterke bozch hoer waer /
Dat te doene es haer swaer.

Van goedertierenheden en van ontfermherticheden.

C. LVIII.

Die zouwe metter goedertierenheide
Heeft die meeste ere vanden heide.
Al segghet dat int ghemene /
3635 In segt niet bi u allene /
Noch bi uwer ghelike mede /
Die behoert ter middelheide.
En es coninc no hertoghe /
Noch ander prince also hoghe /
3640 Wilt hi sijn rike verhoeden /
Hine moet leren octmoede
En saechte en ghenaderch wesen /
Oste sijn rike sal staen in vresen.
Daer om scrift Paulus
3645 Cote Cymotheus albus :
Goedertierenheit boven al gaet /
Want God gheloeft hem / dat verstaet /
Dit leven hier op ertrike /
En daer na dieven ewelike ¹.
3650 Cassiodorus segghet oec / die wise man /
Dat die goedertierenheit can
Der princen rijcheit verwazen.
Salomon segghet oec / tmazen /

¹ Vglk. I. ad Timoth., 4, 8.

- Dat die ontfermerhebe**
3655 **Eñ die waerheyt daer toe mede**
Den coninc bewazen scone
Eñ sere versteren sine crone /
Eñ dat goebertierenheyt met
Sine crone in raffen set.
- 3660 **Seneca segghet noch dit woert :**
Dat nieman dat toe en hoert
Goebertierenheyt ende oetmoet /
Dant den coninc selve doet ;
Dat crancste diecken eñ dat cleyngste met
- 3665 **Datʒ die die / als gghi wel wet :**
Haze coninc en heeft gheen strafe
Om dat hem soetheyt toe hoert male /
Eñ sijn sonder wazakelecheyt.
Seneca noch dit woert segt :
- 3670 **Hi bermint qualijc / dieʒ ghetrouw /**
Die sijnre hertozien verout.
Lieve here / daer om bidde u /
Dat gghi ontfermerch wilt sijn nu
In u bonnessen dat gghi daer
- 3675 **Wut gheben wilt also swaer /**
So dat u God wilt na desen
Ant leste bonnes ghenaderch wesen.
Sinte Jacoë / die apostel /
Scrivet in sine Epistel wel :
- 3680 **« So wie dat doet bonnessen**
Sonder ontfermenesse /
Sonder ontfermenesse sal hi
Oec gheboemt warden daer bi. »
Wise dit ghehoert heeft eñ verstaen

- 3685 Melibeus / antwozde hi saen :
Dan bzientz tzoest ende rade
Verhoghet herte bzoech en spade/
Daer bi willic gherne hozen
Uwen raet uutbroezen/
3690 En volghen uwer goedertierenheyt
Ghelijc dat ghi nu hebt gheseyt ;
Want die hem niet en laet gheraden
Dalt dicke in scanden ende in scaden.

Hoe die soene ghemaect waert. C. LIX.

- N**u es die dach / meer no min /
3695 Die gheset was te comene in.
Daer quamen si met goeder moete /
Delen Melibeus boet die boete
Op hare knien met menegghen traen /
En spzaken hem albus aen :
3700 Lieve here / wi sijn comen nu
Uwen wille op ghenade van u /
Al ghereet tuwen ghebode /
En bibben u om Gode
En om uwer eten wille /
3705 Dat ghi die wzaake houdt stille
En onse mesbaet wilt vergheben ;
Want daer staet albus bescreben :
So die mechteghe meer vergheest /
So hi meer moghentheden herest.
3710 Doen spzac die here Melibeus
Met sijns wjffs rade albus :
Al rest dat uwe hoerberche

- Mi heeft ghebaen also lede /
 Mi dunct nochtan / alſict verſta /
 3715 Datter mere oetmoet volghet na.
 Daer bi willic ulwen oetmoet
 Aenſcouwen ; oetmoet es ſo goet /
 Dat gheen dinc op ertrike
 En es oetmoets ghelike.
- 3720 Mine goedertierenheyt heeft u
 Daertoe vꝛacht en ghebwinghen nu /
 Dat ghi hebt ghekeert daer bi
 Ulwen gꝛammen moet van mi.
 Ulwen moet heeft mi ghebzeven
- 3725 Daer toe dat ic u wille vergheben /
 Albus can mi in wazen dinghen
 Oetmoet vele goets in vꝛinghen.
 Salomon ſeghet : « Soete ſpꝛaken
 Connen vele vꝛiende maken /
- 3730 En hꝛꝛde tale die can
 Ter gꝛamſcap wecken den man /
 En ſaechte antwerde weder
 Can gꝛamſcap legghen neder.
 Noch es daer een auctoriteyt /
- 3735 Diet wel en wetic wie dat ſeght :
 Beghin van vꝛienſcapen es
 Wel ſpꝛeken / ſijts gewes /
 En quaet ſpꝛeken heeft in
 Van vꝛiantſcapen dat beghin.
- 3740 Want ic ulwen gꝛoten rouwe
 Wel merke en aenſcouwe /
 So willic u vergheben al /
 Om dat mi God vergheben ſat ;

- Mant uwen g'zoten rouwe in desen
3745 Sal uwre penitentie wesen ;
En uwre g'zoete oetmoederheyt
Derweert mi ter ghenaderheyt /
So dat ic u sal / sonder maen /
Dergheben dat ghi mi hebt mesdaen /
3750 En hebt ontsaen mine g'zatie te hant. »
Doen hief hise op metter hant
En custese aen hazen mont /
En sprac aldus ter selver stont :
« Gaet met payse met onsen Here /
3755 En en mesdoet niet mere. »
Aldus scieden si doe
In beyden siben blide en v'roc.
Dit boec waert met mire pinen
Ghetracteert uten latine /
3760 Al t'Antwerpen in die poert
Int jaer na Gods gheboert
.MCCXX. ende twee /
Te half april / min no mer /
Daer menerch scoen auctoziteit /
3765 Croest / raet / wijsheyt in leyt.
Diet dicwile lesen en onthouden /
Haer woerbe seilen menerchfouden /
Ende si seilen oec sonder blijf
Te dat bazen aen ziele en lijf.
3770 Ghehoest si God van hemelrike.
Du segt Amen ghemeynlike.

AMEN.

DIT ES DIE TAFEL.

	Bladz.
PROLOGHE	4
Capittel.	
I. Van Melibeus onverduldechede, ende van vrouwe Prudentien troeste	5
II. Hoe men wenen sal ende droeve sijn, ende waer omme.	6
III. Hoe Melibeus sine vriende ontboet en wat rade si hem gaven.	10
IV. Noch van rade diemen hem gaf en vrouwe Prudentien raet.	13
V. Hoe Melibeus proeft met vijf redenen dat die man niet en sal werken met sijns wijs rade.	18
VI. Hoe Prudentia weder proeft met vijf redenen ende dat die man werken sal bi sijns wijs rade	20
VII. Vijf redene waer bi die man sal werken met sijns wijs rade.	26
VIII. Melibeus antworde Prudentien	30
IX. Van Wijsheiden	32
X. Hoe men wijsheyt ghewinnen sal.	33
XI. Wat dinghen dat noetdorftich sijn den studenten.	34
XII. Van sprekene	38
XIII. Wat scolieren toe behoert	40
XIV. Melibeus antworde	47
XV. Prudentia antworde op sotheyt	48
XVI. Aen wien ende hoe men raet soeken sal.	49
XVII. Watmen vlien sal en scuwen in rade.	52
XVIII. Van ghiercheden te scuwene in rade	55
XIX. Van haesten te scuwene in rade	56
XX. Van heymelicheden niet tontdeckene en si om noet of om orbore	57
XXI. Hoe en aen wien datmen raet sucken sal	59
XXII. Wies raet men scuwen sal	62
XXIII. Datmen in rade scuwen sal smekers ende volghers en die hem veynsen	65
XXIV. Van te scuwene der gheenre raet die viande waren ende versoent sijn	66

Capittel.		Blads.
XXV.	Van te scuwene der gheenre raet die meer scinen vriende van vreesen dan van minnen.	67
XXVI.	Van te scuwene des dronckens raet	68
XXVII.	Van te scuwene des gheens raet die heymelijke seghet dat een, eñ openbaer een ander.	ib.
XXVIII.	Van te scuwene des quaets menschen raet	69
XXIX.	Hoe men versien sal of die raet orberlijke es die gheghe- ven es eñ hoe men dien volghen sal	ib.
XXX.	Van te scuwene der jongher raet	71
XXXI.	Melibeus antworde Prudentien	72
XXXII.	Wanneer men ghelooften ende raet breken sal ende mach.	75
XXXIII.	Van Melibeus antworde	75
XXXIV.	Van dolinghen in rade	ib.
XXXV.	Die antworde van Melibeus.	77
XXXVI.	Van rade te examineren weder hi orberlijke si of niet. .	78
XXXVII.	Hoe hem een man verwaren sal in orloghe ende in stride.	81
XXXVIII.	Van husen eñ van borghen te wareneren	85
XXXIX.	Van hoverden	85
XL.	Hoe men een huus wareneren sal in orloghen	87
XLI.	Die sake waer om dat God gaf Melibeus die onraste . .	90
XLII.	Vanden ambachte des rechts jeghen wrake	95
XLIII.	Melibeus antworde eñ vander avonturen.	96
XLIV.	Melibeus antworde ende Prudentien	98
XLV.	Van Twisten	100
XLVI.	Van Verduldecheden	101
XLVII.	Melibeus antworde	102
XLVIII.	Van rijcheyden ende van armoeden	105
XLIX.	Van Noetdorfticheyden	105
L.	Van arghen die comen van orloghen	107
LI.	Van striden te scuwene ende orloghen	108
LII.	Melibeus antworde	111
LIII.	Om welke sake datmen vechten mach	112
LXIV.	Melibeus antworde ende Prudentien	117
LV.	Hoe Prudentia die soene maecte	122
LVI.	Hoe Prudentia haren man toe sprac	125
LVII.	Van goeder famen.	126
LVIII.	Van ontfermecheden eñ goedertierenheden	129
LIX.	Hoe die soene ghemaect waert	151

JANS TEESTEYE.

PROLOGHE.

- A**lle die ghene die dit werck
Sien / lesen ende hozen /
Die gzuetic Jan / gheheten Clerc /
Vander Dueren ghebozen.
- 5 Voendale heetmen mi daer /
Ende wone te Andwerpen nu /
Daer ic ghescreven hebbe menich iaer
Der scepenen hziebe / dat segghic u ;
En sonderlinghe gzuetic minen here
- 10 Dien ic met herten minne
Om die boghet en om die ere /
Datg minen here / her Rogiere /
Diemen heet van Teefdale.
Wie dat merket sine maniere
- 15 Die machene kinnen wale :
Hoefsch / goedertieren en midel /
An wandelinghen wel gheraect /

- Eñ van gheuen poenten ydel
Die den goeden man volmaect.
- 20 Desen boec sal ic hem senden !
Eñ hi sal heten Jans Ceestege.
Mijn teestege sal hi hier venden ;
God ghebe dat si hem grepe /
Eñ mire voutwen sinen lube /
- 25 Vander hoghet comst van Clebe /
Wel gheraect eñ scone van libe /
Daer ic haer p:ijst om ghebe :
Hoefsch / goebertieren eñ vzoet /
Ombesmet van alre blamen /
- 30 Die bi haer wesen moet /
Moet hem alre do:perheyt scamen.
God en moude oer niet vergheten /
Hine moude met namen sieren dese :
Hoe mochte men scoenre namen weten
- 35 Van Rogter en Angheeneze ?
Ic houdt daer ober dat God onse Here
Deen na den andzen sciep /
Bepde in scoenheden eñ in eren :
Daer in sijn si eben diep.
- 40 Oec heeft hen God verleent
Kindere scone eñ wel gheleert.
Met rechte sijn si twee vercent ;
Want tsamen heesse God gheert.
Danckens Gode / datz mijn raet /
- 45 Die nemen can ende gheben :
So mach bliuen dan haer staet
Met eren in lanc leben.
Desen boec die heeft inne

- Dat tsofc nu es also goet
- 50 **A**lst nge was van beghinne /
Dies menech niet en wilt wesen vzoet ;
En dan voert sal ic u leren
Vanden state alrehande
Des volc / der papen en der heren
- 55 **P**iemmen bendt achter lande ;
En dan sal volghen sekerlike
Vanden doemsvaghe daer na /
En vander vlijscap van hemeirike
En de vzuetsheyt vander hellen / alsic versta.
- 60 **G**od onse here die late mi
Volbzinghen dit also /
Vatter in sijn ere si
En des volc o:voer al daer toc.
Mijn sen en mach niet ledech wesen /
- 65 **I**n moet scriben / dichten of lesen ;
Want mijn nature hebet so in /
En al moget minen sin
Vaer om sone latix niet ;
Wantmen in Cathone ghescreven siet /
- 70 **D**at ledecheyt tallen stonden
Doeden can die sonden ;
En want dichten es dan
Een sake daer hem een man
Onledech mede maken mach
- 75 **V**zoech en spade / nacht en dach /
En oec een regne onlede es.
So willic dichten / des sijt gewes /
Also langhe als mi vshoudt bleven
Die ghene diet mi heeft ghegheven /

- 80 En ict wel bermach van sune
 Daer hi mi behoude inne.
 En dat huilic al gader keren
 Inden dienst en inder eren
 Mijns heren Rogiers van Leeftale /
- 85 Dien ic gheue alte male
 Lijf en goet / herte en sin ;
 Want ic en an hem niet min
 Daest Gode / den hoghen vzen /
 En sijnre lieber moeder Maren.
- 90 God gheue dat hi niet en binde hier in
 Dat hem wanhaghe in sinen sin ;
 Want ic hebbe gheleest in bzen
 Alse hem van dien en van desen
 Dichte / en ict hem soude senden /
- 95 Dat hi daer yet mochte venden
 Dat vuten bescebe maer ghemaect ;
 Want hi es also gheraert
 Van sinne / dat ics daer om mi
 Te voerder huede / en oec daer bi
- 100 Want hi mi sulc stont heeft bec af
 Beresyt van dien dat ic hem gaf.
 Du hoert / ic sal u nu vertellen
 Hoe dat twee ghesellen
 Te gader wazen in wandelinghen
- 105 En spzaken van velen dinghen.
 Een antwozde op dsanders vzen ;
 Menegherhande was haze ghemaghen
 Van bes volx state en wesen /
 Dat meneghen lusten sal te lesen.
- 110 Maer alden lieden / dies venic vzoet /

Eñ saelt niet duncken wesen goet/
 Dat sijn die ngdeghe/ dat verstaet/
 Ofte die ghene daert ieghen gaet.

Hier seghet Jan dat tfolc nu also goet es alst ye was.

Cap. I.

- A**X tote Andmerpen in die stat
 115 Tuste twee ghesellen dat
 Si bzoech op wouden staen
 Eñ te velde hen verlochten gaen
 Int soetste van den sapsoene /
 Also ghesellen plegghen te doene.
- 120 Deen hiet Jan eñ bander Wouter :
 Si quamen buten op enen coutet
 Daer dat rozen scone stoet ;
 Die locht was scone eñ goet
 Eñ die lewerke sanc male.
- 125 Menegherande was haje tale
 Die si spzaken onder weghen/
 Ghelyc alse die liede plegghen
 Die te samen sijn int wandzen.
 Int leste segde Wouter toten andzen :
- 130 Tiebe Jan / ic biddu dat ghi /
 Ofst ghi cont / berecht mi
 Hoe dat bes volz staet
 So loes mach sijn eñ so quaet/
 Eñ dat in lanc so quader werdt
- 135 Eñ in sijn quaetghent so verherdt/
 Eñ dat hem nu nieman en scaemt bes
 Dat hi loes eñ onwerdech es /

- En datmen nieman en heet bzoet man
 Die loesheit noch scalcheit niet en can.
- 140 Hoe langhe sal dit God gheboghen
 Diet al siet met sinen ogghen /
 En die alle herten binnen kint /
 En dien verbozghen en es tuint?
 Wouter / in volghje u niet des
- 145 Dat tfole nu azghet es
 Want mag wilen ere ;
 Hetz ghedertert hazde zere
 In allen poenten diemen pliet /
 Al en dunckes den menegghen niet.
- 150 Wouter / ic hoze nu wale
 Men u meninghe en aen u tale
 Dat ghijt al loesheit heet
 Daer tfole met omme gheet /
 En en maect gheen onderscheet
- 155 Tusschen loesheit en behendercheit.
 Men acht meneghe dinc loesheit
 Daer gheen loesheit in en leyt ;
 Want het dunct elken man
 Die behendercheit niet en can /
- 160 Dat al valsche si ende bazact
 Daer die behendercheit met om gact.
 Het balt dat si twee onderlinghe
 Om goet vallen in een ghedinghe /
 En elc wilt sijn seker des
- 165 Dat tfoenste recht sijn es :
 Deen es behenderch en mach wale
 Gheben en can oec wel sijn tale /
 En wint den andzen af sijn goet

- Die niet so rike en was no so hzoet/
170 Noch so behenbech als vander man.
Segt/ legghet hier valscheyt an?
Decent/ also ict bekinne.
Nochtan dunct in sinen sinne
Hem die verliest dat goet/
175 Datmen hem gzoet onrecht doet/
En loept clagghen hier en daer.
Segt mi/ eest daer om waer?
Hi heest licht hziende en maghe
Die ober den gheneu maken claghe/
180 En tnen hem valscheyt meneschfout/
Dies hi lichte en heest gheen scout.
Dus betijdt men meneghen des
Dies hi hazde onsculdech es;
Want die liede dicke in quade vertien
185 Dat si hozen en sien/
En niet de dinc en onderscheden/
Alse te rechte souden leben.
Hets die meneghe die hem gheneert/
En wint dat hi verteert
190 Behendelike met voer rade/
Ende pht daer om hzoech en spade/
En alse hi dan te goede es comen
So gaettene dan tsolc verbomen/
En doet dan die mere lopen
195 Dat met persene of met voercoepen
Die goede man sijn goet ghelwan/
Dies hi onsculdech es nochtan.
Dit doet al mijn her. Dijt/
Die van boze Adams tijt

- 200 **I**nden hemel was verheben /
 Daer dingle om moesten sieben ;
 Entie selve nijt heeft opt seker
 Gheregneert op en neder.
 Daer om en dozben wi niet claghen
- 205 **D**at nu tsalc in onsen daghen
 Nijgher es dant wilen was.
 Hetz beter nu / gheloeft mi das /
 Die de dinc te bozen besiet /
 Al en dunckes den lieben niet.

*Hoet comt dat wi die vorders meer prisen dan die
 nu sijn. C. II.*

- 210 **A**n / ic hebbe u wel verstaen /
 Waer ghi met wel sonder maen
 Dat die liede beter wazen
 Wilen dan nu in onsen jazen /
 En dat elc andzen niet en bzar
- 215 **S**o wat hi metten monde spzar /
 Al hadt gheloeft in enen woede
 En of des plaghen die oude.
 Hoe es die werelt bus berkeert ?
 Ic biddu / dat ghi mi dat leert.
- 220 **W**outer / ghi bzingt nu boert
 Een hazbe ghemeyn woert ;
 Want hese liede prisen mere
 Die liede van wilen ere /
 Die si noyt en saghen met ogghen /
- 225 **D**an die si sien met hazen ogghen.
 En hoe dat comt / willic u saen

- Met cozten woerden doen verstaen /
Wiso ment ter waerheyt bint.
- Nijt en willegh gheboghen twint
- 230 Datmen den mensche pꝛijst gheest
Binnen den tide dat hi leest;
Want meest den menschen dunct quaet
Anders leben ende sinen staet /
Al waert goet dat hi babe.
- 235 Vandet verkeret al in quade /
Om dat nijt niet en can verbꝛaghen
Eens anders boghet / no ghewaghen
Dat wi den bozderen pꝛijst legghen ane /
Dat en es anders niet te verstaen
- 240 Van in bespijt / dat segghic u /
Per gheenre die leben nu.
Dits recht ghelikenes van dien
Dat wi nu bagghelichs sien
Ken meneghen man / dien in sijn leben
- 245 Doyt pꝛijst en was ghegheben /
Maer als hi doet es nochtan
Seeght men / hi was een goet man /
En legghet hem ane eneghen pꝛijst /
En alduch recht in deser wijs
- 250 Pꝛijst men batter boze was;
Want dat volc plegghet nu das
De boghet al te slane van monde
Diermen plegghet in onser stonde.
Alduch Wouter / so segghic u /
- 255 Dat tfolc also goet es nu
Wist ye was van beghinne /
Da dat ic mi verfinne.

Hier proeft Jan de voersejde dinghen met exemplen.
C. III.

- J**an/ ghi hebt hazde wel ghesent /
 En dat wel wesen mach waerheyt ;
- 260 Maer ic biddu dat ghi
 Claerlike betoent mi
 Met goeden exemplen dat /
 So mach ict gheloben te dat.
 Wouter / mijn liebe ghebuer /
- 265 Dat soude mi werden te suet /
 Soudic u des maken in inne
 Vander werelt beghinne /
 En van al dier loser dinc
 Daer dat volc met omme ghinc ;
- 270 Want goet waer mi die azebent.
 Maer om dat ghijt hebt ghesent /
 Willic u bertrecken dan
 So ict alder best can.
 God / die mag boer alle beghinsel /
- 275 En sal sijn sonder insel /
 Hi maecte also hjt beghreede
 Alle die hemele en die eerde /
 En daer boven die hoghe tronc /
 Die hi al vulde scone
- 280 Met inglen / die hi daer in bede
 Alsoet ghenueghde sice godlijchebe ;
 En dinghel dien hi ghehecl
 Sette int oberste voerdeel /
 En dien hi meest scoenheden gaf /

- 285 Ghinc Gode alder gyst af
En en danctem niet van desen /
Maer woude Gode ghelijc wesen.
Hier bi moghedu merken dan
Dat die aertheynt gyst began
- 290 Hier boben in hemelrike
Eet ye mensche quam in ertrike /
En dat oec doen in dien tijt
Regneerde mijn her. Nijt /
Also hem sijn moeder hiet
- 295 Der Hoerberde / diez noch pliet.
Doen wazp God die inglc onnutte
Anden diepen helschen putte /
En maecte Abame en Heben dan /
En verboet hen opten dan
- 300 Dat si van enen boom niet en aten.
Doe quam die viant verkwaten
En riet hen dat si daer af souden eten /
En debe hen voer waze weten
Si souden sijn ontsterfelijc
- 305 En hazen God sijn ghelijc.
Dus at dien appel die sot /
Om dat hi waende sijn als God.
Dat debe hem die ghiererehebe
En die hoerberde oec mede.
- 310 Maer een ghebot en hadde desen man /
En dat selve bzar hi nochtan.
Hier bi merkic en verfinne
Dat alle quaetheyt van beghinne
Heeft ghestaen met mogentheden /
- 315 Niet van ghiften noch van heben.

- Du hoert mi / Wouter / hoert spreken :
 Du wazen Adam en Hebe versterken
 Uten pazabysse heyde
 Cote Pamas aen die heyde /
- 320 Daer si sonen wonden tware ;
 Deen was den andzen so gheuec
 Dat deen / sonder rebene clegyn of gzoet /
 Sinen huzeder sloech ter doet.
 Dese leelike moert ghesclide
- 325 Doen niet meer dan .iiij. liebe
 En wazen in die werelt wijt /
 En daer na doen tsole was ghebijt
 En mozden hazde bele
 Dielt in bozpen spele /
- 330 Des men niet noemen en mach.
 Die best mochte / debe quaden dach
 Den andzen / en nam hem sijn goet /
 En bielen in selken moet
 Dat si Gode onsen Here afghinghen
- 335 En aenbeden andze dinghen /
 So dat God int leste wert gzam
 En allen menschen bleben nam /
 Sonder si .viij. behilden bleben
 Die in die azke henen dzenen.
- 340 Csole djdde weder en wies /
 En en was beter niet een vies
 Dan ghi hier boze hebt ghehoert :
 Derrabeneffe / diefte en moert /
 En afgode te aenbeden
- 345 Wanteerde tsole in allen steden ;
 Ja / Jacobs spatiazken kinder

- Pzuefden hen also hinder
 Dat si haer hzueber wilben vederben
 En jammerlike doen sterben /
 350 Om dat die vader been kint
 Meer dan hen hadde ghemint.
 Ja / die kindze van Israel /
 Die God leydde also wel
 Oer die rode Zee hize veerde
 355 So dat hen dwater niet en veerde /
 En den coninc Phazo / hazen viant /
 Ant selbe water verbzanc te hant /
 Die hen volghde met here goert
 Om hen allen te slane doert.
 360 Nochtan dat hen God hiet na
 Segnde daghelijc manna /
 Daer si met lefden in die woestine /
 So maest al verlozen pine
 En en bekendens al noch half ;
 365 Maer si aenbedden een calf
 Dat si goten van ere
 En ghinghen af onsen Here /
 Die hen al dese gracie hadde ghebacu
 Die ghi nu hier hebt verstaen.
 370 Die coninc Dabid dede / sonder waen /
 Eneu goeden ribber doet slaen /
 Om dat hi sijn wijf hebden woude.
 En of des plaghen die oude
 Deen den andzen te verbiten /
 375 Wat moeghdi van veruiten
 Den ghenen die leven nu ?
 Niet een twint / dat segghic u.

- .Nochtan so wazen dese
 Daer ic u hier af lese
 380 Die beste doe in diere tijt
 Die wazen inder werelt wijt;
 Daer bi moeghdi merken waerlike
 Dat si wazen ha2be rebelijke /
 .Da dien dat si die beste wazen.
 385 Albus stoet dat volc / te wazen /
 In onghelobe en in quaetheben voert
 Cote Ihesus Christus gheboert /
 Waer binnen vele loegheden
 Ghebiet in allen steden /
 390 Die ic u wel soude vertrecken /
 .Maer het soude te langhe recken.
 Die weten wille die waerheyde
 Ga ten Spiegle en ter Biblen ¹ beyde /
 Daer bindt hi wonder ober al
 395 Van quaetheden sonder ghetal.
 Die keyserinne oec Cyrene /
 Om dat si woude hebben allene
 Die macht vanden keyserrike /
 So dede si blenden valsche like
 400 Hazen sone Constantine
 En alle die kindze sine /
 En deedse in swazen ellenben .
 En in verre landen senden.
 Van ere keyserinnen men oec vint
 405 Die te manne nam haer hint /
 Om dat si niet en woude dat

¹ Dat hier gezinspeeld wordt op Maerlants *Historiael-Spiegel* en op zinnen *Rijmbijbel* zal wel niemand verwonderen. Zie ook v. 815.

Een ander quame in haer stat
Die haer tjeerscap onder ghinge/
Wat hulpe hier af lanc ghebinge.
410 Albus stoet dat volc voer waer
Omtrent .bij. busent iaer
In onghelobe en in onbet/
En in alre quaetheyt met.

Exemple int Nuwe Testament. C. IV.

Nu alst Gode dochte tijt
415 (Wie's name si ghebenedijt)
Dat sijn hantghelwerke na en bozen
Alte male soude bliuen verlozen
En sijn's verghten hadde afgader/
Ontfermes den hemelschen Dader
420 En woude des maken een inde /
So dat hi sinen Sone sinde
Hier neder om te keerne
Donghelobe en te leerne
Den wech ter ewigher salichebe /
425 Daer men te hemelrike comt mede.
Dat was Christus / in waerre dinc /
Die menschelike bozme ontsinc
In Nazien der maghet pure
Seghen loep der naturen.
430 Dese ghinc pzebeken openbaer
Dat ghelobe al sine iaer /
En leerde die salighe ghebode
Daer men mede comt te Gode /
Die ons noch sijn bleuen

- 435 In d'Evangelien bescreven /
 Die so frag sijn en so goet
 Datter Christus boer stozte sijn bloet /
 En aen enen cruce stazf
 Daer hi de macht des viants met verbazf /
- 440 En die helle scoerde mede
 En hemelrike ontdebe ;
 Damael's sine Apostelen sande
 Bedeken van lande te lande /
 Die den wech leerden te hemelrike
- 445 En t'folc bekeerden b'zamelike ;
 En ge seker in alre tijt
 Es dat kersten volc ghebijt
 En ghebetert spade en b'zoe /
 En nemt in lanc so meer toe
- 450 Ant ghelobe en in welbaet ;
 En also langhe als ertrijc staet
 Salt kersten volc veterende sijn /
 Albus es t'ghelobe mijn.
 Ja / Wendene en Joden mede
- 455 Selen noch vallen aen kerstenhede /
 En sal een herbe en een coge wesen /
 Albus hebbit ghelesen.

Bi wat redenen dat t'folc nu also goet es alst wilen was.

C. V.

- I**n / nu hebbit mi ghemact inne
 Vanden werelt g'z't beghinne
- 460 Hoe t'folc sijn leven heeft gheleendt
 In onghelobe en in quaetheyt /

- Eñ dat van Chyftus herweert
Efolc emmer beter weerd
Int ghelove eñ in welbaden.
- 465 Du segt / dat u God berade /
Waer bi so dunct u des
Dat tfolc so zere ghebeteret es ?
Wouter / wilbijt verfinnen /
Sone mach men niet dat bekinnen
- 470 Den mensche van aen sine werken.
Men siet tfolc dat gaen ter kerken
Eñ te sermone daghelijc nu
Dant nogt debe / dat segghic u /
Eñ ten aslaet wert lopen /
- 475 Eñ oec missen hozen met hopen /
En bzinghen haer offerande
Met debotien tpsziester's hande
Dant hier voermaels ne ghebede.
Kelmoeffen gheeft men oec mede
- 480 In allen steden wel ter coze /
In kerken / ter straten eñ ter doze /
Eñ kerken in elke stat
Sietmen versteren eñ maken dat /
Eñ capellen eñ nuwe outaze
- 485 Siet men sonderen hier eñ daer ;
Nuwe gasthuse eñ capellen
Marchmen in lanc so meer tellen
Begde in dozpen eñ in steden /
Dit duncken mi al salighe seben.
- 490 Efolc en was nie so wel beset
Begde int ghelove eñ in die met
Kist hebben es op desen dach /

Danc hebbe God diet al vermach.

Wat eest/ Wouter/ dat ghi meent?

- 495 **E**folc bozghyt nu bat en leent
Deen den andzen/ ghelobes mie/
Dant hier bozmaels debe ye.
Ic sie tfolc poghen ober al
Hoet hem met eren gheneren sal
- 500 **E**n zere sozghen om sijn scouden/
En hoet ghelobe en ere sal behouden.
Die ionghe scamen hen vele meert
Dan si baden willen eer ;
Want baden nu die ionghe
- 505 **I**n hazen nysten suzonghe
Dat si willen eer baden/
Men soudse blenden en raben ;
En alst den volke so staet
Dat te sinen inde wert gaet
- 510 **E**n hem dunct dat sal sterben/
So gheedt vaste werben
Om biechten en om tsakerment/
En ozbineert sijn testament/
En sceedt van desen ertriike
- 515 **W**el ende salichlike.
Dit dunct mi een goet leven ;
Maer in u es nijt so verheben/
En hecft u en danze so verbient
Dat ghi bes niet en kent/
- 520 **E**n doghet en welbaet so versmoeret/
Maer tsofz quaethent trecti boert/
En die versgedi eest nemans lachter ;
Maer die doghet lati achter/

Dat al toe bzinght niderheyde /
525 Also ic u hier boze seyde.

*Waer bi men wilen eer meer marteleren vant dant nu
doet. C. .VI.*

In / siber meer dat gi
Emmer wilt beboeden mi
Dat tsoic nu es also goet
Alst wilen was / so maect mi vzoort
530 Waer om dat tsoic datmen nu vint
Gode also sere niet en mint /
En laten hem tozmenteren en vanghen /
Dillen / stegnen / aen cruce hanghen
Om Gode en om gherectichebe
535 Also alst wilen eer bede ?
Wouter / des willic u
Met cozten woerden berechten nu.
Alse aen binghen een deel der liebe
kersten ghelobe met niebe
540 Doen kerstenheyt nst began /
Die keiser en de heren nochtan
Bleuen heyden ende quaet /
En setten daer na hazen raet
Datmen cruce soude en onthoesden
545 Die ane Chzistum gheloesden.
Maer nu so hebet God onse Here
Sine kerken ghehoghet zere /
En gheset in sulken vzeden
Met so gzoeter moghentheden
550 Dat beyde heren en tsoic met

Alle gheloben aen Chzistus met /
 En dat oer gheen here en es so coene
 Keyhen dat ghelobe te doene ;
 En bade hire oer ieghen yet /
 555 Hi moeste hebben swaer verbziet
 Ofte sneben swaerlike /
 Also bede keyser Drederhjc
 En keyser Otte die na hem quam.
 Om dat die kerke op hen was gzam
 560 Moesten si sterben in gzoter scenneffen
 En in swazen ghebanckeneffen.
 Wazen die keyfere noch heden
 Van alsulker moghentheden /
 En so quact dat si boden wilben
 565 Die ghene die hen aen Chzistus hilden /
 Daer men enen maztelaze vant
 Men honder dusent int laut ;
 Want tfolt in sinen ghelobe vaster es
 Dant ye was / gheloeft mi des ;
 570 Maer om datmen nieman en bent
 Die de goede doebt ofte tozment
 Om onse ghelobe goet en claer /
 So en werdt gheen maztelaer.

*W' aer bi die goede liede nu gheen miracelen en doen also
 si wilen daden. C. VII.*

Dat berecht mi / liebe Jan /
 575 Hoe so maeght comen dan /
 Da dien dat tfolt es so goet /
 Dat en ghene miracelen en doet

Gelijc de Santen willen baden ?

Wouter / al sonder beraden

- 580 Segghic u met waerheden
Dat noyt Sant mirakel en bede /
En dat gheen Sant hozen en can
Watmen hem bidt of roept an /
Maer het hoert al onse Here
- 585 Die doer sicc Santen ere
Die bede doet willerhijlike
Op dat die bede es salerhijlike /
En die bidt dat hi tien stonden
Es vuten hoest sonden.
- 590 Der willic u dit segghen bloet /
Der mirakelen was noet
Int beggin van kerstenhebe /
Want heydene en ioden mede
Wazen also vafte gheset
- 595 In haer ghelobe en in hare wet
Dat si niet en wouden bekeren
Om der goeder liebe leren /
So dat God wilde togghen
Mirakelen voer hazen ogghen ;
- 600 Want si meer den mensche trecken
Ten ghelobe en verwecken
Van pzedicatie ofte moezt
Oste net datmen segghen hoert ;
Want daer met toende hi openbaer
- 605 Dat hi ghewazech God waer /
Daer si hem om pinen lieten /
In minnen sonder verbzieten /
En dat si dan om dat

- Souden gheloven te dat :
- 610 **D**its de rebene en d'bebieden
Dat mirakelen gheschieden.
Douter / voer waer segghic u
Dat onder dat volc nu
Meer heyligher liebe sijn / te wazen /
- 615 **D**ant hier voermals ne ghewazen /
Ja die also heyligh sijn
Als **S**inter **C**laes of **S**inte **A**ugustijn /
Of **S**inte **A**echte of **S**inte **G**heetruyt /
Al en eest niet ober luyt
- 620 **D**en volcke noch openbare.
Douter / ic segghe u waze /
Gheloves mi of ghi wilt /
Maer nijt heeft so dicken scilt
Dat mene niet en ran doerhouwen /
- 625 **D**at machmen aen den meneghen scouwen.

*Waer bi den oudren dunct dat t'volc wilen beter was
dant nu es. VIII.*

- N**u berecht mi / liebe Jan /
Hoe mach dat comen dan
Dat den oudzen dunct dat
Dat t'volc beter was
- 630 **I**n haze joeght dan nu ?
Crouwen / vrient / dat segghic u /
Outheyt en ioncheyt sijn .ij. dinge
Die altoes twisten onderlinghe ;
Want so wat die joeght doet
- 635 **D**unct quaet den ouden / al wert goet ;

- Want alle yone en alle spet
 Die hen inder joeght bebielen wel
 Dunct hen nu al quaet ghedaen ;
 Want die joeght es hen vergaen.
 640 Si vergheten dat sijn wilien plaghen
 Oec in hazen kinschen daghen ;
 En oec om dat die jonghe blijft
 In sijne joeght en die berdyjft /
 So es den ouden altoes ieghen
 645 So wat die jonghe plegghen.
 Hier bi dunct den ouden das
 Dat tsoec wilien beter was.

Waer bi der doetslaghe so vele es. C. IX.

- I**n / in dien dat ghi van allen saken
 Tsoec wilt so goet maken /
 650 Hoe maeght comen dan
 Datmen nu so menegghen man
 Doet slaet int ghemegne /
 En datmen nu acht so clegne
 Op mans dorde hier en daer /
 655 Des men niet en plach in doude iac ;
 Want hadde men hier voertijts verslagghen
 Enen man / men hads ghemagghen
 Over .xl. milen van daer /
 Du lopes cume eneghe maer.
 660 Wouter / u dunct in utwen moet
 Dat elc sebe / hi si quaet of goet /
 Die in utwen tiden op quam
 Datmen des noyt en vernam

Van in desen tiden nu.

- 665 Also en eest niet / dat segghic u.
 Alle seden ende alle manieren
 Die wi nu sien hantieren /
 En nu op comen hier en daer /
 Sijn verlegghit ober menesch iaer ;
- 670 En alle seden / dat verstaet /
 Weder si goet sijn ofte quaet /
 Diemen noch op vzenghen sal /
 Sijn hier boertijts verlegghit al.
 Men mochte nu niet ghepeynsen dat /
- 675 Tfolc en ees hier boertijts al sat
 Ober meneghen dach te bozen /
 Eer onse ouder vader wert ghebozen.
 Dat tfolc nu ghewapent gaet
 En been den andzen verstaet /
- 680 En banden cledzen de selsene sneden /
 En meneghe andze selsene seden
 Dicmen nu pleeght op desen dach /
 Waendi datmen die nont en sach
 Hier boermaelis noch nont eer ?
- 685 Gaet / Wouter / vele meer ;
 Want van tide te tide so vertieren
 Des volc seden ende manieren.
 Wouter / nu hoert mine woert
 Die ic u sal segghen woert :
- 690 In verchten / in striden noch in doetslaen
 So en ligghe niet / sonder waen /
 Verradenesse / valscheyt no loesheyt /
 Maer onghetemperde haesterheyt ;
 Want heeft mi een man mesdaen /

- 695 **E**n gae ic dan hemmelike staen /
Berholentlike bzoech en spade /
Da sijn ere / sijn lijf / sijn scade /
Dat es vele meerre valschede
Dan of icken selve bestrede
- 700 **E**n doet sloeghe int openbaer ;
Want babonture mochte vallen daer
Dat icker selve blebe met allen /
Also men dicke heeft sien ghevallen.
Wouter / die ghiercheyt der heren
- 705 **D**ie doet den volke leren
Doet slaen / roben en bechten /
Om dat si niet wel en rechten.
Damen si let boer let en lijf om lijf /
En niet en spaerden des mans no wijf /
- 710 **O**ste dat si meer int lant en quamen
En gheen ghelt daer boze en namen /
Het sticht nu menech obermoet
Die hem verlaet op sijn goet /
Hi soude dan vele ghemater sijn.
- 715 **A**lbus es tghelobe mijn.
En siber dat oec dat ghesiede
Dat de wel ghebozen liede
Quade knechte ober bzoeghen /
Die tsoic transeneerden ende sloeghen /
- 720 **E**n die hilden ober haze maghe /
So sijn ghemeerret die doetslaghe ;
Want dien knechten dunct wel dat /
Dat sijn ghemint sijn te dat
Dan hazen riken maghen
- 725 **D**an oste sijn niet en plaghen.

- Alle goebe liede nochtan souden
 Quade knechte van hen houden /
 En segghen hen dat sij̄s abe quamen
 Waze dat sise di hen bernamen /
 730 Al wazen si haer maghe na;
 Want si hebben / als ic bersta /
 Menech gheslechte in grotter noet
 Zachht met haze quaethent gzoet /
 En menech gheslechte so ghebeit
 735 Dat nemmermeer hoeft op en helt.
 Wouter / nu hoert mi woert /
 Ic sal u segghen noch een woert :
 Om dat hem theerscap niet en set /
 Noch oer ghemeynlicke de liede met /
 740 Te bechtene om theynghe lant /
 Dat de Heydene houden in hant /
 En daer niet wapen en dzagen met eren
 Om te wrekene de lande ¹ ons Heren /
 So segndt hen God te menegherande
 745 Ghebecht en strjt in hazen lande
 Dat si sonder doetslaghe
 Selben sijn / en datz Gods plaghe
 Dat hise onderlinghe bechten doet /
 Om dat si niet setten hazen moet
 750 Ten wapenen en ten ghebechte /
 Daer si bechten souden met rechhte.
 Cheynghe lant heeft nu woer waer
 Ghestaen meer dan hondert iaer
 In de hande der Sazzasne /
 755 Doet van Coenradine
 Ghewonnen waert op enen dach

¹ Hs. ande.

- Doen dat dietsche heere lach
Doer Damiaten / die stede :
Ne siber hebben si vrede
- 760 Ghehadt banden kerstinen ;
Want en wilt nu nieman pinen
Om te winnen theylighe gza /
Daer wi gherecht oer sijn af.
Nochtan sijn wi tallen stonden
- 765 Dan rechte daer toe ghebonden
Met machte / met goede en met libe ;
En om dat wijt laten bliven
Of ons no weder daer omme en si /
So es Gods konneffe daer bi
- 770 En sine wzaake also heet
Dat een den andren versleet
Hier int lant / en leven met vzesen
Die ghebruedere souden wesen ;
Dat si ghinder met gzoter eren
- 775 Bechten souden inden dienst ons Heren /
Dat bechten si hier inden landen
Beude met scenneffen en met scanen.
Du hebbi mi hozen ghekwaghen
Dorsune banden doetslaghen /
- 780 So ict best behoeden can.
Diet dat meet / hi segt dan.

Vanden over speelen die redene. C. X.

An / ghi wet nochtan wel
Dat keesdom en overspel
Ghemeynte sijn nu meer

- 785 **D**an si wazen wilen eer ;
Want hen die hzouwen nu niet en scamen
Selker miden ende selker blamen /
Dat wilen grote scande hiet.
Antwozbt mi nu get.
- 790 **W**outer / het schijnt dat ghi
Gherne soudt begzipen mi /
Mochti mi ghebenden bloet ;
Waer bes en es ghene noet :
Ic can noch meer schermstage /
- 795 **M**i waert te boene noch .iiij. daghe.
Du hoert / Wouter / liebe gheselle /
En verstaet dat ic u telle :
Wijfs nature / alse men leest /
Hest ogt cranc en hzaesch ghwecst /
- 800 **E**n onghestadech en licht
En op cranc sondament ghesticht ;
Want sint de werelt gzt began /
Na dat ict versinnen can /
Plach men ye der overspele /
- 805 **M**i en wasser niet so bele
Tichte alhier in desen aert /
Eer hier tffolt so bele waert
In dese stat en hier omtrent.
In Gzeken ende in Orient
- 810 **D**as overspel ghemeyne plaghe
Over .iiij^m. iaer van desen daghe.
Over leest Crogen altemale
Enten Spieghele gstoriale /
En slet wat ghi bindt daer inne
- 815 **V**ander hzouwen wankelen sinne.

- En es̄ p̄glosop̄he no poëte /
 Doch ander meester h̄ine wete
 Ce segghene vander ontrouwen
 Der vrouwen ende der soffrouwen /
 820 Dat si wel te verstante ḡheben
 In hazen boeken die si hebben bescreuen.
 Ghi segt oer vander blamen /
 Dat̄s hen die vrouwen niet en scamen.
 Die sijnre eren es̄ ontspronghen
 825 Acht te min der liebe tonghen ;
 Maer s̄ijts seker en̄ gewes̄
 Dat overspel nu ten tiden es̄
 Also grote scande metten goeden /
 Metten scamelen en̄ metten vzoeden /
 830 Alst ye was̄ hier te hozen.
 Al duncket u nu al verlozen
 Metten ghenen diēs nu p̄legghen /
 Het̄s den goeden altoes̄ iegghen.
 Aldus̄ so heeft / dat wet wel /
 835 Ont ḡhclueest overspel ;
 En̄ meerre sonde / dat verstaet /
 Die quaeder s̄ijn en̄ noch also quaet /
 Plachmen wilten noch also vele
 Als̄ men nu p̄legghet en̄ overspelt :
 840 Dus̄ en doz̄d̄ij̄s u niet beclagh̄en
 Dat tsoit azz̄het es̄ in onsen dagghen.

Vander lantsheren state en̄ hare ghebreke. C. XI.

In / ghi hebt mi wel berecht
 Van elken poente op s̄ijn recht

- Dat ic u wilbe vraghen /
845 Maer in hoze u niet ghelwaghen
Van coninghen ende van lantsheren /
Hoe u dunct dat si hen keren
Ter boghet en ter gherechtigheit.
En waze u die azebent
- 850 Niet te goet / ic soude u vraghen
Hoe dat si u beschaghen ?
Beschaghen / Wouter / liebe vrient!
Die heren sijn so ontsient
Dat trouwe / ere en scamelheit
- 855 Der heren hoven es ontsent.
Gherecheit en verrabeneit mede
Houden daer al die stede ;
Want een Gode of een cauwersijn
Soude vele willcomer sijn
- 860 Der heren hove die ghelt vzochte /
Of die lenen of gheben mochte /
Van een regn baetsleer sonder blame
Die van Iherusalem quame
En tjeplighe graf hadde ghewonnen
- 865 En heybeneit hadde al doer connen.
Wouter / siber dat heren lieten .
De scemele en die verstieten /
En haer ere niet en baden bewazen
Hen die vander eren comen wazen /
- 870 En die felle knechte op hieuen
Die alle scalcheit connen vzieuen /
Die si vzenghen ter heren ozen /
En si daer na wouden hozen /
En hen dat wissheit bochte /

- 875 In dien dat gheft in vzochte /
 En si dat gheft minde meer
 Van gherechticheit en eer /
 En om ongherecht ghenieten
 Gherecht bonnesse achter lieten /
- 880 En niet en setten haren sinne
 Om dat heylighe gzaft te winne /
 En weduwen ende wesen
 Niet en helpen uter vzeesen /
 So sijn die heren met allen
- 885 Men der scanbe strjft gheballen /
 En messen ghelucs en eeren.
 Du merct aen alle die heren
 Die men in die werelt bendt
 Hoese God plaeght en scendt
- 890 Men macht / aen ere en aen habe /
 Weder het si coninc of gzahe
 Die ic u wel noemen soude vloet /
 Maer des en es ghene noet.
 Koef / cracht en ghemout /
- 895 Dat de heren van rechter scout
 Ober al souden verachten
 En scazpelijc daer ober rechten
 So waer datmense ghebzeescht /
 Des plegghen si al selve meest.
- 900 Nochtan rest leelijc enen rechter
 Dat hi nemer es of bechter /
 Oft eneghe dinghe selve doet
 Daer hi sijn volc af castghen moet.
 En om dat van ertrike

- 905 **De heren so cranchelike**
Ter eren setten hazen sin /
So roekender oec te min
Beyde ribbzen en knapen /
Die ter eren en ten wapen
- 910 **Haer leuen souden heren**
Hadden sijs danc banden heren.
Wouden heren noch gheregt
Ter eren hen setten en ter miltghent /
En gheben goet en onste
- 915 **Hem diet verdienen conste**
Met doeghden en met vromecheden /
Als Alexander en Hazle deden /
Hoch so souden si binden scienc
Beyde Roelande en Oliviere /
- 920 **En dat heylighe lant winnen**
Daer God leefde en stazf binnen.
Si gheben haer goet ribauden /
Meesteeren en vzauden /
Om dat si haer ere souden uut vzaghen
- 925 **Over al daer si haers ghewaghen /**
In elke stad en in elc hof.
Maer dat dunct mi een cranc lof
Dat knechte en boeken gheben ;
Maer alse een regn / eersam leuen /
- 930 **Wysheit / doeght en vromehent**
Den man vzyjt metter waerheit /
So es hi ghevzyjt met eren.
Men dazf nieman huereu no leren
Sinen name te vzenghene voert
- 935 **In hof / in doype noch in poert /**

Die goet es / datz een ghemeen spzeken /
Dine dazsz ghenen wiisch tot streken ;
Want ane den nest es saen vermoedt
Wat vogle datter inne bzoebt.

- 940 God moete die lantsheren
Coztelike also bekeren
Datter in ligghe sijn ere en sijn lof /
En tsoet werde verblijdt daer of.
.Nu hebbit dier waerheyt
945 Dander heren state gheseyt.

Hoe lantsheren leven souden en van haren ghebreken.

C. XII.

- A**n / nu hebbit u hozen spzeken
Dander lantsheren ghebreken.
En oft si hen setten ter eren /
Ghelijc dat souden doen lantsheren
950 Die ter doeght wouden verliben /
Wat leben souden si bziwen ?
Wouter / sal ic die waerheyt lesen ?
Heren souden scemel wesen
En ghestabech in allen leben /
955 Segde van sinne en van leden /
Niet te saen lachen no erre sijn
In enen state / hebden dancschijn
Stazmoebech van sinne /
Niet te blibe van ghewinne
960 Noch niet te bzoebe om verlies :
Die stazmoedeghe plegghen dies ;
Want dabonture es onghestabe /

- Eest nu ghelwin het's mozzghen scade.
 Si selen oec van hen steken
 965 Die ghene die gherne quaet spzeken /
 En den clappere altoes sculwen /
 En den smekers niet betruben /
 En en selen nieman hebben legt
 Die hen gherne hazen ozber seyt.
- 970 Wie dat lachjen metten heren
 Alsi hen ter sotheght kerren /
 Of scade begaen of scanbe /
 Dat sijn alle haer bianbe /
 Op dat sijt dat behoeden dan hi.
- 975 Eic here / wie hi si /
 Here sijn herte van hen /
 En meghe dan sinen sen
 Ane die ghene die hem leren
 Te doegghden en ter eren ;
- 980 Want die onghetrubne en acht niet
 Wat blamen den here ghesriet.
 In dien dat hine te hem wert heeft
 En in vrouden en in welben leeft /
 So pzyft hi al sijn's heren daet /
- 985 Weder dat goet si ofte quaet.
 Heren selen altoes mede
 Altoes sculwen ghiererebe /
 En haers volx goet gherinen niet
 Doerber dan hem tsonneffe hiet.
- 990 Den here es beter min dan tsiue /
 En van sinen volke ghemint te sine /
 Van hi hem vele ober name
 En sinen volke waer onbequame ;

- Want en stont nogt here langhe in machte**
995 **Die sijns selfs volc vermachte.**
    Die here es een wijs man
    Die sijn volc te bziende houden can /
    Dat sijn volc lijf / goet en ere
    Altoes set voer sinen here.
- 1000 **Heren sellen hebben te hazen rade**
    Wise liebe en ghestade /
    In goeder manieren behenderch
    En in aengzippene ghenenderch.
    Stoute en onberhaerbe
- 1005 **Comen van goeden aerde /**
    Die hoeverdech en sijn no fier /
    Doch oec onghematelijc ghier /
    En daer mede selen si tracteren
    Hoe si blant berachten met eren ;
- 1010 **Want die wijsheyt en mach niet sijn smal /**
    Daer men blant wel met berachten sal.
    Des mozzhengsz boech / alles te bozen /
    Selen lantsheren misse hozen
    Met bebotten oetmoedelike /
- 1015 **En bidden Gode van hemelrike**
    Doer haers lants saliche
    En oec voer hen selven mede /
    En Gode dancken / onsen Here /
    Dat hise ghecozen heeft ter ere /
- 1020 **En dat sise also moeten bzaaghen**
    Dat si sijn hulde daer in belaghen.
    Van selen si ontsaen sciere
    Boden en messeliere
    Die bziene en hoetscapen bzinghen /

- 1025 En dan van elken dinghen
Die boden doen te libereren /
Dit hoeght wel den lantsheren.
En wat si gheloben ofte spzeken
Dat en selen si niet bzeken /
- 1030 En daer om selen si ober sien
Wat si gheloben besen en dien ;
En gheen poent / wet wel dat /
Van boeghben en hoeghet dat
Lantsheren dan gherechtiche ;
- 1035 Want si quiten hen daer mede
Van allen saken. Nu wet waer bi
De lantshere yst ghemaect si :
Dat was / also men vindt bescreben /
Om datmen elken tsine soude gheben ;
- 1040 Want int beggin van ertrike
Besetten hen tfolc so cranckelike :
Wie best mochte / hi bede pine
Den andzen en nam hem tsine
Met ghewoude en met crachte /
- 1045 So dat noet daer toe bzarchte
Dat tfolc om dese saken
Eenen here moeste maken
Die elken tsine bede gheben ;
Dus wert de lantshere yst verheben
- 1050 Ter eren enter hoerheyt /
En al om gherechticheyt.
Al waze een here milde en coene /
En so vrome in sinen doen
Dat hi Aherusalem wonne
- 1055 En al heubeneffe boze rouwe /

En bestoet al niet een kinde
 Op dat hi gherecticheyt niet en kinde.
 Gherecticheyt es beter allene
 Van dese werelt al ghemene.
 1060 Heren souden altoes stercken
 De rechten der heyligher kercken/
 En houden Gods ghebode/
 Want si houdent al van Gode.
 Wedelwen ende wesen souden si
 1065 Altoes met rechte houden bzi/
 En coepmanne houden bzi tallen tiden
 Die doer hazen lande liden/
 Dat hen en ghestien ghene scade;
 En altoes/ bzoech en spade/
 1070 Sal hen int herte binnen biten
 Dat ons die Sazasine verlwiten:
 Dat si besitten dat heylighe lant
 Dat wilen stoet in onser hant/
 En selen met herten daer na poghen
 1075 Dat te keerne/ so si ghest moghen.
 Dus selen leven lantsheren
 Die comen willen ter eren/
 En quiten willen haze scout/
 So sal hen God wesen hout.

Vanden state ende vanden ghebreke der scepenen.

C. XIII.

1080 **A**n Jan / dat u God moet behouden/
 Mocti mi nu boert bezoenen
 Hoe u die heren nu behaghen

- Die der stat boz bene bza ghghen /
 Alse scopenen / raetsmanne en gheswozne.
- 1085 Dat lust mi nu wel te hoerne /
 Want mi ende andren knechten
 Dunct dat sijn qualijc berechten
 En ghemeynen o2boze niet en aensien /
 Maer haers selfs bate voert tien.
- 1090 Wouter / de rade vanden steden
 Sijn al vol behenbecsheden /
 En trecken haer stede also voert
 Dat si een stat maken van eenre poert /
 En ropen hen selven also uzh
- 1095 Reghen den here / so dat si
 Mechtich sijn en vermoghen /
 En hebben den heren ontoghen
 Hare macht also vele
 Dat hen dicke gaet uten spie /
- 1100 En bi hazen rade moeten ghereet
 Werken / wien lief / wien leet ;
 Want volz en scats hebben si mere
 En wijsheyden dan die here.
 Maer Wouter / sijn seker bes /
- 1105 Vangstelijeste dinc dat enech es /
 Of daer ic af hebbe hozen lesen /
 Dat dunct mi scpendom wesen ;
 Want si en hebben gheen recht bescreven /
 En si moeten bonnessen gheben
- 1110 Et hazen hoefde na tserlien
 En tsertrec vanden paztyen.
 Gaen si dan uter gherechtiche
 Om onste / om nist / om ghichte mede /

- Si sijn ewelijc verlozen /
1115 Ofte si moeten hen verstozen
Also vele / dat verstaet /
Als hen nam dat bonnessc quaet.
Oec so moet hi beteren mede
Dat hi uter gherechtichebe
1120 Gaen dozste om eneghe sake /
Of God sal sine wzaeke
Op hem senden hier
Of ghinder int ewelike vier.
Mi wonderb boven allen doene
1125 Hoe dat geman es so coene
In banc sitten te gaen /
Of daer ober te staen
Daermen geman sal ontgheben
Goet / ere ende leben ;
1130 So misselijc rest als een wijs man seeght
Maer dat recht verbozghen leeght.
Nochtan bindt men vele ghierc
Die scependom copen biere
Om tsoordeel datmen daer in bindt /
1135 Maer om gherechtichebe twint.
Wouter / wie rijdt ofte loept
Daer hi scependom coept /
Die coept die helle / shtes gewes ;
Want van tienem come een es
1140 Die recht bezaghet de maghe /
Dienscap / nijt / miebe of maghe
En treckenem / voer waer gheseyt /
Sels stont uter gherechticheyt ;
Want dese makenen so verblindt

- 1145 Dat hi trecht niet en kint;
 Want die onstege wille dzingt so voert
 Dat hi dat recht al verstoert.
 Hen dunct / si hebben al verwonnen
 Als si scpendom ghetrijghen connen;
- 1150 Hebben si die ere en tgheniet /
 Op die bozdene en achten si niet
 Diemen so goet en so swaer
 Op die siele laedt daer.
 Wouter / ic seggu wel te bozen /
- 1155 Hi was cume ne ghebozen
 Die wijs ghenoech was in scpendoem :
 Al hebbe die meneghe roem
 Dat hi te scpendome comen si /
 Hem waer vele beter dat hi
- 1160 Scape huedde opter heyden ;
 Want te grotter onsalicheyden
 Moet met hem hier na vergaen
 Daer hi ten ozele sal staen /
 Daer men elken meten sal na tlat /
- 1165 Daer hi hier op ertrike mede mat ;
 Van sal dit grote boerbeel keren
 In grotten rouwe en in verfeeren /
 Ja / eest dat hi ne ghebede
 Of riet ieghen gherechtichebe ;
- 1170 Want gherechticheyt ghebedt opten ban
 Datmen tsine ghebe elken man.
 Wouter / in elken scpene sijn
 Moeten dese .iij. poente sijn :
 Wjsheit en gherechtichebe /
- 1175 En rijpheit van daghen mede /

- Want die ioght wilt selben ghebogen
 Dat die ionghe wijs wesen moghen.
 Den ghierregghen oer / wats ghesriet /
 En salmen scepen maken niet ;
 1180 Want ghierrecht heest met haere moert
 Gherechticheyt dicke ghestoert.
 Contide maert hi ghebozen
 Die te scependom maet ghecozen /
 En si dat hijs wel weerderij si /
 1185 Also ghi nu hozet segghen mi.
 In steden merckic .ij. dinghe
 Die mi wanhagghen sonderlinghe :
 Dierste dat mi wanhagghet
 Dats alse een arm poztre claget
 1190 Die ghenen bzient en heest inden raet /
 Datmen hem niet bi en staet /
 .Noch en berecht in gheliken /
 Also men doet den mechtighen riken.
 Vander es dat die heren /
 1195 Die de stat wenden ende keren /
 In die bozse get steken van dat
 Comt of ruert vander stat ;
 Want alle die bate / nacht en dach /
 Die vander stat comen mach
 1200 Salmen legghen / cest gelt / cest pant /
 In sekerre ghewazeggher hant /
 Weder het si clegne of goet ;
 En alse die stat hebet noet /
 Ceenen ghemeynen ozboet so
 1205 Salmen gaen daer toe
 Wyffelijc en met maten /

En enen penninc niet quisten laten ;
 Want al maect men enen man
 Scyepen of raetsman /
 1210 Der stat goet en es niet sine /
 Also goet als een poteninc.
 Hem die es niet meer en behoert
 Van den maetsten bander poert ;
 Want eerst goet of cleyne /
 1215 Het es al der stat ghemeyne :
 Daer en heeft nieman ane recht /
 Out no ionc / here no knecht.

Hoe men een stat regeren sal. C. XIV.

De ene stat wille regeren
 Merke op die oude heren /
 1220 Die Rome willen teeren vzychten
 Meer met wylsheden dan met crachten.
 Si gheboden sonderlinghe
 Te houdene dese .ij. dinghe :
 Datmen der ghemeynten recht altemale
 1225 Daste hulpe ende wale /
 En des en spaerden gheuen man
 En ghemeyn oerboer sagen an /
 En dat arme en rike met
 Smaken souden ghelike wet /
 1230 So dat maechscap noch onste
 Gheen recht ghebraken en conste.
 Dat ander poent was dat /
 Wat vaten dat toe quam der stat /
 Datmen dat leyde in sekerre stede /

- 1235 **D**er stat altoes te hulpcne mede /
En dat eic om ber stat baten
Syns selfs ozoze moeste laten /
En dat beyde / azme en rike /
Houben moesten ghelike
- 1240 **D**ie rozen die de stat gheboert.
En hier mede maecten si so gzoet
Die stat van Rome / des gheloeft /
Dat si van ertrike was thoeft /
En daer toe hadde onder haer bedwanc
- 1245 **A**lle der werelt ommeganc.
Waert dat nu in desen daghen
Die caetsheren noch des plaghen /
Si souden een bozp van clegnen dinghen
Cot hazde gzoeten voerdeel byngghen /
- 1250 **S**i en setten nieman tambochten
Daer hi toe niet en doechte /
Noch si en maecten nieman here
Hi en was wel weert sulker ere ;
Want die sinen byzent set hoech
- 1255 **I**n heerscap daer hi niet toe en doech /
Hi maecter af van enen sot /
En hi es diene meest bespot.
So wie die oer na ambacht stoet /
Ofte daer om woude gheben goet /
- 1260 **H**em en mochts werden twent ;
Waer die also was ghesent
Dat hi ambacht hadde onwert /
Die moest ontsaen / was hys weert.
En dese en stonden twint no deel
- 1265 **D**a haers selfs bate no voerdeel /

- Maer na der stat ere en ghelwin
 Setten si al hazen sin /
 En om te meerderen den stat
 En den tresoer bander stat
 1270 Daer si die werelt dwonghen met.
 Die ghebode en die wet
 Die de stat te houdene ghevoert /
 En hzat men doer ghenen noet /
 Maer die hilden al ghelike
 1275 Beghe die azme en die rike.
 Wie verboert den roze hat /
 Ic bidt u / berecht mi dat /
 Van die ghene diene heeft ghemaect ?
 En eest met recht dat hi smaect
 1280 Die pine die hi heeft gheset :
 In vinde ghene gherechter wet.
 So wie dat meer aensach
 Sijn ghelwin en sijn bejach
 Van die hate bander stede /
 1285 Ochte die ghichten nam merde
 Van gemanne clegne of goet /
 Hi wert gheugeert ter doet ;
 Want ghierrecht heeft met haje cracht
 Dicke legghen gherechtichent ghemacht.
 1290 Dus moesten die raetsmanne leben /
 Of si moesten swaerlike sweben.
 Nu willie u van allen besen
 Fraene exemple lesen /
 Die hier boermaels gheschieden
 1295 Den goeden ouden roemschen lieben.

Exemple vanden Romeynen. C. XV.

- H**ert hier waerheyt claer en sijn /
 Die seker albus ghesiet sijn :
 Die raetghebers / die grote heren /
 Die de stat bzachten ter eren /
 1300 Si wazen azme / wi lesent bus /
 Want Ticius Valerius /
 Die hoeftman te Rome stazf /
 Hi was so azm ter lester wazf
 Datmen tghelt ghewan metter bede
 1305 Daer menne met ter erden bede.
 Also was Regulus Julius /
 Wi lesen van hem albus
 Dat hi / met ozloghe en met sinne /
 Rome bzachte te hoghen ghewinne.
 1310 Hi en sijn wijs en sijn kinder
 En hadden nogt goets meer no minder /
 Dan also vele als ene ploech
 Winnen mochte int gheboech.
 Sine wouden niet riker sijn van goede ;
 1315 Maer in die ere / in die azmoede
 Hadben si ghenoechte goet /
 En en outfaghen ghene doet.
 Quincius oec die besat
 Dze buender lants te Rome inder stat /
 1320 Die hi begabe met sinen handen.
 Also Rome van sinen vianden
 Al omme en omme was belegghen /
 En si wiez en wisten plegghen /

- .Namen si Quincius van
 1325 En maectene hazen hoofstman ;
 En hi trac wt ten selven male
 En verfloech die viande altemale /
 En hadde al beere bander poert ;
 Nochtan bleef hi azme boert.
 1330 Haer ghemeyn tresoer was goet
 Die men daer wt leyde ter noet
 Om te betren die stede /
 Dese wazen stout / wijs en azm mebe.
 Het gheviel oec enen van desen
 1335 Die tuelwerf hoestmanne was ghebrusen /
 Dat hi verloes ere ende lant /
 Om datmen onder hem vant
 Silveren bate tenen stonden
 Dat ghewichte van .x. ponden.
 1340 Sine wouden niet om ghelwin
 Heren sijn / meer no min /
 Maer algader om die ere ;
 Dat was dat si pzhiden zere.
 Dus gheviel in die oude biten
 1345 Cyzacuse / want die Samiten
 Segnden hem gout en goet pzent.
 Hi spzar (en hebet weder ghesent) :
 • Goet te hebben en es gheen ere /
 Maer u te dwinghene / pzhic zere.
 1350 Goet hebben en dat minnen
 En willic ober gheen ere kinnen ;
 Want si sijn wachters banden goede
 Te haers selfs gzoten azmoede /
 Want hi dunct mi sere uten kere

- 1355 Die dat goet mint boer die ere :
 Sine wouden niet ter hoetheit comen /
 En mochte der ghemeynten vromen. »
 Dat toende wel in sijn doen
 Een / hiet Coznelijſ Ephygroen /
- 1360 Spaengen viel hem te berechten.
 Hi seide : hinc dochte niet te verchten /
 Daer om ontfegde die herte sine
 Beide die ere en oec die pine.
 Sine wouden gheboghen no min no mere
- 1365 Datmen heerscap / ambacht of ere
 Ven of hazen kinderen gabe /
 Sine wazen werdech wel daer abe /
 En sine mochtent te rechte wel ontfæen ;
 Want het sprac Elguſ Abziaen /
- 1370 Die keiser van Rome ghemaect was
 Sijn onbanckens zere / alsic las /
 En die heren vander stede
 Om sinen sone baden si mede
 Dat hinc Augustus werden liete /
- 1375 En men hem here en keiser hiete.
 Hi sprac : « Ghi heren laet u ghenoeghen
 Dat ic teghen mijn gheboeghen
 Du keiser en Augustus ben.
 Men sal dit rike gheloben hen
- 1380 Dieſ werdech sijn metten kinde ;
 Want na dien dat ict bebinde /
 Es hi wel tontide ghebozen
 Die te coninghe werdt ghecozen /
 En si dat hijs werdech si.
- 1385 Het en es gheen vader uri /

- Want hi sijn kint verdoert
 Diet na werden niene trect voert.
 Men sal pꝛstmerf kindere boeden
 En te lerene gheben den boeden /
 1390 En als si dan wassen in die joeght /
 Salmen pꝛoeben om haer doeght
 En of si werdech sijn der eren /
 En dan haers ondanckenꝛ maken heren. »
 Dus wouden si met gherrechticheyden
 1395 Algader haer saken belegden
 Al te Rome inder steden /
 Dat si haers selfs niet en versmeden /
 Doch haer kindere niene spaerden echt /
 Als si baden ieghen trecht.
 1400 Want doen die hoerbeghe Cerquijn
 Ute Rome moeste verbzeven sijn /
 Om dat sijn sone die maget vercrechte
 Lucrestien / van hoghen gheslechte /
 En Brutus / die raet was vander stat /
 1405 Inder waerheyt verkommen hadde dat /
 Dat sine .ij. sonen ieghen den raet
 Diserden ene valsche daet
 Om weder in te bzinghene Cerquine /
 Hine spaerde niet de kindere sine /
 1410 Maer alse een here van Rome der stede /
 Hise metten rechte verwinnen bede /
 En drede gheeffelen daer saen /
 En elken van hen thoest af slaen ;
 Hi vergat te sine haer vader
 1415 Om die gherrechticheyt al gader /
 En om die nutscap vander poer

- Die si mouden hebben ghestoert.
Eens ghebiet op enen dach
Dat dat roemsch heere lach
- 1420 Neghen die viande ghescaert/
En dat daer doen gheboden waert
Dat daer nieman en waze so coene
Op die viande get te doene
Daer datmen hem een teken gabe.
- 1425 Cozquatus wasser hoestman ave.
Maer sijn sone/ die macht en moet
Hadde en om ere te winnen stoet/
En achte des ghebodes niet;
Maer sijn peert hi lopen liet
- 1430 Ander viande dirste tag/
Daer die scaze staerste was/
En doerbzac die scaze ter selver stont
En quam weder al ghesont.
En om dat die vader niet en moude
- 1435 Dat enech man verhozen soude
Haze cozen ende haze ghebot
En menne soude houden ober sot/
Niete hjt onderecht bilben
En debe sinen sone ontkiben/
- 1440 Om dat hem nieman om die ere
Neghen die met en sette te fere/
En om dat elc/ neder en hoghe/
Hem hier bi castien moghe.
En met dus ghebannen seden
- 1445 Bzachten te gzoeter hoeheden
Die stat van Rome die Romeyne/
Die daer te bozen was herde clegue.

Hier ene so machmen leren
 Hoemen een stat sal regeren /
 1450 Dat si come te gzoten dinghen /
 En alle haje bianbe bwinghen
 En oer alle haje ommesaten.
 Hier mede willic dit laten.

Dits van onsen Here. C. XVI.

An / wi gheloben algader
 1455 Ane den hemelschen Vader /
 Die ghemaect heeft ghemeynlike
 Alle die hemele en ertrike /
 En al weder ontmaken mach.
 Maer in hoerde nogt ghewach
 1460 Dat miere herten ghenoech bede
 Van der hogher godhebe /
 Alsoe dat .iij. persone ghemene
 Wesen moesten emmer ene /
 En een moeten wesen drie :
 1465 Ic bids u / herrechtē mie.
 Wouter / wel liebe begnoet /
 Dese questie waer alte gzoet
 Den alder besten cleec die
 Ghebozen wert ter werelt ge ;
 1470 Nochtan willic u hier af saen
 Mine teestye doen verstaen.
 God es so hoghe een wesen
 Men caent ghescriben no ghelesen /
 Noch met herten behaen /
 1475 En die daer meest na slaen

- Datſ alſe ofte een blind man ſcote
 Met enen hoghe na eenre note /
 Die ſo hoghe ſtonde inder locht
 Datmenſe niet gheraken en mocht.
- 1480 Nochtan gzandt daerna menech man /
 Maer haze ghene en can
 Den ſteke gheraken alſo claer /
 Ween en gheet al hier / bander al daer /
 En en houden niet enen pat /
- 1485 Alſe blinde liede die teure ſtat
 Gherne te gader gaen ſouden
 En den pat niet en connen ghehouden.
 En daer om oec ſo diſcozberen
 Dele clerke in haze leren /
- 1490 En wat dat ſi ſpreken daer af
 Dat en eſ al maer een caſ;
 Want gheen ertsche creature
 En mach kennen Godſ nature /
 Noch dat weſen ſijne godheyt :
- 1495 So wat daer neman af ſeyt /
 Si ſlaen daerna weder en wey /
 Alſe een blind man na een ey.
 So waer God oec hazde neder /
 Soude een menſche woert en weder
- 1500 Sijn ebel weſen al gzonderen ;
 Want hi eſ emmer Here der heren /
 Die ſonder beghin en eynde leeft /
 En al van niente ghemaect heeft.
 God en wert nie / deſ hentic hout /
- 1505 Van menſchelliken oghe aenſcout /
 Noch oec inden gheeste mede

- Mader bozmen stre godlijchebe ;
 Want die bozme en die ghebanc
 En wert nout ghegheben te verstane
 1510 Ghenen mensche op ertrike
 Die nye leefde so heplichlike.
 Het es waer / Gods eneghe sone
 Hi quam uten hoghen trone /
 Ende ontfinc menscheit aen Nazien /
 1515 Dies wi alle moeten lien :
 Dien so sachmen gaen en staen
 Op ertrike alse mensche ghedaen /
 Maer die bozme stre goetheit in dien
 Bleef nochtan al onghesien ;
 1520 In des outaers sacrament
 Es hi volmaect en oec bekent /
 Nochtan en stetmer / cleyng no groet /
 Ander bozmen dan dat boet.
 Hemel en erde / seyt die Scriture /
 1525 Maecte God in ene ure /
 En al dat haer toe hoerde
 Sciep hi al met enen woerde ;
 En dat onthoudt al sine wijshebe /
 Staende albus in ene stede
 1530 En sine hoede / bzoech en spade ;
 En wert dat hi sine hoede af bade
 Also langhe alse een oghe opslaen /
 Het soude al te nieute gaen
 Hemel en erde ghemene /
 1535 En dit en es hem pine en ghene.
 Hij st inden obersten choze /
 En stet hemel en ertrike boze /

- Eñ al dat daer binnen ghesciet
Hem en es verbozghen niet :
- 1540 Het es hem algader cont
Eic ghepepung en elker herten gont;
Hi es ieghenwerberch ober al /
In hemel / in helle / op berch / in dal /
Eñ dese heeft hi al / sonder waen /
- 1545 Utemale omme bebaen;
So goet es hi / gheloest mi dat /
Nochtan bukt hi ghene stat.
Hi es dat oberste goet /
Daer ute blont als ene bloet
- 1550 Alle ghenade en salichebe /
Daer dese werelt staet mede.
Hi verlenet al ende gheeft
Daer die mensche mede leeft /
Eñ versietene / spade en bzoet /
- 1555 Dan dat hem behoert toe /
Da dat sire wijsheyt ghenoecht /
Daer hi elken mensche in boeght :
Dagle / vissche / beesten / tam en welt /
Alle dese hi onthelt /
- 1560 Die goedertierne wise /
Daghelijcs met sire spise.
Int ertrike en es goet no smal /
Hi en hebet ghegheben al ;
Eñ buten sire hoeden en es niet /
- 1565 Boem / crugt / gras no riet.
Hi es hoessch ende goedertieren /
En gherecht in allen manieren.
In dzien personen es hi

- Een God ghewazech en by;
- 1570 Maer hoe dat dese dzie een wesen /
 Daer na en salmen niet lesen /
 Doch hem te nauwe onderwenden des /
 Want elken mensche te hoghe es.
 Bevelen wijt Goden diet al can /
- 1575 En elc mensche ghelobe dan
 Simpeleer / dat yzic meest /
 Aen Dader / aen Sone / aen heyligh Gheest /
 Dat si sijn een ghewazech God.
 Diet nauwer besuert / hi es sot;
- 1580 Want met simplen ghelobe claer
 Doen wi Gode ghenoech / datz waer /
 En diere meest op bereest
 Effer blent op alre meest;
 Want en hoert niet toe der menscheyt
- 1585 Te gezondene na die godheyt /
 Die nieman begzipen en moghe
 Hoe diep / hoe wijt si es en hoe hoghe.
 Die heeft in sinen lesten sonden
 Ghewazech berou van sinen sonden /
- 1590 Hi sal comen ter hogher steden;
 En die van ertrike verscheden
 Sonder berou / si moeten ter hellen /
 Daer si sonder inde quellen.
 Wouter / nu hebbe u gheseyt
- 1595 Mjn conde vander godheyt.
 Hier mede wantic wel volstaen afgader
 Doer Gode / den hemelschen Dader /
 Die noyt beghin en ghevan /
 Doch oec inde hebben en can /

1600 **W**ieſ name ſi ghebenedijt
Ewelijt in alder tijt. Amen.

Dits vander avonturen. C. XVII.

Avonture / Jan / watſ dat /
Dat daer omme keere dat rat /
Den enen op / den andzen neder /
1605 **E**n den ſulken heft ſi op weder /
Oft ſi duſ mach gheben al
Ghebal en onghebal /
En alle dinc hier beſtiert ?
Hoe comt datmen niet en viert
1610 **H**azen dach en houdt haer ghebort ?
Wat / eſ ſi minder dan God ?
Wouter / mi eſ lief dat ghi
Des nu hebt vermaent mi ;
Want mi heeft langhe int herte geſteken
1615 **D**at ic gherne soude ſpreken
Dan avonturen een luttelkijn /
Om ſome dichters die ſijn /
Die aſaghen en tureluren
Dichten vander avonturen /
1620 **D**ie niegherinc toe en boghen /
En die oec niet ſijn en moghen
Alſe dat ſi gheben soude
Goet en quæet / daer ſi woude /
Den enen hoerheit / ere ende goet /
1625 **D**en andzen werpen onder voet ;
So wat dat ſi ſegghe hier af /
Dat en doerh niet een raf.

- Wouter / liebe bzient / nu hoert :
Sbonture es maer een woert /
- 1630 **D**at .ix. littren hebt an /
Die noyt lijf no gheest en ghelman /
Doch noyt nature en ontfinc /
Doch wesen van en gheenre dinc.
En oft si gheest heeft en leben /
- 1635 **E**n quaet en goet can gheben /
Wat clebze bzaegt si / berecht mi /
Of waer so woent si /
Weber inden hemel of in die locht /
Of onder berde in enen crocht ?
- 1640 **H**et sijn al ghebiseerde dinghen
Dat si albus boert bzinghen /
Die niet en doghen een cas.
En die anders segghen baer af /
Si doen quaet / sijn gewes ;
- 1645 **W**ant God allene alles machtich es
Te nemene en oer te ghebene /
En doen te sterbene en te lebene /
Alsoet sine wijsheyt ozdincert /
Diet al houdt en regneert
- 1650 **I**n hemel / op erbe en in de helle :
Hi en hebens ghenen gheselle.
Si twee gaen op ene strate
Om een ghewin en om een bate /
En een balt en bzeert sijn been /
- 1655 **V**ander die bindt enen steen
Hi es weert .cc. pont /
Op ene stede / op ene stont.
Waendi dat dit sbonture werct ?

- Neen si niet / biet wel merct :
- 1660 Het doet al Gods moghentheide /
Die ieghenwerberch es telker stede.
Dese die daer hzeert sijn veen /
En hadde die ghebzoken en gheen
Het soude lichte anders sijn vergaen /
- 1665 Of lichte soude hi hebben begaen
Meerre mesdaet of meerren tozen /
Of sijn ziele mocht hi hebben verlozen /
Of hi hadt in eneghen stonden
Te hozen verbient met sonden.
- 1670 Vander die den stene vent /
Daer hi rjcheyt mede wendt /
Dat doet God daer omme :
Lichte soude hi als een domme
Dinghen aengaen of vercliesen /
- 1675 Daer hi mede soude verliesen
Siele ende lijf / beghe gader.
Dus verhuebt die hemelsche Vader
Den mensche tallen steden
Vader zielen salicheden.
- 1680 Des gheleijc rest als en als
Dan hen die hzen den halst
Ofte in watre verczincken :
Dat doet God / wilthjt bedincken /
Dat si hem dan sijn ten naesten /
- 1685 En dan haelt hise metter haesten.
God maect meneghen azmen rike ;
Wlebe hi azme / hi verloze hemelrike
God maect meneghen riken mate ;
Wlebe hi rike / hi vergate

- 1690 Gode in sine welken soe /
 Hi woerde hemelrij onbzoer.
 Dus ontfaemt Gode talre uren
 Der crancker menscheliker naturen ;
 Want hys onse Vader / wi sijn sine kindze /
- 1695 Hi ghebet al / meerder en minder /
 Na dat sine wijsheyt dunct / sijts gewes /
 Dat elken ter sielen best es.
 Die boert bzinghen wise basen
 Van abonturen / gaen blasen /
- 1700 Si en gheeft noch en leest niet :
 God es diet al berflet /
 Wies glorie en virtute
 Remmermeer en ghet ute.

Van drien principalen wetten. C. XVIII.

- A**n / ic hebbe mi langhe vermeten
 1705 Dat ic gherne soude waten
 Oefceet en bbedieden
 Van menegher der lieden /
 Als hebdene sijn en ioben /
 Die mi houde heten en roden ;
- 1710 Want mi dunct immer dat si
 Also wel menschen sijn als wi /
 En oer comen van Wdame.
 Wanen comt hen die blante
 Dat si aen Gode niet en gheloben /
- 1715 Diet al houde onder en boven /
 En diet ghemaect heeft al /
 En alse hi wille ontmaken sal ?

- Wouter / heydene en loden met
Eic gheloest in sine wet
- 1720 Dat een gheweldich God leest /
Die alle dinc ghemaect heeft
In hemel en in ertrike.
Maer haer gheloben en es niet gheslike /
Als ic u segghen sal hier naer ;
- 1725 Want si hopen hazbe swaer :
Maer mi wondert sonderlinghe
Dat ghi in allen dinghen
Also rugt sijn en so sient.
Mi dunct ghine wet niet een tvent
- 1730 Vander nuwer wet noch vander ouden :
Ic hadde u hoer vele vzoeder ghehouden /
En ghi en wet min no mere ;
Nochtan ghingdi ter scole wil en e /
En waert clerck in boude wet.
- 1735 Wat mach u hebben meest ghelet ?
Jan / teerlinghe en oec amgen
Dese stieten mi uter clergien /
En die ghesellen in die taberne
Dese maecten mi al te sceerne /
- 1740 So dat ic luttel bogheden leerde /
Daer ic mi selven met onteerde /
Dat mi leet es / dat segghic u.
Daer om leerbic gherne nu.
Lieve Wouter / achter rouwe
- 1745 En es al niet van eers rouwe.
Salmen van leringhen date ghevinnen /
Men moets inder ioeght beginnen.
Maer .iij. poente die ghi noemt

- Hebben meneghen stazken sin verdoemt /
 1750 En gheberdt van grotter eren ;
 Want so wie hen daer toe kerem
 Dat sise oefenen in haje ioegghden /
 Sine comen meer te doegghden ;
 Beghe oude en ionghe met
 1755 Hebben si dicke ontset.
 En daer bi radic elken dat hi
 Op sijn hoebe daer iegghen si.

Vander heydene wet. C. XIX.

- D**at willic u gheben antwoerde /
 Op dat ic u nu vzagghen hoerde
 1760 Alse van meneggherande wet /
 Daer hem tfolc toe heeft gheset.
 Van wetten / dat wetic wale /
 Dindtmen .iij. manieren pzinicipale :
 Dierste wet die plach te sine
 1765 En doudste / datz die wet der heydine /
 Die van Adams rike stont / alstet vernam /
 Cote onsen vader Abzaham /
 En daer tusschen wazen / voer waer /
 Omtrent .xxxij. laer.
 1770 En dese en hadden ander wet en ghene
 Van dat elc andzen int ghemene
 Doen soude / boech en spade /
 Also hi woude datmen hem bade.
 En dese was goet / sonder spel /
 1775 Hadben sise gheshouden wel ;
 Maer tfolc was so quaet en so wilt

Datſ hem luttel aen Gode hilt /
Dat hi hem eens toende wale
Doen ertrike verbzanc altemale.
1780 Dit was dierſte wet vanden dzien /
Alſe ghi hier hebt gheſien.

Vander joedscher wet. C. XX.

Dander wet / alſict vernam /
Begonſte op deſen Abzaham /
Die hem gzt beſniden bede /
1785 Sjn kint en ſjn huuſſche mede /
En gheboet al ſinen gheſlechte
Dat ſijt boertane hilden van rechte ;
Want hem gheboet onſe Here.
Duſ hilden boertane mere
1790 Beſniden die ioden al te ſamen /
Alle die van Abzaham quamen.
Sint ontſinghen ſi van Gode
Met Moſeſ die .x. ghebode /
En Moſeſ boeke hilden ſi /
1795 En pꝛopheten oec daer bi /
En oec andꝛe poente daer met
Die hen oec wazꝛen gheſet /
Die meeſt bedieden ende leren
Die heylighe toe romſt onſ Heren /
1800 En die heylighe doet die hi leet /
Om dat Adam inden appel beet
Daer hi tghēbot mede bꝛac /
Dat God aen alle menſchen wꝛac.
Deſe wet / dat verſtaet /

- 1805 **D**ochte den heydenen gaet /
So dat tusschen hen bedies
Goet swaer ozloghe kies.
Dese ioedsche wet / des venic bzoet /
Was nochtan hazbe goet
- 1810 **E**n van onser wet fondament ;
Want al datmer inne vent
Es leren en bedieden
Der dinghen / die na ghesieden
Van **J**hesus **C**ristus gheboert /
- 1815 **E**nde van onsen ghelobe voert ;
Want die ppropyeten en die babze
Hadden gheroepen alle gabze
Meer dan .M. iaer te bozen
Dat **C**ristus soude werden ghebozen /
- 1820 **D**er menscheit verloester /
En alder werelt traester.
Dit bediedt die ioedsche wet.
Nochtan waest al om niet gheset :
Si wazent selve diene berrieden boe /
- 1825 **A**lsoet haer papen bzachten toe.
En dese wet stont na **A**brahim
Dzie dusent iaer / alsiet bernam /
In goeden stats en in eren /
Also noch die bocke leren.
- 1830 **D**u hebdi der mette twee /
Die onderlinghe sijn hazbe ghevee.

Vander kerstene wet. C. XX.

- D**it beghint die kerstene wet becozen /
 Daer Ihesus Christus om wert ghebozen
 Dan eenre reynre maghet pure /
 1835 Daer hi alle die Schrifture
 Mede verbullen woude
 Die van hem scrijben doude /
 Die na Christus / sonder want /
 Hadben haere goet verlan; ;
 1840 Want si hadden wel vernomen
 Dat uten hemele soude comen
 Die verloeffter der menschede /
 En der hellen doeffhede.
 Dus quam Christus waerlike
 1845 Alle mensche ghebaen in ertlike /
 Om dat hi segghen woude / ware /
 En bzyken openbare
 Alle twivelike saken /
 En recht ghelobe cont maken /
 1850 En ons van exemplen leren
 Hoc wi te Gode souden keren
 Met volmaectheden / dat na dien
 Des ghelike en was nie ghesien;
 Niet om dat / dat verstaet /
 1855 Om doude ghelobe te makene quact /
 Maer om dat hi in allen saken
 Die oude wet woude volmaken /
 En so verbullen in sinen stonden
 Datmen gheen ghebozet daer in en boude;

- 1860 Want die de dinc te rechthe besiet /
 So en was Christus leben anders niet
 Dan exempte en leringhe mede
 Conser groter salichebe;
 En daer toe nochtan int leste
- 1865 So leerde hi ons dat beste :
 Dat was dat doepsel / dat verstaet /
 Daer men ons mede af dwaet
 Die abolghe al tenen gader
 Die verbiende onse gyste vader /
- 1870 Daer God hemelrike om sloet
 Cote dat hi verrees vander doet ;
 Want daer hi ane den cruce stont
 En sine sibe wert ghelont /
 Riep ¹ daer ute metter spoet
- 1875 Beghe water ende bloet.
 Vanden watre es ons bleven
 Die bonte / binden wi bescreven /
 Die ons de erfsonden af dwaen /
 Also ic u hoze bede verstaen.
- 1880 Dat bloet dan / es ghene saghe /
 Maect die pzeester alle daghe
 Met sinen woerden oypen outaze /
 En sinen lichaem also waze
 Also hi was ter selber wazf
- 1885 Doen hi aenden cruce stazf /
 En dien hi ons herft albus ghelaten
 Conser spisen / tonser baten.
 Hier na hi die helle vzar /
 Daer hi sine vziende wt tzac /

¹ Hs. Riep.

- 1890 En ontfloet hemelrjck saen /
 Dat ghesloten hadde ghestaen
 Djs dusent iaer en mere /
 En daer in leybde onse Here
 Sine bziende alle gader /
- 1895 En settese ter rechter hant sijnz Vader ;
 En sal ten ionyten daghe comen
 Alle mensche doemen /
 Da haze werken die si bzeken
 Hier in dit azme leben.
- 1900 Aldus so nemen inde
 Alle wette / alsiet vinde
 In die wet die wi hanteren /
 Daer die andze in termineren.
 Die ioden en die heydine /
- 1905 Eic segghet dat de wet sine
 Goet was en es / en el en ghene ;
 Maer die kerstene houdt ghemene
 Dat eic van desen was goet
 In dien tiden dat si stoet
- 1910 In haer macht en in haer virtuu ;
 Maer de twee sijn nu wt /
 En algader wozen blint /
 En in onse wet gheint
 In volmaectheden des gheloben /
- 1915 Daer sonder men niet daer boven
 Ter ewigher waerheyt comen en mach /
 Dat God selve es diet al vermach ;
 Datz onse ghelobe / daert al aen staet ;
 Die anders ghelofde / hi bade quaet.
- 1920 Maer heydene no ioden / sonder waen /

En sijn noch niet so vergaen/
 Daer en sijn woztelen bleben na.
 Die hepbene/ alsic versta/
 Sijn noch mechtich en houden stede;
 1925 Maer der ioden mogenthebe
 Es vergaen so alte male/
 Sine hebben lant/ here noch pale/
 Sint Cristus quam in ertrike
 Te haze destruxien swaerlike/
 1930 Omdat sine niet en wouden kinnen/
 Die in haze scrifturen binnen
 Hem kinnen mochten ende sien/
 Alsoet emmer mochte ghestien;
 Nochtan hepbene en ioden met
 1935 Selen noch comen tonser wet/
 Alst hem tijt dunct/ sijts gewes/
 Die alles dinghs mechtich es.
 Wouter/ dus sijn openbaze
 Die gheloben comen haze/
 1940 En wi sijn nu int leste/
 Aldus houdict op mijn beste.

Wanen dienstliede en eyghenliede quamen. C. XXII.

An/ na dien dat wi al gader
 Van Adame onsen gysten vader
 Comen sijn/ en waer bi
 1945 Es been so edel en so luy/
 En bander onedel en eyghen knecht?
 Segt/ ghebiebt dit naturlijk recht?
 Wouter/ bedelste man die men nu bindt

- Dats hi dien God meest mint.
1950 Maer ic wille u nu berechten
Vanden eyghenen knechten /
En vander edelheyt also haert
Die der werelt toe behoert.
Wouter / nu merct ende besiet :
- 1955 Wilen doe dat roemsc̄he biet /
Die van Gziken en van Castago /
En van anderen landen also
Onderlinghe te bechtene plaghen /
Ja vele meer dan in onsen daghen
- 1960 (Want oꝛlogghen in ouden tiden
En mochten te nieute niet gheliden /
Deen pꝛytte en was so ghebelt
Datse meer thoeft op en helt) /
Doen bleef des volx so vele doet
- 1965 Datmen maecte doer de noet
Datmen elken vaen soude
Die hem op gheben woude /
So dat tfolc niet te nieute en ghinge ;
En de ghene die men dus vinghe
- 1970 Souden te eyghenen dienste stacn
Den ghenen diene hadde ghevaen /
En oer al dat van hem quame.
Al dus so quam die blame
Vanden eyghendome yꝛst toe /
- 1975 En alse een peert of een roc
Mochte men se ter maꝛt leyden.
En al dus so besceyden
Dus die oude rechten
Dat yꝛst begonsten dien knechten.

- 1980 **Men vant hier voertijts wilen ere**
Der eyghenre knechte vele mere ;
Maer siber dat die lande
Quamen inder kerstene hande /
Hebbense gheoffert de heren
- 1985 **Der heyligher kerken Gode teeren ;**
Want Cristus / onser alre hoest /
Daer kersten volc aen ghelaest /
Heeft ons dat ghebot wat ghegeven
Dat wi alse ghevuedere selen leven /
- 1990 **En elc anderen sal doen / bzoech en spade /**
Also hi woude datmen hem dade /
En die hem hier houdt hoer minder /
Hi sal die meeste wesen ghinder.

Welc edelheyt en onedelheyt es. C. XXIII.

- A**n / nu bidde u dat ghi
 1995 **Vander edelheyt berecht mi.**
In sie nieman edel op ertrike /
Hine si mechtich ende rike ;
Hoe / hebben si bedelheyt allene /
En dat mate volc en heeft en ghene ?
- 2000 **Selke liebe segghen also :**
Si quame vander rijkheyt toe.
Wouter / rijkheyt no ghebozte mede
En maken ghene edelheide.
Dat Abrahams / die goede man /
- 2005 **Ere en voerdeel ghewan /**
Dan bede rijkheyt no gheboert ;
Maer onse Here trackene voert

- Om sine doeght / om sinen regnen sin /
Daer nogt dozperhent en quam in /
- 2010 So dat hi waert algader
Van .rij. gheslechten vader /
En elc gheslechte hadde an
.XXX. dusent volcs nochtan.
En bede oec ghene rijchebe
- 2015 Dat Dabid quam tier hogher stede ;
Want het verheffene onse Here
Te sulken voerdele / te sulker ere /
Dat hi der bester coninghe was een
Daer nogt sonne of mane op scheen.
- 2020 En dat hazels voerden scone
Quamen toter byzantscher crone /
En dat hi selve moghentlike
Quam toten keyserrike /
Ende al hadde in sine hant
- 2025 Saffen en Spaengen lant /
Dat en byachte toe ander rijchebe
Van doeght en byzomerhebe.
Godebaert was oec een azm man /
Die de stat van Hierusalem wan
- 2030 En coninc stazf daer binnen.
Henric oec / wildijt bekinnen /
Die van Lutselenbozch was gzahe /
Hadde cleyne rente en habe ;
Nachtan onste hem God das
- 2035 Dat hi roemsch keyser was.
God woudene selbe eren
Om sine doeght en meren.
Hier bi moghedt merken wale

- Dat dat es ghebeynsde tale /
 2040 Dat edelheyt van Gode comen soude
 Die wilen ontspaerden boude.
 Een arm man die wint sijn bzoet /
 Om dat hi enen sac bzaghet op sijn hoet
 En es hi tonedelre niet een twint /
 2045 Op dat sijn herte doghet kint
 En sine sinne houdt claze
 Van alre dozperre maze ;
 En eens rjcs bzhjs coninx sone /
 Die quader seben es ghewone
 2050 En van naturen onreyne ghemoet /
 Es een dozper / des sijn bzoet.
 Armhent en can ontebelen nieman /
 En rjcheyt en can edelen geman :
 Si moet al uter herten comen.
 2055 Die anders segghen / si hen versoemen.
 Nu / Nan / welc sijn die saken
 Die den man onedel maken ?
 Wouter / ghiererehty ende bzechebe /
 Felheyt en onghelwazerehebe /
 2060 Dozper woze gherne leren /
 Goede dinghen in azghe keren /
 Doeght en bzoerehty beniden /
 Van gemans rampswoede herbliden /
 Oneersam in wandelinghen /
 2065 Siet / Wouter / dese dinghen
 Ontsetten den man van sire eren /
 En hoerbe noch vele mere ;
 Want Obidius spreect aldus :
 Inquinat es zezgpos

- 2070 **A**h juncta superbia mazes;
Dat also vele te segghene es/
Dat hoerde benemen can
Haze edele seden inden man.
Dese poenten / daer si vercliben /
- 2075 **M**oeten edelheyt verdriven /
En wiese heeft int herte sijn
Dat's een recht dozzze sijn.
Wiene doech of wiene wan /
Ic rade u huedt u daer van.
- 2080 **I**an / van poenten ende van seden
Die bezozen ter edelheden
Hoerdic u gherne ghewaghen.
Wouter / een sot soude meer hazghen
Van .xij. hazede berechten souden /
- 2085 **D**ie hem sijn's speels volghen woude.
Alle die contrazie van desen
Die ic boze hebbe ghelesen /
Die den mensche onebel maken /
Dat sijn die selbe saken .
- 2090 **D**ie den mensche versteren
Van edelen manieren /
En sonderlinghe ghebiedt edelheide
Datmen alle hoeffrheide
Van hazouwen en van ioncfrouwen spreke /
- 2095 **A**l hadden si aen hen ghebzeke;
Want hazghe moeten in elke stat
Der goeder hebben te vat.
So edelen tresoer sijn
Die volmaecte hazouwen sijn.
- 2100 **E**n alles te hazen om ene /

- Die Ihesum bzoech van Nazarene /
 So salmen ghemeynlyc brouwten eren
 Haze en hazen sone teeren ;
 En God selve / na myn versinnen /
- 2105 Mintse al die edelheyt minnen ;
 Want edelheyt en heeft in haze
 Ghene dinc die es onclaze /
 Of daer sonde of blame aen legghet.
 Te rechte es hi gheert dies plegghet.
- 2110 Wenech waent / sijn seker des /
 Dat hi banden edelen es /
 Of dat hi banden heren leven leyden can ;
 Hi esser hazde verre van :
 En es nieman edel van die pliet
- 2115 Deser poente die ghi hier siet.
 Siet / Wouter / na myn verstaen
 Es edelheyt albus ghebaen.

*Hier onderspreken hen Jan ende Wouter onder
 hen beyden. C. XXIV.*

- J**an / ic bzuichte — hets hoghe opten dach —
 Dat ic u te langhe houden mach /
- 2120 Het es wel hoghe pziemtijt /
 Ic bzuichte ghi hier te langhe sijn /
 Ghi hebt aen u wercke yet te doene.
 Wouter / toter hogher noene
 Willic myns selfs nu vergheten /
- 2125 In mach niet wel bzoech eten /
 Ic wille mi verwandelen gaen ;
 Dachtan so sal ons hazde saen /

- Dunct mi / dat sonneschijn berhitten.
Jan / so laet ons neder sitten
- 2130 Onder desen stenen dome
Dat ons die sonne niet en berome /
De locht es hier hazbe goet ;
Want ic u noch bzaeghen moet /
Waert datg u niet en berbzote.
- 2135 Jaet / Wouter / ene cote
Mi en verbrietes min no mere ;
Want alstc enen andzen lere /
So leric mi selven mede.
Der eest gzote salichebe
- 2140 Datmen den tijt onleberch make
Met goeder leere / met goeder spzake /
Dat ons smenschen blant niet en vende
Leberch hier in desen ellende /
Maer werkende in Gods wijngaert /
- 2145 Also ons die Scristure berclaert.
Du sit neder ende bzaeght dan /
Ic bererchtu so ic best can.

Van menegherande state des volx. C. XXV.

- I**n / tffolz leben es menegherande
Al ober al archter lande /
- 2150 En legdt meneschens sine bite
In hazbe menegherande abite /
Om te comene salerchlike
Ten ewegghen love van hemelrike.
Sels bzaeght gzalwe / sels smazt / sels wit ;
- 2155 Sels es heremite en en ontbit

- Demmermeer spise die wel smaect/
 En gaet verzoeght en verstaect/
 En selc set hem inden staet
 Dat hi vzoet bibben gaet/
 2160 En wilt daer in verdienen lone;
 Selc die pzedect langhe sermone/
 En wilt daer mede den volke leren
 Hoe si hen te Gode selen kerren;
 Selc sijn canonke ende papen;
 2165 Selc gheneert hem met comenscapen/
 Dat hem sere werdt te sueren;
 Want si hen dicke avonturen
 Om te gheerene haer lijf
 En haer kindze en haer wijf;
 2170 Selc wint cozen en andze vzochte;
 Selc pleeght andze ambachte/
 En legghet in huwelijc ghebonden/
 En sozghet in allen stonden
 Hoe hi hem sal gheeren
 2175 En winnen dat hi sal verteren.
 Jan / welc van allen desen
 Dunct u dbeste leven wesen/
 Gode met te dienen ghewazerhlike
 En om te comene te hemelrike?
 2180 Wouter / in alle desen die ghi noemt
 En blijft so vele volz niet verdoemt/
 Also der gheente / diet wille merken/
 Die tgoet hanteren der heyligher kerken
 Die hem niet regeren na en houden
 2185 Also si te rechte doen souden.
 Si en sijn niet allene ghebonden

Te bibbene boer haerſ ſelfs ſonden /
Maer boer ſen die hebden ghegeven
Daelmoefene daer ſi bi leven ;
2190 Si eten en bzincken / bzoerch en ſpade /
Tſſofz ſonden en haze meſbade
Te hazen verbziete ewelike /
Die ſen niet en houden ſalichlike.

*Van groter doeght des priesterscaeps en des
maghedoems. C. XXVI.*

Siet / Wouter / in allen cleden
2195 Nachmen goet leven leben :
In bont / in gruen / in roet / in blaen /
Also wel als in wit of in graeu ;
Die cappe en maect niet den mont /
Noch die mutse den canont ;
2200 In wide capzune no in inghe mede
En legghet ghene ſalichebe.
Maer so wie in weerlyc abijt
Willen leyden hazen tijt /
En ontrecken hazen lichame
2205 Van ſonden en van blame /
Verbienen loeng bele mere
Van monke ofte clusenere
Die uter werelt sijn ghetoghen /
En die sien noch hozen en moghen
2210 Vinc en ghene diese wert
Ten ſonden of van Gode trect /
En oer wt allen sozghen sijn ghespieten
Daermen Gods met mach verggheten.

- Maer die *Scripture* pzyft sonderlinghe
 2215 Van state van lebene .iij. dinghe :
 Vierste es pziesterſcap / vander maghedoem /
 Dieſe can dzaghen ſonder roem.
 Pziesterſcap pzyft men om tgone
 Dat *Criſtus* / die *Gods Sone* /
 2220 Vierſte pziester waſ bekend
 Die he maerte ſacrament /
 En dat alle pziesterſ boert
 Van hem houden die hijs woert /
 En om dat ſi maken volcomelike
 2225 Den lichame *Gods* van hemelrike /
 Die hen ghemaect heeft en ontmaken ſal /
 Des nieman int ghetal
 Vanden inglen macht en heeft.
 En om dat die pziester bergheeft
 2230 Die ſonden / dit ſijn .iij. ſaken waer bi
 Dat pziesterſcap ghepzyft ſi ;
 En deſe ſaken ſijn goet en ſcone /
 En ſpuzen tot *Criſtum* den *Gods Sone* ;
 Want hoer *Criſtum* te ghenen ſtonden
 2235 En mochte noyt menſche vergeben ſonden /
 Noch *Gods* lichame ſacreren :
 Wi moghen hem wel dancken der eren.
 Den maeghdoem pzyft oec die *Scripture* /
 Om dat ene maghet pure
 2240 Gode dzoech ſonder blame
 In hazen edelen lichame
 Voben der naturen aert /
 Dat hoer noch na gheſien en waert ;
 Want hadde edelre yet gheweest

- 2245 Van magheboem / also men leeft /
God boven al te bozen
Habber af willen sijn ghebozen ;
En want hi dan van haje quam
Die ons beekweghe pine venam
- 2250 En verlorste die menschebe /
Die helle byac / dien hemel ontbede /
So moeten wi magheboem pziſen ;
En oec in alre wiſen
Doeten wi die heylige maget eren /
- 2255 Die moeder es Ons Liefs Heren /
En die bes oec heeft verdient
Dat God es worden onse byent /
Die meer was dan .vij^m. iaer
Des menschen biant herbe swaer /
- 2260 So dat sine pozte besloten stoet
Bynde ieghen quaet en ieghen goet.
En al noch alre daghe ghelike
Verſoent si ons herbe byzindelike
Doere haren Sone / en besaeght ons pa:doen
- 2265 Also wi ieghen Hem mesdoen ;
Want si en laet nieman onberloest
Die in haje set sinen troest /
Si es ons ghereet in alre tijt :
Des moet si sijn ghebenedijt.
- 2270 Du hebbic u die sake gheslijst
Waer om magheboem es ghepziht /
En oec pziesterſcap mede
Da den staet der gheestelijchebe.

*Vanden groten orbore die comt vanden Coepman en
vanden Ackerman. C. XXVII.*

- E**nde also twee dinghe
 2275 Gheprijft sijn sonderlinghe
 In dat gheestelike leben /
 Also seken wi prijst gheben
 Tween poenten verre te hozen /
 Die der werelt toe behozen :
- 2280 Dat sijn backerman en de coepman ;
 Want sonder dese so en can
 Die werelt al niet ghestaen /
 Want dat volc soude saen
 Van bezken al beberben /
- 2285 En oer van hongher sterben.
 Die ackerman moet winnen al
 Daer dat volc bi leben sal /
 En bezert met sire pinen
 Tant / heyden ende woestinen /
- 2290 En wint rozen / wijn en bezochte /
 Daer sonder niet en mochte
 Die werelt .ij. iaer gedueren ;
 Want alle creaturen /
 Menschen / beesten / ionc en out /
- 2295 Nemen daer af haer onthout.
 Oer hoeden si op inden lande
 Quet en beesten menegherande /
 Scapen / berkene / perde / coye en hee /
 Hoendze / ganse / been min hander mee /
- 2300 Daer tffolx lijstocht ane steet

- Eñ daer ons af comt / God waert /**
Dat goede subel dat wi verteren /
Dies nieman en mach ontberen /
Water / kase en eyere mede.
- 2305 **Proeft / en es dit niet waerhebe ?**
Dese bate en dit boerdeel
Comt vanden lantman ghesheel ;
Selbe ontbijt hys cume nochtan
Een goet moeseel die lantman ;
- 2310 **Weste verteren al die hzembe.**
Si hzagheng cume een goet hzembe ;
Nochtan pht hire om eben vaste /
Nacht no nach en heeft hi raste.
Du siet en merct dan wel
- 2315 **Of dat lant winnen es spel /**
Diet al wint / voedt en hout /
Vaer hem tfole mede onthoudt.
Du hebdi verstaen bbedieben
Wat ons legghet aen dackerliebe.
- 2320 **Du hoert den gzoten o2boze dan**
Die ons legghet aen den coepman /
Die dat goet coept en vercoept /
Eñ alle die werelt boze loept.
Hem en es zee te diepe no te lanc /
- 2325 **Nach lant te hoghe no te stranc**
Cote inden .liij. werelt hocken /
Hi en willel bazen besacken /
Eñ coept dies hi bindt daer /
Eñ hueret verre elwaer
- 2330 **Vaer mens niet binden en mochte**
Waert dat hys daer niet en hzochte /

- Dies menech soude hebben noet
 En van bezeken bliuen doet.
 Waer hi vernemt enech lant
 2335 Daer rozen diere es ofte ghewant /
 Goet van ghewichte of ander goet /
 Daerwert baert hi metter spoet /
 En soocoerst dat lant haestelike
 Vanden goede dieft ¹ hadde bezeke :
 2340 Hi halet goet daer ment windt ²
 En bueret daer mens niet en bindt.
 Albus deglt hi ghelike
 Dat goet in ertrike
 Van lande te lande / weder en woert /
 2345 Oest en west / suut en noert /
 En abontuert om dit bezich
 Beghe ziele en lijf /
 En ghedoghet menech soude .
 En oer hitte menech soude /
 2350 En inder zee meneghen vaer ;
 En sulc stont blijft hi daer
 Alte male metten goede /
 En alse hys minst es op sijn hoede
 Comen robers of quade lantsheren /
 2355 Diene altemale onteren
 En nemen hem al dat hi heeft :
 Van mach hem rouwen dat hi leeft.
 Dochtan en laet hys daer om niet /
 Al es hem dit onghelal ghesiet /
 2360 Hinc wilt weder henen sonder verdrach /

¹ Hs. dies.² Hs. vindt.

- Gheschje dat's gheschien mach.
 Maer dat's te claghene alles boben /
 Dat lantsheren laten roben
 Den coepman in enegher tijt /
 2365 Die doer haer lant lijdt;
 Want si daer om sijn lantsheren /
 Dat si foertsen selen weren
 En elken tsine doen gheben /
 Alst u hoere hebbe bescreven.
 2370 Daer om was een goet man
 Die edele hertoghe Jan /
 Die gyst so hiet in Szabant :
 Hine hadde nye so gzaten biant /
 Sine liede en mochten sonder hoede
 2375 En sonder bzerse met hazen gorde
 In sinen lande riden en gaen /
 Cozt neman die hem hadde mesbaen !
 Daer om onste hem God der eren
 Dat hi was een here der heren /
 2380 En sine viande dwanc ober al /
 So dat sijn name bliben sal
 Emmermeer in ertrike.
 God ghebe hem sijn hemelrike !
 Du hebdi herstaen die nuthebe
 2385 Dan ackerman en van coepman mede /
 Welcs leven men mochte ontveren niet.
 Daer bi meret ende besiet :
 En es cardinael / bisscop no manc /
 Lantsjhere / ridder noch canonc /
 2390 Ertrike en souder ontveren bat
 Dan diere .ij. / gheloeft mi dat.

Dit es waer dat ic u scribe ;
 Want dat ertrike blijft te libe /
 Dats naest Gode bi desen tweeën ;
 2395 In weer beter en gheen
 Te ghemeynen oꝛboze alle der liede.
 Hier mede latic dit hebiede.

*Vanden levene daer men mede comen mach ter
 / zalichheden. C. XXVIII.*

In / wat leben salmen leyden
 Mede te comene ter salicheyden
 2400 En ten hoghen lone van hemelrike ?
 Wouter / haze lichtelike
 Mach die mensche verdienen des
 Dat hemelrike sijn es /
 Die de gracie heeft te Gode.
 2405 Men houde de .x. ghebode /
 En men lebe van weken te weken
 Also men tsondagh's hoert spreken
 Den pꝛochiepape / en ghebeden
 Ander kerken den lieben.
 2410 En dat elc / spade en vꝛoe /
 Sinen ebenkersten doe
 Also hi woude datmen hem bade /
 Hier met bindt hi ghenade
 Doet Ons Heren aenschijn.
 2415 Helpe Jan ! hoe mochte dit sijn ?
 Minderbꝛueder ende Jacopine /
 Die meesters sijn in dibine /
 Si schinen dat si wecten algader

Die verholenheit des Vader /

2420 En maken ons den wech so swaer
Dat come geman mach comen daer /
So meneghen gzindele staer ter coze
Scieten si hoer die boze.

Wouter / ic spreke als Jacob sprac :

2425 Ic woude de ghene die so staer
Den wech maken en so inghe /
Dat si poertiers sonderlinghe
Ter hellen woerden ghesat /
Si souden so nauwe houden tgat
2430 Daer en soude nieman comen in /
Dat mach elc merken in sinen sin /
Na dien dat si hemelrike
Sluten also starkelike.

Wouter / dat's mijn ghelobe clac :

2435 En es gheen sondaze also swaer
Hem en rouwen dicke sijn sonden /
En oec in meneghen stonden
Doet hi sonde met gzoeter bezesfen ;
Want dat mochte qualike wesen
2440 Daer naturlike verstanneffe es binnen
En doet hem dicke haje sonden kinnen ;
En oec en es nieman also quaet
Hi en doet selcfont weldaet /
Of hi en hebet eneghe doghet an /

2445 Waer bi dat hem God an
Sijnre gzaen vele te bat /
En houdt hem emmer te staden dat.

Mijn ghelobe es dat Onse Here
Den mensche mint also sere

- 2450 Dat hi ocsugn suert / nacht en dach /
 Hoe dat sine behouden mach /
 En elken mensche / es hi traghe of haest /
 Haelt hi als hi hem es naest. †
 Oer segghet een wijs man albus /
- 2455 Diemen heet Cesarius :
 Kennen wi onse sonden en weten /
 So heester God al bergheten.
 Albus so suert Onse Here
 Altoes ocsugn ende here
- 2460 Hoe hi den sondazc mach behouden /
 En legghet in so menegher bouden
 Datment ghesegghen niet en mochte ;
 Want hi ons hazbe diere cochte
 Met sijns selfs heylighe doet.
- 2465 Sine ontfermherticheyt es so goet
 Datse nieman ghezonden en can ;
 Maer daer op en soude nieman
 Dencken / diere op dade te mere
 Hi diebe verlozen emmermere.
- 2470 Daste ghelobe en hope goet
 Selen wi dzaghen in onsen moet /
 En Gode betruwen boven al
 Dat hi ons ontfermen sal ;
 En alse wi hebben mesdaen /
- 2475 Selen wijs rouwe te hant ontsaen /
 En sal ons van herten wesen leet /
 En selen te veteren sijn ghereet
 Met ons prochiaens rade /
 So binden wi emmer ghenade
- 2480 Doer die heylighe oghe Onse Heren.

- Lieve kindere / wat mach ic u leren /
 God kent wel en es gewes
 Dat menschelike nature cranc es
 En van naturen gherne sneest /
 1485 En als men van verouwe herst
 So verghebet God ter vaert /
 Ghelijc ic u boze hebbe verclaert.
 Wi en moghen alle niet sijn
 Volmaect alse die inglen sijn /
 2490 Oft Sinte Peter / oft Sinte Jan.
 Ic rade wel elken man
 Dat hi hem huede van sonden /
 Ende dat hi peynse tallen stonden
 Dat die doet naect ende naect
 2495 Weder men slaept ofte waert /
 En een ure niet stille en steet.
 Die tijt gheet vaste en gheet
 Cote cens lebens eynde.
 En so scheidt hi van desen ellegnde
 2500 Met bitterheyden hazde goet.
 Wat bitterheyden es hier boze de doet
 Hi en werdt ghehoert no ghesten /
 En haer en mach nieman ontsien.
 Alle vilhschap en ghenuechlijcheit /
 2505 Rijcheyt / ere en boerdeel mede /
 Diemen te deser werelt mint /
 Werdt in deser bitterheyt gheint /
 En wi en weten stat / ure / no dach
 Waer ons dat gheballen mach /
 2510 Weder int water of opter heyden.
 God late ons goets tijts verheyden !

- Hi es zoet die hem also belegdt
 Dat hi bes tijts roenlike verlegdt.
 Jan / God die moets lonen u
 2515 Dat ghi mi hebt vertroest nu ;
 Want ic hielt ober waerhede
 Dat die hondertste van kerstenhede
 Daer niet comen en waer /
 So dat ic was in gzoten vaer
 2520 En in wanhopen te menegher uren ;
 Want dese leereers der Scristuren
 Sluten so vaste die boer
 Met so meneghen slotel daer boer /
 Dat schijnt dat nieman werderch en waer
 2525 Met sijnre verbienten te comene daer.
 Wouter / dat es emmer waer :
 Onse verbiente en mochte ons daer
 Niet bzinghen / hoe goet si si ;
 Maer Onse Here / ghelobes mi /
 2530 Mids sijnre gzoter goedertierenhert /
 Heeft dat hoghe rike beregt
 Ter menschen behoef / daer met allen
 Die inglen int sijn gheballen /
 Die scone en die verwoende choer /
 2535 Daer sijn de mensche af recht oer.
 Wi en hebben hier erbe no stede ;
 Maer onse vaderlike erfelijchede /
 Daer men regneert emmermere /
 Es hier boven met Onsen Here /
 2540 En metten heylighen inglen sijn /
 Daer wi allen toe ghenoebt sijn /
 Daer noch tijt en lijht noch iser.
 Salerch sijn si die comen daer !

Vanden .X. gheboden. C. XXIX.

- I**n / ic hoerde wel dat ghi
 2545 Dan .Ʒ. gheboden seght mi.
 Welc sijn die .Ʒ. ghebode ?
 Dat leert mi / ic bidt u om Gode.
 Wouter / hoe hebdi u beset
 Dat ghi die .Ʒ. ghebode niet en wet /
 2550 En ghi so vele aefaghen
 Vertrecken ront en gheswaghen ?
 Hetz wonder dat u get verholen es :
 Ghi cont so wel vraghen dies en des /
 Ghi sacht hem die tallen stonden
 2555 Alle dinc willen onderzonden
 En al vernemen / op ende neder /
 Dat ghesciet hoert ende weder ;
 Dochtan en leren si nemmermerc
 Daer ane legghet dogghet ofte ert /
 2560 Maer bliuen ghetelt metten knechten.
 Dochtan willen sijn al berechten
 En lachteren ende blameren /
 Erst van knapen / erst van heren ;
 Maer sine connen hen selven niet
 2565 Wel berechten / wat haers ghesciet.
 Wouter / de .Ʒ. ghebode willic u
 Met cozten woerden overlopen nu :
 Elc mensche die sal
 Gode minnen boven al /
 2570 En sinen ebenkersten / dies denic vzoet /
 Ghelje dat hi hem selven doet.

- En Gods name in gheene stont
 Ce berghees nemen inden mont.
 Dieren die heylighe daghe Ons Heren.
 2575 Vader en moeder altoes eren.
 Anderre witte onderwenden niet /
 En oec niet stelen / wats ghesiet.
 Nieman boden noch verstaen.
 Gheen valsche ozonde doen verstaen.
 2580 Anders mans wijs begheeren twint
 Noch anders goet. Also men vint
 In d'Evangelie / soe sijn dese
 Cleene ghebode die ic u lese.

Vanden .VII. hoeft sonden. C. XXX.

- D**u willic u te hant vermonden
 2585 Al hier die .VII. hoeft sonden :
 Hoberde / oncuuscheit / niderheit /
 Drecht / manslacht / gamschap / gulscheit.
 Ute desen zebenen allene
 Spzuten alle haztheden ghemene /
 2590 Maer hoberde en ghierrecht sijn
 Van hen allen d'quaetste senijn ;
 Want alle quaetheit daer lut spzingt /
 En es met niderheden gheminght.
 En die de twee heeft inden sen
 2595 Dzaghet den verden ober hem ;
 En hi die den nijt dzaght /
 Hi werdt daer selve af gheknaeght :
 Men derf hem niet meer bloeke gheven
 Van datmen hem bidt om lanc leven ;

- 2600 Want so die nideghe langher leeft /
So hi meer sijns onwilken heeft ;
Albus so en werdt sijn tozment
Diegherinc nemmermeer gheent
Doer sine doet noch daer naer.
- 2605 Dat ic u segghe dat es waer.
En des es hi wel weert /
Om dat hem in sijn herte beert
Dat enen andzen goet ghesciert /
Dat hem en cost no en scaedt niet /
- 2610 Noch noyt hem gheen azch en bedr.
In sie gheen meerre onsalichebe.
En dese nijt es bina
Al ghemeenne / alsic bersta /
In alle dese werelt wijt /
- 2615 En heeft gheweest in alder tijt
Vanden yzsten beghinne /
Alsic u boer gaf te kinne.
En dat es swaer elken man /
Dat nieman ghemeten en can
- 2620 Die hem nijt bzaghet ofte en doet
Alse hi es in voerspoet /
Hoe vziend datmen hem schijnt ;
Want datz om niet ghepijnt.
Die in voerspoede of in ghelucke steet /
- 2625 Hi heeft niderz meer dan hi weert /
Die sijn vziende schinen nochtan.
Daer om seget een wijz man :
Hoedt u meer ieghen vziens nijt
Van boer biantz laghe talre tijt.

Vander wive selsenheyt en dat si sijn onder den man.

C. XXXI.

- 2630 **I**n / ic hebbe menech woert
 Vander wive selsenheyt ghehoert.
 Ic bidde u / op datſ u niet en verbziet /
 Dat ghi mi daer af wilt segghen get ;
 Want vele meesterſ van hazen seden
- 2635 Scriben grote selsenheden.
 Wouter / daer af willic u dan
 Segghen een luttel / so ic best can.
 Dwijf es van naturen loes /
 Dzecke en ghierich altoes /
- 2640 Onbzedſam en onghestaderch /
 Wzakelech en onghenaderch
 Over den ghenen dien si haet.
 Haer hoberde es onghemaet /
 En die can si qualike so besluten
- 2645 Men wertere ghewaze van buten ;
 En meneghen wive dunct des
 Dat haze ghelike niet en es /
 En wilt gheert sijn / vzoech en spade /
 En als men haer des niet en dade /
- 2650 Dat soude haer duncken grote smade.
 Dan sinne sijn si onghestade /
 En haer lachen en haer gheueen
 Dat legghet begde bi een.
 Kynsch sijn si en onghelert /
- 2655 En met hazen wozen saen ghekeert /
 En saen gheloben si datmen hen segt ;

- Daer om es den wiben ontfeyt
 Te romene tot vzoeden rade /
 Beghe in hoven ende in stade :
 2660 Haze ghetughe en heeft macht enghene /
 En si en mach oec niet allene
 Nieman vermombzen / also die wet
 En blantrecht heeft gheset ;
 En pzelatne oec mede /
 2665 Om haze onghemazerehe.
 Kibberscap en pziester-scrap met /
 Dese sijn hen beghe ontfet.
 Gherne vernemen si vele /
 Erst in ernste of in spele /
 2670 Weder het si quaet of goet /
 En onlanghe / des sijn vzoet /
 Helen sijn si en segghent hoert /
 Al waert een diefte of een moert.
 Daer om en sal hem nieman bevelen
 2675 Dinghen diemen wille helen ;
 Want daer af gzoet verbziet
 Menech werben es ghesiet /
 Om datmen wiben gaf te verstante
 Heymelijcheyt daer macht lach ane.
 2680 Dwijf begheert oec sonderlinghe
 Schoenheyt hoven alle dinghe /
 En daer toe gzote sterhebe
 Beghe om thoeft en om die lebe /
 En daer op verheft si haer sere
 2685 En wilt beter sijn vele mere
 Als si die sterheyt heeft an /
 Dan doe si thuus sat en span.

- Dat wijs boven al scoenhert begheert :
 Dat moghedi merken / want si smeert
 2690 Haer aenschijn en haze ghebanc
 Anders dan God maerte daer ane /
 En maken hoerne twee
 Ghelyc enen stommen bee /
 En enen slepp na hazen ganc /
 2695 Oft waer een steert / .ij. ellen lanc.
 Dits wonder boven alle saken
 Dat aenschijn aldus maken /
 Beestelike bozme aen hazen lichame /
 Menscheliker naturen te blame.
 2700 Wijs heeft oec te meneghen stonden
 Hazde scalkke rade bonden /
 Waer sine weet niet wel al
 Hoe dat sise ¹ verbolghen sal ;
 Want si en blijft niet in enen ghebachte
 2705 Csterendeel van eenre nachte.
 En sonderlinghe es si blibe dan
 Als si bedriegghen mach den man ;
 Ende hoe si hogher es in state ghekeert
 Soe si meer daer in glorieert /
 2710 En daer na set si sere haze /
 Alsoet wel schijnt hier en daze ;
 Want die wijsste die ge hadden leben
 Daden si swaerlike sneben
 In scenneffen en in swazen sonden /
 2715 Als noch doen in onsen stonden.
 Waer dat is iammer / sonder verbzach /
 Dat enech bose wijs mach

¹ Hs. sine.

Eneghen goeden man also berleyden
Ute stre beschedenheyden /
2720 Dat hi lijf/ ziele/ ere ende goet
Om hazen wille verliefen moet.

Noch vanden wiven. C. XXXII.

Ale die meesters/ te wazcn/
Die boze onsen tiden wazcn /
Die scrifturen in boeken legghen /
2725 Si scriuen alle ende segghen
Vander wibe onghestaderheide /
En van hāze onghetruweheyt mebe ;
En oec seget een meester van hem dat
Si es allene regne die ngeman bat.
2730 Menech man oec/ dat verstaet /
Spzeert van eens anderz wibe quaet /
Die swighen soude en en spzeken niet
Wiste hi wat hi thuis liet ;
Want menech man wilt seker sijn
2735 Dat sijn wijf es regne en sijn /
Die luttel weet vander māze
Die heymelike loept van hāze.
Daer om en sal nemmermere
Man sijn wijf pzen te sere ;
2740 Want men hāze nauwe heelt
Sulke spele die men spzelt.
Dat es wel een ghelukkerech man
Die een wijf wel dwinghen can /
Dat si vzeedsam / vzoet si en regne :
2745 Van honderden effer come egne

- Die dese .iij. poenten heeft wel.
 Het dunct menegghen man spr
 Een wijs te nemene metter wet :
 Hi es meer in dabonture gheset
- 2750 Van die ober zee vaert striden.
 Dien alyent mach hi gheliden/
 En mach daer ere hebben ahe ;
 Maer valt sijn wijs ongave/
 So valt hi in vernoge goet
- 2755 Cote datse seerdt de doet.
 Wilt hise oec met allen laten/
 So willene die papen vermaten/
 En segghen sijn ziele es verlozen.
 Dremt hise weder so heeft hi tozen /
- 2760 En verliest sijn ziele en sijn ijs/
 En blijft daer toc een keytj
 Al sijn leven / hoe dat gaet /
 En en weet sijn's ghenen raet.
 Maer ic segghe dat sekerlike :
- 2765 Wie dat es in hulwelike
 En verbulberlike goet en quact
 Dremt dat hem ober gaet/
 Dat hi loens besaghet mere
 Van een monc of een clusenere ;
- 2770 Want des nachts so sijn si
 Doch van castimente by /
 Maer die man werdt ghecastijt
 Nachjt en nach / in alce tijt ;
 Sine penitentie duert vaste
- 2775 Nachjt en nach / sonder rastr.
 Nochtan soude dwijf altoes staen

- Cote smang dienste / sonder waen /
 En hem onderbanecj sijn met trouwen
 (Dat es trecht van goeden voutmen) /
 2780 En met hazen libe sijn ghereet
 Also men tijt en stede meet :
 Van es haze ghene ¹ onnere /
 Want hys haze boeght en haze here.
 En daer bi so moet die man
 2785 Altoes boze wesen dan
 Als men dat werke werken sal /
 Daer bi steet die werelt al /
 Dat behoert ten hutwelike /
 Dien God maecte van hemelrike /
 2790 Daermen die werelt meerret mede
 Nader menscheliker naturen sebe.
 En wie so dat anders babe /
 Wachte segghen der naturen rade /
 Die hem God velghet / sonder want /
 2795 Want hire .ij. stede om verdranc.
 Dat die voutwe tsmang dienstwif es /
 Moghedi daer ane oec sijn gelwes
 Dat si vraghende blijft dat kint
 Dat de man selbe wint /
 2800 En begdt haers tijts met vresen goet
 In avonturen vander doet ;
 En alst ter werelt heeft sijn leven /
 Doet si hem sijn voetsel gheben /
 En blijft in haze horden mede
 2805 Met sozghen en met a?bebe
 Cote dat hem ghehelen can.

¹ Hs. gheens.

- Alles des so es die man**
Dan rechte quite en ontladen /
En dat lijf si moet dzaghen
 2810 **Die sozghē en den last allene**
Danden kinde goet en elene.
Die man hi es sekerlike
Here en voeght van ertrike /
En heeft al in sijn bedwanc
 2815 **Deser werelt ommegeanc.**
En datter in es / quaet en goet /
Es al onder des mans voet ;
En alle creaturen blien
Den man / want sine alle ontsien :
 2820 **Dan sinen aensichte hem verberen**
Wolue / leelue / serpente / beren.
God heeft den man ghegheuen
Grote grazie in dit leven /
Wijshēyt / coenheyt en stazhebe /
 2825 **Daer si die werelt houden mede :**
Desc .lij. te samen en heeft
Ghene creature die leest
Dan die man / sijn seker des /
Die allene voeght der werelt es /
 2830 **En edel boven alle dinghen**
Die ter werelt ge lijf ontfinghen.
Dat toende God hadde wale
Doen hi in Maxien zale
Mans bozme nam an /
 2835 **Daer hi den viant mede verwan.**

Een exempel vanden wiven. C. XXXIII.

- W**outer / ic hebbe segghen hozen
Dat een coninc hier te bozen
Maercolbe ontboet dat hi quame
Ce sinen hobe / en met hem name
2840 Sinen vziect en sinen vziant /
En hi met hem die vziachte te hant.
Maercolf nam tier selber stont
Sijn wijs en sinen hont /
En ghinc ties coninc hobe waert.
2845 Ce sinen wiue sprac hi op die vaert :
« Hertelike lieue vziendinne /
Ghi wet wel dat ic u minne
Voben al dat ne lijf ontfinc /
Ic moetu een heymelike dinc
2850 Segghen die mi es ghesiet /
Maer ghine moghes verssegghen niet
Om ghene sake / om ghene noet ;
Want wijs die coninc / ic waer doet. »
Dwijn swoer bi groten eden
2855 Dat si haer liever vleue gheseden
Dt hemelrike tewegghen daghen
Dan sijn een woert soude gewaghen.
« Lieue minne / sprac hi / ic segt u dan :
Ic vermoerde enen man
2860 In dese weke op ene stont /
Daer ic aen wan .CCC. pont /
En ic vziene met haesten doe
Onder onse vebbe int vebstroe.

- Wibus hebben wi tgoede gheit.
- 2865 Du siet dat ghi ons niet en melt
Men mijn lijf no aen mijn ere. »
« Maercolf/ mi verwondert zere
Dat ghi so luttel betrouwt mi;
Ic stoze mi liever dan ghi/
2870 Dat wetti selve hanzde wale. »
Hier mede lieten si die tale/
En quamen in scoutyn hof mettien;
En alsene die coninc heeft versten/
Hiet hinc willerome saen/
2875 En vzaghebe hem of hi hadde ghebacn
Also als hi hem beval ?
« Here / sprac hi/ ja ic al :
Hier es mijn vrient en mijn viant mede. »
« Hier af moetic die waerhebe
2880 Weten / » sprac die coninc.
« Here / sprac Maercolf/ dese dinc
Wiltic u tonen nu ter stat : »
En gaf sinen wibe enen plat
In haer aenschijn also wel
2885 Dat si bina ter erden vel.
Doen riep si lude : « Ay mi! ay mi!
Dese mozdenaze/ hoe slaet hi mi?
Here coninc/ » sprac si / « sekerlelic
Hi vermoerde in dese weke
2890 Enen man om sijn gheit/
Dien ghi noch binden selt
Chuyss onder sijn bedstroe/
Hi lieg mi seker selve also.
Die galgaert heeft verbient dat

- 2895 **H**ine settet op een rat;
Hi hebes langhe verdient wale. »
Doen die coninc hoerde dese tale/
Roech hi en sweech nochtan;
En Maercolf/ die wise man/
2900 **R**iep sinen hont daer hi stoet/
En sloech hem af enen boet.
Doen riep hine weder saen/
En hi quam te hem ghegaen
Oetmoedeliker vele mere
2905 **D**an hi gheplogghen hadde ere.
« Here coninc / sprac Maercolf mettien/
Du hebbi ghehoert en ghesien
Minen vrient en minen viant.
Du mercti wel al te hant
2910 **D**at mijn viant es mijn wijf/
Die mi woude doen nemen tlijf
Om enen slach dien ic haer gaf;
En minen hont sloeghic af
Dan sinen libe ren let/
2915 **N**ochtan es hi mijn vrient bet
Dan hi ye was te bozen/
Also ghi sien moghet en hozen. »
Die coninc seyde : « Maercolf/ ghi
Hebbet wel betoent mi
2920 **M**etten werken al bloet
Die dinghen daer ic u om ontboet :
Ic sie wel dat nieman en sal
Sinen wibe ontdecken al
Sine heymelicheyt daer macht aen leyt/
2925 **D**it houde wel oker waerheyt. »

Dus toende Maercof den coninc daer
Dat sijn wijf sijn viant waer.

Noch meer vander manne viande. C. XXXIV.

- N**och heeft die man der viande mere /
Daer hi nochtan hazbe zere
2930 Siele en lijf om avontuert /
En dat sijn leven dicke besuert.
Dat sijn sine kindze / wildijt verstaen ;
Want van diez maelz dat si verstenesse haen /
So ontrecken si hem dat sine
2935 En doen hem meneghe pine /
Cozen en scade / alsict bezoede.
Es die man rike van goebe /
En en gheeft hi hem niet ghenoech
Dat si willen na haer gheboech /
2940 So begheren si sine doet
Met verlanghen hazbe goet /
En peynsen dicke in hazen moet :
Hoe langhe sal ons dit goet
Doze dzaghen dese oude /
2945 Dat onse goet wesen soude ?
Al ongheluc moetz ons verlaten.
Het schijnt dat si nieman en haten
Also sere als diese heeft ghemonnen ;
Want si hem sijnz lebens veronnen.
2950 Ghestaedt oer davonture bez
Dat die vader azm es
En hem selven niet gheneren en can /
So en es ondet der sonnen man

- Dieſ ſi hem ſcamen mere /
2955 En het dunct hen grote onnere
Dat ſi hebben alſulken vader /
Si ſouben ſyns alle tenengader
Toechenen / conſten ſi.
Merct of dit waer ſi :
2960 Albus dunct mi ſekerlike.
Es die man azm of rike /
Hi es met ſinen kindzen onweert ;
Want die gemans doet begheert /
Datſ ſijn vian / hoe dat weert.
2965 Daer om es hi hanghenſ weert
Die ſiele en lijf abontuert al
Om goet / daer hi mede ſai
Kijndze of maghe maken rike ;
Soe vele beſtaedt menſ qualike /
2970 En ſo luttel hebſ die ſiele te vat.
Eic pzebe bi hem ſelven dat.

Vanden goeden wiven. C. XXXV.

- A**n / mi wondert ſekerlike
Dat ghi albus ſellike
Spzeert toten vrouwen weert.
2975 Het ſchijnt ghi hebſe onweert.
Men ſept ghemeynlike nachtan /
Dat van rechte eic man
Vrouwen pziſen en eren ſai /
Daer hi comt al ober al.
2980 Wouter / wat ic u lere /
Ghi blijft altoes in enen kere /

- Eben dul en eben blent /
 Ghine verstaet noch en leert timent.
 Suldi yet verstaen of inhalen /
 2985 Dat moetmen u tallen maken
 knuten / also men plegghet
 Den kinde dat in die wieghe legghet.
 Houdi die maertheyt verstaen in trouwen /
 So en seydic u niet van vrouwen
 2990 Maer van wiben / sijnse gewes /
 En met dat goet ondersceet es
 Tusschen den vrouwen en den wiben /
 Alsic u hier na sal beschiben /
 Op dat ghijt wel verstaen wilt.
 2995 Maer u sin herst so hazden seilt /
 Wattene rume enech man
 Met woerden yet doerhouden can.
 Nochtan wilbi altoes callen
 En behoedt sijn van allen ;
 3000 En om dat ghi sijn so ruyt /
 Sal ic u segghen over luyt
 Die dinc / ende hat verclazen
 Van si boze verclaert wazen.
 Wouter / en verstaet niet dat
 3005 Men hebbe in menegher stat
 Goede vrouwen oer bonden /
 En doet noch te desen stonden.
 Maer mijn menninghe es goet en cleyne
 Op die boescheyt / die God ghemeenne
 3010 Gaf der wijsfeliker naturen
 Boven allen creaturen ;
 Want ghemeenne nature der wijsheyt

- Es al ghenegghit ter bzoefcheit ;
Maer diere minst toe es gheset
3015 Hi mach hem hoeden te bet ;
En die hem also wel bezoeben
Dat si met voersieneggher hoeden
Haer inghebozne nature verbziben /
En in brembe nature becliben
3020 Daer si mede staende bliben
In eren en in reynen libe /
Si sijn wel weert dat mensse crone
En lone metten hoechsten lone /
En hem en moghen alle die leben
3025 Niet te vollen pzzs ghegheben ;
Want si hebben met crancker macht
Ghebaen vele meerre cracht
Dan ofte een man allene
Derwonne een bozch ghemaect van stene /
3030 Alse Salomon segghet / die wise.
Oec segghet een ander meester van pzzse /
Dat de useninghe der saken
Een ander nature can maken.
En diere bzaouwen bindtmen vele
3035 Die in erenste na in spele
Niet en baden dat hem mestoede ;
Want haer voersieneggher hoede
Heeftse in sulker boegghit gheset /
Datse alle azcheit in haze velet.
3040 En der goeder bzaouwen leben
Dat es also sere verheben
Datment cume can ghesegghen /
Oste in scrifturen ghelegghen :

- Si es sicheyt ende ornament
3045 Haers mans waer mense bent /
En sijn tresoer en sijn scat /
En waer si es in elke stat
Es si van sive eren een hoede.
Van sinen libe / van sinen goede
3050 Vaghet si trouwe hante goet /
En es ghetrouwe toter doet.
De goede vrouwe es dicke zoet /
Haer raet die es gherne goet
En es altoes eersam mede ;
3055 Gherne so houdt si in vreden
Hazen man waer si can ;
En alse te vernoye es haer man /
Zoest sine met soeten woeden soe
Dat hi blide werdt ende zoet /
3060 En hi verliest so ghe en pine.
Si es recht een medecine
Haers mans van allen quaden saken
Diene zoete mochten maken.
Verdient hi oec bi sive soude
3065 Dat menne daerom selben soude /
Dat segghet si hem so suetelike
Dat hys hem al heymelike
Te dat huedt altoes hoert an /
Op dat hi doghet hebet an.
3070 Goede vrouwen men niet en soude
Gheliken silbere no goude /
Doch purperen pelnen no saffieren /
Doch ghenen ghesteynte so diere /
Doch al den goeden ghemeynlike

- 3075 **Diemen bindt in ertrike /**
So edel en so vol trouwen
Sijn die gherichte vrouwen /
Sijn si rike / sijn si mate.
Maer dat dunct mi grote onmate
- 3080 **Dat die quade wibe vol blamen**
Hebben moeten vrouwen namen :
Al wazen si coninghinnen /
Men soubere niet tellen binnen.
Hets maer / alle vrouwen sijn wibe /
- 3085 **Da die wazme van hazen libe ;**
Maer alle wibe en sijn vrouwen niet /
Da die seden diemen aen hem siet.
Someghe liebe berechten
En blameren mijn dichten /
- 3090 **Vaer ic segghe ofte scribe**
Vander woeseheit der wibe /
En wanen dat ic allene
Die goede metten quaden mene.
In peynses nge clygn no gaet.
- 3095 **Mine meginghe es al bloet**
Op die ghemegne woesehede
Der naturen der wijfelijcheit ;
Dies en selen die goede niet mecken /
Noch aen hazen lichter trecken.
- 3100 **Die goede vrouwen sijn vol eren /**
En die hem anders keren
Hebben blame / spade en woech /
En diere es meer dan ghenoech.
En die hier segghen steken /
- 3105 **Ac segghe u dat si weder spreken**

- Die goede oude vzoede /
 Die al wisten tquade en tgoede /
 Beyde Socrates ende Plato /
 Demonstanes ende Catho /
 3110 Salomon ende Obidius /
 Seneca ende Quatius /
 En oec menech ander die ic nu
 Niet ghenoomen en can u /
 Die alle leren en scriben
 3115 Die ghebzeke banden wiben /
 En van haze vzoefcher naturen
 Boven andzen creatures.
 Dits haer meyninghe diet wel verstaet :
 Vanden goeden segden si noyt quaet
 3120 Van op die ghemeenne vzoefcheyt ;
 En die anders hier toe seyt /
 Hi mesdoet haze sere /
 En mindert oec daer met sijn ere ;
 Want dat die oude wise spzaken
 3125 Dat en mach nieman loghen maken ;
 Want hets gheautoziseert
 En onder die vzoede ghebiseert.
 So wie anders segghet of gaet
 Van hier vze ghescreven staet /
 3130 Hi wedersegghet die oude vzoede.
 Et sjs wel op sijn vzoede /
 En vze goede vzoubven / datz mijn ract /
 En oec de ghene die sijn quaet
 En can hi niet ghemaken goet /
 3135 En si dat God selve doet.
 Watmen leert of watmen seyt /
 God meet al die waerheyt.

Vander papen state en̄ ghebreken. C. XXXVI.

- A**n / nu hebbi mi gheseyt
Van vele dinghen die waerheit /
3140 Die ic nont en hebbe ghemeten ;
Maer vna habbic verghten
Te vzagghene van den heren
Die de kerken regeren /
Pacuse / bisscope en̄ ander prelats.
3145 Hoe dunct u van hazen state /
En̄ vander paepscap also mede
Dat behoert ten kerstenhebe ?
Want vele liede segghen sekerlike
Dat si hem betwazen cranckelike.
3150 Wouter / soudic die waerheit spzeken
Al wt vander papen ghebzeken /
Si souden mi vermaledien ;
Want si souden mi betynen
Dat ic ongheloue vzaghte voert /
3155 En̄ souden verkeren mine woert ;
Want si hebben de wet bescreben
Die si den volke wt gheben /
En̄ si tonen statuten en̄ ander saken
Hem selben alder houdst te maken
3160 En̄ al meest den volke jegghen ;
Al cest dat sijn selve niet en plegghen ;
Sine mesdoen daer niet an /
Maer tfolc doen si daer om inden van.
Si houden nijt en̄ ghiererehebe /
3165 En̄ die volghyt hem altoes mede ;

- Want inder pzelaten hobe
 En es nieman van lobe /
 Noeh oer weert noch willecome
 Hine vzenghje ghelwin en vrome.
- 3170 Men derf te hazen hobe niet keren
 Om dinghen of om impetreren /
 Men vzenghje mede die flozinc /
 Anders erst al verlozen pine ;
 Want trecht moet daer sneben /
- 3175 Erst datmen niet en mach gheben /
 En onrecht dat ghelt vzinght
 Heeft sinen wille saen ghebinght.
 Haer pzoenden hercopen si toc /
 Oft waer een peert of een roe ;
- 3180 Maer om boeght en om goet leben
 Sie ic selben pzoenden gheben.
 Synonie es nochtan
 Een ghebot daer de van
 Smaerre op legghet / shts ghewes /
- 3185 Van op enech ghebot dat es.
 Si leren tfolt en castien
 Van sonden en van heresten /
 Maer si en doens selve twint.
 Nochtan datmen ghescreben vint
- 3190 Dat al haer leben en al haer kere
 Volghen soude haerre lere /
 So dat haer leben soude sijn
 Een rage en een sonneschijn /
 Die bleke holt soude leyben
- 3195 Coter eweghet salichghden.
 Maer nu can men aen hem ghemerken

- Luttel bogheden in hazen werken ;
Want dat paepscap heeft verlozen
Die seden die toe behozen
- 3200 Der gherechter gheestelijche.
Proest of dit es waerhede.
In gane / in stane / in oefeninghen
En allen wandelinghen /
In cleberen en in hazen abyte /
- 3205 So dunct mi al hāze byte
Den leken volke al ghelijc /
Sonder in dien namelijc
Dat paepscap noch gheen scrjpt en boeck.
Nochtan gheboeke luttel ghenoech.
- 3210 Ic sefe persenen en boecopen /
Dan tabernen te tabernen lopen /
Dansen / repen in ribelen /
En alle gdele spele spelen /
Dobbelen / wedden en sweren /
- 3215 En met scalcheden hem gheneren /
Gheljc den leken lieben
Dien sijn souden verbieden.
Craghe sijn si / alset merke /
Ten ghetiben in die kerke /
- 3220 En si datmen daer begit ghelt /
Dan gaen si herwaert alden telt.
Maer si bliuen onlanghe daer /
Sine maken hem saen elwaer
Daer men dzinct en hobeert /
- 3225 Vrouwen spzeect en bagineert.
In die kerke sijn si nobe langhe
Ten ghelese en ten ghesanghe /

- I**a si/ wilbijt verstaen/
Die de meeste renten ontsaen/
3230 **S**itten daer en sien al omme/
En swighen stille alse stomme/
En staen banden boeke dat achter.
Songhen si/ het bochte hem lachter ;
Maer si sitten daer en bronken :
3235 **T**uttel ghebzckes si en rouken.
Maer die vicarise allene
En die capellane / die elene
Ghezbent sijn en cranc/
Die moeten der kerken sanc
3240 **E**n die pine algader dzaghen
Beyde bi nachte en bi daghe/
Oste men soude cozzigeren
En uter kerken keran.
Maer die met voglen en met honden
3245 **T**aghen en beetten tallen stonden/
En haer kerke selden honden/
Die bliuen al onbesouden.
Dits niet ghelijc/ sijnz gewes :
Meeft heeft/ meest sculderij es.

Vanden state ende ghebreke der abden en der abdissen.

C. XXXVII.

- 3250 **D**ie cloestre en die prelats mede/
Die in alle verweentheide
Die der werelt toe behoert
So verbult sijn en versmoert/
Dat si niet en comen gheslucten

- 3255 **Wat si bzincken moghen of eten /**
En hebben haer rameren sonderlinghe
Daer si in houden haer wandelinghe /
En des convents goet verteren /
En hoerhelike daer met hoeren
- 3260 **Met hazen bzienden en met maghen /**
Dan sctet convent en knaghen
Een ey of enen bulen hazinc.
Dat en es niet ghelike dinc.
Cranc wermoes / case een luttelkijn /
- 3265 **Cranc bier hebben si en haer wiju**
Die sal sijn bander crancster sozen.
Den adt en dunckes niet mere verlozen
Dan dat convent mach verteren ;
Maer selbe hebben si haer kelneren
- 3270 **Mel bewaert met goeden wine /**
Den besten die comt vanden wine :
Dies bzincken si vol haer butseel.
Wibus doen si cranc gheheel
Hazen convent / des sijn gemes /
- 3275 **Dies tgoet altemale es.**
En dat convent verdient dat
Die pzoende / met mel dat /
Dat alle den laste moet bzaghen /
Beyde bi nachte en bi daghe /
- 3280 **In lesene / in singhene / in bzoech opstaen /**
Alse die der reglen sijn onderbaen /
Daer dat goet om es ghegheven
Daer si alle gader bi leven.
En es sabs niet allene /
- 3285 **Maer het es al tconvents ghemene.**

- Die abbt die soude altoes sijn
 In sijnre moncke aenschijn
 Ten dozmtre/ ten reestre en ten choze/
 So dat si sien mochten en hozen
 3290 Haers abbs volmaecte seben
 Van hogheben en van oetmoedcheben/
 En na van volghen sinen state.
 Aldus souden doen pzelate.
 Doen God Onse Here waerlike
 3295 Met sinen jongheren ghinc op ertrike/
 En hadde hi camer no spise allene/
 Maer het was al ghemene
 Dat si hadden/ vzoech en spade/
 En sijn lere en sijn pzebitade
 3300 Was ghereet met sueten woerden
 Van dinghen die ter zielen hoerden.
 Hine scheen niet der andze here/
 Maer haer knecht scheen hi mere/
 En te dienene was hi gherent/
 3305 Also hi in d'ewangelie seyt.
 Maer des selfs si nu missen
 Beyde die abbe en die abbissen/
 Die verteren nacht ende dach
 So watmen den convente afvzeken mach.
 3310 Ic vzychte dat hem God hazde swaer
 Ten ozbele sal verwiten/ daer
 Hi elken loen sal gheben
 Van dat hi hier heeft bedzeben.

Vander biddender ordenen. C. XXXVIII.

- W**outer / van desen mendicanten
- 3315 **W**oetic u een luttel ranten /
Alse minderbzueder en jacopine /
Witte bzueder en augustine /
Die lopen weder en boert
Prebiken Onſ Heren woert
- 3320 **D**en leecken volke openbaze.
Ic bzuchte dat ſi al dwaaze
Niet en segghen en en leren /
Daer ſiſe biechten en abſolveren ;
Want ſi blyende en volghende ſijn
- 3325 **H**em die hem gheeft bzoot en wijn.
Bebi ſi moeten leben
Dan datmen hem ¹ ſal gheben /
Daer gzoet perjl in legghet /
Als ons een wijs man ſegghet :
- 3330 **W**ie azm es en niet en heeft /
En met goeder ſpiſen gherne leeft /
En aen bidden legghet ſijn lijfnere /
Die moet ſijn een ſmeker ſere ;
En wie ſmeect / alſo wi leſen /
- 3335 **E**n mach niet gherecht wesen ;
En den ongherechten moetmen ſculwen /
En den ſmeker niet betruwen /
Alſo alſe die wiſe ſegghen
Die ſcriſturen in boeken legghen.

¹ Hs. hen.

- 3340 **H**oerbe / gherecheyt en nijt
 Dinlic in gheestelijc abijt
 Dele meer / sijnz gewes /
 Dan in enech volc dat es /
 En oet luxurie hebert /
 3345 **Daer** der vele mede es belect.

Hier berespt Wouter Janne van sinen worden.
 C. XXXIX.

- A**n / dit wonder dat ic hoze.
 Ghi segdt int beghin hier boze /
 Dat dat volc nu beter waze
 Want ge was : ditz contraze ;
 3350 **Want** van wat state wi spreken /
 Ghi vinter in grote gheleken /
 En albus en volghedi niet wale
 Uwer rebenen en uwer tale.
 Wouter / ren peert of een rent
 3355 **Die** en sijn niet so blent
 Van sinne alse ghi sijn.
 Men moet u in alre tijt
 Al dat knuden datmen u segt /
 Alse den kinde dat in de weghe leyt.
 3360 **Ac** segde boze / en ic lye noch des /
 Dat volc nu also goet es /
 Of beter / dat ic nu sge /
 Want hier bozmaels was ge ;
 Maer niet en makic u boct
 3365 **Dat** volc es altemale goet.
 Men heeft in allen stonden

- Beyde goede en quade vanden /
 Also men doet noch hebben daghes.
 Maer die meynighe mijn ghewagcs
 3370 Dat dat volc van ertrike
 Also goet es ghemeynlke /
 Ja blecke volc alst ye ghewas.
 Oec vermetic mi wel bas /
 Datmen nu meest trouwen siet
 3375 Ant ghemeyne weerlike diet /
 Dat sinen a?beyt daghelijc verteert
 En met suen acker hem gheneert /
 Ofte van lande te lande rent
 En met comenscape went /
 3380 Des die meneghe te dat heeft
 Ja al dies die werelt leeft
 Steet naest Gode bi desen /
 Dat willic wcl ter waerheyt lesen ;
 Ja sal trouwe staende bliuen /
 3385 Dat sal bi desen .ij. becliven.
 En es paeus / bisscop no pape /
 Kantshere / ribbere no knape /
 Selen si haer leven hier ontdaghen /
 Dese twee en moetent bejaghen.
 3390 Oec behozen si ghemeynlke
 Ten edelen goeden humelike /
 Dien God / die voersieneghe wise /
 Herst maecte inden paradise.
 Dits doerbene daert al aen steet
 3395 Dat der werelt aen gheet /
 En haer men trouwen meest aen went.
 Belghe hem die willic / in achts tuent :

- Dat sijn santsheren en pzelate
 Daer ic mi minst trouwen toe verlate /
 3400 En volc van ghersteliken abite ;
 Want si houden verkeert haer bite.
 Dat doet al nijt en ghiererehebe /
 Also ic hier voze seyde.
 Du leec man en ontfie di niet /
 3405 Dat paepscap en es sekerre niet
 Hemelrhy dan du bes¹ :
 Die best leest best es.
 Al pzebert tpaepscap Gods woert /
 En haer theologie bzinght woert /
 3410 En bu sitz daer voer haje voete /
 Du best lichte also soete
 En also weert voer danstijn Onz Heren /
 Als si sijn die di leren ;
 Want clergne sonder goet leven
 3415 En can ghene salerheyt gheven.
 Hetz beter een boghet allene
 Dan alle phylasophye ghemene.
 Al eest oer dat si di biechten
 En dine ziele verlichten /
 3420 En van dinen sonden ontladen daer /
 Du best lichte also claer /
 Ost claerre voer Gode dan hi
 Die daer absolveert di.
 Al bestu in Scristuren blent /
 3425 Daer om en twibele niet een tment.
 Dijn simpel ghelove clare
 Es voer Gode also mazer

¹ Hs. best.

- Alse cens clerck / des benic wijs /
Die .xxx. iaer lach te Paryjs.
- 3430 Cristus sprac liefliker mee
Teghen wijsken van Canane :
U ghelobe becomt mi dat
Van der papen / gheloeft mi dat ;
Want al sijn seiden en sijn horeest
- 3435 Hadde hi op die papen meest /
En die berespte hi met hazder tale ;
Maer dat wijsken bequam hem wale
Die hi opten putte vant /
En si gheloesde aen hem te hant.
- 3440 Maer wat miraculen Cristus bede /
Die papen bleven in haze quaethede.
Haze mi nu / bozpmā /
En legt hier binen sin an.
Du die lebes op binen acker /
- 3445 En te binen laboze best wacker /
Du best also seker / sijts gewes /
Alse paeus ofte bisscop es /
Tantsheren ofte ander papen /
Die altoes plucken en rapen
- 3450 Dine pine en binen azbent /
Daer du om stoets dju swent ;
So spreken si albus :
Iste est rusticus ;
Men neme hem dat hijs heeft /
- 3455 Het es scade dat hi leeft.
So tijdt men hem tserwoede an /
En so moet die onsculdeghe man
Verliesen daer sijn goet /

Weder hÿt verhoert of en doet.

- 3460 So duncket hen ghewonnen al;
Maer om batter na volghen sal
En peynsen si twint no beie :
Si houden hen aen dierste moꝝtele /
Daer si haer siele mede vertroꝝghen ;
- 3465 Want nieman en heeft ghenen moꝝghen.
Du volre / weber / coepman /
Scoenmaker / ciebermaker / stierman /
En alle die aꝝvendꝝ plegghen /
Die hier banden minsten sijn ghetwegghen
- 3470 En met pinen wint u bꝝodekijn /
Ghi selt ghinder banden meesten sijn /
En vele meerre / dat wetic wale /
Dan beken / pꝝelate ofte officiale /
Die u versmaden ofte verbꝝucken /
- 3475 En u goebeken hier afplucken /
En dat uwe berteren in welben /
En in hoberden daer si in hielden.
Sijt verbulbech / u en sal niet ghebꝝeken /
God sal u haꝝbe wel wꝝeken
- 3480 Ghinder in beekelike vier.
En wet dat u bernoge hier
Coꝝt es en verganckelike /
En ghinder u bꝝonde emelike /
Die nemmermeer inde en heeft /
- 3485 Op dat ghi wel hebt gheleest.
Sijt alle verbulbech en doet wale /
Hemelike es u altemale.
Ghi teke liebe ghemeynlike
Die sit inden edelen humelike /

- 3490 En u met redenen gheeneert /
 Of uweſſe ſelfs renten verterert /
 Ghi ſijt met Gode lief en tweert ;
 Want al ertrike / hoe dat beert /
 Doet bi u ſtaen ſonderlinghe /
- 3495 Of die werelt die berginghe.
 En oec machmen in u ſcoumen
 Meer bogheden ende trouwen /
 En Gode bzuchten en eren
 Van in pzelaten of in lantſheren.
- 3500 En ſal trouwe ſtaende bliuen /
 Dat suldi meeft toe dziben.

Vanden papen noch meer. C. XL.

- W**outer / nu ſtoecht al ſtille /
 Ic ſal u meer ſeggheſſen dan ic had wille
 Vanden papen ghiercheide /
- 3505 En van haerre nidercheit mebe.
 Waert noch te gheſciene en moghelike
 Dat die Gods Sone van hemelrike
 In ertrike comen soude
 Om te quitene onſe ſcoude /
- 3510 Also hi eens heeft gheboren /
 En hys niet en mochte ontgaen /
 En die Heylighen en die Prophten
 In hazen boeken daden weten /
 So dat traepſcap ſcker waer van dien
- 3515 Dat emmer moeſte gheſrien /
 En hi van quame alſt ſinc al maze /
 En ghinghe pzedeken hize entaze /

- Ghelijc als hi wilen dede /
 En hi van haerre ghebzeckelijchebe
 3520 Die papen berespte / vzoech en spade /
 En hi met sire pzedicade
 Dat volc trocke te hem waert /
 Doch so souden si ter waert
 Cristumme de doet beraden /
 3525 Also die scriben en die phariseuse haden.
 Die vule quade roden /
 Die papen wazen der Hoben /
 Si bekenden wel waerlike
 Dat hi comen soude van hemelrike /
 3530 En van eenre maghet werden ghebozen /
 En hi die helle soude stozen /
 En menschelike nature vertroesten
 En vander ewigher doet verloesten /
 En ons ontdoen beeweghe leuen ;
 3535 Want si hadden al bescreven /
 En noch hebben / te wazen /
 Van alden pprophten die ye wazen /
 Die alle scriben en leren
 Die heylighe toecomst Ons Heren /
 3540 Meer dan .M. jaer te bozen
 Eer dat Cristus waert ghebozen.
 Der sagghen si die wondze mede /
 Die Cristus op ertrike dede /
 Hoe hi den laserschen ghenas
 3545 En siende maecte die blynt was /
 Die blynt quam vander moeder sijn /
 En vanden water maecte wijn /
 En Cazazuse dat leuen gaf

- Daer menich Gode stont om t'g'af/
3550 Die gheueest hadde .iiij. daghe doet.
Der sagghen si die wond'ze g'zoet
Die God Onse Here togghede
Doe sine menscheit dagghede
In sice bitterre pinen /
3555 Hoe die sonne liet haer schinen
En die sterre cloben ontwee /
Die erde bebede noch mee /
Die coztine die inden tempel hinc
Scoerde ontwee om dese dinc.
3560 Heydene meesters / die tier wilen
Dan daer woenden .C.C. milen /
Bekenden wel tier selver uren
Dat die meester dogghede der naturen ;
Want si mochtent merken en weten
3565 Aen belemente en aen de planeten /
Daer men wonder aen mochte sien /
Dat voze noch na en mochte gheschien.
.Nochtan en consten dese dinghen
Die papen daer toe niet b'zinghen /
3570 Dat si get wouden igen dat
Dat Cristus ghewazech God was ;
Maer hazen hat met selre ghebacht
Sloegghen si met al haze machte
Opten onnoselen Cristomme /
3575 En dat was al daer omme
Dat hi hem haer hazthegde
Openbaer berespte en seyde /
En si oec ghewaze wo:den dat
Dat t'folc aen Cristomme las /

- 3580 En haze offerande en haze ere
 Daer af minderde sere /
 En si ghemisten banden bozelen
 En banden goeden mozelen
 Die si hadden te bozen /
- 3585 En bielen in sulken tozen
 En in so overbadegghen nijt /
 Dat si sonder respijt
 Met hazen valscheyden goet
 Cristum bzachten ter doet /
- 3590 Dat nye mensche op ertrike
 Doet en stazf so bitterlike.
 En si wel wisten nochtan
 Dat Cristus was een heyligh man /
 En dat een puer mensche niet hadde moghen
- 3595 Alsulke doet noch wonder toghen ;
 Dochtan en bestoet algader niet.
 Du merct dan en bestiet ;
 Of Cristus noch hier neder quame
 En den papen tsozdele name /
- 3600 En hem ¹ openbaer seyde
 Haze ghebzeke en arzheyde /
 En hem ² de waerheyt twint en hale /
 En dat volke altemale
 Danden papen woude keren
- 3605 En hem houden aen Cristus leren /
 So dat den papen met allen
 Ere en weerde begonste ontfallen /
 En si dan sagghen met

¹ Hs. hen.² Hs. hen.

- Dat te nieute soude gaen haer loet/
3610 Souden si daer noch niet na staen
Dat sine anderwerf daden baen?
It byrchte jaest sekerlike.
Daer om rabis u ghemeynlike
Dat ghi niet en siet op haer dade/
3615 Maer aen haje pzederade
Die si doen int ghemene/
Daer ane houdt u allene.
Nochtan dolen si som ghenoech/
En segghen meer of min ban int gheboech;
3620 Want sijn selve niet en connen binden
Dat si den volke willen ontbinden/
Alse Jacob / die bichter hoghe /
Spreekt in sijn byaloghe.
God spreekt oec selve boec mazer
3625 In d'Evangelie openbaer :
Dat si doen bes en doet niet /
Maer dat si pzedeken bes plicet.
En oec segghet hi int ghemene :
Huedt u jeghen die ghene
3630 Die hem in scapene cledze tonen /
Dat si u niene berleyden noch honen ;
Want hoe si hem ban buten doen kinnen /
Si sijn gzeipende wolbe ban binnen.
Dit spreekt God meest opten abite /
3635 Ghemaect na gheesteliker bite /
Daer meneghe grote boezheyt
Dicke onder ghebozghen leyt.
Die papen oec / dat verstaet /
Pzisen den volke dat asiaet ;

- 3640 Maer men sietse selden lopen
 Begherinc om afaet te copen /
 Gheljc dat die leke liebe
 Dat afaet halen en gheben miede.
 En oec heeft gzoet wonder mi
- 3645 Si wat saken dat het si /
 Niet en sitten si int sermoen /
 Gheljc dat leke liebe doen ;
 Nochtan datmen vele papen vint
 In Scristuren hazde blint /
- 3650 Die luttel verstaen die dinghen
 Die si lesen ofte singhen /
 Soe dat hem also gzoet noet waze
 Also den leeken te comene daze /
 Om te lerene den hemelschen pat.
- 3655 En dus scruben si al dat
 Dat si den leken volke raden
 Mede te comene te ghenaden.
 Si en pzen dienst noch etc
 Die men doet Onsen Here /
- 3660 En si dat sire minnen anc.
 Anders doen si ons te verstaen
 Dat es jeghen der kercken recht /
 Dit binden wi nu en echt.
 Es die kerke ghebzoken ofte ontdect /
- 3665 Of wat dinghen dat daer in ghebzeet ¹ /
 Eest clocke / boeke ofte outer laken /
 Keic / oznement ofte ander saken /
 Sine gaben daer niet toe een mite ;
 Maer si willen sijn quite

¹ Hs. ghebreeect.

- 3670 **D**an allen coste / dieſe benic uzoet /
Daer men Godſe dienſt mede doet.
Dit en ſijn gheen goede exempel.
Si hozen ten huſe vanden temple /
Maer ſi en ſijn Gode gheen aelmoefene ſculderch ;
- 3675 **D**ieſe benic haude onverbulderch
Dat ſi gheben albus van hen keren /
Al ober al ten dienſte Onſe Heren.
Ic ontſie mi deſe / ſonder waen /
Dat ober hem noch wt ſal gaen /
- 3680 **E**n datſe noet ſal ſijn ſere
Dat het God met plaghen here ;
Want hetſe gheſent van ouden daghen
Datmen noch ſal die papen jaghen /
En die kerke doghen ſal /
- 3685 **E**n bider papen ghebruke al /
So dat paeuſe en cardinale /
Biſſoppen en tpaepſcap altemale
Haer crunen ſelen bercken doer den daer /
En hen bergghen hier en daer /
- 3690 **O**fte tſolt ſoubſe verſlaen ;
En dan ſal kerſtenheyt ſtaen
In ſo gzoten vernoge / dat voer dien
Dieſe ghelike nye en waert gheſien.
En die dan Gode minnen
- 3695 **S**elen ſo bzuete ſijn van ſinne /
Dat ſi Gode met erenſte gzoet
Selen bidden om die doet.
Dit vernoge ende bit meſſal
Sal bi den papen comen al /
- 3700 **O**mbat God ſal willen dat ſi

- Dem rozzigeren en beteren hier hi /
 Bi deser plaghen / bi desen hebhanghe.
 Maer en sal niet bueren langhe
 Si en selen te payse comen weder
 3705 En haer ghierrecht legghen neder /
 En andze onnutte seden
 En hem dat hueden dan si deden /
 En men sal hem meer eren doen
 Dan nogt te hozen was gheploen.
 3710 Aldus hebbe hozen Igen
 Someghen prophetien.
 En daerna sal ene ghemeyne haert
 Comen ten heylighen lande waert /
 En dat selen minnen scone en waer
 3715 Die kerstene van Oziende /
 En grote plaghe en pine
 Selen hebben die Sazafine.
 En daer na sal comen Antkerst /
 En sal segghen dat hi es kerst /
 3720 En sal wonder doen in vele wisen /
 En hi sal verboeghen dinghen bekisen /
 En aen hem selen sonder te beyden
 Dallen vele Huden ende heghene /
 En selen wel wanen dat hi
 3725 Cristus / die Gods Soue / si;
 Maer als ghewaze werden des
 Dat hi een valsche prophete es /
 So selen si ghelyc met allen
 Anc der kerstene wet vallen.
 3730 Dan sal kerstentheit hebben jonc /
 Dan sal een herbe sijn en een conc /

- Alse Cristus selke doet verstaen ;
En hier na sal comen saen
Die eyfelike doemsdach
- 3735 Die elc mensche wel bzesen mach /
Daer God elken loen sal gheben
Na dat hi hier heeft bezeben
In deser azmer werelt hier :
Den quaden in dat ewighe hier.
- 3740 Daer en sal helpen gheen spyken /
No gheen bezegghen / no gheen smeken /
Men saels daer twint om legghen.
Coten goeden sal God segghen :
Comt ghi ghebenedide algader
- 3745 In dat rike mijns Vader /
Dat u bereet es gheweyntlike
Vanden beghinne van ertrike.

Wat leven tpaepschap houden soude. XLI.

- D**u so segt mi / liehe her Jan /
Wat leven souden si leyden dan
- 3750 Die papen / dien so vele ghebzeert
Dat ghise aldus sere verspreect ?
Si hebben u negherinc qualijc ghedient.
Ghi schijnt so clegne sijn haer bziemt /
Dat toendi in u redene wel.
- 3755 Cwazen ! Wouter / dat es spel.
Ic ben haer bziemt / hoe dat gheet ;
Maer dat si mesdoen datz mi leet
Die ghene diet ghelobe souden
En die wiet staende houden /

- 3760 **Eñ Cristus vicarije mede**
Gheset in sine heylighe stede /
Dat die niet sonden sijn ghebonden
Die vergheben die sonden /
Eñ die sonbazen absolveren moghen /
- 3765 **Dat bunctmi qualijc voeghen.**
Wouter / papen souden wesen
Al puer / vol der Gods bzesen /
Oetmoedech eñ ghestaderch /
Ontfermhertich eñ ghenaderch /
- 3770 **Waerwoerdech in haze spzaken /**
Eñ gherecht in allen saken /
Eñ souden altoes selve hant:ren
Dat si den volke sermoneren /
So dat bejde wijf eñ man
- 3775 **Goede exemple namen daer an.**
Sonderlinghe reyne van libe /
Want haer wet verbiedt hem wibe ;
Ghemate van dzancke eñ van ate /
Scoppen noch scheren opte strate /
- 3780 **Simple wandelinghe eñ abite /**
In bzesen leuden hazen tijt /
Eñ der kerken goet bzoech no spade
Niet vertren in overbade /
Noch oec ontspazen / om dat si
- 3785 **Haer maghe selen goeden daer bi ;**
Want Cristus vaderlike goet /
Daer hi om stozte sijn bloet /
Dats over haer noetbozft blijft /
Als ons een goet man bescreijft /
- 3790 **Dats der azmer recht ghebeel /**

- Of men soudt keren al gheheel
In meerberneffen der eren
En des diensts Ons Heren.
So souden si in haze dinc
3795 Den wech gaen dien Cristus ghinc /
En leyden sijn leven sijn ;
Want si sine iongheren sijn
Die gaen souden sinen pas /
Want hi vierste pziester was
3800 Daer na si hen hier souden
Kegeren ende houden.
Dat hoechste dinc dat enech es
Dat pziester scap / sijn gewes ;
Want pziesters in waerre saken
3805 Den ghenen moghen maken
Die hen selven ghemaect heeft /
En daer toe algader dat leest.
Des Onse Vrouwe no dingte sijn
En gheen mechtich en sijn /
3810 Dat bermach die pziester allenc
Met dinghen hazbe clene /
Dat es met moezden bile.
An pziesters / lede keytibe /
Hier op so soude dincken
3815 Also ghi in etene en in dzincken /
An hoerden en in obertuldeyden
An vzecheyden en in ghierrecheyden /
En in oncuuscheyden sit /
Daer ghi u leven in verflit.
3820 Legt af den ghereghen name
En uter bulre oncuyscher blame /

Eñ gaet den wech dien Cristus heeft ghegaen/
Of ghi sult onlanghe staen
In rusten ende in eren/
3825 Als ons die pꝛophetien leren.
Wouter / busbanen leben souden
Met rechte die pꝛiesterꝝ houden/
Die leben wouden in eren/
Eñ behouden die hulde Ons Heren.

Vander vreeslijcheyt des ordeels. C. XLII.

3830 **L**eve kindꝛe / nu verstaet /
Want dit ons allen anegaet /
Dit sal die dach wesen
Van gꝛoten anꝛte eñ van bꝛesen /
Van gꝛamscape eñ van bitterheyden /
3835 Dieꝝ wi allen moeten ontbeden.
Daer sal die gherichte rechter staen.
Die woerde die wt Hem selen gaen
Selen die herten doersniden /
Gheijc dat sweert / in beyden siden /
3840 Eñ daer sal hi oec togghen
Doer allen menschen ogghen /
Consen berwite / sine wonden
Die hi ontfinc voer onse sonden /
Metten bꝛeesliken aensichte /
3845 Eñ elken sal gheben ghichte
Van dat hi hier heeft bedꝛeben.
Die inghe selen debben /
Eñ die heylighen selen daer
Come doꝛzen spꝛeken van daer ;

- 3850 En Onse Vrouwe / sijts gewes /
 Die des rechters moeder es /
 Sal in groten anrte staen.
 Wat selen dan anevaen
 Azme sonbazen / alse dese
- 3855 Anrte selen hebben en vzeese ?
 Want wi en selen nergghen
 Ghewiken connen noch ons ghebergghen /
 Wi moeten allen openbaer
 Doer sijn aenschijn staen daer /
- 3860 En al ghescreven voer ons hoet
 Onse werken cleyn en gzoet /
 Alse een dief als en als
 Die probeets heeft opten hals.
 Hoe vzeesselijc selen si dan scyden
- 3865 De ghene die de dubele legden
 Dan daer selen inder hellen /
 Daer si ewelijc selen quellen /
 En ghescheben sijn van allen troeste /
 En van hopen van verloeste !
- 3870 Wat peynsen wi / azme kegtibe /
 Die ons in desen cozten libe
 So sere verheffen tallen uren /
 Daer wi so onlanghe in duren ?
 En es nieman seker teser stont
- 3875 Of hi leven sal tabont /
 Of waer sijn ziele sal raste outfaen
 Also langhe als een oghe opslaen /
 Alse hi scheidt van desen libe.
 Laet ons dan / azme kegtibe /
- 3880 Hier op altoes letten ¹

¹ Hs. micken.

Eñ desen dach voer ogghen setten/
 Oste wi midſ ber gzoter hzefen
 Het te beter mochten wesen.

*Wat die mensche es, ende vander bitterheyt der hellen,
 eñ vander zuetecheyt des hemelrijs. C. XLIII.*

De hem wel bepeynsen woude
 3885 Wanen hi quam eñ waer hi soude/
 Eñ hoe cranc hi es creature
 In die menschelike nature/
 Eñ daer om dencken tallen stonden/
 Hi soude hem te vat hueden van sonden.
 3890 Du denct / mensche / wat waerstu dan
 Eer dat bi dijn vader wan/
 Eñ hoedanerh waerstu ghebaen
 Doe bi dijn moeder hadde ontfacu/
 Daer die .ij. bule bloede te samen
 3895 Ander moeder lichame quamen?
 Gheboert waerstu inder moeder dijn
 Met bloede ontweert alse fenijn /
 Met wec in gzoter onsuberhede.
 Daer comstu op de werelt mede :
 3900 Alle bliscap es bi diere /
 Weenen eñ screpen es dine maniere/
 Dat mist eñ al dat quaet
 Dat van dinen libe gaet
 Maerstu onder dijnſ selfſ Ihs /
 3905 So cranc bestu eñ so kenrtijf!
 Dijn lichame en es anders niet
 Dan een sac / diet wel besiet /

- Duïnessen al vol ghetoghen /
Al schijnstu scoen voer den ogghen.
3910 Du best binnen bleesch en bloet /
Dat en cozzē noch warden moet /
Stinckende / vule en onrege /
Ende der woꝝme spise ghemeyne.
Hoe du berhefs den lichame dijn /
3915 Nochtan moet emmer bleesch sijn
Dat ter werelt quam naect /
Dan vultre materien ghemaect.
Merket in dijn herten gꝛonde
Wat du laets gaen wt dinen monde /
3920 Wt dinen nase / wt dinen ozen /
En wt alle den gaten die behozen
Te dinen libe / voben en beneden /
Hoe se alle sijn vol vultreheden
Dat niet vultre en mochte sijn /
3925 Na vultre en es gheen swijn.
In dꝛoefheden waerstu ghebozen /
En al dijn leben hebstu tozen /
Anxt / pine en soꝝghe gꝛoot /
En daer na smaectstu die bitter doot /
3930 En beste spise der woꝝmen dan :
Des en mach ontgaen gheen man.
Waertoe versterstu di soe sere
Om der werelt lof en ere /
En di in soe coꝝten daghen
3935 De woꝝme eten selen en knaghen ?
Du en maex dine siele niet scone
Met goeden werken / alse crone
Dooꝝ Gode te dꝛaghen in hemelrike /

Eñ vooz dingle ghemeynlīke.

- 3940 **C**wy heefstu dine ziele ommaze/
Eñ setz dījn vleesch boven hāze ?
Daer eꝯ ber kedene seer ontsient/
Daer die vrouwe der diernen dient.
A. ziele eꝯ beter / dat weet wale /
- 3945 **D**an dese werelt altemale.
Dat toonde die Here der waerheyt /
Die ute den trone der Dieboldicheyt
Dan sinen Dader hier neber quam
Eñ menschelike bozme aen nam /
- 3950 **E**ñ daer hi hongher doghede eñ coube /
Dozste eñ smade menichsoube /
Eñ aen enen cruce sterf /
Eñ offerde tier selber werf
Sine ziele vziendelike
- 3955 **S**inen Dader van hemelrike /
Alse een lam zwighende stille /
Eñ al om der zielen wille.
Of Cristuꝯ dan sonder letten
Sine ziele vooz de dine sette /
- 3960 **C**wy gheestuse dan / onwaise /
Om dinc van soe clegnen pꝯise ?
Dijn ziele eꝯ doch ewelike /
Eñ dījn lichaem eꝯ sterfelike
Eñ sal in aschen keren /
- 3965 **D**ien du doeste soe vele eren.
Du singhes nu herde sere /
Eñ peins om goet eñ om ere ;
Du beste eet avont doot /
Dijn ziele vaert in gꝯoter noot /

- 3970 **Eñ dñjn lijf/ dattu heefſ ſoe weert/**
Wert banden woꝝmen verteert.
Waer ſouden wiſe nu binden
Die de werelt ſoe ſere minden /
Eñ die wi in coꝝten daghen
- 3975 **Wat onſ wandelen ſaghen ?**
Dan hem en eſ ander woꝝme
Bleuen dan aſſchen ende woꝝme.
Si waꝝen menſchen alſ għi ſijt /
Eñ leiden haꝝen tijt
- 3980 **Wat ſierheden eñ weelden gꝝoot /**
Eñ op .j. ure waꝝenſe doot /
Eñ tſeeſche eſ der woꝝmen ghichte
Eñ die ziele der hellen lichte.
Cume eſ van hem memoꝝie.
- 3985 **Wat helpt hem nu haer ydel gloꝝie /**
Wacht/ meꝝeniede / weeldich leben /
Dat ſi te deſer werelt dꝝeuen ?
Waer eſ haer lachen eñ haer ſpel ?
Waer eſ haer hoꝝerbe/ haer rijt ſel ?
- 3990 **Dan ſelker bliſſcap duſdaen dꝝoꝝfheyt!**
Dan ſelker weelden duſdane onſalicheyt!
Sijt ¹ hoꝝſtenich wel van dien/
Al dit ſelbe mach di għeſchien ;
Want du beſt / te waꝝen /
- 3995 **Alſoe wel menſche alſ deſe waꝝen.**
Du beſt menſche għemaect van eerden /
Eñ eerde ſaltu noch weerden
Alſ comt dñjn leſte dach/
Die maꝝghen lichte weſen mach.

¹ Hs. Siet.

- 4000 Du moets eimmer sterben / dat's claer /
 Ma2 du en moets hoe ofte waer ;
 Ma2 die doot / weet wel dat /
 Verbeyt ' d'ijn in elke stat.
 Bestu vzoet / soe selbi mebe
- 4005 Haers verbeiden in elke stede.
 Dolchstu den bleesche d'ijn /
 Ant bleesch saltu ghepijnt sijn.
 Begheerstu behagelheyt en sierhebe
 Den lichaem te sterene mebe /
- 4010 Du salt voo2 dat ornament
 hebben di al omtrent
 Wo2me en ghesensijnde flecken
 Die d'ijn lijf sellen bedecken ;
 Want die gherechtigheyt On's Heren
- 4015 En mach ander's niet leren :
 Si moet gherecht bonnesse gheben
 .Nae dat verbient onse leven.
 Die de werelt meer minnen
 Van Gode in al hazen sinnen /
- 4020 En die ghenuechheit versmaden
 Om haer kele die si versaden /
 En die regnicheit van live
 Om quade ghenuechte van wiibe /
 En der ghiericheyt altoes volghen
- 4025 En op mate sijn verbolghen /
 Die selen alle / te wa2en /
 .Metten dubelen ter hellen wa2en.
 Wat rouwen sel haer wesen !
 Wat jammer en wat g2oter v2esen

¹ Hs. Verbeyts.

- 4030 Daer men dan die quade al
 Vanden goeden scheyden sal /
 En vanden besrouwene Onſ Heren /
 En inder dubelen macht sal keren
 Met hem in dat ewighe vier /
- 4035 Daert es alsoe onghelijer
 Buten hopen van allen goede
 Inder eweliker gloebe !
 Want die zielen die pinen daer
 En hebben nemmermeer ruste / datſ waer ;
- 4040 En wat pinen datſi doghen
 Nochtan si niet steruen en moghen /
 En nae dat haer mesdaet es goet
 Heeft elke pine inder noot.
 Men sal daer anders hozen niet
- 4045 Van wenen / criten en groot verbziet /
 Suchten en gheslach van handen /
 En crijfelinghe van tanden /
 En alle maniere van rouwen ;
 En oer salmen daer scoutuen
- 4050 Egselike woorme en menich serpent /
 Die daer crupen selen omtrent
 Ongherust / in allen stonden /
 Doo haer kele en door haer monden /
 En die onsalichlike aenschijn
- 4055 Die niet egseliker en mochten sijn.
 Dus moeten alle sielen sekerlike
 In die helle oft in hemelrike.
 Du kies en wi dat een vanden tweeen :
 Of in die helle den langhen ween /
- 4060 Of in hemelrike emmermere

- Blyde te sine met Onsen Here.
 Goet en quæet / hoowaer gheleit /
 Sijn beibegader hoow ons gheleit /
 En te dien wi willen moghen wi
 4065 Die hant steken met wille bzi.
 Slaen wiise aen tquade / wi moghen bzesen
 Die toymente die ic hebbe ghelesen ;
 Slaen wiise aen tgoede / wi binden
 Deeweghe bliffcap sonder inden /
 4070 Dat's Gode sien en met Hem leben /
 Met Hem / in Hem / sonder sneben ;
 Want die Hem heeft hi heeft al /
 Goet en zoude sonder ghetal.
 Hi es dat oberste goet /
 4075 Daert al bi stree en opt stoet.
 Daer es die oberste salichede
 Entie oberste bliffcap mede /
 Wyheit en caritate gherecht
 En eweghe sekerheit ghehercht.
 4080 Daer es ghenuechte en scoenheit met /
 En al in ewicheiden gheset.
 Daer es bzedde en claerheit /
 Suetheit / minne / eendzachticheit /
 Ewelijc leben ende raste sijn /
 4085 Des nemmermeer eynde en sal sijn /
 Daer nemmermeer nacht en luuct /
 En elc sijn's Heren wille ghebzuuct.
 Bibben wi den Here alder heren /
 Dat Hi ons alsoe moete keren
 4090 Dit allen fauten en ghebzeken /
 Seide die papen en die leken /

Dat wi moeten werben gheselt
Metten ghenen die ghetelt
Selen sijn ter saligher scazen /
4095 Soe dat wi tsamen moeten hazen
Ter blijsscap die niet en vergheet /
Die Hi den salighen heeft ghereet /
Die noyt oze en hoorde no oghe en sach /
Noch gheen herte overpeinsen en mach.
4100 Des onne ons en ghebe sijn volleest
Die Vader / die Soue / die Heilighe Gheest.

Noch meer vanden wiven.

- M**eneghe selsene maniere
 hebben voghele ende diere /
 Hier si plegghen in haer leben
 Die hem nature heeft ghegheben.
- 5 **Ma**z dat selffenste dier sekerlike
 Dat ic weet in eertrike /
 Dat dunct mi dat wijs wesen ;
 Want en hebbe niet ghelesen
 Dat enich dier opter eerde
- 10 **Hogt** anders get begheerde
 Van ghebaenen of van figuren
 Van si hadde van naturen ;
 Want elc dier en voghel / die leeft
 Nae dat sine nature in heeft /
- 15 **Wij**seliker hem daer na hout / sijts vzoet /
 Van de mensche hedenbaghes doet.
 Dit segghe ic al biden wiben /
 Daermen wonder af mach scriben ;
 Want dat wijs es soe sot /
- 20 **Doer**me / ghebaene / die haer God
 Si naturen heeft ghegheben /
 Die versmaet si in dit leben /
 En nemen hem boven naturen ane
 Andze vorme en andze ghedane ;
- 25 **Want** nature nae haer recht
 Gheeft hem dat hoet stercht :
 Daer maken si ane grote hoozne
 (Ic wane sijt doen te Gods toozne) /

- Eñ comen ter kerken eñ ter feesten
30 Ghehozent ghelijc stommen ¹ beesten /
Des hem nature niet en an.
Woorden si ghebozen nochtan
Met hoozen / si souden hem scamen /
Eñ souden se decken waer si quamen.
35 Maer om dat hem nature verbiedt /
Soe erst ² meest dat hem gheniet ;
Want waermen tijt meest af weert /
Die dinc si alre meest begheert.
Eñ oec soe en ghenueghet hem niet
40 Die verelme / die hem veriet
Die nature van Godes halven ;
Maer si smeren eñ salven
Haere aensichten / om dat si
Te scoene scinen / eñ bedi
45 Dat si te meer selen sijn besten
Beide van desen eñ van dien.
Maer als een meester heeft vernist
Een beelde met al sere list /
Dat scone blicet als gout /
50 Nochtan soe eest binnen hout :
Alsoe ghelikerwijjs es .j. wijf :
Alse si heeft vernist haer lijf /
Dat scone blicket eñ schijnt /
Dat es al om niet ghepint /
55 Dattere was dat moet daer bliben /
Dat en canse niet verbiben.
Nochtan heeftmen scande banden meesten /

¹ Hs. stomme.

² Hs. eest hem meest.

- Al ober al tallen feesten /
Gheleende clebet te bzaaghe ane.
60 En es die gheleende ghebanc
Alsoe grote scande niet ?
Jaet / diet te rechte wel besiet.
Doch meer es selsence haer sebe ;
Want in alre wonderlichebe
65 Setten si al haer begheerte :
Si sleppen na hem haer lange steerte
Ghelijc serpente / .ij. ellen lanc /
Die hem volghen na hazen ganc /
En hebben daer ghenuechte in /
70 En setten immer hazen sin /
Haer ghebachte en hazen moet /
Jeghen nature en jeghen spoet.
Si hebben lieber beesten ghebanc
Dan menschelicheit te bzaaghe ane.
75 Dwijf mach oec onlanghe zwighen /
Maer cuitzen / selben en crighen /
Daer toe steet altoes haer moet.
Het is lettel enech man soe vzoet
Dat hi sijn wijf / alse hi wille /
80 Can gheboene zwighen stille ;
Maer spreken dicke doet hise ghereet /
Ja vele meer dan si weet.
Behenderch / subtyl sonderlinghe
Soe es dwijf in allen dinghe
85 Daer bedrieghenesse toe hoort /
Want si connen ghelaet en woort
En veinsen dat dan nemen el.
Dat hebbense ghetoent wel

- Hier te hozen aen menighen man
90 Die de wijsste wazen nochtan
Diemen in die werelt wiste /
Die bezoghen si met liste /
Beide Abame en Sampsoene /
Dabitte en Salomoene /
95 En daer toe menighen wisen man
Die ic ghenuemen niet en can.
Wat holpe dat ic vele seide
Van der wibe wonderlicheide ?
An mocht's u binnen .viij. daghen
100 Al te bollen niet ghewaghen ;
Want en es filosofhe no propheete /
Noch ander meester no apoteke /
Si en dichten alle ende scriben
Van der wonderlicheit der wiben.
105 Daer om eest soetheit en anders niet
Dat icker abe scribe yet.
En ngemen die dit sal sien
En begripe mi in dien
Dat ic dit segghe van goeden vrouwen /
110 Daermen alle doghet aen mach scouwen ;
Want hem en mochten alle die leven
Te bollen p'ij's niet ghegheben.
-

Dit es van ghevene.

- G**od die was booz alle begheu /
 Door alle begheu stont Hem sijn sen
 Op gheben / en segghe u wel waer bi.
 Hemel en eerde maecte Hi /
 5 En daer toe menighe creature /
 En daertoe menighe figure.
 Daer nae soe maecte Hi den ¹ mensche
 En alle dinc na sinen wensche.
 Des sijn wi Hem sculdich te dancken daer af
 10 Dan dat wi hebben ; want Hijt ons gaf.
 Noch gheesti ons dagheltz emmer boozt.
 Een here woende te Rome in die poozt
 Die Gods gheben wel verstont /
 Dies gaf hi boz Hem menich pont /
 15 Datment cume tellen mochte
 Dwonder datti met ghevene wozchte.
 In midben sire salen stont
 Een pileer gzoet en ront /
 Dien haddi doen maken hol
 20 En habbene gouts doen ghieten vol.
 Dit hadhi heymeliken bedreben /
 En buten al omme stoet ghescreben
 Met gulbenen letteren bus daer an :
 « Ghes ! God gaf den ghebenden man. »
 25 Doe woude God sijn gheben lonen
 En in sijn hemelrike cronen /
 En eweliken daer inne erben.

¹ Hs. de.

- Doe bleef hi stec liggheude opt steruen :**
Hi ontboot enen jonghelinc /
 30 **Sinen sone / die kooz hem ghinc.**
« Sone / seiti / hout den zede ;
Want du saechz dat ict dede /
En leesz tghescreste aen den pilaer :
« Ghel! God sal di gheben naer. »»
 35 **Die goede man sciet van eertrike /**
En sijn sone gaf milbelike.
Soe langhe bedi dit en bedzeef
Dat hem herde lettet bleef :
Hi versette lant / huse en doroghe /
 40 **Hem wiesz ane commen en sozoghe.**
Eens quam hi in huusz ghegaen
En sach tghescreste ghender staen /
Dat God den ghebenden ' man gale.
Doen zwoer hi hi sout doen ave /
 45 **Bedi het had hem gheloghen**
En hi waerre mede bedzoghien /
En het hadden leuende doot.
Hi nam enen hamer gzoet
En sloech daer op met gzammen sinne.
 50 **Die steen hzar / want hi wasz binne /**
En dat gout quam wte gheronnen.
Sijn gheben heeft hem dit ghelommen ;
Bedi en habbi niet ghegheuen /
Het waerre in verdozghen bleuen.
 55 **Doen danctzsz Gode / en seide hi soude**
Gheben / altoez hi gheben woude /
Want hem niet en mochte ghebzeken.

¹ Hs. gevende.

- Du wil ic hoopz van gheben spreken.
 Gheben es dat hoorchste goet /
- 60 Gheben dzac tÿsaber tozenmoet /
 En bede Hem sinen hemel scozen /
 Daer ¹ noyt man in quam te bozen.
 Gheben bede Hem stozten sijn bloet ;
 Gheben bluschte die helische gloet /
- 65 Daer wi toe wazzen vercozen :
 En ² bade God wi wazzen verlozen.
 Nemmermeer en sal gheben enden ;
 Gheben maert dingie u ghebuere /
 En den dubel cant verblenden ;
- 70 Gheben can die helle bermueren
 En den hemel ontgleden ;
 Gheben sal sine creaturen
 Ce Gode inden hemel senden /
 Dan daer si nemmermeer en wenden.
- 75 Gheben doet hoopz u inden trouc
 Die inghelen bidden allegader ;
 Gheben doet papen singhen scone /
 Gheben es der sunden ontlader ;
 Gheben es der sielen crone /
- 80 Hier es gheben alberader /
 Gheben es God selve in loene :
 Hetz Gods kint / Hi es ghebens vader.
 Gheben dat mast wt soe hoghen
 Dat nieman verbeterer en can ;
- 85 Gheben steet hoopz Gods ogghen /

¹ Hs. Dat. — De verzen 64 et 62 staan in het Hs. onderling verwisseld.

² Hs. En.

- En bidt altoes hooz den man ;
 Gheben doet alle bliscap togghen /
 En het es alre hzoefsheden van ;
 Wie gheben mach / hi mach poegghen
 90 Datmen ontfceeght den hzecken man.
 Gheben gheeft den dief sijn ere /
 En den hzueden stoppet den mont ;
 Gheben sterct ¹ den cleerc buten here
 En segghet : hem en es gheen wijsheit cont.
 95 Gheben verheft den dommen sere
 En gheeft hem rente en menich pont /
 Gheben es algaerber here en here :
 En vant nyeman soe hogghen bont.
 Gheben gheeft den ridderen segghen /
 100 Daer si comen inden wiighe ;
 Gheben leert mi alle wegghen
 Hoe ic mach mijn lief gheerighen ;
 Gheben es goet als ics pleghen /
 Het doet mi dienen en uigghen ;
 105 Gheben / in waent es becliben /
 Ghene dogghet en selmen van hem zwigen.
 Danden ghebene hebdi ggehoozt /
 Van dat u God gheeft des gheest hoort /
 Ghi coemter met inde hemelsche poozt /
 110 Of ghine vint ghinder niet een oert.
 Heeft u die ghiericheyt verdoozt /
 Soe werdi in die helle versmoert ;
 Want hzecheyt is hooz Gode moozt.
 Hier omme werct nae mine woozt

¹ Hs. steet.

(284)

115 En wilt alteen gheben /
Soe moeghdi comen onghestoort
In dat eweghe leben.
Daer moeten wi comen sonder sieben !

AMEN.

TAFEL VANDEN ANDREN BOEKE.

	Bladz.
PROLOGHE	157
Capittel.	
I. Hier seghet Jan dat tfolc nu also goet es alst ye was. . .	141
II. Hoet coemt dat wi die vorders meer prisen dan die nu sijn. . .	144
III. Hier proeft Jan die voerseyde dinghen met exemplen . . .	146
IV. Exemple int Nuwe Testament.	151
V. Bi wat redenen dat tfolc nu also goet es alst wilen was. . .	152
VI. Waer bi men wilen eer meer marteleren vant dant nu doet. . .	153
VII. Waer bi die goede liede nu gheen miraculen en doen also si wilen daden.	156
VIII. Waer bi den oudren dunct dat tfolc wilen beter was dant nu es.	158
IX. Waer bi der doctslaghe so vele sijn	159
X. Vanden overspelen die redene.	165
XI. Vander lantsheren state en haer ghebreke	165
XII. Hoe lantsheren leven soudren en van haren ghebreken . . .	169
XIII. Vanden state en vanden ghebreke der scepenen	175
XIV. Hoe men een stat regeren sal	178
XV. Exemple vanden Romeynen	181
XVI. Dits van Onsen Here	186
XVII. Vander avonturen	191
XVIII. Van drien principalen wetten.	194
XIX. Vander heydene wet.	196
XX. Vander joedscher wet	197
XXI. Vander kerstene wet.	199
XXII. Wanen dienstliede en eyghen liede quamen	202
XXIII. Welc edelheyt en onedelheyt es	204
XXIV. Hier onderspreken hen Wouter en Jan onder hen beyden. . .	208
XXV. Van menegherande staet des volx.	209

Capittel.		Bladz.
XXVI.	Van groter doghet des priesterscaps en des maghedoems.	211
XXVII.	Vanden groten orbore die coemt vanden coepman ende vanden ackerman	214
XXVIII.	Vanden levenc daer men mede comen mach ter zalich- heden.	218
XXIX.	Vanden .X. gheboden	225
XXX.	Vanden .VII. hoefsonden	224
XXXI.	Vander wive selsenheyt, ende dat si sijn onder den man.	226
XXXII.	Noch vanden wiven	229
XXXIII.	Een exempel vanden wiven	235
XXXIV.	Noch meer vander manne vianden.	236
XXXV.	Vanden goeden wiven	237
XXXVI.	Vander papen state en ghebreken	245
XXXVII.	Vanden state en ghebreke der abden en der abdissen.	246
XXXVIII.	Vanden biddenden ordenen	249
XXXIX.	Hier berespt Wouter Janne van sinen woerden	250
XL.	Vanden papen noch meer	255
XLI.	Wat leven tpaepschap houden soude	263
XLII.	Vander vreeslijcheyt des ordeels	266
XLIII.	Wat die mensche es, ende vander bitterheyt der hellen, en vander zueticheyt des hemelrijx	268

	Noch meer vanden wiven	276
	Dit es een exempel van ghevenc	280

Hier beghint dat boec vaud' wraken

Allen kerstene menschen
 die na gods gracie wensche
 Gueue onnuete knecht
 Va sinne ze ploomp en slecht
 G etter graven van onsen here
 D ie met he duere emerveere
 S inre pauwels segghet die lere sijn
 A lle scrifte die ghescreue sijn
 S yu woulen lernghē ghescreue
 D at wi dbelste selen leuen
 E n dat archste selen vhen
 A llo wijt ghescreuen sien
 D aer om lo biddic met trouwe
 H e die die boec sele trouwen
 D at hi studen met sinne
 D ie materie diet heeft name
 E n daer ane willen leren
 K enne die wecke ons hen
 W at als ons dauid seyt
 S pruyt daer wi alle wytheyt
 W at die wi gods wecke es
 E s we fire
 E n god soude wecke soud' beyde
 E n dat sine outser wecheyde
 W at sine make sekerlike
 M enegherande es op errike
 G n comt oec tenen doppe
 A ls me daer must mit ope
 S od gheue ons sijn wecke als
 D at wi ewelijc sijn met he vroe
 D es d boec va gods make
 G od laet mi wel ghevaken
 S od dat mi mena en begripe d m
 D at hoert hier mijn beghin

Hss. uit de Bodleiaansche bibl. van Oxford

PHOTOLITHOGRAPHIE PROCÉDES ASSER ET TOUVEY

Imp. Simonau & Loovey, Brux.

HET BOEC VANDER WRAKEN.

PROLOGHE.

- A**lle kerstenen menschen /
Die na Gods g'ratie wenschen /
G'uetic / onnutte knecht /
Van sinne zere plomp en slecht /
- 5 Metter g'ratien van Onsen Here /
Die met Hem duere emmermeere.
Sinte Paulus segget / die lerere sijn :
Alle scriften die ghescreven sijn
Sijn tonser leringhen ghescreven /
- 10 Dat wi d'beste selen leven
En dat a'zchste selen blien /
Also w'ijt ghescreven sien.
Daer om so biddic met trouwen
Hen die dit boec selen scouwen /
- 15 Dat si studeren met sinne
Die materie diet heeft inne /
En daer ane willen leren

Kennen die bzeese Ons Heren ;
 Want / also ons David seyt /
 20 Spzingt daer wt alle lofszengt ;
 Want die wt Gods bzeesen es
 Es wt sire hope / shtz ghetoes ¹.
 En God soude wzeken sonder beyden /
 En dade sine ontfermecheyde ;
 25 Want sine wzaeke sekerlike
 Menegherande es op ertrike /
 En comt oec tenen cloppe
 Als men daer minst mict oppe.
 God ghebe ons sijn bzeese also
 30 Dat wi eweljc sijn met Hem bzoee.
 Dit es dboet van Gods wzaeken.
 God laet mi wel gheraken /
 So dat mi nieman en begzipe der in.
 Du so hoert hier mijn beghin.

Vanden yersten wraken Ons Heren. Cap. 1.

35 **I**n dien dat ic merke en scouwec
 In doude Testament en int nouwe /
 In hystozien en in cozniken /
 En in anderen bez gheliken /
 Hoe God te meneghen stonden
 40 Ghewozen hebet die sonden /
 En noyt gheboghen en woude
 Dat onrecht langhe staen soude /
 En wzaert altoes swaerlike /
 Soe ontse ic mi sekerlike

¹ Het hs. heeft alleen *Es wt sire*; het overige van den regel is onbeschreven.

- 45 **Dat God sal wzenen donghelike /**
Dat hi heeft bi vele daghen
hazbe guetlike verdzaghen /
Wils sice ontfermeheyt.
Maer ic duchte sine gherechticheyt
- 50 **Hem daer toe sal verwerken saen /**
Dat hi hazbe swaertlike sal slaen ;
Want die edele gherechtichede /
Daer alle doghet in houdt stede /
Es int errike al verdzeben /
- 55 **En hier en es niet anders bleven**
Dan hoerbe / ghiericheyt en nijt.
Ay / Gods Sone ghebenedijt !
Laet uwe wzake stille staen /
En en wzeect niet also saen.
- 60 **En hoe God / die altoes leeft /**
Dan beghinne ghewzoken heeft /
Dat willic u toenen claer
Met exemplen hier naer.
Merct yst aen Lucifere
- 65 **Die banden inglen was een here /**
Hoene God om sinen overmoet
Wazp inder helscher gloet /
Daer hi en sijn gheselschap al
Ewelje in quellen sal.
- 70 **Merct oec hoe hi aen Wdame wzac**
Dat een ghebot dat hi wzac /
Diet aen Wdame allene /
Maer aen alle mensche ghemene /
Dies noch heden alle daghen
- 75 **Alle die werelt mach beclaghen.**

- Du merct noch met sinne
Van Abaems sone Lagmne /
Die sinen bzoeder sloech doet
Van hate en van nide goet ;
- 80 Daer om datten God ten selven stonde
Dermalendyde metten monde /
En seker / als ment bescreven vint /
Scoten doet sijn selfs kint.
Du merct hoe God op eenre stonde
- 85 So swaerlijc was die sonde /
Doen hi den mensche was so gram
Dat hi hem allen bleven nam
Merter delubien goet /
Daer si alle in bleven doet.
- 90 Sonder si .biij. behielben bleven /
Die in die azke henen dzeven.
Du merct dit voert hier na
Van Sodoma en van Gomorra /
En andze steden / tmazen /
- 95 Die al vol liede wazen /
Hoe datse God in eenre stonden
Versincken bede in haer sonden.
Du merct vanden coninc Pharaone /
Die in Egypten bzoech crone /
- 100 Hoe datten God verdzanc
En sijn heere bzeet en lanc /
Om dat hi swaer was en sel
Den kinderen van Arafel.
Du merct voert hoe dat tsolt quam
- 105 In die woestine / en anenam
Dattet afgode beedde an /

- En also ict ghemercken can/
Moesten daer om sterben dan
Dele meer dan busent man.
- 110 Du so merct noch hier bi
Vanden goeden man Hely/
Om dat hi niet te tide
Sine kindze en castide
Doen si quact hadden ghebaen/
115 Vrac hi daer na den halz saen.
Du merct Saule den coninc/
Hoe wel dat hem in hant ghinc/
En hoe dat hi die viande versloech
Die wile dat hi Gode aendzoech
120 Die victorie es die eere;
En doe hys en bede niet mere/
Wert hi ghedoedt iammerlike/
En David ghewan sijn rike.
Du merct vanden coninc David/
125 Om dat hi op enen tijt
Sinen ridder debe nemen dijs/
Om dat hi hebben woude sijn wijs/
Doen soude Onse Here al te hant
Gheplaghet hebben al sijn lant;
130 Maer sijn verou was sulc der af
Dat hem God al vergaf;
Doch die yste vzocht verdaef
Die hi ane die voutwe vermaef.
Merct van Alexandzen mere/
135 Die van enen maten lansherrc
Coninc wert gheweldchlike
Van al besen ertrike/

- Daere hi .xij. jaer om vacht ;
 En als hÿt al toe hadde vacht /
 140 So inde hi immerlijc sijn leuen ;
 Want hi loert met senine vergheben
 Vanden ghenen in dat lest
 Die hi betroude alder best.
 Dus so wzac Onse Here daer
 145 Meneghe scade en groten vaer /
 En daer toe menich mans slacht
 Die hi in ertrike hadde ghewzacht.
 Aldus so quam na ghelike
 Gods wzake altoes striken.

*Hoe een tyran die Joden dwunc onvermids hare
 quaetheyt. C. II.*

- 150 **D**u merct noch meer saken
 Van Gods Ons Heren wzaken
 Op dat joedscap watvercozen /
 Daer Cristus af woude sijn ghebozen :
 Dien God gaf so goet voerdeel
 155 Ghinghen hem dicke af al gheheel /
 En stonden seiden / dat es waer /
 Tenden een .XL. iaer
 Sine lieten wet ende ghebode /
 En hanteerden afgode.
 160 En doen liet God comen dan
 Enen mechtighen tyran /
 Die versloecht hier en gheyns
 En setten op hen swazen tseyns /
 Ja also dicke alst hem ghesiede ;

- 165 Want het wazen hāze liebe /
 En hāzen God niet wel ghetrouwe /
 Als inder Bybelen scouwē.
 En als si hen dan bedochten /
 En si niet hoerdec en mochten
- 170 En haer wēt weder namen an /
 Halp hen God uter noet dan /
 En settese weder daer si gyst wazen.
 Nochtan int leste / te wazen /
 Vacht daer toe haer selheyt gzoet
- 175 Dat hi bleef aent cruce doet /
 Den welken God / God wēgt /
 Hāze haders hadden voersegt
 Dusent jaer te vōzen
 Eer hi werden soude ghevozen
- 180 Dan eenre maget / ons te troesten /
 Om die menscheyt te verloesten /
 Als noch wel ' van desen
 Dagelijc in hāze boeken lesen ;
 Maer haer herte es so van binnen
- 185 Versteint dat sijn niet en kēnen.

*Hoe God sijns selfs doet wrac, en hoe prelaten en
 papen leven souden. C. III.*

- D**u merct hoe God Onse Here /
 Die gheloeft si emmermeert /
 Sijn selfs doet wzac /
 Die hi nochtan vertrac
- 190 Meer dan .X. iaer

¹ Hs. wel wel.

- Eer hi waz so swaer /
Alstic u nu sal vertien /
Ombat hi gherne hadde ghesien
Dat si hadden met allen
- 195 Te penitentien gheballen.
En doen hi sach dat niet en bestoet /
En bleben in haer hertheyt goet /
So heeft hi daer toe verweert van
Enen hoghen / mechtighen man
- 200 In eeuze stat / dat ic las
Dat hi coninc van Spaengen was /
En gheheten was Despasyanus.
Hi ende sijn sone Chytus
Belaghen teence somme
- 205 Die heylighe stat alomme /
En alle die Joden daer omtrent
Wazen in die stat gherent
Hen te onthouden daer /
Daer men voer lach d'zic jaer /
- 210 En oec meer in mijn versinnen.
Daer was so goet hongher binnen
Dat si meest van hongher stozben
En van azmoeden bedozben /
Ja so goet hongher / verstaet dat /
- 215 Dat die moeder haer kint at.
Ant leste waert die stat ghelommen /
Also dat die Joden rommen
In Salomoens tempel voer den daer
Om hen te onthouden daer.
- 220 Despassaen trat den tempel toe /
En versloech so vele Joden doe

- Dat die perbe ghinghen iut bloet
Derre hoken hazen haet.
En handen Hoben die men daer vinc
225 Gafmen .ƿƿƿ. om enen penninc/
Ghelijc dat si Cristum sochten
En om .ƿƿƿ. penninghe sochten.
Dus can God met gheliken
Sijn bonnesse laten striken.
230 Hier op soude dat paepscap mercken/
En wijsheit voer doghen trecken/
Hoe God die wazke sire doet swaer
Verlingde wel .ƿLXII. iaer.
Die dan so swaer wozyen hazen van/
235 Om ene cleyne mesdaet nochtan
Setten si die siele al te hant
Ander hellen ewighen byant/
Ja dicke oer om niet/
Als men daghelijc wel siet.
240 Sine houden niet wel tghēbot
Dat hem gheboet Onse Here God.
« Keert / spzeet Hi / aen mi
Dat ic saechtmoederch si. »
Noch spzeet Cristus van desen :
245 « Ghi sult goebertieren wesen
Ghelijc utwen Dader / die es
Anden hemel / » sijn gewes.
Noch spzac Cristus : « Daer staet ghescreben :
« « Dune salt .bij. werf niet vergheben/
250 Maer .bij. werben .lxv. werben. »
Ac buchte papen vederben
Meneghe siele / voer waer gheseyt /

- Met haze ombescebenhejt.**
Noch hoertmen Cristum spreken :
 255 « Ghes mi die wazake / ic salt wzeken. »
Noch so segghet Hi / dat verstaet :
 « Eest dat u niemant slaet
Den een kennebarke / soe
Biebt hem vander daer toe ;
 260 En nemt men u een ciet /
So biebt dat ander ghereet. »
Liebe kinder / also men leest /
Spreect God dit ten papen meest /
Sine souden wzeken noch selben /
 265 **Noch oer azch met azghe ghelben ;**
Maer een licht souden si sijn
Dat gheben soude sinen ¹ schijn
Oyt leke volc / telker steden /
Met dogheden en met oetmoederheden /
 270 **Met verdzaghen en met caritaten /**
Dat soude hem en den volke baten.
Also dat kint / also versta /
Des vader werken volghet na /
Also volghen lantsheren na dien
 275 **Dat si ane die pzelaten sien /**
En also volghet na dat diet /
Alsoet ane die heren stet.
Also spzunt ter gzoter ombaten
Dazchent uten pzelaten /
 280 **En sonderlinghe / des sijn hzoet /**
Ghlererehent en overmoet ;
Want wazen si gherechtich en sijn /

¹ Hs. den sinen.

- T**folc souds al te beter sijn.
Daer die herde doelt / seght men voer maer
- 285 **D**at die scape dolen daer.
Noch so seght die Gods Sone sijn
Metten heylighen monde sijn :
« **I**c kenne mijn scape en si
kennen oec weder mi. »
- 290 **N**och singet die kerke / sonder waen :
« **D**ie goede Herde es op ghestaen
Die sine siele / dat ghijt wet /
Doer sijn scape heeft gheset. »
Liebe kindze / wat salst ghelwerden ?
- 295 **P**relaten dat sijn Gods herden /
En oec die pzoehie papen /
En tfolc dat sijn haer scape.
Also die herde sozghje dzaghen /
Beyde bi nachte en bi daghe /
- 300 **O**m haer scape te bewazene al
Doer wolve ende voer onghewel /
Also souden telker stede
Prelate en curente mede
Gode bidden / hzoech en spade /
- 305 **D**at Hi den volke sine ghenade
En sine gziatie moeste gheben
Te comen in dat eweghe leben.
Daer sijn si in allen stonden
Van rechter scout toe ghebonden.
- 310 **A**ch / hier int eest al ghegaen !
Men siet tpaepscap nu meer staen
Maer gzote hope van ghelbe
En na perde van sconen telde /

- Van na gfolx salichede.
 315 Cristus en Peter mede /
 En die ghene die na hem wazen
 Wel in .iij. iaen /
 En reden nogt op verbe /
 Maer si ghinghen op die erde /
 320 En versochten stede en steden
 Om der menschen salicheden /
 En leerden den volke voert
 Des heylighen Cristus woert /
 En wijsden den volke claerlike
 325 Den salighen wech te hemelrike /
 Beghe met leringhen en met werken.
 Sine laghen niet in de kerken /
 In kasteelen no in bozghen
 Doech no spade ghebozghen /
 330 Daerse nieman spreken en mochte
 Van die ghene die daer wasdom bozchte.

Hoe die prelaten en papen staen na der werelt goet. C. IV.

- I**n beggin der heyligher kerken /
 Also als wiht bescreben merken /
 En hadden die papen hier no ghelins
 335 Want / renten / erbe no cheins.
 Sine hadden niet te lebene af
 Meer dan men hem om Gode gaf /
 Om dat si Gods woerde leerden
 Daer si die sondayen met bekeerden /
 340 Cote dat keyser Constantijn
 En Helena / die moeder sijn /

- Der kerken oꝛloven wouben
 Dat si pꝛoper houden souben.
 Sint hebben si hen bewest
 345 **Oest/ zuyt/ noert en west/**
Dat terdendeel van ertrike
Hem toe hoert ribelike.
En wet dat si daer na poghen
Hoe sijn al gheerrighen moghen.
 350 **En gheedt bus voert/ sonder wanc**
Si hebben al/ bꝛeet en lanc;
Want si der werelt heerscapien
Crecken te hare pꝛytien.
Ja/ sal ic die waerheyt lesen/
 355 **Si selen saen willen wesen**
Paeus en keiser/ hoe dat gaet/
Eest datment niet en wederstaet/
En selen dat keiserlike recht
En dat Roemsche rijke echt
 360 **Na haer saken/ na haer gheboech:**
Ghebꝛekes get/ datz¹ hem leet gnoech.
En eest dat boert albus gheyt/
Dat doet der leker simpelheyt/
Die niet en weten noch en versien
 365 **Watter namaels af mocht ghesien.**
Maer so wanneer dat ghesiet/
So salmen so goet verbꝛiet
En jammer sien in ertrike
Dat noyt en was diez ghelike/
 370 **Also alsic u hier naer**
Segghen sal int openbaer.

¹ Hs. dat.

Vanden Paeus en vanden Keyser. C. V.

Het was een cardinale hier te bozen
 Die wi Jacob noemen hozen/
 Vander Columpnen / alstc las/
 375 Si den paeus Bonafatius was /
 Soude messe doen als hi bede
 Te Diterben in die stede.
 Daer vant hi enen mesboec doe
 Die spaeus capellen hoerde toe /
 380 En als hi quam toten stede
 Daer hi messe in bede /
 Daer die kerke doct ghebede
 Doer paeuse en boer keyser mede /
 En boer dat heylighe kerstenhebe /
 385 Also als es die sebe /
 En als men in andzen boeken pliet /
 En ' vant hi daer den keyser niet.
 In wonder wazt hi doen ghekeert
 Die goede man / en te bazenteert /
 390 Dat hi skepser's memozie daer
 Niet en vant alse elwaer.
 Hine conste niet gheweten
 Oft die scriber hadde verggheten /
 En oft al willens ghebaen was.
 395 In gzoten wonder was hi das.
 Doen die goede man dat had bonden /
 Pepsde hi bus ten selben stonden
 Dat boude soetsche paepscap

¹ Hs. En.

- Bergaen soude / en werden slap**
400 **Om hize sonden en tonder ghebaen /**
En een nutte paepscap opstaen.
Doen si wzoegghden Onsen Here /
Riepen si lude ende sere
Doer Platus dese dinc :
405 **« Wine hebben andzen coninc**
Dan den keiser allene. »
Dat riep tpaepscap ghemene ;
Dant dat heerscap was met allen
Oer tijt den joden ontfallen.
410 **« Ach / duchte die goede man doe /**
Die tijt sal comen toe
Dat berhterste paepscap segghen sal :
« Wine hebben coninc / goet na smal /
Dan den paeus onsen here !
415 **Uplacen / wat groter zere**
En wat jammerliker waken
Sal dan der clergien naken /
Wijt haer toe hebben bzacht
Dat die keiser es sonder macht !
420 **Dan sal ertrike na besen**
Staen in wel groter bezen /
Dat noyt sulc jammer boze dien
Onder djoetscap en wazt ghesten
Wij sijn sal in kerstenhebe
425 **Om des paepscaps ghierrechhe.**
Des paeus macht en sinen dan
Seien luttel helpen dan /
Wise die macht banden zwerbe
Ghesaghet es hize beerbe /

430 En die clergie wilt ghemene
 Ertrike berechten allene /
 En die keyserlike moghenthebe
 Werpen int haje steden.

*Hoe des paeus macht en des keyzers macht niet ghesce-
 den en selen sijn. C. VI.*

PApen / Icke ende clercken /
 435 Dese sijn alle Gods ghemerken /
 Ende die God alder liefste heeft
 Dat die minst in sonden leeft ;
 Die hi in sine minne meest vint
 Wet dat hi dien meest mint /
 440 Niet den ghenen / dat ghijt wet /
 Die inder meester eeren set.
 Die God die den hemel sciep /
 Sciep mede dese werelt diep ;
 En die de sonne sciep / dat wet /
 445 Sciep oec die mane daer met ;
 En die oec sciep den man /
 Sciep dat wijf mede dan ;
 En die den hoechsten sciep daer toe /
 Sciep den nedersten oec also.
 450 Aldus heeft na sijn ghehinc
 Een God gheschapen alle dinc /
 En hinc versmaebt gheen van desen ;
 Want si alle sijn creaturen wesen .
 Cristus ons .ij. zwerde liet /
 455 Doen hi van ertrike sciet ;
 Deen es in spaeus macht /

- Vander in skeyfers ghacht /
En dese .ij. en moghen niet
Ghesceden sijn / wats ghesiet ;
460 Want als dese .ij. discorderen /
Mach haet die kerke wel verberen.
Die Roemsche aer en mach niet
Met enen vloghel vliegghen get /
Noch Peters sceppelken / sonder waen /
465 En mach oec niet rechte gaen
Met enen rieme sonder mee
In dese felle welde zee /
Daer so meneghe grote vlaghe
In pozzet en ruert alle daghe /
470 Daer noch een rieme wel toe hoert /
Sal dat sceppelken rechte boert.
Daerom sijn si qualike bedacht
Die skeyfers swert en sijn macht
Onder boete willen bzinghen ;
475 Want die kerke en conste bedwingghen
Metten banne haze viande
Die sitten in menegghen lande ;
Want skeyfers swert / des sijt gewes /
Der hepligher kerken kimpe es
480 Jegghen Heydene en Sazefine
Ende jegghen quade kerstine /
Die samen souden plechten
En die heplighe kerke aneberchten /
Die luttel souden gheben dan
485 Om der Roemscher kerken ban.

Hoe God den keyser gheeert heeft. C. VII.

Den die Gods Sone van hemelrike
 Mensche quam in ertrike /
 Erde ¹ die Here goedertieren
 Croemfche rike in vele manieren ;
 490 Vier Hi .ij. toende / also vernam :
 Vierste als Hi op ertrike quam /
 En vander doen Hi henen keerde /
 Daer Hi trike sere met eerde.
 Vierste dat Hi met Hem vachste /
 495 Midt stre godliker crachte /
 In elc lant / in elke stede /
 Dat was paps / raste en vrede ;
 Want en was in stre gheboert
 Nergkens ologhe no discoert /
 500 Daer Hi met bewijde claer
 Dat Hi smenschen raste waer /
 En dat raste en waze ghene
 Anders dan in Hem allene.
 Vnder ere die Hi dede
 505 In stre comst den keyser mede /
 Dat was dat Hi also saen
 Skeyfers cheynse dede onderbaen ;
 Want elc mensche / inder werelt wijt /
 Moeste den keyser ter selver tijt
 510 Cheyns gheben / en in desen
 Woude Hi oec onderbaen wesen.
 En doen Hi henen soude keren /

¹ Hs. Eer.

- Woude hi oec den keyser eren
 In .ij. manieren / alse ghi
 515 Du hozen segghen moghet mi.
 Daer Cristus stont in vierstazen ¹ /
 Sprac hem Pylatus aen daze :
 « En wetti niet dat ic macht heb u
 Te crucen op dat ic wille nu /
 520 En dat ic u oec mach laten gaen ? »
 Onse Here antwerbe saen :
 « Dune hadt gheen macht in mi
 En waert van boven niet verleent di. »
 Datz van God: en oec van
 525 Den keyser / van wiesz wegghen van
 Pylatus daer als rechjter sat
 In des keyserz dinghestat.
 Datz been poent van desen twee.
 Du hoert hier noch een.
 530 Doen die apostelen spraken / tmazen /
 Dat daer .ij. swerde wazen /
 Antwerbe Cristus openbaer
 Dat daer mede gnoech waer :
 Daer ghenoech es daer en ghebzeert niet.
 535 Dit bedieden hier af bestet.
 Soe toende God metten monde sijn
 Dat .ij. regemente souden sijn :
 Deen gheet inder gheestelicheit /
 Datz dat ane die ziele gheyt /
 540 Dat behozet den paeusen toe.
 Van der zwert / ic lese soe /
 Gheet aen goet / aen liff / aen lede /

¹ Hs. .iiij. scaren.

En hoert toe der werltichebe /
 Dat so steet in s'keiser's macht.
 545 Dus so heerst God selve gehacht /
 En gheozdineert al.
 Siet wate dit b'zeken sal :
 Wie dat nedert dese maghentheyt /
 Wet dat hi Cristum wederseyt ;
 550 Want God sp'ac selve hier abe
 Datmen den keiser tsine gabe /
 En Gode tsine oec mede.
 Dit es seker waerhebe.

Vanden ghenen die den roemschen rijk contrarie sijn.
 C. VIII.

Alle die ghene die weder'sp'aken
 555 Croemsche rijk en achterstaken /
 Wet dat voer waerheyt sijn
 Dat si Antkerst woorden sijn.
 Ghelijc dat Jan / Cristus doper /
 Was Jhesus Cristus boerloper /
 560 En oec ander p'rophjeten
 Die sijn comst baden weten /
 Also es / na die ghelijcke /
 Antkerst bode ¹ die dat rijke
 B'zeken wilt en achterkeert /
 565 Alsoet hem die dubel leert.
 En nieman en langhe daer na
 Dat roemsche rike te niente ga ;
 Want seker als men ² dat bint

¹ Hs. boden.

² In 't hs. staat *men* niet.

- So es kerstenheyt ghesint ;
570 Want die Kercke sal gaen tonder.
Dan salmen sien dmeeste wonder
En dmeeste jammer dat boze dien
Op ertrike ye waert ghesien.
Dan sal hoerbe en ghiercheyt /
575 Die inder pzelaten hote seyt
En elder oec in ertrike /
Gheswooken werden sekerlike /
Mids des dubels sone / Antkerste /
Die den Gods Sone / Ihesum kerste /
580 Al contrazie dan sal mesen /
Also hi in vele boeken lesen.
En sijn des seker en gewes
Dat die tijt niet verre en es /
Alse pzelaten en lausgheren
585 Dat Roemsche rike willen verkeren.
Die Byzantsche coninghe langen tijt
Hebben ghedraghen groten tijt
Op die keyserlike ere /
Om dat si verghadden zere
590 Dat nemen soude op ertrike
Boven hem sijn of haers ghelike.
Die sach ye des ghelike /
Als van Seyeren Lodewijc /
Die so eerlijc en so scone
595 Quam toter keyserlijker crone /
En verouwenesse had ontsaen
Dan dien dat hi had mesdaen
Legghen den stoel van Komen /
En te ghenaben woude comen /

- 600 Dat hem die pæus boersloet
 Onser moeder der kerken goet/
 Die sculderch es open te stane
 Elken sondaye te ontfane
 Also dicke alse hys begjert ?
 605 Want dat es Gode herbe wert ¹ ;
 Want God en al sijn hemelric
 Verulden van ghemeynlike
 Vanden sondaye die hem bekeert/
 Also ons Cristus selve leert.

*Een plaghe op Babylonien, op Cartago en op den
 coninc Alexander. C. IX.*

- 610 **D**ie hoerberde en dien obermoet /
 Die wilen in Babylonien stoet/
 Wazp God te male onder voet
 Op euen tijt alst hem dochte goet/
 Midt van Persen coninc Cyrus ;
 615 Want God onst hem wel alduz.
 Die grote stat van Cartago /
 Die onder haer hadde also
 Albat lant van Affrike /
 Dat es terdendeel van ertrike /
 620 Struwerden in eenre stont
 Die Romeyne al inden gont.
 Die Romeyne oec meneschwerben
 Hebben gheweest opt beeben
 Van vianden / die hem baden
 625 Dele vernonst en groten scade /

¹ Hs. Want daer es Gode toe h. w.

- Om den overmoet die si dzeben /
 Als men wel vint bescreben /
 Die nochtan / te waeren /
 Choeft van al ertrike waeren /
 630 En die nu sijn met allen
 So neber nu gheballen /
 Datmen luttel op hen acht.
 Dus can werken die Gods cracht /
 Daer legghen / datz sonder waen /
 635 Ghene moghentheyt mach staen.
 Alexander / die tyran /
 Die alder werelt berwan /
 Dien God in sinen daghen
 Gheset hadde tere plaghjen
 640 En tere gheesselen jammerlijc
 Oher die sonden van ertrike ;
 En doen hi pegnsde en dochte ¹
 Dat hijt van hem selven vermochte
 En hem niet en liet ghenoeghen /
 645 En woudt God niet meere ghedogghen /
 So dat hi doen wazt bergheven
 En verloes jammerlijc sijn leven.
 Aldus haestich en dus hajt
 Was God eer hi mensche wazt ;
 650 Maer sint dat hi die menscheyt kinde
 En God die menscheyt minde /
 En heeft hi so haestelike
 Niet ghewozen op ertrike.
 Maer al begdt hi / hine verlet niet ;
 655 Want men dat ghescreben siet

¹ Hs. dachte.

- Dat beyden en es̄ gheen verlaet.
 Gods̄ w̄zake / dat verstaet /
 Comt onbersien en̄ onberhoedt /
 Ja alsment minst moedt /
 660 En̄ dat oec nieman soude gomen
 Dat sulke w̄zake soude comen :
 Kenfer / coninghe en̄ lansheren /
 Die den heylighen wilten ere
 Daden met tozmenten gzoet
 665 Sterben alle quader doet.
 Gods̄ w̄zaken sijn menegherande ;
 Som met watre en̄ som met b̄zande /
 Som met swerden / som met scanden
 Die menechsen̄ comen te handen /
 670 Som met siecheden / som met scaden.
 In mochte niet gheraden
 In hoe menegher saken
 God can thonen sine w̄zaken /
 Al ghepast met gherechticheyt /
 675 Da dat die sonde gzoet geleght.
 Maer die haer sonden azen /
 Hebben seker wel ghebazen /
 Want si wert cozt gheint.
 Maer die w̄zake diemen gfinder bint /
 680 Die moet bueren emmermeer
 In gzoten rouwe / in langhen zere.

*Dat die van Lemborch te Woeronc bleven en̄ vele heren
te Cortrijc. C. X.*

Da merct voert die hoghe gheslachte
 Van Lemborch / van so gzoter machte /

- Diet al hadden in haer bedwanc
 685 Cuffchen der Masen en den Rijn lanc /
 Die soe goet van moede wazen
 Dat si nieman en wouden spazen /
 Hoese God met sire wazaken scazp
 Te Woeranc al ter neber wazp /
 690 Ja in midben haers selfs lant /
 Midt den hertoghe van Zabant /
 Wieu si met crachte wouden
 Sinen coep boerhouden /
 Dien hi wettelijc / sonder waen /
 695 Op blant van Limbozch had ghebaen.
 Albus so moet al onghelijc
 Ant leste vallen inden sijn.
 Ghi moghet oec merken des ghelijc
 Dat boermaels boze Coztrike /
 700 Daer die beste van Dankelant /
 Van Ntong en van Zabant /
 En daer toe van andzen landen
 Doet bleben in grotter scanden /
 Ongheballighijc / des sijn bozet /
 705 Boze ene cleyne ghemeente te boet ;
 Ghelijc als men bincken baet
 Daer men dat net ober slaet /
 Also bleben si doet / te wazen /
 Doen sijn minst in hoeden wazen.

Van plagen die op vele lansheren ghevallen sijn.

C. XI.

- 710 **G**hi moghet oec sien en merken
 Dat God in Vlaenderen can wertien /

- Daer si / des es ¹ lanc leden /
 Schoerdeel hebben ghestreden /
 En daer si oer hazen here
 715 Der jaghet hebben tsire onnere /
 Om dat hi niet en bede
 Also behoerbe tsire heerhebe /
 Ghelijc dat inden ouden daghen
 Sijn bozzen te doen plaghen /
 720 Die de beste ribben wazen
 Diemen yegherinc vant / te wazen /
 Beyde van baden en van handen /
 Die si toenden in vzen den landen
 Beyde ober zee en elber mede.
 725 Ende om dat dese des niet en bede /
 Noch en hilt sine bozwerde
 In sijn hof na inder werden /
 En en plach gheens heren boere /
 So maet daze doen in roeren
 730 Die ghemeente / also dat hi
 Utten lande bloe daer bi.
 Doen die ghemeente maet ghetwaze
 Dat si buten bedwanghe wazen
 En en ghenen here ontsaghen /
 735 Ghinghen si elc andzen jaghen
 En vermozen en verraden /
 En die quade eede die si baden /
 En noch doen daghelike /
 Daer om dat God van hemelrike
 740 Sine wazake sint alle daghe
 Onder hen met doetslaghe /

¹ Hs. Daer si es des es.

- Die elc op andzen hanteert.
En sine weten niet wat hen beert /
Anders dant Gods wzake es.
- 745 Des sijn seker en gewes.
Dozmaels doen daer int lant saten
Machtteghe liebe utermaten /
Alse ribbers en knapen inenegherande
Die daer saten inden landen /
- 750 Verbzucten si die mate also
Dat sijn dicke wazen onbzoc.
Hadde neman handen gheburen /
Hoe zere dat hen wert te sueren /
Een ket scaep ofte een swijn /
- 755 Dat moeste mijns heren sijn.
Alse dwijfsken boter sloech /
So maest mire bzouwen geboech;
Ja / maest kieken ofte gang /
Dat moeste aen mire bzouwen dang.
- 760 Dus sat dat volcken daer
Sere verladen menech jaer
Onder die mechtteghe heren.
En doen God dit woude keren /
Ghelwan dat volcken euen moet
- 765 Dat die fortse wederstoet /
En hebben daer also versaghet
Debele liebe en versaghet /
Datter daer luttel es bleven.
Albus can Onse Here gheben
- 770 Sine wzake na ghelike
Hier en daer in ertrike.
Nu merct van Edewazbe van Anglant /

- Die danbet es also ghenant /
 Die den goeden grabe van Erfozt
 775 En van Wancastre also boert
 Beyde gader ontfiben bede /
 Ende al om hāze wetlichebe /
 Om dat hem eic blameerde
 Donrecht dat hi hanteerde /
 780 En sinen wibe was so hāzt
 Dat si boet te Dancrht wert
 Te kazen / hāzen bzoeder
 Beyde van vader en van moeder.
 Doen si daer ghene hulpe en vant /
 785 Keerde si weder in Anghelant
 Met cleyne macht / si u berant /
 En man also dat grote lant /
 Daest den coninc lief of leet /
 En bede den coninc vaen ghereet
 790 En sterben jammerliker doet.
 Nu merct ghi heren / cleyne en grote /
 Hoe dat inzeet God Onse Here /
 Ja so datmen nemmermeer
 Ghepeynst soude hebben van dien
 795 Dat sulke wazake mochte gheskien
 Doze God. Ghi heren / bedenct u des /
 Dat een here boben u es /
 Sonder wies hulpe ghine moghet niet
 Staende bliuen also als yet.
 800 Merct den hertoghe van Zabant /
 Die te Doeranc vacht metter hant /
 Daer hht verman met grote eren /
 En was een here der heren /

- Eñ meneghen gzaten toznoy berfman /
 805 Eñ stazt was eñ hajt ; nachtan
 Bleeft hi doet van eenre wonden
 Ten Bazen / teenre tafelronden /
 Doen hi te sinen besten was /
 Eñ hi minst vermoede das.
 810 Aldus als God wilde dat /
 Was saen gheboeken dat rat.
 Dese hertoghe / dese gzote herte /
 Stont so zere na die ere
 In toznoy / in tafelronden /
 815 Dat hem ghebzar te menegher stonden
 Men sijn renten / so dat hi bede
 Op sine liebe setten bede
 Eñ moeste hebben haje haben /
 Daer si hem meneghen bloec om gaven.
 820 Eñ jeghen ghemeynen bloec en ran
 Hem onthouden wijs noch man.
 Merct van Phillips van Dancric /
 Die ghebuer no oec ghelike
 Hebben en woude in ertrike /
 825 Hoe utermaten misselike
 Hem gheschiebe gzote scande /
 Ja in midden sinen lande /
 Daer een coninc van ober zee quam /
 Die den hertoghe van Zabiant nam
 830 Te sire hulpen / eñ trac te hant
 Ant beste van Phillips lant /
 Ja met ghewapenden handen /
 Benbe met roben eñ met bzanden /
 Van castele van Camersijz¹ boert

¹ Cateau-Cambresis.

- 835 Cote bi Sinte Quentens ¹ der poert;
 En also boert bi Louwen ² /
 Daer men anders niet en mocht scouwen
 Van manslacht / vrant en roet gzoet /
 Die Philipsse vloech ober thoet.
- 840 Dus laghen si daer met ghelwoude /
 Cote dat des winters coude
 Met crachte keren bede
 Elken tot sine bede.
 Hier ane mochti wel mercken
- 845 Wonder dat God can werken /
 Na gheliken dinghen alse ghi
 Moghet hozen segghen mi.
 Niet langhe boze dat dit was
 Hadde Philips ghehuert / sijn seker dag /
- 850 .E. D. A. grote lantsheren /
 Om dat si souden onteeren
 Den edelen hertoghe van Zabant /
 En hem afwinnen sijn lant /
 Daer elc van hem toe bede
- 855 Agaber sine moghentjede /
 Des die hertoghe wel ontstoet
 Met gzoter eren / des sijn vzoet.
 Nochtan hielden si blant besloten
 .A. maende / met gzoten stoten
- 860 En met meneghen ponghse gzoet /
 Dat hem nochtan niet en bescoet.
 Aldus / boer waer ghesproken /
 Wazt die hertoghe daer ghewroken

¹ Saint Quentin.

² Laon.

- Ober Philipsse met ghelike /
865 **W**ise gherechticheyt can stricken ;
Want die hertoghe onstoet met eren /
En Philips bleef inder onneren /
Die den hertoghe sonder sijn scout
Derderben woude met ghewout.
- 875 **M**erct hoe die gzahe van Hollant /
Vander Willem / also ghenant /
Die noch jonc was van daghen /
Vanden Driesen waert verslaghen /
Daer scade en jammer mede
- 875 **A**en lach der kerstenheide ;
Want hadde hi moghen leben /
Hi soude dat hebben opghelieven
Vanden wapen die ere /
Die nu es ghenebert sece.
- 880 **N**iemant en salt in azghe heren
Dat ic tgheliever deser heren
Albus vermane te deser stat ;
Want seker ic doet om dat
Die heren selen van dien
- 885 **G**ods wzahe te mere ontsien ;
Want God / voer maer ghesuzoken /
Taet gheen dinc ongheluzoken /
En so hogher es die man
Soet God stazker wzeken can.
- 890 **W**illem / dese gzote here /
Mesgzeep hem selven hazde sece /
Dat hi enen pziefter doet slaen
Dede / die hem niet en had mesbaen /
Die tot sire kercken quam ghegaen

- 895 Want men bede hem verstaen
 Datmen daer buten woude spzeken :
 Doen wazt hi daer doet ghesteken.
 Oec so bede hi groot onrecht
 Oec goeder stat van Utrecht /
- 900 Daer hi boze viel met machte /
 En verderben woude met crachte /
 Daer hi af moeste keren
 Met scanden en met onneren.
 Hier ane so mogghedi verstaen
- 905 Hoe Gods wazake can omgaen.
 En es gheen here sekerlike
 Also mechtich op ertrike /
 Hine heeft boven hem enen here /
 Die hem nemen mach sijn ere /
- 910 Siele / lijf / lant en goet.
 Die dit ontsien / si sijn boet.

Vander stat regement en van ghemeynen goede. C. XII.

- D**ie een stat sal regeren wel /
 En selen ghierrech wesen na sel;
 Want die ghiereghe en die selle mede
- 915 En vercrechten noyt wel stede ;
 Daer / als ons een wijs man leert /
 Hebben si meneghe stat onteert ;
 Want die ghiereghe / wats ghesiet /
 Es altoes wt om sijn gheniet.
- 920 Daer die rechtere van ere stede
 Onwettich es en die scapene mede /
 Dats also een wout / des gheloeft /

- Daer men die liede in beroeft;
 En sulke stede so sal
 925 Elc goet mensche sculmen ober al.
 Du segghet ons en maect ons vzoet /
 Ghemeyn goet es godlyc en goet.
 Alse kerckelyc goet / sijt gewes /
 Vzhier dan werlyc goet es /
 930 Also es ghemeyn goet vzhier dan
 Cgoet dat toehoert enen man;
 Ende wiet anders keert en leyt
 Dan in ghemeyn ozhelichheit /
 Doet also quaet / des sijt vzoet /
 935 Alse ofte hi stalle der kercken goet.
 En des goets aldermeest es
 In kerckeliken steden / des sijt gewes;
 Want daer es die ghemeente gzoet
 Die dicke heeft hulpen noet
 940 Dan vele dinghen / wet wel dat /
 Die toe behozen eenre goeder stat.
 Daer om setmer toe / te maizen /
 Alke liede diese belmaizen /
 Ende van vzekken niet en selen
 945 Cghemeyn goet gzipen of stelen /
 En die dat qualike bekeren
 Sijn wel weert gzoter onneren /
 En dicke hebben si oec scande gzoet /
 Of haze kindze selen bibben vzoet.
 950 Die Komeyne / wilen ere /
 Pogheden daer na hzude zere /
 Dat si ghemeyn ozhber souden
 Stercken en menechfouden /

- En daer hoze setten si haer Ihs/
 955 kindze / maghe / man en wiff/
 En daer met waerlike
 So wonnen si al ertrike.
 Die dat om sijn selfs gheniet
 Cghemegn opher achterliet/
 960 Daer men ter waerheyt onderbant /
 Si bleben ewelijc ghesant.
 Scipio ¹ die Affrikaen /
 Die den Romeynen onderbaen
 Plant van Affrike hadde ghemaect /
 965 Daer hi dicke om hadde ghewaect
 Meneghe pine / meneghen stryft /
 Om dat hi wert ghewoeght tere tyt
 Dat hi van selber hadde jubele
 Van .x. maeken (van was niet vele) /
 970 So woudemen henen senden
 Derre lants in ellenden /
 Cote dat hi sijn onscout bede
 Dat hi blebe in die stede.
 Die goede poete Valerius
 975 Schryft in sinen boeken albus :
 « Alse een maet man / wilbijt weten /
 In groten dienste es gheseten /
 En dan roztelijc woxt rike /
 Dat es seker des ghelike
 980 Dat hi sine rjcheyt dan
 Met redenen niet allene en wan. »
 Scyenen in gheender wisen

¹ Scipio.

- En selen copen gheen affhisen /
 En die setten ende bestaden voert ;
 985 Want hem dat niet toe en hoert :
 Men mochter azch in vermoeden.
 Scapenen selen hen altoes hoeden
 Segghen die ghemeente zere /
 Alsoe die knape doet boze den here ;
 990 Want ghemeyn goet / verstaet also /
 Dat hoert der ghemeynten toe /
 En die ghemeynte sekerlike
 Dat sijn beghe azme en rike.
 Daer en heest nieman boerbeel an /
 995 Here no knape / wijs no man ;
 En so wie banden heren
 Die dat goet anders keren
 Dan in ghemeynen yzofite /
 Sijn dogheden ende eren quite.

*Van .V. sonden die God swaerlike wreect en van gees-
teliken goede. C. XIII.*

- 1000 **M**en bint .liij. ofte .v. sonden /
 Die God in rozten stonden
 Gherne te byzekene plegghet /
 Alsoe ons een wijs man segghet.
 Dierste es datmen kerken hindert /
 1005 Haer recht en haer byzihent mindert /
 En versmaecht haje persone /
 Dat comt gherne te quaden lone.
 Dander es / alstet verstoet /
 Datmen ghemeyne goet

- 1010 Een ¹ oꝛber niet en keert /
 Daer ghemeyn stat bi onteert /
 Also baghelijcs wael es in schijn.
 Die derde mach dit wael sijn /
 Datmen vader en moeder niet en ceert /
- 1015 Also Onse Here selve leert.
 Die vierde es om die quade erbe /
 Daer men Gode niet doet hazbe lede.
 Die vijfte es / des sijt hoert /
 Dat die mechtighe oncercht doet
- 1020 En smade doet den maten man /
 Die niet hoꝛber staen en can.
 Nu willic u verclazen hoert
 Dese .b. poente die ghi hoert.
 Der kerken goet is menegherande
- 1025 Hazentaze inden lande ;
 Som houdent die pꝛelaten /
 Som cloestre te hazbe baten /
 Som canesten / som papen /
 Die daer goert goet wat rapen.
- 1030 En al dit goet / des seker sijt /
 Heeft die heylighe kerke gheuzijt
 En der werelt ghemact doet.
 En hier af es Cristus thoet ;
 Want dit goet / des sijt gewes /
- 1035 Ter werelt albus gheboedt es /
 Sone salmen dat in ghenen kerken
 Dan sonderlinghe te Gods eren.
 Ic sach ghescreven teere stonden
 Dat perde / boghe ende honden /

¹ Hs. En.

- 1040 En luide berteren tgoet
 Daer Cristus om stozte sijn bloet/
 En speelliebe daertoc mede.
 Maer dit en valt niet telker stede;
 Dochtan valleſ meer dan goet es.
- 1045 Een pzevendze / des sijn gewes/
 En mach sijn goet niet henen gheben
 Susteren / bzuerecen / nichten / neben /
 Ja van goede / dat verstaet /
 Dat hi vander kerken ontfaet /
- 1050 En waze / dat verstaet al bloet /
 Dat si van bzeken hadden noet.
 Want / als ons een goet man scrjft /
 Al dat goet dat hem over blijft
 Boven den eyſche van hazen state /
- 1055 Sijnt papen / clerke ofte pzelate /
 Dat si vander kerke goet ontsaen /
 Dats der azmer / sonder waen /
 Alse gherecht goet algader /
 Alse oft hem blebe van hazen vader.
- 1060 Wee hen! wee hen! alsiet verstoet /
 Die heffen der kerken goet /
 En dat berteren in leberheden
 En in obertulberheden /
 Of die daer af gadzen stat
- 1065 En den azmen ontkeren dat !
 Tgoet dat papen ontspazen
 Sietmen dicwile qualijc vazen.
 Qualijc ontspaert / qualijc verlozen!
 Dit machmen daghelijcs sien en hozen.
- 1070 Twee dinghen die sijn / alsiet verstoet /

- Die gherne hinderen kerstelijc goet ;
 Deen dat sijn quade heren
 Die dat gherne destrueren .
 Vander dat sijn / wilbijt merken /
 1075 Selve persone der heyligher kercken /
 Ja / die der kercken mindzen mere
 Van anders enech quact lantsghere /
 Ja / in vele manieren / alstc nu
 Hier boze hebbe ghescreben u .
 1080 Tierst dat een paeus ghemaect es /
 So steet hi daer na / des sijt gewes /
 Hoe hi sijn maghe mach gehoghen
 En maechscap / pzincken ofte hertoghen /
 Baenroetsen ofte gzaiben /
 1085 Metter heyligher kercken haben .
 So doet een abt des ghelike /
 Wilt oec sijn maghe maken rike
 Met des Gods Soens goede /
 Gherocht met Cristus bloede /
 1090 En hulwetsc aen die liebe van machte /
 Om te makene een goet gheslachte .
 Soe doen oec canonke mede
 En papen in menegher stede /
 Des hen bazme tallen daghen
 1095 Met rechte moghen wel beclaghcn .
 Hier ane verstaet / des sijt geleert /
 Dat nieman meer en destrucert
 Onser moeder der kercken goet
 Van dat paepscap selve doet .
 1100 Hier met willie te desen tiden
 Dese materie laten liben ;

Want soubic alder waerheyt lpen /
 Spaeyscap soude mi bermalchjen.
 Nochtan wet dat hoer waer nu /
 1105 Dat ic die waerheyt segghe u.

Een ander poent van ghemeynen goede. C. XIV.

DAnde poent dat Onse Here
 Gherne wyert ende zere /
 Dat datmen ghemeyn goet
 Niet en bekeert / des sijn zoet /
 1110 Ghetruwelijc so daer toe hoert /
 Noch te poente en settet voert /
 Daer af dat ic u te hant
 Een zoet deel hebbe doen becaut.
 Nochtan so willic u dat
 1115 Verclazen een luttel dat.
 Wisten heren vanden staden
 Waer met dat si sijn gheladen /
 En hoe God / hoer waer ghesproken /
 Die over hem heeft ghewroken /
 1120 Alsic hebbe gheseghet boze
 En also ghi noch moghet hozen /
 Si souden met rechte / sonder waen /
 Met anste dicwile slapen gaen.
 Ic wiste inder waerheyt dat /
 1125 Dat pozte van eenre stat
 Escpendom tenen tide segghen
 Den here vander stat vercreghen
 Om ene somme van ghelde /
 En als si hadden in ghewelde

- 1130 Die stat / hebben si vercocht
 Daer op ene grote lijfcocht /
 En betaelden den here also
 Dat si hem hadden gheseghet toe.
 Dus moeste die ghemeente / voer waer /
- 1135 Der heren heerscapie quiten daer ;
 En alle die dit verwozden /
 Haesteliker doet si stozen
 Sonder dat heylighe Sacrament /
 Alsoe liebe van Gode ghescent /
- 1140 En som wozen si verflaghen
 Te scanden al hazen maghen.
 Wiebe kindze / nu merct van
 Hoe God Onse Here wozen kan.
 Doen die Romeynen wilen ere
- 1145 Crouwe hanteerden ende ere /
 Dwonghen si al ertrike ;
 Maer doen si wouden sijn rike
 En vernaemt aen tghemeyne goet /
 Dielen si neder onder voer /
- 1150 En hebben bere al verlozen /
 Alsoe u seyde hier te wozen.
 Had den si hiel opghedraghen
 Ghemeyn ozber / als si plaghen /
 God Onse Here en hadde met allen
- 1155 Dus zere niet laten vallen.
 Doer waer so segghic u dat /
 Soe waer die rade van eente stat
 Haers selfs vaten sueken mere
 Van ghemeyn ozber ofte ere /
- 1160 En daer men oec / des sijt vzoet /

Elken niet recht en doet/
Es hi mate of wel ghebozen/
Daer so es die stat verlozen.

Een wijs man maect ons vzoet :

1165 Stat daer men gheen recht en doet
Die es als een wout / des ghelocft /
Daer men die menschen in beroeft
En lijf en goet nemt dan :
Die stat sal sculwen elc wijs man.

1170 Elc raedsmā sal sonder letten
Sijns selfs oꝛber achtersetten
Om den ghemeynen oꝛber bander stede.
Dat sal van rechte sijn seide.

Men ghemeyn oꝛber legghet mere dan

1175 Men den oꝛber van enen man.
Die meeste oꝛber sal / sonder waen /
Altoes voer den minsten oꝛber gaen /
Ghelijc dat der kercken heren
Gods volc waghē ende regeren

1180 Also verre / dat verstaet /
Alse dat aen die ziele gaet /
En haze rechte vast houden ;
Also ghelijc oec so souden
Die heren van eenre stede

1185 Gods volc bewazen mede
Men sijn goet en aen sijn lijf /
Die de rechte houden stijf /
En voer ghemeynen oꝛber setten
Lijf en goet / sonder letten.

*Dat raetslude niet en selen discorderen, maer tghemeyn
goet [te] ghemeynen orbore keren. C. XV.*

- 1190 **D**ie ene stat selen regeren wel
En selen onderlinghe niet wesen sel /
Maer eendzachtich / wat's ghesiet /
En niet sere achten op gheniet ;
Want gheniet / voer waer gheseyt /
- 1195 Verbzuct eendzachticheyt.
Waer die vozsten vander stat
Onderlinghe bzagghen hat /
Daer beberten si die stede
En hen selven daer toe mede.
- 1200 En so waer die rade / sonder waen /
Altoes na dat gheven staen /
Daer so moeste haet en nijt
Cusschen / des seker sijt.
Teghet een man in gzoter beeden /
- 1205 En wert hi raetsman van eenre steden /
Hi sal die beede neberleggghen /
Omdat men niet en moghe segghen
Dat die stat come get
Si sijnre scout in verbziet.
- 1210 Wie ¹ dat na tscpendom staet
Om batter wasdom wt gaet /
En niet omdat hi lude of stille
Der gherechticheyt dienen wille /
Sijt die's seker ende gewes
- 1215 Pat hi daer valscheelijc in comen es /

¹ Hs. Wi.

- Eñ hem waer beter / na der waerhebe /
Dat hi dese poente af lede.
Dieghering en wert een stat
Meer bederft / met wel dat /
1220 Also dat die poztren met pztjen
Onderlinghe bzaghen hatje /
Eñ om voerstaen discordezen :
Dan gheet al buten eren.
Men sal also regeren een poert /
1225 Ostmēn pztje moude trecken woert /
Dat ¹ die andze dan daer hi
Ghenedert no ghedzuct en si /
Also dat eenbzachtichebe
Altoes valle in elke stede.
1230 Dese lere spzeect ons also
Die gzote philosophje Plato :
Den ghiereghen en salmen niet
Bebelen / wats ghesctet /
Stat of bozch te hoedene ;
1235 Want het es wel te moedene
Dat hi / midz siere ghiererehebe /
Bederben mochte bozch en stede.
In Ghent wazen wilē eren
Beghen en vertich wiser heren /
1240 Die de stat berechten daer
Wel en wijslike mēnech jaer.
Die wile dat sht wel regeerden /
Eñ ghemēgn goet wel bekeerden
Daert sculberch was te gane /
1245 Eñ niet en ghenoten daer ane

¹ Hs. Dan.

- Eñ eendzachtich mede/
 Stont in eren goet die stede;
 Maer boen sijn selve wouden slabben/
 Eñ daer om ghinghen crabben
 1250 Eñ pazementen onderlinghe/
 Ghinghen te nieute al haer dinghen;
 Want God en woude ghesingen niet
 Dat si langher regeerden yet/
 Eñ wozen uten lande ghesaghet.
 1255 Kuttel wozen si gheslaghet/
 Also dat si eñ haer kinder oec
 Te quiste ghinghen als een roec.
 Du merct wel eñ verstaet
 Hoe misselike Gods bonnes gaet/
 1260 Eñ in deser ghelike mede
 Eest ghegaen in meneghe stede/
 Also die heren dus berwiliden
 Eñ ghemeyn ozber niet en hilden/
 Dat God haerde zere wac
 1265 Metter ghemeynten die hi optrac;
 Eñ also die ghemeynte verwoude/
 Wazp hise neder also houde.
 Onghelike binc/ sonder waen/
 Dat en mach niet langhe staen.
 1270 Het es dicke ghesproken:
 Gheen azech en blijft onghewroken.
 Lieve ziende/ liebe here/
 Houdt der ghemeynten ozber eñ ere
 Eñ in boerspoede stazc eñ sijn/
 1275 Eñ daer boer set u lijf
 Doech eñ spade/ in alder tijt/

- Want ghyt sculdech te doen sijt.
En doedijc niet / met wel dat
Ghi doet ontrouwe uwer stat /
- 1280 Om dat ghi Gods wils niet en houdt
In sinen recht also ghi soudt.
Scapene en raedsmanne mede
Selen hem hieben in elke stede /
Datse die ghemeynte en mochte niet
- 1285 Begyzen also goet als get /
Alse u boze hebbe gheseyt.
En wetti wat hier ane legt ?
Haze es vele die nauwe merken
Haze affaze ende haer werken /
- 1290 En si wecten wel / dat verstaet /
Dat hen tghemeyne goet aengaet /
En si hebben meneghen wisen man
Die haze nauwe bzyeben can
In sijn herte / in sinen moct /
- 1295 Donghelijc datmen hem doet /
Dat si bzyenghen souden int claze
Als si wisten dat tijt waer /
Daer wonder af mochte ghestien /
Also men dicke heeft ghesien.
- 1300 Aristotiles / die wise clerc /
Maecte een boec / een scone wercc /
Daer hi in leert in wat manieren
Men ghemeyn goet sal hanteren
En bestemmen en regeren.
- 1305 Ic woude der steden heren
Dit boec wel hebben verstaen /
En daer mede dan boert gaen ;

Dat waze menegher stat goet /
 Die nu heeft crancken spoet
 1310 En cranc van neringhen staet /
 Om dat haer belept es quaet.
 Dat moet betren die God's cracht /
 Die boven alle dinc heeft macht.

*Datmen vader en moeder sal eren en Gode niet
versweren. C. XVI.*

Die mensche van gherechter scout
 1315 Sal vader en moeder wesen hout /
 Ghelyc hem selven ofte dat /
 Waer hi comt in elke stat /
 En goet doen en ere;
 Want het ghebidt Onse Here :
 1320 Want het es int ghemene
 Vanden .x. gheboden ene.
 Der gheloeft Onse Here God
 Sonderlinghe lone in dit ghebot /
 Dat hi in bandze niet en doet /
 1325 Dat's lanc lijf / en des sijn hzoet.
 Men vint ghescreben also
 Anden boec Ecclesiastico :
 « Die vader en moeder eert / sal van dien
 Blijscap van sinen kindzen sien ;
 1330 En die vader ende moeder laet /
 En inder noet niet bi en staet /
 Es van Gode vermaledijt. »
 Der willic dat ghi seker sijn /
 Dat God al openbaze

- 1335 Gheen sonden en waerec so swaere
 Vanmen ¹ vader en moeder niet en eert /
 Also ons Ihesus Cristus leert ;
 Want hi spreect in sijnre leren ² /
 Eest dat wi vader en moeder eren /
- 1340 Dat wi langhe selen leben dan.
 Hier machmen vele merken an ;
 En doen wijs niet / onse leben
 Op dit ertrike saen sal sweben
 En verliesen hier om hemelrijc :
- 1345 So sijn wi lieberst ewelijc.
 Lanc leben / dat verstaet /
 Es een troest / een toeberlaet
 Te comene ter ewicheide /
 Die der outheyt wilt beleben ;
- 1350 Want alle dinc daer sonde in leyt
 Den mensche in doudre verghent /
 En waere allene ghierereyent.
 Salich es hi diese af leyt.
 En es nieman so hoghe no so rike /
- 1355 Maer leesde sijn vader azmeltike
 Sonder goet en sonder ere /
 Hine heeft die scande mere ;
 En eest dat hi in eren si /
 Hi heeft te meer eren daer bi.
- 1360 En Doe / onse 2ste vader /
 Daer wi af comen sijn algader /
 Die 2stwerf den wijs vant
 En namaels plante hine metter hant /

¹ Hs. Datmen.² Hs. eren.

- Daemſ so bele op enen dach
 1365 Dat hi daer af in flape lach
 Ombedect in ene stede /
 So datmen sach sijn scamelhebe.
 Cham / sijn sone / quamer toe /
 Eñ alse hi sach den vader alsoe /
 1370 Wijsde hi daer metten vingher op /
 Eñ maecte daer mede sijn scop ¹.
 Hier om waert hi te dien stonde
 Vermalendijt van Gods monde /
 Eñ tgheslechte dat van hem quam.
 1375 Dus boer die quade Cham.
 Aldus sal hem allen ghesdien /
 Die vader eñ moeder niet en ontsien /
 Noch en werden noch en eren /
 Also tghedot es Ons Heren.
 1380 Ihesus Cristus hielt algader
 Die ghebode sijns ewichs Vader /
 Eñ eerden hzoerch eñ spade
 Beyde in woerden eñ in dade /
 Eñ was hem onderbaen ter doet
 1385 Sonder sijn scout clegne ofte gzoet.
 Een wijs lerere ons dus leert :
 « Al sijn vader eñ moeder berkeert
 Eñ oncuysch van ouden daghen /
 Dat sulbi guetlijc verbzagghen ;
 1390 Want si verbzoegghent guetlijc
 Doen ghi lagghet in u slijc /
 Eñ hoeden u op / dat wet /
 Met azebende eñ coste met /

¹ Hs. spot.

- Eñ lieten u tgoet na dien /
 1395 Daerse God af hadde versien.
 Quade eede haect Onse Here /
 Eñ die wzeect Hi dicke scere.
 Alsmen spzeect van dien / van desen /
 Dat sal sonder eet al wesen /
 1400 En waze noet / dat wiet /
 Ter waerheyt te hulpen met ;
 Anders salmen tallen tiden
 Met ja eñ met neen al liden.
 Den staersten eet diemen doect /
 1405 Datg hi Gode / des sijt vzoet.
 Nochtan / alsment inder waerheyt siet /
 En laten si hen ghenoeghen niet
 Met Gode / baert al aen leyt /
 Eñ die allene es die waerheyt /
 1410 Sine vermanen ¹ daer toe mede
 Sijnre doet eñ sijnre lede /
 Die Hi ane den cruce ontdebe /
 Eñ al om onse salichebe ;
 Ja / sijn bloet eñ sijn sweet
 1415 Verwiten si hem ghereet /
 Ja ielhc ende onscone /
 Om min dan om een bone.
 Men sal om Gods creaturen
 Sweren in gheenre uren ;
 1420 Want si alle toe hozen Gode /
 Daer wi af houden onse ghebode.
 Na dien dan / boer waer ghesent /
 Dat in versterene sonde leyt /

¹ Hs. vernamen.

So doet hi dan grote sonde
1425 Die loghene smeert tenegher stonde
En nemt Gode tenen ghetughe daer
Dat sine valsche loghene es waer.
Dese sonde es also groet
Alse die Cristum sloeghe ter doet ;
1430 Want in Gode / des sijt gewes /
Niet dan die waerheyt en es.

Datmen die arme onnosele niet verdrucken en sal.

C. XVII.

Dat vijfte poent u noch gebzeert /
Hoe dat God Onse Here wzeert /
Dat dat een man van groter machte
1435 Nemt en beroeft met crachte
Sijn goet enen maten man /
Die niet wederstaen en can.
Dat dat een sonde / boer waer gheseyt /
Die Onse Here zere wzeert
1440 Aen den man of aen die kinder /
Die dicke bazen herde hinder ;
Want met dat Gode ontfazmt
Dat die mate te rechte kazmt.
Heeft een maet man demt of lant /
1445 Dat den riken legghet wel ter hant /
Dat sal die rike hebben moeten /
Sijt met sueren of met sueten.
Hets wel te duchten / twazen /
Dat om ghene dinc en bazen
1450 Meer volz ter hellen gloede

- Dan om begjerten wille van goede ;
Want en heet nu nieman hzoet
Hine poghe na dertsche goet.
Pzelaten / monken / papen /
1455 Pzincen / ribbzen / knapen /
Dese gapen met allen sinnen
Hoe si meest goets gheminnen.
Haze ghene wert goets sat /
Dit merke in elke stat.
- 1460 Hoe scandelijc / des sijt hzoet /
Dat een mensche ghewint goet /
Op dat hi wert een here /
Alle die werelt doet hen ere :
Ja die valsche / dat verstaet /
- 1465 Maer metten goeden heet hi quaet.
« Here » spreect David / die pzophete hzi :
« Wie sal in dijn huys wonen metti ? »
Du andwert hi dus hier af :
« Die sijn ghelt te woeker niet en gaf /
- 1470 No ghene ghichte no miede
En nam van onnoselen diebe. »
Ghi machteghe liebe / des sijt hzoet /
So wanneer dat ghi onrecht doet
Den onnoselen / dat Onse Here
- 1475 Aen Hem trect dat hazbe sere ;
♦ Want hi achse Hem selven ghedaen.
En ghi sult sulken loen ontsaen
Alse die quade lude ontfinghen /
Die Cristus aen den cruce hinghen.
- 1480 Dat was dat onnosel lam /
Dat neber in extrike quam /

- En sonder sijn scout/ clegn of gzoet/
 Sterken moeste die bitter doet.
 En gheenre liebe sekerlike
 1485 En vaert so vele te hemelrike
 Alse der onnossele / dat met /
 Die gherecht sijn en simpel met.
 Dese sijn al te samen
 Gods rike erfghenamen /
 1490 Als Cristus / die Gods Sone /
 Selve spzeect hazde scone.
 En met dat dese sekerlike
 Sot heten op ertrike /
 En oer nerghe toe goet.
 1495 Nu merke elke in sinen moet /
 Na dien dat gherechtiche
 En onnossele verbulderche
 In hemelrike comen allene /
 So es dat ghetal dan elene
 1500 Dat daer in comen sal;
 Want die liebe vna al /
 Sijn si lecke ofte clerke /
 Also alsiet al bemerkke /
 Gaen om metter werelt wijsghent.
 1505 Nochtan dat die wise man seyt
 Dat deser werelt wijsghent es
 Sothent hoer Gode / shts gewes.
 Die onnossele gherechte
 Dat sijn Gods vercozne knechte /
 1510 En haer claghen en haer bede
 Hoert God in elke stede.
 Daer om hoedt u talder tijt /

Daer ghi gaet of waer ghi sijt /
Dat ghi den maten niet en doet
1515 Onrecht aen lijf of aen goet ;
Want seker God soudt waken.
Hiermet latic dic spreken /
En wille u dinghen segghen voert /
Die ghi noch niet en hebt ghehoert.

Van .VIII. Sibillen. C. XVIII.

1520 **M**er quam een out boec in de hant /
Daer ic in ghescreven vant
Van .VIIII. Sibillen datmen leest /
Die hier voermaels hebben ghelneest.
Sibillen dat wazen vrouwen
1525 Die inden gheest consten scouwen /
En voerssegghen en voersien
Dinghen die namaels souden gesien.
Van desen was / alsic las albus /
Dochter van Trojen Plamus ;
1530 Haer moeder hiet Ecuba /
Die sone was / alsic versta.
Dese dochter hiet wel wale
Cyburizina in Griesche tale.
Dese vrouwe was wijs ter roze /
1535 En voer al Asga doze
Van lande te lande telker stebe /
En verdirte daer grote wijshebe /
En leerde hoe die liede souden
Hem wel en mettelijc houden.
1540 In Affrike quam si daer naer /

- En pzedicte oec mede albaer /
 En in Egipten oec also /
 En in Egipten oec daer toe /
 En oec int grote Babylone.
- 1545 Dese vrouwe was hare scone /
 En so gziatose in hare woerde
 Datse al t'olt gherne hoerde /
 En so lieflijc in haer wesen
 Datment cume mochte lesen /
- 1550 En p'ropheteerde vele den lieben
 Dinghen die namaels ghescrieden /
 En noch gheschien hier en daer /
 En noch gheschien selen hier naer.
 Int leste quam die mae
- 1555 Te Rome in die stat van hare /
 En die Romeynen dabent te hant
 Den coninc Januus becant
 Van der vrouwen wijsheit gzoet /
 So dat hi die vrouwe outdoet
- 1560 En ontfincse met g'zoter eren.
 Doen begonste die vrouwe leren /
 En pzedicte so subtile woerde
 Dat hi des ghelijc nogt en hoerde :
 So bequame waren haer woert.
- 1565 Du hoert hier gzoet wonder woert.

Van .IX. Sonnen. C. XIX.

DEn ouden senatozen boer waer
 Dzoemde op enen nacht al daer
 Enen dzoem bina ghelijc /

- Die selfene was en wonderlijk ;
 1570 Want elken doembe daer hi lach
 Dat hi .X. sonnen sach
 Die een vander ander staen.
 Du hoert hoe si wazen ghebaen :
 Vierste was claer ter roze
 1575 En liechte al ertrike doze.
 Vanden sonne / dat ghi wel wet /
 Was meerder en groter met
 Met hemelscher claerhebe /
 Daer si hemelrjck verlichte mede.
 1580 Die derde sonne / alsic verstoet /
 Was ghebermet als bloet /
 Blammende en vierachtich /
 En zere verbaachtich ;
 Dochtan hadde si na ghevoerh
 1585 Redelijc liechh ghenoech.
 Die vierde al bloet roet was
 En hadde / alsic daer las /
 Sere goede vier straten
 Die claer schenen utermaten.
 1590 Die vijffte was doncker vna al /
 Luttel lichh / maer dat was smal.
 Die sefte / dat wet male /
 Was doncker altemale /
 En hadde enen scaepen steert doen /
 1595 Ghelijc oft maer een scozpioen.
 Die zevende sonne was dan
 Epelijc te scouwene an /
 En bloederhtich ghedaen /
 In midden zwaert ghestaen,

1600 Die .D.N.N. sonne / dat waet /
 Stont al bedroeft en ontset /
 En hadde in midden / alsic verstoet /
 Een vromme roet als bloet.
 Die .N.N. al doncker was
 1605 Met centre ragen / alsic las.

Hoe Sibilla die .IX. sonnen exponeert. C. XX.

Dien die porten saghen ane
 Der vrouwen scone ghebane /
 En van seben so volmaect /
 En van spzaken so gheraect /
 1610 En dat si vele spzac van dien
 Dat namaels soude ghesclen /
 Quamen die oude senatozen /
 Daer ic af seyde te hozen /
 En spzaken dus tote haren :
 1615 « Vrouwe / wi werden wel ghehoze
 Dat ghi wijs sijt en scone /
 En alder dogheden ghewone :
 Wi bidden ende versueken aen u
 Dat ghi wilt ontbinden nu
 1620 Enen doem / dien wi alle sagen
 Op enen nacht daer wi saghen /
 Ende watter af gesclen mach. »
 Die vrouwe antwozde mettien :
 « En waer recht no eersam mede
 1625 Dat ic in dese onreynne stede
 Ontbinden soude en weten doen
 Die godlike visoen.

- Laet ons op ghenen berch gaen/
 Die ghinder buten es ghesaen/
 1630 Daer sal ic u cont maken al
 Dat der Roemscher stat ghesien sal. »
 En stappans so ghinghen si albaer.
 Doen vertracken si al claer
 Whisone dat si hadden ghesten.
 1635 Die brouwe antwozde mettien :
 « Die .ix. sonnen die ghi saghet
 Doen ghi in uwen slape laghet/
 Die also onghelike wazen/
 Bedieden gheslechten/ twazen/
 1640 Die comen selen sekerlike
 Dan leben haꝝde onghelike/
 Also ghi nu hier saen
 Dan mi moghet verstaen.
 Vierste sonne van desen
 1645 Selen eenrande lude wesen/
 Simpel en suber van binnen/
 En die de waerheit selen minnen/
 Saechtmoedech en goebertieren/
 En die azme selen hanteren
 1650 Dziendelije / spade en bꝛoe/
 En mijs sijn daer toe.
 Die ander sonne doet bedieden ¹ :
 Daer na selen comen lieben
 Die met gꝛater eersamheden
 1655 Hier haer leben souden leben/
 En minnen haꝝde zere
 Enen God/ enen Here/

¹ Hs. Die ander sonne dbedieden.

- En houden also haje seben
 In gherechter gherechtigheden.
 1660 Die derde sonne bediebt dat /
 Dat binnen Kome der stat
 Volc jeghen volc sal opstaen /
 En ick anderen sal verslaen.
 Der vierder sonnen bedieden
 1665 Es / dat comen selen vele lieben
 Die de werelt selen begheben /
 En leyden een valsch leuen.
 In desen tiden sal opstaen
 Een Noedsch wijs wel ghebaen /
 1670 Sonderlinghe met Gode bequame.
 Mazia sal sijn haer name ;
 Haer huzedeoem / suldi weten /
 Sal Joseph sijn gheheten.
 Begozen sal si een kint /
 1675 Sonder eneghen man bekint ;
 Vanden Heylighen Gheest sal si
 Dat kint ontsaen / gheloves mi /
 En sal die Gods Sone sijn :
 (Jhesus sal sijn name sijn.)
 1680 Maghet sal si tkint ontsaen /
 En maghet bliuen / sonder waen.
 Dat van Gode sal sijn ghehozen
 Sal die Gods Sone sijn vercozen /
 God en mensche waerlike ;
 1685 Sonder eynde sal sijn sijn rike /
 Also alst die pzoopheten
 Ge hozen hadden doen te weten.
 Hi sal oec / dat ghijt wet /

- Verbullen die Hoebſche wet.
1690 Die van haer ſal ſijn ghebozen
Salmen dinglen ſinghen hozen
In beyden ſiden ſcone en hoe :
Gloria in excelsis Deo.
Nu wazzen daer te dier ſtede
- 1695 Hoebſche papen romen mede /
Die met hoerden goet
Spzaken tater vrouwen bloet :
« Vrouwe / ghine ſoudt / watſ gheſciet /
Deſe woerden hier ſeggghen niet.
- 1700 Laet wazzen ende ſwighet deſ /
Want niet goet te hozen en es. »
Sibilla antwoorde te deſen :
« Ghi Haben / het ſalſ noet wesen
Dat ghebozen ſal werden dit kint.
- 1705 Maer ghine ſulleſ gheloben twint ;
Want ghi ſult Hem contrazie ſijn /
Dat ghi wel ſult doen in ſchijn. »
Die Haben antwerden : « watſ gheſciet /
Hem en ſelen wi gheloben niet ;
- 1710 Want God gaf willen ere
Onſen bozderſ / onſe here /
Een teſtament / een wet /
Daer bi dat wi woerden met
Gheregeert al onſe leben.
- 1715 Die en ſelen wi niet begheben ;
Die wet ſelen wi houden boert an /
En gheen ander nemen av. »
Doen antwerde dacc na
Die wiſe vrouwe Sibilla :

- 1720 « Die hemelsche God / tmazen /
 Sal sinen ewighen Sone hazen
 Ghemazech God en sijn /
 Die den Vader ghelijc sal sijn /
 Ghebozen vander maghet Maziën /
- 1725 Die massen sal en dhen /
 Alle menschen kindze plegghen.
 Ghi Joden sulter nijt hebben segghen.
 In desen tiden sal regeren
 Keyser Augustus met groter eren
- 1730 Binnen Rome moghentlike /
 En here sijn van al ertrike /
 En dan sal pagus en vzebe
 In ertrike sijn telker stede ;
 Want die Here des vzeben sal
- 1735 Met hem pagus vzingghen ober al
 Met sinen godliken bedwanghe.
 Maer ghi Joden / en sal niet duren langhe /
 Ghi Joden / bi des Gods machte
 Sal beberst werden u gheslachte.
- 1740 Nochtan sal dit sijn u God /
 Die Abzahamme dit ghebot
 Vander besnidenessen / dat wet /
 En Moysesse gaf die wet.
 Der Gode en sal sijn / dat wet /
- 1745 Vele noch oer luttel met /
 Noch dize noch twee :
 Hets een God en nemme /
 Die onbegripelijc es al
 En ewelijc regeren sal /
- 1750 Die met sijn wijsheit diep

- Hemel / sonne en mane sciep /
 En daer toe al / des sijt gewes /
 Dat inden hemel en op erde es.
 Dat sal sijn een Here der heren.
- 1755 Alle die desen God eren /
 Selen met Hem ewelike
 Wonen in sijn rike.
 Hi sal die bode doen opstaen
 En die crapele recht doen gaen /
- 1760 Dode hozende / blinde siende / dwazen /
 Doen spreken die stom wazen ;
 Den meneghen sal Hi beraden ;
 Dan .D. v. zoben sal Hi saden
 .D^m. menschen / dat es waer /
- 1765 Ge relieke salmen opdoen daer
 .F. A. cozve / min no mee ;
 Hi sal chissen winter en snee
 Met enen woze / sonder waen /
 En bzoeghe over die zee gaen ;
- 1770 Welc onghemake sal Hi verbziben
 Beyde aen manne en aen wiuen ;
 Hi sal doen lude ende stille
 Al dat Hi doen wille.
 En als al dit es gheballen /
- 1775 Sal die wet sijn volmaect met allen ;
 Dan sal dat Hoedsche paepsclappe
 Teghen Hem ballen met clappe /
 En selen raet hebben saen
 Dat sine selen doen vaen /
- 1780 En spulwen in sijn scone aenschijn
 Plecken bulder als kenijn.

- Hi sal bieden rugghe en hals
 Den guaden Hoben / sel en valsch /
 Cot meneghen swaizen slaghe /
 1785 Die Hi goetlyc sal verdzagghen /
 En en spzeken niet een woert.
 Cronen selen sine woert
 Met eenre doznen crone /
 Ja den Here vanden trone /
 1790 En Hem oer bieden in selder wijsse
 Galle tote eenre spisen /
 En te sinen dzancke affyn /
 (Dit sal emmer seker sijn) /
 En aen een hout doen hangen dan /
 1795 Daer Hi doet sal bliiben an /
 En steruen daer ter stede
 Om der menschen salicheide.
 Cseyl in den tempel dat sal
 Ohermidz dan scozen al /
 1800 En het sal doncker werden
 Ouer al opter eerden.
 Den lichame salmen doen af /
 En dien legghen in een gzaaf;
 En dan sal Hi / te wazen /
 1805 Stappanz ter hellen wazen /
 En sine bziende telibereren /
 En weder int gzaaf keren;
 En sterdesdages weder opstaen
 Ja met ziele en met libe / sonder waen /
 1810 En sinen jongghzen bertogghen /
 Des si zere selen verhogghen.
 En daerna si toe selen sien

- Dat hi opten hemel sal blien /
Daer hi wonen sal ewelike
1815 Sonder inde in sijn rike.
En anders en es God gheen
Dan dese eweghe God alleen.
Die Joden selen segghen van mi
Dat ic een Sibille valsch si
1820 En uten sinne altemale /
Om dat ic segghe dese tale.
Maer alse dese dinghen selen ghesien /
So salmen wel merken en sien
Dat ic de waerheyt pꝛoꝛpheteerde /
1825 Alsoet mi God Onse Here leerde. »

Noch vanden selven. C. XXI.

- L**eren komeynen sepsse hoert :
« Dese vijffte sonne bediebt hoert
Dat God sal hierna
Lereren bekiefen in Galilea /
1830 Die hi ¹ inde werelt ober al
Om te pꝛebeken wat sinden sal /
En dat ghelobe leren /
En die sondazen bekieren.
Der fester sonnen bedieden
1835 Coent / dat comen selen vele liede
Die dese stat selen zwaer
.D. maende en .iij. jaer
Besitten en bechten an /
Dat costen sal menegghen man.

¹ Hs. hi achter wege gelaten.

- 1840 Die zevensde bediedt / sonder waen /
 Dat .iij. coninghe selen opstaen /
 Die vele plaghen en manslachte
 Maken selen met haze machte /
 Om dat si met hatjen goet
- 1845 Den Gods Sone bzachten ter doet.
 Die .D.N.N. sonne vele leert
 Dat Rome sal worden ghestrueert /
 Daer men wonder goet sal scouwen
 Dan jammer aen die vrouwen /
- 1850 Die dan met kindze selen gaen.
 Die .N. sonne doet ons verstaen
 Dat die Roemsche pzinzen saen
 Met grotter macht selen opstaen /
 En werken sonderlinghe wonder /
- 1855 En bzinghen meneghen tonder.
 Dan selen .ij. coninghe daer na
 Popen te hant wt Sythia
 Met vele volc / min no mee /
 Also dat sant segget in die zee /
- 1860 En selen die Roemsche steden
 Binnen met grotter moghentheden /
 En dat Roemsche rike al alsoe
 Cote Calcidotia daertoe ;
 En dan sal / verstaet al bloet /
- 1865 Die bloetstoztinghe sijn so goet /
 Want blant van Ozenten al
 Dan verhoonnen wesen sal.
 Hier na selen opstaen te hant
 .N. coninghe wt Egypten lant /
- 1870 En selen .iiij. coninghe verstaen /

- Die welke si doet selen slaen /
En al haer volc daer toe met.
Dese .ij. coninghe / dat ghijt met /
Selen dus regeren daer
- 1875 Die .vij. maent en .iij. jaer.
Daer na sal een coninc comen
Te grotter baten en te vromen /
Die welke in sinen tiden
Rechtich sal sijn in striden /
- 1880 En rechtich in al sijn saken /
En sal Gode enen tempel maken /
En vernemen Gods ghebode /
En bonnesse doen om Gode. »
Al dus / als ghi hier hoert /
- 1885 So gaet dese vrouwe woert
Van coninc te coninc alsoe /
Coten quaden Antkerst toe /
En wie quaet sal sijn en vzoet /
Die verkeert en wie goet.
- 1890 Maer si en noemt die namen niet
In dit woer / also ghi stet.
Daer om sal icse te desen tiden
Wetten minsten ober liden.
Maer van elken name / dat wet /
- 1895 Heeft si dierste littere gheset :
Sels stont .i. A / sels stont .i. B /
Sels stont .i. C / sels stont .i. D /
So datmen niet en can daer bi
Ghemeten welc haer namen si ;
- 1900 Maer alle die ghene / dat verstaet /
Die onrechtich wazen en quaet /

- Quamen allen te quaden inde /
Alse God sine wazake sinde /
En verlozen qualijc haer leben /
1905 Of si woorden haers lants verbzeben.
Ay / edele heren van ertrike /
Wendt u leben so wijffelike
Met gherechtigheden / dat ghi
Van Gods wazaken blijft bzzj!
1910 God en eyfcht u ander goet
Van ghi sinen volke recht doet
En elken ghescreven wet ;
Want daer toe sibi gheset.
En boedijz niet tallen daghen /
1915 Seker God die sal u plaghen
Als ghijz minst sht op u hoede.
Die hier om pennt / datz die hoede.

Van .II. coninghen die regneren selen. C. XXII.

- A**X hebbic voer gheseyt u
Dat ic achter woude laten nu
1920 Alle die coninghe / also wi lesen /
Die tote Ontkerst selen wesen /
Ic wille u segghen nochtan
Van hem twee / alsic best can /
Die naest voer hem selen sijn /
1925 Also ic lag int Catijn.
Onder alle bandze ghemeen /
So sal die leste sonder een
Van eender siben sekerlike
Ghebozen sijn wt Dzancrike.

- 1930 Sijn name / als Sibilla doet bekinnen /
Sal op een E. beghinnen.
In dier tijt / als Sibilla segt /
Sal beghin sijn alder jammerheyt /
Soe dat sulc jammer voer dien
- 1935 In ertrike nie en waert ghesien ;
Het selen sijn in dien tiden
Dele ologhe en stryden /
En bloetstoztinghen mede
Also goet in menegher stede.
- 1940 En dan sal menerh lant
Den vianden gaen in hant /
En nieman en sal hem dozzen
Segghen die viande pozzen ;
Want God sal dan swaerlike
- 1945 Sijn plaghe doen op ertrike.
Kome sal met scaypen swerden
Wenbochten ende ghewonnen werden.
Die mensche selen leben dan
Alse ongheloveghe man ;
- 1950 En meest pzincken en pzelate /
Die nu sijn van hoghen state /
Selen gapen alse ghiere ;
Verraders en persemieere
En selen hem niet scamen
- 1955 Haze sonden en haze vlamen.
Wie dat goets ghewint meere
Sal winnen die meeste eere.
Die azme salmen versmaden /
En boerdeel doen den quaden /

- 1960 En die verheffen en hoert trucken ¹ /
 En die onnossele verbzucken.
 Seker nu dunct mi wel des
 Dat die tijt nu comen es /
 Alst u hier nae wel segghen sal
- 1965 Alst tijt en stede hebben sal.
 Dese coninc daer ic af nu
 Hier te segghene began u /
 Hi sal in sinen stonden
 So swaerlijc inzeeken die sonden
- 1970 En die valscheyt van ertrike /
 Dat nie en was des ghelike.
 En dese / also ghy moghet hozen /
 Sal wt Byzancrike sijn ghebozen
 Van eenre paptuen / min no mee /
- 1975 En sinen name sal beghinnen een E /
 Alz ghyt moghet verstaen.
 En hier na sal opstaen
 Een coninc wide verant /
 Die Constant sal sijn ghenant /
- 1980 Die coninc sal sijn / dat wet /
 Van kromen ende van Gzicken met.
 Hij sal goet en scone sijn /
 Ende hebben een claer aenschijn /
 En oec so selen alle sijn lede
- 1985 Wel ghesformeert sijn mede /
 En sijn rijke sal duren daer
 .C. en .¶¶¶¶. jaer.
 Albus heeft / dat ghyt wet /
 Dese wise vrouwe gheset.

¹ Hs. trecken.

- 1990 **Der seyt si dat ertrefke
Wesen sal also rijcke /
En oer sal in dien daghen
Plant also vele burchten bzaghen /
Datmen een mudde rozens ober al**
- 1995 **Om enen penninc ropen sal.
En dese coninc sal boer hem bueren
Den staet der Scristuren.
Die coninc der Romeren
Sal nu recupereren**
- 2000 **Dat keyserrijc en winnen weder.
Dese coninc sal werpen ter neder
Der heydene lant en stede
Met wel gzoter moghentheide /
En bzenen der afgode tempel**
- 2005 **Tenen eweliken exempel /
En die heydene also leren
Dat si ten doepsel selen keren.
En in allen tempelen sal hi albus
Op doen setten treuce Ihesus Cristus /**
- 2010 **En die dat niet en aenbeden /
Sal hi doen doden opter steden.
Nu sal die pzophetie vallen waer
Die daer boer ober menich jaer
Die coninc Dabid hadde doen weten /**
- 2015 **En daere toe andze pzopheten /
Die claer sijn en open /
Dat een hant van Etzropen
Van Gode sal comen
Te hulpen en te bzomen.**
- 2020 **Dit en verstaen alle die liede**

Niet wel in sinen bediede ;
Want si segghen dat dese hant
Sal sijn dat Egypten lant /
Dat Gode sal staen in staden
2025 En der kerstenheyt ontladen ;
Dat wedersegghet albus
Die goede Methodotius /
Die bisscop was en sterben moude
Mazelaye doer Cristus houde /
2030 Also als ict hebbe ghelesen.
Du hoert van hoert van desen.
Dierste boec nempt hier insel :
Hoeret hier des anders begghinsel.

II.

Hoe yerstwerf lansheren ghemaect worden. Cap. I.

- H**ier beghinnet bander boec:
 Hoe God sinen swaeren vloec
 Op dat kerstenheyt sinden sal /
 En om des menschen sonden al.
 5 Methobotius / dese heylighe man /
 Daer ic u af segghen began /
 Was bisscop en maztelaer.
 Euen boec maecte hi scoen en clare /
 En was een Geler / alse verstaer /
 10 Die vele dichte woer en naer /
 Die welke boeke op Abame beghint
 En op dat grote oerbeel int /
 Daer hi in bertrect vele saken
 Van Ons Heren Gods waken /
 15 En hoe dat bi Moes tiden
 Herst begonsten striden
 En oer ologhe en tozen /
 Die men nye hadde te bozen ;
 Want boer dien / alse men leest /
 20 En hadde gheen langhere gheweest.
 En hoe gyst opquamen langheren
 Willic u hier nu cozt leren /
 Alsoet dese here Methobotius
 In sinen boec scrift aldus.
 25 Sint dat die dilubie ghinc /

- Van Doe / in waze dinc /
 Ane sine wijs enen sone /
 Nobitus ¹ hiet die gone /
 En was ghebaen als een ggant /
 30 Die yst astronomie vant /
 En was wijs van alder conste /
 Alsoes hem Onse Here onste.
 In diere tijt was een ggant /
 Nembozoch was hi ghenant /
 35 Stazt en stout / gzaet van machte :
 Dese was van Sem's gheslachte.
 Dese was aen Nobitum ghekeert /
 En Nobitus heeft hem gheleert
 Hoc si souben regneren /
 40 En tfole onder hen keren /
 En hem dat maken onderbaen.
 Nembozoch heeft dat wel verstaen /
 En maecte sine wone
 Daer nu staet Babylone /
 45 En wert here daer
 Van alben lande daer naer.
 Dit was dierste / alstet leerde /
 Die op ertrike regeerde /
 En was so mechtich eer get lanc
 50 Dat hi alle die lande dwanc.
 Doen Cham's gheslechte maet ghelwaze
 Dat Nembozoch also mechterch waze /
 Maecten si enen here te hant
 Die Pontipus was ghenant.
 55 Naphtes gheslechte des ghelike

¹ Jafet.

- M**aerten enen coninc rike /
En andere liebe / te wazen /
Soe dat hier coninciken wazen
Ghemaect in cozter tijt /
- 60 **D**ie altoes hadden strijt
Onberlinghe en ozloghe gzoet /
Daer menech man om bleef doet ;
Want eic woude allene regeren
En die omsaten hanteren.
- 65 **D**aer na quam Dembozoch rike /
En verwan moghentlike
Chams rike met alden lande
Metten swerde en metten bzande.
Daer na quam Chams gheslachte
- 70 **O**m dit te wzeken met crachte
Met volke / wien datz wondert /
.Ʒ. ende bzie hondert /
Om te wzeken dese dinc
Op Dembozochs nacomelinc /
- 75 **D**ie Cosozus hiet / alsic verstoet.
En dit holt was al te boet /
En eic / alsic bescreben vant /
En hadde maer een roede in de hant.
Cosozus ten selven tijden
- 80 **N**ietse ober een riviere liden /
En doen quam hi daer jeghen
En heesse alle verslegghen /
Datter een niet en ontghinc.
Ditz te hozene bzemde dinc.
- 85 **H**ier na quam met gzoeter machte
Een van Habitus gheslachte /

- Die wilen Moes sone was /
 Daer ic u hier voer af las /
 En struwerde alle die lande
 90 Metten swerde en metten hzande
 Die ober die Efrate laghen /
 Met menegher gzoter claghen ;
 Want si daer te niute baden
 .CXXI. gzoter staden
 95 Met alben lande also
 Die besen steden hoerden toe /
 Met woestinen / also wijt binden /
 Die .iij. gzote ryke van Iuden /
 En der Hsmaliten lant /
 100 Datmer niet meer bolx en vant /
 Van welken Hsmaliten
 Die so hzemde sijn van byten /
 Dat ic u hier na sal tellen
 Wonder dat si werken sellen ¹
 105 In kerstenheyt van wzaaken al /
 Daer u zere af jammeren sal.
 Du merct hoe sterke en hoe zere
 Ghewzoken heeft Onse Here
 Van beghinne altoes die sonden /
 110 Alsoet ons die doecke ozonden /
 En metten swerde meest nochtan.
 Sint dat die dilubie ran /
 En meer sint / alsoe berstaen ran /
 Dat lantghescheet opquam
 115 En met heren wert gherecht /
 En ghebzac strjht no ghevercht ;

¹ IIs. sullen.

- Elc waze gherne die meeste here /
En steect den anderen uten here /
Daer af dat comt / bzoech en spade /
- 120 Den volke gzoet onghenade ;
Want dobermoet banden heren
Maeste int leste ober tfolc heren ;
Dat volc moet die scade bzaen
En verbzant sijn en verflaghen.
- 125 Wint een lantjhere metter hant
Eenen andzen af sijn lant /
Men thjhet sire bzoemhgent an ;
Maer name een maet man
Eenen andzen tsine / boer waer gheseyt /
- 130 Men thjhet ane sire quacthgent /
En men nemt hem sijn leven daer bi.
Maer die lantsjhere vlijft bzj.
Hi twifelt daer ane sekerlike
Oft lantsjhere comt in hemelrike ;
- 135 Want alsulc recht en ghenade /
Als hier doen bzoech en spade /
Sal hem God na dit leven
In sijn oꝛdeel gheben /
Alsa hi selve doet ghewach /
- 140 Dies mont niet lieghen en machj.

*Van eenre hant die noch sal comen der heyligher
Kerstenheyt te vromen. C. II.*

Du keric weder op die hant /
Daer ic u af sepde thant
Die wt Egypten soude comen /

- Gode Onse Here te hzomen.
- 145 Dese hant / segt Dabid open /
Sal comen van Ethyopen.
Dit ontbinden som die liede al /
Dat blant van Ethyopen sal
Dese hant sijn / also sijt merken
- 150 Die dit wonder sal sien ¹ werken.
Maer Methobotius / dese vader /
Wedersegghet dit al gader /
En segghet dat dese hant
Niet en es wt Ethyopen lant /
- 155 Maer sal een coninc sijn
Van herten hzome en sijn /
Die wt Egypten sal wesen
Van stre moeder / als wi lesen /
En van sinen vader / ic laest also /
- 160 Uten lande van Egypto.
En dese dinc pzoest aldus
Dese here Methobotius /
Aldus so scrjft hi ² algader
Dat Philips / Alexanders vader /
- 165 Die hertoghe was in ³ Mechedone /
Hadde een wijf die was herbe scoen /
Die des coninx dochter was
Van Egypten / also ic las /
Ten welke hzouwe hi wan
- 170 Alexandze / den stouten man.
Doen hze man doet was bleef si daer

¹ Hs. sijn.² hi ontbreekt.³ in ontbreekt.

- Bi hazen sone een deel der saze.
Doen haer sone stazf nam si die vaert
Te hazen vader / te Egypten waert /
- 175 (Compjel was hi ghenant /
Also als hijt ghescreven vant)
En was enen tijt daer.
Doen ghebielt also daer naer
Dat die coninc Byfas /
- 180 Die van Bystanten coninc was /
Dat's een hazde grote stat
Daer een mechtich coninc in sat /
En sochte Phel's dochter te wibe ;
Want si was zoet en scoen van libe /
- 185 So datse hem haer vader gaf.
(Dus segghet blatin daer af).
En dese dochter / dat ghijt met /
Was gheheten Cuseth.
Dit was Alexanders moeder /
- 190 Alsic u boze maerte zoeder.
Albus was Byfas haer man.
Ane die zouwe hi ghelwan
Een dochter / alsic beritac /
Haer name was Byfantea /
- 195 Danben name vander stat
Daer haer vader coninc in sat.
Dese was stene van libe
En was ghegheben tenen wibe
Nymeluse / alsic is /
- 200 Die een coninc van Romen was.
Nymelus / dese grote here /
Winde die zouwe so zere /

- Dat hi haer die stat van Komen gaf/
 En makeſe vrouwe daer af/
 205 Des hem des volcs rijcsghenoet
 Volghen cleyn ende gzoet ;
 Want ſi hem des volghen ſere
 Dat een vrouwe ſoude ſijn haer here.
 Deſe vrouwe Byzantea
 210 Vzoech .iiij. ſonen / alſic verſta.
 Vierſte was ghenamt albus
 Naden vader Nymelius /
 Vander hiet Urbanus /
 Die derde hiet Cladius.
 215 Nymelius regneerde algader
 In Rome naden vader ;
 Urbanus in Byzanten der ſtat /
 Der ſijn moeder vrouwe in ſat /
 En Cladius in Alexandrien.
 220 Dus hoerdt den boeken ljen.
 Albus ghelucklike quamen
 Deſe .iiij. riken te ſamen
 Op Cuſets der vrouwen gheſachte /
 Die ſo gzoet ſijn van machte /
 225 Die coninc Phels dochter was
 Van Ethiopien / alſic laſ.
 Hier af ſal comen te hant
 Daer ic voer af bede becant /
 Die welke van Gode ſal comen /
 230 En den kerſtenen te vromen
 Naden leſten daghe / als ghi
 Hier boze hoeret ſeggghen mi.
 Dit voerſach in ſire tijt

- Die heylighe coninc David
 235 Meer dan .iiij^m.¹ jaer voer dien/
 Dat dien soude gheschien
 Bi desen Constante / die ic u
 Hier boze hebbe gheset nu /
 Die wt Egypten sal wesen /
 240 Alsic u boze hebbe ghelesen /
 Die coninc sal sijn / dat wet /
 In Gzielen en van Rome met.
 Albus bzaen si over een
 Sibilla en Methobotius ghemeen;
 245 Nochtan tusschen hen beyden wazen
 Die tijt van .ij^m. jazen.
 Dese Constant sal met eren
 Die Heyden en die Joden bekeren /
 Of hi sal hen nemen dieven /
 250 Alsic hier boze hebbe bescreven.
 Sine macht / alsic las daer /
 Sal staen .C. en .xx. jaer /
 En dan sal d'Hoedscap met allen
 Den dat kersten ghelove vallen /
 255 En dan salmen van allen hoeken
 Dat heyligh graf van Cristum besocken /
 En dat eren met werbecheden
 Boven alle dandze steden.
 In deser tijt als wi lesen /
 260 Sal d'Hoedscap behouden wesen /
 En die van Hscaphel mede
 Selen wonen in seker stede;
 Want sint si Cristum bzachten ter doet /

¹ Hs. iij.

- En hadden si meer lant no hoet.
 265 Maer nu selen si kennen claer
 Dat si gheboelt hebben swaer /
 En dan sal na dese saken
 Antkerst komst zere naken.
 Sente Paulus / dat wet /
 270 Heeft hier af vele gheset
 In sijne eyptolen / dat's waer /
 Die hi sayde hier en daer.
 Cristus / die heylighe Gods Sone /
 Spreekt hier af haere sone /
 275 Waer bi dat wijf no man
 Twibelen en daer hier an.
 Vrouwe Sibilla latic nu staen /
 En wille op Methobotius gaen /
 Den heylighen goeden man /
 280 Die vele goets segghen can /
 En waken en plaghen al /
 Die God Onse Here senden sal
 Eer comen sal die leste stonde /
 En al om des menschen sonden.

*Dat tRoemsche rijk vele riken verduert heeft en ver-
 wonnen. C. III.*

- 285 **D**at keric weder sekerlijc
 Op dat hoghe Roemsche rijk /
 Dat alle riken heeft verduert /
 Also ons distozie ruert /
 En neder ghetwozen / twazen /
 290 Hoe gzoet dan machte si wazen.

Eñ het sal bleste sijn / sonder waen /
Dat op ertrike sal staen.
Eñ so wanneer dat te nieute gaet /
Sal kerstenheyt sijn in crancken staet /

- 295 Also ic voze al te hant
An bierste boeke bede becant.
Dat grote ryke van Babilone /
Dat so langhe stont eñ so scoue /
Hoe jammerlyc dat wozt gheint /
- 300 Als men in distozien vint.
Merct dat Nembyzochs gheslachte /
Dat Moses metter Gods crachte
Te also grotter eren bzachte /
Eñ daer God oec om bzachte

- 305 Also menech teken goet
Dan miraculen al bloet /
Der welker ryke boer waer
Duerbe meer dan .M. jaer.
Nochtan wert te nieute bzacht
- 310 Midys tskoemsche rijke macht.
Dat rijke van Egypten / dat wet /
Eñ van Marjedonien met /
Dese stonden alle sekerlike
Jeghen dat skoemsche ryke /
- 315 Eñ si wozen ghebestruert
Eñ alle te nieute ghekeert.
Sint dat skoemsche rijk began
En was noyt rijk voert an
Datter jeghen woude kiben
- 320 En moeste verwonnen vliben /
Eñ het sal oec dat leste wesen /

Also wi in vele boeken lesen.
 Keyserrijc sijn beghin nam
 Doen Cristus op ertrike quam /
 325 En die heylighe Kerke / meer no min /
 Nam met Cristo haer beghin ;
 En dese .ij. / sonder waen /
 Duren also lange als ertrike sal staen /
 En als been valt / dat wet /
 330 So sal bander vallen met.
 Dat sal wesen / twaizen /
 Als hem Antkerst sal bazen ;
 Dan sal beyde clerck en leec
 Ant ghelobe sijn hazde wecc.
 335 Daer na ic hler segghen sal
 Zoet jammer sonder gheral /
 Also ict vant beschreven /
 Daer elc mensche af mach beven.

*Hoe die werelt in .VI. of in .VII. ghedeylt es van dat si
 began tot dat si eynden sal. C. IV.*

Die tijt van desen ertrike /
 340 Daert began sekerlike
 Cate daert weder inden sal /
 Es in sessen ghedeelt al.
 Sulke maken daer .bij. af ;
 Maer mijn meester mi dus gaf.
 345 Vierste buerbe / min no mee /
 Van Abame tote Noe ;
 Van Noe tote Abzaham ;
 Die berde tote Moyses quam /

- Die vierde tote David den coninc /
350 Die vijfste tote men Cristum hinc;
Die sesste / alst bewende /
Duert toter werelt inde;
Die .vij. / als een wijs man seyt /
Es hier boken in bevercheyt /
355 Daert en baget no en beemt /
.Noch nemmermeer inde en neemt.
In desen sessen besonder
So wacacht God sonderlinghe wonder.
Alduß sijn wi / bes seker sijn /
360 In den alder lesten tijt
Daer dese werelt in moet inden.
Van mach nieman anbers binden;
Maer nieman en mach / sonder waen /
Weten hoe langhe si sal staen.
365 Maer wet / also ict binde /
Dat die tijt es binden inde
Si vele rebenen die ic u
Daer toe wille betrecken nu.
Daer om souden wi met alder macht
370 Op onse hoede sijn dach en nacht
Aeghen dat comen sal die dach /
Die gheen mensche ontsien en mach.
Waert / seyt Onse Here in die Scristurc /
Wart ghine hebt tijt noch ure.
375 Ter yster eken / alstet versta /
Volget die meeste wazake na;
Dat was metten matre / als ghi
Hier woze hozet seggen mi /
En die swaerste wazake ban allen

380 Sal in die leste eertse gheballen /
 Na swaze dan alle die
 Dozmael's gheblicen ne /
 Na dan ¹ si alle te samen wazen /
 Alstc hier namael's sal openbazen.

Vander verkeertheyt der werelt. C. V.

385 **D**ese Here Ihesus Cristus seyt / sonder waen /
 Het sal volc jeghen volc opstaen /
 En oec riken jeghen rike /
 En het selen in ertrike
 Erbbebinghen sijn voer waer.
 390 Oec leestmen hier voer waer :
 Alse vzoeder jeghen vzoeder vercht /
 En thint jeghen den vader recht /
 En erc en ghererechticheyt
 En Gods vzesen sijn af ghelept /
 395 En als men scalcheyd wijsheyd meet /
 En die gherectige achter steet /
 En elc siet op sijn gheniet /
 Dan so naect ² / des seker sijt /
 Die auctelike leste tijt /
 400 Daer ic boze af hebbe gheseyt /
 Die elc mensche wel duchten mach.
 Nu meret en wilt gomen
 Of dese tijt nu es comen.
 Ghi siet nu nijt en discoert
 405 In elc lant / in elke poert /

¹ Hs. dat.

² Hs. maect.

- Nieman en wilt / des sijt gemes /
Den andzen laten voer dat hi es ;
Men siet nu in allen lande
Ozloghen opgaen menegherande
410 Also kerre als ertrijc gaet /
Dat cume enich lant in raffen staet.
Paeuse en pzelate mede
Houden discozt en onbezede ;
Stede en oer abbdjen
415 Houden binnen hanc partjen /
Elc jeghen andzen / hoe dat vaert ;
Nochtan si cume weten wat hen deert
Anderz dan elc gheheel
Wilt hebben dimeeste bozdeel /
420 En bullen sijnz selfz kiste.
Maer ghemeen oboze gaet te quiste.
Also ic can ghenemen goem /
Ozloghet die nebe jeghen den oem /
En die boeder jeghen den boeder /
425 Chint jeghen vader ende moeder :
Nieman en scaemt hem stre quaethent /
Maer elc wilt sijn ghement.
Metten goeden maect men spot ;
Doetmoedeghe houdt men ober sot ;
430 Nochtan es oetmoedehent
Slotel alder wijsheit.
Der menschen manieren en sebe /
En vanden clederen die snebe /
En meest daer boget en ere in lach
435 Es al verkeert op desen dach.
Godz beese es verbzenen /

- Ghiericheyt es ons bleven /
 Hoerbe ende niderhebe
 Tegeren nu in elke stede.
- 440 Die scalke bonde connen binden /
 En die met woerden also binden
 Dat die lofhene schijnt waer /
 Die heten wijs hier en daer.
 Dese begheren te hazen rade
- 445 Alle die liebe boerch en spade ;
 Dese sijn van gnoten lobe
 Beghe inder paeuse hobe
 En inder pzelaten met /
 En inder pzincen / dat wet /
- 450 En in steden en in kanesjen /
 En oer elc in abben ;
 Dese sijn hazde wel ghehoert
 En oer ghetrocken boert /
 Maer die goede gherechte man
- 455 Moet buten der boze bliuen van.
 Maer wet datten God buten
 Sire boze niet en sal sluten !
 Die manne dzaghen clebere mede
 Cozt tote haze scamelhebe ;
- 460 Vrouwen dzaghen clebze lanc /
 Daer si in sijn ghepzaent /
 Datmen daer boze merct ghereyt
 Die bozme herre scamelheyt /
 Daer si die manne mede leyden
- 465 Te gheloesder loeshyden.
 Si tonen hen die kele ghereet
 En willen des sijn ghemeet.

- Die vrouwen in ouden daghen
 Den nauwe te becken plaghen.
- 470 **M**i ghebent wel / dat ghijt wet /
 Dat een vrouwe niet en had gheset
 Op hare hoet haers mans capzoen /
 So goet was hare scamelheyt doen.
 Also oec in deser ghelike
- 475 **E**s die soetheyt ¹ der musike
 Sere ghekeert in discort /
 Almen baghelijc nu hoert ;
 Want die meest discorts vizinghen /
 Dat sijn die ghene die best singhen.
- 480 **A**lbus / alsic hier mach leren /
 Sietmen alle dinc verkeren ;
 Dat's een teken / sonder saghen /
 Dat het naect den doemsvaghe.

Hoe die Ysmaliten selen comen toter werelt onvromen.

C. VI.

- A**lre dese tekene die ghi
 485 Hebt hozen segghen mi /
 Machmen verstaen / sijts getues /
 Dat die tijt nu comen es
 Van sonderlingher waken /
 Die goet wonder sal maken /
- 490 **A**lso ic u hier boze vertrac /
 Gheleijc dat Sibilla sprac /
 En daer thoe Metjobatius /
 Die hier seget albus /

¹ Hs. sotheyt.

Also ic las inden Latine :

- 495 « In die grote welde woestine
 Woent een volc van vanden biten
 Diemen heet Asmaliten /
 Na enen man hiet Asmael.
 Dit volc es wzeet en sel /
- 500 En wzicht in ouden daghen
 In Ozienten vele plaghen /
 En sonderlinghe inder Hoben lant.
 Doen quam een Gode en was ghenamt
 Gedeon / der Hoben hoetman /
- 505 Die dit quade volc verwan
 En jaeghese weder te samen
 In de woestine / van der si quamen.
 En daer / also men leest /
 Hebben si ont seker gheswerft.
- 510 Dese selen in desen termijn
 Daer wi alle nu in sijn /
 Dats inde leste rewe /
 Wtcomen alse leuwe /
 En verheren en verfinden
- 515 Al dat si voer hen binden /
 En minnen der kerstene lande
 Met manslachte / roue en vande /
 En selen oec jammerlike
 Verbzucken dat Roemische ryke /
- 520 Also Daniel wel can lyen
 In stre sekerre pzophetien /
 En Ezechiel / die heylighe man /
 Die oec wel pzophetieren can /
 Hoe dat Asmaels gheslachte

- 525 Comen sal met gzoter machte /
 Van Gode verwert daer toe /
 Dat's dat si wzeken selen soe
 Bitterlic ber menschen sonden /
 Daer si langhen tijt in stonden.
- 530 Dit volc met sire paztjen /
 Dit sal wesen een castjen
 Sonder ghelijc / sijn seker daz /
 Welc ghelijc noyt eer en was.
 En wet dat God Onse Here
- 535 Dit en doet / min no meere /
 Omdat Hi die quade mint /
 Want si Gode en minnen twint ;
 Maer om dat Hi altoes inden stonden
 Also wzeken wilt de sonden /
- 540 Also Hi water comen dede
 Daer Hi ertrike verbenete mede.
 Dat Alexander / die tyran /
 Ertrijc verfloech ende verwan /
 Van dede God niet om sijn ere /
- 545 Maer om der sonden wzaeke mere /
 En daer om van allen mesvallen
 Diemen hier en daer siet vallen.
 Die heplighe Moyses / ic las also /
 Sprac bus den volke van Isracl toe /
- 550 Doen hise leyden soude sone
 In dat lant van pzoemissione :
 « God Onse Here en leydt u twint
 In dat lant om dat Hi u mint /
 Maer Hi wilt met u wzeken
 555 Des land's sonden en ghebzeken. »

In deser tuisen rechte
 Selen nu dese knechte
 Inder kerstene lant heren/
 En die winnen en strueren.
 560 Albus sat Onse Here / met
 Den vülen volke besmet /
 Wreken ¹ inder selver stonden
 Der kerstinen stinkende sonden.

*Dat die bisscop van Ludicke met andren vremden heren
 street jeghen sine ghemeynte. C. VII.*

Der ic tote Antwerpen sat /
 565 En dichte ter selver stat /
 En daer hoer die maze
 Dat te Ludicke ghestreden waze
 Tusschen die ghemeente en den bisscop /
 Die sine liebe liepen op /
 570 Daer doet verflaghen bleef dan
 Van Valkenboezch die vrome man /
 En sine liebe een goet conroet /
 Daer oec aen lach scade goet.
 De bisscop liet die heren daer
 575 En trac selve achterwert / datz waer /
 En oec die coninc van Bghem /
 Die daer comen was met hem /
 En gaben oec een deel
 Lieten die ghemeente gheheer /
 580 Tiggshende opt belt /

¹ Hs. Met wroken.

- Ende trocken in haer ghevelt
 Hier en daer / daer si mochten /
 Met min eren dan si daer bzochten.
 Doen pennsdic ten pzten woze
- 585 Dat dit desen boec toe hoerde
 (Want dat es in wazen saken
 Een exempel van Gods wazaken)
 Dan dat ic inder waerheyt
 Hier woze vele hebbe ghesent /
- 590 Hoe dat die heren altoes souden
 Haer liebe te vziende houden /
 Na begde rike en mate /
 Dat so waze te hazen bate ;
 Want als die ghemeente wert in curen /
- 595 En mach hi daer niet jegghen duren ;
 Want in onbescebenheden
 Willen si alle dinc beleben /
 En sonderlinghe hazen tozen /
 Op die liebe wel ghebozen ;
- 600 En nergghen niet en mach een here
 Sijn liebe verwerken mere
 Dan om dat hi / bes sijn bzoet /
 Donnesse no recht en doet /
 En ¹ sijn lants en sire stede
- 605 Prebulegien bzeert mede ;
 Nochtan verwerct hi boden al
 Gode / die swaerlike wazaken sal.
 Houdt u holt te vziende / ghi heren /
 Sone sal u God na mensche deren /

¹ Hs. In.

610 **A**mbien dat ghi wilt leyden
 U binghen met gherechticheyden.

*Hoe die werelt gheplaghet sal werden met quaden volke
 en overmids oncuyscheyt. C. VIII.*

- L**ieve kindze / des seker sijt
 Dat wi nu sijn inden tijt /
 Die welke tijt meer na min
615. **O**p Ons Heren ghebozte ghinc in /
 Welke tijt / sonder waen /
 Dele langher heeft ghestaen
 Van enech vanden anderen stoet /
 Daer wi bi moghen wesen vzaet /
- 620 **D**at dit leste es van dien
 Daer allet wonder in sal ghestien /
 En dat die wondze oec nu in gaen /
 Alsic u hier dede verstaen.
 Wondze ghefriet nu goet en swaer
- 625 **I**n alde werelt / hier ende daer :
 Paerse / keysere en coninge mede /
 En daer toe alle kerstenhebe /
 Gaen nu staen in discorde.
 Merct of waer sijn dese woerde.
- 630 **D**u hoert wat Metjobotius seyt
 Vanden sonderlingher quaetheyt
 En vanden swaeren sonden /
 Daer soec inden lesten stonden
 Met om sal gaen en hanteren /
- 635 **D**aer God om sal bestruweren :
 « Manne en wibe mede

- Selen hen ter oncuuschebe
 So zere setten te samen/
 Dat si hem niet en selen scamen ;
 640 Ja / hetz scande dat ict scribe /
 Manne met manne / wive met wive /
 En den wech der naturen
 Bzeken met quader luxuren ;
 Late enen wive veyde gader
 645 Selen gaen zone ende vader. »
 Ic vermeide mi / bez seker sijt /
 Te segghene te deser tijt
 Alsulke grote oncuuscheyt /
 Alse Methodotius daer seyt.
 650 Maer en es dinc / verstaet /
 So oncuusche no so quaet /
 Men maeght sonder scande
 Wel setten alberhande /
 En die stinkende sonden
 655 Sal God bzenen in dien stonden
 Metten bulsten lieben die
 In die werelt quamen ye.
 Albus can God doen striken
 Sijn bonnesse. Met gheliken
 660 Met bzouwen en met joffrouwen mede
 Selen si doen haer oncuuschede /
 En wozen die cabelen te bozen
 Wien si yst sal ghebozen.
 Dese plage ende dese scande
 665 Sal gaen van lande te lande ;
 Si selent al doen vanden libe /
 Beesten / mannen en oec wive ;

- Bozge / huse en oer wijngaede /
 Bossche / weyde en vogae
 670 Selen si al omme bestulweren /
 En woesten en omkeren.
 Wie dat blijf mach ontzagghen
 Selen in bossche en in haghen /
 Op berghe en in holen
 675 Hen bergghen ende ontstalen /
 Daer si van honghze selen steruen /
 En van dozste oer bederuen.
 En sine selen hebben mede
 Niet te bedecken haezede.
 680 Die rike selense vaen
 En selense jammerlike slaen /
 Of si selen hen wifen die stat /
 Daer verbozghen leget die scat.
 Die kerken selen si roben /
 685 En bezekense onder en hoben.
 Die pelne ende sindale /
 En ozmenten alte male
 Daer men Gode met te dienen plach
 (Dit es jammer sonder verbzach) /
 690 Selen si nemen telker stede
 En cleden haezede wibe daer mede.
 In die kerken oer met allen
 Selen si haer perde stallen
 Opter heylighen gzae /
 695 Dat es jammer te spzeken aen.
 Oer si haer oncuuscheyt met wiben
 Selen in die kerken bedziven.
 Priestren die geghermet stacu

Dozden outaer selen si doet slaen ;
700 En die meest ghesteljc scinen /
Selen si doen meest pinen.

*Dat vele liede tkersten ghelove noch selen laten en
Onsen Here afgaen. C. IX.*

Dese behoeder Ihesus Cristus
En die heylighe Paulus
Segghen / dat in desen tiden
705 Tghelote zere sal liden /
Ende dat si die schenen die beste
Verkeren selen in dat leste /
En dat kerstenheyt begheben /
En als hegdene liede leben /
710 Also dat tghelobe dan al
Vina te nieute werden sal ;
Ja / sonder slach en sonder stoet /
En sonder bedwanc van enegher noet /
Salder vele utermaten
715 Dat kerstijn ghelobe laten /
En aen dat ghelobe keren
Dat hen die dubel sal leren.
Noch so segt Paulus
Doert dese woerde albus :
720 Ander lester tijt / sonder waen /
Selen woerde tide ingaen
Dat die menschen buten en binnen
Hem selven zere sullen minnen /
Gode ontsien goet no elene /
725 Hoerbeck van moede en onrene /

- Sonder minne sinen ekenkersten /
 Alle doghet sal hen ghebersten.
 Minnen salmen die quade /
 En den goede doen onghenade;
 730 Doer ogghen bzienscap togghen /
 Maer verraden achter die ogghen.
 It mach duncken dat ic langhe
 Op dese materie hanghe;
 Maer wet dat inder waerheyt /
 735 Patter diatijn bele meer af segt /
 Ja noch also bele alsic u
 Hier woze hebbe gheseghet nu.
 Du salmen sien claer en sijn /
 Welc die quade of die goede sijn.
 740 Dit sal sijn / sonder missen /
 Die tijt van pzoefenissen :
 Hier salmen openbaer kinnen
 Den die Gode met trouwen minnen ;
 Want die in noet herderen /
 745 En volstaen sonder berkeren /
 Dat selen die sijn waerlike
 Die verdient hebben dat hemelrike.
 Oer salmen kinnen / te wazen /
 Die ghene die quadhen wazen.
 750 Daer om wozpar God Onse Here :
 Als men persequeert sere
 En bernoge doet en dogghen
 Om minen wille / suldi verhogghen
 En blide sijn en verdulbech ;
 755 Want u loen wert meneschfulbech.
 Dus ghepersequeert wazen si / twazen /

Die pꝛopheten die boꝛmaelſ wāzen;
 Eñ die ten inde volherben
 Selen alle behouben werben.

*Hoe eñ van wien die Ysmaliten weder verwonnen selen
 werden, eñ waer dat gheschien sal. C. X.*

- 760 **D**at als dese Ysmaliten sien
 Hem alle dese hoerspoet gheschien /
 Eñ si hebben in hazen handen
 Malicſ alle die landen /
 Eñ die Kerstine hebben verwonnen
- 765 **D**at si hen niet gheweren en connen /
 Selen si in gꝛaten glozien
 Weseñ in hāze victozien /
 Sonder soꝛghe eten eñ bꝛincken ;
 Eic sal anderen blidelijc schincken ;
- 770 **S**i selen segghen : nu hebben wi
 Onſ selven ghemaect so bꝛij /
 Dat wi dat Kerstenheyt bꝛeet eñ lanc
 Hebben afgader in onse bedwanc /
 So dat wi emmer mere
- 775 **B**liben moeten haer here /
 Eñ onse knechte moeten si wesen.
 Eñ altehant na desen
 So sal een plaghe opstaen
 Die zwaerlijc ober hem sal gaen /
- 780 **D**ies si luttel hadden ghemict ;
 Want het sal werben bekwert
 Een coninc midſ der Gōdſ cracht /
 Die als niet sal sijn gheacht /

- Ghelijc of si / sonder waen /
785 **W**t eenen slape wazen ghestaen.
Dese coninc sal sijn / dat wet /
Dan Gzicken en Komen met :
Dese sal comen gheslopen
Uter zee van Etjiopen
- 790 **M**et cleyen volc te samen
Int lant daer si lut quamen /
Daer hi wonder sal bedriben ;
Want haer kindze en haer wiwen /
En haer maghe goet en clene
- 795 **S**al hi doden al ghemene.
En alse bit die Hsmaliten sien /
Selen si ghescofirt sijn mettien ;
Want sijn hen niet en hadden vermoedt
Noch daer voer niet ghehoedt.
- 800 **D**es coninx kindere selen
Oec na des haders bevelen
Den Hsmaliten anegaen /
En die winnen en verlaen /
En doen hem vele meer onghenaden
- 805 **D**an si den Kerstinen voer baden /
Also dat dat quade volc al
Onder die Kerstine vallen sal /
En hem onderbaen sijn meer
Dan hem die Kerstine wazen eer.
- 810 **I**a / also segget Tatijn /
Selen si dan verdzuct sijn
Dat si selen ligghen doet
Dan honghere en van bzenen goet /
En nieman diese siet

- 815 Eñ sal haerſ ontfermen yet /
Also dat ſi / ſonder waen /
Al te nieute ſelen gaen.
Dan ſelen die Kerſtine te hant
Weber comen in haer lant /
- 820 Eñ ſi ſelen met bliden moede
Weber kerèn toten goede
Dat ſijn ofte ſijnſ vader was /
Eñ hem onderwinden dag /
Eñ dat gaen erien eñ ſagen !
- 825 Eñ houwen ende magen /
Eñ ſelen coztelike
Weber werden rike /
Eñ in caſten eñ in bezeden
Setten lant eñ ſteden /
- 830 Eñ berggheten alſ eñ alſ
Haerſ jammerlijcs onghewalſ.
Lieve kindze / nu merct dan
Hoe God Onſe Here wzeken can
Alſ Hi wilt / nu hier nu daer /
- 835 Na dat die ſonbe eſ ſmaer.
Dat die Heydene hier te bozen
Dat Heylighe Lant hebben verlozen /
Dat hen aſman God van Sulgoen /
Dat bede hen al haer ſonden doen ;
- 840 Eñ doent die Kerſtine beſaten
Met ſonden eñ met ommaten /
Doen quam Salladhjn / die heylige man /
Die hen dat lant weder aſman.
Alduſ en mach / ſonder waen /
- 845 Ongheljc niet langhe ſtaen /

- Alse Aristotiles / dat wet /
In enen boec wel heeft gheset.
Nu hoert die namen van dien
Landen / daer dit sal ghesien /
- 850 Alsoet Methodotius
In sinen boeke scrjft aldyt :
Grieken ende Ermenien /
Persen en Komenien /
Capedocien en Affrike /
- 855 En Celosten des ghelike /
Egypten en Cecelien mede /
Cote bi Komen der stede /
En die eylande daer toe mee
Die liggjen omtrent der zee /
- 860 Die selen nu in vanden leben /
Also ic voze hebbe beschreven /
En die Roemsche coninc sal
Die ghene beberben al
En metten zwerbe verslaen
- 865 Die Cristum waizen aghhegaen.
En selen lant ende steden
In raste sijn en in vanden /
En eten ende dzincken sonder sozge /
En stichten stede ende vozge /
- 870 En een bander minnen so zere
Dat gaen sal uten here /
Vzulosten houden ende feesten /
En gzoten cost daer toe verleesten /
En haer ghenuechte daer in meren
- 875 Buten der vzesen Ons Heren ;
Want spelen / dzincken en eten

Sal hen haers Sreppers doen verggheten /
En oer gout en zilber dan /
Daer si aen legghen hare ziele dan.

880 En dan na dese saken

Sal hen meer vernoghs naken /
Also die heylighe man Paulus
In eenre epistelen segt albus :
« Also die menschen segghen / wi

885 Leven nu zeker ende vry /

Dan sal hen cozt opten hals
Comen so vele onghewals. »
Ihesus Cristus spreect mede
Int Evangelium teenre stebe :

890 « Also alst vult in Noes tiden

At en vanc / en mag blibe /
En hielt grote vulochte /
En hem dat beste dachte /
Also salt sijn ten jonsten daghen. »

895 Also hoertmen Cristum ghewaghen.

Liebe vziende ! Du merct dan /
Die al sijn ziele legghet an
Eten en vzincken / en daer toe zere
In ghelbe en in der werelt ere /

900 Ic segghe u dat te hozen

Dat si te Gode niet en hozen ;
Want die God hebben sal
Moet hem minnen boven al ;
Want dat die mensche begheert

905 Dat sijn God / wie dat weert.

Die bi nachte en bi daghe
In haer ziele souden vraghen

- Hazen Stepper / gheleest mi des /
 Daer die ziele na ghebeert es /
 910 En dzaghen in die stede
 Deser werelt pbelhebe /
 Hoerde / ghiercheyt menegherande /
 Seker si doen Gode scande ;
 Want si Hem te confusen
 915 Verbyden kut sijnz selfs huse /
 Dat Hi daer om sceppen woude
 Dat Hi daer selve in wonen soude /
 En daer om oec mensche waert /
 En die doet stazf also haert.
 920 Eest dan wonder / nu mert /
 Dat God dese oberbaet inzert ?
 En es gheen mensche op ertrike /
 Maer babe men hem des ghelike /
 Hine soude hem belghen zere.
 925 Du hoert hier noch wonderz mere.

Hoe die Yoden, die Alexander besloet, selen comen en selen die werelt weder destrouwen. C. XI.

- D**u als tfoit / dat ic boze seude /
 Sit in sire welbecheyde /
 En naden bleesche leest /
 En Gods hese verghten heeft /
 930 En altoez also waent staen /
 Dan selen werden ontbaen
 Die pozten / daer die here goet /
 Alexander / die Joden in sloet /
 Die meer dan .ij^m. jaer

- 935 Ghesloten hebben gheveest daer /
Die hi daer in sluten dede
Om hare grote onbaderheide /
En om haer onnuttelijc leben
Dat si sonderlinghe bedreben.
- 940 Al was Alexander een tyran /
Hi verbat Gode nochtan
Dat dese Joben besloten woorden /
Daer si nie sint wat en toorden.
Dese Joben met grotten hopen
- 945 Selen wat comen ghelopen
Ander ghelike en inder ghevaeren
Oft vermoede wolbe waeren /
En alt volc van grotter duchte
Sal hem maken ter vluchte /
- 950 Sonder begden en sonder meren ;
So zere salt hem dan verweren ;
En selen hen in bossche verghe
En oec in holen en op verghe /
So datter vele sal sterben
- 955 Van heesen ende heberken.
En die Joben en sal nieman
Ter erde besteden dan.
Dat quade volc / wilbijt weten /
Sal vleesch van menschen eten /
- 960 En van besten dzincken ddoet /
Dat sal hen duncken hare goet.
Si selen eten in hazen doene
Bende serpente en scozpioene /
En dode cozzen daer sise binden
- 965 Selen si eten ende verslinden.

- Abzen / slanghen / sijtꝰ gewes /**
En dat onmenschehjic es /
Selen si tetene verstaen.
Wouwen die met kinde gaen
 970 **Selen si opdoen sonder bucht /**
En eten die onghehozne bucht.
Die lande selen si struweren
En al in hulereheden heren /
En nieman en sal wesen-so coene
 975 **Daer jeghen iet te doene.**
Liebe vziende / nu mict dan
Hoe God / Onse Here / castien can
Sine vziende / si lube si stille /
Die hi bi hem houden wille.
 980 **Ac segghe u dat waerlike :**
En comt nieman in hemelrike
Hine moest vzoeben / rest rozt rest lanc /
Des vziens daer Cristus af vzienc /
Also Cristus selve sende
 985 **Metten monde der waerhejde /**
Met doghene en met wederspoede /
Met avhejde of met avmoede /
Of met smade / sijt seker dat /
Dat sonder Cristus niet en was.
 990 **Die dese heeft in ertrike /**
En diese nemt verbulderhlike /
Die moet comen / te wazen /
Daer Cristus daer es ghevazen.

Hoe en van wien die Heyden en die Yoden weder verwonnen selen werden, en van Antkersts gheboorte. C. XII.

- D**it alst Onsen Here dunct tijt /
 995 En hi ghenoech ghecastijt
 Heeft die hi wilt behouden
 In stre ewigher vanden /
 En vziende ghepzoest heeft sijn
 Die int ghelobe dieben sijn /
- 1000 So sal hi daer toe verkiefen van
 Enen ridder / enen vromen man /
 Die op ene rozte stonde sal
 Dese quaden verstaen al /
 En al te nieuwe vdinghen
- 1005 Hen en al haer dinghen.
 Dit sal sijn die selve Constans /
 Die ic u voer noemde thans /
 Daer vromer Cyburcina af seyt
 So meneghe scone vromerheit.
- 1010 Dat sal sijn die selve hant /
 Daer ic voer af bede verant /
 Die wt Ethiopien soude comen
 Der eren Gods te vromen /
 Comen van vromer Cusich /
- 1015 Alst ic u voer hebbe gheset /
 Die coninc sal sijn vrome
 Beghe van Grieken en van Rome.
 Dese sal vromen en Joden mede
 Vdinghen toter Kerstenhede /
- 1020 En sijn regnatie sal daer

- Staen meer dan hondert jaer /
 Alse die vrouwe Cyburcina
 Hier voer sprac / alsic versta.
 Albus hzoegghen si int ghemeen
 1025 Redelijc wale ober een
 Vrouwe Sibilla en Methodotius /
 In haze boeken las ict ¹ albus.
 In deser tijt / alst lesen /
 Sal Antkerst ghebozen wesen.
 1030 Dit woert Antkerst luudt also
 Alse contrazien Cristo.
 Alle boeken / sijn seker dieg /
 Noemenen sone des verlies;
 Want verlies / jammer en discoert
 1035 Sal hi maken weder en woert /
 En al ertrike besmetten
 En in woeringhen setten.
 In Bablonien sal hi
 Ghebozen werden / lesen wi.
 1040 Bablonien bediedt den huse
 Daer altoeg in woent confuse;
 Want confuse en onghenade
 Selen hem volghen hzoerch en spade.
 Cristus / wi lesen van Hem /
 1045 Wert ghebozen in Bielehem.
 Bielehem bediedt al vloet
 Chungs daer in es dat hzoet;
 Want dat lebende hzoet verrozen
 Wert in Bielehem ghebozen /
 1050 Cristus / van rente maget sijn /

¹ Hs. boeken alsiet aldus.

- Die niet edelre en mochte sijn /
En Antkerst van enen wiue /
Onregne en hoere van liue.
Cristus quam om des volc behoude /
1055 Antkerst ambat hijt wederken soude ;
Daer om mach hi / sijt seker dies /
Wel heten sone des verlies ;
Want hi sal verdoemt bliuen /
En tsoec in doemsel hauen.
1060 Methodotius scrjft van hem /
Dat hi in Cozozaime
Ghehozen sal werden / en daer na
Opghehoedt in Bethsagba /
En regneren na dat
1065 In Caphaznaon der stat.
Cozozaime / herstaet wel /
Bediedt Babylonia / en niet el.
Babylontien sal te dien tiden
In haer seluen zeere verbliden /
1070 Om dat dese / also ic las /
Binnen haer ghehozen was.
Bethsagba sal verbliden des /
Omdat hi daer opgehouden es.
En daer om sprac Cristus
1075 In sijn Ewangelie alduz /
Alsmen daer spreect van hem :
Wee di / Cozozaime /
En wee di ¹ met / Bethsagba !
Het dat Caphaznaon volghet na :
1080 Al ² werdi gheclommen / dat wet wel /

¹ Hs. die.

² Hs. dat.

Cote daer boven inden hemel /
 Ghi soudt nochtan vallen weder
 Cote inder hellen neder.

Die Ewangelie seyt aldus /
 1085 Die selve sprac Ihesus Cristus /
 Die selve es die waerheyt /
 Also sijn heylighe mont seyt.

*Wt wat gheslechte dat Antkerst gheboren sal werden,
 en waer af dat danssen yrstwerf quam. C. XIII.*

Maer Jacobi / die patriaſke /
 Hadde .xij. sonen staſke ;
 1090 Van elken quam een gheslachte
 Goet en staſe van machte /
 Van welken sonen was een man
 Die men bi namen noemde Van.
 Van desen sijn vader boerseſende
 1095 Meneghe grote aſchende /
 Die van hem soude comen /
 Meneghen zere tonhomen.
 Dese si wazen / dat wet wel /
 Vanden volke van Israel /
 1100 Die dansten jeghen Gods ghebot
 In die woestine omben afgod /
 Die wile dat Moyses / dat wet /
 Opten berch was om die wet.
 En om dat gheslachte van Van
 1105 Dat spel van dansen gyst quam /
 Daer om heetment dansen / wet male /
 Seyde in Walsche en in Dietsche tale /

- Eñ oer in andren talen mede /
Alsoet daer es die sebr.
- 1110 Eñ dese Antkerst / als wijt lesen /
Sal van Dangs gheslechte wesen /
Eñ oer Judas die wilten ere
Gode berriet / Onsen Here /
Eñ menech ander quaet diet /
- 1115 Daer vele jammeres af es ghesiet.
Eñ om dat dese was sulke man /
So was hi ghewozpen van
Wten hoghen ghetale
Der .K.N. gheslechte altemale ;
- 1120 Eñ in sire steden / dat ghijt wet /
So was Manasses gheset
Wetten lote scone /
Die was Josefs sone ;
Die welke Josef ¹ sone was
- 1125 Jacobs / daer ic boze af las /
Eñ Davids kindre hzoeder /
Ja van vader ende van moeder.
Abus moeste Van met crachte /
Eñ daer toe al sijn gheslachte /
- 1130 Wten getale sijn ghebaen /
Daer ute God woude ontfaen
Menscheyt / als sijn tijt quame.
Ghedenedijt so si sijn name!

¹ IIs. Joseps.

*Hoe die coninc van Francrijk verloes eenen strijt iegen
den coninc van Ynglant, en van .III. goeden poenten.
C. XIV.*

- D**oen ic dit boec hadde bzicht
 1135 Cote hier / metter Gode cracht /
 Ghelyc dat ghi nu moghet hozen /
 Quam mi een maze te hozen
 Die te hoze es jammerlike /
 Dat Philips / coninc in Francrike /
 1140 Soude hebben ghestreden
 Met gzoeter moghentheben
 Teghen den Edelwaerde van Inghefant.
 Doen so dachtic al te hant
 Dat dese wzake / doen ict hoerde /
 1145 Wel tote desen boeke behoerde ;
 Want sint dat die van Rome /
 Alstic merke en game /
 Teghen die Afrike streden
 (Des es vele meer tijts leden
 1150 Van .M. jaer) / so en ghevel
 So gzoet manslacht / wet wel /
 En daer so vele heren gzoet
 Opten velde om vleben doet
 Onder coninghe en hertaghen /
 1155 Gzaten en bisscopen vermoghen /
 Baenroetsen en ribberen mede /
 En knapen / die daer ter stede
 In Philips sibe vleben doe
 Cote .f. l. m. toe /

- 1160 Daer Edelmaert met ghewelt
 Op dien tijt behielt dat belt;
 Daer hadde hi come nochtan
 Eenen jegghen .v. manne.
 Dit ghesiede / ghelobes mi /
- 1165 Niet verre van Amouß in Byzij ¹.
 Wiebe kindze / nu wilt merken / -
 Hoe God / Onse Here / can merken /
 En hoe van allen dinghen
 Sijn konneffe can toe bzinghen /
- 1170 Hoe dat comt van ober dmere
 Een coninc met enen clynnen here
 In die crone van Byzancrike /
 Dat die macht es van kerstencrike /
 En wint hem af bozge en lant /
- 1175 En street met hem metter hant /
 En wint hem af dat belt /
 Alsoe u boze hebbe ghetelt.
 An / ghi pzincen van ertrike /
 Alsoe ghi sit hoeghelike
- 1180 In ulwen stoel met ggoter welde /
 Als ribbze of knape boer u helde
 Dighen en sijn onderdaen /
 En alle tulwen dienste staen /
 So en verheft u min no mere /
- 1185 Maer peynst van dat een here
 Boven u es / die u mach
 U leven nemen op enen dach /
 En ghebent oer met herten sijn /

¹ De schrijver bedoelt den slag van Creci, geleverd den 26 oegst 1346.

Dat die
1190 Maer d
Die her
Dat hi
Mensch
Castjt u
1195 Si andz
Eer God
Laet sin
Want al
Op u con
1200 Ja / onb
Als ghyt
Also ghi
Men andz
Al omtre
1205 Met jam
Die selbe
Mach u si
Het es ghi
Die hem k
1210 Wert gher
Eic hem h
Dze poen
Daer met
Behouden
1215 Sijnz Sce
Die ha?be
• Also icsa
Dierste e
Dat hi die l

- 1220 En haze recht tallen stonden
 Houde / hi effer met ghebonden.
 En es gheen here so hoghe /
 Keyser / gabe no hertoghe /
 Hine sal papen altoes eren ;
- 1225 Want si sijn bicapijse Ons Heren
 Gheset hier in Cristus stede /
 En den ghenen maken mede
 Die alle dinc ghemaect heeft /
 En sonder beggin en inde leeft.
- 1230 Oer mach hi sonden vergheben /
 Ja / daer toe dat verheben
 Anghel no aezhangel en es /
 Noch Cristus moeder / sijn gewes.
 Vander poent es dat hi sal
- 1235 Die pibilegien houden al /
 En die waerheyt van elker stede /
 En sijns lants recht daer toe mede ;
 Want nerghe met en mach een here
 Sijn liebe vermerken mere
- 1240 Van dat hi sijn saztren bzeect /
 Also ons een bzoet man spzeect.
 Oer so bzeect hi trouwe daer /
 Dat es hoer Gode hazde zwaer ;
 Want elc here sal van rechter scouben
- 1245 Sijns lants recht wel houden ;
 Want woubse een ander bzeken /
 Hi soudse oec moeten wzeken.
 Dat derde poent es dat een here
 En sal nemen nemmer mere
- 1250 Van finen sozefenten / dan

Hem dat bonnes ghegheben can.
Nemt hi meer / des gheloeft /
Dan es hi niet beter dan gheroest.
Maer elc here / vzoech ende spade /
1255 Sal daer af doen ghenade /
Also hi woude dat hem God dade
Als hi segghen Hem yet mesdade;
Want sulke ghenade als men hier doet
Doet God ghinder / des sijn vzoet /
1260 Daer af dat ic die waerheyt
Hier vze wael hebbe gheseyt.
Of een lants here des heeft ver dient
Dat God niet en es sijn vziemt /
En hem enen biant dan verweert
1265 Daer hi sijn gamschap mede vzeect /
Die melke met robe en met vzeande
Comt in des heren lande /
Est dan recht / dat maect mi vzoet /
Dat tsole dat ontghelden moet /
1270 Die onkiet en quaethede /
Die haer here / haer pzinre dede ?
Hier antwerdic nu also /
Dat mel recht es / nu hoert hoe :
Dat die liede ghedogghen
1275 En aensien met hazen ogghen
Dat haer here doet onkiet /
En lants recht vzeect met /
En dat niet in tijts en weren /
Maer hem alles laten gheberen /
1280 So moeten sijn ontghelden mede
Die quaethent die haer here dede.

- Ghelijc oft een here talber tijt
 Sijn liede cozzigeert en castijt/
 Also selen si / vzoech en spade /
 1285 Also haer here doet onghenabe /
 Die liede den here weberstaen
 Als hi eneghe dinc wilt aengaen /
 Die hem of sinen lande
 Doen scade ofte scande.
 1290 Die een vzhje stat berechten /
 En die hem dan laten ontcrechten
 Die privilegien en vzhjheben
 Die toe hozen ere steden /
 Om gemang danc oft gheniet /
 1295 En haer lijf daer boze en setten niet /
 Sijn verlozen / des sijt vzoet /
 Ere / lijf ende daer toe goet /
 Om die ontrouwe / wet dat /
 Die si daer doen haje stat.
 1300 Dus so scriben ons / te wazen /
 Voude vzoede die wilen wazen ;
 Want ghemeng oerber / sonder letten /
 Salmen boer allen oerber setten /
 Also Aristotiles en Plato /
 1305 En Cullius¹ oer also /
 En ander meesterz / wilt roeken /
 Wel scriben in hazen boeken.
 Dese materie legghic neder /
 Daer ic toe sal comen weder /
 1310 Wilt God / die alle dinc bekint /
 Also den derden boec hebbe gheint /

¹ Hs. Tutius.

Die u le
Dan all
En wilt
1315 Wat w?
Want gl
Dat hen

III.

*Dat die mensche selve niet wreken en sal, ende hoe die
rechter recht doen sal. Cap. I.*

- D**An Gods inzaken heb ic u
 Hier boze gheseghet nu /
 Also ghi hebt ghehoert ;
 Nu so moghedt hozen boert
 5 Vander menschen inzaken dan /
 So ict best gheraken can.
 God sal metter inzaken beyden /
 En inzeert met bescedenheyden /
 Na dat gzoet es die mesbaet ;
 10 Maer die mensche / bat verstaet /
 Inzeert dicke met haesten gzoet /
 Des hi en heeft ghene noet /
 En oec met gzoten onbeschede ;
 Want om een woert datmen sebe /
 15 Of om enen plat ghegheben /
 So neemt men enen mensche bleben /
 Of slaet hem af hant of been.
 Dit en es ghelijc en ghene.
 Die boeken van logen houden /
 20 Die bleben sijn van ouden /
 En die keyser confirmeren /
 Die vander werelt sijn heren /
 Datmen sal doen ghelijc wet /
 Wylf om lijf / let om tet /

- 25 Doet om doet / hant om hant /
Ogghen om ogghen / tant om tant /
En des ghelike van allen /
Datten mensche mach gheballen.
Menschen wazake en es niet goet /
- 30 En wie dat wazake selve doet
Doet Gode onrecht en scande /
En hoe den heren vanden lande
Sijn de wazaken ane belanc
Aen dese .ij. / sonder wanc.
- 35 Maer wiste een mensche datmen dade
Scade of sonde / wzoerch of spade /
Dat soude hi sonder beyden
Wzeken inder jcgghenwazbercheyden /
En wzoemelike dat wederstaen /
- 40 Al soudt aen gemang leben gaen ;
Want dat ghebieben alle rechten /
Datmen cracht sal wederrechten
En wederstaen eer si ghesciet /
Maer men sal dat wzeken niet ;
- 45 Want die wazake / sonder waen /
Sal aenden langhere gaen /
Die in Gods stede set
Om elken te doen wet.
Oer en sal die / wats ghesciet /
- 50 Sine beternesse nemen niet
Oer die ghene met honnes
Vertuift si die mesbaderch es ;
Want die langhere / wilbijt weten /
Es daer in Gods stat gheseten /
- 55 Dat hi alle mesbade

- Wzeken sal/ bzoech en spade/
Da recht oordeel/ en anders niet.
En laet hi dat om gheniet/
Om bzienscap of om bede/
60 Hi verloze sijn lant daer mede/
Dat hi houdt/ goet en ciene/
Vanden Schepper te lene.
Daer hoze elc here comen sal
En rekeninghe doen van al
65 Sire heerscapien/ God weet/
Est hem lief ofte leet/
Also Ihesus Cristus selve spzeect
In die Ewangelie/ daer hi vertrect
Hoe die heren met sire gheloude
70 Rekeninghe hebben soude
Van sinen knechten/ so men daer
Lesen mach scone ende claer.
En die ghetruwelijc hadde ghedient
Toendi hoechlijc als sinen bziert/
75 En die hi in ontrouwen vant
Bede hi int bier werpen te hant.
Hier bi versiet/ ghi heren/ in tijt
Dat ghi ghetruwe knechte sijt/
En uwes heren goet also bestemt
80 Dat ghi van hem niet en wert ghelent.
En es gheen mensche so hoghe/
Paeus/ coninc na hertoghe/
Hi en es quaet ghenoech na recht
Te sijn Gods dienstknecht.

Hoe God wilt datmen Hem die wrake gheven sal. C. II.

- 85 **O**nse Here Ihesus Cristus
 Spreekt met sinen monde alus /
 Die niet dan waer en can spreken :
 « Gheeft mi die wrake / ic salt wraeken. »
 Daer mach men kennen die woert
- 90 Dat die wrake Gode toe hoert /
 En dat's sijn bevelen
 Dat wijt Hem oppheven selen.
 Maer die enen anderen mesdoet
 Aen ijjf / aen ere of aen goet /
- 95 Sal altoes sijn ghereet
 Te veterne als dient es leet ;
 En hoe hjjt dat gheveteret en ere /
 Hoe hjs eren hebet mere.
 Der menschen wrake inden lande
- 100 Die sijn hazde menegherande :
 Sulc wraekt metten sweerde
 Den ebelen moet die hem deerde /
 Oft quetst liebe oft slaetse doet
 (Die welke sonde es hazde goet
- 105 Datmen den mensche cozt haer leben /
 Dat hem sijn Scepper heeft ghegheben) /
 Of een let of .ij. sleet af /
 Dat hem God Onse Here gaf.
 Wet dat die mesdoet / voer waer /
- 110 Doer Gode es hazde swaer.
 Hoe soude die knecht so coen ghesijn /
 Dat hi sijn's meesters werc so sijn

- Bzeken soude om eneghe saken /
 En dat al te nieute maken ?
 115 Wet dat God / alsic versta /
 Die inzake dic hier volghet na /
 Die metter gherechter maghen megghet
 Al dat azch tsine pleghet /
 En oec alle welbaet mede /
 120 Alsoet van rechthe es sijn seide.
 Sulc inzeect oec ¹ / dat verstaet /
 Die en steect no en slaet /
 Maer met quaden bloeken en wenschen
 Die si gheben andzen menschen ;
 125 Ja / sulc mensche es also ries /
 Dat hi Gode bidt dies /
 Dat hi sine viande schenbe
 En al onghetal toe sende :
 Dat es sonderlinghe quaet /
 130 En al segghen Onsen Here gaet.
 En wet dat hem dies Onse Here
 Belghet hazde sere ;
 Want hi selve heeft ghescreben
 Dat wi al selen bergheben /
 135 En dat hi den ghenen sal
 Sijn sonden bergheben al /
 En ober den inzake inzaken.
 Doch es alsulc sijn spreken :
 « Sijt ontfermhertich also ghelike
 140 Also u Daber es in hemelrike. »
 Doch sprac God int ghemene :
 « Salich sijn si int ghemene

¹ Hs. doet.

- Die ontfermherticheyt minden /
Want si selense meder binden.
- 145 Die wzaecghier van azde sijn
En sien ¹ meer Gods aenschijn /
Eest dat sire in werden bonden
In haze lester stonden.
- Noch een wzaeke / als wi lesen /
- 150 Dat die quaetste es van besen :
Alse verradenesse en achterspzake /
Dat es tquaetste vander wzaeke
En die scandelicste mede.
Dat es nochtan vele der liebe sede ;
- 155 Maer so wat mensche dat pliet
En es van conditien niet.
Het es sonderlinghe goet lachter
Onghoubelijc te spzeken achter /
Alse Dabid / die heylighe man /
- 160 Anden Souter wel segghen can :
Hi bidt Gode te menegher stede
Dat hine van quader tonghen bezede.
Noch spzect God in ene stede /
Alstic u hoer verstaen bede :
- 165 « Erst datmen u aen een wanghe slect /
So biedt die ander ghereet. »
Maer met dat God dese dinghe
Op tyaepscap spzect sonderlinghe :
Si sitten in Cristus stede /
- 170 En souden houden sine sede ;
Want verdzagghen en oetmoediche
Coende Hi in elke stede /

¹ Hs. siet.

- Die coninc was maerlike
Anden hemel en op ertrike.
- 175 Hi dat hoer hen / met ernste gzoet /
Diene bzachten toter doet.
Priesters in hazen daghen
En souden ghene beede bzaghen /
Noch inzake doen oec also ;
- 180 Want en hoert hen niet toe.
Ach / verbzacht en oetmoet es slap
Heden daghes onder tpaepschap !
In hen es inzake en hoerbe /
Al en eest niet metten swerbe /
- 185 En oec nijt en ghiererebe /
Wist u hier bozen sebe.
Ic wiste / dat si u berant /
Eenen paep in Zababant /
Die selden liet onghewzoken
- 190 Dat hem mesdaen was of meszoken /
Hine inzaect / sijn seker dag /
Wanneer hi sach dat tijt was ;
Ja / was hi clegne ofte gzoet /
Al hadde hi ghebeden bzoet /
- 195 Hine inzaect sonder berlijt
Wanneer hi sach den tijt /
Niet met hoeten no met handen /
Maer met scaden en met scanden /
Maest stille oft openbaer.
- 200 Dese was Cristus contraze /
Die sinen vader dat inder noet
Doet hen diene bzachten ter doet /
En die daghelijcs den sonderen

Vergheeft / alst begheeren.

- 205 **D**e selle herte / versteent
 In hoerden / watſ dat ghi meent /
 Dat ghi uwen hzoeder sht so haet /
 Die Gode also sure waet
 Dat hi daer om aent cruce hinc ?
- 210 **D**ien wilbi om een clegne dinc
 Heerden / sonder blif /
 Beghe aen ziele en aen lijf.
 Des ghelijcs / sht seker van dien /
 Sal u weder van Gode ghestien /
- 215 **D**ie selve spreect / dat ghyt met :
 Metter maten daer ghi mede met
 Salmen ¹ u meten. Dat herfint /
 Dit moet en mach sagigeren twint.

Een byspel van enen here die enen cloester overlast dede.

C. III.

- H**et was wilen een goet here /
- 220 **D**ie dicke versuchte fere
 Om eene abdie die hem stoet /
 Dier hi dicke nam haer goet /
 En verteret hzoerch en spade /
 Als een tyran sonder ghenade.
- 225 **D**ie adt om dese sake
 Was fere tonghemake /
 En die monke / watſ ghestiet /
 Sine doxtent weren niet.
 Doen dit langhe hadde ghestaen /

¹ Hs. Datmen.

- 230 En tloester te niute soude gaen /
 En gheen troest daer ane en was /
 Zoech troebent ober een dag /
 Dat si Gode aenroepen souden
 En sonderlinghen dienst Hem houden /
- 235 Dat Hise moeste vertroesten
 En van dien tyran verloesten ;
 Also dat si om dese dinghen
 Een scone pzoessie ghinghen /
 En songhen die letanien
- 240 Gode teeren en Sinte Marzen /
 En baden Gode met herten van
 Dat Hise verloeste handen tyran.
 Die abt bede messe daer /
 En daer hi stont voer den outaer /
- 245 En ghemaect dat Sacrament /
 Daer God selve in es bekent /
 Sach hi en mozt ghemaze
 Dat albaer bi den outaze
 Een galghe stont / in waze dinc /
- 250 Daer die selve here aen hinc
 Om sine kele met enen strop /
 En een Anghel sat daer op
 Met enen swerde / min na mee
 Also den strop te slane ontwee /
- 255 En daer een putte onder stont
 Die te male was sonder gont.
 Doen die abt dese dinc sach /
 Riep die abt : slach ! Anghel / slach !
 Dat Sacrament antwozde schiere :
- 260 En wetti niet dat ic soe diere

- Cochte en om so ggoten scat /
Dat ic node verliese dat ?
Te hant na dese dinc doen
Verghinc weder dat visioen.
- 265 Als dat sijn messe hadde gheint /
Debe hi te samen sijn cobent /
En vertrac hen allen voert
Dat hi ghesien hadde en ghehoeret.
Doen die here dit vernam /
- 270 Wel haestelike hi daer quam /
En beterde hazde saen
Al dat hi hadde mesdaen /
En dancte God / Onsen Here /
En diende Hem voert meer.
- 275 Eic mensche mach pzoeben wel
En merken aen dit vispel /
Dat nieman om eneghe sake
Gode en sal bidden om wazake ;
Want God hazde node begheeft
- 280 Dat Hi so diere ghecocht heeft /
Niet met goude no met ertschen goude /
Maer met sinen pzetiosen bloede
En met sijn ghebenedibder daet /
Daer Hi ons met halp uter noet.
- 285 Hoe soude so sot sijn enech man /
Dat hi soude bidden enen man
Dat hi sinen kindzen bede quaet ?
Also es dit / dat verstaet.
God es onser alre vader /
- 290 En wi sijn kindere alle gader /
En verbejdt bziendelike

Onser mesdaet baghelike.
 Daer om en ¹ souden wi begden niet
 Den ghenen daer ons af meffciet /
 295 En oec vergheben / des sijt vzoet /
 Alsoe God / Onse Here / doet ?
 Alsoe wi vergheben / sal Hi
 Ons vergheben / sonder twi /
 Alsoe Hi selue inder waerheyt
 300 Anden Pater noster segt.

Hoe die keyser Constantijn proefde wie sinen God niet getru en es dat hi nieman getru en sal sijn. C. IV.

De mensche sal met vzesen
 Sinen God ghetrouwe wesen /
 En so wie / des sijt gewes /
 Sinen God niet ghetrouwe en es /
 305 En sal nieman ghetrouwe sijn.
 Dit pzoest die keyser Constantijn /
 So men daer scrjft / alsic versta /
 In Crispe rita hystozia /
 Dat es een boec / mildijt weten /
 310 Dat alsoe es gheheten.
 Dese keyser hadde te sinen rade
 Begden en kersten / vzoerch en spade /
 Wi welken rade dat hi wachte.
 eens quam hem in sijn ghedachte /
 315 Dat hi pzoeven woude van desen
 Wie hem ghetroust soude wesen.
 Op enen tijt doe si / te maeren /

¹ En staat niet in het hs.

- Alle hoer hem comen wazen /
 Gheboet hi dat si van hem keerden
 320 Die maer enen God en eerden /
 En dat si ghinghen hize verbe ;
 Want hi haers raets niet en gheerbe.
 Doen dit ghebot dus was ghedaen /
 Sach die keyser daer noch staen
 325 Sameghe kerstene / sonder waen /
 Die niet en sijn henen ghegaen /
 Maer bleven staende daer
 Oft si gheen kerstijn en wazen /
 Die welke hi sere versmade doe /
 330 En sprac ontwerdelike hen toe :
 Het onmoghelijc dat si souden
 Eneghen mensche trouwe houden /
 Die hazen God onghetrouwe sijn.
 Albus pzoefde Constantijn
 335 Anden hope van sire scazen
 Wie dat hem ghetroust wazen.
 Die ghetrouwe es sinen Gode /
 Houdt altoes wel sine ghebode /
 En daer ane machmen best kennen
 340 Hen die hazen God minnen.

*Datmen testament ghetruwelijc volbringhen sal. Een
 exempel daer af. C. V.*

Annoentius scrjft hize wale
 An sinen boeken ptoziale
 Van enen ridder van ober dmere /
 Die daer ster lach int kerstijn here /

- 345 Dat daer lach inden lande
Om te wrekene Gods liande.
Doen den goeden man des dorchte
Dat hi niet ghesesen en mochte /
Woude hi sijn siele bewazen.
- 350 Een goet pert hadde hi / twazen /
Dat behal hi / alstet daer las /
Enen sinen nebe die bi hem was /
Dat hi dat verropen soude /
En tghelt om die Gods houde
- 355 Den armen hoer sijn siele gheben.
Dus es die ridder doet bleben.
En die nebe hielt dat peert /
Dat vele ghelts was weert /
En hilter sijn ghelaet mede /
- 360 En vergat al sijn oemg bede.
Doen hi dus in behaghelheden
Enen tijt tpeert hadde ghereden /
Quam die viant metter vaert /
En boech henen man en vaert.
- 365 Dus bleef die nebe verlozen daer.
Hier ane machmen leren / hoer waer /
Datmen altoes hoven al
Testament wel ghelden sal /
En smenschen utersten wille
- 370 Dalboen sal lude en stille.
En wet dat God gherne wreect
Aen hen vaert ane ghebzeect /
Oft si hallen in gzoter noet /
Oft haer kinder bibben boet.
- 375 Alse die gheest int vaert /

- En hem waent hebben bevaert /
 Midt sinen vziend dien hi al
 Den oer sere zielen beval /
 En die vziend dat niet en doet
 380 Dat hi hem beval en loet /
 So gheest die gheest dan wazake
 Ouer hem van die sake.
 En wet dat hem Onse Here
 Daer om belghet hazde sere /
 385 En dat hi dat sere inzeert /
 Alsic waze hebbe ontbert ;
 Want die meeste ontrouwe es
 Die sijn mach / sijts gewes ;
 Want gheen vziend en es so goet
 390 Als die ghetruwe es nader doet.
 Ghi / executore / dan
 Neeft exemple hier an /
 En voldoet dan in tijt
 Daer ghi met gheladen sijt /
 395 So dat u en doe ghenen hinder /
 Als ghyt minst moedt hier of ghinder.
 Men heeft in langhen stonden
 Van .ij. dinghen luttel bonden /
 Deen sijn ghetruwe momboze /
 400 Vanden ghetruwe executore ¹.
 Die kerken goet en Heylich Gheest
 Berechten en hanteren meest /
 Hebben selden / alsiet vant /
 Van scoude gheruumt blant ;
 405 Maer haer kinder / sonder waen /

¹ Hs. execute.

- Sietmen dat te quiste gaen /
En van des gheliken / des sijt vzoet /
Die bererchten der stat goet /
Daer ic voze af hebbe gheseyt
- 410 Een deel der waerheyt.
In segghe dan niet / dat
It en ¹ hebbe in enegher stat
Van allen den bonden
Goede liede in vele stonden /
- 415 En quade en goede ghemene :
Dit kent God / Onse Here / allene /
Die elken mensche sal gheben
Van dat hi heeft bedreven.

*Dat rechtren noch scepenen gheen miede nemen en selen
vanden recht. Exemplen daer af. C. VI.*

- A**lse rechtren en scepenen mede
- 420 Gheseten sijn in hare stede /
Daer si ghebinghe houden selen /
En oec alle saken ozbelen /
So souden si dan peynsen daer
Om dat ozdeel scap en swaer /
- 425 Dat God int leste sal leyden /
En al met gherechticheyden ;
Daer en sal hulpen / dat verstaet /
Ghelt / maechscap no advocaet.
Wee den rechtre die hem hueren laet /
- 430 Daer toe dat recht voert gaet !
Wee den scepenen also /

¹ En staat niet in het hs.

- Die hem huren laten daer toe!
 Want hem van rechter scout toe hoert
 Dat si dat recht setten boert
 435 Onghehuert en onghebeden.
 Dit saylgeert in meneghen steden.
 Alse die rechter sittet daer
 In sijn ghebannen bierscaze ¹/
 So sal hi van al te bozen
 440 Mate en vzembe hozen/
 En hen stabe daertoe maken
 Dat si ghetoghen haze saken/
 En sijn recht helpen toenen van.
 Crecht/ des sijn gelmes
 445 Dattet boven den rechter es/
 En boven den pziuceu : dat es recht;
 Want hi es des rechts knecht;
 En omt recht/ diet wel desiet/
 Es hi pziuce en anders niet/
 450 Hi mochte des verdienen wel/
 Crecht soude hem sijn so fel
 Dat hem aen sijn lijf soude gaen/
 Nist dicke heeft ghebaen.
 Valerius heeft beschreven :
 455 Om dat een rechter hadde gewesen
 Een quaet/ balsch bonnesse/
 Doen quam coninc Cambisse
 En bede hem tsel af billen saen/
 En beedt opten dinghstoel slaen/
 460 Daer de rechtre niet en mochte af
 So waaneer hi sijn bonnesse gaf.

¹ Hs. iij scaren.

- Doen maecte hi rechter daer naer
Des rechters sone / en dede hem daer
Sitten op sijn vaders bel /
- 465 Om dat hi soude ghedencken wel
Als hi sijn bonnesse soude gheben.
Dus bindt men daer bestreben.
Noch was een rechter. Een here /
Een goet man dat hem sere /
- 470 Dat hi sijn sake so hinghe /
Dat hi wonne sijn ghebinghe /
En gaf hem daer om enen maghen
Met yser hazde vast beslaghen.
Doen sijn wederfaken dat vernamen /
- 475 Ane den rechter dat si quamen
En gaven hem .ij. offen saen /
Die hi inden maghen soude slaen /
Die beter wazen vele mee
Dan der maghene wazen twee.
- 480 Doen hadde die man handelinghe
Ghelwonnen al sijn ghebinghe.
Doen bielt onlanghe daer na
Dat die rechter / alse versta /
Stazf en betaelde sijn scout /
- 485 Alst al moet / jonc ende out.
Daer die bziende saten ten lijke
Kiep een stemme jammerlike :
« Cmeer offen en enen maghen
Mi nu ter hellen bzaghen.
- 490 Ma dat bonnes dat ic gaf
Heeft God gheloent daer af. »
Lieve bziende / nu besiet /

Rechte en scepene en moghen niet
 Niede nemen / sonder waen /
 495 Om dat recht hoert soude gaen;
 Want si sijn daer toe ghebonden
 Dan rechter scout / tallen stonden;
 En si souden / sonder letten /
 Haers selfs lijf daer boze setten /
 500 Eer si trecht achter lieten :
 Soe sere souds hen verbzieten;
 Want aent recht / gzoet en smal /
 Legghet des menschen salicheyt al /
 Ende hi en doech / meer no min /
 505 Dan hi gherechticheyt heeft in.
 Een wijs man maect ons gewes
 Dat ¹ onmenschelijc es
 Dat een man doet / bzoech en spade /
 Sijn gherief met eens anders scade.
 510 Du merct dan en verstaet
 Dat onmenschelijcheyt es quaet /
 En hier om sijn verboden
 Persen / boercoep en bertcoben /
 Onder allen menschen die sijn /
 515 Kersten / Joden en Hegghen.
 Hetz waer / die Joden onderlinghe
 En persen om ghene dinghe /
 Maer segghen ende togghen
 Dat si persen nemen moghen
 520 Dan lieden van andze wet /
 Alsoet haer wet heeft gheset.

¹ Hs. Dan.

*Datmen persemeren eñ die ghierige ten rade eñ ten
regement scuwen sal. Exemplen vanden Romeynen.
C. VII.*

- A**! ghi heren in desen stade /
 Neemt die ghene in ulwen rade
 Die wijs sijn ende ghemate /
- 525 Eñ eersam op die strate /
 Gode vzychlich eñ ghierich twint /
 Eñ recht altoes mint.
 Van woekeneren of persemeren
 Hoedt u in alder manieren;
- 530 Want dese .ij. / sonder waen /
 Doen een stat te nieuwe gaen.
 Een stat die onderlinghe twist
 Heeft alder eren ghemist;
 Een stat / dat oec wel wet /
- 535 Daer persem es eñ voercoep met /
 Die en mach / sonder waen /
 In voerspoebe niet langhe staen /
 Eñ daer men hulwellic vermaedt /
 Eñ ic sijn overspel hajt.
- 540 Dit sijn sunden die Onse Here
 Haet utermaten zere.
 Alle die sijn van desen seden
 Suldi scuwen in ulwe steden /
 Alsoe dat God / Onse Here / daer na /
- 545 Die onsculdighe niet en sla
 Metten sculbeghen / wet wel dat /
 Alsoe Hi ghedaen heeft te menegher stat.

- Du hoert en verstaet wel
 Watten Romeynen ghebel.
 550 Die Romeynen willen eere
 Wazen van alder werelt here/
 Daer si om bochten meneghen strijt
 Eer si haer palen maecten so wijt/
 En vjbalets ¹ allen weghe
 555 Hadben si spoet ende seghe.
 En doen sijn al hadden verwonnen
 Dat si bonden onder der sonnen/
 Stieben si stille in haer stat
 En begonsten te gaderen stat/
 560 Kinten en grote jubele;
 En die diere hadden vele/
 Wouden beter sijn na hazen sin
 Van haer ghebuere diere hadden min ²/
 Soe dat wijghent en vzoetheyt
 565 Algader keerde inder ghiercheyt/
 In overmoede ende nide/
 Alst noch plegghet in desen tijde
 In menegher stat/ hier en daer.
 Du pzoest of ic segghe waer.
 570 Hier na quam hem/ ober waer/
 Een zwaer o2loghe en grote
 Van dien van Caztago/
 Die hem alsoe ghinghen toe
 Dat si vna/ twazen/
 575 Op dat bederven wazen/
 Met menighen grote scribe/

¹ Bijcants?² Hs. nin.

- Dat en wazen in dien tide
 Gheen soe grote ghesten /
 Datmen noch spzeert van dien /
 580 En es ghesteten / alst versta /
 In latine bella punic a /
 Om dat in dien stride groot
 Soe vele liebe bleven doot ;
 Ja hondert dugsent selken tijt
 585 Biefer doot in enen strijt /
 Daer die Romeyne den zeghe betlozen /
 Die soe gheucklich wazen te bozen /
 Doen si doeght ende ere hantcerden /
 En van ghiericheyden vierden.
 590 Doen die Romeyne saghen wel
 Dat hem havonture was sel /
 En altoes ghinghen tonber /
 Soe hadde hem des groot wonder /
 Also dat si om dese dinghen
 595 Hazen Goben te rade ghinghen /
 Ende baden hem groot ere /
 En verchierden hazen tempel zere /
 En bzagheden hem openbaere
 Welc hier af die sake waze
 600 Dat si wazen zeggeloes /
 En boermaels bochten zeghe altoes.
 Die Goede antwozden doe /
 En spzaken den Romeynen toe :
 « Comt hier weder na .iij. daghen /
 605 En van al dat ghi wilt bzaghen
 Zelen wi u berechten claer. »
 En albus so ghinghen si van daer /

- En quamen weder al onghelet
 Also hen haze Gode hadden gheset.
 610 Daer soe bonden si inden tempel
 Twee versen ghescreven wel
 Int hoet vanden tempel daer /
 Die te verstaen wazzen zwaer ;
 Want niemen van hen lieben
 615 En contste wel bedieden ;
 Want daer stonden inne
 Die letteren / also kinne /
 Niemen elc / sonder waen /
 .I. K. hout moeste verstaen.
 620 Dat wazzen C. L. F. en U.
 Hier mogghedi wonder hozen nu
 Hoe si bielen in ghebede /
 En vaden haze Gode mede
 Dat si hen te kennen gaben
 625 Die bediedenesse daer ave.
 Doen antwoerden si saen :
 « Mogghen vzoerch sulbi gaen
 Doer de .iiij. poerten vander stat /
 En daer so sulbi binden dat
 630 Bedieden der letteren viere /
 En van sulbi weten schiere
 Die redene waer bi u al
 Comt die grote ongheval. »
 Du siet / goede liebe / en met
 635 Hoe God die sonden altoeg vzet /
 Die sonden der Heydine /
 Also hi doet der Kerstine.
 Doen dese in trouwen ghestochen /

Wazen si altoes in boerspoede /
640 En doen si die lieten achter /
Volghdem altoes scande en iachter.
Albus ran die wazake Ons Heren
Altoes opten sonderen keran.

*Bi wat saken die Romeynen ghewaer worden dat si
den zeghe verloren hadden. C. VIII ¹.*

Des moeghens quamen si saen
645 Dooz die oeght pozte gegaen /
En bonden daer ghescreven
Met goeden letteren berheben
Deghen woerde / min noe mee /
En eic began op een C.
650 Dierste .iij. wazen alsoe :
C a z i t a s / C a s t i t a s / C o m p a s s i o .
Dese wilt u in Diersche toggen :
Kazitate / Zuberheit en Medeboghen.
Dese .iij. sijn onder u cout ;
655 Dooz dese .iij. ghi onder u hout
Ghelt / oncuuschebe en byentchebe ;
Dese houden onder u die stede.
Kaet en eenbachtichebe /
En humelic ter waerhebe
660 Sijn met u / sonder waen /
Alte nieute nu ghedaen.
Dooz dander pozte quamen si bozb ;
Daer bonden si oec die mozb

¹ Dit hoofdstuk schijnt van eene andere hand geschreven, en ook de spelling verschilt met de vorige.

- Die op een **F**. beghinnen int **L**atijn /
665 Die int **D**ietfche maghen fijn :
Die ftazt en ghetrouwe waizen /
En wel fpzekenbe / tnaizen /
Regeerden willen met u.
Dooz dese regeerd haer nu
670 Gheveinsbe / fotte en valsch / dat wet /
Diebe / smekers en verraders met.
Dooz die berde pozte fi bonden
Wel ghescreben ten felben stonden
Neghen woorden / dat wet wel /
675 En elc begonste op een **L** /
Ghescreben int **L**atijn /
Die in **D**ietfche albus fijn :
Dicht der werelt verdozghen leit
Onder haet ende nibicheit ;
680 Die lof / die heilicheit wilt mede
Onder azheit en cracht mede
Wette der stat bedecken
Die ghene die boozt fouden trecken.
Dooz die vierde pozt quamen fi dan :
685 Daer bonden fi ghescreben an
Neghen letteren op een **L** /
Die ic u hier toene nu :
Doecht / oetmoedicheit en werde /
Sijn ghebazen herbe verbe.
690 Dooz dese fijn nu lieben
Derweent / oertullich leven /
Dule en quade zeden /
Diemen hanteerde inder steden /
Persen ende selfbulbicheit /

- 695 Eñ oec alle gdelheit.
 Dese doen sekerlike dat /
 Dat onder voet valt lant en stat /
 Eñ dat u gheluck en ere
 Vlien sal in lant soe mere.
- 700 Ghi pozteren / en ghi heren /
 Hier aen moghedi leren
 Hoemen een stat moet beleyden
 Met sunderlingher wijsheiden.
 Die ghierich was en sel
- 705 En beleyde noyt stat wel ;
 Want sine ghiericheit / nu en echt /
 Voet verkeren der stat recht /
 En des selfs mans werkelicheit
 Es so goet / voer waer gheseyt /
- 710 Dat hijt al wil hebben onteert
 Waer hi sinen hat op keert /
 Weder recht of onrecht si dat.
 Dit heeft verberft menighe stat.
 Een wijs philosophie dus spreect :
- 715 Soe wanneer raetsman ghebyect /
 Salmen setten in stre steden
 Enen die niet en steet in byeden
 En te gheender partien en hoozt /
 Die leecht in twist of in discoozt ;
- 720 Want midt byenscap en onste der maghe
 Mochti onghelijc byaghen die maghe /
 Daer die stat in mochte besaghen
 Dele vernoyt en vele plaghen.

*Van jammerliken plaghen die enen monic gheopenbaert
worden. C. IX.*

- E**n boersken quam mi ter hant/
 725 Daer ic in ghescreven vant
 Wonder/ als ghi moghet hozen/
 Dat enen monic quam te hozen/
 Die hem selven scrjft Bzueber Jan.
 Dese monic sach enen man/
 730 Niet in dzome noch in bisfoene/
 Maer daer hi lach in oziwoene.
 Dit ghescrebe/ als ict las/
 Doen die stat van Wkerz verlozen was/
 Doemen screef wel besondert
 735 Neghen min dan .XIIII.¹
 Doen was Wkerz verlozen/
 Alsoe ict segde hier te hozen/
 Daer so vele Kerstine bleven
 Datter wonder es af ghescreven.
 740 Ande kerke/ te Gods onwerden/
 Stelden si beesten en perden;
 Crucifixe Gods Ons Heren
 Sleipten si/ Gode tonneren/
 Achter strate in die stede/
 745 En ander beelden mede.
 Liebe bziende/ nu besiet:
 Dat God dit ghesien liet/
 Was om die grote sonden/
 Daer die Kerstine in stonden/

¹ Hs. .V. M^c.

- 750 En dat si den hzebe hzaken
 Cuffchen den Heibenen en Kerstenheit /
 Daer af quam dat gzote leit.
 Hier om liet God ghesclen dat
 Die Heibene wonnen die stat /
- 755 Daer si beden jammer gzoet.
 Menighe Kerstine sloeghen si doot.
 Op enen Ascencioens nacht / te wazen /
 Alse mettene ghesonghen wazen /
 En die monike ten doznter ghinghen /
- 760 Bleeft dese monic in bebdinghen
 Ande kerke langhe na besen /
 En woude Davids salme lesen.
 En doen hi quam / gheloeft mi des /
 In : De us / v e n e r u n t g e n t e s ¹
- 765 (Dat is een salm als men bint
 Die rechte alsoe beghint) /
 Quam hem te bozen alsoe saen
 Die manslacht / die was ghedaen
 Over zee in Kerstenhede /
- 770 Alsoe als ict u hier booz sebe.
 Doen weert dese goede here
 Wenenbe alsoe fere /
 Dat hi den salm / wat is ghescliet /
 Dozder en conste ghelesen niet /
- 775 Omben rouwe dien hi hzeef doe /
 En sprac Onsen Heer toe :
 « Heer / Ghi en sult talder tijt
 Wken volke so hert niet sijn als Ghi sijt /
 Maer Ghi sult sijn ghenadich wesen /

¹ Ps. 78.

- 780 **E**n ghebinccken / **H**eer / van desen /
Dat **G**hi met uwen bloede roet
Den mensche bzoecht tot der noqt.
Liebe **H**ere / en gheeft nemmeere
Virtozie noch ere
- 785 **D**en volke dat **U** niet en mint /
En u wiet niet en kint /
En uwen **H**eilighen **N**ame blameren /
En u gheloue al verkeren. »
En doen hi daer lach en weende /
- 790 **E**n dat **G**ode dat hijt meende /
Verbaerde hem een eersaem man
Die **b**isscop's abide hadde an /
En hadde een cruce in die hant.
Doen wiert hi soe zeer verbaert thant /
- 795 **D**at hi hem niet en bedochte /
En oer spzeken niet en mochte.
Doen spzac die man als hi dat siet :
 « **E**n verbaert u noch een twint niet /
En en wilt soe zeer niet claghen
- 800 **D**at die **K**erstine sijn berclaghen
Vanden **H**eidenen alsoe sere ;
Want het heeft **G**od / **O**nse **H**ere /
Ghebaen al om haer sonden /
Daer si langhe tijt in stonden.
- 805 **M**aer hoer / ic wille di ghelwaghen
Van bzeseliken daghen /
Die comen selen herde saen /
Ia / die nu in sijn ghegaen /
En vander tribulatie mede
- 810 **D**ie comen sal op **K**erstenhebe

- En op die Roemfche Kerke met /
 Daer die almachtighe God / dat wot /
 Sal verwerken / sijt gewes /
 Golt dat ongheloebich es /
 815 Dat grote wazake sonder ghetal
 In dat Kerstenhebe doen sal;
 Want die ¹ nu ober zee es bleben
 Dien selen si nemen bleben.
 Armenien selen si winnen
 820 En verlaen die daer sijn binnen /
 Ja / die mannen metten wiben /
 Daer salmen jammer dziben.
 Ja / gheestelijc en ander met
 Sal vernoeperen van fire wot /
 825 Om den anct vanden libe.
 Ja / scone jonghe wibe
 Selen si behouden mede
 Te haze gzoter oncuuschede.
 Woenten lant / also verre alst leit
 830 En toe hoert der Kerstenheit /
 Selen si ² destrueren en winnen /
 En boden diere sijn binnen /
 Ja / die minste metten meesten /
 En werpense booz die beesten.
 835 In die kerken / in waze saken /
 Selen ¹ si bozdele en stalle maken /
 En haer bughheit aldaer
 Doen omtrent den outaer /
 Ihesum Cristum te scanden.

¹ Hs. die ontbreekt.

² Hs. si ontbreekt.

- 840 Dit sal sijn in vele landen /
 En vele in ellende ¹ selen blien ;
 En so wanneer si dit sien /
 En vele salder werben ghebaen.
 Du salt daer jammerlike staen.
- 845 Ter zee sullen si tiden /
 En alsi die overliden
 Selen si menigghen stat winnen /
 En doben die sterc binden binuen.
 Van Itallen een groot deel
- 850 Sullen si winnen / en niet gheheel /
 En verchten menigghen groten strjt.
 En die Kerstine tot elker tijt
 Selen sterben sonder ghetal /
 En om haer sonden al /
- 855 En sonderlinghe om sonden .ij. :
 Deen es die quade stomme sonde /
 Diemen niet noemen en mach met monde ;
 Vanden es persemen en voozcoop /
 Die ober al heeft hazen loop /
- 860 Mits den welken wijs en man
 Gheballen sijn inden van.
 Vele steben / des seker sijn /
 Sullen sijn interdijt ²
 En irregulieren / dat loct /
- 865 Want si haer pzoende daer met
 Vanden ghenen ontfanghen van /
 Die selve wazen inden van /
 En die machjt en hebben niet

¹ Hs. vele eylande.² Hs. in dien tijt.

- Neman te gheben get;
 870 Want pause ofte kardinale /
 Oft ander prelata alsoe wale
 Die symonien begaen /
 Si sijn inden van alsoe saen /
 Oft wat si doen oft tien wien /
 875 Si selen inder waerheyt tien;
 Van heeft macht no cracht /
 Want hetz inden van ghetwacht.
 Daer bi soe selen inder tijt
 Dele steden ¹ sijn interdict /
 880 En vele persone irregulere
 (Dit es waer dat ic u lere);
 Paus ende kardinale /
 En dat hof altemale /
 Sal van sijn inden van.
 885 Dit es jammer te hoorne an /
 En om die symonien al.
 Nu hoorz wat hier na volghen sal.

*Van vele destructien en wonders dat binnen Rome en
in andren landen gheschien sal. C. X.*

- R**ome sal in desen tijden
 Daghen zere groot van striden /
 890 Daert toe vizinghen selen some
 Kardinale ghebozen van Rome;
 Webi die berde Claus / die sat
 Paus te Rome inder stat /
 Die van soe groten hoerde was /

¹ Hs. stenden.

- 895 **Stoet daer na / sijt seker daes /**
Dat Sinte Pieters stoel tallen daghen
Erflic soude bliben den maghen.
Eñ om dat hi ¹ daer die dinghen
Niet en conste toe bzinghen /
- 900 **So maecte hi kazdenale / twazen /**
Die van sinen gheslachte wazen.
Dese maecte vele quader zeden
Van discorde / van onbezeden /
Van symonten / van andzen dinghen
- 905 **Die daer noch niet en bergginghen.**
Al sulc boen ² ter selber stont
Werp die Columme inden gizont /
Dat moghende gzoet gheslachte /
Dat soe stazt was van machte /
- 910 **Die alsoe stazke hoefstine**
Wilden segghen die Ursine.
Si gheslachten twee sal
Kome te nicute werden al.
Poelgien sal oec zeer doghen /
- 915 **Datmen u niet en conste ghetoghen.**
Dancric sal verberst werden
Beyde van machte en van werden /
Om dat die coninc sal sijn daer
Der kercken en den azmen zwaer /
- 920 **Eñ om dongheljc dat hi mede**
Nemen sal in elke stede.
Eñ om dat hi in anderen riken
Sine moghentheit sal doen striken /

¹ Hs. si.² Hs. Van sulc van.

- Soe selen vele siere gheburen dan
 925 Hem staetkelijc bechten an/
 En lant oec en Kerstenhebe
 Die comen sal ober zee/
 En oec metter haert
 Haer haert setten berwaert.
- 930 Spaengen sal oec in roere werden/
 En vele azchs sal opter eerden;
 Hongherien en Polanen mede/
 En in Welmaengen menighe stede
 Selen ghelwoest werden dan/
 935 Mids enen onghelobighen man/
 Die der Captazen coninc sal wesen;
 Want het selen aen besen
 Under coninghe ballen/
 Die hegden sijn selen met allen.
- 940 Dese selen comen/ te waszen/
 Met ongheteiden scazen/
 En en selen nieman spazen/
 En al dat volc alsoe herbazen/
 En soe vele quaets/ dat bozdien
 945 Sulc jammer en wozt bozden.
 Maz int leste sal een yznce comen/
 Die hulpe sal hebben ghenomen
 In Welmaengen en in Dancrike/
 Die dese liede byamelike
- 950 Men bechten selen en verstaen/
 En henen haer haerde gaen.
 Vele Kerstine en heren
 Sullen vander Roemscher Kerke keren/
 En ghi/ oerkeren wat/ mede/

- 955 Om des hooftz quaetjede /
 Dat soe groot es / sijn gewes /
 Datz al aertrike te quader es.
 Dat hof sal soe quaet wesen /
 Dat die goede liede van desen
 960 Uten hobe selen binden.
 Men sal nieman connen binden /
 Die soe hoen si dat hi babe
 Spaeus gheboet / vzoerch of spade.
 Some kazdenale / sonder waen /
 965 Selen gheboet sijn oft ghebaen /
 En haer heerlicheit en overmoet
 Ghelwozpen sijn onder boet /
 Die soe groot sijn int ghemene
 Dat si niet en willen allene
 970 Gode gheliken in desen /
 Ma? selve willen God wesen /
 En oer gheert sijn / tmazen /
 Ocht si selve Gode wazen.
 Si en willen oer in haer ghewelt
 975 Met den menschen niet sijn gheteit ;
 En daer om false God neder
 Int nederste wozen weder /
 En veroben / dat met wale /
 Van eren / van weerden altemale /
 980 Alsoe dat mense heten sal
 Pzesteren en diakenen ober al
 Vander Roemischer scazen kercken.
 Du siet wat God can werken :
 Men sal nieman connen binden
 985 Die hem sal bozzen onderwinden

- Paeus of kardinale te sine.
 Dus soe las ict inden Latine;
 Want haer namen selen wesen
 Onder t'volc onwaert te besen /
 990 Dat nieman en sal willen sijn;
 En al wazen si goet en sijn /
 Men souden niet gheloben wale /
 Al wozden si paeus en kardinale;
 Want in des volcs weten
 995 Sullen si alle valsch heten /
 Alsoe dat ghene gherechticheit
 Dan hen en sal werden gheseit.
 Haer ghiericheit sal so groot sijn ban /
 Datse versaden en mochte gheen man.
 1000 Wie dat daer recht hebben wille /
 Sal dat ropen lude of stille /
 Ja / dat noch azgher es /
 Bisscopdomme / sijn gewes /
 (En weet datmen daer hebben sal) /
 1005 Vercoepen si om ghelt al /
 Ja / die gheestelike goede /
 Die God corchte met sinen bloede /
 Die vercoepen si om ghelt boozt.
 Proeft of waer sijn mijn woord.
 1010 En daer met sekerlike.
 Maken si haer maghe rike.
 Albus hebet gheweest sint
 Dat die derde Claes ghesint
 Den Roemschen stoel besat binnen /
 1015 Dat nieman en mochte winnen
 Bisscopdomme noch prelacie /

- En borchte toe symonie.
 En hier om / wilt des gheloben /
 Soe falsche God beroben
 1020 Van eren en van goede /
 En woypense in grotter armoede ;
 Want booz haer grote gout
 Sullen ¹ si come hebben hout /
 En booz haer selver scrben ;
 1025 Dus salt hen al bederven /
 En booz haer ghesteynte sijn
 Sullen si in grotter scanden sijn /
 En booz haer perbe / sonder waen /
 Selen si met stocken te boet gaen.
 1030 Princen en tsalc met allen
 Selen sere segghen hen vallen /
 En selen hem totten rebben .
 Al nemen dat si hebben ;
 Haer pzelatie en bozghje mede
 1035 Salmen strumeren tot elker stede ;
 Van haje iurisdiction en sal
 Men houden groot no smal /
 Doch van haje bannen wet
 En sal come clerc / dat wet /
 1040 Sijn crone tonen dozzen ;
 Want het sal al segghen pozzen.
 Tsalc sal hem ooc heffen mede
 Segghen die princen te menegher stede /
 En sullense verstaen te hande /
 1045 En sulke verbziben uten lande.
 Albus selen inder tijt

¹ Hs. sulli.

- In alder werelt wijt
Soe grote tribulacie wesen /
Datmen niet en mochte ghelesen. »
- 1050 Doen en constic gheswighen mere.
Met huzen sprac ic : « Liebe Here /
Hoe sal ic dit verstaen ?
Sal Onse Here laten gaen
Te nieute sijn ghelobe goet /
- 1055 Daer hi om stozte sijn heilich bloet ?
Daert dat alsoe ghescriede /
Dat die onghelobighe liede
Die paeuse ende die kardinale
En die pzelaten altemale
- 1060 Te nieute baden gaen /
Soe soude tghelobe al vergaen /
Daer God om sta? / sonder waen /
En alsoe langhe heeft ghestaen. »
Doen antwozde die goede man :
- 1065 « Die Heydene si selen dan
Enen tijt voben gaen /
Ma? hi sal onlanghe staen.
In binde selen comen danne
Fransoge en Alemanne /
- 1070 En selen in cozten daghen
Dese Heydene al verjaghen.
En dan sal die Kerke keren
Weber in hare eren.
En die pzelate na desen
- 1075 Selen goet en ghererijt wesen /
En gheestelic leben /
En ghiericheyt begheben /

- En symonie legghen neber /
 En Gode ontsien weder.
- 1080 Die prelata selen in desen
 Daer toe oetmoedich wesen /
 En ontsien Onsen Here /
 Ende Hem doen ere.
 En dan sal / sonder waen /
- 1085 Hellichheit weder opstaen ;
 Kerken salmen weder maken /
 En hanteren goede saken /
 En in desen goeden poente sal
 Dat kerstenheit staen al /
- 1090 Cote dat Antkerst komen sal
 Met vele twiste en onbzomen ;
 Want hi sal met hem bzinghen boozt
 Alle wercinghe en biscozt.
 En dan saelt in kerstenhebe
- 1095 Qualiker staen dan ge bede.
 Eer toe comt deser termijn /
 Sal een paeus te Rome sijn /
 Die ghebozen sal sijn met allen
 Van Velmangen en van Gallen /
- 1100 En die in vele stede
 Pays sal maken en bzebe /
 En ghemint sijn herbe wale.
 Hi sal maken kazbinale
 Dan komen en van Velmangen mee /
- 1105 En daer toe van ober zee ;
 Hi sal regneren .iiij. jaze /
 En sterben int vijfte daer naze.
 En daerna sal comen een

- Dan kome ghebozen ghemeen /
1110 Die in raffen en in vreden al
Die Roemsche Kercke houden sal /
En op heffen die Urstne.
En vanden bloede sine
Sal hi kardinale maken vaze /
1115 En hi sal leben .vij. jaer.
En hier na sal comen
Een ander wt komen /
Dan wien groot jammerhebe
Gheballen sal in die stebe
1120 Dan mansachte groot /
En stoztinghe van bloede roet.
En dan selen aengaen waerlike
Alle tribulacien in vertrike /
En die heilichgheyt met allen
1125 Sal dan onder voet vallen.
Dese sal leben .iiij. jaer /
En int vijffte sterben daer naer.
Du soe selen na desen
Dele paerse wesen
1130 Die luttel sijn gheacht /
En als van gheenre macht /
Der welker dade / hoet baert /
Gheeng vertreckeng en es waert.
En dese dinc sal ghesien al
1135 Da datmen Gods jaer scriben sal
Dusent .iiij. hondert ;
Soe selen / wien soes wondert /
Beghennen in dien jaeren. »
Mettien soe es henen ghevazen

- 1140 Die goede man / die heer /
 Dat icken en sach ¹ nemnemeer.
 Dese dinc sachic ober clæere
 Doemen screef busent der jaze
 Cwie hondert en xlii.
- 1145 Du bidt Gode / diet al vermach /
 Dat hi / midz sere groter gzielen /
 Onz herre ban allen tribulacien /
 Die ² allen menschen goede
 Cochte met sinen bloede /
- 1150 En een heer es der heren /
 En sonder ende ³ sal regneren.
 Nu ghi / diet sullen lesen /
 Hout u inder Gods hzelen.
 Ghi die in oncuuscheden staet /
- 1155 En met perssem omme gaet /
 En om eerbsch goet waert /
 En u gheen dinc en smaert
 Van der werelt goet en ere /
 En die trooz Gode / Onsen Here /
- 1160 Alsoe zeere ghehaet wesen
 Dat wi inden boeken lesen /
 Dat God altoes de sonden
 Ghewozken heeft ban ouden standen /
 En sonderlinghe ⁴ / shtz gewes /
- 1165 Ghiericheyt die alte groet es;
 Want die goede Paulus seyt :
 Ghiericheyt is waetel alre quaethent.

¹ Hs. mach.² Die en en van v. 1148 en 1150 waren onderling verwisseld.³ Ende achterwege gebleven.⁴ Hs. onderlinghe.

*Vander goedertierenheyt Gods en̄ dat die mensche hem
selven kennen sal. C. XI.*

- H**ier bozen hebdi menich woot
 Van Gods waken ghehoort /
- 1170 Nu soe moechdi bozen mede
 Van sijnre goedertierenheide /
 Die hi daghelix werken kan
 Men den ghenen die hijs an.
 Al es een mensche sondere /
- 1175 Op dat hi altoes heeft ghere
 Dat hi der sonden af sal slaen /
 En̄ met vzesen es bebaen /
 God spaerten langhe daghe
 Om dat hem sijn sonden wanhaghen ;
- 1180 En̄ wie met vzesen sonde doet
 Es halfs ghekeert / des sijn vzoet.
 Maz die in al haer stonden
 Liggghen in haze sonden /
 En̄ niet de sonde begheben /
- 1185 Mochten si eweliken leben /
 Die plaecht God hier en̄ daer /
 Alse wi scouwen openbaer.
 God verheft daghelike
 Den menighen uten slike /
- 1190 En̄ setten in eren groot /
 En̄ wert van sinen maghen thoet.
 En̄ als hi dan vermaent /
 En̄ hem selven niet en vermaent
 Dat hi was en wie hi es /

- 1195 En Gode niet en dancket beg /
 En die mate hersmaet mede /
 Soe rest Ons Heren zede
 Dat sijn wozyt / sijn seker dag /
 Heberre dan ¹ hi te hoeren was ;
- 1200 Of Hij sint hem enich tozment /
 Daer hi hem seluen mede bekent.
 Die scoenste conste diemen vint /
 Dat dat een hem seluen kint.

*Van .X. poenten daer men Gods gracie mede vererighen
 mach, en een exemple van eenre vrouwen. C. XII.*

- D**ie goede Gods goedertierenheyt
- 1205 Saben alle sijn wzyke gheit.
 En dade sijn goedertierenhede /
 Hi soude wzyken telker stede
 Ce hant als die sonde wert ghebaen ;
 Ma? goedertierenheit cant weder staen /
- 1210 Ma? niet altoes / sijn gewes ;
 Want als die sonde te gzoet es /
 En men te langhe daer in staet /
 Wet dat God sulc scout slaet /
 Als ghi moecht daghellyc sien
- 1215 Men menighen daer en hier ghesien.
 .X. poente sijn / dat wet /
 Daer men Gods gzarie met
 Alre best mach ghewinnen.
 Hooyt / ic wilse u doen bekinnen.
- 1220 Dat eerste poent dat es /

¹ Hs. Neder dat.

- Datten menschen sal duncken des
 Dat hi es sekerlike
 Onweert ghelyc den slike /
 En en sal in sinen baghen
 1225 Nieman van Gode willen behaghen /
 En metten mensche / hoet baert /
 Sal hi willen sijn onwaert.
 Du laet ons sien en merken /
 Nochtan dat wi Gode berwercken
 1230 Zoerch en spade met onsen sonden /
 Nochtan begheert Hi tallen stonden
 Van ons te sine ghebient
 Als een goet ghetrouwe bziect.
 Hi en acht ons int ghemeyne
 1235 Sijn knechte niet allegne /
 Ma? sijn kindere / mildijt beseben /
 Dien Hi sijn erfijc erbe wilt gheben.
 Sijn wille souden wi altoes wachten /
 En elc soude hem selve achten
 1240 Ober den onweertsten mensche ;
 Dits een poente van gzoten wensche.
 Dit en sal u int ghemene
 Niet gzoot duncken allene
 Dat ghi dient soe gzoten Here /
 1245 Ma? u sal duncken mere ere
 Dat Hi ghewerdicht nu en echt /
 Dat hem dient soe vulen knecht.
 Vander es een poente van wensche /
 Dats dat hem een mensche
 1250 Niergent af bedzueben en sal
 Van om sijn sunden al /

- En dien tijt dien hi heeft gheleest
 Alsoe sotteliken versoemt heeft;
 En van allen soztsen en quaede
 1255 Datmen hem doet vzoerch en spade/
 Sal hi verhoghen in sinen moet /
 En dat houden vooz goet.
 Ma2 diet hem doet sal hi minnen zere /
 En vooz hem bidden Onsen Here /
 1260 En Gode dancken van dien /
 Dat Hi hem dat liet ghestien;
 Want God den ghenen dien Hi mint
 Gherne boghen en vernog toe sint;
 Want baer an mach hi merken voozt
 1265 Dat hi Gode toe behoozt.
 Dat derde poent es dat die mensche sal
 Omwille en azmoede ober al
 Gherne nemen / lude en stille /
 Om Ihesus Cristus / Onz Heren / wille /
 1270 Die om onse salicheyt woude
 Hongher / dozt ende roude.
 Wj en selen in onsen moet
 Niet begheren tibelet goet
 Meer dan onse noodozste nauweljic /
 1275 En Cristum willen sijn ghelijc /
 Die anders en hadde te leven af
 Van men Hem om Gode gaf.
 In desen soe willen wi poghen
 Hoe wi Hem gheliken moghen
 1280 In azmoeden en in vasten /
 In solace ende in onraften.
 Van sal die mensche in desen

- Met sinen Scyppere ghecleet wesen /
 En ghesierdt behaghelike /
 1285 En ghebozmt na sijn ghelike.
 Dat sal sijn groot ere /
 Dat van hemelrike die Here /
 Die Gods Sone / Ihesus Cristus /
 Gheueerdighen wilt albus /
 1290 Dat soe vulen stinkende sijn
 Sinen Scyppere es ghelijc.
 En alse hem dunct in sinen moet
 Dat toeneemt sijn goet /
 En sinen lichaem rast en ere
 1295 Wassen in lanc soe mere /
 Soe sal hi hem verbzueben des /
 En duchten dat hi gheverdt es
 Van der ghelikenissen daer bi
 Sijns selfs Ihesus Cristi /
 1300 En met hem es woerden leder /
 En verlozen heeft sijn cleder /
 En dat God sijns bergheten heeft /
 En die bzuefste sijn die leest.
 Dat vierde poent wil ic u toggen :
 1305 Die mensche sal altoes verhoeghen
 En bozberen sinen ebenkersten /
 Al soudt aen hem selven ghebersten /
 Na in dinghen goet ende sijn
 Die jeghen Gode niet en sijn /
 1310 En sijns selfs ozber achter setten /
 En nieman deren na letten.
 Na dien die mensche ouer al
 Den mensche onderdaen sijn sal /

- Soe eerst wel recht dat hi
 1315 Den obersten onderbaen si /
 Die hem al heeft ghegheven /
 Siel / lijf ende leven ¹.
 Aldus zelen wi bozboeds
 Den mensche onnen alles goeds /
 1320 Ghelijc ons selven / ochte bat ;
 Dan sijn wi inden selven pat /
 Den hoghen weghc van hemelrike /
 Die dueren sal ewelike.
 Dat vijffte poynt moghedu horen /
 1325 Want hetz goet en wtercozen :
 Die mensche en sal / watz ghesiet /
 Doberste ² versmaden niet /
 Doch die azme die bibben vzoet
 (Want aen hen leeght ozer gzoet) ;
 1330 Ma: hi sal ³ op hen allen
 Met mo:wer herten vallen /
 Met medeboghen / des sijn vzoet /
 Alsoe die moeder metten kinde doct /
 En sal van al sijnre herten
 1335 Mede boghen Ons Heren smerten /
 In ghelike en in ghevaze /
 Osti selve die ghene waze /
 En sal hen vstaen / vzoerch en spade /
 Velve met raede en met dade /
 1340 En sal bi daghe en bi nachte
 Sijn boghen sijnz selfs achten.

¹ Hs. lede.² Donwerdste ?³ Sal staat niet in het hs.

Soe sal hem God des ghelike
Weder belen sijn rike.

Dat sefte poent wilic u noemen :

- 1345 Die mensche en sal nieman doemen
Dan sinen sonden / hoe dat gheet ;
Want hi herde luttel weet
Wat God / Onse Here / werken wille
Inden mensche lude en stille ;
- 1350 Ma; cest dat hi openbaze
Dien mensche bekent sonbaze /
Soutstu bi meer bedzoeben ban
Dan of hem die doet quam an
Sinen ¹ lichaem / des sijt gelmes ;
- 1355 Want een ziele ebelder es
Dan al die lichamen / waerlike /
Die ye quamen op aertrike.
En alsoe als die mensche sal
Hem selven hoeden al
- 1360 Dan blamen en van sonden /
Alsoe sal hi tallen stonden
Sinen ebenkersten hoeden oft meer /
Alsoe alsic u boozseide eer /
En hem van sonden keren
- 1365 Beghe met trooste en met leren /
En met exempelē daer toe mede :
Dits ber kazitaten zede.
- Dat sevende poynt wil ic u liden :
Dat; dat die mensche sal verbliden
- 1370 Dan sijns ebenkerstens goede /
En tibeliken hoeden /

¹ Hs. Dinen.

- Ghelijc dat die moeder menich sijn
 Verlijft van voozspoede haers kints.
 En sonderlinghe / dat verstaet /
 1375 In dat der gherstelijcheyt an gaet /
 Sal hi met herten daer nae gaen
 Hoe hijt mach doen voozt gaen /
 En behouden staende daer /
 Ghelijc oft sijnz selfs waer.
 1380 En altoes sulbi gheloben des /
 Dat inden mensche meer goets es
 Dan men van buten aen hem siet.
 Salich es hi dies plic.
 Dat achste pognt es dat wi
 1385 Gode allene met herten vzi
 Minnen selen lude en stille /
 En gheen ander dinc om Gods wille /
 Soe dat God ghemint sijn sal
 Sonder ghelike boven al.
 1390 Doecht noch heilicheit /
 Noch goet doen den mensche mede /
 En selen ons daer toe poghen
 Dat wi iet selen minnen moghen
 Onderlinghe int ghemene
 1395 Van onsen Scepper allene ;
 Maer met ghemeender minnen men sal
 Den mensche minnen ober al
 In karitaten om Gode ;
 Want het hoozt sinen ghebode.
 1400 Nochtan machmen maken
 Gods loon met goeden saken
 In Gode / in sinen ghebode /

- Doo? hem die hem goet bede /
Eñ voo? sinen vzienden algader
1405 Eñ meest voo? moeder eñ vader.
Dat neghende moechbi nu bekeunen :
Als die mensche get sal beghinuen
Eñ bestaen / dat sal hi keren
Te Gods lode eñ teeren /
1410 Soe dat beghinsel eñ inde
Te Gods lode altoes winde /
Ofte God bi u stoede
Eñ claerlic saghe die hoede
Al ulue werke / al ulue wo?de
1415 (Dat segghic u in waze wo?de);
Want hi die alle herten kint /
Hem en es verbo?ghen twint.
Adus salmen tallen here
Gode ontsien eñ eren
1420 Met innigher minnen soe vafte /
Dat wi onse troest eñ raste
In Hem setten altemale ;
Soe sijn wi behoet male /
Ja vele dat sekerlike
1425 Van es behoet al aertrike.
Dat .K. pognt willic u
Soe ic best can segghen nu.
Eest dat die mensche om Gode dan
Dese .K. poente winnen kan /
1430 Eñ verbolghen Onsen Here /
Des sal hi Hem dancken sere /
Eñ dincken met herten sijn

¹ Hs. .X.

- Dat dit grote ghichten sijn /
 En oer sijn waerlike
 1435 Beter dan al aertrike.
 Van sal hi met gansen moede
 Ghedincken van allen goede
 Dat sijn Scrapper / sonder waen /
 Dooz hem dicke heeft ghedaen.
 1440 Du soe dinct in uwen moet /
 Dat God al dat grote goet
 Niet wel en kan imputteren ;
 Soe sal hi hem daer toe keren /
 Dat hine met innigher trouwen
 1445 Men des cruce galghe scouwte /
 Daer hi hinc om die sonden
 Met sinen wiben wonden /
 En daer met hem doghen staet en stijf /
 Alse ocht hise hadde ¹ in sijnz selfz lijf.
 1450 Den spiegel sal hi dzaghen
 Beide bi nachte ende bi daghe
 Daste in sijn herte binnen /
 Na met verrennder minnen.
 Van sal sijn dzoefheit van besen
 1455 Met vrouden gheminghet wesen /
 Na met vroude alsoe volmaect
 Datse luttel leman smaect /
 En moet hem werden al te sure
 Met rennder herten pure
 1460 En met innigher herten /
 En met verrennder beghterten.
 Die dese poynte ghekuinnen sal

¹ Hadde staat niet in het hs.

- Sal salich sijn boven al.
Doch selen si ghedincken des /
1465 Dat die Here / die boven al es /
Ghewaerdigde ons / buyl sijn /
Sijn beelde te maken ghelijc
Daer den gheeste / dat es waer /
En dat Hi oec woude daer naer
1470 Menschelike bozme nemen ane
Naden menscheliken ghebane /
En in enen lichaem sijn
.Ic. maent woude besloten sijn /
En mensche op eertrike wert /
1475 Ja van levens alsoe hert
Dat noyt en was sijn ghelike ;
Want Hi hadde op eertrike
Hongher / bozst menerchsoude /
Versmaetheit ende roude
1480 Coter doot / sonder sijn scoude /
Dat Hi al liben woude
Om onse salicheit waerlike
(Wie sach ye des ghelike ?) /
En voer tinen Vader /
1485 Om ons te verlossene allegader
Vander erffonden en blame /
Die ons toequam van Abame /
En liet ons in deser wise
Sijn vleesch tot eender spise /
1490 En tenen dzancke sijn bloet
Dat wt sere herten wort.
Doit en was des ghelike
En na dit op eertrike /

- Eñ na dit cozte leven
1495 Dat ewelike leven gheben
Alle die ghene die daghelix vzagghen
Die pognte die hier sijn ghewagghen.
Oec sal hem die mensche des
Zere bedzoeben / sijn gemes /
1500 Datter menschen soe luttel wesen
Die yet zere achten te desen /
Eñ berben grotter soetheit
Die wt desen leven gheit /
Eñ selen bidden Onsen Here
1505 Dat hise toter soetheit here.
Soe wanneer die mensche es comen
Te deser vaten ende vromen /
Soe sijn seker ende vzh
Dat hi inder gracen Onz Heren si /
1510 Eñ al verwonnen heeft van /
Op dat hire hem in ghehouden ran.
Nogt en quam Gods ghelike
Van goedertierenheit op vertrike /
Noch soe oetmoedich mede /
1515 Noch van soe grotter melchebe ;
Hi es den mensche altoes ghereet /
Soe wanneer hem sijn sunden sijn leet /
Eñ hi roept op sijn ghenade /
Hi hoozten / eest vzoech of spade /
1520 Sonder enich weder trecken.
Hier op soe sulbi mecken /
Prelate ende ander heren
Die sonden absolveren /
Die hem sijn also hazd

- 1525 **Dat si bliuen onbewaerd**
En in wanhopen ballen /
Daer si in ballen met allen ;
Des niet en hadde moghen ghesien /
Hadder die priester toe ghesten.
- 1530 **Mi wondert zeer int herte mijn /**
Want si selve sonderen sijn
En Gods ghenade begheren /
Dat si so jazd sijn den sonderen ;
Want si lesen in ere stede :
- 1535 **« Metter maten daer si meten mede**
Sal u werden ghemeten. »
Dit doet u Cristus weten.
Du hooztmen Cristum spreken
Daer hi rijt ¹ der papen ghebzeken
- 1540 **Dat si laden booz waer**
Den volke bozvene zwaer /
Si en soudense te gheender uren
Met hazen bingher willen rueren.
Si sueken daer toe mede
- 1545 **Ander tafelen die bozke stede.**
Si sueken oec daer bij
Datmense heete abij /
En grotelike goete op die strate :
In allen binghen sueken si haer bate.
- 1550 **Een exempel wil ic u**
Hier af bertrecken nu.
In enen boec dat ic las /
Dat ene hzoutwe wilen was
Die / al en maest niet scone /

¹ Hs. Daer hijt.

- 1555 Een kint hadde van hazen sone /
 Ende si en vant in hazen lande
 Bisscop noch pape te hande
 Diese woude absolveren.
 Doen moeste si ten paeuse keren /
- 1560 Alsoe dat si ghegreep haer vaert
 Met hazen kinde te Rome waert.
 Doen si te Rome quam in die stede /
 Diele babonture alsoe mede
 Dat si tot spaeus hove quam ;
- 1565 Daer sach si en vernam
 Ten paeus comen lut sire zalen
 Met .v. ochte met .vij. kardinalen.
 Doen die vrouwe bevroemde dat
 Welc van hem die paeus was /
- 1570 Diele si ¹ thant op haer knien
 En riep lude mettien :
 « Heer paeus / heilich vader /
 Aen u staet mijn troest algader.
 Ic ben hier comen te desen milen
- 1575 Wel van over .v°. milen
 Om afaet te hebben van u.
 Heer vader / soe hoert mi nu.
 Heer / dit kint dat ghi hier siet an
 Een mijn sone aen mi wan /
- 1580 En been es des anders vroeder /
 En ic ben haer veider moeder.
 Liebe vader / wilt mi absolveren
 Dan alden sonden die mi deren /
 En set ghenoech penitencie mi /

¹ Si staat niet in het hs.

- 1585 **Ic** wilse doen / hoe goet si sij. »
Die paeus aensach die vrouwe /
En mercte wel hazen rouwe /
En den langhen werch mede
Die si om haer sonden debe /
- 1590 **En** wozt beronnen metter waert
Met ontfermenisse te hem waert.
« Vrouwe / sprac hi / ic verghebe u
Dese grote sonde nu.
Gaet thuus waert / ghi hebt verdoen /
- 1595 **En** en wilt nemmer sonde doen. »
Die vrouwe sprac : « God lone u / here
Ic salg mi hoeden voertwaert meere. »
Doe die kazdenale dit saghen an /
Berespten si den goeden man /
- 1600 **En** seiden hi dade qu aet
Dat hi alsoe grote mesbaet
Also lichtelike vergave.
Die paeus stoerbe hem hier abe /
En sprac herde saen :
- 1605 **«** Heb ic hier an mesbaen /
Soe bid ic Gode dat hi
Stappans wzeke aen mi ;
En oft ghi mi tonrecht berespt nu /
Dat hijt stappans wzeke aen u. »
- 1610 **En** si wozen alte hande
Beseten metten viande /
En ghequelt herbe zmaze.
Doens die paeus wert ghewaze /
Diel hi thant op sijn knien
- 1615 **En** dat Gode booz hem mettien /

- En si woorden te hant ghesont.
 Hier an mach ick wel wesen cont
 Dat Gods ontfermicheit
 Boven al sijn wazake gheit.
- 1620 Alsoe die mensche rouwe ontsaet /
 En hi dan te biechten gaet /
 Es gheabsolueert / sijts gewes /
 Er hi ten priester comen es ;
 Want Gods goedertierenheide
- 1625 Vergheeft hem die sonden sonder bede /
 Om dat hi sijn sonden kint /
 En rouwe daer af ghelint.
 Maer nochtan / sonder waen /
 Moet men ten priester gaen /
- 1630 En penitencie daer af ontsaen ;
 Want God heeft selve ghescreven :
 Coent den priesteren u leben /
 En doet dat si u heeten ;
 Want dat moghdi wel weten :
- 1635 Niemen en mach na sinen ghebueghen
 Hem selven penitenci buegghen.

Van enen stride die int lant van Ludicke gheviele.

C. XIII.

- A**l Andwerpen in die stat
 Sat ic / en was van sitten mat.
 Doe quam mi die maze /
- 1640 Dat bi Ludicke ghestreden waze
 Opten velde / met machste groot /
 Daer vele liebe bleken boot.

- Doen bachtic in minen moet doe
 Dat desen boeke wel hoorde toe /
 1645 Want het heet d'Boer van wzaaken.
 God laet mi wel gheraken.
 Daer versloech die hertoghe Jan /
 En van Ghelre die vrome man /
 Van ^m volcs / te wazen /
 1650 Metten zwaerde / al sonder spazen.
 Dit was om een sake / sonder waen /
 Die de hertoghe heeft ghebaen
 Vanden here van Valkenbozch nu /
 Dien ² si floegghen / dat segghic u /
 1655 Daer te wozen ober .iiij. jaer /
 Dat beter achter bleven waze /
 En menighen anderen vromen man /
 Dien ic ghenoomen niet en kan /
 Die hen niet en hadde mesbaen /
 1660 En om dat si niet wouden ontsaen
 Hazen ghererchten heere /
 Dien si sculdich alle eere
 En alle liebe te doen wazen.
 Siet ghi / heren / sonder spazen /
 1665 Met albus ghedanen teken
 Can God / Onse Heere / wzeken
 Wanneer het heeft sinen tijt.
 Liebe heeren / nu castijt
 U selven / en neemt exempel nu
 1670 Men bander heeren / die ³ bid ic u.
 Het ³ ghesiet te menigher tijt /

¹ Omtrent vijftien dused. *Brab. Yeesten*, B. V, v. 4875.

² Hs. Die.

Die hem aen enen anderen castijt /
 Dat hi hem castijt sachte.
 Eic hem hier boze machte !

Van vele plaghen van groten sterften in menech lant.
 C. XIV.

- 1675 **I**n Gods carnatioen boz waer
 Almen screef .MCC. jaer /
 En tusschen .X. en .X. met /
 Soe sinde God al onghet
 Ene sterfte / in waze dinc /
- 1680 Die herde wude en berre ghinc /
 Dat soe vele volcs staz van
 Datmen niet ghesegghen en can /
 Noch ghesommeren en conste.
 En die sterfte begonste
- 1685 In Babilonien die stat
 (Dooz waer seiden mi dat) /
 En quam alsoe hoozt ane
 Over die zee Ambycane
 In Poelgen / in Calabzen alsoe /
- 1690 In Cecilien / in Cypzen toe /
 In Cuscenen / in Comberdien /
 En int lant van Romenien /
 En vandaer in Byzantike /
 En vandaer toe die ghelike
- 1695 Quam die sterfte doe in Inghelant.
 Met datmen meneghe stat vant
 Daer al die huse met gorde
 Sonder heere en vrowe stoeden /

- En sonder hoebe cleine oft groot
 1700 (Want die liebe wazen al doot)/
 Soe datz hem niement onderkwant/
 Datmen ghenen heere en vant
 Die hem rechts daer toe vermat.
 Dit vantmen in meneghe stat.
- 1705 Het gheviel / datz wonder groot /
 Dat in enen huse bleven doot
 Op enen nacht alle die liebe /
 Heer en vrouwe en meisniebe /
 En men vant in die stede
- 1710 Niemen diese ter eerden bebe.
 Ic hoorde ober waer tellen
 Dat van Utrecht .ij. ghesellen /
 Die wandelen wouden te samen :
 Ant lant van Cabo2 si quamen /
- 1715 Daer si ten selven stonden
 Een stat sonder holt bonden.
 Si ghinghen op / si ghinghen neber
 Daer wandelen bozd en weder /
 Deen strate lut en bander in /
- 1720 Si en bonden meer na min
 Manne / kindere na wibe /
 Die si saghen te libe /
 Ma2 die doot saghen op die straten /
 Die de honde aten.
- 1725 Ant leste / alsic hebbe verstaen /
 Sijn si in een palays ghegaen /
 Dat scone was en herde groot /
 Daer al die liebe wazen doot /
 En boozghinghen die woninghe al.

- 1730 Int leste quamen si inden stal /
 Daer si die beesten bonden doot /
 Om datmen hem en gaf no en boet.
 Doen quamen si ten lesten stonden
 In ene camer / daer si bonden
- 1735 Ghesteinte / silber en gout /
 En diere ¹ juwelen menichfout.
 Doen bonden si enen sac /
 Dien hi al vol goets stac /
 En peinsde hi soude bozt mere
- 1740 Daer met bliuen een here.
 Vander was alsoe ghesint
 Dat hi des moude twint.
 Dus soe keerden si te samen
 Cate dat si opt belt quamen.
- 1745 Daer viel hi en was doot
 Die den sac hadde op thoet /
 En die ander nam sijn vaert
 Soe hi best mochte thuuswaert /
 En hoochte daer die maze van dien
- 1750 Dat hi ghehoort hadde en ghesien.
 Dit hoozdic / sijn seker was /
 Van enen die te gheloven was.
 Dit onghemar / alsic versta /
 Es ghesieten e p d u g m a :
- 1755 Dat deen banden anderen sterft /
 Als hi die locht van hem verwerft.
 Al vertrac een goet man /
 Daer trouwe en ere lach an /
 Dat een scerp quam int Anghelant /

¹ Hs. Die.

- 1760 Dat ober troude in Zelant /
Want het was banden Ziele.
Der nam hijt op sijn ziele /
Dat waer was al
Dat ic u hier segghen sal.
- 1765 In dat scep wazen danne
Meer dan .xx. hzomer manne.
Doen si bus in die zee quamen /
Sagghen si ende vernamen
Dat een gzoet pert te hen waert quam /
- 1770 En een man daer op ocht hi was gzam /
Die opt water quam te hen wert.
Si wozen alle zeer verbazd
Om dat pert opt water liep /
Dat soe wjt was en soe diep.
- 1775 Doe hjt hen bi quam spzac hi :
« En verbaert u niet van mi /
N en sal gheen azch ghesien. »
Doen spzac een van dien
Die daer in scep wazen :
- 1780 « Wjt sien u ober twater wazen /
Des soe heeft ons wonder gzoet. »
Die ghene spzac : « ic ben dic doot /
Die nieman en can verdzagghen
Dien God wilt hebben verflagghen /
- 1785 En ic come tut Dzanckerpke /
En van anderen lande des ghelike /
Daer ic hebbe ghebaen sulc ghebot
Mij mi gheboot Onse Here God.
God en heeft verghten niet
- 1790 Die gzote scande en tferdziet

- Ende die sunderlinghe scade /
 Die de Sassaſne baden.
 Des es nu .XK. ¹ jaer
 Dat si met bloetstoztinghen swaer
 1795 Wkeres wouwen / die goede stat /
 Daer kerstenheit doen in sat /
 Daer si in versloeghen dan
 Meneghen goeden kersten man.
 Die crucifixe ten selven stonden
 1800 Die si in die kerken bonden
 Slegpten si onwaerbelleke ²
 Achter straten inden stike /
 Ihesum Cristum te blamen.
 Des hem kerstenheit mach scamen.
 1805 En om dat God ghene vziende en vint /
 Die hem der waken onderwint /
 En dien es Gods scande /
 Soe wact inden lande
 En sonderlinghe in Dinkerijke /
 1810 Welc coninc mechtich es en rike
 En wel ghereet daer toe /
 En der kerken goet daer toe alsoe
 Heeft ober al in sinen lande /
 Daer hi mede waken soude Gods ande.
 1815 Daer om batten Onse Here
 Gheplaecht heeft herde zere /
 En noch meer sal in cozter tijt /
 En si dat hi hem wel castijt.
 Du soe daer ic t'Inghelant wert

¹ Hs. .XL. Het cijfer slaat op de zwarte pest van 1348.

² Hs. onwaerlike.

- 1820 Om te doene dat God lieghert. »
 Metten verlozen sijn doe
 En dat bisioen / si en wisten hoc.
 Dat es jammer / sonder verbzach /
 Dat elc kerstijn wel claghen mach /
- 1825 Dat soe gzote jammer en scade
 Die de Heiden wilen baden
 Onsen Here / Ihesus Cristome /
 Doen si Wærz wozen omme /
 Daer soe menich kersten bleef doot /
- 1830 En dat jammer ghesiede gzoet /
 Dat noch steet onghewozen.
 Nochtan / wozaer ghespoken /
 Es bez leden .X. ¹ jaer ;
 Want men screef doen openbaer
- 1835 Albus / soe eest in minen sin /
 .XIII. negen min.
 Die siber en was here gheen /
 Noch soe hoghe noch oec so cleeu /
 In alder kerstine lande /
- 1840 Die hem pynde dese scanbe
 Te waken / sonder waen /
 Die sinen God was ghebaen.
 Alle kerstine moghen wenen /
 Dat Cristus en bint ghenen
- 1845 In al kerstenheit
 Die sijn scanbe es leit /
 Of die dat wille waken.
 Dat mach ic coenlic spreken.
 Dat wonder eest dat Onse Here

¹ Hs. lede .XL. Zie v. 1677 en 1793.

- 1850 Dien beclacghyt dus zere/
 Die bitterliken sterben moude
 Men een cruce om onse behoude/
 En ons ghereet heeft dat rike
 Dat duren sal ewelike ?
- 1855 Si bazen som te kleinen vaten
 Biede in Puzen en in Gaznaten/
 Om te hebben der werelt ert/
 Ma2 om Gode min no mere.
 Ma2 ten Heiligghen Lande waert
- 1860 En set nu niemant sijn baert/
 Daer God om onse houde
 Sijn bloet stozten moude/
 Dat Godebaert van Bulioen / .i. a2m man/
 Met g2oten cost en a2beide man.
- 1865 Paus / pzincen en ert lants here/
 Ghi moecht u bez scamen sere
 Dat God in soe langghen stonden
 Gheen bzienbe en hebt bonden
 In alle sine kerstine lande /
- 1870 Die w2eken moude sine ande.
 Daer om sleetse God hier en daer /
 Mi es leet dat ic segghe waer.
 Doen die sterfte / also als ghi
 Hier bazen hozet segghen mi /
- 1875 In beffide der zee quam/
 Doen dat die paeus vernam/
 Die .D^o. Clement / aldoen/
 Die sijn hof hielt tWbenioen/
 Peinsde hi te hant / sonder spazen /
- 1880 Hi soude sinen persoen bewazen.

- Dozen / vensteren en gaten
 Van sijn kameren utermaten
 Bedi herde wel vermaken /
 Daer en soude gheen locht in gheraken
 1885 Die hem soude moghen beren.
 Dat was sijn eerste begheren.
 Groot bier bedi maken mede
 In sine kamere telker stede /
 Om te verbydene dat venijn
 1890 Dat vander locht mochte sijn.
 Dit was sijn were vander boot /
 Die spazen en can clyen no groot /
 Hi en bede niet alsoe saen
 Esolt vasten en wullen gaen /
 1895 En met processien cruce bzaghen
 Jegghen die grote plagghen /
 Als paerus Leo willen bede /
 Datmen noch in kerstenhebe
 Hout / als men jaerlij mach sien
 1900 Op Sinte Marcus dach ghesien /
 En also men sien mach
 Doz den Ascensioens dach.
 Albus en sochte die Heilighe Kerke
 Van penitencien ghene ghelwerke /
 1905 Daer God om sijn gzaamheit
 Ontszamelic hadde af gheleit ;
 Want hi elcs menschen ontfermen kan /
 Die hem met herten roept an.
 Doen God / Onse Heer / dat verstaet /
 1910 Sach dat sine Kerke ghenen raet
 Hier jegghen en vant no en sochte /

- Hoemen dese sterfte verbziben mochte /
 En die Heilighe Kerke albus sloop /
 En ghene ghenade en riep
 1915 (Want ghebeden wilt wesen) /
 Soe wert God veruert te desen
 Volcke / dat hertste datmen vant
 In al Kersten lant /
 En min achte op Gode /
 1920 En min hielt sine ghebode ;
 Want in al hazen daghen
 Op die strate te roben plaghen /
 En in menigghen lande
 Stichten roef ende vande /
 1925 Daer si reben op dat sout /
 Dat onsculdighe dicke ontgout.
 Doen dese sterfte was overcomen /
 Als ghi bozen hebt vernomen /
 Quam si in Hongherien so groot
 1930 Dat meer dan half bleef boot.
 Doen die coninc sach van Hongherien /
 Dat die paeus en die clergie
 Hier toe ghenen raet en sochten
 Hoe si Gode ghesachten mochten /
 1935 Debij den raet dat quamen
 Alle sine wijsse lude te samen /
 Clercke ende leke mede /
 En versamenden in een stede.
 Doen bzoegghen si bez obereen /
 1940 Dat beter raet en waer gheen
 Als datmen Gode aenriep /
 Al waert dat die Kerke sliep

- En daer toe niet en bade /
Het stonde al aen Gods ghenade.
1945 Si wouben haer beede legghen ave /
En eic anderen sijn mesdaet vergabe /
En te penitencien oetmoedelijc vaen
Dan al dat daer maer mesbaen.
God en soude moghen laten niet /
1950 Hine soude hens ontfaemen het.
Dus woerden / sonder waen /
Alle die beede afghebaen /
En eic mensche die gout
Daer sijn machte sijn scout.

Hoe die cruysbrueders ghinghen, en hoe tfolc penitencie dede ¹. C. XV.

- 1955 **D**e penitencie maecten si aldus :
Ghelijc dat God / Ihesus Cristus /
Een half min dan .xxxij. jaere
Op eerdzjic woude leven zwaer /
Alsoe menighen dach soe wouben
1960 Sij haer penitencie houden.
Dus sijn si boozt ghetoghen
Willichlike ende in hoghen /
.III^m. ende vier hondert
Ce male / des menighen wondert.
1965 Ghene aelmoesene en mochten si ontsaen /
Maer si mochten eten gaen
Metten ghenen dies hem bade /
Om die grote Gods ghenade.

¹ Zie *Brab. Yeesten*, I, bl. 888, v. 4953 volg. in de *Aanteekeningen*.

- Een hoghe / als die meneghe weet /
 1970 Dat was sijn oberste cleet ;
 Enen capzoen aenghebaen /
 Daer op enen belten hoet ghestaen /
 Daer op ghenagt een cruce root.
 Dit was emmer wonder groot.
- 1975 Als penitencie souden doen /
 Baden si ute coufen en scoen /
 En haer clebet al ghemene
 Sonder dat neder cleet allenc /
 Azme en scouderen naert
- 1980 (Albus hadden sijt ghemaert) /
 En daer boven baden si an
 Een wit linen cleet ban
 Met menigher plagen ghehouden /
 Also sijt hebben wouden /
- 1985 Dat hem sloech banden steben ¹
 Cote op haer boete beneben.
 Albus ghinghen si .ij. en .ij.
 Al om en om / min no me /
 Hazen palayse ² / sijt seker bas /
- 1990 Na dat haerre ³ vele was.
 Gheselen hadden si doen maken /
 Daer scaype naelden in staken /
 Daer si hem met sloeghen soe diep
 Datter troede bloet wtliiep.
- 1995 In Dietsche hadden si enen sanc
 Wel ghemaert / rebellic lanc /

¹ Dat sloech van gorde steden. Zoo leest men in de *Brab. Yeesten*, I, bl. 589, HS. D., v. 51.

² Plaetse, *Brab. Yeesten*, v. 55.

³ Hs. Hare.

- Die op Gode riep met ernste groot /
Dat Hise hoede vander gaboot.
Dien songhen si .ij. hozen /
2000 Datment verre mochte hozen /
En sijn songhen alle naze
Oft ene litanie waze.
Dzie werf soe bielen sijn
Op haer knien / gheloeves mi /
2005 En telken si met allen
Cruuswijjs ter eerden vallen.
Daer laghen si / sonder waen /
Tot datse die sanc hiet opstaen.
Alse .iiij. werf was ghedaen /
2010 Ghinghen thazen pape saen /
Die in midden die plaetse stoet /
En bielen hem alle op den voet /
En hi seide hem tghelobe ¹ openbaer /
En si seident alle naze
2015 En haer ghemeen vierchte met.
Daer na thant / al onghelot /
Dielen si alle mettien
Daer na ter eerden op haze bloete knien /
En soe absolbeerde hise daer
2020 Dan al haer sonden claer.
Alse al dit was ghedaen /
Ghinghen si te hazen pape saen ² /
En namen .ij. en .ij. haer haert
Al singhende ter kerken waert /
2025 Soe datment verre mochte hozen /

¹ Hs. ghelove.

² Deden si causen ende clederen an, BRAB. YEESTEN, v. 68.

- Cruce en vane altoes bozen.
 Daer ghinghen si als heelbe
 Doer der Moeder Gods beelbe /
 En loofden met gzoter trouwen
 2030 Gode en Onser Lieber Vrouwen
 Met dietschen sanghe / als ic versta /
 Sij .iij. boze / alle banter na /
 En riepen op Gode met oetmoede
 Dat Hise vander gaboot hoede.
 2035 Dit baden si / sonder saghe /
 Twee werf in elken daghe /
 En .liij. werf opten vzbarch.
 Dit weet ic wel / want ict sach.
 Si en mochten nieman bibben goet /
 2040 Want haer regule also stoet ;
 Maer si mochten eten telker stat
 Metten ghenen dies hen dat.
 vele zeden hadden sij / twazen /
 Die nerghent toe goet en wazen /
 2045 Alsue als cleet volc doe
 Met hem selven vzbachte toe.
 Daer ane lach cleine bate /
 Die ic hier al vazen late.
 Soe meneghe menschen meten dat.
 2050 Ic hoorde tAntwerpen / daer ic sat /
 Dat bi Hongherien staet een lant /
 Dat Palanen es ghenant /
 Dat wel tot vzbachte te male
 .KX. man by ghetale /
 2055 Staxt / vrome ende corne /
 Als haer here hadde te boene.

- Dese wazen soe verstozen /
Datmen daer cume hadde verwozen
.A. in allet iant.
- 2060 .A. stebeken stont daer an den kant /
Daer tolt doot was al ghemene /
Sonder die pzoehie pape allene /
Die bleef in gzoeter noot /
Want al sijn vziende wazen doot.
- 2065 Doen hi hem selven uter maten
Dan vzienden / van maghen sach ghelaten /
Ppnsde hi te hant in sinen moet /
Dat gheen dinc en waer soe goet
Dan hi ' sijn herte an Onsen Here
- 2070 Ce male boeghede boozt mere /
Daer alle salicheit aen leit /
En die nieman af en gheit ;
Want sijn vzienscap ewelike
Moet hem dueren in hemelrike /
- 2075 Als hem alle vziende afgaen.
In dat mout so ghinc hi saen /
En maecte op enen boem thant
Een hupskken met sire hant /
Daer hi hem soube onthouden wel
- 2080 Aeghen welde beesten sel.
Der heeft hire oppghedzagghen
Dzucht die wast an die hagen
En die vome wtgheben /
Om dat hire af soube leven.
- 2085 Doen hi bus hadde gheseten
Tot dat sijn cruut was gheten /

¹ Hs. Dan dat hi.

- Ghinc hi af inden koude
 Om dat hi ander zoeken soude.
 Doen hi dus ghinc haer en daer /
 2090 Sach hi gaen daer openbaer
 Enen ouden man van bloede roet /
 En hadde een boznen crone op thoet /
 Met enen aenschijn zere verbolghen /
 Daer .xij. manne na volghen
 2095 Met groter bzoeffheit bebaen.
 En daer na sach hi saen
 Comen een deel joncfrouwen
 Die scenen al vol rouwen /
 Die alte zuberlyc wazen.
 2100 Daer na sach hi / te wazen /
 Ene coninghinne alte stone /
 Die opt hoet hadde een crone /
 Die licht alsoe groet gaf
 Datter dmout al verclaerde af /
 2105 Daer in stont menich steen
 Die als die barchsterre scenen /
 Scoen en van menigherande manieren.
 Doen sprac die vrouwe goebertieren :
 « Pape / maer om en bzaeghbi niet
 2110 Om dat wonder dat ghi hier siet ? »
 Die pape neech ter vrouwen maert.
 « Vrouwe / sprac hi / ic ben verbaert
 Dat ic spreken niet en dozste. »
 Die vrouwe sprac : « Die bozste
 2115 Metter boznen crone
 Datz Cristuz / mijn Sone /
 Dien ic hebbe allenc

- Met sinen Vader ghemene.**
Soe groot es nu sijn gramheit
 2120 **Op sijn edele kerstenheit /**
Dat hijt al willet bederven
En haestelike doen sterben /
Als hi begonnen heeft thant
Swaelche in menich lant.
- 2125 **En om dat hi dus es verbolghen /**
Soe moeten wine verbolghen
Bi daghe ende bi nachte /
Om sinen moet te doen sachten
Dan stre grotter gramhebe.
- 2130 **Nu soe gaet sonder beden**
In die capelle die daer staet /
En doet messe sonder verlaet :
Ac hope ons sal goet ghesien. »
Die pape antwerbe mettien :
- 2135 **« Vrouwe / dat en constic niet volbringhen /**
Want daer en sijn gheue dinghen /
Groot / wijn / bier / boec / dat wet /
Daermen messe doet met /
Noch custere bozwaer. »
- 2140 **Die vrouwe sprac : Ganc albaer ;**
Du salte ghereescap binden al /
Datter messen toe hozen sal.
En leest messe / Gode teren /
Danden heiligghen Ons Heren /
- 2145 **Wi selen u messe comen hozen. »**
Al dus ghinc die pape hozen /
En bant al dat ghereet
Datter messen ane gheet /

- Eñ enen custer daer toe mebe.
2150 Si quamen al daer ter stede.
Daer soe wert den goeden man
In die misse vertoent dan /
Hoe eñ in wat manieren
Men penitencie soude hantieren
2155 Leghen die selle gaboot /
Die onder tfolc was soe groot.
Die pape beet te herstane
Den hertoghe van Pallane.
Die hertoghe beet boozt bekant
2160 Den coninc van Hongherien lant /
Daer hi onder es gheseten.
Nu soe sulbi alle weten /
Dat ict hebbe gheseit
Dat sij souden sien ¹ die waerheit;
2165 Ma? albus? liep die maze
In Szabant haer en baze.
Eñ die coninc debe saen
Die penitencie anegaen
In sijn lant / al sijn liebc /
2170 Alsoe si namaels ghesiede.
Wedert loghene was of waer /
Sekerlike dat laet ic daer.

*Noch vander gheesselinghen, eñ hoe die Joden de putten
ghesienijnt hadden. C. XVI.*

Dat dese gheselinghe quam boozt
Wise ghi hier booz hebt ghesjoozt /

¹ Hs. sijn.

- 2175 Dat bede die hoozseide gadoot ;
Want men wiste / cleene no groot /
Dat die Joden al toe brachten /
Overmits des viants crachten.
En om dat dese here woude
- 2180 Dat dese gheselinghe en soude
Oer niet werden ghebaen /
Soe bede hi intzeken saen
Dat al die gadoot pine
Waze bander Jode venine.
- 2185 Hier soe moeghbi wonder hozen.
Die Joden al ertrike dozen
Hadden opgheset die Kerstine ¹
Te bederven met venine /
En daer omme hadden sijn
- 2190 Alle putten berre ende bi
Doen keninen telker stede /
En staende wateren mede.
Daer af soe stozzen vele liebe /
Dat nogt dat wonder en ghesiede /
- 2195 Soe datmen om dese vint
Die Joden oer al vint
En wozense inden vrant /
Daer si in bleven te hant
Dan deser jammerliker moert /
- 2200 Die ghi nu hebt ghesoozt.
Al was dese penitencie sel /
Sijn ghenuechde den papen niet mel :
Sij was herde seer contraze ;
Want niet moghelijc en waze

¹ Hs. den Kerstenen : veninen.

- 2205 Dat leke liede souden
 Alsulke penitencie houden
 Met cruce en banen met/
 Die si selve hadden gheset
 Sonder der Heiligher Kercken ract.
- 2210 Dat dochtem wesen quaet/
 Ende hier omme/ des sijn vzoet/
 So wozt so gzoten ebelen moet
 Vanden holke ten papen waert.
 Die papen woorden soe verbaert/
 2215 Dat si int leste stille zwegghen/
 En lieten hen haers willen plegghen/
 Die welke haet/ sonder waen/
 Niet vergaen en sal soe saen.
 Hets waer ¹/ pause ende kazbinaic/
 2220 En byssrope alsoe wale
 Dielen daer jegghen utermaten.
 Docht en wouden sijn niet laten/
 Sijn hebbeuse ober van ghebaen/
 Daer si seer aen hebben mesbaen.

*Van enen stride die in Zeeland gheviel, en wat die
 mensche es en wat hi werden sal. C. XVII.*

- 2225 **A**ls men screef Ons Heren jaer
 .MCC. en daer naer
 .CC. / wet booz waer dat/
 Soe quam Antwerpen in die stat
 Een maze/ sijn seker dag/
 2230 Dat in Zeelant ghestreden was/

¹ Waer staat niet in het hs.

- Eñ ic mach u segghen hoe
Dat dese onminne quam toe.
Ghi hebt ghemaghen hozen
Dat die keyserinne hier te hozen
- 2235 Den hertoghe van Beveren brachte
Al in Hollant met machte /
Die haer middelste sone was /
Eñ brach hem op / sijt seker dat /
Dese .ij. lande met ripen rade /
- 2240 Eñ bezegghelde die stede.
Sijber quam die keyserinne
Eñ maecte ene grote onminne
In desen lande / als ghi moecht hozen /
Eñ woude emmer beraden tozen
- 2245 Hazen sone / die hertoghe was
Van Beveren ¹ / alsc hozen las /
Eñ woude hem aswinnen tiant.
Si quamen met ghemapender hant
Met enen groten volke / te wazen /
- 2250 Die welke meest Zeelanders wazen.
Eñ oer wazen Vlaminghe daer
Eñ Inghelesche / met hoz waer /
Eñ wouden hazen sone verbriven.
Die sone woude segghen kiben /
- 2255 Eñ heeft die moeder wederstaen
Metten Hollanbers / sonder waen.
Eñ oer habdy Zeelanders mede
In siere hulpen daer ter stede /
Soe datthj te samen
- 2260 Beide op die Mase quamen /

¹ Hs. Zeelant.

- En hebben daer vromelijc ghestreden /
 Die sone met siere moghenthebe /
 En heeft der moeder niet ghebiert /
 Soe dat hise heeft ghescoffiert /
 2265 En si bloe in Siederhieszee vrommaer.
 En die gzaue trac daer naer
 Binnen Siederhieszee der stede /
 En heeft met siere moghenthebe
 Die moeder van daer verjaecht.
 2270 Albus heeftse God gheplaccht
 Die keiserinne om haer quaetheit /
 Alse u vore hebbe gheset.
 Die hem wel bepegnen soude
 Wanen hi quame ende waer hi soude /
 2275 En hoe cranc es die creature
 En die menschelike nature /
 En daer omme pegnen tallen stonden /
 Hi soude te dat houden van sonden.
 Du seght / mensche / wat waerdestu van
 2280 Eer dijn vader di ghelman ?
 En hoedanich waerstu ghebaen
 Doen u dijn moeder hadde ontsaen /
 Daer die .ij. naturen tsamen
 In dijne moeder lichaem quamen ?
 2285 Ghevoedt moztstu inder moeder dijn /
 Met bloede onwaert als veyn.
 Met wel grotter onsuberhebe
 Coemstu opter werelt mede.
 Alle vlyscap es di van diere :
 2290 Wenen / screyen es dijn maniere.
 Dat mest en al dat quaet /

- Dat van dinen libe gaet /
 Waerstu onder dijns selfs lijf :
 Soe cranc bestu en soe keytijf.
 2295 Dijn lichaem en es anders niet
 Van een sac / diet wel besiet /
 Dol bulnesse ghetoghen.
 Al schijnstu scoen booz ogghen /
 Du beste ' binnen bleesch en bloet /
 2300 Dat een rozze werden moet /
 Stinkende en onreyne /
 En een spise der woyme ghemeyne.
 Hoe du verheest den lichaem diju /
 Nochtan moetstu bleesch sijn /
 2305 Vatter werelt quam naect
 Van buylber materien ghemaect.
 Merct in dijne herten gzone
 Wat du loses wt dinen monde /
 Wt dinen nase / wt dinen ozen /
 2310 En wt allen leden die behozen
 Te dinen libe / boven en beneden /
 Hoet algader sijn buylsheden /
 Dat niet buylce en mochte sijn.
 Ja buylce en es gheen benijn.
 2315 In boeffheden woostu ghebozen /
 En du hebbez al dijn leven tozen /
 Anxt / pine en sozghje groot.
 Van smaerstu die bitter doot /
 En best spise der woymen van :
 2320 Wez ontgaen en mach gheen man.
 Waer toe vercierstu di soe zere

' Hs. bestu.

- Om der werelt lof en eere /
 En die in soe roeten daghen
 Die woyme sullen eten en knaghen ?
 2325 Dune maerſ dñn ziele niet scone
 Met sconen werken / als crone
 Te dzaghen in hemelrike /
 En voz dinghele die ghelike.
 Cwi hebſtu dñn ziele ommaze /
 2330 En setſ dñn gheest haben haze ?
 Daer es der Kerene zeer ontfient /
 Daer die hzoutwe om berne dient.
 Een ziele es beter / dat weet wale /
 Van dese werelt altemale.
 2335 Dat toende die Here der waerheit /
 Die tot den trone der Dzebuldicheit
 Van sinen Dader hier neber quam /
 En menschelike woyme annam /
 Daer Hi hongher hoghebe en roude /
 2340 Dozt en smade menichfoude /
 En aen een cruce sterf /
 En offerde Dem ter selver wazf
 Sijn ziele hziendelike
 Sinen Dader van hemelrike /
 2345 Als een lam zwitghende stille /
 En al om onsen wille.
 Oft Cristus van / sonder letten /
 Sijn ziele voz die dine wilt setten /
 Waerom gheefftu van / onwaise /
 2350 Om dinc van soe cleggen pziſe ?
 Dñn ziel es doch ewelike /
 Ende dñn lichaem es sterfelike /

- En sal al in affchen kerem /
 Die du doeg soe vele erem.
- 2355 Du zhs nu herbe zere
 Verheben met ¹ pzhjs en ere /
 Ende du biste eer about doet /
 Ende dijn ziele wert in gwater noot ;
 En dijn ijsf / dattu hebjs soe wert /
- 2360 Wazt banden woymen verteert.
 Waer soude mense nu binden
 Die de werelt soe zeer minden /
 Die mi in cozten daghen
 Met ons wandelen sagghen ?
- 2365 Dan hem en es ander woyme
 Blevem dan affche en woyme.
 Si wazen menschen alse ghi sht /
 En leiden hazen tjt
 Met ghiericheden wel gzoet /
- 2370 En op een ure wazen si doot.
 En tuleresch es der woymen ghichte /
 En die ziele der hellen lichte.
 Come es van haer memozie ;
 Want si hebben hier idel glozie /
- 2375 Macht / meisniebe / weldich leven /
 Dat si te deser werelt bezeben.
 Waer es haer lichaem / waer es haer spel ?
 Waer es haer hoerbe niddich en fel ?
 Dan sulke blijscap busdane bzoefheit.
- 2380 Dat segghic u ter waerheit.
 Dan sulker weelden wes wojsen /
 Al dit selve mach di gheschien ;

¹ Met staat niet in het hs.

- Want du beste / te wazen /
 Also wel mensche als dese wazen.
 2385 Du beste mensche ghemaect van erben /
 En eerde saltu weder werden /
 Also comt die leste dach /
 Dat moeghen wesen mach.
 Du moets emmer sterben / dat's waer /
 2390 Maz bune wets manneer no waer ;
 Want die boot / wet wel dat /
 Verbeit dijn in elke stat /
 En bestu vzoet / du soudes mede
 Vaers ontveiden in elke stede.
 2395 Dolchstu den vlesche dijn /
 Ant vlesch saltu ghephint sijn.
 Begheerstu behagghelhebe en ghierichebe
 Vinen lichaem te steren mede /
 Du salt voz dat oznament ¹
 2400 Hebben di omtrent
 Woyme en vensjne flecken /
 Die dijn lichaem sullen becken ;
 Want die gherechticheit Ons Heren
 En mach anders niet keren :
 2405 Si moet recht bonnesse gheben /
 Na dat verdient onse leben.
 Die der werelt meer minnen
 Van Gode met hazen sinnen /
 En soberheit verfmaden
 2410 Om haze kele / die si saden /
 En laten reinicheit van libe
 Om der quader ghenuechten / die si vziiben /

¹ Hs. orlament.

- En der ghiericheit altoes volghen /
 En den maten ¹ sijn verbolghen /
 2415 Die selen alle / te wazen /
 Metten biant ter hellen bazen.
 Wat rouwe sal daer wesen !
 Wat jammer / wat hzesen /
 Daermen die quade al
 2420 Vanden goeden seiden sal /
 En vanden aenschijne Onz Heren /
 En ander dubelen macht kerem
 Met hem int ewelike bier /
 Dat es alsoe onghelijc /
 2425 Buten hope van allen goede
 In die ewelike gloede !
 Want wie die selen pinen daer /
 En werdens niet moede / datz waer ;
 En wat pinen die zielen doghen /
 2430 Nochtan si niet sterben moghen.
 Na dat die mesdaet es goet /
 Selen si hebben pine goet.
 Men sal daer anders hozen niet
 Van wenen / hulen / groot verbziet /
 2435 Suchten / gheslach van handen /
 En cryselinghe van tanden /
 En alle maniere van rouwen.
 En men sal daer scouwem
 Eyselhc woyme / menich serpent /
 2440 Die daer crupen selen omtrent /
 Ongherust in allen stonden
 Dooz haer kele en monde /

¹ Hs. die mate.

- En die eyfelike aenschijne /
 Die niet leliker en mochten sine.
 2445 Dus moeten alle ziele zekerlike
 In die helle oft in hemelrike.
 Du kieset heen van thoen /
 Oft die helle / den langhen ween /
 Oft in hemelrike emmerweere
 2450 Blyde te sine met Onsen Herc.
 Goet en quæet / bozmaer gheleit /
 Sijn beide gader boz ons gheleit /
 En welc wi willen moghen wij
 Die hant toe steken met wille vzh.
 2455 Slawise ant tquade / datz vzesen
 Die tozmenten die wi hebben ghelesen ;
 Slawise ant goede / wij binden
 Dat ewelike leven sonder inde /
 Dat Gods es en met Hem verheben /
 2460 Ja met Hem / sonder sieben ;
 Want die Hem heeft / die heeft al /
 Goet en vroude / sonder ghetal.
 Hi es dat oberste goet /
 Daert al bi staet en stoet.
 2465 Daer es die oberste salichebe /
 Ende die oberste blyffcap mede /
 Dyzheit / kazitate / ghererechticheit
 En ewelike sekerheit /
 Des ghenuechte en scoenheit met
 2470 Al es in ewicheit gheset.
 Daer es vroude / ere en claerheit /
 Scoenheit / minne / eendzachticheit /
 Wellich leven in rasten sijn /

- Dieſ neuwermeer inde en ſal ſijn /
2475 En neuwermeer nacht en lunct /
En ert ſijn herten wil ghebzuuct.
Bidden wi den Here alder heren /
Dat Hi alsoe wille kerren
Alle fouten / oude ghebzeke /
2480 Zeide in papen en in leke /
Dat wi dan werden ghefelt
Wetten ghenen die werden ghetelt
En ſien ſijn der ſalighet ſcazen /
Soe dat wi te ſamen hazen
2485 In die bliſſcap die niet en vergheit /
Die Hi den ſalighen heeft bereyt /
Die noyt oze en hoozde / no oghe en ſach /
Noch herte ghepeisen en mach.
Des onne ons die hemelſche Vader !
2490 Amen ſeghet allegaber. Amen.
Ag ! hoe menichwerden heb ic gheſeit
Dat ic niet ſijn en mochte ſonder azbeit /
In moſte leſen ofte ſcriben.
Ma2 nu moetic laten bliſben /
2495 En ſien dat wo2de ghereet
Men te doen dat achterſte cleet
Des ellendichs lichamen /
Dat2 die eerbe daer wi af quamen ;
Want mijn azbeit en outheit
2500 Vzacht hebben in ſiecheit /
Dat ic2 gheboen en can mere.
Ma2 altoes danckic2 Onſen Here
Des goets dat Hi mi heeft ghedaen /
En bidde een ygheliken / die verſtaen

- 2505 **S**al dat voersken / ende den sin
Eñ die materie diet heeft in /
Eñ die hem dichtens onderwint /
Dat hÿt boozt dichte als hÿt vint
Da die materie daert voer af ruert ;
- 2510 **W**ant ict tot hier heb besugert
In eren eens goeds mans en bermaghen
Van Zabant des hertoghen
Jans / dien ic altoos sculdich
Te dienen ghemeeft heb ¹ menichfuldich.
- 2515 **D**it voersken wil ic hem laten /
Op dat hi hem te dat mach saten
Te comen ten ewighen rike hier boven /
Daer dinghele altoes Gode loben /
Daer wi moeten comen tsamen.
- 2520 **D**u seght allegader **A m e n.**

¹ Heb staat niet in het hs.

A m e n.

TAFEL VANDEN DERDEN BOEC.

	Blads-
PROLOGHE	286
<i>Capittel.</i>	
I. Vander yersten wraken Ons Heren	288
II. Hoe een tyran die Joden dwanc overmids haer quaetheyt .	292
III. Hoe God sijns selfs doet wrac. Ende hoe prelaten en papen leven souden	293
IV. Hoe die prelaten en die papen staen na der werelt goet. .	298
V. Vanden Paeus en vanden Keyser.	500
VI. Hoe des Paeus macht ende des Keyzers macht niet ghesce- den en souden sijn	502
VII. Hoe God den keyserliken staet ghecert heeft	304
VIII. Vanden ghenen die den Roemschen rijc contrarie sijn . .	306
IX. Een plaghe op Babylonien, op Cartago en op den coninc Alexander	308
X. Dat die van Lemborch te Woeronc bleven, en vele here te Cortrije	310
XI. Van plaghen die op vele lantsheren ghevallen sijn	314
XII. Vander stede regement en van ghemeynen goede.	318
XIII. Van .V. sonden die God swaerlike wrceet, en van ghemey- nen goede	324
XIV. Een ander poent van ghemeynen goede.	325
XV. Dat raetslude niet en selen discorderen maer ghemeyn goet in ghemeynen orboer keren	328
XVI. Datmen vader en moeder sal eren en Gode niet versweren.	332
XVII. Datmen die arme onnosele niet verdrucken en sal	336
XVIII. Van .VIII. Sibillen	339
XIX. Van .IX. sonnen	340
XX. Hoe Sibilla die .IX. sonnen exponcert	342

Capittel.		Bladz.
XXI.	Noch vanden selven	349
XXII.	Van .II. coninghen die regneren selen	352

II.

I.	Hoe yerstwerf lantsheren ghemaect worden	357
II.	Van eenre hant die noch sal comen der heyligher Kerstenheit te vromen.	361
III.	Dat Roemsche rijk vele riken verduert heeft en verwonnen.	366
IV.	Hoe die werelt in .VI. of .VII. ghedeylt es van dat si began tot dat si eynden sal	368
V.	Vander verkeertheit der werelt	370
VI.	Hoe die Ysmalyten selen comen toter werelt onvromen.	375
VI.	Dat die bisscop van Ludicke met anderen vromde heren street jeghen sine ghemeinte	376
VIII.	Hoe die werelt gheplaghet sal werden met quaden volke en overmids oncuyscheyt	378
IX.	Dat vele liede tKersten ghelove noch selen laten ende Onsen Here afaen.	381
X.	Hoe ende van wien die Ysmaliten weder verwonnen selen werden, ende in wat lande dat gheschien sal	385
XI.	Hoe die Joden die Alexander sloet selen comen en selen die werelt weder destruweren	388
XII.	Hoe ende van wien die Heyden en die Joden weder verwonnen selen werden en waer Antkerst gheboren sal werden.	391
XIII.	Ute wat gheslechte dat Antkerst gheboren sal werden, en waer af dat dansen yerstwerf quam	394
XIV.	Hoe die coninc van Vrancrike verloes enen strijt jeghen den coninc van Ynglant, en van drie poenten die elc goet here sculdich es te houdene	396

III.

I.	Dat die mensche selve niet wreken en sal, en hoe die rechter recht doen sal	405
II.	Hoe God wilt datmen Hem die wrake gheven sal	406
III.	Een byspel van enen here die enen cloester overlast dede	410
IV.	Hoe die keyser Constantijn proefde die sinen God niet ghetruwe en es dat hi nieman ghetruwe en sal sijn	415

Capittel.		Blads.
V.	Datmen testament ghetruwelijke volbringhen sal. Een exempel daer af	414
VI.	Dat rechteren noch schepenen gheen miede nemen en selen vanden rechten. Ex[em]plen daer af	417
VII.	Datmen persebaren, woekeneren eñ dien ghiereghe ten rade eñ ten regement seuwen sal. Exemplen vanden Romeynen.	421
VIII.	Bi wat saken die Romeynen ghewaer worden dat si den zeghe verloren hadden	423
IX.	Van jammerliken plaghen die enen monie gheopenbaert worden	428
X.	Van vele destructien eñ wonders dat binnen Rome ende in vele anderen landen gheschien sal	455
XI.	Vander goedertierenhey Gods eñ dat die mensche hem selven kennen sal.	445
XII.	Van .X. poenten daer men Gods gracie mede ghewinnen mach, eñ een exemple van cenre vrouwen die een kint hadde van haren sone	444
XIII.	Van enen stride die int lant van Ludic gheviel	458
XIV.	Van vele plaghen van groten sterften in menceh lant	460
XV.	Hoe die cruysbrueders ghingen eñ hoe tfole penitencie dede.	469
XVI.	Noch vander gheesselinghen, eñ hoe die Joden die putten ghefenijnt hadden.	476
XVII.	Van enen stride die in Zeelant gheviel, eñ wat die mensche es ende wat hi werden sal	478

DIT ES VAN MASKEROEN.

PROLOGHE.

Die Gods Sone menschelike
Wandelde hier op eertrike /
Plaghene die viande vander hellen
In menigher manieren te quellen
5 Met proeben en met temptacien /
En als saghen die gzaeten
En die miracelen die hi dede /
Doe dachten si sine godlijche /
Cote dien dat si vernamen dat
10 Heme hongherde en dat hi at :
Doe hilden si te min daer af.
Maer uter const / die Onse Here gaf
Haerre edelre naturen /
Wozden si merkenbe die Scristuren
15 En die propheeten / die voirseiden
Van Ihesus kerst menschelijcheiden.
Doe hebzeerden si van desen /

- Dat Hi die Gods Sone mochte wesen.
 Si spzaken te samen : « Ist dat dese sterft /
 20 Onse helle wert bi Hem bederft ;
 Want Hi sal onse helle roben
 Der sielen die aen Hem gheloben /
 En dat waer ons een groot verlies.
 Doe mozden si te rade dies /
 25 Dat si dat beletten wilden.
 En want si dwijf daer ober hilden
 Dat si nazaberch en behenderch /
 Cozt ghelobende en ghenenderch
 Waze / en op thaze stijf /
 30 Crocken si ane Pylatus wijf ;
 Want si wisten wel / hoer waer /
 Dat hi sijn wijf hadde herbe kaer /
 En hebben haer gheblasen in
 Dat si vermanbelde haers mans sin
 35 Met hazen sotten mozden milde /
 Waer bi dat Cristus sijn lijf behilde.
 Dat bintmep van Pylatus wibe /
 Dat sine gherne behouden te libe
 Hadde / claerlijc in die passie staende /
 40 En dat si Pylatusse vermaende :
 « Pylatus liebe / wat gaets u an
 En Cristus / desen gaeden ¹ man ?
 Ic doghebe in vifstone te nacht
 Vele om desen die hier es bzacht. »
 45 Waer want Cristus moeste sterben /
 Soude Hi Waems misbaet verwerben /
 Daer jeghen sone halp thans raet

¹ Hs. dese goede.

- Noch tswijfs bede niet een saet.
Hi mozt aenden cruce gheslaghen/
50 En daer na binnen bzien daghen
Derreer Hi; maer te bozen trac
Hi totter hellen die Hi bzar/
En nammer ute sine bzent
Die Heme altoes hebben ghedient.
55 Doe die viande saghen tghelazzen
En bat si buz bebzoghzen wazzen/
Dergaderbenze alle haer ghesellen
Cene en groot hander hellen/
En wilden enen pzocureerre maken
60 Sunderlinghe om dese saken/
Dien si aen Gode senden souden;
Want si om die zielen dinghen wouden/
Dier si machtich wazzen te bozen/
Beide ghebozen ende onghebozen.
65 Doe cosen si enen Maskazozen
Die dese sake soude doen/
Die van ghedinghe conste tseit/
En daer toe menich loes ghepleyt.
Maer hier op so mochte nemen bzaghen/
70 Hoe die berboemt es tallen daghen
Soude bozzzen comen so lichte
Dooz sijnz Scepperz aensichte?
Hier op antwerdic in twee manieren.
Eerstwerf/ dat mi onse tale hantieren
75 Ander ghelike tote desen hoben/
Te dien diemen bint daer hoben.
Anderz antwerdic ende bat/
Soe maer die viant es/ bat

- Hi met hem bzaghet sijn tozment
 80 Gheljct datmen aen die besleete bent :
 Gaet die besleete tenegher stede /
 Sine besleetheit bzacht hi mede.
 Al troc hi in eens conincs hof /
 Sine slechteit moet met / sine mach niet of.
- 85 Dus mach ic u vanden blant segghen /
 Sine pine en mach hi ¹ niet afsegghen.
 Doe trac Mascazoen voz Gode
 Ce doen als een ghetrukne bode.
 « Steppere alre binc / » sprac hi :
- 90 « Waers gherecticheit ? dat seght mi /
 Ic ben pzocureerre / te wazen /
 Van altemale der hellscher scazen.
 Wille gherecticheit in U ghebozen
 Mi enen pzocureerre hozen ? »
- 95 Onse Here antwozbe heme tiere tijt :
 « Op dat ghi pzocureerre sijt /
 Coent mi dan u pzocuracie /
 Want u binc es gherne fallacie. »
 Mascazoen seide : « Here / Ghi selt hozen /
- 100 Ic wille U infozmeren te bozen
 Op een point dat langhe heeft ghebuert /
 Ende dat al onse helle cuert ;
 En wannere dit es ghedaen /
 Ic tone U mine pzocuracie saen. »
- 105 Doe sprac albus Onse Here / en seide :
 « Ic heb ghekint langhe dijn scalscheide /
 En segghe van infozmerene twint
 De pztie en waer pzesent.

¹ //i staat niet in het hs.

- Ma; wiltu get / toent procuracie /**
 110 **Of maer bi wech sonder bilacie. »**
Hi toende sine procuracie te hant ;
Want hi den jage te poente niene vant /
En waende ¹ spreken menschelike :
Het was ghemaect so meesterlike /
 115 **Dat daer niet ane en ghebzar.**
Onse Here den procureerre toe sprac :
« Wiltu get spreken / ic hoze toe. »
Die procureerre antwerbe doe :
« An procureerres name doe ic mine claghe
 120 **Hoze mi en mijn meester's te besen daghe /**
Die mi senden en daer ic hoze tale /
Dat wi in stilbet possessien en wale /
Ja oec van so langhen tiden
Dat niemen daer jeghen en mach striden /
 125 **Paiselike hebben gheweest met rechte**
Oer dat menschelike gheslechte
Te tozmenteerne in onser hellen
Ac en alle mine ghesellen.
Du sijn van nuweg met uwer cracht
 130 **Kecht daer in met verwacht /**
Niet gheroepen der partien ho; oghe /
Dus gheroest / wie sout doghen ?
Hier bi rest dat ic mi nu
Tammerlike verlaghe ho; II /
 135 **Daer bi Ghi wilt dmenschelike gheslechte**
Jeghen mi doen comen in rechte
Ho; II / en tenen cozten daghe /
Tanhoozne mijn eische en mine claghe /

¹ Hs. want.

- Eñ als Ghi ¹ dien ghehoort hebt dan
- 140 Datter op antwerbe oft ran /
 Dits mijn eisch / eñ protestere
 Datmen ons wederkere
 Gheheeller altemale die zielen /
 Die in onse helle vielen /
- 145 Weder si sijn in die purgatozie
 Of met U in ulme glozie /
 Daer toe noch die inde werelt leven /
 Eñ dien Ghi kleven noch selt gheben. »
- God sprac : « Ic hoze wel dine claghe /
- 150 Du laet ons spreken van dien daghe. »
- Doen seide die lose procureerre :
 « Want dese sake es jammerlec /
 Goet / zwaer eñ sozchlec /
 Mits dien dat si wat robe spruut ;
- 155 Daer bi maer si goet rozt gheut /
 Men daghe op mozghen die partie :
 Dit is dūeste dat icker op sie. »
- God den procureerre bi namen noemde :
 « Sone des dubels / scalc / berboemde /
- 160 Du maets eenkerf die trappen alle
 Van hemelrike met dinen valle
 Cote onder der hellen gzont /
 Daer bi es bi de werch wel cont /
 Ic sette bi eñ hier wederpartien
- 165 Dagh opten goeden bzien
 Dagh / doe mi / sonder verbinghen /
 Die Aoden anden cruce hinghen /
 Eñ compazere hier dan boz mi.

¹ Hs. als die . . . . heeft.

Desen dach dien settic di. »

170 Mascazoen seide : « Wat mijns ghesciet /
Here / dien dach ontsa ic niet ;
Want het es dan een heilich dach /
Datmen noyt te dinghen en plach. »
Onse Here antwerde hoc den losen :

175 « Ic makebe trecht en die ghelosen /
Daer bi dispenseric der mede.
Segdite yet segghen / dat heb sijn stede. »
Onse Here segde : « Sabziel / nu ganc /
Roep tmenschelike gheslechte rer yet lanc ;

180 Die viant heerster ober gherlaecht /
En heeftse al hier vooz mi ghebaecht
Opden dach / dien ic hem beschiet.
Comen si / datz goet / comen si niet /
Ic sal vooztgaen na bozme van rechte.

185 Serch dit den menscheliken gheslechte. »
Doe dit Mascazoen anhoerde
Trac hi wech met dien woerde
Te sinen ghesellen / dien hi vertrac
Alle die woozbe die God spzac.

190 Doe wert dat quaet boer altemale
Cemalert om Gods tale ;
Want hem dochte in hazen sin /
Dat hi te vziensien niet en was hem.
Lucifer spzac : « Kinder / nu hoozt /

195 Hier omme en si niemen ghestoozt.
Herst seit dat Wi gherechticheit es :
Datz loghene / gheloeft mi des.
Du segghet dat Wi gherechticheit si /
So winnen wi onse sake daer bi /

- 200 **O**f hi moet lochenen in cozter stont
 Dese tale die spzar sijnz seifz mont. »
 Doen beval hi Mascazone
 Desen dach al noch te boene.
 Mascazoen seide : Wel / liebe here /
- 205 **I**c hadde veel lieber in desen sere
 Met u eweliken te sine /
 Want datz pine boven pine
 Dat ic / die ven altoez in rouwen /
 Moet onvertallike bliscap scouwen.
- 210 **M**aer want ic oëdient sijn moet /
 Willic doen dat u dunct goet. »
 Mascazoen doen niet en lette
 Hi en quam ten daghe die hem God sette /
 Smazzghenz bzoech in die dagheraet;
- 215 **W**ant Mascazoen / dat lase quaet /
 Hadde wel ghehoort en ghevreescht /
 Comt hi te spade die ghene die eescht /
 Dat sine contumacie es mere
 Van ¹ bfanbers en ghebeteret sere.
- 220 **D**ez was hi van soe bzoeghen opstane;
 Want hi den mensche wilbe spzeken anc.
 Hi trac in die confitozie saen
 Heimelet in enen hoznec staen /
 En hadde altoez onbaen sijn ozen /
- 225 **W**at mentre spzake dat hjt mocht hozen.
 Doent omtrent den midbaghe quam /
 Ghinc hi daer hi Gode vernam.
 Hi seide : « Here / ic quam hier tileet /
 Tanghe te beidene hier es pileet /

¹ Hs. Dat.

- 230 Doet mi gherechticheit gheschien. »
 Onse Here antwerde hem mettien :
 « Ganc / ganc / du hebbe noch cozt ghelet /
 De dach was ten avonde gheset. »
 Hi zwerch / al habbe groten nijt.
- 235 En alst quam te vespertht /
 Riep Mascazoen lude en sere :
 « Waer es gherechticheit / segt Here ? »
 God sprac : « Scalc / ic hebbe gheset
 Die dach was toten avonde ghelept. »
- 240 Alst avont wert / en al schiet
 Dat dait was / soe gheliet
 Hem Mascazoen bzeselike sere.
 Hi riep / hi creet : « Heer / Heer / Here !
 Waer es nu gherechticheit ghebazen /
- 245 Diemen in hemelrike seyde / te wazen ? »
 Doe sprac Onse Here : « Koepten mi ! »
 Alse Mascazoen quam / doe selde hi :
 « Ic hebbe ghelet al toter nacht /
 En hebbe gherechticheit ghewacht /
- 250 Die ic hier wel clegne binde. »
 Doe seyde Onse Here : « Maers mi een inde /
 Ic wille weten wat du segs /
 En waer bi du mi anelegs. »
 « Here / Ghi hebt mi ghebzaeght :
- 255 Ghi weet wel dat hier was ghedaeght
 Met dire citacien tmenchelike gheslechte /
 Alse segghen mi te comen in rechte.
 Ja Here / booz U hier nes nu niemen. »
 Ic wane hi sprac / waze here yemen !
- 260 « Wat eigestu hier / sprac Onse Here ? »

- « Here / seit hi / soe en eisch ic niet mere
 Van ghemeen recht datmen ogt gaf.
 Here / ic eisch **I** letteren hier af ;
 Dat hier was ghedaeght in rechte
- 265 Doo? **I** dat menschelike gheslechte /
 Segghen mi opten dach van heben.
 Ic hebbe ghebeibt / die dach es leben /
 Hen quam noch hen heeft ghesent
 Memenne / als Ghi selve wel kent. »
- 270 Onse Here die claerliken verstant
 Waer na die procureerre stont /
 Hi sprac te heme dese woort :
 « Du / die vele hebbe ghewoort /
 Du weets wel en moet lgen /
- 275 Dat die jage onder die pastren
 Set ¹ tijt na rebene en effenheit /
 Na dien dat hem dunct o'boer wesen.
 Daer bi contumeric desen
 Dach op moeghen p'zime tijt /
- 280 Wilbi get segghen dat ghi hier sijt. »
 Hier met ghinc Onse Here s're kerke.
 En Maskezoen / die dit oer beerde /
 Crac ter hellen / en telde hen allen
 Hoet hem ten daghe was misballen.
- 285 Lucifer sprac : « Mi werdet bi tsuren /
 .Noch saltu sijn moeghen ter selver ² uren. »
 Hi infozmeerde Maskezoen /
 Hoe hem des daghes stont te boene.
 Doe dit vernam Mazia / Onse D'outor /

¹ Hs. Sele.² Hs. seven.

- 290 Habde sijn moederliken rouwe ;
Maer daer si wiste dat was verbaeght /
Was si te min daer af versaecht /
En dat niet boozt en was ghegaen /
Soe sprac Onse Vrouw : « Du laet staen :
- 295 Niemene en bedroebe hem om dese sake /
Ar wille moeghen sijn boozsprake
Dooz den mensche en advocaet. »
En als men boozde dit toerberlaet /
Soe verblide ghemeenlike
- 300 Der inghelen chooz in hemelrike.
Een daghe quam God met groter glozien
Sitten inden setel der consistozien
Met ere onbertalliker scazen
Der inge / die met Hem daer wazen /
- 305 Der patriaeken en der propheeten /
Die alle quamen te dien vermeten.
Mazia / sijn moeder / volghede na
Met scoenre gheselschap / alsic versta /
Dan inglen / van patriaeken
- 310 En van propheeten / die hulpen staeken
Die sake / die Onse Vrouw acnam.
En al dat met haer daer quam
Sanc lube met enen bliden sinne :
« God houde / hemelsche Coninghinne !
- 315 God hoedi / der inglen Vrouw !
Bescermt den mensche van desen rouwe. »
Mazia stont stille al sonder sprake /
En sach op hazen wederake
Omers en seer verbolghelike /
- 320 Om dat sine sach in haer rike.

- Si ghinc sitten neben haer kint.
 Du hoozt hoet pazlament begghint
 Cuffchen die Doulme banden trone
 En den valschen Maszkazone.
- 325 Onse Doulme seide : « Maect mi een ghestille /
 Want ic al lettel spzeken wille. »
 « Liebe kint » seit si « anhoozt mi nu /
 Ic versta dat hier booz U
 Anstoten es / en seer toncerchte /
- 330 Al dat menschelike gheslechte /
 Waer af dat Ghi en icke sijn /
 Dan enen verdoemden verradze sijn /
 Dien ic hier in mijn rike ste ;
 Dieg boecht mijn herte herde we.
- 335 En die lichame die U bzoech
 Hebes beren meer dan ghenoch /
 Bi dien dat hier nogt en plaghen
 Selc valscherz te comen in ghenen daghen.
 Ma; want Ghi gherechticheit sijn /
- 340 Come die wille te diere tijt /
 En toene sine rebene booz U /
 Ic wille heme antwozden nu. »
 Doe wozen blide ghemeenlike
 Der inglen chooz in hemelrike.
- 345 Men riep ter vaert den ongheminden.
 « Com / quaet / bu salg paztne binden. »
 Maszkazoen ghinc booz Gode staen.
 Sine oghe en dozste hi niet opslaen
 Op die merde Moeder Onz Hercn ;
- 350 Want si liet haer ogghen kerren
 Dicke op den quaden verbolghelike /

Om dat hi daer quam in haer rike.

Onse Here seide : « Du / Maszkazoen / toe !

Syzer dattu wilst / ic hoze / doe. »

355 « O ghehoersam ¹ gherechticheyt /

O waerheyt sonder valscheyt /

O seker wech sonder dolen /

Anhoozt dat mi es bevolen.

En laet U roeren bloet no vleesch /

360 Ghine doet mi recht na minen eytsch.

Ar bid U / dat si met ozlobe /

Dat ic mach syzeken tuluen hobe. »

Onse Here seyde : « Gheloef mi des /

Altoes so verre alst recht es. »

365 « Here » seyt hi « so es dat mine tale :

Elken ghebinghe / so wetti male /

Hozen emmer dzie persone.

Du eest recht dat ic die tone :

Dene es die juge / dander daenlegghere /

370 Die berde es die wedersegghere.

Den juge sie ic openbaer ;

Dat ic aenleggher den / datz waer /

Want men in mine citacie stet ;

Maer den sculbigghen en sie ic niet. »

375 Onse Drouwe antwerde hazen Sone /

Niet den quaden Maszkazone.

« Liebe kint / seitst / ic den ghereet

Aegghen den quaden / die al hier steet /

Te bescubbene den mensche /

380 Seyde oude / middel en kintsehe. »

Die viant seyde : « Heilich Daber /

¹ Onghehoersam.

- Dit wert jeghen recht algader /
 Beide jeghen duume en jeghen doude /
 Dat eneghe vrouwe wesen soude
 385 Advocaet ofte boozspake.
 Noch heb icker toe een sake :
 Ghi moet mi wesen altoes suspect;
 Want vleesch en bloet seer treet/
 Hetz wel te duchtene dat Ghi
 390 Haer onsteggher sout sijn dan mi /
 Nochtan antwerde wie dat hi es. »
 Onse Vrouwe / die her stoozde des /
 keerde haer tale te hazen kinde /
 En seide : « Dese quade / die ic hier vinde /
 395 Verkeert recht gheheelijke
 En stoozt mi toe in mijn rike.
 Hi seeght dat ic u moeder si /
 Suspect heeft hi u daer bi.
 Maer / liebe kint / des sijn vzoeder :
 400 Al eist dat ic ben u moeder /
 Ic ben mensche en wiff / nochtan
 Onbesmet van eneghen man /
 Niet moeder als men andze kint ;
 Ghi mozt ghebozen / liebe kint /
 405 Sonder pine van eenre maecht
 Suber. Du was ic hier ghedaeght.
 Waers¹ enech log of recht dat segt
 Den ghenen diemen aneleyt /
 Dan wat condicien dat hi si /
 410 Hine mach hem ontsuldegghen ? segt mi.
 Hier bi mach ic wel boozspake

¹ Hs. Waer.

- Mijns selfs sijn. Al waer dat sake
Dat ic ongheleberch waze /
Of te vanne openbaze /
- 415 Dies¹ niet en es / ven ic ghedaecht /
Ic mach antwerden oy datmen vzaeght.
Doert soe wetti / Sone mijn /
Dat d'zierhande state sijn
Vanden liebe in eertrike :
- 420 Some sitten in huwelike ;
Men vint oer die weduwen sitten /
En hem houden sonder besmitten ;
Die berbe staet dat's ber maechde.
Waert dan dat gemen daechde
- 425 Van desen / ic moester antwerden hozen ;
Want ic wasser toe vercozen
Dat ic moeder wesen soude.
Maer om dat u wijshheit woude
Dat die dinghen verholen bleben /
- 430 Was mi Joseph te manne ghegheben ;
Want het eischte die Noedsche wet.
Dus was ic in huwelike gheset.
Ic sat oer siber sonder man /
Maeght blebic / want in ghewan
- 435 Onsuber ghepeynig nogt tenegher uren.
Hier bi soe moetic bi naturen
Sijn advocaet en boozspake
An elcs menschen recht en sake.
Op dat point oec dat Mastrazen
- 440 Seide dat ic niene moeste doen
Enech ambacht van advocaeten /

¹ Hs. Der ies.

- Daer liecht hi ane / des moet hi lgen.
 Ic mach voze jammerlike persone /
 Weduwen en wesen / en vooz die gone
 445 Die ligghe ghebaen in zwaer pziſoen
 Wel ambacht van advocaten doen.
 Daer sijn / seght mi / liebe Sone /
 Eneghe jammerlikere persone /
 Van es die werelt en dat volc
 450 Die dese quaet inder hellen colc
 Gherne te sinen tozmente bzachte ?
 Daer bi eisgic te desen ambachte
 Datmen mi doet sonder merren /
 Want mi sine rebene des niene mach berren. »
 455 Maskezoen antwerbe hier toe :
 « Ic eische / Heer jage / datmen doe
 Hier af ene interlocutozie
 Vooz alle die consistozie /
 Dat¹ een bonneſſe op een discoert
 460 Datten pzincipale niet en hoozt. »
 Hier op antwerbe advocata :
 « Liebe kint / als ic versta /
 Soe staet dese valscheere en cout
 Of Ghi enen obersten hebben sout. »
 465 Doe sprac Onse Here dese woozbe saen :
 « Sonder enech wederstaen
 Van Maskezoen of stre pztien /
 Doe ic mire moeder tere advocaten. »
 Onse Here seide : « Du / Maskezoen /
 470 Du heefz pztie / wiltu get doen ? »

¹ Die staat niet in het hs.

² Hs. Dat.

- « Dat doe ic / seyt hi / ic hebbe partie
 Daer ic mi sere af ontste /
 Want si sal mine goede saken /
 Dat dunct mi / cozt te nieute maken.
- 475 Nochtan toeghic albus mine tale :
 Hetz openbaer en kenlic wale
 Dat ic en alle mine ghesellen /
 Die meestersz sijn vander hellen /
 Daer ic boze hier come dinghen /
- 480 Hebben in goet en in paislike herbzinghen
 Ghesweest / ja van so langhen jazen
 Dat noyt man anders en sach / te wazen /
 Over dat menschelike gheslechte
 Daste te hebben in onse hechte /
- 485 En te pinen in onse helle.
 Du sicut met crachte en met wille /
 Niet ghehouden bozme van rechte /
 Hier af gheroest en sere tonrechte.
 En want die boede plegghet besz
- 490 Restoer tegschene daer teischene esz /
 Daer die sake gheprivilegeert
 Es en op recht ghesundeert /
 Daer by eisgic gheheel treestooz
 Hestwerf / en daer na mijn behooz
- 495 Van dien dat wi hadden te bozen /
 Dat wi enen tijt hadden verlozen /
 En datmen in die sake van ga boozt ;
 Want Ghi hebt dicke wel ghehoozt
 Dat bozme gheroefde / dien niet ¹ en esz bleven /
- 500 Tuttel mach te bozen gheben. »

¹ Hs. die ni.

- God sprac tsiere moeder dese woozt :
 « Antwaert moeder. » Si wert ghestoozt
 En sprac te hazen Sone waert :
 « Hoe comt / Sone / dat Ghi begaert
 505 Mits des loes verraders besach
 Dus te quistene desen dach ?
 Ven es niet dan futselinghe /
 Men soubt vertrecken in gheen ghebdinghe.
 Verstaet wel / Sone / dat u behooz :
 510 Dese blant comt en eisgt restoet ;
 Want hi seeght hi es gheroest.
 Hi lieght qualiken / en gheloost
 Hem niet / hi es der loghenen vader ;
 Want wat hi seeght es loghen afgader.
 515 Dit willic pzoeben in twee manieren.
 Erstwerf dunct hi mi allegieren
 Trecht datmen den gheroefden sai
 Sine wederkeren gheheel en al :
 Dat te verstante / die mi ghelooft /
 520 Alst comt datmen den ghenen roeft
 Diemen eigst of anelegt /
 Ven es handen aenlegghere niet gheseyt.
 Nu es aenlegghere dese bule knecht.
 Siet / Sone / hoe hi verkeert dat recht !
 525 Doozt / trecht wijsst weder te keerne
 Den gheroefden sine / es tinterpzeteeerne .
 Daer die gheroefde in goeden dinghen
 Conen mach bzag herbzinghen /
 Daer die titel oec af si goet /
 530 Diet datmen met crachte doet /
 Of met robe ofhjemelike . .

- Vanden vianden es des ghelike;
 Want die titel en es niet goet
 Datmen cracht of valsheit doct.
- 535 Al machmen possessie al lettel houden /
 Men mach eens anders goet niet onthouden;
 Want men wel weet / Sone mijn/
 Dat uwe creaturen sijn /
 En in u wijsheit van U ghemaect
- 540 Da uwe ghelikeneesse gheraect.
 Daer bi es tsiants titel quaet.
 Te houdene dat hem niet en bestaet;
 En sine prescripcie en mach niet bezaghen /
 Al had si gheduert teweghen baghen;
- 545 Want al was dat gheschiet
 Dat si die stelen pijnben / van was niet
 Met hazen properen rechte;
 Want si dabent alle als knechte /
 En als bozwerbes vander hillen /
- 550 Da u gheboghen en na uwen wille.
 Daer en moghen si niet sijn jeghen /
 Sine hiltense van uwen wegghen
 Chouden / dat hilden der hillen knechte
 Meer dat van faite dan van rechte.
- 555 Dooztmeer / hoe moghen dese quaden
 Op enegherande heerbezenghen lgen
 Dat hen die stelen souben behozen?
 Want boerseit es langhe te bozen
 Van onbertallike vele prophteten /
- 560 Alse mi alle wale weten /
 Dat van ere sterren soude sijn ghebozen
 Die Gods Sone / die sijn verlozen

Nen hem soude weder halen.

Hier omme beert mi sijn vule tale /

565 Daer Maskezoen / dese vule quaet /
Doze uwes selfs oghe mede omme gaet. »

Maskezoen antwerbe der hier toe :

« En hier op eifgic datmen doe

Ene interlocutozie lopen /

570 Het sal emmer gemen beopen. »

Onse Vrouwe antwerbe hem entwint /

Maer si aenspac haer liebe kint.

« Sone / ic weet wel sekerlike

Dat uwe es al in hemelrike

575 En in eertrike ghegheben.

Dooz uwen Vader moet oer beben

En knielen wat inder hellen es.

Nu comt dit quade lut gheles /

Dese procureerre Maskezoen /

580 En nontstet niet uwen persoen

Noch daer toe meer u moghenthebe /

En maecter / schijnt / sijn seheren mede ;

Want telken woozde wyschet hi

Ene interlocutozie / dat dunct mi. »

585 Onse Here seide : « Quaet / nu hooz /

It ontsegdi plets restooz. »

Onse Vrouwe spac : « Daghjet den quaet /

Sone / of hem emmer te segghene staet ? »

Hi spac : « Of ic het segghen wille ?

590 Na ic. Noch hebic gheswegghen stille /

It moet gaen clappen groot wonder.

In den noch so seer niet tonber. »

Dit woozt wonde gzulmelike

- Der moeder seer van hemelrike /
 595 Dan bzesen seer en van minnen /
 Die si ten mensche bzoech van binnen.
 Doe sprac Onse Here den biant toe :
 « Wiltu yet segghen / roms af en doe
 Hobeschelike / tone dine sake /
 600 Sonder eneghe onwerdighe sprake.
 Doe trac ¹ ute sinen poiteniere
 Maghkaoen ene biblele sciere ;
 Hi creet / hi maecte groot ghesal :
 « Hoozt / hemele ! wat ic spreken sal. »
 605 Dat was int Latine / alst versta /
 Audite celi et terra.
 Si zwegghen al van groten mondze.
 Doe keerbi een blat int ² boec bisondze /
 Daer stont ghescreben in berre wghs :
 610 « God gheozloefde tetene int pazabhs
 Abame en Heben van alden frute /
 Enen boem ghenomen ute /
 En wanneer si bzaken dat ghebot /
 Soe moesten si sterben / dat seide hen God. »
 615 Doe sprac die biant : « Heer rechter / Here /
 Ic bid U dat Ghi mi seght nimmere
 Van of Ghi dese woerde aen U bzaecht. »
 Onse Drouwe antwoerde wel onbersaecht :
 « Serch hoozt / in does no meer no min /
 620 Want ic niet rike der waerheit bin. »
 « En hooz heme heeft vermeten
 Dat hi waerheit es ! gherne weten

¹ Trac staat niet in het hs.² Int staat niet in het hs.

- Soudic daer bi eerstwerf tsijn /
 Of dit die woorde der waerheit sijn. »
- 625 Onse Here seide : « Die woorde sijn mijn. »
 Die triant sprac : « Dat mach wel sijn.
 Ute dien so concludeer ic dit :
 Abame en Hebe / als Ghi wel wet /
 Settedi beghe int paradys /
- 630 En want si nutten de kucht / tsejs /
 Dat Ghi hen verboodt als God.
 Dae baden si seggen u ghebot
 Onghewoosam / als ic verhoorde.
 Hier bi eisgic dat uwe woorde /
- 635 Die selve waerheit heet en sijn /
 Sta in hare macht talre tijt /
 En dat si en al haer oer
 Emelke na dat selve verhoor
 Sterben en beropen dat
- 640 Adam ¹ en Hebe den appel at ;
 Want es besmet moeder en vader /
 Dat daer af comt pleecht gherne algader
 Besmet te sine. Es dan dat sake
 Dat Ghi mandelen wilt u sprake /
- 645 Of kerer dat Ghi hebt gheseyt /
 Soe en sibi niet die waerheit.
 Du / advocata / en wie dat wille /
 Antwerbe hier op / ic zwighe stille. »
- Onse Vrouwe te hazen Sone seide :
 650 « Mi wonder wanen so grote scakeheide
 En nazadicheit ghegheben si
 Den hulen trianden / daer si by

¹ Hs. Adame.

- Den mensche gherne vꝛachten ter boot ;
 Si weten wel dat solaeꝝ eꝝ groot
 655 Den onsalighen / hebben ghesellen
 Die si effenꝝ hen sien quellen. »
 Noch seide Onse Vꝛoutwe : « Sone mijn /
 U woorden selen ghehouden sijn /
 Die Ghi Abame ende Heben seyt ;
 660 Want Ghi sijt selve die waerheit.
 Een text van recht doet ons ghewach /
 Dat valscheit en loosheit niemen en mach
 Helpen met rechte / noch doen scade ;
 Du waest al bi tsiang rade /
 665 En bi sinen toedoene mede /
 Dat Abame en Hebe mesbede ;
 Want in Genes volgghen dese woort /
 Die dese quaet niene vꝛinght woort /
 Noch nu te pointe niene vertrat /
 670 Hoe tserpent hen begde toespꝛac
 (Si wazen duuster / alse ghi wel weet) :
 « « Erst dat ghi den appel eet /
 Ghi selt alse Gode werden begde. » »
 Du hoort / Sone / grote valscheide
 675 Dat hi hen riet en bede doen /
 Daer af wisse nu Maschazoen
 Woegghen woort U en verraden
 Dat hi selve en die sine daden.
 Sent hem van Maschazoen selve riet /
 680 Daer af en moesthise woegghen niet /
 Mids ban boesheit wt lofen rade
 Niemene met rechte en mach doen scade ;
 Want wel recht en rebene schijnt /

- Dies een selve moeste sijn ghepint
 685 En mach hi enen anderen niet betien ;
 Daer hi en es sijn puzten
 Noch hem te gheloben om hare spake /
 Want si wazen selve die sake.
 Wilde gemen elc in rechte comen
 690 Die dit eischte / hem wtghenomen /
 Also herre alst recht daer toe bzaecht /
 Ic wille antwerden op datmen bzaegt. »
 Doe sach die vrant wt hare antwerden
 Sine rebene te nieute terden ;
 695 Hi peinsde dat hi noch conste bele
 Argumenten te sulken spele.
 Hi spac : « Here jage / bes sibi bzoeder !
 Du waent herbe wel advocata / u moeder /
 Minen argumenten bus ontgaen /
 700 Deen si / dat suldi weten saen.
 Ghi wiet wel / Vader / en hetc claer :
 Daer die mesbaet es openbaer /
 Mi waert dat ngemen daer ober en claegde
 Of den misdabighen baghebe /
 705 Die jage na sijns ambachtc staet
 Moeste selve beteren die mesbaet.
 Daer by / Her jage / seggic II /
 Ic seht dat waer si hier nu
 Dat advocata heeft ghesent /
 710 Dat ic niene kinne nochtan waerheit /
 Ja dat si niet sculdech en si
 Op dese article te antwerden mi ;
 Nochtan die rechte / daer hi bzaeg es /
 Es sculdech voozt te gaen / gheloeft mi bes ;

- 715 Waer bi / sint Ghi hebt den name
Gherechticheit / soe waert ontame /
Ume dade en volghden umer spzaken
Sunderlinghe in selken saken.
Hier met zwijghe en wille sien
- 720 Wat die gherechte Ruge sal plien /
Da dat es ¹ die loy van sinen ambachte
Daer ic ² mijn konneffe ane wachte /
Siber dat tsagt niene behoest /
Mids sre claerheit datmen pzoest.
- 725 Dit nes gheen twifel / richtre Here /
Die minsche en si misdadich sere.
Daer by haktic en ontdeyde
Dan umer ambacht bedesheyde.
Niet dat ic mi slechjs make
- 730 Partie nu in dese sake ;
Maer anesoeke dat Ghi gaet hoert
Da dese mooyde die Ghi hier hoozt. »
Abhorata / die waerde Drouwe /
Hadde des doghen en rouwe ;
- 735 Want si bachte bezelike
. . . . .³
Ute sre gherechticheit soude hoozt gaen /
Da dat hem Maskezoen gaf berstaen /
En wat sre officien allene.
- 740 Si trac hoozt met gzoten wene /
En scooyde tot hazen bozsten toe
Haer liebere / en doe seide soe :

¹ Es Staat niet in het hs..
² Ic Staat niet in het hs.
³ Een oningevulde regel in het hs.

- Siet/ Soue/ den lichaem daer Ghi laeght in/
En die selve bozste/ meer no min/
- 745 Daer ¹ Ghi ane diewile soeght;
Du coomt hier/ als Ghi wael sien moeght
Die U steende en eben ghebichte
Bespau in u waerde aensichte/
Daer toe U rzuusten aen een hout.
- 750 Dese quaet comt en eischet hout
Dat Ghi na u ambacht boozt gaet;
Nochtan bekent hi/ die selve quaet/
Dat aen hem niene gaet een claint/
Maer ane U/ myn lieue kint;
- 755 Daer by eest dat ic nu
Contrazie daer segghen aenroep booz U.
En doebi niet dat ic aensoeke/
Soe plaent mi int des lebelz boeke;
Want gheen loy dat es bescreven/
760 Of dat costume mach gheben/
En wijs dat U/ noch en dwinght.
Datmen in selken saken dinght
Wt uwer officien boozt te gane/
Dan allene/ datz te verstant
- 765 Wt uwer gherechticheit behaeght.
Hetz quaet dat dese valscher jaeght.
Du sal ic sien wien Ghi dat ont/
Ofte uwer moeder oft desen hout. »
Dan desen woozden wert bedele Here
- 770 Cozteliken beroert sere/
Alse hi booz Heme sach dzyven daer
Sire moeder alselt mesbaer.

¹ Hs. Die.

- Hi sprac toot den viant ;
« Mijn ambacht ontsegghe bi te hant. »
- 775 Die viant sprac : « Het mach wel wesen !
Vleesch en bloet ruert U te desen /
En niet die hemelsche gherechticheit ;
Ic hebbe dit wel te bozen ghesent /
Dat mi te zwaer was en te hant
- 780 Dat t'rechters moeder abhorata wazt
Iegghens mi / ic hebt vernomen
Wat mi daer af nu es comen. »
Onse Vrouwe sprac / alsi dede eer :
« Viant / wiltu yet segghen meer ? »
- 785 « Ja ic » seit hi « ic wille beghinnen /
Ic ben noch soe seer niet binnen.
Uter Ewangelien die God seitde /
En uter Schrifturen rechte beyde
Willic minen redenen continuieren /
- 790 En met rechte approuveren.
Een text van rechte leert en wijst
De jage / alst comt dat hoer hem rijst
Tusschen partjen een discroet /
En elc wille hebben dat hem behoort /
- 795 Eest erflicheit of ander goet /
Wetti wat die rechte doet ?
Hi deilt die dinghen onderlinghe
Eer dat come ten ghebinghe /
En dat ghemene was te bozen
- 800 Daer gheest hi elken af sijn behozen ;
Want recht seit / ic heb gheschoort /
Ghemeneheit maect dicke discroet ;
Escripture der waerheit seeght clare /

- Dat ic en al dat hemelsche haze
 805 Pzincen vander werelt wesen.
 In segghe niet/ God/ Ghijn hebt in desen
 Wel een beelken/ maer hetz cleyne/
 Het gheliket wel den yzerne
 Dat in midden een mubbe legghet/
 810 . . . . .¹
 Daer by soe segghic dese woort/
 Om te sculmen al discoort/
 Dat tusschen uwer moeder en U
 In bene sibe/ ende mi nu
 815 In vander sibe es gheruert/
 Hoe langhe dat oer heeft gheduert/
 Soe segghic/ dat verstaet hier toe/
 Datmen gherechte deelinghe doe/
 En mijn deel vanden uwen sceyde/
 820 Datz te wetene dat alle quaethede
 En sonden te minen deele staen/
 Daer segghen die waelbade U anegaen.
 Men legghen elc deel in ene maghescale :
 Dmeerre salmen bekinnen wale/
 825 Desen wech en dit anelegghen
 En can niet rechte niemen ontfegghen. »
 Die Sone anspzact sijn moeder doe.
 Advocata antwerdt hier toe/
 Si seude : « Wat eysecht stubeis kint ?
 830 Het schijnt dat hi weder begghint :
 Hi eysecht weghinghe/ na mijn verstaen/
 Die langhe te wozen es ghebaen/
 Alsoe Ghi/ Sone/ wel ghedinct ;

¹ Een oningevulde regel in het hs.

- Want doen Ghi ane den cruce hinct /
835 Die doghet der werelt en godheit waert /
In bander sibe hinc een galgaert /
Een moꝝdenaze / hiet Gesmas /
Die sunde en quaetheit der werelt was ;
Ic weende en dreef groot mesbaer.
840 Sone / ghemeghen wert albaer
Die doghet en quaetheit van ertrike.
Doghet verwoech onghelike
De quaetheit der werelt en de sunden al /
Soe dat u inder hellen dal
845 Die balansche nederzoech /
Ombat u doghet die sunde verwoech.
In uwer sielen hoerdi daer neder /
En wie ghebanghene bꝝachti weder.
Sint selke wegginghe daer ghesiede
850 Opyten berch / booz alle die liede /
Van Calbazien / als men noch weet /
En dat boze een bonnesse steet /
Sone willic gheens sens daer segghen /
Noch in gheere gheen ander wegghen. »
855 Maskezoen doe heme gheliet
So bꝝerscheleijc / in const ghesegghen niet.
Hi creet / hi riep / hi bꝝiesch fere.
• Du en willic mi houden nemmere /
Seit hi / ane dese sutselinghe /
860 Wi moeten spꝝeken van swazen dinghen.
Men bent ghescreven : die ghenen hceft
Aboraet / dat menne heme gheest.
Ic ben allene sonder boozspꝝake
En hebbe toe menighen weder sake.

- 865 **Ic eische / en dat neſ ne gheue ommate /**
Datmen mi ghebe abbocate /
En datmen biſtriducie doe
Dan advocaten. » Daer toe
Antwerbe heme die vrouwe rene :
- 870 **« En ic ven abhorata allene**
Dan minen rike / niet van dinen
Die ligghen inder heſcher pinen.
Neme dien du wiſſſ nochtan. »
Die biant ſeyde : « Soe eiſcht dan
- 875 **« Twee advocaten die wesen mijn /**
Die u ſuſpect niet en ſijn /
En die willic u noemen veyde /
Datſ Waerheit en Gherechticheide. »
Dan desen dinghen wonderde ſere
- 880 **« Den inghelen / manen ſelken here**
Maſkazoen te ſukene quam /
Dat hi ſelke abbocate nam.
Si ſeyden ¹ : « Hemelſche Coninghinne /
Vrouwe der ingle / al es u inne
- 885 **« Die hemelſche moghentheit ghebozen /**
Werberch / merhtech ² als te bozen /
Nochtan eest hobescheit en goet
Dat ghi u dinghen met rade doet /
Nemt abbocate met u. »
- 890 **« Onſe Vrouwe en makes haer niet ſeu.**
« Ic eiſche / ſeit ſi / Ontfermicheide
En Pags / dese gheſuſteren bede. »
Dit ghebaen / het zwerch daer al.

¹ Hs. Hi seide.² Hs. metechs.

- Magkazoen** spzar : « Die mensche sal
895 **Verboemt** wesen / sonder saelgieren /
Willic pzoeben in drie manieren /
Mids gherecticheit in gheliken dinghen /
Als ic u namaels toe sal bzinghen /
Echt mids gherecticheit van ghebode
900 **Dat** hem gheset was van Gode /
En mids gherecticheit diemen seit
En noemt onbertallichept.
Mids gherecticheit in ghelike.
Dus sint dinghel in hemelrike
905 **Mesbede** / mids welker mesdaet
Hi wert verboemt sonder verlaet /
En want God gheen wtnemere en es
Der persone / des sijn gewes /
Soe moet die mensche al verboemt
910 **Werden** ¹ / of God heeft hem versuunt
En wert wtnemere der persone.
Dus waze ongherecht u Sonc /
Dan welker ongherechticheide
Dinghel verboemt / sonder beghe /
915 **Dan** Gode hem beclaghjen mochte
Dat hi ute ontsticheiden wozchte. »
Ablocata antwerbe te hant
Op dat **Magkazoen** spzar / die viant :
« **Hen** es ghelike / seyt si / een twint
920 **Dat** **Magkazoen** / des dubels hint /
Dooz ghelike bzingt hier ter stede ;
Want om dat inghel mesbede /
Soe es hi sonder enech verlaten
Verboemt kueljic en vermaten /

¹ Hs. al wesen verdoemt werden.

- 925 Want hi ghene crancheit van naturen
 En hadde die heme mochte rueren /
 Doch bzoescheit biene trac een twint.
 Daer hi soe doeght hi al sijn tozmint
 En pine in die gheest allene /
- 930 Want hi bleesch en heeft noch bene ;
 Maer int boerstenigher quaethede
 Waest dat die inghel mestede.
 Hi hadde die edele nature
 Boven alle creaturen /
- 935 En boven al dat ye ghewaert
 Maest Gode eer hi mestazt.
 Dat die mensche in sunben boech /
 Dat bede die bzooscheit biene toech /
 En die zwaerheit banden lichame /
- 940 Dit was die bal van Abame. »
 Vander point dat Maschaoen seide /
 Dat was op die gherechticheide
 (sgeboets Ons Heren / doe Hi bebal
 Abame dat hi groot na smal
- 945 Den appel hem en liete ghelieben /
 Dat verboot Hi heme en Heben.
 « Bzaken sijn / si wazen doot.
 Den inghel verboot Hi clegne na groot.
 Doemde Hi den inghel sonder verbod /
- 950 Soe sal den mensche moeten God
 Met sijn gherechticheit doemen meer /
 Want sijn ghebot bzar / alsic seide eer. »
 Hier op antwerbe die Moeder Gods :
 « Den inghel en was noyt ghebots¹

¹ Hs. noyt en ghebots.

- 955 **G**hegheben / dat kin ic te gheenre uren ;
Want hi hadde van naturen
Die wijsheit in heme / dat hi goet
En quaet sekerlike verstoet.
Dat bede al die volmaecthebe
- 960 **S**ire naturen / als ic boozede /
En daer bi want hi gheheellie wrochte
Jeghen die sekerheit / en bochte
Sonder ghelike / misbebe hi meer
Van die mensche / als ic seyde eer.
- 965 **D**ie mensche en hadde die sekerheit niet
Om den lichame die jeghen riet
En die ziele altoes verwaerde /
Cote dat die sunde openbaerde.
Daer bi en antwerde niet den serpente
- 970 **D**ie mensche slechts na sine attente /
Maer twibelike en op aventuere
Dat wi niene sterben ter selver ure.
Noch meer verstaet van minen kinde /
Dat hi alle kint te sekere inde
- 975 **G**heobdineert heeft en gheraect.
Sint hi den minsche van heeft ghemaect /
Tien ende ¹ dat hi ooz soude sijn
Des ewelijcs lebens / als es aenschijn /
Wozbe hi verboemt / so beerfde hi van
- 980 **S**ijns wercs / mijn Sone / dat hi began.
Dus hadde die wijsheit van minen kinde
Den minsche om niet ghemaect in binde.
Demmermeer sone sal ydel sijn
Cwert dat maecte die Sone mijn.

¹ Hs. en.

- 985 Soude hi der menschen kinder gheset
 Hebben om niet ? neen hi / dat wer.
 Dat banden inghel es gheschiet
 En es des ghelike niet ;
 Want dingle en woerden niet al ghemene
- 990 Verdoemt / dan die partie allene
 Die ¹ mesbede en ne gheen el.
 Albus ghebzoec mijn ² Sone wel
 Sijn werchs in die / die staende bleven /
 Die ewelike met hem leven.
- 995 Dat derde point / dat hier boozt
 Gheseght wert / hilt dese boozt :
 « Dat die mensche onbertallike sere
 Misbede jeghen Onsen Here ;
 En want hi Heme hadde also verfoemt /
- 1000 Moeste hi onbertallike sijn verdoemt. »
 Hier met stont op Gherechtiche /
 Ghyfants bozspake / en ³ Waerhebe
 Haer suster / mede al daer quam.
 Si toechde den knecht onghehoersam /
- 1005 Overdabich ende onnutte /
 En al sijn oer ter hellen putte /
 En dat si dair in die ellende
 Ewelike moesten / sonder eynde /
 Sint hi so lichte hadde moghen tghobot
- 1010 Houden dat hi bzar / die sot.
 Herst seit si ⁴ bus : « So hi meere
 Es diemen misdoet / so hi seere

¹ Hs. Dan die.² Hs. mine.³ Hs. der.⁴ Hs. hi.

- Doet sijn ghepint die misdoet :
 Des soe es elc mensche bzoet.
- 1015 Sint dat God in ewelicheiden
 Gzoet es / soe moet al sonder beiden
 Die mensche ewelije sijn ghepint /
 Want wel recht en rebene schijnt ;
 En want die coninc na der tijt
- 1020 Sterflic betert / herre en wijt /
 Datmen mesdoet jeghen heme /
 So dincket mi gherichte teme /
 Dat dewelike Coninc en Here
 Sine bzoeken settet emmermeere ;
- 1025 Want na die gzoetheit Gods /
 Die clegneheit tsmenschen en tgeboots /
 Sone moghen die menschen allegader
 Die mesdoet ghebetren hazz vader ;
 Want wi oec wel ghescreven venden :
- 1030 Die sende doet ¹ / wert knecht der senden.
 Noch / en waze die mensche noug ghetoghen
 Ten sunden / nochtan al sijn bermoghen
 En hem selven daer toe meer
 Was hi Gode sculdech emmermeer.
- 1035 Daer bi sone can die mensche niet
 Gheboen / wat goede dat hi pliet /
 Dat ² hi heme of enen anderen mochte
 Verlossen of uter pinen bzochte.
 Hoe goet hi waze / die mensche / in desen
- 1040 Doet hi een onnutte knecht wesen ;

¹ Hs. dat. Zie St. Jans Evang., 8, 54 : Soo wie sonde doet is een knecht der sonde.

² Hs. Daer.

- Want hine quite maer sine scout.
 En al waest dat hi bergout /
 Nochtan en quste hi niet tferlies /
 Dat uter ierster sunden wies.
- 1045 Al leeght beternessen die sunden neber /
 Dierste onnosselheit en comt niet weder /
 Midt dien dat gheschiede saken
 En machmen ongheschiet niet maken ;
 Want hoe die mensche die sunde verbijft /
- 1050 Die woztele daer af gherne blijft.
 Geboozterch ¹ en mach daer omme niet sijn
 Ter euscher gracen sonder sijn.
 Sint elke gheboerne creature
 Onsuber es ende niet puere /
- 1055 En ban onsubze sate comen
 Sunde hebben hen noch anghenomen /
 Soe scheent wel lachter en mesprijt /
 Dade God de doze op tparadijs
 Den ghenen die onwerdich waeren /
- 1060 Die hi sloot bozen tso menighen jazen /
 Om die mesbaet des ierstes vader /
 Also wi wel weten allegader.
 Ontfloot hi den ² mensche ban die doze /
 Soe woze hi den honden theilighe doze /
- 1065 Den zwinen pzeleuse steene /
 Die si maken met sunden onrene.
 Ghererechticheit si eyscht daer bi /
 Datmen elken na dien dat hi
 Ghebaen heeft gheeft sinen loon ;

¹ Hs. Behoortech.² Hs. die.

- 1070 Want die siele van elken persoen
 Moet sterben die in sunden leeght.
 Noch meer / Onse Here selbe seeght :
 Ic hebbe kinder opgheboedt
 Hier ter werelt seer ghegoedt /
- 1075 Die haten mi nu en versmaden :
 Dat's best betekent bi Adams daden /
 Die heme liever sijn wijs liet kerem
 Van te houdene die met Ons Heren.
 David seit ooc / gheloeft mi dat /
- 1080 De mensche / doe hi in eren was
 Een alre wersten en ten meesten /
 Wert hi ghelike den sotten beesten
 Mids sine ombekintlichebe :
 Hine wilde in payse noch in vrede
- 1085 Wanna niet eten / der inghelen vzoet.
 Daer bi soe eist wel rebene vzoet
 Dat hi met zwete en met laboze
 Sijn vzoebe vzoet minne alboze /
 Ce meer want die sentencie es
- 1090 Neghen hem ghelopen / des sijn gewes.
 En want aen Gode / Onsen Here /
 Wandel gheen en es no here /
 Sint die sentencie eenwerf dan si
 Ghegeven / concludeerit daer by
- 1095 Dat hi verwandelen niet en sal
 Om tsmenschen azmoede en misval.
 En want die mensche vanden beghinne
 Niet en volstont in Gods minne /
 Soe es hi wel weert vzoter ellende
- 1100 Sunderkinghe ; want hi Gode kende

- En Gode min cerde dan als God /
 Maer volchde sijn ghepyns sot /
 Daer toe sijn herte verdonckeren liet /
 Midt den rade die Hebe hem riet ;
 1105 En want ghene bzeke en hadde de mensche
 Ant paradys / maer alte wensche /
 Daer toe onsterfijc hadde sijn lijf /
 En hi mesdebe / die ragtijf /
 En dan soe lichte verleeft wert
 1110 Ter sunden / so hi meer overtact
 Swaerlike jegghen tghedot Ons Heren /
 Versmaede sijn hete en sijn iere. »
 Dele selker rebenen en argumente
 Soe bachtte boozt tgen parlamente
 1115 Gherechticheit jegghen Abbotam /
 En jegghen haer hulpe die met haer quam.
 Hier met es opghestaen Waerheit
 En heeft alselke woerde gheseyt :
 « Dairmen bander waerheit sijn
 1120 Spzect / daer en moet ghene loosheit sijn.
 God / die Hem selven waerheit noemt /
 Seide : eist dat ghi versoemt
 En ghi banden appel et /
 Ghi selt sterben ; ic waen ghijt met
 1125 Alle / want het is openbaer
 Dat sine aten cozt daer naer.
 Daer om so segghic / sander plike /
 Den mensche verdoemt ewelike. »
 Hier met stont op Ontfermicheide /
 1130 Die alle dese pointe wederseide /
 Die Gherechticheit en Waerheit en die biande

- Hier boozt segghen menegherande.
Om den mensche te besuddene boozt/
Spzac Ontfaymicheit dese boozt :
- 1135 « Sint die verboemde inghel mesbebe
Sonder eneghe hzoefchebe
Dan lichame diene daer toe toech/
Of nemen als diene bedzoech/
Sone heeft hi daer ghene onscout/
1140 Die sunde en si groot menichfout/
En onberganckijc ewelike/
Ghelijc dat van hemelrike
Die coninghinne van hemelrike spzac.
Maer dat die mensche ter sonden trac
1145 Bede die hzoefcheit van sinen lichame ;
Want God/ Onse Here/ maecte Abame
Vander moedze en banden sike ;
Dair bi soe wil hi haestelike.
En daer toe meer Abaems misdaet
1150 Quam toe midt eeng anders raet/
Diene verleibe met bazate.
Daer bi waert groot onmate/
Hine mochte een lettcl sijnre onscouden
Ghebzuken / want wi in Gode houden
1155 Alte grote ontfaymeneffe ;
Soe volghet/ doet hi beterneffe
Met contritien die misdaet/
Hi weder gheset sal sijn in staet
Van glozien/ daerne God toe maecte ;
1160 Want het waze ongheraecte
Dinc/ soude edele creature
Da Gods ymagene en figure

- Rechte ghemaect plets bederven /
 Also gheseit heeft anderwerben
 1165 Des menschen werdighe boozspzake.
 Noch esser toe een ander sake /
 Dat dat God niene sal sijn moghen
 Van sinen pzoepst albus bezoghen;
 Want Hi den mensche maecte int beghinne /
 1170 Om dat sine wilde kinnen /
 En na dat kinnen hebben lief /
 En daer tenden na sijn gherief
 Sijns ghezuken vziendelike :
 Dit was Gods wille van hemeelrike.
 1175 Maer alle die inghele ghemene
 En bielen niet / maer die allene
 Die mesbaden. Dooxt es azonde /
 Dat kint niene sal bez baders sonde
 Noch sine bozke bezaghen iet.
 1180 God en hadde oer sijn werc niet /
 Die nebz herten in oetmoede ¹ baden
 En wille God oer niet versmaden.
 Die woazden tughen oer pzopheten :
 God wille ontfazmens niet berggheten /
 1185 Maer Hi wille na sine abolghe
 Dat ontfazmerhebe volghe ;
 Want in wat uren dat sunderen
 Versuchten en hem haer sunden beren /
 Sone wilhi ghebincken meer der sunden
 1190 Also van ontfazmene comen stonden.
 Heilich ben ic / seit Hi / Onse Here /

¹ Hs. oetmoeden. Tusschen desen en den vorigen regel ontbreken een paar verzen.

- Inne wille mi belghen nemmermeer.
 Men bent oer dat ontfaemehede
 Gaet boven gherichterhede /
 1195 En gherichticheit daer met en mingt
 Ontfaemehet / seker dit dinct
 Elken dat eene ¹ wzeetheit wesen
 Van ene doeght / dit hozen wi lesen.
 De mensche heeft tozmaels toz sine sonden
 1200 Dele tozmenten van ellenden
 Van der hant Gods ontfaen ;
 Want van ² den teen es hi ontfaen
 Cote den hersenen en ontscoont.
 God die heeft oer wel ghetoont
 1205 Sine macht doen hi die werelt maecte /
 Daer na sine wijsheit pointe en staecte /
 En ozbineerde alle dinghe ;
 Du sal hi togghen sunberkinghe
 Sine ³ goetheit aen die verlozen wazen /
 1210 En die ⁴ onthilden die hellsche scazen ;
 Want claer in die Scristure staet :
 Soe waer dat bligt misdaet /
 Gzatie moet daer overbloen /
 Doozt sone dazf ⁵ hem niemen mogen.
 1215 Al staet die vader / hi ganst mede.
 De mensche en sal te ghere stede
 Christen van Gode / noch ontsien :
 Wijs milde / hi pleecht gzoslec te versten /

¹ Hs. en.² Van ontbreekt in het hs.³ Hs. En.⁴ H. hun.⁵ Darf staat niet in het hs.

- Eñ overblögende eñ snæ ghichte /**
 1220 **Hine verwitter niemene lichte.**
Die ghichte die Hi den mensche gaf /
Daer en habbi niet weber af /
Om dat die menschen moghen segghen :
God! waer bi wilbi mi berlegghe
 1225 **In dus grotter oetmoederheden ?**
Wien ghi ¹ met grotter werbdicheden
Dozmet eñ sciept na uwen figuren /
Egischet ² ontfazmicheit ter uren.
Die mensche wilde als God wesen /
 1230 **Mids heerschede / dit hozen wi lesen ;**
Eñ God / mids grotter oetmoedichede /
Wilbe Hi ontsaen menschelechede. »
Met desen rebenen eñ opghestaen
Ontfazmicheit / die sonder waen
 1235 **Dochter eñ tsonines van hemelrike.**
Si neech herde oetmoedelike
Dooz hazen Vader / sonder veiden /
Den Vader van ontfazmerheden /
Den Here / daer aen staet al onse trooste /
 1240 **Dat Hi den azmen mensche verlocste**
Eñ den bluchregghen knecht ontsa /
Die op oetmoet roept na.
Hier met eñ ghestaen Panz appc /
Eñ heeft ³ haer susteren tenen cloppe
 1245 **Allen bzien ghesproken ane /**
Dat sijn dese bzie te verstant :

¹ Hs. hi.² Hs. eische.³ Heeft staat niet in het hs.

- Gherechteheit en Waerheit**
Ende daer toe mede. Ontfaymerheit.
Si segde : • Verhoort mi / sufter mijn /
 1250 **En gheloeft / op dat mach sijn /**
Mi / die der eenheit ben een vant /
En gheloeft niet den viant /
Die vant es van alre quaetheide.
Ghelobets mi al hier ter stede /
 1255 **It sal beschreeden u alle dzen**
Hoe dat elken sal ghenoech gheschien. •
Dit ghesiede. Si seide voozt :
« Na dien dat ic hebbe verhoort /
Soe eischet mijn sufter Gherechtehede /
 1260 **Want onbertallike misdede**
Die mensche / alst wel rebene schijnt /
Moet onbertallike sijn ghepijnt.
Dits al ghebaen / want Ihesus Cristus
Heeft den mensche verlooft albus /
 1265 **Die menschelijcheit daer omme ontfinc /**
En daer toe aen den cruce hinc /
Daer hi die bitter doot mede sterf /
Nidts welker doot dat hi berwerf
Men sinen vader / dat hi soude
 1270 **Den mensche verloffen / jonghe en oude.**
Die doot / die pine was seer jeghen
Den ingelen die ¹ hzoeben niet en plegghen.
Sint dan donbertallecher godheide /
God en mensche / een God begde /
 1275 **Ghepijnt sijn / als ghi hier verstaet /**
Om donbertallichlike misdaet

⁴ Hs. drie.

- (Dat wonder nochtan schijnt sijn) /
 Gherechticheit / liebe suster mijn /
 Laet u ghenueghen / hetz wel ghebaen /
 1280 Ghi hebt hoghe ueternisse ontsaen.
 Mijn ander suster / die heit Waerheit /
 Eifgt die woerde die God seit
 Dat die bliuen ewelike ;
 Want God seibe selbe van hemelrike :
 1285 Wanneer ghi banden appel eet /
 Soe selbi sterben / ic wil ghijt weet
 Seker ; en der ¹ suster mijn
 Es ghenoech ghebaen in schijn ;
 Want hoor die misbaet van Abame
 1290 Was onsterflic sijn lichame ;
 Maer midz der sunden banden rachtijf
 Wazt te hant sterflic sijn lijf /
 Dat wi al ter waerheit binden ;
 Want als die mensche hier nemt sijn inde /
 1295 Soe keert hi weder banen hi quam /
 Datz ter aerden daerne God af nam.
 Laet u ghenueghen / suster kaze /
 Wantet grote onnere waze /
 Om dat die mensche eenwerf misdoerde /
 1300 Dat hi dobbel ghesijnt woerde.
 Het waze oec segghen Gherechticheit /
 Onser suster woze gheseyt.
 Nu moet ghenoech ghebaen sijn
 Ontfermichebe der suster mijn.
 1305 Kaze moet ghenoeghen / en het es recht /
 Dat God den sunde / den zamen knecht /

¹ Hs. die.

- Verloest heeft met sinen bloede /
En dat Hine weder t sinen iersten goede
Ghelijft hebt ewelike /
- 1310 Dat ter blijscap van hemelrike.
Daer bi sint elke van u dzien
Heeft sijn behoer / als men mach sien /
En dat hazen namen toegaet /
Soe segghit / Pags / en datz mijn raet /
- 1315 Dat pags onder onz bieren si /
Mijn name oec ghehouden daer by /
En daer by eest dan volseyt ¹. »
Ontfaymeheit en Waerheit /
Die in dit bozeseyde pazlement
- 1320 Onderlinghe hebben ghetrent /
Hebben een bandze ontmoet /
En sijn versoent en al ghegoet.
Bander side ² Waerheide
En Pags / dese ghesusteren bede /
- 1325 Die wederfaken hebben gheweest /
Hebben beide / als men daer leest /
Dene bandze vziendelike gherust.
Doe dese pags en vziendelicheide
Al dus gheschiede daer ter stede /
- 1330 En die ghesusteren versoent wazen /
Doe Maskazoen wech / sonder suazen /
Die procurerre vander hellen /
T sinen meestren en t sinen ghesellen.
Abborata / die weerde Drouwe /
- 1335 Koeste dus den mensche tot sinen rouwe.

¹ Hs. eest David seyt. •

² Hs. Dander side.

Hier bi soe sijn / Ablaems kinder /
Tonc en out / meer en minder /
Sculdich te roepene die werde Moeder /
Dat si Ihesum / onsen lieben vzoeder /
1340 Bidde hooz ons alse middeleste /
Daer bi wi wt des viants perse
Verskert werden ewelike /
En wi met haze in hemelrike
Hazen Sone moghen loben
1345 Metten inghelen dair oben.
Dus comt dat Onse Vrouwte blijft
De name advocata / en men scrift
Ende roept : Eya ergo advocata !
Dat si haer ontfazmeghen oggen sta
1350 Op ons / en Ihesum / hazen Sone /
In hemelrike ons allen tone.

Amen.

DIT ES VAN SALADIJN.

Het doet goet aenden wijfen leren /
Want mer alle wijsheit ane verstaet.
Die hem te hazen werken keren /
Alle wijsheit hi begaet.

- 5 Sietmen oec der wijfer heren
Eneghen doen dat hem mestact /
Dat en es sijn bate noch sijn ere ;
En es niemen vzoet in bonime daet.
Een coninc / hiet heer Saladijn /
- 10 In Hendenisse een rijc soubaen /
Hi was de vzoomste Sazassijn
Daer ic ye af conde verstaen :
Wibe en sibe al tlant was sijn /
Dat volc was hem onderbaen ;
- 15 Hi haette dozperlge venijn /
En meneghe boecht habbi bebaen.
Tenen tiden dat dese coninc
Regneerde in sinen jazen /
Ghebiel dat tfolc voer en ghinc
- 20 Over zee met gzoten scrazen.

- Op enen dach men tſtride vinc
 Der vele vrome riddze wazen /
 Daert den onsen qualiken bergfinc /
 Want God en woude niet beuazen.
- 25 Dat was een jammerlike dinc :
 Si bleuen doot met groten scazen.
 Een heer / hiet Hughe van Tabernen /
 Wert daer ghebaen inden strijt.
 Ghebanghen en doot bleef sine pztie /
- 30 De zeghe en hadden niet ghebzijt ¹.
 Al ² Galilee / ende alle die
 Van daer omtrent was sine ³ tier tijt.
 Soe seer en scaemden riddze nye /
 Alse dat hi verwonnen lijt.
- 35 Doze den coninc vſachtmen desen /
 Dine gzuete / en seide : hijn soude
 Vanden doot niet moghen ghenesen /
 En waze dat hi hem gheuen woude
 Hondert dusentech (moester ⁴ wesen)
- 40 Besante van finen goude.
 Doe antwerde heer Hughe na desen /
 Dat hem onghereet wert die scoude.
 « Here / al vercochtic al mijn lant
 En mijn erbe al uten gzone /
- 45 In conde soe meneghen besant
 Niet ghesinere noch de ponde. »

¹ In het hs. staan deze en de voorgaande regel achter de twee volgende.
 Vergelijk den text door Willems uitgegeuen, onder den titel van *Hugo van
 Tabarie*, in het *Belgisch Museum*. 6^e deel, bladz. 94, volg. v. 27-29.

² Hs. Van.

³ Hs. hi.

⁴ Beter bij W.: v. 56. *So moestet.*

- Doe antwerde die coninc te hant /
Dat hire met sire truwen boz stonde /
Hi gabe hem een jaer boz de hant /
50 Op dat hijt hem vergheiden conde.
Her Hughe antwerde den goeden man :
« Here / soe moest ic weder comen ;
Want ic soe vele goets niet en can
Ghesnieren / wat mi mochte bzomen. »
55 « Ghi selter ¹ / seit hi / wel comen an /
Daer bi es goet respijt ghenomen /
En bidt uwen edelen lieben dan
Dat si u helpen tuwen bzomen.
Want ghi sijt bzomech en stout /
60 En een ribbze van pize goet /
En alle die kerstene die sijn u hout.
Hets recht datmen boz u doet. »
« God loong u / heer / menichfout !
Du willic wech. God ghebe mi spoet
65 Dat ic vergheide dese scoud. »
« Ghijn selt : u baert noch bliiben moet. »
Die coninc leydene al onghespaert
Alte hant ter cameran binnen.
« Her Hughe / spzac hi / maect mi ter baert
70 Ribbze / ic moet ribbercap kinnen /
Ic hebt langhe tijt begaert.
Wat ribbercap es / doet mi versinnen :
Keert mi haer wesen en hazen aert
Om den God / die de kersten minnen. »
75 « Here / her coninc / dat moet bliiben /
Want u te leerne niet en es.

¹ Hs. selti.

- En mochte aen u niet becliben /
 Daer om en es u niet ghetes.
 Men mach gheen hogher dinc beschiben
 80 Dan ridderescap / des sijt gewes.
 Ic soude een vzenbe dinc becliben /
 Cleebic met samite mes.
 Want het sijn so hoghe saken /
 En sijn so vol heilichebe /
 85 Dat ghire niet ane en moch gheraken /
 Ghi en wert van kerstenen seden.
 En oec soe soubze mede laken
 Mjyn lof / mjyn eer in allen steden. »
 « Her Hughe / ghi moet mi emmer maken
 90 Kibbze / wat helptet om ghestreden ?
 Ghi seght daer af soude menbzen sere
 U lof / en u ere tegaen.
 En mach : ghine hebbes ghene onere /
 Want ic heb u al hier ghebaen ;
 95 Dus moeti / in allen here /
 Du te minen dienste staen. »
 « Soe willic van doen gherne / here /
 Da dien dat moet sijn ghebaen. »
 Her Hughe dede den coninc dwaen ¹.

¹ Hier ontbreekt een couplet dat voor den zin noodig is. Ik schrijf uit Willems over :

96. Doen dede her Hughe den coninc dwaen,
 Sijn hoeft kinnen, ende oec sijn baert,
 Ende dedene in een hat gaen,
 Daer hi scone gedweghen waert.
 Hi seide : « Her Hughe, doet mi verstaen
 Wat dit bediet, in ware waert,
 Ende waeromme dat ghijt hebt gedaen ?
 Soe mach ict prisen, eest prisen waert. »
 « Here, dit hat, daer ghi nu in haet,
 Wildijt horen, dat leeric u, enz.

- 100 « Wat dat bediet leer ic u :
Dat ghi al oncuusheit versmaet /
En maect u alder scracheit scu /
En dat ghi u in oetmoede maect /
En leydt een ¹ regne leven nu /
- 105 En dat ghi alle dinghen haet
Daermen in mach venden su. »
Dit dochte den coninc al te goet.
Men leydene op een bedde scone.
« Her Hughe / spzac hi / nu maect mi vzoet
- 110 Wat bedde bediet? dat u Gode lone. »
« Here / ghi selt setten sin en moet
Il bedde te makene in Gods trone /
Daer ghi ² ewelike op roet ;
En God spant daer den sinen crone. »
- 115 Dulwe linen cledze / scone en witte /
Began men te doen den coninc ane.
« Her Hughe / spzac hi / wat bediedt dit /
En wat ghebet ons te verstane ? »
« Heer / ghi selt van alre smette
- 120 Regne en wit sijn als .j. zwane ;
Dat u gheen archeit aen en sitte /
Hier inne pijnt u te volstane. »
Her Hughe cledem enen roc root.
Die coninc vzagghedem wer om hijt babe ?
- 125 « Here / spzac hi / dat ghi cleyne en groot
Altoes selt gheben / vzuerech en spade /
En dat ghi recht al totter boot
Altoes selt voderen goede babe ;

¹ Hs. u.

² Hs. Dat hi.

- En waer die Heilighe Kerke heeft noot /
 130 Moeti bescremen hāze scade. »
 Een wit gozbelkijn van pize
 Gozbi den coninc te dien stonden.
 « Here / spzac hi / dit bediet maghedoemig wifc /
 En hout regnicheit tallen stonden.
- 135 Xururie haet God; also doebise ¹ /
 Want met haer sijn dootsonden.
 Lugscheit gheeft ons der inghe spise /
 Als wi in regnicheiden werden bonden. »
 Clewe zwerte scoen hi hem aen dede.
- 140 De coninc bzeegghdem waer omme hijt doet ?
 « Here / om dat ghi overmoederheide
 Altoes selt werpen onder voet /
 En dat van eerden al uwre lede
 Sijn / daer ghi weder toe moet.
- 145 Oetmoet maert inden hemel stede
 Den sinen / en gheeft daer toe goeden spoet.
 Hi spien hem .ij. verguldene spozen.
 De coninc bzeegghdem waer omme het waer ?
 « Here / dat ghi coenlec alles te bozen
- 150 Rijdt in uwre bianbe scaeze.
 En laet u bloetheit niet verozen
 Dat si u bzinghe in eneghen haere.
 Biden goude sibi bezwozen
 Gode te dienene al uwre jaere.
- 155 Du gozbt hi den coninc sijn zwoert /
 Dien dit algader wel behaecht;
 Wat dit bediedt heeft hi begheert /
 En hebeg hem ghebzaeght.

¹ Hs. doet hise.

- « Heer / sijt gherecht / en onrecht weert.
160 Soe wien ghi veronrechten saeght /
Dat ghi als .j. leeu ghebeert
Op onrecht / tote dat ghyt verweert.
Noch bediet dit zweet een ander sake /
Dat es grote ontfazmerhebe :
165 Alse azme liebe sijn tonghemake /
Wedelwen en wesen mede /
Die selbi met libe en met spzake
Bescermen haer lijf en haer lebe /
Waer hem aen rike liebe net ghebzake.
170 Datz der kazitaten zede.
Een hube / wit als een snee /
Sette hi opt hooft her Saladine.
« Heer / nu en steet u nemmee
An gheenrewhjs hoberberch tsine.
175 Met Gode es hobeerde gheber ;
Hi wozytse inde helsehe pine /
Daer si doeghet menech wee /
En baedt inder hillen fenine. »
« Her Hughe / spzac hi / ghebzert net mi ? »
180 « Aet / here / in utwen halz enen slach. »
« Soe gheesten mi : « An der. » « Waer bi ? »
« Om dat icz niet doen en mach /
Om dat ic u ghevanghene si ;
Daer omme hoozt daer toe verbzach.
185 Die riddere ¹ slaen sal / moet sijn bzh.
Het werdt wel op enen anderen bach. »
« Her Hughe / spzac hi / maect mi dit conde
Dat tslach bediet / en niet en misfaect /

¹ Hs. Riddere die.

Want ict wel gherne onderbonde. »

- 190 Als hi dit bezeghebe / het Haghje sprac :
« Here / ghi selt peinsen talre stonde
Om hem die u ribbze heeft ghemaect /
En houden in uwer herten gronde
Wat hi u leerde al onghelaect.
- 195 Here / nu willic u biseren
.H.H.H. poente die sijn so verheben /
Die ghi emmer moet hantieren /
Selbi leiden ribbers¹ leben.
Derraders¹ ende al haer manieren ¹
- 200 Haet / want God heesse verbeben ;
En laet u daer toe niet bestieren /
Dat ghi enech valsch bonnesse laet gheben.
Vander es / laet u gheraden :
Segde vrouwen en joncfrouwen /
- 205 Wilbi ribbze sijn van baben /
Soe moeti hen dienen met trouwen /
En met uwer macht staen in staden ;
Als ghise in boghene selt besrouwen /
Coent aen hen altoes uwe ghenaden /
- 210 En des en laet u niet berouwen.
Gode es terde poent bequame /
In groter eren hoeghe vermeten /
Dats soverheit / een reyne name /
Des en willic niet vergheten :
- 215 Het es elken here wel betame
Te maten dzincken ende cten ;
Wat hem aen sijn ere mesquame /
Dat waer beter af ghespleten.

¹ Hs. leven.

- Esicrde poent makic u maze :
- 220 En dade nootsake enegherande /
Hoozt baghelix messe ten outaze /
En bzaeght daer u offerande /
En bidt Gode dat Hi u bekmaze
En bescerme vooz utwe blande.
- 225 Hetmoet es een rike maze /
Si spant crone in elken lande. »
Du coomt die ¹ coninc voozt ghegaen
Uter cameren in zyn zale /
Daer vergabert sijn en staen
- 230 Vierwerf .ƷƷ. ammeraele ².
« Heer Hughe / spzac hi / nu wilt bestaen
Hier te viddene / ic raet u wale.
Het mach u lichte also vergaen /
U scout sal menzen bi ghetale. »
- 235 « Saladijn / seiti / her coninc rike /
Ghy syt die alre meeste here
En die mekste / dat u ghelike
Diet en leeft die noyt gaf merc.
Hets recht dat u elc gherne wike.
- 240 Du willie bidden na utwer lere :
Du gheest mi selve so milbelike /
Dat mijn vzoom si en u ere. »
« Si waerheben / her Hughe / dat si !
C.M. soe hebter dan.
- 245 Mi waer leet verloozi aen mi /
Ac den die ghene diere u wel an.
En ooc en willie niet dat ghi

¹ Hs. den.

² Bij W., v. 251 : .XXIIII. ameralc.

- Meer bidt / ic wilf elken man
 Bidden dat hi ghebe di /
 250 En doe sine ere dair an. »
 Die coninc ghinc van ringhe te ringhe /
 Onder alle sine vazoene /
 En dat elken sunderlinghe
 Dat si gaben den ribber coenc.
 255 Si gaben hem ponde en scellinghe /
 Soe dat hem quamen / te sinen verdoenc /
 Hondert dusentech penninghe
 Guldene boven sinen rentscoenc.
 Die coninc bede heer Hughen gheben
 260 Sijn gheelt sinen tresoziere.
 Hi en wert nie blider in al sijn leven /
 Hi dancte den coninc goedertieren.
 Gheben haddene wel verheben.
 Hi nam o:lof en voer werch sciere.
 265 Sijn vzeben was hem wel verbzeben /
 Want hem wel woech sijn pauteniere.
 Her Hughhe was vzoer. Maer Saladin
 Was dusentwerben also blide /
 Dat hi albus den ribbze sijn
 270 Soe vzoer / so wijs wiste van onser sibe.
 Men seit dat hi alt leven sijn
 Doozt in desen poente ghebide.
 Dat beedi wel te passe an schijn /
 Daer die kerstene hilden ten stride.
 275 Nu siet / ghi ribbzen / van mebe /
 Alle die ribberscap beggeren /
 Dat ghi houdt der ribbers seben /
 Orste ghi ribberlicke wilt vazen.

- Sintmen den heydenen man ribber bede /
280 Ontfack hi Gode / diene wilbe spaen.
Ag / ribben / scaemt u der ribberlicheide /
Die den anderen om niet bezwaen.
Heer / die Here sijn alre heren /
Du moetise alle salich maken
285 Die onthouden her Huggen leren.
Het sijn so hoghe ebele saken !
Dese hem te houdene wille keren /
In hemelrike soude hi ghenaken.
Dit heeft ghebicht / te love en teren
290 Allen ribben / **HEERE VAN ALLEN.**
-

DIT SIJN DIE .X. PLAGHEN

EËN DIE .X. GHEBODE.

- A**LDERT der vernonsten p:ghs /
Alsoe dat ic dies lobes r:ghs
Vanden meestren mochte b:zaghen /
Soe wou die dichten eñ saghen
- 5 Verbe meesterlec dese .X. ghebot /
Die de hoghe gheloefde God
Ghegeven heest ons te nutte ;
Want si sijn een weren der scutte
Dooz ber hoestfonden bloet.
- 10 Maer nu es mi mijn moet
Eñ mijn sinne ongheslepen /
Daer om soe moetic strepen
Biden oever / eñ nemen stade :
Die diepte waer mijn scade ;
- 15 Want waer ic inden strome /
Dat waer mine onbzome.
Dat oever bediet mijn kinscheit :
Der runsten ghewat es mi te bregt /

- En te diepe en te stranc ;
 20 **D**aer om soe es mijn ganc
Vent oerber en opt wijde rumst.
Ic en bet niet met mire clegne cunst
Inden ¹ stroem bazen der masterschaft.
Mijns sinnes scep en herft gheen craft :
 25 **D**ozde hem een onwerber cant /
Het mochte sincken inden gont /
Dat waer mi te zwaere :
Ic en ben gheen zeebaerre /
Dat ic die diepte bergzande.
 30 **I**c en can niet subtijle bonde.
Die diepheit van dichtene / sonder waen /
Die soe moetic laten staen /
En die spzoken van cunsten sijn.
Grote diepte die soude mi sijn
 35 **T**e zwaer : ic moetse neber legghen /
En wil u met flechter rebenen segghen
Die .x. ghebode / sonder waen.
Dooz God ghi sulste dat verstaen /
Dan ² icse u metten dichten
 40 **B**ebieden can ochte berichten.
Men merke den sin en niet de dichte :
Die sin es groot / die dichte es lichte.
Die meerkeren en de wijse /
Die de grote cunste pziuen /
 45 **S**i vandenber hier clegne.
Den lecken ic alleque
Wille die rebene ontdecken /

¹ Hs. Niet inden.² Hs. Dat.

- Oft ic daer mede get verwecken
Te Gode mochte haerre enech sin /
50 Hoe ic doch onkunstich bin /
Eñ waede in enen diepen tsomp.
Die wetsteen es van hem selven stomp /
Eñ maect menech wapen scazf.
Hier toe ic ¹ goeder hulpen bedazf
55 Van U / hoerch gheloesbe God.
Helyt mi / dat ic der werelt spot
Niet en werde in dit boekelkijn /
Doer ² die hoghe namen dijn /
Diemen dzevolbich aen Di bint.
60 Du / Gods Sone / der Maghet kint /
Vader / Soon / Heilich Gheest tsamen /
Hoe godlijc dzaghest ³ Du die namen
An dzien personen / sonder last /
Eñ sijn in Di alsoe bast
65 An enen God bestrict /
Sidermeer ⁴ dat dit wonder sciet
Dijne volcomence godheit list /
Soe helpt mi dat ic der sunden mist
Verwinnen mach met mire lere /
70 Dat die meneghe daer wt kere /
Eñ ontsie der hellen bzant.
Gheest mi u hulpe / Here Heilant /
Soe achtic clegne op gemants spot.
Du hoozt hier dese .Ʒ. ghebod /

¹ Hs. Hier ic toe.

² Hs. Doe.

³ *Draghest* staat niet in het hs.

⁴ Hs. Gider meer.

- 75 Die ons te houdene sijn ghegeben.
 En ic wil u Phazoens leven
 Segghen / ende .x. plaghen
 Die aen den coninc Phazo laghen ;
 En wat die plaghen bedieden /
- 80 Dat wil ic den leken lieben
 Segghen soe ic best can.
 Met Gods hulpen beghin ic dan /
 Dien alle dinghen sijn onderdaen.
 Moyses / die goede Gods knecht /
- 85 Bescreef met sijnre hant dit recht /
 Daer hem God godliken verscheen /
 En screefsse in enen herden steen /
 Dat si ewelike daer inne bleven.
 Daer omme heeft hijse also ghescreven
- 90 Datse die mensche scriben sal /
 En leerse en onthoudse al /
 En gzaefse in dat herte sijn
 Soe vaste / dat haerre leren schijn
 Eweliken blibe daer inne.
- 95 Helpt God / dat ic ghewinne
 Te sprekken met goeden sinne !

Dierste plaghe en deerste ghebot.

- D**ader des coninc Phazoens hant
 So lach al Egypten lant.
 Sine ghewout was herde stazch /
- 100 Sijn snobe herte dat was azch
 Den alre quaetheit vaste.
 Die Hystrajelsche gaste

- Hab hi ghemaert egghen /
 Dat si hem moesten negghen.
 105 Hi hadse alle bedwonghen /
 Die oude metten jongghen ;
 Hine woude hen niet ghehinghen /
 Dat si volbzingghen
 Gods dienst yet dozsten.
 110 Dien selven snoden dozsten
 Wil ic u nu doen becant :
 Hetz vander hellen die viant.
 Egypten es die donckerheyt /
 Der ¹ sunden / die der zielen leyt
 115 Doet / en maect die sinnen blint /
 Diez ² menersch wert des dubelz kint /
 Dien hi moet gummer wonen bij.
 Hoozt hoe die eerste plaghe sy :
 Die watere alle ghemegne /
 120 Gzoot en oer die clegne /
 Gzachten / voenen / waert ghelach /
 Bele jammerlike men die sach
 Verwandelt in ghelebert bloet /
 Dat vander bloedigher waters bloet
 125 Der creaturen vele vedazf /
 En van waters vzeke stazf /
 Alsoe die plaghe aen hem vemazf.
 Du hoozt / waerbe mensche goet /
 En merct aen des waters bloet
 130 Hoe die meert messhandelt /
 Want si wert verwandelt

¹ H. Die.² H. Die.

- In bloede/ daer menech kleven liet :
 Dat bebiel der snoder Ioden diet /
 Haer ghelobe was ye zwach ;
- 135 Wantmen die vermandelt sach /
 Dat si van Gode keerden ghelijke /
 En leefden herbe ongodelike /
 En aenbeden des dubelg cracht /
 Als inder wilber heydenscap ¹
- 140 Noch vele menech heyden doet :
 Dat bebiel des claerg waters bloet /
 Dat al ghelevert bloet wert.
 Oec roeret aen der ketters aert /
 Die van Gode sijn verscheden /
- 145 En den dubel ane beden.
 Daer omme heeft ghegheven God
 Ons dat eerste ghebot.
 Dit merct alle ghemeyne.
 Die suete God entie regne
- 150 Hi sprac met sijn selfs mont :
 « Weerde mensche / ic doe di cont
 Dattu die afgode blies /
 En bu te mi allene ties /
 En gheloeft aen enen God /
- 155 En hout gherne sine ghebot ;
 Ducht oefent / en minne
 Dinen God met herte en met sinne ;
 Dijn ghemueche en dijn ghebanc
 En sal nemmer hebben wanc /
- 160 Dit der zielen anganc. »
 Die suete God / des zijt gewes /

¹ De dichter schreef ongetwyfeld *craft*: *heydenscraft*.

Die een ghetrouwe leerer es /
Hi leert ons allen ten eersten mael /
Datmen aen Hem gheloven sael.

165 Hi sprac : « Mensche / ic lere di /
En hebt ghenen God dan mi. »

Du merct wale / hoe ons God
Heeft ghegheben dit ghebot
Met d'zerleue onderscheit.

170 Dat eerste / dat si di ghesegt /
Dat's dattu in dijn herte hebeg
Gang ghelove / en niet en snebeg
In ne ghenen ongheloven /
Datti mach veroben

175 Gods en der zielen dijn.
Ghi en sult niet als een Jode sijn :
Die Joden dicke woerden
Onghelobich in haere oerden /
Want men sachse scyden

180 Van God en woerden Heyden /
En verwoerden Gods hat.

Metten p'rophete claecht hi dat
Hsajas / ende hi spracch :
« Die sonen die ic tot op desen dach

185 Ghetoghen en behuedt habe /
Die sijn mi ghegaen ave /
En versmaden mi en blien ;
Si mochten merken en sien /
Dat dat rent den meester sijn

190 Bekint / en dat screepehjn
Hem es sijn's heren crebbe becant :
Israhel heeft hem ghewant

Dattet mi niet en kennet.

Dabid / die coninc / hi bannet

195 Die / en spzert si werden openbaer

Verboemt / die des nemen waer

Dat si van hazen Scyppere treden /

En eren dat en anebeden

Dat metter hant es ¹ ghemaect.

200 Wie es God van Ihesus kerst ?

Di zelen loben en eren

Heme / want hi es Heer der heren ;

Hij moet sijn ghebenedijt /

Ertrike heeft hi ons verlijt /

205 En wat daer inne verbullet steet /

En al dat leven hier ontfeet ;

Hi heeft die werelt op die bloet

Ghebouwen. Ach / du snobe moet /

Die God lochenen ! Ghi Loben / sy !

210 En hoe woendi den dubel by /

Die u ulwe sin can verjaghen !

Wee hem alle die wederjaghen

Hazen Scyppere ! wee hem / wee !

Wee soe wert hem emmermee

215 Ander gezondeloser hellen zee !

Mensche / onthoubt dit ander deel.

Ostu wilt des hemels heel

Derwerken toter zielen dijn /

Soe selbi gang ghelobich sijn

220 Met al dijne volcomender herten /

En en huchten ghene smerten /

Noch ne gheentehaude noot.

¹ Het hs. mist es.

- Ghedinct oec aen die bitter doot/
 Die God aenden cruce legt
 225 Om d'jnre zielen salicheit/
 En sinct die in d'jn's herten g'zont;
 En laet allene niet dinen mont
 Bekinnen dine ghelobe recht/
 D'jn herte hebbe daer mede p'lecht.
- 230 Tu salt gheloben metter daet/
 Welc mensche die gans' ghelobe haet/
 En dan segghen t'ghelobe doet/
 S'jn ghelobe en es niet goet/
 Want hi gheeft hem in Gods hat.
- 235 Sente Jacob hi spreect / dat
 Doot es dat ghelobe openbaer /
 Daermen niet en neemt der werken waer.
 Sente Paulwels' blijft deser rebenen by :
 Hi spreect dattet omnoghelic sy /
- 240 Dat die Gode moghen behagghen
 Die aenden ghelobe s'jn wederlagghen.
 Wel hem diet recht ghelobe haet/
 En die gheloeft metter daet !
 Die verwerft Gods lone dan.
- 245 Iudasus hi spreect hier van :
 « Salich s'ystu / mensche goet /
 Dattu den sen en oec den moet
 Totten rechten ghelobe keers' /
 En dinen God minnes' en eers'.
- 250 Soe wie die t'ghelobe s'jn
 Met goeden werken doet in sch'jn /
 Hi es salichliken ghebozen /
 En God heeftene vercozen.

- Wel hem dat hi ne wert ghebozen !
 255 Du merct/ mensche/ en hoozt mi :
 Die derde lere ic di /
 Die es battie Scypere dijn
 Sal altoes in dijn herte sijn
 Met ghedachte en mienen te hem.
 260 En gheenderlege dinc en nem
 An di / die God opter aerden
 Soe lief di ¹ ne liet ghewerden /
 Doch hzient / no maech / no goet /
 Dat ghi ² dat in uwen moet
 265 En nemt nemmer / soe dat si di
 Het liever sijn. Du volghet mi
 Wen hzierhande lere /
 En behoudt die emmermeere
 Besloten in dinen sinne :
 270 Ducht en blee en minne
 Gode / die di ghescrepen haet /
 Soe wert dijn wel ten jonxten raet.
 Ducht Gode in allen weghen /
 Ofstu wilz in hem gheseghen.
 275 Du hoozt hier ³ Salomons mont :
 Hi doet ons Gods hzucht rant /
 Hi spzect : « Der wijsheit een beghen
 Es Gods hzucht ; want si hzift hen
 Van di alre sunden bloet /
 280 Si meert lehen ende goet. »
 Daer om die goede Tobias spzar :

¹ Hs. die.² Hs. hi.³ Hs. hic.

- « Lieve kint / op eerden dach
 Ghewinstu veel grote rijkheit /
 Op dat dijn herte hzuchte hzent
 285 **Ge Gode / die di ghescrepen haet. »**
 Du hzucht Hem / datz mijn raet /
 Menschhe / du salt Ge Gode kleen
 Om dat hemelsche leen ;
 Du saltene kleen vele stede
 290 **Met cleren innighen ghebede /**
Wooz u en wooz die Kerstenheit.
Hoozt hier hoe God selve segt :
« Al dat ghi met beben geert /
Gheloeft dat ghijz sijt gheweert. »
 295 **Ja / om dire zielen salicheit /**
Of wooz dijn hziende / woowaer ghefeit ;
Want wie dat bidt / hi nemt /
En wie dat suuct / alst hem veteemt /
Die bendt. En wie wooz die doze
 300 **Clopt / men latene daer woze**
Die lingde niet / men latene in.
Daer om bidt den Scieppere dijn.
Wie dat Gode roept aen /
Dien en mach nemmermeer mesgaen.
 305 **Du salt altooz met herten minnen**
Dinen God met al dinen sinnen.
Johannes hi doet onz herant /
En spzeect : « God ez der minnen vant. »
Wie in Gods minne hante bilbet /
 310 **In Gode hi seker beclibet /**
En God beclijft weder in hem.
Salomone / dien vernem /

- Hi sprect dat alle meÿbaet
 Die minne verbÿst/ soe wie se haet
 315 Met ganser libe te sinen God.
 Mensche / dit es dat eerste ghebot/
 Dat ghi selt minnen al u daghen /
 Op dattu wilt dÿn ziele laten /
 En Gode in ganser herte d'rechtste /
 320 Den Vader/ den Sone/ den Heilighen Geeste.
 Dese namen alle d'ze ghenant
 Sÿn in enen God ghewant /
 D'zielobdich in een es Hi herant.

Die ander plaghe en dat anderde ghebot.

- D**ie ander plaghe die ghesiede /
 325 Dat was datmen onder die liebe
 vele bozschjen sach uter maten
 Opten velde / in huse / op straten /
 Die quamen wt g'achtten en wt poelen.
 Van hem moestmen ghevoelen
 330 Jammer / legt en menech quaet /
 Alsiet noch ghescreven staet.
 Het wazen watre ochte belt /
 Het wazen cameren ochte ghetelt /
 Het wazen huse ochte stal /
 335 Het wert verbult overal;
 An d'zancke/ in spise mense vant /
 Daer af menech tleuen zwant.
 Die plaghe leet Egypten lant.
 Csegghen den somerliken tiden
 340 Screyden die bozschje / te stride /

- Met herbe onnutteliken ghesalle
Segghen den anderen alle.
Alsoe doet des ybels menschen mont /
Die onnuttelike te menegher stont
345 Gods / Ons Heren / namen nennet /
En cleyne dat bekennet
Hoghe Gods name tiet /
Want die duvel ane bliet
Waermen Gode in goede noemt.
- 350 Ghi quade menschen / ghi sijt verdoemt /
En ghi sijt den bozchen ghelike /
Die daer liggghen in dat sike.
Ghi moet in der hellen bodem /
Dat ghi onnutteliken laet gaen den abem
- 355 Als u die quade woort sijn bi :
Die achterspzake en es vzi
Niet allene des hellen gzoonts /
Maer haere tonghe en haers monts
Es si te mael een giftich zwaert /
- 360 Die es booz scone en achterwaert
Esi scazp / haer scazpe oert
Maert dicwile grote moert.
Wee hen oer die meynebe zweren !
Want si Gode van hen weren.
- 365 En daer omme booz der zielen noet
Die eweghe God ons gheboet :
Mensche / en nem in dinen mont
Dhns Scppers name in gheenre stont /
Datmen yet onnutteliken nennes
- 370 Vattu di selven yet verbanes.
Mensche / nu nem merc aen mi /

- Dat ander ghebot dat leer ic bi
Met bzielerne lere :
Die pñnt u tonthouene zere.
- 375 Dat eerste / dat gheen vose woozt
Van dinen monde en woꝝde ghehoozt.
Gregorius die doet ons cont :
« Die dubel slugt hem op den mont
Die soe gherne quaet spzeken ;
- 380 God saelt zwaerliken aen hen wꝝeken /
Want hi dat na rechte wꝝect. »
Alsoe Sente Lucas spzect :
« Mensche / merket wel dñjn leven /
Want du moetꝝ antwerbe gheben
- 385 Alle der ¹ wooꝝde / die dñjn mont
Onnutteliken spzect tenegher stont :
Daer bi huebt uwen mont daer van. »
Salomon seyt / die wise man :
« Die sinen mont wel hueben can /
- 390 Siere zielen hi veel goeds an ;
Die onnutte niet en verbꝝuct /
Hi mert ten sunden schiere ghetꝝuct. »
Daer omme / mensche / hebt inden moet
Dat dine tonghe spzeke goet /
- 395 Soe bꝝibi u vander hellen gloet.
Die ander achterspzake heet /
Die den meneghen doet groot leet.
Het spzect Sinte Augustijn :
« Achterspzake die moet sñjn
- 400 Nach aꝝghere van oncuusheit. »
Paulus seecht dat God bꝝeyt

¹ Hs. die.

- Den achterspzekerem g2oten hat.
Iheronimus die spzeert dat :
- « De tonghe / die de mensche haet /
405 Die met achterspzake omme gaet /
Hi scaedt meer dan een scapz zwaert /
Daer biant tsegghen bianben ghaert. »
Daer omme / mensche / raedic di /
Dat achterspzake in u niet en si.
- 410 Soe sal u God altoos staen bi.
Dat berbe dat heet meynede /
Die doen Gode g2ote leede.
Ach / meynedere / hoert hier u doen /
En merct wat bine meynede doen /
415 En hoe seer du bi verseers /
Wanneer dattu meynede zweers.
Die oberste vinghere bede /
Daer du mede zweers meynede /
En op die heiligghen hebben ghelegghen /
- 420 Met dien twee hebstu vertegghen
Gods en der moeder sijn /
Der ¹ edelre coninghinnen sijn /
En al haze hulpen openbare.
Die ander twee vinghere / neemt waere /
- 425 Die hem daer neder sincken
En in die hant hen sincken /
Dan dien twee doe ic bi cont /
Datstu inder hellen g2ont
Dine ziele sinckes neder /
- 430 Soe dat si nemmermeer weder
Comen en mach daer Cristus es.

¹ Hs. Dat.

- Du merct / menschē / wat meynebe eḡ.
Die dume / die neben de hingher leyt /
Bediet dat die duvel talre tijt
435 Dijnre doot altooḡ neemt waer /
Want du beste sijn eyghen gaer /
Alsoe dattu heiligh ghezwozen.
Hi trect bi eweliken verlazen /
En ¹ veterdi Gode niet den eet.
- 440 Maer tzweren heeft een onderscheet :
Wie den eet neemt ofte zweert /
En daer met rechte niet in en veert /
Op hem soe blijft die mesdaert.
Hoert wat God selve ghesproken haet :
445 « En zweert niet bi des hemels troen /
Noch viber eerden; dijnre ² rebenen doen
Sal sijn : het eḡ of en eḡ niet. »
Soe wie hoken maten pliet
Te zweerne / en bewaert niet altooḡ den eet.
- 450 Die wise Salomon die zeet :
« Een man die alte vele zweert /
Sijn lijf hem nemmeer des en weert /
Hi en wert vol der ³ sunden vele;
Want van sijns huses bele
455 En comt Gods plaghe nicht. »
Die heilighe Augustinus spricht :
« Die valsche zweert bi enen steyne /
Sijn eet die eḡ onreynne;
Want hi daer meynedich eḡ bozmaer :

¹ Hs. En.

² Hs. dijn.

³ Hs. den.

460 In enen steun ¹ meent hi Gode daer /
En lert megnedich / sonder spot. »
Dus gaf die hoorch gheioefde God
Dat ander ghebot / dat si u cont /
Dat nemen hem in gheene stout
465 Onnuttelike en name in sinen mont.

Die derde plaghe en dat derde ghebot.

Du hoorst hoe die derde plaghe si /
Die daer was dien lande by /
Want si was hem alte zwaer.
Gheen vroude en hadden si vrozwaer ;
470 Want inden lande quamen mucken
Alsoe vele / dat hem ghebucken
Niemen vooz hem en conde /
Noch te sinen monde
En mochte ghebieiden ene hant :
475 Daer mede wert verbult dat lant /
Daer af den ² meneghe dat leven zwant.
Die mugghe / die daer al omme wazen /
En lettet hazen azbeit spazen /
Die machmen wel bedieiden
480 Si den bommen lieben /
Die al die weke werken eben stijf /
En en setten niet te raste haer lijf /
En en eren niet den regnen tijt /
Dien ons heeft ghebededijt
485 Selve die hoghe gheioefde God /

¹ Hs. sin. Verg. v. 457.

² Hs. die.

- Daer hi ons mede tberbe ghebot
Gaf tot eenre leren.
Hi sprac : « Mensche / du salt eren
Met vierne en met goeder daet
490 Den sondach. » Mensche / dat verstaet /
So wert dijn wel ten joncten raet.
Desen ghebode dien sijn bi /
Mensche / goeder leren dzi :
Hoe ghi den sondach selt eren /
495 En uwer zielen veel vrouben meren.
Dat eerste es : laet dat herte dijn
Dij van quader ghebachten sijn /
En ghedinct aen dinen God /
En eert dien van dies ghebot
500 Du ziel en lijf ontfanghen haest.
Een goet ghebachte der sunden last
Callen tiden verbziben doet.
Dijn herte si quaet ofte goet /
God weet alle dinc openbaer.
505 Du neemt eens wisen sproken waer :
« Alre menschen ghebachte
Es Gode te wetene sachte. »
Hi weet haerre alre moet ;
En alle die dinghen diemen doet /
510 Hier en es hooz hem verbozghen thint. »
Hoozt wat ons Petrus doet bekint :
« God weet alle ghebachten wel /
Sijnse goet ofte sel. »
Dair om spreect Cristus / sijn gewes :
515 « Salich sijn die hier haer herte es
Luter / claer en rene /

- Eñ kerer hen allene**
Te Gode eñ tshure moghentheit;
Die Gode in sijn herte dzegt /
520 **Hem es dat hemelrike bereyt. »**
Dat ander poente / mensche / onthout al /
Daermen te rechste mede sal
Den sonbach eren eñ loben /
Soe mijsdi des dubels cloben.
525 **Alle sunden sulbi blien /**
Eñ u te goeden werken tien.
Dijn leben es hier herde cozt /
Eñ heeft hem omme ghestoxt
In eenre cozter stonde.
530 **Du hoozt hier van Gods monde**
Ene ¹ spzake die hi spzar /
Eñ ons teente leren vertrar.
Hi spzar : « Wacht u / want ghi niet
En weet den tijt / wanneer ghesriet
535 **Dat u die doot comstech si. »**
Nieman en es van sterben bzi
Marh hier bittere noot :
Wij sijn niets sekerre van der ² doot.
Nyeman van Gob / Onse Here /
540 **En weet waer ofte wanneer**
Den mensche sijn leben inden moet ;
Daer omme soe wendt u / dat ³ u goet /
Van sunden eñ van mesdbaden /
Eñ eert Gode om sine ghenaden.

¹ Hs. Enen s. dien.

² Hs. niet s. d. die.

³ Hs. dat.

- 545 Die wiſe Salomon ſeyt die gebiedt :
 « Menſche/ ghine ſelt verſumen niet /
 Ghine ſelt haefteelinghe u bekeren ;
 Op dat ghi wilt u ſalicheit meren /
 So en verſtey niet van daghe te daghe.
- 550 En hoorz wat ic di meer ſaghe.
 Onſe Here God haet openbaere
 Den ſondaze/ die niet en neme waze
 Dat hi met ontſamicheit
 In ſijn herte rouwe dzegt.
- 555 Menſche/ hebſtu gheſondecht /
 Soe ſibt dat ghecundercht
 Dattu niet en macz der ſunden mee ;
 Sibt/ ſmeect Gode en blec /
 Dat hi verghebe die ſunden dijn.
- 560 Het ſpreect Sinte Auguſtijn :
 « Die ſunde die es alſoe zwaer /
 En wert mer niet ſchiere ledech bozwaer /
 En menſe niet metter boeten en verboe /
 Si tricten een ander ſunde toe.
- 565 Daer om bloect der ſunden ſtric
 Gheijc der ſlanghen aneblic /
 Sijtz liſtigheer dan der ſlanghen oert /
 Haer liſt ziel en lijf vermoert /
 En trecke daer ſi ſijn verlozen.
- 570 Wilbi met Gode ſijn vercozen /
 Soe biert den ſondach alz te bozen.
 Menſche/ aen terde poent legt merc.
 Doen God maecte en ſciep die werre /
 Beghe die hemel en die aerbe /
- 575 En liet daer inne werden

- Alle dinc na sijnre aert/
Sijn godlijc werc volmaert waert
In .D.A. daghen / en daer na hi nam
Een ruste / alsoet hem bequam /
- 580 En aenden sevendden daghe gheheer
En azebende Onse Here niet meer ;
Die waert van sinen monde openbaer
Ghebenedijt. Du nem waer /
Mensche / hoe ghi eert dien tijt /
- 585 Dien God heeft ghebenedijt.
Ghi en selt te ¹ dien male
Ghenen azebent no quale
Nen dien dach niet liden /
Op dat ghi wilt miden
- 590 Des almachtichs Gods hat.
Salomon die spreect dat
Een snebe hoets veter su /
Dair zoude en ghenuechte es di /
Van een huus vol rijcheiden
- 595 Met jammer en met sericheiden.
Dies sonbaechs saltu daer aen sijn
Dattu der azmer zielen dijn
Azebent booz met goeder raet.
Cote dien God ghesproken haet :
- 600 « Coomt alle die kinder mijn
Die daer houden tgebot mijn /
Ic wille di verquicken. »
Mensche / du saelt di scicken /
Dattu den sondach selt eren /
- 605 En di te Gode keren.

¹ Hs. de.

Alsoe Sinte Thomas ghiet :
 « Die mensche en es van Gode niet /
 Die sinen sondach niet en bewaert /
 En bair aen niet sinen arbeit en spaert.
 610 Wee sijnre leste henebaert ! »

Die vierde plaghe en dat vierde ghebot.

Hoort hoe die vierde plaghe si.
 Daer was veel grote sericheit bi.
 Het quamen so veel honts bliegghen /
 Dat hooz hen moeste neber slegghen
 615 Wilt en tam / ende liden quale /
 En dat aem volc altemale.
 Dier bliegghen wert veel ober al
 Sonder mate en sonder ghetal /
 Haer steken en haer omme bazen
 620 Doebe menech moederbazen ;
 Dan hen en conste hem nymment bewazen.
 Dese honts blieghe heeft honts zede /
 En honts aert es in haer mede.
 De hont lebet als een hont /
 625 Der moeder trouwe waer hem oncont ;
 Hem es die vader unbekint /
 Men selker trouwen es hi blint.
 Dit exempel wil ic gheben
 Hen allen die naden honden leben /
 630 En en achten niet hazen vader /
 Noch haze moeder beyde gader /
 Dan dien si menscheliken sijn ghebozen /
 Die sijn eweliken verlozen /

- En haerz en wert nemmermeer raedt.
635 **D**aer om ons God ghegheben haet
Dit vierde ghebod/ en spreect also :
« **M**ensche/ bu saelt altoos eren hoe
Den vader entie moeder dijn
Met goeden werken waer si sijn/
640 **S**oe verwerfstu ¹ die hulpe mijn. »
Mensche/ hooz en merc aen mi/
Die goede God die hetet di
Dinen vader entijne moeder eren/
Op dat ghi wilt u salicheit meren.
645 **D**ie vadere en die moedere sijn
Die eren sal een ghelijc kijn.
Den eersten vader diemen sal
Metter moeder eren ober al/
Mensche/ daer af sidi ghebozen.
650 **D**ie eren sijn daer toe vercozen
Daer dese mede eren sout.
Dat eerste : en sijn niet alte bout
Jeghen den vader entie moeder dijn/
Stuere rebene laet jeghen hen sijn/
655 **E**erste met woorden en metter daet.
Hoozt wat **S**alomon ghesproken haet :
« **D**ie sinen vader qualiken toespzett
En siere moeder niet en eert/ hem ghebzett
Sire zielen salicheit en wert verlecht ;
660 **W**ant sijn ziele die wert ghebecht
In midben in die donckerheit
Der hellen. **H**oozt wat **L**atoen seyt :
« **D**es vader seggheninghe maken can

¹ Hs. verwelfstu.

- Der kinder huus / daer merket an /
665 En ber moeder bloekende mont
steert omme haer salicheit / ic doet di cont /
Aen der zielen en aen den lebene. »
Die ander eet merct ebene /
Datſ dattu vader en moeder fout
670 Eren / so wert di seker hout
God en die werelt openbaer /
En dyn kinder nemens maer.
Eert vader en moeder / en azeit hen voer /
Soe dat dyn kint aen di nemt spoer
675 Als dije crancheit gaet toe /
Dat dyn kint an di doe alsoe.
Ihesus Sabzacs sone ons leert :
« Die vader en moeder eert
Die wert oec banden kinderen sijn
680 Verbzoubt / datſ dicke woerden aensrijn ;
En roept hi Gode in nobe an /
Onse Here hi hoozt hem dan.
Die derde es / sijn ghehoorzaem
Vader en moeder en onderbaen /
685 En staet te hazen ghebode /
Soe werdi ghebant van Gode /
Dien dinkes ¹ en verghet niet.
Merct wat ons Paulus hier bediet :
« Kinder / ghi sult onderbaen
690 Sijn ulven oudzen ² / sonder waen /
In Gode / want het es recht. »
Du hoozt wat ons seecht slecht

¹ Hs. Die dings.

² Hs. vrienden.

Salomon die wise / die boede :

« Soe wie dat spazzen wil die roede /

695 En te slane niet en haet

Sijn kinder / dat hise haet.

Wie sijn kinder lief heeft /

Hi castijse / die wile hi leeft. »

Daer af hout / mensche / dit ghebot :

700 Eert vader en moeder also di God

Ghebedt. Ghi vader / dwingt u kint /

Die wile si onder u roede sijnt /

Met leren / dat ghise te doechden vint.

Mensche / nu hoozt boozt dat

705 Die ander ghebot en hout dat /

Want ic wilre u in leren

Hoe du dien andzen vader eren

En die andze moeder sout :

Die eert altoes en sijn hen hout.

710 Dien vader en die ¹ moeder dient

Gheestelijc / so sibi Gods bzent.

Die paens die es dese vader /

Die bisscoppe entie legat allegader /

Die dijns gheloben sijn behoeder.

715 En soe es die goede moeder

Dier kerstenheit die sijn bi

In hize eren altoes si.

Coten priesteren Onz Here ² spreckt :

« Hebt mine ghelout en veruert

720 Den mensche / dat heet ic di.

Mincen gheest soe laetic di.

¹ Hs. dien.

² Hs. Heren.

Wien ghi met berouwe sijn sonden vergeeft /
Weet dat hi dan gheen sonde en heeft. »

Daer omme / mensche / volghe mi /

725 Met goeder trouwen radic bi.

Oste papen onpleghelike wazen /

En hen selven niet en bewazen /

Merct haer lere en niet haer leven ;

God heeft hen die macht ghegheben

730 Dat si bi zelen raden wel /

Daer omme een mensche hebben sel

Dooz oghen en hen altoos eren.

« We dinghe wil ic di leren /

Dier ghi moet sijn onderbaen :

735 Dijnre kerken en dinen pzoehiaen.

Ghine selt emmer / wat dijns ghesiet /

Jeghen dinen pzoehiaen striden niet /

Die di tenen vader ghegeven ist /

Noch jeghen die kercke die di krist

740 Tot eenre moeder heeft ghegeven ;

Dien selbi emmer sijn beneben /

Soe mach dijns wel werden raet.

Hoert wat Matheus ghesproken haet :

« Mensche / die di heeft ghewracht /

745 Dien hebt lief dach en nacht /

En eert sijn dienren / waer ghise siet /

En dies en selbi laten niet. »

Dat ander es : « Wilbi Gods knecht

Sijn / soe doet der kerken recht /

750 En en bject niet haer goet ave

. Dat God wil hebben teence gabe.

Salomon spzect dit ghedichte :

- « Mensche / dijn aensichte
Laet v2oe in allen gaben sijn
755 En der Kercken thaze sijn.
Gregorius die spract oec :
« Hi es wel een dommer goet /
Die met wille der Kercken goet
Behout / want hi segghen Gode doet. »
- 760 Ghi selt altoos ghehoozsaem wesen
Dinen p2ochiaen. Wildi ghenesen
Inder zielen / soe ghebinct dat God
Ghehoozsaem was tot inder doot.
God selve dede ons ghehoozsaem cout /
- 765 Hi sprac doo2 eens p2opheten mont :
« Ce wien wil ic die ogghen mine
Taten int openbaer scinen ¹ ?
Tot ngemene anders dan tot dien
Dien ic ghehoozsaem mach sien
- 770 Sinen obersten en gherne hoozt
En v2ochtet mine woozt /
Die comen inden ewighen oert. »
Die derde vader die es goet.
Wel hem die nade ghebode doet /
- 775 Dat hi dien vader ere biedet /
En sijnre lieber moeder miedet
Met bedinghen / der maghet Ma2ien /
Daer die fundazen na scregen /
Die haze ontweiden nacht en dach /
- 780 Want ngement haze voleren en mach.
Dat neemt / mensche / in ulwen sin :
Cen minsten selbi doch hen

¹ Hs. Halen met o. scine.

- Vzen eren altoos bieden /
 Op dat ghi wilt mieden
 785 Die ewelike salicheit.
 Dat eerste dat si di gheseyt :
 Ost ghi wilt staen na ghenaden /
 Soe selbise tuwen huse laden /
 Dat's in u herte / sonder berste.
 790 Vair selbi laden Ihesum kerste.
 Sente Paulus spzert tot ons :
 « Ghi sijn een tempel des Gods Sons /
 En in u woont die Heilighe Gheest. »
 Soe ¹ cleyne mensche / dattuus werts
 795 Dat God in di ghesuset haet /
 Als du met dijnre mesbaet
 Hem van di verdrives
 En viden dubel viltves /
 Soe latene weder snelle
 800 In dijn herten selle /
 En doet als eens een here bede
 Die Gode loet in sijn huus met bede /
 Want hi met innigher herten spzac :
 « Mijn dochter heeft onghemac
 805 En es van zichten zeer bezwaert /
 Vair omme mijn herte / Here / begaert
 Dat Ghi des wilt gheroeken /
 Dat Ghi wijn huus wilt verfoeken /
 Dat mine dochter werde verquict
 810 Die ter boot es ghesickt. »
 Mensche / dat es die ziele dijn
 Die van sunden libet pijn /

¹ Hs. Eoe.

Want si daer af wert onghesont.

    Nu hoorst des propheeten mont.

815 Hi spzert : « Here / hemelsche Vader /
    Heilt mijn ziele / die alle gader
    Van sunden crant es ; die weder herlave /
    Want ic jegghen Di ghesonbicht habe. »
    Dus laet te di den Scepperen dijn

820 Metter lieber moeder sijn /
    Der lieber maghet Mazien /
    Daer die sundazen op lgen.

    Een Helighe spzert met sueten sinne :

    « Verheffe di / mine lziendinne /

825 Mijn scone / ende coemt te mi /
    Die winter es henen / dat segghic di /
    En des regens inde ;
    Dat sijn mine sunden. »

    Dat ander / mensche / verstaet al :

830 Jegghelic ¹ weert van rechte sal /
    Die liebe gaste ghebeden haet /
    Sijn huus van alre blecheit quaet
    Kerne maken en keren ;
    Mensche / wiltu ² dijn ziele gheueren /

835 Soe beecht kerne dijn herten cluse
    En laet van Onsen Here tinen huse.
    Met rouwen suldi te gader striken
    Die sunden die aen di bliken /
    En met diechten werptse van u ;

840 En daer na laet Gode tot u /
    En bestrogt dijn herte

¹ Hs. U ghelijc.

² Hs. witu.

Met rouwen / met boeten en met smerte.

Dijn huus suldi sieren albus /

Het spzeet sinte Jeronimus :

845 « Die siele die moet salich sijn /

Die met goeder ¹ werken schijn

Haer herten regnen alle daghe /

Dat si des te dat behaghe

Gode / die si dair inne neemt.

850 Al selker ² herten mael teemt

Dat si haer bewaer met goeder daet ;

Want si in hair ghehuset haet

Gode / die met stre macht

Hemel en eerde heeft ghemacht.

855 Dat derbe / mensche / wel behout /

Daer du Gode met eeren sout :

Weder ghi thuus sijn ofte op weghen /

Soe suldi selker zeden plegen /

Daert u gegherinc mach ghesien /

860 Dat ghi selt Gode in ³ messen sien :

Het es der zielen een groot ghemac.

Jacob / die patriazke / spzar :

« Gode hebbit ghesien openbaer /

Dan lede te lede nam ⁴ ic sijns waer /

865 Dies es hzoer die siele mijn. »

Het spzeet sinte Augustijn :

« Wij sien hoe suete dat es Crist /

En sine volmaectheit watter ist ;

¹ Hs. goeden.

² Hs. selke.

³ In staat niet in het hs.

⁴ Hs. na.

- Wi sien sijn sterheit openbaer /
870 Wi sien diec Heilighe scuze /
Wi sien na sijnre gherechticheit
Sine volcomene weerdicheit ;
Wi sien des Daders ghemout /
En des Soons wijsheit menich fout /
875 En des Heilichs Gheests meldicheit.
Deser drier namen beelde voysent
Sijn aen enen God ghewant /
Die ' hzoljic ons berant.
Daer omme / mensche / pñnt u te keerne
880 U herte / te gane ter kerken gheerne /
En eert den vaderliken God /
En pñnt u te houdene sijn ghebot /
Dat dat ghi selt vader en moeder eren /
Op dat ghi wilt te Gode keren /
885 En uwer sielen salicheit meren.

Die vijfste plaghe en dat vijfste ghebot.

- D**u hoozt vander vijffter plaghen /
Die ghestiede in dien daghen
Men den lieden met allen.
Men hen was gheballen
890 Ene bitterlike plaghe.
Coninghen / hertoghen en gzaue /
En dat volc al ghemeyne /
Out / jonc / gzoet en clegne /
Beghe kinder en wijs /
895 Gheplaghet mert haze alre lijf ;

¹ Die en Sijn van v. 877 en 878 staan in het hs. onderling verwisseld.

Want aen hen woerden bonden
 Bladeren ende wonden /
 Zweren oppgeblasen /
 Datter lettel ghenasen.

900 Dus leden si ghemeenē noot /
 Datter menich moeste bliuen doot
 Dan hier ghemeenber plaghen groot.

Die bladeren entie wonden
 Die aenden leden woerden bonden /

905 Dat si dus woerden verlozen /
 Bediet den ghemmeliken tozen
 Die uten herten comen /
 Tettel te hazen vromen ;
 Want haer herte zeer zwelt

910 En haer bloet hem verwelt /
 Entie mensche alsoe wert
 Dat hi sire sinnen ontvert.
 Hem wert also verbult die moet /
 Dat hem niet en ruet wat hi doet /

915 En heeft in hem gzoten stozm ;
 Hem es een mensche als een wozm /
 Dien hi ter doot moert /
 En hem in doot sunden goert /
 En doet jeghen Goods woort.

920 Daer jeghen ons die goede God
 Gaf dat bijfite ghebot.
 Hi sprac : « Mensche / hoozt na mi :
 Dan manslacht sae huebt di /
 En doot ngemene metter hant /
 925 En sijt ten wille oec niet bevant /
 Doch en verraedt ngemans leuen :

- Mijn lere laet di zyn beneken /
Hi mach di die ewighe vroude gheben. »
Mensche / in dijn herte nem
- 930 Dit ghebot / en blijf di hem :
Wat dat ghi mydt manslachten /
Die de ziel en lijf versmachten /
En gheeft u gamschap ten hoghen Crist /
Die alles dinghes een rechttere ist.
- 935 Die manslachte sijn sonder blijf :
Deerste es dat tu boots eens lijf /
Vander dijn raet doet den man /
Dat berde dijn ziele boden can.
Die eerste manslachte sulbi mercken /
- 940 Dijn raet en sal ngemene stercken
Te bodene; want die scout es dijn /
Dier sunben moeti deelachtich sijn
Ghelikerwijs / dat si u verant /
Als oft ghijt daet metter hant.
- 945 Daer omme dat recht dit recht begheert /
Dat si sijn gheliker boeten waert /
Die daer begaen ¹ hebben die daet /
Entiere toe hebben ghegheben raet ;
Daer omme / mensche / ne ghene moert
- 950 En maec met dijnre tonghen oert :
Die quade tonghe moert den man /
Maet hazen rade si moerden can.
Petrus beclaghet in sijnre scrift /
Hi seyt : « Des quaets sijn vergift
- 955 Heeft hazen mont alsoe begrepen /
Dat die tonghe es gheslepen

¹ Hs. began.

- Alsoe die slanghe : wanneer si wille
 Steken / soe heeftse senhijns vele.
 Die ander manslacht die es groot /
 960 Die es verbozghen en niet bloet ;
 Dien maect die verbloecte nijt /
 Die de ziele verbzinct / des seker sijn ;
 Die meneghe met nide doot den man /
 Die noyt scout jegghen hem en gheman.
 965 Een herte / dat gemene ander doot /
 Bzinght hem in sunde sonder noot /
 En in gwater mesbaet.
 Daer af Sinte Jan ghescreven haet :
 « Wie dat venijdt den vzeuber sijn /
 970 Dat es den ebenkersten dijn /
 Ghelijct ere manslachte bozwaer. »
 Dat derbe dat es alte zwaer :
 De gzemmeghe rozen manslacht doet /
 Daer menich lieben om laten moet.
 975 Die manslacht metter hant doet
 En verghiet eens anders bloet /
 En nemt hem sijn ghesonde leben /
 Dat hi hem niet en heeft ghegeven ;
 Hi nemt sice zielen hemelrike /
 980 En verdoemt hem ewelike.
 Daer om ons God dit selve ghebidt :
 « Mensche / dune sult doden niet.
 Wie gemene doot / die sal sijn
 Bestaen des gherichtjs mijn /
 985 En hi es be verloozne. »
 Daer om dwingt dinen toozne /
 Mensche / en sachtet dinen moct /

- Eñ merct wat de toozne doet :**
Als ons een leter wel can conden /
990 **Een dier alre quaetste ¹ sonden**
Eg die tozen. Wiene slut toe /
Hi gheeft al sinen libe roc ;
Eñ wie onsluut des tozens vant /
Hi heeft gheswapent sine hant
995 **Herbe saen tot alre mesdaet.**
Hoozt wat een wise ghespoken haet :
« Die quade hi suect te alre tijt
Werre / tozen ende strjft.
Daer omme / mensche / mjt den tozen ;
1000 **Want die dubel heeftse vercozen /**
Eñ treet haer ziele vercozen. »
Weerde mensche / nu merct hoozt :
Die manslachte die de ziele vermoozt
Eg dzielge / merket die.
1005 **Die eerste / segghic di wel wie**
Men die ziele verslaet daze /
Des soe selbi nemen waze :
Een vose raet die moert volbuert /
Daermen die ziele mede ruert /
1010 **Dat si hooz Gode wert verslaghen.**
Alselken raet donghelovighe jaghen /
Entie Joden / entie Heiden /
Die meneghe ziel doen scepden
Danden ewighen leben /
1015 **Eñ die ewighe doot hen gheben.**
Delectianus doet ons cont /
Eñ spreckt : « Mi heeft veel menich hant

¹ *Quaetste* staat niet in het hs.

- Omfeten ende omtreden /
 Entie bose met hozen reden
 1020 Hebben nu ommeringhet mi. »
 Mensche / daer boo? huedt di !
 Opdat ghi wilt die ziele generen /
 Soe moeti u dier liebe weren
 Die anden ghelove wankel sijn /
 1025 En hebt soe vaste die herte dijn
 Dat bi haer raet niet en mach letten /
 Doch bzinghen onder sbubels netten /
 Als die pꝛophete Abacuc sent :
 « Die dubel heest in extrike ghesprent
 1030 Sijn nette en wibe ondaen /
 En dair inne heesti ghebaen
 Der onghelobigher lieben vele /
 Daer hi niet af screyden en wille /
 Hi en trefse inder hellen gzont. »
 1035 Sente Peter doet ons cont :
 « Sijt nuchteren en maket /
 Want die dubel maket
 Alle scande / des sijn gelwes /
 Want hi u wederfakē es /
 1040 En es op u bergzemmet.
 Als een leeu hi bzemmet /
 En suect ochti mochte binden
 Dien hi mochte verflinden
 Met sinen valschen rade /
 1045 Dien hi / bzuerech en spade /
 Met sinen boden sendt /
 Dat hi van Gode went
 Meneghe ziel inder hellen pijn /

Die daer moet eweliken in sijn.

1050 Du domme mensche / hier merket an :

Die andze manslacht boden can
Die ziele / ewelike verlozen van Gode /
Die trect de dubel tinen ghebode
Om haer valsche lere /

1055 Daer si emmermere

Dan haerre leren bzincken /
Daer hen die dubels scincken
An die ewelike bzonst /
Daer treese inne haer quade const.

1060 Meestren en lereren sijn

Ghebazen in die helsche pijn /
Daer si selker leren woonden ¹ by /
Die daer valsch gheheten si.
Welk mensche die dode hebbe ² weert /

1065 Den dubel hi te hulpen gheert /

Die bi hem dan blibet /
En aen hem also berlibet
Dat hi een dubel heten moet.

Gregorius ons cont doet :

1070 « Wee hem die den anderen tgen

Te sunden / daer si Gode met blien
Met hazen valschen leren /
En hen selben van Hem keren /
En sijn in haze quaetheit

1075 Esdubels dienste sijn bereyt :

Hoe si van aerde niet dubele en sijn /
Daer dubelike werke doen aenschijn /

¹ H. vonden.

² Hs. de wille hebben.

Datſi ſijn dubele openbaer.

God ſpꝛac : « Du ſalt blien boꝛmaer ¹

- 1080 Der valscher pꝛoꝛpheten daet /
 Die tot u comen in ſamꝝ ghemact /
 En ſijn doch binnen wolvelijn :
 Ghi kintſe aen haer werke ſchijn. »
 Dat derbe merc / du dommer goet /
- 1085 Dat die ziele bobet oet /
 Dat es die die in sunden legghet
 En den anderen quaet teken ghevet /
 En dien bzinght in sonden.
 Boꝛmaer wil ic dien conden /
- 1090 Dat hi bes gheenꝝ mesdaet
 Op hem neemt / dat verstaet.
 Daer omme / mensche / nem bes waze /
 Ofstu di heesꝝ versundet zwaze /
 Die wile du inden sunden lebesꝝ /
- 1095 Dattu ne gheen hose beelde en gevesꝝ.
 Judaes Chadeusꝝ mont
 Doet herbe clagelike ront /
 Hi spꝛect : « Ach du / der sunden kint /
 En een beelde ² der quaetheit blint /
- 1100 Du verwerfꝝ ³ bair met die ewicheit /
 Die alre pinen pine dꝛept /
 En die ewelike doot /
 Daer meneghe ziele libet noot. »
 En gheest gheen beelde en bliet bien
- 1105 Daermen quaet beelde aen mach sien

¹ Hs. Du salt openbaer. *Vlien* onthreckt.

² Hs. blinde.

³ Hs. suweers.

Der sunden en der mesdaet. »

Hoozt wat een leraze ghesproken haet :

« Ghi selt u alle wel bewazen
Dooz hen die inder werelt vazen

1110 Onkersteleer in haer leben. »

Een Heilige heeft ons sijn lere gegheben

En spreckt : « Du selt den bosen blien /

En u van sinen werken tven /

Soe dat ghi sijt van sunden vzi /

1115 En in Gods vrecht altoos si

Dijn vroude / soe dat dijn ghebanc

Van hem ngen sal hebben wanc. »

Die wise Salomon ons gebiedt :

« Mensche / en laet di lusten niet

1120 Der quader lieben straten /

En dat di uter maten

Niet haer quade wech en behaghet. »

Hoozt wat Haganas saghet :

« Du werts metten heilighen man /

1125 Mensche / heilich / dinct daer an /

En met hem die gheen scout en haet

Blijf di onsculdich alre daet /

En metten weerden wertsu weert. »

Die oer dien te gheselle gheert /

1130 Die es een verkeert goet :

Die moet hem van verkeren oer /

En vzingt die ziele in gvoter noot

En in die ewelike boot.

Die mansacht God ons sus verboet.

Die seste plaghe en̄ dat seste ghebot.

- 1135 **D**ie seste plaghe die ghesrach /
 Die was datmen inden lande sach
 Een ghemeynlike sterben /
 Daer af moesten verberben
 Herbe vele der creaturen ;
- 1140 **D**ant dair en mochte nyment gheburen.
 Daer was een jammerlike noot /
 Dat die viel ghemeynlike doot /
 En̄ daer die sonne die cozzen besceen /
 Soe wert die lucht soe onreen /
- 1145 **D**ie vanden vulen ase dzanc /
 En̄ een also vule bettere ¹ stanc /
 Datse veel volc te sterben dwanc.
 Dat volc dat inder plaghen staçf /
 En̄ vanden stancke daer verbaçf
- 1150 **O**nder den ghemeynen lieden /
 Die selve wil ic u bedieden.
 Dat sijn die in die sunden sneben ²
 En̄ oncuuscheleke leben.
 Haer sunden booz Gode sincken /
- 1155 **D**atter menech om moet sincken
 In der ³ hellen ewicheit.
 Den jonghen lieden es dit gheseyt /
 Den mannen en̄ den wiben /
 Dien die oncuuscheit dziben /

¹ Hs. vulen betteren.² Hs. sterven.³ Der staat niet in het hs.

- 1160 En leben in bees ghelike/
En sterben veelijc bes ghelijc
In hazen inde. Wee hen ! wee /
Dat si ye tozden lut haer ee !
Daet om ons die wel suete God
- 1165 Gaf dit feste ghebod.
Hi sprac : « Wilsche / dune salt nicht
Hebben der oncuuscheit plicht.
Oyt dattu wilt dijn ziele ghenesen /
Soe saltu emmer ewech wesen ;
- 1170 Want ewicheit hoghe es wtghelesen. »
Wilsche / nu hout dit ghebod /
Dattu die hooch gheloofde God
Ghegeven heest te houden.
Dit sel di effene vouden
- 1175 Onder dijn herten bozst.
En laet di ghene quade loft
Szinghen totter oncuuscheit /
Dien God een ewech haten dzeyt.
Die ewicheit die es Gode weert.
- 1180 Welc mensche ganfer ewicheit geert /
Die sal meercken ebene
Dzie dinc / die cuuschen ebene
Sijn bevolen : ostu wilt sijn
Ewich / soe doe ic di in schijn
- 1185 Dattuse ¹ houtz met herten sijn.
Dat eerste es dattu lude no stille
Di niet en keers te quaden wille.
Een quact wille en niet volbzacht /
En doch te quader daet ghebacht /

¹ Hs. Dattise.

- 1190 Die wille die hoofsonden plecht.
 Sente Augustinus sprecht/
 Dat der joncfrouwen doen
 Sonder ewich leven niet en bzoemt.
 Wie dat ghebachte oncuusche hact
- 1195 En die begeerte ter mesdaet/
 Daer es die cuuscheit cleyne gang.
 Welke joncfrouwe cuuschelike den crang
 Der ewicheit regnlicke wille bzaghen/
 Die sal quade ghebachte versaghen;
- 1200 Want vanden ghebachte dicke coemt
 Een quade lust die niet en bzoemt.
 Na quaden wille men dicke begaet
 Geerne een quade mesdaet.
 Seneca leert ons in sijn spreken :
- 1205 « Een herte in quaden lust ontfeken/
 Een funde daer sciene af spuut. »
 Almen den quaden wille ontsluit/
 En dan die funde es volbzacht/
 Soe heeft si daer sciene ghemzacht
- 1210 Der zielen die doot der ewicheit.
 Asidozus / die heilighe / segt :
 « En volghe ¹ niet dijns ghebachten raet/
 Want dat is en mach niet sijn
 Oncuusche / dat ghebachte dijn
- 1215 En si oncuusche woorden ere ;
 Dat bleesch en mach nemmermere
 Anders dan also wille die moet.
 Cleyne ghebachte en goet
 Maect den mensche van sonden bzh /

¹ Hs. volghdi.

- 1220 En moent haer mede Gode by;
En haer bi een ghedachte quaet
Dat es seker der sunden raet/
Wantet doet quade werke ¹ aenschijn.
Het spzect Sinte Augustijn :
- 1225 « Ic was ghebonden in enen vant /
Die mi was yseren berant /
En was mi doch een vzeemt ghevant.
My was / leger ! dat wel cont
Dattet was die wille mijn
- 1230 Die hante was en yserijn /
Die mi ten sunden wilde tyen. »
Wie na dit leven Gode wil sien /
Die sal quade ghedachten blien.
Du merke / mensche / dat ander deel /
- 1235 Datti beneemt dijnce zielen heel
En versundicht bi dijn leven.
Dijf sinne soe sijn di ghegeben
Dan Gode / die ghi selt bewazen /
Wilbi cuuscheliken volbazen.
- 1240 Die bibe wil ic bi doen bekennen /
Dat ghise moet te dat versinnen.
Dierste dat es u ghesichte :
Dat suldi effen en ghedichte
Te cuuschen dinghen altoos houden /
- 1245 Soe sal God selve dijns wouden.
Sinte Matheus spzect hier van :
« Het si wijsf oste man /
Die ghaerne aenscrouwen
Het om haer lost te vernuwen /

¹ Hs. quaden werken.

- 1250 **Werden oncuusch in dat togghen**
Dooz die beynsteren haerre ¹ ogghen /
Eñ dair af coomt der zielen gercyt
Die ewighe doot. » David seyt :
« Dooz die beynsteren onser sinne /
- 1255 **Tonsen groten onghelwinne /**
Ez ons comen die ewighe doot. »
Het claghet oec dese noot
Asanas / die here bzh :
« Mijn ogghen hebben beroest mi
- 1260 **Mier zielen / eñ ghebacht in leyt. »**
Die goede Sente Lucas seyt :
« Wie een wijs siet met ² beggheren /
Der cuusheit sijn moet hi ontberren /
Want hi inder herten sijn
- 1265 **Haers sculdich es. » Sente Augustijn**
Hi spzect : « Dat en es dñn oerber niet /
Dattu dat emmer aneziet
Dat bi te begeerne niet en beteemt. »
Dat beggheren die cuusheit so vencent /
- 1270 **Eñ dat comt dooz sijn ghesichte.**
Mensche / bu en salt niet lichte
Dijn ogghen ten sunden keren /
Oydat ghi wilt u salicheit meren ;
Daer omme laet die ogghen dñn
- 1275 **Cuusche met dinen libe sijn /**
Soe wert bi der inge sijn.
Die ander sin es dat hozen.
Des cuusheit men oec mach testozen /

¹ Hs. hare.² Met staat niet in het hs.

- Die gheerne hoozt oncuusche woozt /
1280 Dat es der zielen ene moert /
Of gheerne hoozt oncuuschen sanc /
Of pipen / tanbusen en suazen clanc /
Daer wilde herten ghenuechte in rapen /
Het sijn leke ofte papen /
- 1285 Moncken / nonnen / meechden of wijf ;
Die dese hanteert / haer cuusche lijf
Oncuusche banden hozen weert /
En rechter cuuscheit si ontbeert /
En en heeft van Gode nemmeer lof.
- 1290 Daer omme spreect die gode Top :
« Die domme minnen suazen spel /
En hebben lief der tambuzen vel /
Dese bzinghen inder sunden stricke /
En in enen ogheblicke
- 1295 Wallen si inder hellen gont.
Salomon die doet ons cont /
Dat lachen hier dat wert ghebercht
In een let dat niet en verblecht /
En wert wenen en ginen.
- 1300 Die brouden die hier inden libe seinen
Hinderen vele der bzalicheit /
Die inden hemel es beregt.
Gregorius die spzert dat
Der werelt broude es met Gode gehat :
- 1305 Een ewich leet volghet haer mede /
Niemen en mach na hazen trede
Broude hier op aerde bziwen /
En bi Gode daer boven bliwen.
Daer omme / mensche / wiltu wesen

- 1310 Ganselijc cuusch totberlesen /
 Soe selbi laten die ozen dijn
 Ewech met uwen libe sijn /
 Soe berwerfbi bes hemels sijn.
 Die berde sin die es ghenant
- 1315 De smaect / dat si u berant.
 Mensche / siet hoe ghi dien bewaert /
 Dat ghi cuuscheliken daer in waert.
 Sinte Mathijs spzeect : « Sijt gewes /
 Welc mensche die niet ghemaet en es
- 1320 Men eten en oer aen dzincken /
 En laet sine tonghe sincken
 Dat si besonbercht sinen mont
 Met quaden woorden talre stont /
 So wert sijnre cuuscheit cranç
- 1325 Verscoert en nyegherinc gans. »
 Weet wel battie oncuuscheit
 Den dubel den spiegel booz dzeyt :
 Daer omme spzect God : « Mensche / nem waer
 Dat dijn lichaem niet en werde gaer
- 1330 Bezwaert in oberate /
 En dat ghi in obermate
 Niet den dzanc en volghet naer. »
 Sinte Paulwels hi spzect daer :
 « Ic seght u met gzemmen /
- 1335 Met suete bernender stemmen /
 Dat dat Gods biande sijn en verlozen /
 Die hazen buuc hebben vercozen
 Ter leckernien talte tijt /
 En altoes in obermaten licht. »
- 1340 Daer omme Heremias

Herde jammerlike claghet bas.

Hi spzect : « Die na haje luste

Willen leben/ op aerden ruste

Eñ met overmaten haers lÿfs plegghen/

1345 Die sijn verdoelt eñ wt den weghen/

Die ons te ghenaden wisen.

Die goeder ghetruwer spisen

Hebben hier haer lÿf ghetoghen/

Die sijn/ legder ! seer bedrogghen ;

1350 Want die menschen/ bes sÿt gewes/

Wigghen inder sunden mes.

Wie also sijn mondes plegghet/

Oncuuschheit es hen aen ghesegghet :

Daer omme/ mensche/ selbi sijn

1355 Cuusch metten monde dÿn.

Soe sal Mazia u troesterse sijn.

Den vierden sin merct ober al/

Die es dat rieken/ datmen sal

Behueden eñ vemaizen male/

1360 Willen wi bliken sonder quale

Dan oncuuschchen vzoeken/

Dan sueticheiden bes roken/

Die suete inden nase want

Eñ dat herte al dooz sant/

1365 Daer af een loft in rozter stont

Ander herten vloegghÿ wert cont/

Dat haer de sunden verwecken mach

Deel lichste/ dat die ewighe slach

Der zielen wert eñ een onghemar.

1370 Daer omme God met toozne spzac

Metten pzoophete Ezerhiel :

- « Siet die kinder van Israÿel
Hebben dat rÿs der mesbaet /
Die sueticheit hen int herte gaet /
1375 En hebben die roken in hen ghehouden.
In toozne wil ict houden /
En in toozne dat ict doe /
Mÿn oghe wil ic luken toe /
Soe dat ic hen ghebe te lone
1380 Dat ic haerre nemmeer en scone /
Doch en ghewenne nemmer den moct /
Die mi ober hen ontfermen doet.
En wanner haer jammerlike roep
Te minen ozen comet toe
1385 Met hazen clagheliken screpen /
En si op mi willen igen /
Soe sal ic mÿnre ozen boze
Soe vaste sluten / dat daer boze
Diet ghecomen en mach dat hazen. »
1390 Mensche / ic segghe di te bozen /
Wilbi volghen der cuuscheyt /
Doermaer si di dat gheseyt /
Dattu salt laten dat rieken bÿn
Cuusche met dinen libe sÿn ;
1395 Daer met blicdi der dubelen pijn.
Die bÿste sin die es ghenant
Dat gheboelen / si di berant.
Dat ghi den sin selt wel bewazen.
Opdat ghi in cuuscheiden wilt bolvazen /
1400 Soe mÿt twerehande daet /
Die der oncuuscheit gheben raet.
Dat af spzect Lucas / sÿt gelwes :

- « Welc mensche die gherleet es
In saecht rikeljck ghewant /
1405 Ce bozsten hebben hen die ghewant /
Datmense biden coninghen leyt.
Hoozt mensche / hoe God van hen seyt :
Hi spzert : « Si selen bi coninghen sijn /
Maer niet inden rike mijn. »
1410 Daer omme Sente Bernaert
Spzert : « Mensche / waer hen der vaert !
Doen God dooz bi wert ghebozen /
Quaede boeke hadji vercozen /
Segde te wendelen en te ghewaden /
1415 Daer segghen sidi met pellen gheladen ;
Purpere / scaerlaken / haubekine /
Daer af sijn hier die clebere dine.
Cristus leet boz bi gzoet azmoede /
En ghi sijn rike van gzoten goede.
1420 Ihesus in eenre crebden lach /
Daer in hi gheenre hoerden en plach /
En di es een rikeljck bedde bereyt
Om ruste en om ghemackelicheit.
Cristus quam dienen op eertrike /
1425 Ghine doet niet / mensche / dies gelike :
Ghi wilt datmen diene di /
U moet in hoerden si /
Die ¹ u in quaetheiden verwert.
Ihesus / Spzacs sone / spzert :
1430 « Dat beggin der uterlicheit
Heeft den mensche scier verlegbt
Dat hi van Gode keret hem /

¹ Hs. Dien.

- Want alre sunden een begghen
Es uterlicheyt. Nu merct dat /
- 1435 **A**stobozus die spzert dat :
« Ghelijc der hoerberden es
Uterlicheyt / des sijn gewes /
Ende es coninghinne
En moeder alre begghinne ;
- 1440 **W**ant een yghelijc uterler moet
Met uterlicheiden sunde doet.
Daer om / mensche / huedt bi /
Dat uterlicheyt u niet en sy ;
Want die uterlicheit dicke so verhaet
- 1445 **D**at tghhevoelen oncunscly waert.
Dat ander dat si u ygherundercht /
Dat oec tghhevoelen seer vesundercht /
Dat es wie yet ¹ der lost aenruert
Dat hem ten quaden wille buert /
- 1450 **D**at hi verweruet Gods hat.
Salomon die spzert dat :
« Hoe mach een mensche des biers schijn
Verberghen inden scoete sijn /
Dat sine cleber en sine ghewant
- 1455 **M**iet vanden biere en werde verbaent ?
Ochte wie mach onghescoeyt
Ghegaen doo? een heete gloeyt /
Soe dat sine voeten sciene
Miet en verberren vanden biere ? »
- 1460 **A**lbus en machmen / dit verstaet /
Sonder sunde ende mesdaet
Miet aenrueren een bzeemt wijsf.

¹ Hs. yt.

- Die met begberten aenruert haer lijf/
Die en mach niet regne bliuen /
1465 Hi en moet funde byiben /
Want hi wiert in loste ontfonct.
Daer af dooz Hagas mont
Onse Here spzect : « Of ghi u handen
Beyde in funde en in scanden
1470 Daer helpe na mi sendet /
Soe wiert van u omghewendet ¹
Mijn claer aenschijn / dat besiet/
En u en wiert mier hulpen niet.
Van uter beden die ghi gheert
1475 Wen mi / hier blijfbi ongheweert /
Om dat u herte es verbult
Met sunden en met quader scult ;
Daer omme laet dat gheboelen dijn
Cuusche met dinen libe sijn /
1480 Soe ghewinstu des hemels schijn. »
Menschje / hoozt en merket ² dat /
Dat berde suldi verstaen dat :
En laet di dinen sin niet gheben raet /
Dat ghi volbuert die mesdaet
1485 Der oncuuscheit / die di versinct
Daer henen / daer nemmer ³ dijn en gedinct
Die suete God / die waze Crist /
Die wile hi Here inden hemel ist.
Daer omme / menschje / di bewaze /
1490 Sijt cuusch met dinen libe en claze /

¹ Hs. Onghewendet.

² Hs. meket.

³ Hs. daer men nemmer.

- Oftu wilſ hebben te Gode recht.
 Hoozt wat Sinte Paulwels ſprecht :
 « En wetti niet dat ghi ſijt gheleedt
 Da Gods lede / die ghesmeet
- 1495 Hooz u aenden cruce waert ?
 Ghi verkeert hier uwen aert /
 En maect dat godlike iſſ
 Kecht als een ghemegn wiſſ. »
 Menſche / bewaer ¹ die ziele dijn /
- 1500 En laet dijn iſſ altoos cuuſch ſijn.
 Hoozt wat Gregozius ons verbiet :
 « Op aertrike en es azghers niet
 Van dat een menſch ſinen gheeft
 Den bubel met ſijnze volkeſt /
- 1505 Hem boven Gode laet verwinnen ;
 Niet azghers en machmen binnen
 Noch quader dinc men nie en vzeesſch /
 Van die hier haer crancke bleesſch
 Den bubel albus verwinnen laten /
- 1510 En bliſben ewelike verwaten /
 En ballen hier in ſunden ſuſ. »
 Daer omme ſprect Sinte Hieronimus :
 « Cozt es die luſt der oncuuſcheit /
 Daer af jammer ende leyt
- 1515 Den menſche eweliken bliſbet.
 Dien die oncuuſcheit dzibet /
 En hout der dieper hellen zee /
 Wee hem / wee ! en emmermeer wee
 Dien die dan dat inde heeft /
- 1520 En hier oncuuſcheliken heeft gheleect /

¹ Hs. bewaert.

En sijn leben hier inde neemt ! »
 Daer omme cuuscheit wel betreemt
 Beghe den wiuen en oec den man.
 Daer omme / minsche / dinct hier an /
 1525 En hout vast dit ghebot /
 Dat ons ghebood die goede God /
 En en volghet niet der oncuuscheit /
 En treet an di dat cuusche cleyt /
 Soe es u hemelrike bereyt.

Die sevende plaghe en dat sevende ghebot.

1530 **D**ie sevende plaghe jammeres plach /
 Want blixem en menesch donreslach
 Uten dzeuben wolken quam /
 Dat meneghen mensche tieven nam.
 Die wint en oec die haghel scaep
 1535 Sloech neber trozen ende werp
 Opten velde ober al.
 Dies hongheres noot en was niet smal /
 Daer af die werelt vele verbaef.
 Een deel des volcs van hongher staef /
 1540 Een deel dat ongheweder sloech /
 Soe dat die reghen henen dzoech
 Met siere bloet liede ghenoech.
 Die haghel / die donre en die blicke /
 Die dat cozen / seone en dicke /
 1545 Verdozen opten velde daer /
 En dat ongheweberte zwaer
 Wil ic den dubeien bedieuen ;
 Want si vele liede mieden

- Dat si hem dienen te lieve.
- 1550 Afzekerē / persemeers en diebe /
Alle in des duvels dienste si leven /
Daer jeghen heeft ons God ghegeven
Int selvende ghebot die leere sijn :
Albus liet hi ons in schijn.
- 1555 Hi sprac : • Menschē / huede dich
Dooz dieste / en nyemene af en bzicht
Sijn goet met valschen listē.
Sijt dinen ebencristen
Ghetrouwe / en niet en steel :
- 1560 Die stelt / hi sundicht alte vele /
En hi es des duvels gheheel. •
Menschē / nu hout dit ghebot /
Dat u die edele goede God
Ghegeven heeft te houden /
- 1565 Dit suldi effene houden
In dijn herte en merken dat.
Wilbi miden Gods hat /
Soe sijn ghetrouwe en gherecht /
Daer mede werbi sijn knecht ;
- 1570 En steelt nyement sijn have
Met valscher list / en bzett nyemen ave /
Men beertter omme inder hellen pijn.
Dzierlege dieve sijn
Die verliesen Gods aenschijn.
- 1575 Dien eersten doe ic di becant /
Die es een ghemeyn dief ghenant.
Die sijn ebenkersten sijn goet stelt /
En die dieste dieffte verhelt /
Die es een onghetrouwe man /

- 1580 Eñ hi eš in Godš van.
Daer af een wise ghesproken haect :
« Het eš ene grote mesdaect
Die den anderen steelt sijn goet /
Do dat hi sinen gierighen moet
1585 Verbult eñ wert een dief /
Eñ hem tier sunden eš soe lief. »
Begrijptmen metter dieften snel /
Soe sal hi .iij. vout alsoe veel
Goeds voo dat diefste gheuen /
1590 Op dat hi versten wilt sijn leben ;
Alle sinen huusraet
Gheesti voo sinen mesdaect /
Eñ daertoe sijne eren cranš
En ¹ behout hi nemmer ganš ;
1595 Daer toe moeti hem sijnš namen
Ditwile scandelike scamen.
Daer omme onš Salomon bediet :
« Op ertrike en eš edelre niet
Dan een goet name si /
1600 Die eš van allen wandelen vzi ;
Hi eš beter veel dan goet. »
Menschē / nem in dinen moet
Dattu ghetroouweliken lebes /
Eñ niet na valschen goede strebes /
1605 Datti treet inder hellen gont.
Hoozt wat onš Seneca doet cont :
« Wee hem die hem in sunden strict /
Want hi voo Gode legghet berstict /
Eñ die mesdaect si can

¹ Hs. Eñ.

- 1610 **V**acu den onghetrouwen man ;
Want si helpt hem inder noot
Cot cenre onghetrouwer doot /
En als die volcyndt wert /
Der hovinghe Gods hi al ontvert ;
- 1615 **W**ant inder hellen en es gheen troest.
Wie dair af wil sijn verloest /
Met trouwen mihdt hi wel dien roest. »
Mensche / nu hoozt den anderen dief /
Dieu es te valschen gheswinne lief /
- 1620 **D**ie steelt en latet den lieben sien /
Hi en can hem der dieften niet ontien ;
Want hi dief / des sijnt gewes /
Cer werelt openbaer es.
Dat sijn ¹ die comenscapse plegghen
- 1625 **E**n valsche like meten en weghen /
En sus den lieben bzeken ave
Beyde haer goet en haer have /
En hebben dair omme Gods hat.
Salomon die spreect dat :
- 1630 « **E**en valsche waghe die es / int waer /
Dooz Gode herbe ommaze /
En rechte mate en recht goet
Dat es sijn wille en sijn moet. »
Het spreect Sinte Augustijn :
- 1635 « **H**ets beter datmen bzincke wijn
En ete vleesch / dan dat een man
Sinen ebenkersten eten can
Met sinen valschen baden /
Csinen verliese en tsinen scaden. »

¹ Hs. si.

- 1640 Daer omme / mensche / si u ghesaccht /
Dat God metten p̄zopheten claecht
Herbe clagheliken desen noot.
Hi sp̄cct : « Wee dien die booz b̄zoot
Mijn ām volc hier eten ! »
- 1645 Dat sijn die ghene die meten
Hazen coep met valschen maten hen /
Die steelt valschelike ghetwen /
En̄ wie een valsch̄ ghetwerchte haet
Die es̄ een dief / dat verstaet /
- 1650 Want hi doet diefs̄ mes̄baet.
Den verden dief / dien merket al /
Noch āggher men dien houden sal
Van enen dien dat āmoet
Dwinghet dat hi quaet doet.
- 1655 Ic megne nu hier den riken /
Diemen ghestedelike
Met diensten moet onderdanich sijn /
Die dienres̄ loen en̄ haer pijn /
En̄ hazen herden aerbeyt /
- 1660 Dien si verbienen met bitterheyt.
Weet dat si in ḡzoten sunden sneven
Die hem den loen / dien si hen souden gheven /
Afs̄zeken en̄ houden boze /
Daer in ic ḡzote b̄zifte sp̄oze.
- 1665 Sente Jacob doet desen toon :
« Siet / rijk mensche / d̄jnre dienren loen
Koept opti / du hebste se bedrogghen /
Haer roep es̄ te berghe gheulogghen
Booz Gode in sinen maestaet /

- 1670 Die ¹ den roep ontfanghen haect
 In sijn oze der Godheit. »
 Du rike mensche / di si gheseyt :
 Die claghe / die de arme doet
 Met vloeken / die en wert di nemmer goet /
- 1675 Op dat ghi den bloet hebt verdient.
 Ihesus / Subzar sone / spreckt : « Dient /
 Die arme dienen die di vloeken /
 En bitterlike soeken
 Gods wazake niet haze claghe /
- 1680 Bozwaer / mensche / ic di saghe
 Dat haer claghe ghehoort wert bozwaer
 Vooz Gode / dien alle dinc es claer /
 Daer dine ziele bloet vooz staet. »
 Daer omme Job ghesproken haet :
- 1685 « Een ghelijc dienre die es weert
 Sijnz loonz ; wiene hem tonthoudene geert /
 Hi behoudt eweliken Gods hat. »
 Sente Tobias segde dat /
 En leerde alduz sinen sone :
- 1690 « Liebe kind / huedt di van dien boene /
 Dat dijnz dienres loon bi di
 Niet en biste. Daer om volghet mi. »
 En daer om / mensche / dit ghebot
 Hout / dat die goedertieren God
- 1695 Onz herst ghegeven openbaere /
 En neemt der edelre trouwen waze /
 Soe verwerf di der inghelen scaze.

¹ Dien.

Die achtenste plaghe en dat achtenste ghebot.

- D**ie achtenste plaghe hooz een ughelike :
 Dat lant wert vol ghemeenlike
 1700 Kieberen en speltjanen mede /
 Soe datment lant telker stede
 Vol van dien ghewoonten sach ;
 Ha / si bedecten den dach /
 En wat den onghewederte ober was
 1705 Bieven / maest vuzichte ofte gzas /
 Dat verteerden si al vozwaer :
 Die vome wozen loves vaer /
 Si maecten een jammerlike jaer.
 Die kieberen die der vomen ghemaet
 1710 Verteerden en dat saet /
 Beyde gherrude en gzas /
 Dat den onghewederte was
 Overbleven telker banen /
 Dat aten op die speltjanen /
 1715 Die ghelike ic meneghen man /
 Die valschelike siet enen anderen an
 Met hulpen der quader rechteren /
 Die te rechte souden slechteren
 Sijn jeghen ongherechtheit.
 1720 Nu es dat recht hem / leyder ! leyt
 Om haer snode ghewen !
 Dus helpen die vozspaken hen /
 Die valscher ozdelen nemen waer /
 En obertugghen den gherechte daer
 1725 Met hazen valschen bzoeghenen /

En niet ghebiseerden lofhennen.

Daeromme ons die wel suete God

Gaf dit achtenste ghebot.

Hi sprac : « Mensche / niet en liech /

1730 Noch en gheest gheen valsch ghetuuch /

Hout u aen die gherechticheit /

Onrecht laet u wesen seyt /

Soe waert u mijn rike bereyt. »

Nu hoozt / mensche / dit ghebot /

1735 Dat ons gaf die suete God /

Te houdene emmermere /

Dit was sine here :

Mensche / wacht dattu niet en liech /

Noch valsch en tuucht no en bedziech /

1740 Die suete God heeft ons hier bi

Ghegheven goeder leren dzi.

Dat eerste / dat merct ober al /

Niemen valschelike tughen en sal

Nemmermeer op niemens leven.

1745 Dit ghebot heesti ons ghegheben /

En jeghen des ghebodes cracht

Es een quade meester cracht /

Daer die hoozspake mede voert gaen /

En niet den richte bi en staen.

1750 Si spreken daer / si spreken heer /

Haer rebene blechten si int weer /

Cot dat si dat ozbel venden /

Daer si mede verwenden

Een rebene die gherecht was.

1755 Hooz ozbel overtughet dat /

- Dat menech moet sijn lijf opgheden.
Dus ghenereu si haer leven /
En sincken haer ziele met hare kunst
In die ewelike bunsst.
- 1760 Daer omme haer valsche leven es
Ghetijc den spelthanen / des zijt gewes /
Alsoe Hsapaas ons doet aensrijn.
Hi spzert : « Dese landes liede sijn
Ghetwozden alse spzinchanen /
- 1765 Die al die werelt verteren wanen ;
Haerre es soe veel overal /
Dat si sijn sonder ghetal.
Die goede God es hen oncont ;
Soe wec hem / wie hem sinen mont
- 1770 Taet van Gode wisen !
Die kunst en es niet te puzen /
Si werst siere zielen der hellen gloet /
Sijn valsche spzeken dat hi doet
En tuucht op enen gherechten man /
- 1775 Dat hi wert Gods en eren van /
Dat maect siere tonghen oert.
Die tonghe bzengt toe menech moert ;
Soe wec hem diense es ghehat !
Salomon die seghet dat :
- 1780 « Die macht es der tonghen ghegeven /
Dat si die doot heeft en dat leuen. »
Sus heeftsi totten begden plecht.
Wie dat ganseliken spzecht
Dat hem wel bozwaer es cont /
- 1785 Dat es een recht rechtere / si u cont.
Die oec valscheeliken liecht /

- En overtuucht en bedriecht /
 Dien doet dat Hysagag cont :
 Die werben verdoemt inder hellen gont /
 1790 En God keert van hen sijn aensichte.
 Die vooz den gherichste
 Den onsculdighen belleght /
 En valscheitlic op hem tuucht /
 Weet dat seker en bozwaer /
 1795 Dat hi hem selven verdoemt daer.
 Daer om / mensche / raedic di /
 Dat in dijn herte altoos si
 Dat recht na dijne macht /
 En keert onrecht na dijne cracht /
 1800 Soe es u hemelrike gheacht.
 Mensche / di si dat ander cont /
 Daer met du inder hellen gont
 Dijn azme ziele sinckes /
 En eweliken verbzinckes :
 1805 Dat es / als ghi te claghene gaet
 En vooz den gherechte staet /
 Op dien dat dan dijn claghe leyt
 Dzaechdi soe grote ngbicheit /
 Dat ghi met alle der herten dijn
 1810 Wilt nemen der eren sijn /
 En pjjnt daer nae sere
 Hem te nemene goet en ere /
 En bzinght valsch ghetuuch op hen /
 Die alle moeten metti hen
 1815 Toten ewighen biere /
 Daer u ghenade es biere.
 Het spreect Sinte Augustijn :

- « Wie jegghen den ebenkersten sijn
 Een valsch ghetuuch bueret /
- 1820 Deel grote sunde hi rueret /
 Hi es die staf die daer verleyt
 Sijn ziele in die ewighe bitterheyt;
 Sijn tonghe ghelijct ¹ den scapen strale /
 Dat den menegghen doet quale /
- 1825 Si es als een gheslepen zmeert. »
 Wee hem die daer met voozt vaert!
 Dat hi eens ere versnidet
 Vooz dat hine nibet /
 En trouwe aen hem vzeert!
- 1830 Daer omme Sente Jacob spzert :
 « Eens menschen ² tonghe/ des sijn gewes /
 Niet azghere op aertrike en es /
 En falschste dinc oet sekerlike
 Datmen bindt op aertrike. »
- 1835 Met haer loben wi alre meest
 Den Vader / den Sone / den Heiligen Gheest /
 En metter tongghen verdoemen wi sere
 Die liebe die God / Onse Here /
 Na sinen beelde heeft ghewzacht /
- 1840 Alsoet sijn godheit heeft verbarcht;
 Want int den monde blieten can
 Die salicheyt en die ewighe van.
 Die hem te loghene spannet /
 Hem selven hi verbannet;
- 1845 Want loghene es ene mesdact
 Die libe en ziele evel heract;

¹ Hs. ghelijc.² Hs. Een valsche.

- Want die lofhene ere can saluben /
 En des menschen ziel verhaluen.
 Si belt oec enen regnen naem.
- 1850 God entie liebe sijn hem gzaem
 En hazen valschen listen.
 Hoben / Hebbenen en Cristen
 Pzagghen alle lofheneren hat.
 Salomoen die spzert dat :
- 1855 « Wieß mont der lofhenen nemt waze /
 Hi doot sijn ziele openbaer. »
 Sente Paulwels heet ons mede
 Dooztgaen met gherectichebe /
 En die lofhenen van ons dziben /
- 1860 En vider waerheit bliuen.
 Een gghelijc mensche die doet aenschijn
 Waerheit den ebenkersten sijn.
 Die heilighe man Hsibozus /
 In sijnre leren spzert hi sus :
- 1865 « Die lofheneren maken dat /
 Dat si verbienen Gods hat /
 En ongonst vander werelt openbaer ;
 En op dat si yet segghen waze /
 Datmen hen niet ghesloten en wele.
- 1870 Die ander waerheit want te vele /
 Dats een gzote mesdaet. »
 Daer om David ghesproken haet :
- 1875 « God Here / Ghi wilt alle die
 Verliesen die opter werelt hier
 Tiegghen ende dziegghen. »
 Dulwt ! si moeten ngegghen
 Dooz des bubels gherectichte.

- Die metter waerheit plechte
En dozben niet bzochten des bubelſ tozen.
- 1880 Wel hem die de werheit heeft vercozen /
Die es salichliken ghebozen.
Dat derde es dat ghi inden moet
Diet en neemt der azmet goet /
Noch hen en bedrieghet
- 1885 Met valschen ghetughe / noch en belieghet /
Noch met lasterliken stucken
Dat haze en seit ontsucken.
Die met liste den azmen sijn goet afwint /
Seker dat es des bubelſ kint /
- 1890 Omdat sijn ghewinnen
Met hazen valschen sinnen /
En tughen hen abe haer goet.
Wee den ghenen die dat doet !
Die niet des rechts en nemen waer /
- 1895 Die rechtere es oec onrecht daer /
En bzeit daer die gherechticheit.
Hsayaſ aldus seyt :
- « Die na rechte rechtet /
Dae Gods loon hi bechtet /
- 1900 En Gods loon es hem ghereyt. »
Die oec die gherechticheit
Vercoopt om enigherande goet /
Onrecht hi aen Gode doet /
En Gode neemt hi sijn recht alsus.
- 1905 Het spzect Sinte Jeronimus :
« Het es een recht gherechte daer /
Daermen die waerheit wel neemt waer /
En die persoene niet. »

Daer om ons God selve gebiedt :

1910 « Ghy en sult niet rechten
Da den aenghesichten /
Ghy sult recht gherechte gheuen /
En aen den rechte niet sneuen. »

Die ppropete Asapas seyt :

1915 « Siet aen die gherechticheit /
Besiet die sake en niet den man.
Wee hem die wet houden ¹ can /
En niet te rechte en rechtet /
En den rechte veronrechtet /
1920 En dat recht hout booz niet. »

Seneca ons gebiedt :

« Ghy selt in allen enden
Armen / crancken en ellenden /
Weduwen en wesen
1925 Hulpen in haerre bezen ;
En een yghelijc mensche sal
Sinen bzueder bistaen ober al /
Dat's sinen ebenchristen.
Hine sal met valschen listen
1930 Niet azch op hem dincken. »
Mensche / du salt sincken ²
Dit effene inder herten bijn /
En salt altoes gherecht sijn /
Soe wert bi des hemels seijn.

¹ Hs. ween houden.

² Hs. seineken.

Die neghende plaghe en dat neghende gheboet.

- 1935 **D**ie neghende plaghe was bereyt
 Tot cenre gzoter donckerheit :
 Het wert een donckerneffe /
 Datmen wel ghetwesse
 Dat doncker gzeep metter hant /
- 1940 Daer mede wert verbult dat lant.
 Doe leden die Egipteren
 Gzoten jammer en zweren.
 Die plaghe haer alsoe scricte /
 Dat menerch daer versticte /
- 1945 Dat hi bleef inder donckerheit doot /
 Alsoe die plaghe aen hem gheboot.
 Sus leet dat lant ghemeyne noot.
 Die donckerneffe die dat lant
 Bedecte / daer di si u berant
- 1950 Alle ghtereggheren /
 Die hem van Gode keren
 En vander ewigher salicheit;
 Want die dubel / die se leyt /
 Maerse alre seunen blent /
- 1955 Daer ogghen hi hen soe verbent
 Dat si niet en kinnen Gode / sijts gewes /
 Die een licht der ewicheit es.
 Hoef / persem en bozfat /
 En onrecht ghelwonnen scat
- 1960 Menegghen mensche verblendet /
 Die hem toten dubel mendet.
 Daer om ons die goede God

- Gaf dit neghende ghebot.
Met sinen monde sprac Onse Here :
- 1965 « Weerde mensche / niene begheere
Dijns ebenkerstens goet /
Daer hoort selbi sijn behoert /
En begheert sijns tonrecht nicht /
Of ghi tot mi wilt hebben plicht
1970 Daer boven int ewighe licht. »
Mensche / onthout dese woort /
Die ghi van Gode hebt ghehoort ;
Sijt sijne leren altoos by /
Soe blijfbi vanden dubel bi /
1975 Die u ulmen sin verblendet /
En oec van Gode wendet /
En misst dat ongherechte goet
Die u van Gode scyden doet :
Dit ghebot hout altoos in u.
1980 Die leren wil ic u segghen nu.
Die eerste verstaet en behout :
Ghine selt met gheene ghelout
Niement nemen goet noch have.
Dozroep / persemens doet u ave /
1985 Soe moechbi die donckerheit
Widen / die menegghen mensche verleydt ¹
Ten sunden en in Gods hat.
Gregorius die spract dat :
• Die inden donckeren sluyet /
1990 En die ghiercheit na cruyet /
Die en macht tlicht der gherechticheit
Niet sien / di si vozwaert gheseyt

¹ Hs. verbleydt.

Dat hi nemmer en comt vooꝝ Gode. »

Pauluſſ ſpꝛect / die Godſſ vobe :

1995 « Wi ſellen die werke der bouckerheit
Van onſſ werpen / eñ dat cleyt
Des lichtſſ ſellen wi doen aen /
Dat wi met eren moghen gaen
Ten leſten daghe / daer wi ſelen gheuen

2000 Antwerbe / hoe wi onſe leuen
Hebben hier volendet. »
Wee hen die hier verbliendet
Eñ met perſeme hebben omme ghegaen!
Wee hen alſ ſi vooꝝ Gode ſtaen !

2005 Wee hen die ſichten roef eñ bzant !
Hoe wertſtu van Gode gheſcant /
Alſmen met rooꝝne ober di recht.

Du hooꝝt wat Aſaſaſſ ſpꝛecht :

« Wee di ¹ / azme menſche / wee !

2010 Wee gheſctet di emmermee /
Du die met roben di gheueerſſ /
Of inden wille vooꝝt veerſſ ;
Du wertſſ daer vander zielen dijn
Veroeft / die eweliken moet ſijn

2015 Ander dieper hellen gloet /
Daer ſi eweliken vernen moet /
Daer haer wert wee ſo lanc ſo dat.

Die goede Job die ſeyt dat :

« Verluit wert na haer veygheren

2020 Die helle met ghierighe rñ met perſemeren
Eñ met roberen / die met hazen daet
Vertoernen Gode / die hen haet

¹ Hs. die.

- In hazen bijf sinnen ghegeven
 Ghenade veel en oer dat leven. »
- 2025 Daer segghen bedrueben si hem den moet
 Als den armen nemen haer goet /
 En met crachten byzen
 Weduwen en wesen :
 Die si bescutden souden
- 2030 En te rechte houden /
 Die nemen si thaer daer men toefiet.
 Salomon ons daer af bediet :
 « Die tranen die si wtghieten /
 Die hen oer die wanghen blicten /
- 2035 Den weduwen en wesen die men den moet
 Verzwart soe / mee hem wie dat doet !
 Want God hoozt haer claghe
 En wrekhet ten jonxten daghe /
 Daer hem nyement en steet by. »
- 2040 Daer om / robere / segghic di /
 Dat dine ziele des dubels ist.
 Gheest weder in cozten byst /
 Ofstu bescutmen willest Crist.
 Menschje / en nem in dinen moet
- 2045 Die ¹ gheen valsche ghewonnen goet /
 Alsoe woeker en boozsat ;
 Die veel lastelike scat
 Treect meneghe ziel vercozen /
 En wert ter hellen vercozen /
- 2050 Daer si emmermeer in blijft
 En ewelijc jammer byjft.
 Moyses in sijne leren seyt :

¹ Hs. Niet.

- « Die scat es goet / inder waerheyt /
Diemen met rechjte ghecreghen haect. »
- 2055 Die wise man ghesproken haect :
« Dan goeden scat een goet man
Alle salicheit ghecreghen can /
En wie dat heeft onreyne habe /
Daer comt selden goet ave /
- 2060 En doet selden goeden sijn. »
Het spreck Sinte Augustijn :
« Alse die woekere leeght /
En hem die doot anescecht /
Soe wert al tsine / bozwaer wiet dat /
- 2065 In dzien ghebeilt optie stat :
Den scat die bozste aen hem tuct /
Den lichaem die aerde te haze tsuct /
De woyme hen dair ane gheueren /
Die dat vleesch al verteren ;
- 2070 Die dubel hem oec onderwindt
Der azmer zielen / die si vint
Inder dieper hellen gizont /
Daer wert haer die woeker ront ;
Dien scat dien oec die here aenbeert /
- 2075 Hemelrike hire onme ontbeert. »
Sinte Daniel die maect ons boet :
« Wel sijnre zielen / die sijn goet
Diet sundeliken persenen en doet ! »
Mensche / nu merct dat derde goet /
- 2080 Dat bi ter hellen hazen doet /
En in die ewighe pine /
Daer inne staet te sine :
Dat es dese grote ghiericheit

- Die / leyder ! zielen veel berleydt.
- 2085 **W**ec hen die daer na staen /
En ghierichliken gaen
Dae ongherechten ghewinne /
En daer op haer sinne
Keren ende setten /
- 2090 **E**n haerre zielen letten.
Die ghiericheit maect meneghen dief /
Daer omme sijn si den dubel lief;
Want gheentelege mesdaet
Die helle ghebult en haet /
- 2095 **V**an die azghie ghiericheit /
Daer meest die merelt met onnegeit.
Een goede vindt si meneghen vont /
Haer es soe wijt haer ghierighe stont /
Datse nement verbullen en mach;
- 2100 **S**i quelt nacht en dach /
En veyde spade en vroe /
Sus en ghebent si nemmer roc.
In sterker qualen leest si sus.
Het spzect Sinte Hieronimus :
- 2105 « **D**ie ghiericheit wel cleyne pleecht
Der maten / onmate an haer leeght;
Want sijt gheerne al verflint
Al dat si negherinc bi haer bindt.
Hochtan en es negghering na vol haer dazm /
- 2110 **S**i blijft altoos eben azm. »
Daer omme haer Sente Jan
Der hellen wel ghestken can.
Hi spzect : « **D**e helle en wert nemmeer vol /
Wat mensse bult si blijft doch hol. »

- 2115 Den ghierighen ghelike ic daer by /
Want si nemmermeer vol en si.
Daer omme Sente Paulwels seyt :
« Niet quader en es dan ghiericheit ;
Want een ghelike ghierighert /
- 2120 Die met valscher ghierigher ghere
.Nac goede steet / des sijt gekwes
Dat hi sdubels enghen es /
En heeft verlozen sekerlike
Sijn deel van Godes hemelrike /
- 2125 Want hem God dzecht gzoten hat. »
Sente Jan hi sprekt noch dat :
« Huebt u booz alle ghiericheyt /
Dier gzoten hat mijn herte dzept. »
.Niement en sal in dit leven
- 2130 Ce deel der ghiericheden pleghen.
Salomon / die wise / seghet :
« Die ghiereghe mensche die es ontweghet /
Die den scat tot hem tget /
En dooz Gode en gheeft niet. »
- 2135 Mensche / en hebt in dinen moet
Ce begheeren gheen onrecht goet /
Dat di van Gode seghen doet.

Die tiende plaghe ende dat tiende ghebot.

- D**ie tiende plaghe die was swaer /
Die daer was al openbaer ;
- 2140 Want dat volc al ghemeyne /
Seude gzoot ende cleyne /
Dat viel vander plaghcn doot.

- Sus leet dat lant ghemene noot.
Al dat mochte gaen en staen /
- 2145 Moeste meestebeel die doot ontsaen.
Beude die liebe en oec dat hee
Die stozen daer so lanc soe mee ;
Die boghele en mat daer quam
Al meeste het die doot daer nam /
- 2150 Die plaghe was den Egypteren gram.
Dat volc / dat daer metten hee verstaef /
Alsoe die plaghe aen hem verwaef /
Bediedic bi hem die beellic leven /
En menschelike ozbene es ghegeven.
- 2155 Een hee leest als een hee /
En also leven alle die /
Die hazen humelike en houden niet /
Wee dien mensche die dieg pliet /
Dat hi verkleest sijn bedbeghenoot !
- 2160 Die blijft alre ghenaden bloet.
Daer om ons die goede God
Gaf dit tiende ghebot.
Hi sprac : « Menschhe / du salt di wæren /
Dattu niet en salt begheren
- 2165 De gheens anders mannes wijs.
Alsoe en sal der vrouwen lijf
Niet eens anders mans
Begheren / oft si des vangs
Vander hellen wil ledich sijn.
- 2170 Wie dat hout tghebot mijn /
Die verwerft des hemels sijn. »
Menschhe / onthoudt dit ghebot /
Dat ons die almachtighe God

Ghegeven heeft te houden.

- 2175 Dit selbi alsoe houden /
Dat ghi behoudt u oꝛbeleec leben /
Dat u te houdene eꝛ ghegeven ;
Eñ en leeft niet als dat vee /
Dat van wetten en weet min no mee.
- 2180 Wilbi wettelijc oꝛbene hebben
Ganselike eñ niet verlegghen /
Soe suldi in u houden zere
Dzierehande lere /
Die in desen ghebode besloten sijn.
- 2185 Dat eerste doe ic di in seijn :
Het si die man of dat wijs /
Die wetteleec willen leyden haer lijf
Gans goet eñ ghemene /
Soe dat Gode si bequeme /
- 2190 Die sal een goet herte dzaghen.
Den man hem sal wel behaghen
Sijn wijs / hoc ghebaen si si ;
Den wiuen si oec dese lere bi /
Dat haer niet en ghevalle dat
- 2195 Dat haer yet een ander bat
Niet en bevalle in hazen moet ;
Want het zere besunden doet.
Wie scoender kiest dan sijn ghegaet /
Wie selke ghebachte in moede haet /
- 2200 Dat hi doꝛ behaghen liefde dzyt
Eñ niet dooꝛ gherECHticheyt /
Die liefde diemen also begeert /
Dooꝛ Gode grote sumde leert :
Der werelt scoende eꝛ al niet.

- 2205 Alsoe ons Gregorius bediet /
 Hi spert : « Wie kiest des hemels scoende /
 Hi en blijft niet die ongheloenbe /
 Want hem die doze die hoghe troon
 Wert opghedaen / daer God sinen loen
- 2210 Gheeft allen dien dieere na werben. »
 Wee dien alsoe sterben
 Dat si der ontrouwen gheren /
 En Gods loon daer omme ontberren !
 Die de werelt mint hi es dom /
- 2215 Want si es verganckelijc en rom /
 Daer omme mensche en achter niet.
 Hoozt wat een propheete ghet :
 « Aemeljc werben wi hier ghebozen /
 Tot rozen lebene sijn wi ghecozen /
- 2220 En werben opzacht met menegher noot /
 En gaen op als een rose roet /
 En sciere sijn wi verblijket
 Als onse leben ontkijket ;
 Wij sijn als een seijn die daer vergeet. »
- 2225 Du siet hoet om onse leben steet /
 En weet en sijts gewes
 Dat hier al verganckelijc es.
 Daer omme Sinte Lucas seyt :
 « God die es niet ghemejt
- 2230 Der werelt scoenheit / dat hem yet
 Lustet / want hi en gheerter niet.
 Sonder hem wel ghelusten can
 Der zielen scoenheit / daer merct an /
 En hebt lief die scoene doecht /
- 2235 Daer af merct dijn ziele verhoocht ;

- Dier ghelust Gode en heersche meert.
 Die wereltlike scoenheit gheert
 En dunct inder herten sijn :
 « Waer die scone mensche mijn /
 2240 Ic en gheerde gheen dinc el / »
 Niement also dincken en sel /
 Het si wijff / het si man /
 Wil hi blien des hemels van.
 Selc begheren sculme dan.
 2245 Du merct / mensche / hoe dat si
 Dese andere lere / en onthoudet di /
 En best in u herte ebene
 Hoe ghi met umen lebene
 Umen humelike soe bewaert /
 2250 Dat ghi besceydelike daer in vaert :
 Dat wil ic u segghen sciere.
 Men vinter vele op eertrike hier
 Die wel houden haer wet /
 Maer die ziele wert soe besmet !
 2255 Wee haer / dat si ne wert ghebozen !
 Want haze wert / leyder ! veel verlozen.
 Dat sijn mannen en wijff /
 Die chyeren behagghelic haer lijf
 Met hazen bieren ghewacben /
 2260 Daer si veel sunden met laden /
 En werden van Gode ghevzeest.
 Dit doen die vrouwen alre meest ;
 Men gheren si niet andere mannen /
 Si sijn in hoerde ghespannen
 2265 Soe suberlike / dat menich man
 Vaers moet begheren / als hise an

Siet met sinen oghe.
 Doze der hoerden toghe
 Wert menech verlozen / dat si u cont.

2270 Het spzert Sinte Jan Guldemont :

« Het si manne ofte wijf
 Die alsoc chieren haer lijf /
 Dat si eens menschen oghe
 Men hen tyen om haer toghe /

2275 Daer af soe wert hen bereet
 Een routae die nemmermeer en vergeet. »

Seneca seyt in sijn ghebichte :

« Des hoerbichs wijfs aensichte
 Als een vierich wendt het es ;

2280 Want haer openbaerheit / shts gemes /

Een herte scienc ontfundet ¹ /
 Dat het met ghedachte fundet. »

Oulwy ! der chierheit biemen bzept
 Aldus in rechter hoerbicheit /

2285 Die chgerheit si zalutwet hozwaer

Den mensche ene ziele claer /
 En maerse ongheneme
 Gode en onbequeme.

Daer om God dit onghemac

2290 Claghet / als een pzoehete spzac :

« Die waer in alre chierheit volcomen /
 Die sine chierheit te sinen hzomen
 Men Gode van hemelrijc hadde ghelept. »

Die goede Jeremias seyt :

2295 « Oulwy ! dochter van Syon /

Hoe siec maect bi der werelt doen ! »

¹ Hs. ontfunghet.

- Mensche / hi meent die ziele dijn /
Die Gods dochter soude sijn /
Die der werelt chierhent heeft
- 2300 Siet ghemaect / die wile men leeft.
Die werelt maect meneghe ziele zwac /
Daer omme die coninc David sprac :
« Die inden sunden sijn verherdt /
Haer ziele die wert also zwert
- 2305 Als colen die ghebluschet sijn.
Dier werelt scoenhett doet haer pijn /
Soe dat si des hemels straten /
Dan des lichamen onmaten /
En Gode sijn herde onbekent /
- 2310 Want si van hem sijn gheluent. »
Daer omme die azme ziele claghct.
Du hoozt hier hoe si saghet :
« Ic ben / leyder ! jammerlike
Veroozbeelt des weechs van hemelrike /
- 2315 God heeft sijn hooft van mi ghekeert /
Der werelt chierheit heeft mi onteert /
Ic ben met Gode ommaze. »
Daer omme / mensche / neemt waze
Dattu een wettech leben habes /
- 2320 Dattu dijn ziele niet en gaves
Inder dieper hellen gloet.
Neemt dat vaste in dinen moet.
Openbaerheit van di doet.
Dat berde / mensche / suldi onthouden /
- 2325 En in dijn herte bouden /
Dattu nien en lebes als dat bec /
Dat van wette en wert min no mee.

- Die beeljc leuen op aertrike heerst /
 In grotter sunden hi leeft /
 2330 Also die hazen hulweljc bzeiden /
 Haer ziele dat si steken
 Dan den ewighen lichte.
 Ghi sijt van leuen en van aensichte
 Gode gheljc ghebeelbet /
 2335 En zijt zo zere verweelbet
 Van uluen menscheliken sinnen /
 Dat ghij niet en wilt bekinnen /
 En hout u wet gheljc den bec.
 Wer sal u werden emmermec /
 2340 Dat ghi om u beeljc leuen
 Ulue trouwe ¹ hebt oberghegeben /
 Dat ghi ghegeben hebt openbaer.
 Wee hen die des nemen waer /
 Dat si verkiesen haer bedbeghenoot!
 2345 Die sunde es / legder! alte groot ;
 Want wie dat sine ozdene bzeet /
 In beeljc leuen hi hem stect :
 Dat bec in sinen meste ² sijt /
 En gaet stinckende talce tijt.
 2350 In des ghelike die mensch legghet /
 Die wile hi der sunden plegghet.
 Dat claghede Noël kerste /
 Hi sprac : « In sinen meste
 Wert die mensche verbulet dazc. »
 2355 Des selven nam Michcas wazc /
 Hi sprac : « Doz sine onwetenheyt

¹ Hs. rouwe.² Hs. sine meeste.

- Eſ dien menſche een ſtanc berent /
Daer hi in verbulen moet /
Dat eſ inder hellen gloet. »
- 2360 Wetbezeker / deſe rebene terdt di aen /
Want ghi ſijt alſ vee ghedaen /
Du en lebeſ alſ menſche niet.
Seneca ſprect : « Menſche / ſiet /
Wec u / azme lieden / die
- 2365 Ghelijct ſijt ghelijc den vee !
Want ghi niet en hebt / dat verſtaet /
Menſchelijke vernonſt ¹ na ulwer meſdaet. »
Noch ſprect Seneca : « Wetbezeker /
Hoerachte / die onnere
- 2370 Beſte ² Gode en alder werelt claer !
Want bu der ſunden ³ nemeſ waer
Alſtu dijn regne hebbe verſmaetſt /
En met enen anderen ommegaetſt.
Die ſunde Gode jeghen eſ /
- 2375 En ſtinct booz hem alſ onrein meſ /
En bu verſincſ dijn ziele daer.
Salomon die ſprect bozwaer :
« Die boz ſine loſt te volbzinghen /
Sinen vleecſche wille gheſinghen /
- 2380 Dat hi ſijn wetterch hebbe ſcoert /
Gods bzienſcap dat hi verboozt /
En ſijn ziele hi verlieſet /
En die helle hiet mede kieſet /
En die ⁴ lachter dien hi bzibet

¹ Hs. vernouſt.

² Hs. Beſtu.

³ Hs. den ſundes.

⁴ Hs. dien.

- 2385 Eweliken bi hem blibet ;
 Want sijn sunden boeghen dat /
 Dat hi heeft Gods enter werelt hat.
 Als God ten oꝛbele sitten sal /
 Soe es hi verlozen al ;
- 2390 Want Hi en hoozt niet sine bede
 Doer sine mesbaet / die hi bede /
 En hem des niet en vermeet.
 Gheen gabe hi oec en ontfeet
 Dat hi emmer werde verloeft /
- 2395 Hi en moet inder hellen coest /
 En totten ewighen biere /
 Daer hem ghenade es biere.
 Weer hem dat hi ge Gode verwozochte !
 Die dach es die dach van wozochte /
- 2400 Want Gods tozen meret vastt /
 Soe dat des hemels gastc
 Daer af beben moeten ;
 Want met hande en met voeten /
 En aen sijnre herten
- 2405 Coent Hi sine smerten /
 Die Hi hooz onsen wille leet.
 Daer af spreect Lucas ghereet :
 Die dach es des tozens dach /
 Die nyemen wozaen en mach ;
- 2410 Het es die dach der anxtelicheit /
 Van wert die sunde hoozt ghelept /
 Die dach die ewighe wꝛoude heeft
 Die hier wel hebben gheleest ;
 Die wꝛeghe werden inghe /
- 2415 En gaen met ghebinghe

- Die daer ter hellen ghewijst sijn.
Het spreckt Sinte Augustijn :
« Ouwig ! hoe recht inghe /
En hoe recht ghebdinghe
2420 Werden der sundazen weghen /
Die hier der sunden plegghen ! »
Die werelt steet dan in eenre gloet /
Haer quaetheit si oec beteren moet /
In bieres hitten si haer daert.
2425 Wee di / sunder / dijne daert !
Daer es een herde swaer wesen ;
Want du en moghes nemmer ghenesen.
Achter di soe blijft daer
Der werelt lust / dier du waer
2430 Naems alle dine baghe.
Doer di en sestu niet dan claghe /
Nimmer en herten leydt /
In dat vier der ewicheit.
Wee di / alse dat gzymighe woozt
2435 Dan Gode in toozne wert ghehoort !
« Gaet wech / ghi vermalebide /
In die helle wide /
Dune volghes mi niet betide. »
Du hebstu hier vernomen
2440 Wat di van overspele mach comen.
Daer om houdt te rechte dijn wet /
Daer verdyffstu den dubel met /
Die di ten sunden raedt
En ter scandeliker daet /
2445 En scrivet der werelt kinschent /
En merct haer valscheyt ;

- Si vzenghyt ons toe een ewige noot
 En een ewige bitter doot /
 En der bitterre hellen vant.
 2450 Wel hem die van haer es ghelwant !
 Die mach miden der hellen pijn.
 Der wederstaet dat vleesche dijn /
 Mensche / met alle dijnre cracht /
 En stet dat boben di gheen macht
 2455 En crighe. Wee hier vaert /
 Ostu wilg volghen sijnre aert !
 Ten sunden soubt di gherne tnen /
 Dien so sulstu altoes blien.
 Ghedincke waen du best comen /
 2460 En waer dijn vleesch af es ghenomen /
 En wattu van libe bist
 (Soe ssttu anders niet dan mist
 En cen bunl onreyn sach) /
 En waer toe dijn vleesch ghebien mach.
 2465 Dit sulbi merken / bistu wise :
 Het wert der woymen spise /
 Diet knaghen inder aerden.
 Sich / daer toe saltu ghemaerden.
 Nu meret die viande der zielen dijn /
 2470 Die haer altoes segghen sijn /
 Die dubel / die werelt en dat vleesch.
 Die ziel te vellene / datg haer eesch /
 En raeden tot alre quaetheit.
 Dese .x. ghebode sijn hen leyt /
 2475 Want si hen doen herde we.
 Mensche / hen also bestee ¹

¹ Hs. bi stee.

Alsoese God ghegheben heeft/
En houtse wel die wyl ghi leest/
En meet dat hi di niet en begheeft.

Dit sijn noch die .X. ghebode.

- M**Ensche / hooz en merct aen mi/
Dese .x. ghebode lere ic di
Met eenre cozter lere /
Die saltu emmermere
- 5 **V**raghen inder herten dijn/
Wilbi erbe des hemels sijn.
Du hoozt hier dat eerste ghebot :
Vucht en vlee en min God/
Ende gheloeft dat hi allene si
- 10 **G**hemazich God / en staet hem di.
Dat ander : En neemt in dinen mont
Onnuttelijc hem in gheentre stont ;
Dattu meyneedu niet en zweers /
Daer bu dijn ziele mede versers.
- 15 **D**at derde : Hout dijn vierte weert
Des sondaghes / datz dat God begeert ;
Daer aen suldi ulwen azebent spazen /
En u met goeder daet belwazen.
Dat vierde du wel merken sout :
- 20 **E**ert vader en moeder / en sijt hen hout/
Soe datmen trouwe aen di spoze ;
Azebent hen in haer oudere toze.
Dat vijfte onthout / het es noot :

- Dune salt niemene slaen ter doot/
 25 Weest oec ter volkeest niet bekant/
 Dijn raede en moerbe noch dijn hant.
 Dat sefte : Du salt cuusch wesen/
 Ofstu booz Gode wilſ gheuefen ;
 Sijt cuusch met al dijnre daet /
 30 Soe wert wel dijnre zielen raedt.
 Dat sehenbe : En sijt gheen dief/
 En en laet di nemmer sijn lief
 Eens anders goet / want di niet en tecint/
 Daer omme die bubel dijn ziele neemt.
 35 Dat achste : En wes gheen valsch ghetuuch/
 Dune saelt niet liegghen / no en bedriech
 Niemene / want het wert bi goet :
 Hi es salich die dese lere doet.
 Dat neghende ghi wel onthouden selt :
 40 Ghine sult begheren met ghewelt
 Noch tonrechte niemens scat /
 Noch met robe noch met bozfat.
 Dat tiende in dijn herte schijf :
 Dune salt begheren niemens wijs/
 45 Noch dat wijs niemens man ;
 Want gzote sunde leeght daer an/
 En si verbienen den ewighen ban.
 Mensche / dit sijn die .x. ghebode /
 Die bi ¹ van Onsen Here Gode
 50 Ghegheven te houdene sijn dijn leben ;
 Dien saltu also sijn beneben /
 Dattu die ziele alsoe bewaers /
 Dattu den bubel ontfaers.

¹ II. du.

- Dit hout vaste in dinen sinne :
- 55 Gode v'zucht / blynt en minne /
En zweer bi Hem gheen megnede ;
Eert vader en moeder beyde /
Houdt d'ijn vierte waer du macht /
En huedt di vooz manslacht.
- 60 Sijt regne en hebt cuuscheyt lief ;
Daer toe en s'ijt oec gheen dief ;
Dooz valsche ghetughe wes behoet /
En begheer tonrechte ngement's goet.
En v'zet oec niet d'ijn huwelic ozden.
- 65 Dese .x. dit s'ijn Gods woorden.
.Nu hebt lief dese .x. ghebode /
Die ons beval Onse Here Gode /
En nader leren doet die daet.
Wat helpt die lere diemen haet /
- 70 Daermen die werke niet en doet ?
Mensche / wilbi s'ijn behoedt
Vander hellen gloede /
Soe neemt in dinen moede
Van mi dese lere /
- 75 En behoutse emmermere
Besloten inder herten d'ijn /
En doet niet ulwen werken aenscijn /
Soe blijfbi vander hellen v'zi /
En die dubel bliet van di /
- 80 Die / leyder ! op di heeft ghezwozen ;
Want du beste ter hemelscher v'zouden vercozen /
Die hi dooz hoerde heeft verlozen.
Dan plompen sinne hebbit nu
Wel come v'zacht dit voersken toe.

- 85 Do?maer sijn sin es mi te sterc /
 Maer ic boer bi des waters merc /
 Venden oevere mijn scap ran.
 Vergere diepte ic mi versan /
 Tegder ! mijn scap was te cranc /
- 90 Haten moestic diepen ganc.
 Dieper rebene mijbic doe /
 Zoeghes oeveres was ic h?oc /
 Hulpe nam ic by mi waer
 Ten Gode / een licht der werelt claer /
- 95 Die regne es alles wandels h?y.
 Licht es Di dit wonder bi
 Vader / Sonc en Heilighe Gheest /
 Die .iij. personen in een Du dzeecht /
 Sus es dijn wonder alte groot.
- 100 Siet / God / met minen sinnen bloet
 Daer ic minen meester nae :
 Dan verren sueckte / maer doch ic ga.
 Ach / God ! mijn dacht es als een dzoem.
 Teght aen die spotters dinen toem !
- 105 Dies haedic hoze / noch bidic na.
 Helpt mi dat nuttelijc besta /
 Soe dat sere bi verbetert sijn
 Diet hozen aen dit boekelkijn.
 Edele God / doet dine dze namen
- 110 Verlicht onsen noot. Du spzert Amen.

DIT ES NOCH VAN SALLADINE.

- D**E men screef Ons Heren jaer
.M. hondert en .xiiij. ¹ / boer waer /
Doen stazf die ebele Salladijn /
Die bzeesslic den kerstene hadde geshjn ;
5 **W**i tot Damas stazf hi daer.
En doen Salladijn waert ghelwaer /
Dat hi emmer moeste sterben
En sijn liff derben /
En hijn niet en mochte ontgaen /
10 **D**oen riep hi den ghenen saen
Die sine baniere te dzaghen placj.
Doen als hi den ghenen sach /
Spzac hi hem aen in deser maniere :
« Ghi die plaghet mine baniere
15 **T**e dzaghene in meneghen swazcn stride /
.Du moeti dzaghen in desen ride
Die baniere mijnre doet ghereet /
En dat sal sijn een ontweert cleet /

¹ Hs. .xiiij.

Dat moeti dzagghen al doer Damaſ
20 Op mine glabie/ en na daſ
Soe moeti roepen in elke ſtrate :
« U here/ die van ſo hoghen ſtate
Daſ/ en here van al Oꝛient/
Hem eſ nu die doet bekent/
25 En hine buert van alle ſinen riken
Niet meer met hem ſekerliken
Van dit onweert cledekijn/
Daer men met ſal becken die lede ſijn. » »

NOTA.

TAFEL VANDEN VIERDEN BOEC.

	<i>Bladz.</i>
In den yrsten van Maskeroen	495
Item van Saladijn.	559
Item van .X. plaghen ende vanden .X. ghebode	551

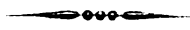

Dit sijn noch die .X. ghebode	655
---	-----

Dit es noch van Salladiuc	659
-------------------------------------	-----

BIJLAGEN, AANTEKENINGEN

EN

WOORDENLIJST.

BIJLAGE A.

MELIBOEUS.

VARIANTEN UIT HET HAMBURGSCHE HANDSCHRIFT.

Vóór de tafel (in roode letters): Hier begint die boec die gheheten is Mellebeus in latijn eñ in duitscher tale ghemaect is also hier na bescreven staet.

Na de tafel (in roode letters): Hier beghint die boec van troeste ende van rade wies name is Mellebeus als daer staet.

1 Eersten ane roep ic.	24 Hebben si sc.
2 gelove.	26 te nite.
3 Of.	28 bi sijn.
4 troest — mine.	29 alsoe ghereet.
5 desen boec vulbringe.	30 Ter wraken ende so heet.
6 handelinghe.	32 droefnisse.
8 Waert dat — gonnen.	33 niet soude ghesien.
9 hertoge.	34 goeds raeds.
10 wien — verhoge.	35 Dese boec leecht.
11 Beede van siele eñ van.	37 In Duutsche trecke.
12 hier in.	38 Ist — onse here gan.
13 raet eñ troest.	39 alsoe men — scit.
14 landsheren wel toe horen.	40 en ontbreekt.
16 desen.	V. 41-42 ontbreken; maar daarentegen na v. 64 leest men (van den overschrijver):
17 waerheit.	Tot Utrecht daer ic wone,
18 menighe scone auctoriteyt.	Screef ic dit ghedichte scone.
19 wilen eer.	44 Mellebeus. En zoo verder.
20 Dat ons tote noch is bl.	45 den m.
21 .I. En zoo verder.	46 Eñ middelt eñ hint.
22 ongeval.	
23 lude.	

- 47 Alsoot.
 49 Bruceſel.
 50 beſchrijft.
 51 hi mede vorwaer.
 52 hi en m.
 53 Twalef hondert daer toe mede.
 54 Seven eñ tſeſtich dats waerhede.
 55 Wie dat deſen.
 56 daer in leest eñ v.
 57 Hy — te wiſer.
 58 dicken wil lezen.
 59 alle die auctoriteyten.
 60 Wter der heiligher.
 61 loye ende.
 62 ute ſecrete.
 63 Alsoe tlatijn hevet in.
 64 Nu vant verſtaen dat.
 65 Desen boec heeft ſijn beghin a.
 66 was gheheten.
 67 machtich — rike.
 68 gheluste.
 69 huus.
 70 v. int riden.
 71 Op den.
 72 woninghe dedi ſl.
 73 Al om — teenen male.
 74 Eñ hi lieter in verſtaet mi wale.
 75 Prudencia.
 76 ſine.
 77 ſeer.
 78 Doe — heer.
 80 leedren.
 81 veinſtren.
 82 ne lieten.
 83 Mer sloeghen — iammerlic.
 84 die.
 85 menighe.
 86 tier s.
 87 Legghen als of — ware.
 88 haerre.
 89 Doe — thuus.
 90 Ende hi deſe.
 92 ſcorde — cledre eñ.
 95 verſuchte wenende eñ.
 98 al ſulke meſbare.
 96 Alſe of hi uten ſinne ware.
 97 Doc.
 98 onghedoget.
 99 Soe bat ſoe — ſoetheden.
 100 hem ſelven ſtelde in vr.
 101 verſloge.
 102 Eñ ſo hem — dit m.
 103 So hem die m.
 104 wonde ſijn.
 105 Doe beide — tote dat.
 106 Die man gheruſt was .I. deelbat.
 107 Eñ ſprac hem an aldus doe.
 108 Dwaes.
 109 So meſlaeti — ſeere.
 110 eere.
 111 meſbaren.
 115 wiſen en behoert.
 114 zwaerlike droven hiet.
 116 Salicheit loen noch g.
 117 die ſal.
 118 wil.
 119 doot.
 120 ſoudi.
 121 al ontbreekt.
 125 vroede verſl.
 124 kinder no — doot.
 126 kinderen of.
 127 ſine doot verbeiden.

Nu hoert teerſten van Mellibeus hoverdic-
 heden eñ van Prudencien troeſte al gheproeft
 me authorteiden. Die tafel voren van den
 getale ſalmen vinden gheteikent op die ca-
 pitale alſo ſi ſtaen inder ordinancien elken
 na haer recht. (*In roode letters.*) — Zie op
 v. 41-42.

- 129 die r.
 131 lange anteeren.
 132 zoudet — moghen herden.
 135 antwoerde al te h.
 134 sulc in al tlant.
 133 Die in dus daen ghedoghen.
 136 zoude dvinghen m.
 137 heere.
 140 met den.
 141 ist — gheene.
 142 miere — weene.
 (*Opschrift*). Weenen — drovesijn.
 144 getemperde weeninghe.
 143 gheoorlooft en verboden n.
 146 drouve.
 147 Want sente Pauwels die se.
 148 Tote den Romeinen.
 149 Op den.
 150 met den.
 152 spreekt daer teere st.
 153 waert.
 156 verzwaert.
 157 of.
 160 Ne waer etsijn der wive dingen.
 161 die maniere.
 162 antieren.
 165 So spr.
 163 U ogh.
 166 En oec m. — menichfouden.
 167 Mer tranoghen zonder weenen.
 168 Dat is dat die — meenen.
 169 also .i.
 172 dit w.
 173 Droefhede — mensche doot.
 174 es orb. in cleene.
 175 blide sin hi can.
 176 bloeyende.
 177 geest doet ander dine.
 178 Dan lijf smelt en verdwijnt.
 179 Salemon oec ons.
 180 Dat alsoe die m. telect en.
 184 worcm — doreet.
 182 ghelike noost dats waerheit.
 185 Droufhede.
 184 menigher smerte.
 185 Daer om wats ghe.
 186 Ne bedrouft.
 187 Hets — seyt.
 188 Also — beset.
 189 Dat die — naem ghewint.
 190 hi en — nieuwer ghemint.
 191 Want (*lees* wat).
 195 vast.
 194 elc last.
 195 Als.
 196 Als hi — kinder.
 197 al — toe *ontbreekt*.
 198 tormente had in al.
 199 So bleef — sterc — mode.
 200 van allen g.
 201 gaft — dit spr.
 202 ghesie.
 205 Sine naem.
 204 Bede — in alre.
 204* Wine sullen om kinder no goet
 Niet te zeere verdrouven onsen
 moet,
 Want die dine die is ghesiet
 En wert daer bi verwandelt niet.
 Wi sullen meer in allen tiden
 Van dien dat wi hebben verbli-
 Dan wisullen hebben toren [den,
 Van der dine die es verloren.
 206 .i. sijn — zone — doot.
 208 zonder w.
 209 Hi sprac en droef in gheere.
 211 Mer — tgene (*lees* tgene).
 212 zone.
 213 Drouve wesen — testort.
 214 Om dat der w. toe behoert.

- 215 Dat es al sotheit.
 216 sente Pouwels seit.
 217 droefhede — erds.
 218 Den mensche.
 219 Mer — zonden.
 220 penitencie.
 221 ghestade salichede gheeft.
 222 eñ (*tees* ende).
 223 Na sulke — sullen.
 224 zonder vergaen.
 225 soe — bliscepen.
 226 Alsoe.
     (*Opschrift.*) zine — raet si.
 227 antworde was.
 228 Hets waer.
 229 Mer.
 230 ic niet w.
 231 So — is mine.
 232 antworde — seide.
 233 Onbiet uwe — eñ mage.
 234 Eñ d. — weest.
 235 Eñ vraget hem raed — goed.
 236 Eñ d. — raden doet.
 237 daer na seggen moget n.
 238 ic u — ere.
 239 Salemoen seit.
 240 dinghen.
 241 dat berouwt hem.
 242 Eñ a. — ziet.
 244 zine maghe eñ vriende.
 246 oec mede.
 247 Philosophie eñ medicience.
 248 Anderen — eñ oec surgiene.
 249 Eñ gheburen ionc.
 250 wel menichfoude.
 252 Sine wil — sine.
 253 Doe — .I.
 254 hem (al *outbreekt*).
 255 sake ware gevallen.
 256 hem.
- 259 Dat men hier — woude.
 261 Doc.
 263 surgien.
 264 Alsoe hem lasten sine partijen.
 265 Dat ambocht der surgien.
 266 godertierheit van sinne.
 267 hi niemant — wil.
 268 Mer helpen hem.
 269 ghevalt wel dat lude.
 270 Werden ghequest an beeden.
 271 Eñ .I. meester gaet te beeden.
 272 heept hem — ziere wijsheden.
 274 Daer bi hoert.
 275 om enighe.
 276 Ter.
 277 is — gewont zwarc.
 278 sullen — ware.
 279 die ghenesen — onser.
 280 Mids der hulpe.
 282 phisicien stoet.
 283 Der phisiciencie die daer waren.
 284 Eñ seide stappanssonder sparen.
 285 Alsoe dander h.
 286 wilde.
 287 Ter.
 288 hulpe waer.
 289 Siere — stane.
 290 Eñ vort soe.
 291 onse boeke — dat.
 292 geneest.
 294 Geneesen.
 294* Een orloge es begonnen saen
     Dat te groter scaden mach ver-
     En es der wiser sede niet [gaen,
     Dat si ter wraken raden niet.
 296 Beede gebuere.
 297 te ziere gracien wilden.
 298 Eñ dese — hebben.
 300 toechden droefheden.
 301 In al gader hare m.

- 502 Eñ alle dese r.
 503 wert *ontbreckt*.
 504 zeere.
 505 machtich.
 507 getal. *
 508 helpen.
 509 wedersake te waren.
 510 no rike waren.
     (*Opschrift.*) Vanden rade — eñ
     Prudencien raet.
 515 Doe stoet op .I., alsic.
 514 Die meester.
 515 sprach.
 516 seide.
 517 seg ic.
 518 omme sijn.
 519 ne hort.
 520 Want — es vul.
 521 moechter — haestelike.
 522 souder grote — bi.
 525 By.
 524 ghebueren.
 525 Eñ — machtich.
 526 In welker ziden ment beset.
 527 of.
 528 Eene — zwarc.
 530 Daer → vertellen.
 531 ghededenken.
 532 heere.
 533 u wilt m.
 534 Met desen wisen wel ber.
 534ª Hoe ghi anc grijpt die vaert,
     Eñ uwe persone bewaert
     Boven al, eñ oec visiert
     Hoe ghi u huus werniert.
 535 ghi *ontbreckt*.
 536 Ghi en hebt mid.
 537 Uwe wedersake.
 539 oec *ontbreckt*.
 540 licht *ontbreckt* — weet.
 541 ghesciët.
 542 Sone — wi u niet.
 543 sienre — in.
 544 wi ons m.
 546 eyschen wi enen tijt.
 547 wi u m.
 548 goed dunken toghen. [verstaet,
 548ª Want niemants vroeders, dat
     Sal haestelike uten sinen raet;
     Want van haesten, hebbic ver-
   nomen,
     Es selden enige bate comen.
     Ghemeenlike lijt men des,
     Dat sijn wijsheit rechteres, [dan
     Die saen verstaet eñ tragelike
     Sijn woerde ut gheven can.
 549 is traechheit — seere.
 550 Metten luden in menighe.
 551 is so goed menichwarf.
 552 Daer goed vroet — bedarf.
 555 heere — bescreven.
 554 En *ontbreckt* — ut gh.
 557 teerst.
 558 dat wijf — te ancōm,de (?)
 559 Daer.
 560 desc.
 561 dat ghi.
 562 Want goet raet dats altoes ere.
 563 iongheren.
 564 Die sterc, vrome eñ.
 566 Menighen sconen st.
 567 uwe — rijcheit.
 568 goods eñ volx mere.
 570 soe vant mett.
 571 Al u dinghe — beiden.
 572 Ter — laet bereyden.
 575 dies en laet niet.
 574 Of — blivet.
 576 begrepene.
 577 *Deze regel is overgeslagen.*

- 578 haer — ware.
 579 beide.
 580 Eñ tooch der toe vele scoen s.
 581 dat tiser, sect hi, is, sijt g.
 582 Lichter heet dan.
 583 Alsoe is onrecht te hant g.
 584 zonder.
 585 Dan men vorste.
 586 dats.
 587 orloeft zoc.
 589 hi sot waer.
 590 Doe — .I. op.
 591 Van den wisen al te.
 592 wenede (?) vaste.
 594 souden.
 595 isser.
 597 woerde.
 598 Si weten luttel — seggen.
 599 ane siet wel.
 400 orloghe — .I. zwaer beghin.
 401 tende.
 402 En — niemant — u.
 403 dit wel.
 404 dus vort.
 406 verdriet, vernoy eñ.
 407 of sullen.
 408 menich — daer of die doot.
 409 in meswende.
 410 sal nemen eynde.
 411 bi sal men in desen.
 412 Niet al.
 415 vorsienicheden.
 414 beleden.
 416 dicken — qualic.
 417 doe hi hem.
 418 prouven — oude.
 419 si in sine wort.
 420 Eñ lieten niet seggen vort.
 421 dochte.
 422 .I. wort.
 425 Dats niemen.
 424 menne.
 425 oec *ontbreekt*.
 426 Wijsheit — gesciet.
 427 D. r. es verloren, peinst hi.
 428 Men wilt hier niet horen di.
 429 Dit es.
 430 Alse of — zoete.
 431 Vor — gene.
 432 viseien.
 433 Doe.
 434 Die des — verbeiden en.
 435 Dit hort — sotheit.
 436 raet leit.
 439 Doe.
 440 men orlorghe — mayteneren.
 441 legghen ter wrake.
 442 te ghemake.
 443-444 *ontbreken*.
 (*Opschrift.*) toghet bi — gheen
 man werken sal biden rade
 van sinen wive.
 445 Doe.
 446 willichede.
 447 zonder.
 448 moesten hebben vort.
 449 Is soe.
 450 Eñ dede — aldus v.
 451 Heere.
 452 eene bede ghevet.
 453 Dats.
 455 uwe haestecheit.
 456 te u.
 457 ghelooft hem.
 458 alsoe seere.
 459 omme ne s.
 461 Huwe — is.
 462 Daer bi.
 464 Antworde.
 467 Met.

- 468 nu *ontbreekt*.
 469 lieten — niete.
 470 lude.
 471 mochte men — houden s.
 472 dat ic ware.
 474 Ist.
 475 men gheene goede vint.
 476 Alse — Salemoen bekent.
 477 seit.
 478 vele wijsheden.
 480 Soe — cenc.
 481 ghemeene.
 482 So en — vinden cenc.
 485 redene vant verst.
 488 Soe sout sinen wel.
 489 vorderhant.
 490 Alse ons.
 491 Heeft die vorder hant d.
 492 Soe es si haren man so stijf.
 495 Salemon seit oec : du ne sout.
 494 Kinder — gewout.
 498 Broeder no vrient.
 496 Di es.
 497 vroe.
 498 stoet te harer.
 502 met uwen.
 505 lief wien leide.
 504 alle *ontbreekt* — heimelicheide.
 505 Die ne mach niet — openbare.
 506 Vor — scout (*lees stont*) ware.
 507 Dan moechstu.
 508 ziet.
 509 twijf helen — alleene.
 510 Dies soe ne weet — cleenc.
 511 vijfte.
 512 Aristotules spreect — wort.
 513 wijf.
 514 man — vroe.
 515 in ne gheenen sinne.
 516 Ne mochten.
- 517 twijf heefter ghenouchte in.
 (*Opschrift.*) Hoe Prudentia on-
 sculdich die wive en prouft
 — (*wijfs vergeten*).
 519 Doe — ghehort.
 520 En wel verstaen die wort.
 523 Te antw.
 524 deder toe sijn.
 525 scide — ware.
 526 narc.
 527 deerste — hi (*lees ghi*) spract.
 529 zoude.
 530 Uwe wort wandelen overmids.
 531 segghic dat et en — niet.
 532 wandelt.
 534 Niet redelic mocht bedwinghen.
 535 Weet — bescreven ziet.
 536 wise ne.
 537 sijn gelof in tleste.
 538 Maer *ontbreekt*.
 539 oec alse.
 541 Om des.
 542 Als — daer.
 543 weet — boeken.
 544 quaet gelof.
 545 gode gelof.
 546 mochte des.
 548 gherechticheit. [vroet,
 548² Dats .i. quaet belof, zijt des
 Datmen met quaetheden vuldoet.
 549 ghi dat weet.
 550 Heeft sine statute gheordineert.
 551 als met wareden.
 552 orbore waren en.
 553 Soe haddi — hi brac de.
 554 Danse hadde testoert sijn. [vroet,
 454¹ Tghescrevene recht maect ons
 Dat scijnt dat hi niet mesdoet
 Die om die gherechtichede
 Om keert van sinen ede.

- 555 Dats scande.
 556 misdoet.
 557 Ist meere — also.
 558 kent.
 559 hi buten keere.
 560 maele.
 561 Weet — is — wijsheit.
 562 .I. — hevet misseit.
 564 hijs tijt hevet.
 565 horde.
 566 wout.
 567 Die — met uwen luden in die
 568 Aldus overdraghen sijt. [tijt.
 570 betren.
 571 sere.
 572 achten uwer.
 573 Haesticheit menighen.
 574 so radic.
 575 ane gaet.
 577 Up.
 579 dat mer ghene vindt.
 581 antwoord.
 582 harde sere.
 585 hi — versmadet.
 584 Hine doeter buten gheen ghetal.
 585 die wise meester seit. [heit.
 586 sal niemant versmaden es dwaes-
 587 Mer men sal wijsheit altoes eren.
 588 En wel onthouden — vort.
 590 lievelike — vort. [gen.
 590^a En dat men niet can sal men vra-
 En onthouden en henen dragen.
 591 geweest.
 592 scriftuere.
 593 wert — eere.
 594 reine maget — wtvercoren.
 595 an.
 597 Des zeker ne ware niet.
 598 Haddiere quaeds in gheweten
 599 hevet. [yet.
- 600 vele heiligher wive.
 601 doc.
 602 Woudi — eere.
 605 Eenen — eenen.
 605 M. Magdalcenen vor.
 606 Datten dapostele mochten sien.
 607 Salemon.
 608 eene goede.
 609 Het hebben luden.
 610 Die wijs waren vele vonden.
 611 si es dit sijn meenen.
 612 luttel of en gheene.
 613 Gheset is in die hoochste godheit.
 614 hi waer an heeft gheseit.
 615 Niement so en (es?) int ghe-
 616 Vulm. — alleene. [meene.
 617 selve vor waer.
 618 Int (lees in) die ewangelie seit
 619 vulm. [daer.
 620 Alsoe.
 621 Die — doet ons ghewes.
 622 .I. — goed.
 625 man en wijf.
 624 Salemon spreect teere ander.
 627 ne.
 629 Op den raet tuwer eere.
 630 oec — ane sien mere.
 634 Es bloet.
 635 seit.
 636 an.
 638 vorder h.
 639 es te male.
 640 Wive (lees wine).
 641 genen daer — toc g.
 642 Want ist soc dat wi.
 644 moghen.
 648 Cortelike.
 649 Alsoe dat wive — alleene.
 651 dicht — ghescriven.
 652 Ne hort.

- 653 Mer.
 654 clappen en scelden.
 655 Sijn, hort men gewagen.
 656 huus.
 657 tquade — mede.
 658 seit oec teere ander stede.
 659 Dat et — ware.
 660 Alleene — eene.
 661 woene — hare.
 662 stoute en pijnlic ware.
 663 Mine hebdi.
 664 Dus ghedaen tenighen.
 665 zwichen.
 666 ghekent — daghen.
 667 vijfte.
 668 voren.
 669 Dats dat dat wijf met quaden
 670 vroe en spade. [rade.
 671 dat so in gheenen.
 672 mach.
 673 Dit en doet — .ij.
 674 En of — .I. quaet.
 675 die nutte ware.
 676 Ghi souten volghen.
 678 ware.
 679 ne.
 680 Dus so sijn uwe.
 681 Vieldi — des wijfs.
 682 Commere — enighen scade.
 683 wel *ontbreekt*.
 684 Weet welc — of.
 685 Mer.
 687 die seit vor.
 688 eene predicatie dats waer.
 689 Proef — ne waer int.
 690 So hout u emmer an dat.
 (*Opschrift*.) Prudencia provethier
 .V. redenen — dat — werken
 sal bi den rade van zinen wive.
 691 gehort.
- 692 hort .v.
 693 an.
 695 wive — ist.
 697 seit — wive.
 698 Is.
 699 mi versta.
 700 Dat die.
 701 Ysaac.
 702 gave.
 705 Jacop.
 704 sint bi wert.
 705 sinen broeders here.
 706 te.
 707 wert here en vader.
 708 algader.
 710 wilde.
 712 Verloste.
 715 soc.
 714 Olofernus.
 715 destrueren zonder gheuaden.
 716 deed soc — raden.
 717 Abigail.
 718 Verloste.
 720 Dien die.
 722 Vrouwe — zonder.
 724 groter s.
 726 des coninx Assuerus.
 727 Dus dane.
 728 ghetal vertellen.
 729 Daer wiven — haer.
 730 raet mede — gegeven.
 732 horne sy.
 734 Orbore en nutte si.
 735 wel merken dan.
 736 Doe God Adam den eersten.
 739 behort.
 740 Doe so — al *ontbreekt*.
 741 Eene ribbe wt Adaems live.
 742 hi maecter of .I.
 745 Om dat so selve in raden.

- 744 Eñ in node.
 745 Hem eñ dat zonder.
 746 Erdrike — en *ontbreekt*.
 747 punte.
 749 Onse heere seit — in dewangelic
 750 Dat die man sal openbaer
 751 Laten moeder eñ vader,
 752 Ende sine vriende alle gader.
 754 tve in eenen.
 756 .I. — sonc.
 757 versmaden.
 758 scriftuere.
 759 selves.
 760 saltu.
 761 Dè — is.
 762 daer oec.
 765 .I. al openb.
 764 Dat — es menich.
 765 Tgoede — is — menichfout.
 766 ghestecente, selver — goud.
 767 wilt.
 768 ghene dinc es — goed.
 769 Als tgoede — erdrike.
 770 men vint niet hare ghelike.
 772 Beschrijft ons hier S.
 774 geeft.
 775 seit also gheene dinc gheit.
 776 des wijfs goedertierenheit.
 777 Also nes.
 778 Also .I. — onrustelic.
 779 Eñ dies ghelijx dat g.
 781 Vor hars.
 782 set dat quade.
 785 Hare — neereste.
 784 bringhene haer — doot.
 785 vijfte — brinet.
 786 D. w. Cattoen segghende soc.
 788 Op datter wijsheit ute.
 789 saltu lievelike.
 790 hort — ghewagen.
 791 niet was.
 792 wijs (*lees* wijfs).
 793 allen.
 794 Want soe hout — huusraet.
 798 So is si vervaer(t).
 800 besorhtene harde sere.
 800* Een wijf, alsic merken can,
 Mach verwinnen den goeden man
 So met duechden, dat verstaet,
 Dat hi niet allene haren raet
 Ne doet, maer lude eñ stille
 Na sijn vermoghen haren wille.
 801 Heere Mellibeus.
 804 Uwe — u lev. ghesont.
 805 al dese sake doen t.
 806 Tuwer bate — tuwer.
 807 gehort.
 808 wel — zijns — wort.
 809 hem dat therte verlichte.
 810 Eñ met.
 811 Antwoerde.
 812 wort — ute.
 815 enich.
 814 Eñ toghen redene.
 815 Eñ gh. — zielen.
 816 van eenen.
 817 soete eñ wise wort.
 818 ic nu h.
 819 te menigher.
 820 So bevr.
 821 besceiden.
 822 nu leden.
 825 Al mine.
 824 ute niet gaen vroe.
 825 antwoerde.
 826 wiselike — soe.
 827 Behort.
 828 Wiselike.
 829 zonder vorsieneghen.
 850 dicken daer af comt.

- 851 antwoerde.
- 851^a « Na dien dat ic hebbe u,
So hebbic wijsheden genoegh;
Want ghi dinct mi int ghevoech
Van alre wijsheit vrouwe wesen.»
Die vrouwe antwoerde te desen :
„ Dit wijf die ghi hier siet,
En is die wijsste niet,
Icen ben eene scade waer (*maer*)
Der wijsheden, dat is waer. »
Mellibeus antwoerde nu.
- 852 dies.
- 853 wijsheit.
- 854 soe is.
- 856 antieren.
(*Opschrift.*) Prudencia antwoert
eñ sprac wat wijsheit si.
- 858 Onderseeit.
- 859 Hoe men.
- 840 die quaetheit.
- 841 Eñ — Casidorus seit.
- 842 Boven alle dinc gaet wijsheit.
- 843 wijsheit maket al ommare.
- 844 Dat der dueghet — contrarie.
- 845 vorsien.
- 846 moghen.
- 847 Wijsheit.
- 848 Eñ si en wilt in hare worde.
- 849 vreeheit.
- 850 soet — miltheit. [vint,
- 850ª Want rike man vrec, hoe ment
Ne mach niet wel sijn ghemint,
Mer hi es onwert talre stede
Met Gode eñ met den volke mede.
Die milde is int ghevouch,
Heeft Gode te dancke ghenoech,
Want die gracie ute Gode vloeyet,
Daer alle miltheit in groyet.
- 855 talre tijt — cere.
- 854 Onscamelheit vl. — seere.
- 855 Die gherechte wijsheit es.
- 856 Salicheit, des sijt.
- 857 wijskede — alleene.
- 858 Goed — reene.
- 859, 865 Wijsheit. [borgen
- 860 Der wijsheit en mach niet ver-
- 861 Wesen, want soe doet verstaen
- 862 Den mensche hoe hemel eñ erde
es gene (*lees* gedaen).
- 862ª Soe doet kennen die ierachine,
Die erdsche oghen ne saghen nic.
- 863 Wijsheit — astronomie.
- 864 clergie.
- 866 alreande s.
- 867 verre sien.
- 868 Alle dinc — mach. [quaets,
- 868ª Wijsheit scaemt hare alles
Haer en brac nic goeds racts.
- 869 Wijsheit — leeden.
- 870 salicheiden.
- 871 Die — naer erds goed.
- 872 werlt.
- 875 der.
- 874 maer herde s.
- 875 den genen die wt h.
- 876 vor ghesteente of g.
- 877 lidelic (*lees* tidelijke) goed.
- 878 dewelike goed verl.
- 879 wijsheit.
- 880 doget.
- 881 wil.
- 882 Hi moet gestade.
- 883 eñ onbedroeft.
- 884 Dits dat wijsheit zeere w.
- 886 leeringhe.
- 887 alre dinc.
- 888 dics men — dat vraghen.
- 889 Ist — eñ ouden.
- 890 vromelike.
- 891 Alsoe — alsoe.

- 892 also.
- 893 Op datter wijsheit — leit.
- 894 Dats — seit.
- 894* Eñ also u dan dinct soe [loc,
Dat ghi van wijsheiden neemt
So ne suldi u verheffen niet;
Want hoverde, diet wel siet,
Es .I. muer die weder vecht
Meestalsen der doghet plecht,
Eñ oetmoet is een dore
Daer alle doghet lidet duere,
Eñ sonder rechte oemoet
So en mach niemant wesen goet,
Dus is oetmoet eñ doget dan
Die connen maken den vroeden
- 897 Fisiçene eñ surgine. [man.
- 898 te siene.
- 900 van dat.
- 901 tuwe.
- 902 conste vro eñ.
- 905 welke.
- 904 Te doene hebt in enigher.
- 904* Diesghelijc dat een leerere vroet
Leert dat nutte is eñ goet,
Also .I. quaet leere leert
Dat onnutte es eñ verkeert.
Alsoe .I. wijs medecijn
Gheneest metter conste sijn
Een ongemact in corter stont
Eñ den selven maect ghesont,
Also bederft die meester quaet
Dien hi in curren bestaet,
So dat hem daer na gheen man
Ghehelpen no gheraden can;
Eñ des ghelijx van allen dien
Die der meestrien plien,
So valt dat cost eñ arbeit
Int ende alte quaeste gheit,
Des niet en möghen gheschien,
Haddemen daer wijselike doege-
sien.
- 906 beter *ontbreekt, en te recht.*
- 940 Dan .I. wel scone onwijs man.
- 943 waert dat si oec seeren sn.
- 944 oude om tniuwe.
- 948 Dits — geseit.
- 946 Die men in die — pleit.
(*Opschrift.*) Wat noet is den
studere.
- 947 wil — leeren.
- 918 Sal den — algader keeren.
- 919 Totter.
- 920 studeeren.
- 921 neerste groet.
- 922 dinghen — nuttelic.
- 925 Te goeden state eñ dinghen.
- 925 sal eerst leeren dat verhoert.
- 926 Eñ neerstelike leren voert.
- 927 Niemen soude also wi lesen.
- 928 vrouch.
- 929 Want — menighen.
- 950 hoochten.
- 951 eerdrike.
- 952 Ne.
- 955 die — lange leeden.
- 954 arbeiden.
- 955 eerst — cleene leeren.
- 956 ten meesten keeren.
- 957 Hets.
- 958 Op den pleine.
- 959 Dan men — op toghe liepe.
- 940 Eñ viele in den dale diepe.
- 940* Een wijs man seit dese dinc,
Deen wech die .I. nie en ghinc
Sal hi allene niet bestaen,
Hinc sal cenen voren doen gaen.
Die vliegghen wil eer hi vloegghel
[heeft,
Dicken ghevalt dat hi sneeft.
- 941 iongher wil.
- 942 Hi sal — eeren.

- 945 Eñ oec sijn.
 944 -oec *ontbreekt*.
 945 Eñ wat hi seit wel verstaet *n*.
 946 Eñ met ghenochten ane vaet *n*.
 947 Also hevet.
 948 Jongher — gheerne.
 949 glorificiert.
 950 hen *ontbreekt*.
 951 Niemen (en *ontbreekt*) — wort.
 952 ment — gherne hort.
 953 jongher — mach niet wesen.
 954 Boven *s. m.* also wijt lesen.
 955 Eñ *ontbreekt* — hort.
 956 thuis vertellen wort.
 957 dicken in herte bevaen.
 958 mach.
 958* So en slacht hi niet, weet wel dat,
     Den sacker die heeft .i. gat,
     Die onder en houdt niet
     Wat mer van boven inghiet.
 959 arbeiden.
 960 die tijt met neerste belciden.
 961 roekelooshede dats.
 962 ene — zwaer.
 965 neerstichede.
 964 Die es.
 965 arbeiden.
 966 Te — eeren eñ *vr.*
 967 der ledichede.
 968 alle onsalichede.
 969 wil.
 970 Ne — hi haestelike.
 971 met staden.
 972 Grondecen wat gescrijfte si.
 973 der waerheit.
 975 woerden die ewangelic.
 976 Mer weet wel — niet sal.
 978 Mer sal wijsheit.
 979 morch — redenen leit.
 980 In die verstantnisse, dats waerheit.
 981 ghi weet dat.
 982 ghesat.
 985 die.
 984 Mer die worde sijnt diene ruc-
 986 lettere — doot. [ren.
 988 hort tbediet.
 989 clerke weet.
 990 funderen.
 991 lettere — wort.
 992 scone te vertreckene voert.
 994 d. haer siele d.
 995 Mer — menghen.
 996 Met der heiligher leeringhen.
 997 lettere.
 999 heilige — in.
 1000 vulmaect.
 1005 Eñ — lettere.
 1004 siele doot.
 1005 lettere ne zoude.
 1006 No (*tes ne*) — die mer ute.
 1007 sullen si — bekeeren.
 1008 Studente — leeren.
     (*Opschrift.*) Van spreken.
 1009 wil.
 1011 zwichet — bet.
 1012 spreken omgact.
 1015 sal moet vorsien.
 1014 wanecr — vor.
 1016 Na dien dat sijn die.
 1017 seit.
 1018 docchden in bringen.
 1018* Want et doet te vele stonden
     Die wijsheit ondergronden;
     Die spreker is saen versint,
     Maer den zwigher niemant en
 1019 Luttel enighe — is so. [kent.
 1020 clappere.
 1021 wil.
 1022 Boven al — leeren.
 1025 hoverdigher sotheit.

- 1100 ons oec.
 1101 leedre ne — geen.
 1102 niet en cont.
 1105 Oec spreekt dit .I.
 1104 vallet — zcere.
 1103 vliegen.
 1106 vlogel.
 1107 Vor.
 1108 Weest.
 1108^a Eñ uwen sin saltu altoes keren
     Om sijn spreken eñ leeren.
 1109 en wilt niet.
 1110 Maer weest hem altoes.
 1111 Eñ hem en sultu.
 1112 an — hort. [sen
 1112ª Want gheen iongher mach we-
     Boven zinen meester, also wi
 1115 ionger. [lesen.
 1114 bat *vergeten*.
 1115 leeringhe eñ verstaen.
 1116 ute.
 1118 Te min et hem in therte.
 1120 iongher zwighen.
 1121 sine — vort.
 1122 Te onthoudene dat — hort.
 1125 van zwighene — is.
 1124 ponte.
 1125 Salemoen seit.
 1126 eerst leeren — waereit.
 1127 Swinghen (*schrijffout v. d. co-
     pist, l. Swighende*) eñ daer.
 1128 wort.
 1129 zwighen.
 1150 leveren.
 1151 leerer seit — sine wort.
 1152 ne hort.
 1153 alsj — scolieren.
 1154 wort merken eñ begheren.
 1155 So leest hi te bet, alsic eer
     seide.
- 1156 Dits scolieren cere eñ bate
 1157 Scolier. [mede.
 1158 niet en onthout.
 1159 Hi *ontbreekt* — .I.
 1140 Eñ die ne onthout.
 1140ª Men sal neerstelike studeeren,
     Eñ met staden dat gronderen,
     Eñ den sin der waerheit ver-
     staen,
     Eer men vort in den text sal
     gaen.
 1141 Ghene ghenouchte suldi ontf.
 1142 In die seone.
 1145 Verchiert alset bloumen.
 1144 *Deze regel ontbreekt*.
 1143 virtuu.
 1146 daer morch.
 1147 Also — siele, des sijt.
 1149-50 *ontbreken*.
 1151 gesereven.
 1152 lettre doot die gheest doct.
 1155 die moghen w.
 1154 Buten boeke e.
 1155 Eñ wisti.
 1156 Het en doochde hem niet .I.
 1156ª Also ghi twifelt vraghet dan,
     So doedi also die wise man,
     En rouke u, hoe cleene hi si,
     Of hoe ionc of so mate daer bi.
     Emmer vraghet nacht eñ dach
     Hem die u berechten mach,
     Ghine sult den man anesien
     twint,
     Maer dat hi u leert dat mint.
 1157 vor — hoert
 1158 onghestort.
 1160 ant.
 1161 bedinken.
 1162 niet ne sult.
 1165 Van uwer lessen int ghevouch.

- En salt siere wijsheit niet an
dragen,
Maer Gode danken, diet hem gaf,
Daer alle wijsheit coemt af;
Daer na den genen oec alsoe,
Van wien dat et quam toe.
- 1231 Drierande — oetmoedicheit.
1232 ten studien leit.
1233 Deerste is hoet vert.
1234 sciencie veronwert.
1235 Noch scripture (en *ontbreekt*).
1236 scripture.
1237 om — leere.
1238 seit — wise heere.
1239 niemens onwijsheit.
1240 dat leit.
1241 an beede.
1242 Diet te — wil keren.
1243 Arech connen hort. [den.
1244 siere hem voren moghen boe-
1245 Eñ sullense scuwen eñ vl.
1246 altoes na die doghet t.
1247 dat scolieren.
1248 An wien si leren hem niet scou-
1249 hi si sot of vroet. [fieren.
1250 die maect ons vroet.
1251 cleene.
1252 niet in ghere wijs leeren.
1253 wijsheit sijt des.
1254 Alse .i. is worden.
1255 vro eñ.
1256 Ander — (en *ontbreekt*.)
1257 seit — vrot (*lees wort*).
1258 dat leert vort.
1259 Omoedelike — u.
1260 diet beghert an u.
1260¹ Men sal den sin daertoe keren,
Datmen altoes gherne sal leren,
Nochtan is niemant dan
Die alle dinc gheleren can.
- Oec en mach die memorie niet
Al onthouden dat men siet.
Floy (?) seit : « alle dinc ghe-
dinken,
Eñ onthouden zonder winken,
Is bet godlijk dan menscelijc. »
Oude recht seit oec des ghelijc :
« Die vele wil weten,
Eñ des niet te mijn vergheten,
Sal altoes leeren, des sijt gewes,
Alst point eñ tijt is;
Eñ soe wie des niet en doet,
Is meer dwaes dan vroet.
Gheen sin sal ledich staen,
Maer in ledicheden vort gaen. »
- 1261 seit, — vroede.
1262 en *ontbreekt* — vergeheet.
1264 An elken leren over al.
1264² Mach hijt onthouden, da(t)s
1265 dien luden alle. [geval.
1266 seer.
1266² Wie dat te learne niet verstaet,
Eñ onwerdelike dat versmaet,
Weet dat hi tduuls (duvels) kint
bet si
Dan Ons Heren Jhesu Christi.
1267 spreekt daer hier ave.
1268 Had ic — voet.
1269 soudic willic (*t. willen*).
1270 coemt af soe — ceren.
1271 vele beter gheleert.
1273 leeren.
1274 dies luttel of niet.
1274² Ledichede brecht die sinne,
Eñ brinet ydelheit daerinne,
Eñ nerestichede, sonder letten,
Cannen weder te punte setten.
1277 ghedinket des avonts.
1278 slaep.
1279 die seit.

- 1280 Mine — nie — yde(l)heit.
 1281 oeffeninghe — arbeids.
 1285 sullen.
 1284 Nerstich alse .I. zwijn.
 1285 des morgens ute.
 1286 soect — aes.
 1287 ruste dats.
 1288 leeren.
 1289 sullen clerke.
 1290 wijsheit.
     (Opschrift.) antwoerde.
 1291 Doe — had ghehort.
 1292 wel verstaen — wort.
 1293 Antwoerde — seide.
 1294 wijsheide.
 1295 Sone heb ic.
 1296 niet ghew.
 1297 minen tijd.
 1298 doc.
 1299 mine (*sin uitgelaten*) geleit.
 1300 In soetheit — waerheit.
 1301 nu wijsheit leeren.
 1302 En conder — keren.
 1303 nu .I. rike.
 1304 hebbe goeds ghequitst dan.
 1305 So dat ic goed.
 1306 mach b.
 1307 mochte men verhalen.
 1308 die — mach niement betalen.
 1309 In mach vortan.
 1310 oec *ontbreekt*.
 1311 zo — in die.
 1312 oefent in die doget.
 1313 Hi en canre als .I. wel.
 1314 In die outhet. [nen sin,
 1314^a En die alle dinghen doet in si-
     Hi onthoudes oec te min.
     Dit vint men daghelijx waer.
     Dat loy seit ons openbaer :
     Die tallen dinghen is even snel
- Dat hi ne gheen vuldoet wel.
 1316 Dwaes.
     (Opschrift.) antwort — sotheit.
 1319 gevoech.
 1320 wijs.
 1323 kent — dwaesheit.
 1324 En is — zonder wijsheit.
 1325 wilt.
 1326 ander lude over sot hilt.
 1328 Salemoen.
 1330 hout niement.
 1331 Dus dinct den.
 1332 tsine — tbeste.
 1333 dinct.
 1335 beghert.
 1336 en *ontbreekt*.
 1337-50 *ontbreken*.
 1331 an leit int.
 1332 Sidi vroeder dan .I. s.
 1333 paus.
 1334 sinen boeken.
 1336 En in twifele.
 1337 wil.
 1338 Die bedriecht hem — meest.
 1339 hi claerlike niet v.
 1360 Dies neme met den.
 1361 dwasen — geloves.
 1362 hi (*tees ghi*) mede — int.
     (Opschrift.) An.
 1363 Drierande.
 1365 Eerst an — zijts ghewes.
 1366 almachtich is.
 1368 groter begherten. *Doch v. 1367*
     is overgestlagen.
 1370 die — orboer.
 1371 andren.
 1372 In hem.
 1373 vorsienicheden.
 1374 lanc.
 1376 An vroede lude.

- 1577 wislike.
 1578 Of — arch si so.
 1578^a Want hij met rechte bet weet
 Dan die de sake niet an en geet,
 Maer emmer niet ghewaecht.
 1580 den raet vraecht.
 1581 goed.
 1585 U *ontbreekt*.
 1585 an — hoe soet.
 1586 sullen.
 1587 sente.
 1588 siere.
 1589 wijsheit — wil.
 1590 an — eerst.
 1591 mildelike.
 1592 dat orbaer leget.
 1592^a Alle dinghen die ghi doet
 In worden, in werken, des sijt
 vroet,
 Sal men doen in die name Ons
 Heren,
 Dat seit Paulus in siere lere.
 1594 seit teere ander.
 1598 vulmaect.
 1598^a Also wi Gode roepen an [dan
 Om troest, om raet, sullen wi
 Wiselike bidden op sine ghe-
 naden,
 Want hi is heere van gansen
 rade.
 Biddi dan dat gherechtich es,
 Het ghesciet u, sijts ghewes;
 Want hi spreeet selve: «weer
 dat ghi
 Den vader bidt in den name
 van mi,
 Dat sal hi u seker gheven. »
 Dit vint men vor waer ghe-
 screven,
 Ja, ist dat ghi hem bidt recht;
- Maer ist dat ghi hem bidt on-
 recht,
 Seker, vant dit wel verstaen,
 Het sal over u selven gaen,
 En ghi en sult niet weten hoe
 U selven comen toe.
 1599 seit.
 1400 menich goed word.
 1401 scalken raet.
 1402 hem weder wenden.
 1403 Ja en als inunst vermoeden.
 1404 Ghemeene recht ons doet b.
 1405 bidden sullen.
 1406 Dat.
 1407 weet.
 1409 hi — belget harde seere.
 1410 is — de waarheit h.
 1411 des m.
 1413 zonder.
 1414 Doen inoghen.
 1415 sullen — eerst zonder.
 1416 an hem.
 1417 an.
 1419 goed worpen.
 1420 Wine sullen.
 1421 seit also.
 1422 mi modi.
 (*Opschrift.*) Scuwen sal en v.
 1423 dinghen des wil getrouwen.
 1424 scouwen.
 1425 Wreetheit — ghicricheide.
 1427 viere vroe.
 1428 in wisen r.
 1430 also.
 1451 an (*es vergeten.*)
 1452 By — des sijt.
 1453 is.
 1455 dinken.
 1437 bedriecht — hem selven.
 1458 Dandre — es vorw.

- 1439 seit.
 1440 Dat es al onbeschedeheit.
 1441 met *ontbreekt*.
 1442 Andre lude.
 1443 Want recht — an.
 1444 die gramme — recht.
 1445 goede lude sp.
 1446 epistele.
 1447 erre ne can, w.
 1448 Gherechtichede ghewerken.
 1449 derde redene, zijt des.
 1451 Ghi sult — u oec.
 1452 om seker.
 1453 den sin so.
 1454 waerheit.
 1454² In rade en in allen dinghen
     Saltudinen moet bedwin[gh]en,
     Dat hi onghestort sal staen,
     En der redene sijn onderdaen.
 1456 gramseepen.
 1457 Is.
 1458 vinter of gebree int.
 1459 soe weet — gramheit.
 1460 ontfarmicheit.
 1461 Oec gheeft zoe gh.
 1462 dies dinct haer raet quaet.
 1466 cenen.
 1467 staremoedich weet.
 1468 Is .I. doghet kerdinale.
 1469 Daer — doegheden ute gheit.
 1470 blivet onghescit.
     (*Opschrift.*) ghiericheden te
     scuwen.
 1471 vorsien.
 1472 onnutte ghierichede.
 1473 vro en.
 1478 Ghierichede also — seit.
 1476 wortel alre quaetheit.
 1477 die is.
 1478 ghierichede.
- 1479 claerheit.
 1480 quaetheit.
 1481 aldus van.
 1484 is .I. ghierich.
 1486 ghewinnen.
 1487 Ende vergheet — mage.
 1488 Dits zeker eene zwarc.
 1489 verradenisse.
 1490 ghemene orber.
 1491 Sp. can si met.
 1492 En vriende werpen.
 1493 Manslachte.
 1494 archeit.
 1496 hare.
 1497 gegeven.
 1498 ghierich.
 1499 cenen.
 1500 En wie datten v.
 1501 cenen sterken.
 1503 soe si — houdt.
 1504 Soe si — menichfoudet.
 1506 Dien — noemt Alphonsius.
 1507 (en *ontbreekt*) ware ghenoch-
     licheit.
 1508 ne ware voren .I. doochedelijc-
 1509-12 *ontbreken*. [heit.
 1515 ne wort.
 1514 ruste.
 1515 ware naer enighen arbeit.
 1516 En a. — ghescit.
 1517 des lijfs — leit.
 1517² Ecn wijsman seit : wie dat roect
     Sijns lives ghenouchte,
     Hines zonder zonde niet,
     Die de dinc te rechte besiet.
 1518 Al dit overwaer ghescit.
 1519 van ghiericheit.
 1520 nu das.
 1521 is.
 1522 Dat .I.

- 1523 Die al in ghenoech zijns vleesels kert.
 1523* Wantso si allebehoudich maect Die ghene daer si in waect.
 1524 Want si gheen cynde heeft.
 1526 Else — wel seit.
 1527 Else — leit.
 1528 doot.
 1529 So en hout hi cleene.
 1530 is sijn goud en sijn arbeit.
 1533 zine ghiericheit.
 1534 Hi is, seit hi, sterker — zijt.
 1536 ghierichede.
 1537 ne — nemmer vr.
 1538 is.
 1539 is — des sijt.
 1540 Haesticheit, vroec.
 1541 in wisen.
 1542 haesticheit.
 1543 quaets.
 1544 eenen.
 1545 Mach lichte, hi wert morghen.
 1546 En v. eenen.
 1547 seit — .I.
 1548 .I. — hevet.
 1549 tragelic — vonnisse gevet.
 1550 Die—tracteert(*halfonleesbaar*).
 1551 Wert gheerne — ordineert.
 1552 Men seghet dicken, dat sijt vroet,
 1553 Dat haeste dicken is onspoet.
 1554-55 *staan in omgekeerde orde*.
 1556 voersienicheit.
 1557 ons daer — seit.
 1558 Dat wi — voersinicheden.
 1559 Al ons — sullen beleden.
 1560 So en mach niemant, h.
 1561 Segghen dese wrachte s.
 1562 goeds raeds. [scien.
 1563 So en mochte hem dit niet mis-
- 1564 Goed — hevet — ere.
 1565 vr. dieken h. sere.
 1566 En wel luttel in.
 1568 sijt des.
 1569 nie den dwasen.
 1570 dwase — beiden.
 1571 haesticheiden.
 1572 hi ne peinst.
 1573 namaels daer of comen.
 (*Opschrift.*) heimelicheiden — seggene het ne dade grote noetsake of datter orbaer in ware.
 1574 heimelichede.
 1575 besloten houden vri.
 1576 niemant vragehen.
 1577 Hoc dat met u ghescepen.
 1578 Het mochte u gebetert.
 1579 sprac.
 1580 Vrient no viant meer no min.
 1581 Suldi ondecken uwen sin.
 1582 ist dat ghieere in sijt.
 1583 ghijs niemant en o.
 1584 wiet — ghehoert.
 1585 hi *ontbreekt* — vort.
 1586 So soudi.
 1587 vri waert. [licheit
 1587* Een wijs man seit: uwe heimelicheit
 Ne ondeckt in ghene stede.
 1588 Een ander spreect: in vinde
 1589 In al dese werelt rume [eume
 1590 Een die heimelich(eit) wilt
 1591 zeere — can bevelen. [helen.
 1592-1601 *achter wege gelaten*.
 1605 an vrient raet w.
 1604 wiselike besien.
 1605 an *ontbreekt*.
 1606 dan *ontbreekt* — als u.
 1607 An eenen — ongheroprouft.
 1608 Dats ter aventuren zeere.

- 1609 dien raet sal bekeren.
 1610 an enighen.
 1612 ondeckt.
 1613 leit oec aventuer in.
 1614 dicken.
 1615 ghesien keeren.
 1616 En dan mocht u.
     (Opschrift.) raet sal — en an.
 1618 raet.
 1619 So en.
 1621 segghen — dinct.
 1622 hi u.
 1624 lude.
 1626 vort.
 1627 hare.
 1628 et — goed.
 1630 An — wel betrouwet.
 1631 Die out en wijs sijn bescouwet.
 1632 die oude — gesien.
 1634 moegedi zijn.
 1635 Seker.
 1636 Salemon seit — heere.
 1637 therte — seere.
 1638 En verblijt in soeter smake.
 1639 Maer boven alrande sake.
 1640 Verblijt vroc.
 1643 Eere — al.
 1644 Ne gheene — is.
 1645 Dan .I. — .I.
 1647 Alse of.
 1648 Salemon seit — de cō.
 1649 dinc *vergeten.* [soude
 1650 Dat men die gelike oec niet
 1651 Moghen vinden van stenen no
   van goude.
 1652 Salemoen die seit oec vort.
 1653 Ghetrouwe — es .I. groet comf.
 1655 enen.
 1656 .I. m. is die ghenen vr. heeft.
 1657 Alse .I. wien al welvaren begeeft.
- 1657^a .I. huus dat crane is van staen
     Valt tenegher wilen (saen).
 1659 Die in brinct.
 1660 so *ontbreekt* — is.
 1661 alendich, des sijt.
 1662 alse hem bederf.
 1665 En et — menich werf.
 1664 Dat men die wise sal versoeken.
 1665 En dicken.
 1666 ghescit.
 1667 Weet — wise godweit.
 1668 Hem selven wapent.
 1669 ieman *ontbreekt.* [(*lees met*).
 1670 om *ontbreekt* — bi hem niet
 1671 mach u lichte niet mesvallen.
 1672 wiselike verciert.
 1673 Ne valt.
 1673^a Die wise can verre sien
     Van dien dat mach ghesien,
     En ieghen al sotten hoede.
     Des pleghen gherne die vroede.
 1674 Dat ic u voren dede verstaen.
 1675 Dat ghi sout te rade gaen.
 1676 Datten vr.
 1677 Goed — ghetrouwe.
 1678 Dats om die redene.
 1679 lude — vroet.
 1681 u *ontbreekt.*
 1682 Daer .I. mede ware.
 1683 Also ons Jan die a.
 1684 ghelove.
 1685 geesten.
 1686 niet zijn.
 1688 die gheeste saltu.
 1689 God sendet van daer.
 1689^a .I. wijs man ons dus gewaget:
     Vor hem, seit hi, wien ghi raet
   vraget,
     Saltu di wachten tallen stonden
     Tote dat ghine hebt getrouwe
   vonden.

- Men vintvriende, deszeker zijt,** 1720 dat hi.
Die wel ghedurren eenen tijt, 1721 bescrijft — .i.
Eñ sinen vriende groet, 1722 An — en soect gheen.
Die nochtan of gaen ter noet. 1724 soethede.
1690 seide. 1725 keert sinen synne.
1691 an. 1726 Lanc — gheit.
1692 Want Job seghet ons. 1727 Dinct — sotheit.
1693 behoert wijsheit. 1729 haer selves si.
1694 Cassidorius seit. 1730 Saelmoen seit.
1695 oec *ontbreekt*. 1731 nemmermere.
1696 an — lude. 1732 Wijsheide.
1697 sine. 1733 wils — gherne.
1699 heeft ghehort of. 1734 die leeringhe.
1700 seit .i. 1735, 1742 is.
1701 Wiens — Mercialus. 1736 wijsheit — hort.
1702 cleder versmaet. 1737 vort.
1703 gew(ichte). 1738 castiet.
1703ª Tullius ghewaect oec mede 1739 sotheit — ghediet.
Aldus, eñ seit van der outhede: 1740 weet.
Met crachten no met dorper- 1741 ruste hebben.
heden 1743 Salemoen.
Mach men grote dinc niet be- 1744 seit.
leden, 1745 man *ontbreekt*.
Maer meest met rade wijs, 1746 omme ist.
Dies oude hevet prijs. 1747 Vele b. d. s. t. s. [waert).
1704 pleecht — segghen — vast. 1748 seit — .i. ghemeene wort (*lees*
1705 Wanneer oude hont bast. 1750 hem van enen sot ontslaet (*lees*
1706 ute. 1751 al is. [te liveereet).
1707, 1717 lude. (*Opschrift*.) Van te scuwen s.
1709 si houden. in rade, volghers eñ — vein-
1710 Altoes gherechtelike g. vort. sen.
1711 Alsoe — eren. 1754 veinsen.
1713 Scalken bedecten losen. 1755 uwe vrient met.
1714 gheveinsthede — toget. 1757 sulke sede pleghen.
1715 nie man — lovet. 1758 uwe horen.
1715ª Also Plato seit, die wise man, 1760 niement.
Die de wareit wel segghen can. 1761 weet.
1716 Wijs — is harde. 1762 veinst.
1718 luttel lude vant v. 1763 seit — peinst.
1719 Eñ dicken sal men. 1763ª Dien ghelovet in ghere wisen

- Hem die u vor oghen prisen,
Want ghi selve, sijt des vroet,
U selven het kent dan .I. ander
doct. 1788 zeit oppenbare.
Eñ alsoe ghi dan hebt beseven,
1789 .I. — ware.
Dat si u meer prisen willen
1790 .I. — veinsde.
geven 1791 *Deze regel ontbreekt.*
Dan ghi wert sijt of hebt ver-
1792 hort.
dient, 1793 en *ontbreekt.*
Weet dan dat si niet zijn uwe
1794 oec *ontbreekt.*
Eñ dat si u bedrieghen, [vriente;
1795 Ic der wel over waer sp.
Want ghi hort dat si lieghen. 1796 ware — ghevoughe.
Nochtan en dert u meer no min,
1797 Dat u .I. viant (*tees* vriend).
Op dat ghi u niet verheft daer in. 1798 uwe — tenigher.
1799 an den.
1799* Den kinde is beter, God weet,
Dat die vader onder tiden sleet,
Dan hijt cussede vriendelike.
Hoe mochte God van hemelrike
Ons meer minnen dan Hi doct?
Nochtan zijn wi dies wel vroet,
Dat Hi ons in elker steden
Niet en leert met zoeticheden,
Maer Hi dreighet ons eñ castijt
Om onse orbore te menigher
Ja Hi, dies sijt ghewes, [tijt;
Die recht vulmaect vriend is.
1801 seelt alsoe.
1802 die al.
1803 ofte.
1804 .I. — zo hebic ghehort.
1805 in hevet dese wort.
1806 vor.
1807 ieghen mi.
1808 Hare vrientscap.
1809 Sone — emmer.
1810 toghet of seit.
1811 Altoes — waerheit.
1812 uwe dinc — mede.
1813 Eñ so — niemen.
- 1764 Wat ghi sijt, in u selven siet.
1765 Een en a. — (en *ontbr.*)
1766 Dat seit ons der S.
1767 Ysydorus die seit.
1768 vroe.
1769 dant .I.
1770 (ons *ontbreekt*) sente Gregoris.
1771 Alsoe — ghevet.
1773 waerheit — of.
1774 goed des verh.
1775 Eñ — quaet ghi drouven.
1776 betren.
1777 Doedi alsoe die wise.
1779 Petrum.
1782 kerstenheit.
1785 die *ontbreekt* — zeit.
1785* Eñ ghene dinc wegghet zo zwaer
Als zware consciencie, dats
Seneca zeit aldus vort: [waer.
Ne ontsiet niet herde wort,
Eñ hi nes quaet niet diese ont-
siet,
Maer smekende sijnt die men
1784-87 Salemon seit alsoe: [vliet.
Die zinen vriend spreect toe
Met smekenden woorden toe,

- 1887 vint vrient — no.
 1888 scuwen raet.
 1889 Des dronckens, hoe dat gaet.
 1890 Salemoen seit.
 1891 dronken — (en *ontbreekt*).
 (*Opschrift.*) scuwen — geens —
 heymelike seit .i. en open-
 baert ander.
 1892 Ghi en — raet n. — cleen.
 1893 An hem die hier seghet.
 1894 brinct vort.
 1895 hort.
 1897 ghinder ander dinc ute leit.
 1899 onghelovich vint.
 (*Opschrift.*) Hoe en in wat ma-
 nieren men scuwen sal des
 quaets menschen raet.
 1900 gesciet.
 1901 volgen.
 1903 nie goden.
 1904 gronde, des sijt.
 1905 is.
 (*Opschrift.*) sal sien — is orber
 — hoe men vogen.
 1906 Nu so — vertellet.
 1907 An — sult.
 1908 sultu (mi *ontbreekt*).
 1909 Wanneer.
 1910 wijselike.
 1912 enden.
 1913 uwe bescedechede.
 1914 vorsienlike en.
 1916 Ant beghin van.
 1917 So loghet seker gr. wrake.
 1918 voordeel.
 1919 Die — punte.
 1920 onwijselike.
 1921 volget orboren.
 1924 Of — van der pertie.
 1925 Versiet.
 1927 hebben.
 1928 merken des.
 1929 sake is recht (*l.* recht es).
 1930 rechte.
 1931 dicken gheeynt.
 1933 Dat beter is.
 1935 So doet.
 1937 si is.
 1938 mach verdriven.
 1938^a Als so ghedaen is als wi scriven,
 Ghine sult niet gheloven tesaen
 Hem dien ghi te radc wilt gaen,
 Maer van al dat men u seit
 Suldi scuwen die waereit,
 En welc raet cersame si,
 En goed en gherechtich daer bi.
 1940 alle dinc.
 1941 waerheit ane scuwen.
 1942 vor.
 1943 mensche met Gode wel maken.
 1944 zinen — seit.
 1945 die wech — waereit.
 1946 is, sijt des.
 1947 wareit god (*lees goed*).
 1950 loghenare.
 1951 Onse Heere — openbare.
 { 1952 Dat *ontbreekt* — en sijn pertie
 1953 Loghenare is. [algader.
Deze twee regels zijn verwisseld.
 1955 vorsien vroe.
 1956 Uwe — uwe redelicheit.
 1957 orbore daer in ghi leit.
 1959 Maer hoe dat mach.
 1959^a Dat begin weet wel elc man,
 Maer tende men niet gheweten
 1960 Heere M., alsoe alse ghi [can.
 1961 Nu hebt ghehort segghen mi.
 1962 Soe — vor waer.
 1964 ghedaen, des getrouwe (*sic*).
 1965 Dat daer naer langhe.

- (*Opschrift.*) Van scuwene der ydelre en ioghere — om orloghe te vervorderne.
- 1966 Die gene die — ter.
- 1967 waren alle meest ionge luden.
- 1968 Daer en gheen hevet in den.
- 1969 Vroescap, rijcheit noch gewin.
- 1971 Dat der kintscheit hort.
- 1973 Wat dat in.
- 1974 Salemoen doet ons gh.
- 1975 tkint — is.
- 1978 niet sal.
- (*Opschrift.*) antwoerde (Prudentien *ontbreekt*).
- 1980 heb — ghehort.
- 1981 haer menich wijs wort.
- 1882 uwe.
- 1985 Ne — mijn onrecht niet gh.
- 1984 Dat hem zoude niet dunken.
- 1985 Den menighen die es harde.
- 1986 En men en is occ.
- 1987 dese.
- 1989 philosophien.
- 1990 ics mi — (*en ontbreekt*).
- 1991 mi dat enich.
- 1992 Sijn belof — zinen.
- 1993 Ghebreken.
- 1995 sijn.
- 1996 goeds.
- 1997 ewelike — scande.
- (*Opschrift.*) gelof oft beradenen r. — (*ende mach ontbreekt*).
- 1998 Heer — voren seidic.
- 1999 Maer ic wil u beraden.
- 2000 ghenomen.
- 2002 vort.
- 2003 teerst bat v.
- 2006 Belove breken, si u cont.
- 2007 in elken stont.
- 2008 Eene is so wannecr.
- 2009 Belof dat.
- 2010 uwe.
- 2011 Weet dat dit die.
- 2012 Alse — nieuwe.
- 2013 men niet of h.
- 2014 dat gelof.
- 2015 Dit.
- 2016 Want die.
- 2017 nieuwes.
- 2018 hort — niewe.
- 2019 dier sake ane.
- 2020 u raet sulke.
- 2021 Enich uwer viande cont.
- 2022 met eeren muren (*lees mut'en*).
- 2023 is. [raet,
- 2023^a Wordi ghewore, oec na den
Dat hi onnutte ware en quaet,
Met eeren macht men laten
achter,
En et en ware u gheen lachter.
Seneca die maect ons vroet,
Sulke dinc, seit hi, seijut quaet,
die is goet,
En sulke seijut goet die is quaet,
En du ghevallet inden raet.
- 2027 die — onnutte w.
- 2028 trechte.
- 2029 Souten — mit rechte.
- 2030 En waert — gebod.
- 2031 mochtet.
- 2032 belove vant v.
- 2035 belof iemene ghedaen.
- 2034 cs. [daet.
- 2035 Meir wert het vulmaect inde
- 2036 Belovedi oec dies ghi geene
macht [acht.
- 2037 Te vuldoene hebt dins niet ge-
- 2039 mocht hebben meer quaets of.
- 2040 te baten mochte.
- 2041 belof.

- 2042 oec wel.
 2044 die.
 2045 Voren setten.
 2046 lighet.
 2047 Die sijn beloef wandelt om
 2048 gheloevet tenigher. [beste.
 2049 onmachtich sijt.
 2050 rede.
 2051 ghevrede.
 2052 Tote uwen — biechten.
 2053 dies penitencie.
 2054 des gelijx — mede.
 2055 belove dats waerede.
 2056 zoude — of.
 2057 Waert — ghewerke.
 (Opschrift.) antwoert (doe ont-
 breekt).
 2058 Doe.
 2059 wort antwoordī saen.
 2060 Eñ scide: vrouwe, ghi weet zon-
 2061 ic sere — misdaen. [der waen.
 2062 soe.
 2063 Hebben misleet — wy.
 2067 oec te bet ghevroeden.
 (Opschrift.) dolinge.
 2068 dat verstaet.
 2070 Doe — onboet, weet.
 2071 luden teenen.
 2072 Om ontbreekt.
 2075 vor — ghescreven.
 2074 lude.
 2075 is — is.
 2076 is zonder.
 2077 is dicken groet (sic) ruet.
 2078 dat weet.
 2079 u hebben.
 2081 Die vroet sijn eñ out van da-
 2082 conen. [gen.
 2085 ghedreven.
 2084 eñ risen.
 2086 spreken scone.
 2087 die onnoscle.
 2088 met den vroeden.
 2089 ghesciēt.
 2090 doeldi eñ.
 2091 ondecket.
 2092 sake.
 2093 dat ghi vaen wilt ter wrake.
 2094 Eñ also dat — horden.
 2095 Volgden — worden.
 2096 ontsaghen — meere.
 2097 willen.
 2098 Ter vierder w. werdi (oec ont-
 2099 so wel hielt gepayt. [breekt).
 2100 eenen — alleene.
 2101 lude — ghemeene.
 2102 So vele lude vergadert.
 2103 Want d. — (so ontbreekt) — is,
 2104 behouvet raets. [te waren.
 2105 Eñ sonderlinghe te s. s.
 2106 Vijfte werf.
 2107 niet prouvet.
 2108 Of — ware of.
 2109 ghiere.
 2110 Seste warf — oec m.
 2111 dit is.
 2112 Als hare redenen.
 2113 wiselike.
 2114 sal ane gaen.
 2115 wijsten, zonder waen. [lijcheit
 2116 Men sal ane sien des raets nutte-
 2117 Meer dan des volx quantiteit.
 2118 .c. si u bekint.
 2119 eenen.
 2120 des sijt.
 2121 Neemt niet — is. [knecht
 2121ª Want hets die aert der sotter
 Dat si volghen zotheit eñ on-
 2122 waerlike. [recht.
 2123 Die vint — zijn.

- 2125 vroe.
 2126 geven.
 2127 So en.
 2128 of zoe — dicken gesciet.
 2129 groten — zwaer.
 2130 twifelen in r.
     (Opschrift.) Mellibcus ant-
     woert.
 2133 eens mijn.
 2134 seit voren mi.
 2136 Naer.
 2137 meer met.
 2158 den *ontbreekt* — versaghe.
 2159 in lage.
 2141 Maer dat weet wat si.
 2142 Peinsen of seggen ic wil u nu
 2145 Doen wat goed — dinken.
 2144 dats.
 2145 is.
 2146 Prudencia antwoerde.
 2147 U — vort.
 2149 Hi en is noch — getermineert.
 2150 wiselike besien.
 2151 ane mochte.
 2152 Eñ ane gaen in dat.
 2153 Met over een draghen tbeste.
 2154 orborlic is.
 2155 Alsoe — doet ghewes.
     (Opschrift.) Hoemen raet proe-
     ven sal of hi goed of quaet si.
 2158 Dien — dien — genomen.
 2159 tot — orbore — (hi *ontbreekt*).
 2161 Eñ laet — teerst in thoest.
 2162 Die.
 2163 Sullen — waerheit licn.
 2164 Die ware gherechtich.
 2165-72 *Het midden der regels on-*
     leesbaar. Want ..... haren
     ambochte sijts.
 2166 Bch. .... dat — niemen h.
- 2167 Maer dat ..... luden.
 2167ª Met hare ..... alsoe.
     Alst d... w... — toe.
 2168 Leent h.. be.....: mildelike.
 2169 Met uw.. g..... rike.
 2170 So dat si ..... are.
 2171 Tuw..... ware.
 2172 So moch ..... stont.
 2175 Vermids der hulpen G. sijn g.
 2174 nu *ontbreekt*.
 2175 Wast dat — uwe.
 2177 dicken gesciet.
 2179 Vor — set dat. [doem,
 2179ª Want daer si bevoelen was-
     Daer om nemen si te meergoom;
     Eñ al dat selve dat ic u,
     Van surgien segghe nu.
 2180 Dat segghic yan fisiciene mede.
 2181 dats wachhede.
 2185 hare.
 2184 alle eens gerieden.
 2185 luden.
 2187 wort.
 2190 contrayc.
 2192 antwoerde.
 2193 soc hebbic.
 2195 Tot horen scande — scade.
 2196 zoude.
 2197 Dinket mi ic ware g.
 2198 Prudencia antwoerde.
 2199 Lichtelike.
 2200 Die.
 2201 Heere.
 2202 wort versta — alsoe.
 2205-09 *Het midden der regels on-*
     leesbaar of schieruitgewischt.
     Quaets ..... niet.
 2206 des ..... mede.
 2207 daer ..... hede.
 2208 sijn *al ghelike*.

- 2209 meeren . . . . . *daghelike*.
 2212 Eñ — hebbic *in den*.
 2214 Eñ orl.
 2215 Eñ discort (eñ *ontbreekt*).
 2216 Soe is hitte ieghen teōude.
 2217 Sulke exempele.
 2218 Ghenoech toghen eñ zonder gh.
 2219 weeti.
 2221 duegeden.
 2222 vort.
 2223 discort.
 2224 als.
 2225 wint.
 2226 Daer omme sp.
 2227 Tote dien Romeinen dus.
 2228 gheenen.
 2229 u *ontbreekt*.
 2231 duegeden — den quaden.
 2231ª Dat sal men aldus verstaen:
     Ghine sult u niet laten vaen,
     Wat si u segghen of oec raden,
     Noch verwinnen van den qua-
                                     den,
     Maer met duechden eñ met le-
     Suldi die quade bekeren. [ren
 2234 ghelt vroc eñ.
 2235 Niement.
 2236 luden.
 2237 Vroetsaem (*lees vreecs.*) — alle.
 2238 Daer onpays is eñ onvrede.
 2240 daer — bewint.
 2241 Es dic — ghescint.
     (*Opschrift.*) bewaren — orloge.
 2242 nu raet (*lees laet*).
 2243 Op dien — vaen.
 2244 Dien si u — die oude.
 2245 sout.
 2246 Eñ — (*te ontbreekt*) wernieren.
 2247 hantieren.
 2248 Wie dat or. wil antieren.
- 2249 menigher.
 2251 Eerst sal hi.
 2252 hem bidden dat hi di.
 2253 gonsteliken wilt staen bi.
 2254 ghehenc.
 2255 Behoet — wesen.
 2256 Alsoe Davit wel doet verstaen.
 2257 In den — zonder waen.
 2258 Vort so.
 2259 Getrouwen — ghemoeden.
 2261 Goed vroet eñ ghetrouwe.
 2261^a An hem suldi begherren
     Dat si u raden eñ vorweren
     Ghetrouwelike van al dien
     Daer u of moghe misschien;
     Want Catoen zeit al bloet:
     Alsoe die mensche hevet noet,
     Sal hi ziere vriende rocken,
     Eñ hulpe an hem soeken.
     En is ghene beter medicine
     Dan ghetrouwe vrient te sine.
 2262 mael, weet wel.
 2263 Soe sijt op u hoede snel
 2264 Jeghen vriende — onbekende.
 2265 Die u sijn altoes ghehende.
 2266 of.
 2267 Wacht dat si u niet en.
 2268 Hoet u vor mort — venijn.
 2269 mede bedorve.
 2269ª Meester Pieter Alphonsius
     Spreect in zinen boec aldus:
     Ghine sult ghene wech bestaen
     Eñ met niement utte gaen,
     Ghine kent wel te voren dien
     Daer ghi mede zijt, oft mochte
                                     ghescien
     Evelmoet, hoet u daer af.
     Eñ dracht hi pike of ander staf,
     Soe gaet te ziere rechter ziden
                                     waert;

- 2339 Hi es dicke wile ghe.
 2340 zinen.
 2342 Eñ wien dat.
 2343 Die ne.
 2344 dicken ghesiet, te waren.
 2346 sijn gheburren.
 2347 ghebuere — sterke muere.
 2348 Hets — menich heere.
 2349 zo seere.
 2350 sterke — alsoe.
 2351 brinct — (al *ontbreekt*).
 2352 bloethede is daer.
 2353 nie — helt.
 2354 zijt des.
 2355 Die alle dinc vallen doet.
 (*Opschrift.*) Vander hoverdic.
 2356 Eene — edelster creatueren.
 2358 of liet w.
 2360 den eersten.
 2361 hie werden.
 2362 Met -- viel hi na.
 2363 onstervelic.
 2364 Gh(cl)ijc zinen sceppere zinen.
 2365 of — gebod.
 2366 Dus so is.
 2367 zonden.
 2368 tmeeste — archeit.
 2369 Want ihc' — die seit.
 2370 staet.
 2371 Sine rijchede saen te gaet.
 2372 ghewes.
 2373 alre rijchts (*lees rijext*) es ver-
 2374 nite. [*geten.*]
 2375 Saelmoen (*seit vergelen*).
 2376 is omtrent.
 2377 Daer es.
 2378-79 *ontbreken*.
 2380 dinghen.
 2381 Op dat. [noegen.
 2382 Te hemele waert na haren ge-
- 2383 thoest te hemele.
 2385 Alse .I. vul mes.
 2386 dan dat v.
 2387 is.
 2389 of.
 2390 Up — torren, wats ghesiet,
 2391 Sone sulti u verlaten niet.
 2392 sterke.
 2393 onder die.
 2394 rijcheit alsic.
 2395 binnen Tr.
 2396 Eñ v. — (van *ontbreekt*).
 2397 des ghelijx omtrent die.
 2398-99 *ontbreken*.
 2400 hoverde diere w.
 2401 eersten.
 2402 *ontbreekt*.
 2403 Doe si minst — op die.
 2404 gedestruuert.
 2405 in alenden.
 2406 spreken.
 2407 die *ontbreekt*.
 2409 Hi hevet — cranken.
 2411 ghi voren hebt.
 (*Opschrift.*) huus voersien sal
 eñ bewaren in orloge.
 2413 des bid ic.
 2414 huus verciere.
 2416 watter nuttelijc — ware.
 2417 Prudencia antwoerde.
 2418 vernisse — mede.
 2419 .I. huus vorsiet of eene stede.
 2420 zijn.
 2421 Also ic.
 2422 Tbeste beset also.
 2423 lude goet eñ.
 2424 weet.
 2425 In.
 2426 Waer het si behort menich.
 2427 Eñ et gaet hem.

- 2428 omme.
 2429 Alre — alle.
 2430 hets.
 2431 Die — ghelovets.
 2432 uwen vrient (dicke *ontbreekt*).
 2433 geacht.
 2434 Dies u nu bedorste seere.
 2435 lands heere.
 2436 wegher — eñ bi dien.
 2437 mcsselijc ist — ges.
 2438 onghewilleghe lude dogen.
 2439 lands heere.
 2440 rijcheit zonder ghe.
 2441 Daer om.
 2442 porters eendrachtichede [de,
 2443 Boven al waer si in goeden vre-
 2444 Eñ als porters discordieren,
 2445 Treden si al buten eeren.
 2446 Tullius — seit.
 2447 Die vele hout in der wijsheit.
 2448 .I. staet eñ die.
 2449 Die is — ghewinnachtich
 2449ª Alse men hout ghetrouwelike,
 Eñ met rade wiselike.
 Noch is .I. wernisoen, dat merct,
 Dat den mensche zere sterct
 An ziele eñ an lichame mede,
 Dat is doghet eñ eersamede;
 Want dese, wildijt versinnen,
 En mach niemene verwinnen,
 Als Ysopus scrijft in latijn,
 Want si onverwinlijc sijn.
 Doghet eñ ere en can
 Niemene ghenemen man;
 Al neemt men hem hier sijn lijf,
 Hi voertse met hem, sonder
 2450 Ander gherechten. [blijf.
 2452 mueren.
 2453 bederf (men *ontbreekt*) dies ghe-
 2454 Springale, scut. [like.
- 2455 Eñ ander wapine — mogen.
 2456 lichaem.
 2457 Die z. — huischt (*sic*) vorwaer.
 2458 alst comt te (wa... *onleesbaar*).
 2459 Eñ *ontbreekt* — niet dies on-
 2460 is. [beren.
 2461 hijs — doene.
 2462 Oude vroede — mede. [hede.
 2463 Alse — wel weet, dat waer-
 2464 orbor.
 2465 gesciet.
 2466 goeder.
 2467 Hier op wel soude.
 2468 ghereden.
 2469 goeder voersienicheden.
 2469ª Haestich raet die is vonden
 Onnutte in menighen stonden.
 Gemeene segghen maect ons
 vroet
 Dat quade haeste is al onspoet.
 2471 alle orbore zonder.
 2472 wille bestaen.
 2473 voren ane gaen.
 2474 Eñ sine gherescap doen ma.
 2475 beghinnen sal.
 2476 onvorsienicheit.
 2477 menich leit.
 2477ª Lanc raet, des sijt ghewes,
 Siet men ghevallen dat goet is;
 Eñ dien sal men volghen dan,
 Op dat men ghedoen can.
 2478 zonderlinghe.
 2479 ofte strijt.
 2480 is altoes gr.
 2481 die rescap.
 2482 dat wel.
 2483 gewonnen.
 2483ª Also ons Tullius zeit:
 Want overmids onvorsienicheit
 Eñ cranke hoede also men vint,

- (*Opschrift*) ambochte — ieghen die.
- 2582 antwoerde dan.
- 2583 vriendelijke an.
- 2584 scoenre eff. — sprake.
- 2585 mi *ontbreekt* — wrake.
- 2586 zoude — vort.
- 2587 ghi doet mi verstaen.
- 2588 quaets.
- 2589 of.
- 2590 wel *ontbreekt*.
- 2592 peinsde — sijn.
- 2593 Dat.
- 2594 vorwaer ghesp.
- 2595 Die *ontbreekt* — quaetheit —
- 2596 Des. [ongewr.]
- 2597 Want harcheit ware zonder.
- 2598 vroe.
- 2599 Waert — ghene — (en *ontbr.*).
- 2601 wrake gaet.
- 2602 andre.
- 2603, 2605 het.
- 2604 die onnosel.
- 2606 Prudencia antwoerde.
- 2607 is.
- 2608 behort alsoe.
- 2609 Niement — rechtre.
- 2610 sullen punicren.
- 2611 quaetheit.
- 2612 besedicheit, zijts ghewes.
- 2613 Eñ dat tfeyt quaet of zwaer is.
- 2615 meer souden.
- 2617 ordel hebben m.
- 2617ª Ghelije dat si mesdoen dan,
Die hem tgherechte trecken an
Eñ niet daer toe sijn geset,
Also mesdoet die rechtre met
Also hi niet wreect die quaet-
hede,
Eñ is der zonden sculdich mede.
- Die rechtre en sal sparen niet
Die quaetdoenres, wats gesciet,
Om tquade datter volget naer.
Seneca zeit oppenbaer :
Weet dat hi vele lude vervaert
Die rechtre die quadien spaert.
.I. ander meester ons dat
spreect :
Die over die quadien niet
wreect,
Dat hi maect vele quadien.
Eenen andren horen wi oec li-
den :
Die rechtre die niet corrigiert
Den quaden, hi leerten eñ ver-
coent.
.I. ander meester ons dus seit :
Also men verghevet die quaet-
heit,
So wastdiestoutheit vele meere
Ter quaetheit dan soe dede eer.
Die rechter soude quaetheit
wreken,
Eñ die niet onder den stoel ste-
Ist an lijf, lit of ghelt, [ken,
Want dits al in sijn ghewelt.
Paulus scrijft den Romeinen
dit wort,
Vander wrake die ten live hort.
- 2618 rechtre, seit hi.
- 2619 Draecht tswert zonder redene.
- 2620 Metter wrake, vroe.
- 2621 misdadige.
- 2622 oec *ontbreekt* — .I. die troest is.
- 2623 .I. ghemeene.
- 2624 Goeden rechtre, hout (dat *ontb.*)
- 2625 eer.
- 2626-28 Goeden princensal men niet
Ontsien , mar die derquaet-
heit pliet

- Sal ele vresen in sinen moet. 2660 soudens achten min no meer.
- 2629 So maect. 2661 ic bleve in die onneere.
- 2631 wil — misdoen. 2662 Soudie den rechtre moeten
- 2632 quade dar misdoen. 2663 af horde spreken. [spreken.
- 2633 die wrake. 2664 zijt.
- 2634 dar ic boude. 2665 Niet wel.
- 2635 rechttere scaerpelike. 2666 om willicet — so *ontbreekt*.
- 2636 Sal. 2667 *ontbreekt*.
- 2637 An lijf, goed en. 2668 avontueren.
- 2638 En hine. 2669 hevet te — urren.
- 2639 versmadet. [misdoet, 2671 Beede.
- 2639* Want die onder den rechter 2672 ane (*lees ave*).
- Versmaet tgherechte, des zijt 2673 Soe — dicken.
- En die oec dat alleene [vroet, 2674 Prudencia.
- Versmaet in eenen punte clec- 2675 avontueren — gheeft.
- Hi versmadet al te male. [ne, 2677 Die avonture is .I.
- Dit proeft Cassidorus wale. 2678 niemen en can gheven.
- Hier moghedi verstaen 2679 daer toe nie h.
- Dat die wraken ane gaen 2681 Die ons.
- Gode, onsen Heere, dats waer, 2682 seit zonder.
- En den waerliken rechttere daer 2683 aventuren.
- 2640 zijt. [naer. 2684 des sijt.
- 2641 rechtre. 2685 die aventuere niet is.
- 2642 cleene. 2686 seit — alsic.
- 2643 rechtre toe alleene. 2687 Aventure is waer .I. gl.
- 2644 En niet u noch andren. 2688 blijct.
- 2645 Wien. 2689 stappans ontwe l. d.
- 2646 soc biddic. 2690 soe zeit .I.
- 2648 pleghen. 2691 Aventure is — .I. hijs.
- 2650 bedroeft. 2693 So breect et — eenen.
- 2651 met den keitiven. 2694 En hi.
- 2652 wel *ontbreekt*. 2696 Alsoe oec .I.
- 2653 ghewroken. 2697 cranker conste.
- 2654 of scade. 2698 Lieden doot — menigher.
- 2655 Dits tnaeste dat ic u rade. 2699 aventure.
- (*Opschrift*.) antwoert Pruden- 2700-1 *Deze twee regels ontbreken,*
- cien. *doch 2702 is met 2700 ver-*
- 2657 en *ontbreekt*. *bonden.*
- 2658 Also — rechtre. 2702 Soc es wandel.
- 2659 Waert dat hi godd. 2703 beract — menighen scade.

- (*Opschrift.*) Van twiste seit
Prudencia.
- 2791 Elc mensche, verstaet en hoert,
2792 Sal scuwen twist en discort.
2793 overhooft.
2794 machtich is, des geloeft.
2795 So weti wel te v.
2797 uwe gelike.
2798 twivelike.
2800 ghemate.
2801 ist — des zijt.
2802 Dus en macht u niet sijn.
2803 Sonder in die ruste l.
2804 op *ontbreekt*.
2805 blive di — onghescent.
2806 u — went.
2807 mate.
2808 riken.
2809 wiselike dat begomen.
2810 siere hulde mach.
2811 En dies en hebdi — blame.
2812 en is — scame.
2813 des sijt.
2814 boven hem — machtich is.
2815 alse — verstort.
2816 Up den groten — verdort.
2817 (gaet *ontbreekt*) verwoet.
2818 hi niet — (en *ontbreekt*).
2819 ist — zine.
2820 siere hulden.
2821 En tsinen lieve en ghevoughe.
2822 of *ontbreekt*.
(*Opschrift.*) verduldicheden.
2824 Verduldichede is eene duecht.
2825 verhuecht.
2826 soe seit — hort.
2827 Om ghene dinc wert soe te
2828 of mesval. [stort.
2829 soe.
2831 .I. point van beghinne.
- 2832 Verduldicheit vor — geseit.
2833 eene verborghene wijsheit.
2834 soe.
2835 sine.
2836 Beede — rusten.
2837 Oec wint — daer.
2838 Hemelrike — is.
2839 En haer is gheene dinc so.
2840 So lijt lichtelike.
2841 Beede — of.
2842 Verdraehlijcheit.
2843 Die *ontbreekt* — wten.
2844 En so — vaste.
2845 in *ontbreekt* — ruste.
2846 En soe.
2847 Daer soe in w. c.
2847^a En is eene medicine mede
Jeghen alle bedroefthede,
En zijt des zeker en ghewes
Dat hi niet wel gheleert is
Die niet wel verdraghen can.
Salemon seit, die wise man,
Dat des wijs mans wijsheit sal
Hier in bekent wesen al.
Verdraghen is grote eere,
Men wint daer an harde seere;
Die niet verdraghen moghen
Mocten harde dicke doghen.
- 2848 Wie zinen — zoe wil leeden.
2849 salicheden.
2851 Hi leere vriendelike.
2852 Soe sal hem G. — (*corteontbr.*)
2853 Sijn ewelike leven gh.
2854 seghet.
2855 dewangelie openbaer.
(*Opschrift.*) antwoerde.
2856 seide.
2857 verduldicheide.
2859 Sone.
2861 Mine — ne soude, te w.

- En trecht vander heiligher ker-
 En alle archeide in werke. [ken,
 Daer om is int loy geset
 Dat noet is hout goem wet ¹.
 Dit en is daerom niet geseit,
 Dat ons noet tenigher archeit
 Ocusoen of sake gheven sal :
 Archeit is te scuwen over al.
- 2933 doen liegen (*l.* liegen doet).
 2934 (En *ontbreekt*) soe oec mede.
 2936 oec *ontbreekt*.
 2937 noetdruft zullen.
 2938 soe dicken.
 2939 te quade.
 2940 Salemoen zeit dat .iiij.
 2941 bedwinghen.
 2942 droufhede.
 2943 is — zeker.
 2944 Dat si m.
 2945 Dat se die noetdurft mochte be-
 2946 Salemoen se. ons van [vaen.
 2947 arem.
 2948 weet — arem leeft.
 2949 Die ghene die — noetdurft.
 2950 Rijcheit is.
 2951 Die ghevet G.
 2953 Bestieren.
 2954 Beede — doghen (*lees* doghet).
 2955 zonderlinghe ten.
 2957 Is daer om — geset.
 2958 zine ghiericghe.
 2959 laet hem — bestieren.
 2960 Di(e) wilt recht daer mede.
 2961 onse veten.
 2962 wil boven sinen — sijn.
 2963 oec *ontbreekt* — die voet.
 2964-65 *Deze twee regels staan de
 laatste van het hoofdstuk, na-*
- melijk achter v. 2983. Zie al-
 daar voor de Varianten.*
- 2963^a Of hi beghert des goeds stat,
 Dies niemen ne heeft te bat;
 Want al tgoet van erdrike
 Dat is Gods ghemeenlike.
 2966 doet — ghewes.
 2967 des vrake (*l.* vrecken) verdo-
 2968 Salemoen — sinen. [menisse is.
 2970 armoeden.
 2971 hout.
 2973 ghehort antwoord.
 2974 armoeden.
 2975 fauten — er(d)schen.
 2976 Wildi u — iet.
 2977 rijchede, dat besiet.
 2979 Ghi sulter om moeten.
 2981 gherekent met keitiven.
 2983 emmer.
 2985^a En twijf en kinder met
 Sijn alle bi ¹ ontset.
 (*Opschrift.*) Vander archeden
 in stride en in orloghe bider
 misseliker aventuren.
 2984 Ghene rijcheit is.
 2985 Ter.
 2986 niemen — erdrike.
 2987 Van goede noch van ghelde.
 2988 Het moet — vertert.
 2989 Ist dat hi orloghe wil gherden
 herden (*l.* wil gheherden).
 2990 des sijt.
 2991 Riker en machtigher is.
 2992 meere.
 2993 wil.
 2994 orloghe zonder.
 2995 harde cleenen vorganc.
 2996 te *ontbreekt*.

¹ Daer noet is, hout gheen wet.
 = Nood breekt wet. (DE VRIES.)

¹ *l.* bi armoeden.

- 3076 nie.
 3077 gheerne stride.
 3078 hets emmer dwaesheit.
 3079 doot.
 3081 Eñ quite mach. [dach
 3081* Is yemant, hine vliet nacht eñ
 Al onghemac waer hi mach?
 So ist seker wel recht dan [can,
 Dat elc die doot vliet waer hi
 Also Tullius in sine lere
 Heeft gheseit, die wise here.
 3083 Die strijt seere te.
 3084 zeker.
 3085 Also dat gh. (*l.* Dat gh.) — soc
 3086 openbaer. [(en *ontbreekt*).
 3087 soe — als.
 3088 Of hoe of in welker urren (*sic*).
 3089 om ist grote av.
 3090 vergadren.
 3091 tiden.
 3092 elce stede. [ontbreekt).
 3093 verbieden (*l.* verbeiden) — (oec
 3094 soe in allen.
 3095 elkes daghes .i. dachvaert.
 3096 Dese.
 3097 Daer men — bi.
 3098 u niet vertr. (en *ontbreekt*).
 3099 u heere goed m.
 3100 ghi *vergelen*.
 3101 Te — zoenen.
 3102 u lijf alsoe.
 3103 Eñ u goet eñ sijt in rusten.
 3104 behout — oec geburen.
 3105 sere sout aventuren.
 (*Opschrift.*) antwoert.
 3106 antwoerde.
 3107 wel besich.
 3108 soe is soc.
 3109 sinct altoes eenen.
 3110 is.
 3111 ter — tiden (*l.* tien).
 3112 Ja can dat — ute.
 3113 aventuren.
 3114 waer bi so streect (*lees* street.)
 3115 soe menich wijs.
 3117 hem blivet emmermeer.
 3118 Alsoe — geesten.
 3119 Hadde dat striden quaet.
 3120 lude.
 3121 hadden ghewilt.
 3122 dinct mi.
 3123 Dus die orloghe ontradet.
 (*Opschrift.*) wat saken — scul-
 dich is te wechtene (*sic*).
 3124 antwoerde.
 3127 Daer men orloghe om sal anc.
 3128 Deerste is — (*te ontbr.*) ster-
 3129 heiligher. (ken.
 3130 Dat derde.
 3131 Dat vierde.
 3132 vijfte — vriheit — (om *ontbr.*)
 3133 Die te.
 3134 .VI. — lelke dorperhede.
 3135 Die te belettene in elken ste-
 3136 Tsevende is — getal. [den.
 3137 gewelt verweren.
 3138 Die achste, des sijt.
 3139 noetdorstich is.
 3140 gheseit int generael.
 3141 hort elc in speciael.
 3143 met den.
 3143-46 Want men — ne zoude
 Te hemelr. — binnen connen.
 3147 hem *ontbreekt* — ghewonnen.
 3147* Dat ghelove is .i. scilt,
 Daer alle doghet met gewelt
 Onder wile (*l.* wille) sijn be-
 waert.
 SuntePauwels seit onghespaert
 Toten volke van Epheso,

- Dwelke wort luut alsoe :
 Neemt den scilt eñ houten dan,
 Daer mede dat elc man
 Bescermen mach eñ bestriden
 Die viande tallen tiden.
- 3148 ware — doot tontfaen.
 3149 rechts gheloves.
 3153 David, Moyses — Karel.
 3154 menich. [(*lees* street).
 3155 zere *ontbreekt* — dat — street
 3156 heilighe zonder ghetal.
 3159 heiligher.
 3160 soe (heilighe *ontbreekt*) — is.
 3161 kinder, des sijt.
 3162 Eñ dats .I.
 3163 siere — ter noet afgaet.
 3164-65 *Deze twee regels ontbreken.*
 3166 Vor — gherechtichede alsoe.
 3167 oec *ontbreekt* — toter doot toe.
 3168 seit.
 3169 sult.
 3171 hare.
 3172 Eñ — sal selve.
 3173 Eñ uwe viande ane.
 3175 Soe sal.
 3178 *Deze regel ontbreekt.*
 3179 lands luden.
 3181 te rechte.
 3182 eer daer toe dvinghen.
 3183 Eermenthem lieteghehinghen.
 3183ª Hets beter dat bederft .I. man
 Dan .iij., diet merken can ;
 Want waer dat is onvrede
 Daer vlocht (*lees* volcht) twist
 emmer mede,
 Eñ God selve vliet van daer
 Eñ alle doghet, dat is waer.
- 3184 oec *ontbreekt.*
 3185 zine vrihede.
 3186 stane.
- 3187 te rechte niet behort ane.
 3188 sal men ons str. totter doot.
 3189 Also — seit al bl.
 3190 Want alsoe.
 3191 soe sal.
 3192 doot.
 3193 Vor onsculdighen dienst.
 3194 vor.
 3195 leghet lelechede.
 3197 Dat beter is te sine.
 3198 in .I. eyghindom.
 3199 eñ wet.
 3200 Eñ quade dinc ane gaen.
 3201 dorperheit bestaen.
 3202 is yemen eyghin.
 3203 wareit.
 3204 Des — roeken.
 3206 die ic.
 3207 Dien hi den Corinthen.
 3209 geroepen is.
 3210 Ist so — ghi dan d. [dich.
 3211 So weest verdulch (*lees* verdul-
 3211ª Sente Peter seit vor waer
 In eene siere epistelen daer :
 Ghi dienstknecht weest onder-
 daen
 Uwen heren, dats wel ghedaen,
 Eñ dien hem in allen vresen,
 So quite uwe scout in desen.
- 3215 Om onrecht eñ overd.
 3215 rechte alsoe wale.
 3216 Segghen ghemeenlike.
 3218 vechten sonder blijf.
 3219 verwerene.
 3221 Alsoe — rechte.
 3222 siet.
 3223 Alsoe — bescud.
 3224 Want — rechte.
 3225 Dat hi sculdich is met plechte.
 3226 Want natuerlic — seit.

- 3228 doot.
 3229 so seit dat.
 3230 hem elc besc.
 3233 wrake ghevaen.
 3234 niet (*lees* met).
 3235 is. [gaen,
 3235ª Waert dat ghijs niet mocht ont-
 Ghi en moest yement doot slaen,
 Dien dootslach, dat moeti we-
 ten,
 Soude u dat recht niet betren
 heten.
 Tullius seit : die dat onrecht
 In tijds niet en weder vecht,
 In dien dat hijt wel doen can,
 Mesdoet alsoe sere als die man
 Die vader eñ moeder af gaet.
 Elcsal vorhoeden, dat verstaet,
 Sijn lijf eñ sijn goed mede
 In die ieghenwoerdichede,
 Ist so dat hijt can vulbringhen,
 Eñ hem God dat wil ghehen-
 ghen,
 Alsoe men die waerheit sal spre-
 ken
 Dan ment daer na voere wreke.
 Waert dat u yement woudeste-
 ken,
 Eñ ghine eerst const geraken,
 Dat en soudi laten niet
 Sonder wrake, wats gesciet,
 Eñ om te bescudden dat lijf.
 Die dat liete ware .I. keitijf.
 3237 om lands w.
 3238 is.
 3239 Eñ hi gebiet.
 3240 ghereet.
 3241 Also als — Catoen seit.
 3242 secide ute.
 3243 Lude — religioen.
 3244 Dien wapen niet hort.
 3245 Tot hem seit G.
 3246 Ghevet.
 3247 loenen wel.
 3248 ist — yement.
 3249 Biet dander kake gereet.
 3250 di.
 3251 So biet dat ander mede.
 3252 Dus — sullen.
 3253 lude.
 3254 dogen eñ verdraghen.
 3255 Chr. selve dede.
 3256 sekerlike.
 3257 voetstappe volghen. [gen.
 3258 Want herde saen si sijn verbol-
 3259 soe ghierich om die wrake.
 3260 Sijt niet banne om cleene sake.
 3261 si staerc haer dinghe.
 3263 en can nyement ute geraken.
 3264 oude nijt — ghierichede.
 3265 Sculen — menigher.
 3266 gekeert.
 3267 Chr. selve leert.
 (*Opschrift.*) antwoerde.
 3268 antwoerde.
 3270 raet.
 3271 niemt.
 3272 lude no.
 3273 hi mi hiet (*lees* iet) bet.
 3274 Of dat et yement si.
 3275 wient angheet.
 3276 emmer dat iet.
 3277 So en mindi mijn.
 3278 daet.
 3282 Daer hi so willie te h.
 3283 Selve str. metten h.
 3284 Soe sullen.
 3285 soene versoeken.
 3286 (*heeft ontbreekt*) ghehort.
 3287 Antwoerde si eñ wert.

- 3373 bidden uwer goedertierenheit,
 3374 Eñ uwer oetmoedehheit dat gi
 3376 misdaet is. [doet.
 3378 scaden.
 3379 Sonderlinge.
 3380 vrouwe.
 3381 uws helpet hier.
 3382 alsoe.
 3383 niet werden.
 3384 hets.
 3385 Eñ ieghen — zwaer.
 3386 Eñ ieghen — eñ wet.
 3387 onbehorlic.
 3388 eenech — zoeken.
 3389 An.
 3390 Of oec in zinen — (te ontbr.)
 3391 Van dien dat — (hem ontbr.).
 3392 seere mesdadich.
 3393 uwes — ghenadich.
 3394 ne twifele.
 3395 Hi is — .I.
 3396 soe — meere.
 3397 beghert niet anders — cre.
 3398 Salemoen bevet.
 3399 Hen sal niemant m.
 3400 noch kijnt.
 3401 Hoe dat hise met herten minde.
 3402 So mach men wel weten.
 3403 zinen — ne gheen.
 3404 selven ontbreekt — mach(t).
 3405 Diet dade ware qualikc.
 3406 laet.
 3408 hebben so in.
 3409 Datter u niet af sal messcien.
 3411 wi houdens ons an.
 3415 in ser Mellibeus.
 3414 beider.
 3416 zo — gebied.
 3418 al bercet.
 3419 vuldoene u.
- 3421 die ginc ter.
 3422 geseit.
 3423 Dat haer vor hoghen (sic) was
 3424 Die ghelike dat ghi. [gheleit.
 3425 (horen vergeten) seggen.
 3426 Eñ soe — oec gevraghet.
 3427 Wat hem dier saken behaget.
 3428 Als.
 3429 berouwenisse.
 3430 Eñ si hare.
 3431 te hant na dien.
 3432 Soe — (dat ontbr.) — bescul-
 3433 Van dien dat. [dich.
 3434 Eñ dan ghenade beghert,
 3435 Hi is wel ghenaden wert,
 3435* Op dat hem met herten leet is.
 Seneca doet ons ghewes,
 Dat waer zoe biechten is tallen
 stonden,
 Daer is affaet alre zonden,
 Eñ biechte met scamelheden
 daer bi
 Maect den mensche van zonden
 den vri;
 Want die hem selven corrigiert
 Wert uten zonden gekeert,
 Eñ diesine zonden kent eñ ghiet,
 Onse Heere en kenter niet.
- 3439 gestaden.
 3441 is wel recht.
 3442 dat soen dinc.
 3444 zouden.
 3446 So hebsi al.
 3447 eñ vriende gesant.
 3448 vertrust.
 3449 Alsoe — voren — gehoert.
 3450 vragede — luden.
 3451 Hoe dat si.
 3452 te gader ghingen.
 3453 anc saghan al d.

- 3454 tracterden lange.
 3456 Sulke — (wesen *ontbreekt*).
 3457 doechte hi oec quaet.
 3458 Doe overdroegen.
 3459 ware.
 3461 Vrouw Prudencia.
 3462 dicken — seggen.
 3463 zoude weldoen — verleggen.
 3464 vorsten sonder tijt.
 3465 Soude ment — eñ sonder.
 3465ª Want traechede vroe eñ spade
     Brinct in vele quader dade.
 3466 cort die dinc.
 3467 Eñ dat ghi doen soud, doet.
 3468 Dus so.
 3469 ute gesant.
 3470 zeden.
 3471 zonder beden.
 3472 ware soe beraden.
 3473 ontfanen woude te genaden.
 3474 Eñ te ziere.
 3475 Eñ sine vriende hadde onb.
 3476 al *ontbreekt*.
 3477 borghen brochten mede.
 3478 boden zeere.
 3479 seiden — heere.
 3481 Hem *ontbreekt*.
 3482 Sullen comen metter vaert.
 3483 al *ontbreekt* — wat.
 3484 Doe — .I.
 3486 dare.
 3487 Eerlike.
 3488 Doe seide .I. ander.
 3489 die — (en *ontbreekt*) ware.
 3490 vermetenthede.
 3491 Hadde te harde menegher.
 3492 Grote.
 3493 niement.
 3494 hare.
 3495 dare waert.
- 3496 Doe — huus — gegacn.
 3498 zeide — vant mi. [nen huse
 3499ª Want ghi clommet binnen mi-
     Met lederen te mire confuse,
     Eñ gavet op de stonde
     Miere dochter menighe wonde.
 3500 ane *ontbreekt*.
 3501 An hadt verdient d.
 3502-5 dat ic wille van u
     Weten of ghi des wilt nu
 3504 Te mi waert bliven ongheset
     (L. ongheset)
 3505 Eñ te — Prudencen (*sic*).
 3506 seiden.
 3507 Heer — zijne — daer *ontbr.*
 3508 u huus — zouden.
 3509ª Want in onze misdaet groet
     Hebben wi wel verdient die
 3511 Is op die gh. [doot.
 3512 Want van — liven.
 3513 te uwaert.
 3515 hare — ziere.
 3516 zeere.
 3517 Doe — ane sach.
 3518 hise lievelike bi der hant.
 3519 op al te hant.
 3520 heefse te ziere hulde.
 3521 *Deze regel ontbreekt*.
 3522 tsamen.
 3525 Alsoe — te hem.
 3525^a Hi woude hem met goeder sta-
     Also op die dinc beraden, [den
     Dat hi hem dan, oft God woude,
     Haer vonnisse gheven soude.
 3524 si henen.
 3526 Hier binnen soe.
 3527 (Vrouw *ontbreekt*) Prudencia.
 3528 hemelike.
 3529 vracchde neerrestelike.
 3532 seide.

- 3534** heten.
3535 Over zee al — enech *ontbreekt*.
3537 eren.
3538 nare.
3539 .I. — ware.
3541 dit.
3542 naer emmermere.
3543 Soude leven zonder.
3544 ghi sout vort an.
3545 Sijn gheheten .I. ghierich.
3546 Dats eene scandelike.
3547 Vor al — en onb.
3547^a En et ware u grote ombate,
     Want het ware wrake boven
   maten,
     En haers goeds en behoefdi en
   twint;
     Want Paulus doet ons bekint
     In sine epistele, dat ghiericheit
     Es alder quade arechts (*sic*) ge-
   seit.
     (*Opschrift.*) goeden name.
3550 Here Mellibeus, dit.
3551 Ieren prouven.
3552 wacr.
3555 eere — goude.
3556 zoude bi.
3557 Seat leggen — of.
3558 Sidrac seit.
3560 Die blivet.
3562 Goede — is — die doot.
3563 .I. gheberchte van goude roet.
3563^a Dit seit Jhesus Sydrac,
     Die menich goed wort sprac.
3565^a Daer om seit Cassidorus,
     Die wise meester, aldus :
     Die goede name begheert
     Heeft ghelt gaderen onwert,
     Want die ghelt begheert boven
     Mach niet lof sijn int getal. [al
   Biet men hem eere vor oghen,
   Daer in is hi seere bedroghen;
   Want hem nighet die menighe
   Die luttel acht ziere eere; [zere,
   En die in sulker eeren verfiert,
   Hi is luttel of verciert,
   Die uter herten niet en coemt,
   En niet weet waert hem vroemt :
   By der goeder name dan
   Wert bekent die goede man.
   Theste ghetughen van dooch-
   den is
   Goede name, des sijn ghewes.
3566 Daerom m. o. Salemoen vroet.
3567 is.
3568 costelike.
3569 Elwer.
3570 is name goed.
3572 Gracie is — menichfout.
3573 fijn sulver ofte. [bi,
3573^a Die wise Seneca leert ons daer
     Dat goede name beter dan gelt
3574 Oec seit hi die. [si.
3575 name.
3576 deemsterhede.
3577 En dat is seker en w.
3578 Goede — dieken.
3579 menighen.
3580 gemaect — donkerheit.
3581 beste — geleit.
3582 om versmaect ghiericheit.
3583 dat u — seit.
3584 Poocht.
3585 goede — brinet.
3586 goede.
3588 decken mach.
3589 vele op desen dach.
3590 Sendi — lude — sec.
3591 Also te keerne nemmermeer
   (*l. nemmermee*).

- 3635 bi u niet alleene.
 3636 No — gheliken.
 3637 behort.
 3638 Hens cō.
 3639 No — gheen zo hoge.
 3640 Wil — wel behoeden.
 3641 En moet wesen met oemethede
 (lees oetmoede).
 3642 sachte — ghenadich.
 3643 Of.
 3644 omme.
 3645 Thymoteus.
 3646 Goedertierheit.
 3647 geloeft haer.
 3648 leven lanc op erdrike.
 3649 naer tleven.
 3650 seit die man.
 3651 goedertierhede.
 3652 rike bewaren.
 3653 Saelmoen seit — zonder spa-
 3654 ontfermichede. [ren.
 3655 waereyt.
 3656 Die cō.
 3657 sere *ontbreekt* — zine.
 3658 goedertierheit mede.
 3659 Sinen troen set in goeder vrede.
 3659* Eñ oec in groter salicheit.
 Constantijn die keiser zeit :
 Die gene prouft met groter eren
 Dat hi here is der heren,
 Die hem toghen can dat hi
 Knecht der goedertierenheit si.
 3660 seit noch — wort.
 3661 niement bet.
 3662 Goedertier(e)de — omoet.
 3664 .I. cranc dierkijn eñ elene.
 3666 Her — hen (*lees* en) — ghenen
 strael,
 3667 Wantsoetheit is sine principael,
 3668 Eñ sal sijn in die ewelicheit.
- 3669 wort seit.
 3670 qualike — getrouwet.
 3671 Wien ziere — berouwet.
 3672 heere — bi radie.
 3673 ontfaermich.
 3675 Nu ute — wilt — so zwaer.
 3676 hu — moete.
 3677 Levene salich vonnesse geven.
 3678 Sunte.
 3679 Scrijft — epistele.
 3680 Soe wie doet vonnisse.
 3681 *Achter wege gebleven.*
 3682 ontfaermicheit.
 3685 Gevonnest werden.
 3684 Al dit ghehort eñ wel verstaen
 3685 Antwoerde Mellibeus saen.
 3686 troeste.
 3687 therte vroe.
 3689 ute vercoren.
 3690 goedertierheit.
 3691 Alsoe ghi — geseit.
 3692 en *ontbreekt*.
 3693 dicken — eñ scaden.
 (*Opschrift.*) pays — was.
 3694 dach comen die hem.
 3695 Was gheseit te.
 3696 Doe — moeten.
 3697 Eñ — Mellibeuse te voeten.
 3698 Over — (*met vergeten*).
 3700 heer.
 3702 gebode.
 3703 Eñ wi.
 3704 eerren.
 3705 uwe — hout.
 3706 misdaet.
 3707 ghescreven.
 3708 Soe — machteghe.
 3709 hi die macht merc.
 3710 Doe.
 3711 Overmids zijns.

3712	ist — hoverdichede.	3735	en <i>ontbreekt</i> — wiese seit.
3715	hevet.	3736	is.
3714	dinet — alsic.	3737	des sijt.
3715	volct.	3738	hevet.
3716	om — omoet.	3739	viantscepen.
3717	An sien omoet is.	3740	Eñ w.
3718	gheene — erdrike.	3742	willic.
3719	is des.	3745	penitencie.
3720	goedertierenheit hevet.	3746	oetmoedicheit.
3721	Daer toe gedwonghen.	3747	nutter (<i>l. mi ter</i>) ghenadicheit.
3722	ghekeert hebt.	3748-49	u vergheve, zonder waen , Al dat.
3724	Eñ uwe oetmoet — bedreven.	3750	mine gracie ontf.
3725	Dat ic u hebbe vergheven.	3751	Doe — mitter.
3726	Dus can oetmoet, in — dingen.	3752	custese an.
3727	Vele goeds eñ profijts.	3753	Eñ hi — ter stont.
3728	Salemoen seit : zoete sprake.	3754	Nu gaet in.
3730	sprake.	3755	misdoet vroet (<i>l. vort</i>)an nem-
3731	porren elken man.	3756	Eñ — scieden. [mere.
3732	zoetelike antwoerden.	3757	An beden ziden.
3733	Vellet die gramscap ter neder.		
3734	is — .I. autoriteit.		

NB. *Het overige ontbreekt.*

BIJLAGE B.

MELIBOEUS.

OORSPRONKELIJKE TEXT VAN HET OXFORDSCH HANDSCHRIFT, DOOR DAVID
ZONDER AANWIJZING VERANDERD.

<i>Het woord Prologhe staat er niet.</i>	310 Gh. noch wel.
11 aen z.	319 ghenen haestighen.
32 vernoye.	322 soude daer groten.
44 Mellibeus. <i>En zoo verder.</i>	325 so — so ontbreken.
51 wet voer waer.	331 Dat men u niet — en can.
69 huys.	335 So dat.
77 zerc.	336 mids.
89 thuyt.	363 Doen — ionghe hier naren.
104 vernūde — vernieuwde? <i>Stellig staat er niet vermerde.</i>	431 voer.
106 <i>Het Hamburgsch hs. heeft, naar de copij van prof. De Vries, duidelijck gerust. Zoo zal in het Oxfordsch hs. gerist in plaats van gecist te lezen zijn.</i>	498 ghenaden.
142 mijn.	514 honnen.
178, 93 eñ.	531 waere.
207 Doen — gegaen.	534 volbringen.
208 Die hem troest soude gheven	547 waer.
221 Die den ghestadeghen. [saen.	557 also.
269 dat ontbreekt bij vergetenheid.	581 So.
295 alderhande.	594 utvercoren.
296 gh. ende viande.	611 meynnige.
297 garcien.	632 dien.
	645 vrij.
	680 si en.
	673 .ij. cave.
	701 Ysacke.
	719 Nabale.

- 722-23 vrouwe heeftene, s. w.
Verloest.
- 725 hoechlike.
- 726 Asurru.
- 757 versmaedt.
- 797 man rijdt of gact.
- 800 zere.
- 801 daer bi.
- 802 na mi.
- 803 mi (*l. in*).
- 815 dan *vergeten*.
- 815 zielen.
- 835 bescedelijc.
(*Opschrift.*) Wijsheyden.
- 841 Cassidorus.
- 854 zere.
- 863 van (*l. vanghet. Het tweede tid
van het woord bleef den copist
in de pen.*)
- 864 Alle die cl.
- 881 (*Opschrift.*) wijsheyd.
- 897 Phisicinc — surginc.
- 898 Als.
- 899 Den besten.
- 905 vroet meester.
- 906 wijs man.
- 907 Diere ghchuert, diet wel besiet.
- 908 Sot.
- 909 Iclijc.
- 910 Dan een scoen, ionc, sot man.
- 911 zere, dat ghijt wet.
- 912 Die dat scone voer dat goede set.
- 913 geseget.
- 917 (*Opschrift.*) noedorstich.
- 922 een (*l. in*).
- 929 menegen.
- 936 meerren.
- 943 oec *ontbrækt*.
- 947 Alse.
- 956 thuys.
- 1010, 12 sprekeres (*l. sprekens*).
- 1011 swighers.
- 1027 seget.
- 1029 wie spreect.
- 1031 sprekeres (*l. sprekens*).
- 1065 spreect.
- 1071 sprekeres (*l. sprekens*) leget.
(*Opschrift.*) scolaren.
- 1073 scolaren.
- 1079 van elken.
- 1080 scolarc.
- 1083 sullic.
- 1087, 92 huys.
- 1099 Dit leest men.
- 1126 wijsheyd.
- 1137 scolaren.
- 1150 litteren.
- 1152 Die littere doet den gheest le-
- 1158 suldi wesen ongh. [ven.
- 1159 wt uuw.
- 1165 Dat (*l. Dan*).
- 1169-70 Van uw const en suldi niet
U selven prisen, wats ghe-
- 1184 eersaem. [sciet.
- 1235 scerfure.
- 1237 onser.
- 1242 Diet te.
- 1263 Eñ dat men oec over al.
- 1264 lieden.
- 1267 seget.
- 1275 seghet ons also.
- 1277 Dat ghedenckic.
- 1285 scolares.
- 1309-71 *De copij is verloren.*
- 1379 Mer — gewaget.
- 1392 doget.
- 1436 sine.
- 1459 Wat (*l. weet*).
- 1483 inne.
- 1488 plaghe.
- 1495 Cesdoen (*de afschrijver ver-
stond het woord niet*).

- 1508 waere.
 1518 voere waer.
 1525 wille (*l. wile*).
 1530 sijn *ontbreekt*.
 1531 werden (*l. wert*).
 1552 voere nu.
 1558 voersiencheden.
 1562 geplien.
 1575 Nu.
 1583 yemant (*l. nyemant*).
 1587 wert.
 1588 seyt: men vonde.
 1595 heymelijcheyt.
 1611 ghi *ontbreekt*.
 1616 Ghi (*l. en*) — u.
 1657 zere.
 1641 van Gods vrienden.
 1654 So wie wint dat.
 1694 Cassidorus.
 1704 te segghene — vaste.
 1706 wanneere — baste.
 1707 vlien.
 1709 hi (*l. si*).
 1748 waeret.
 1765 geloves.
 1792 Augustine.
 1806 voere.
 1866-67 bewaeret: vaeret.
 1892 no *staat er niet*.
 1894-95 voeret: hoeret.
 1896 spreekt.
 1920 onwijslic,
 1921 volghes (*l. volghet*).
 1941 suldi die doghet.
 1980 ghehoeret.
 2025 over een.
 2026 wordet.
 2061 zere — versuümt.
 2065 versuümt.
 2071 tenemalc.
- 2073 voere waer.
 2074, 76, 77 daerc.
 2085 inblisen.
 2103, 04 Daerc.
 2137 wert.
 2147 voeret.
 2150 wijslic.
 2157 orboere.
 2179 Voere — haerc.
 2187 Waeret.
 2205, 11, 12, 19 Maerc.
 2225, 26, 41 Daerc.
 2232 Paulus seghet.
 2255 niemanne.
 (*Opschrift.*) Hoe hem die per-
 2257 spreekt. [sonc.
 2258 Voeret.
 2269 bederft.
 2271, 83 daerc.
 2275 seget.
 2277, 93 maerc.
 2292 bloede.
 2306, 73 huys.
 2307 mijn toren.
 2322 ghi best (*l. beset*) mede.
 2324 zere.
 2328 ensi *is vergeten*.
 2348 bederft.
 2352 daerc.
 2372, 99 haerc.
 2390 toren.
 2400, 66 maerc.
 2400, 06, 10, 16, 55 daerc.
 (*Opschrift.*) huys.
 2416 waere.
 2450 het (*l. hets*).
 2453 haere.
 2454 bedorst sere.
 2446 Mellibeus (*l. Tullius*).
 2450 warisonc.

2454 ghescutten — hogen.	5001 zere.
2455 wapenen.	5018, 44 daere.
2479 ende strijt.	5039 volc.
2484 met <i>ontbreekt</i> .	5049 Daer om.
2535 ghestoert.	5057 Macubeus.
2540 huys aen.	5058 victorien.
2553 huys.	5082 Sesde.
2557, 71 daere.	5083 Den strijt.
2559 doere.	5105, 07, 53 zere.
2586 voeret.	5114 waere om.
2594 voere waer.	5122 daere.
2613 swaere.	5134 lelijc.
2615 meere.	5153 in alle tide.
2619 sonder sake.	5141 hoert al in.
2620, 27 maere.	5148 Beter waer.
2632 darre.	5149 Dan tghelove.
2634 daere.	5152 Macubeus.
2636 selen altoes.	5161 haere.
2642 goet (<i>l. groet</i>).	5178 waere.
2643 den rechte.	5187 hoeret anc.
2644 anderen.	5242 scede.
2647 te rechte.	5243 religione.
2670 zeghe.	5258 voetstapen.
2706 wane.	5263, 81, 96 daere.
2748, 72, 79 daere.	5271 Eñ in hore.
2751 rouwen.	5275 Van hem.
2792 getrouwen.	5277 mindi niet.
2825, 80 zere.	5278 doedt te hant.
2839, 45 haere.	5287 zere.
2848 tijt wille l.	5326 daere.
2850 ertrike — sinen.	5327, 46 waere.
2858 vermaect.	5350 sal u.
2888 Goede.	5346 haere.
2894 waere.	5380 soe <i>vergat de afschrijver</i> .
2906 es port, wiket.	5401, 60 zere.
2909, 20, 26, 60 daere.	5496 Doen — huys.
2932 Seneca maect.	5505 in vrouwe.
2936 Cassidorus.	5508, 21
2948 maere.	5516, 78 zere.
2950 haere.	5544 voeret meer.

3547 vocre.	3660 Seneca seghet dit.
3552 waere.	3666 Here coninc.
3579 gehouden.	3698 haere.
3582, 96 daere.	3715 meere.
3593 nenmermeere.	3721, 25 Daer toe.
3602 hoeret.	3752 Cussese.
3650 vocre waere.	3758 waeret.
3651 te doen.	3769 aen ziele, aen lijf.

De meeste der hier aangewezenen veranderingen deed David naar het Hamburgsch handschrift, volgens de copij door professor M. De Vries er op genomen en gecollationneerd. Enkele misstellingen nochtans liet hij onaangeroerd, ondanks de betere lezing van gemeld handschrift. Zoo ziet men daar :

v. 958-59. Hets beter

Dat men neder op den *pleine* ga
Dan men boven op toghe (het hooge) liepc.

De Oxfordsche text daarentegen geeft geen zin op :

Datmen neder opt *cleyne* ga.

In v. 1109 gaat de zin mank, die recht staat met het *wilt* van het Hamburgsch handschrift.

Vers 1152. Die littere doet die geest leven.

Dit staat in geen goed verband met de voorafgaande woorden; doch de zin is volledig wanneer men met de variante leest :

Die lettre doot, die gheest doet leven.

Vers 3201 en vroeger staat *dorperheit*. Ongetwijfeld schreef de dichter *dorp'heit*; doch in het hs. (althans de copij is daaromtrent standvastig) leest men *dorpheit*, en het is niet geheel zonder belang er kennis van te geven.

De voornaamste misslagen in 't plaatsen der scheiteekenen zullen onder de drukfouten worden aangewezen. Men zie overigens de Inleiding.

BIJLAGE C.

TEESTEYE.

Varianten uit een Fragment toebehoorende aan prof. C.-P. Serrure, te Gent, en opgenomen in de *Verlagen en Berigten, uitgegeven door de vereeniging ter bevordering der oude nederl. letterk.* 2^e jaarg., bl. 58 volg., vermeld bij Mone, *Uebersicht*, n° 370, 5; te recht gewezen door De Vries in zijne inleiding van *der Leken Spiegel*, bl. CXXXVII.

Kot. A.

1280 peine.	1296 Hort — waarheit.
1282 Soc.	1298 die roemsche h.
1285 die <i>ontbreckt</i> .	1500 Waren aern.
1286 iemene klein — groot.	1305 Was soc aern.
1287 Wert ghejugiert — doot.	1505 men.
1288 Ghierecheit met haerre c.	1506 Alsoe.
1289 Heeft jeghen gherechtecheit	1508 eñ <i>ontbreckt</i> .
[ghe.	1509 ten ghewinne.
1290 Dicke dus moesten raetsman-	1510 wijf, sijn k.
1291 zwaerlce. [nen l.	1511 Hadden goets m.
1292 al.	1512 alsoe — alse .l.
1295 vraye exempel.	1514 sijn rijc sijn.
1294 Die vormaels gh.	1515 m' — eñ in daermoede.
1295 goeden <i>ontbreckt</i> .	1516 groot.
(Opschrift.) Vanden Romeinen	1517 doot.
.l. exempel.	1519 buenre — bi Rome der st.

Kot. B.

1520 begeleidde ¹ .	1525 si <i>ontbreckt</i> — winsten (<i>staat</i>
1522 en (<i>staat</i> eñ).	wisten).

¹ Dat staat er niet. Men zou des noods *begelede* kunnen lezen; doch de afschrijver stelde *begaedde* = beplogde. Het kopje van de eerste helft der letter *a* werd niet al te duidelijk geteekend, wat in hss. meermalen voorkomt.

1324	Quintiussc (<i>staat</i> Quintiuse).	1340	wilden — tghewin.
1325	maecten — hoeftman.	1341	noch.
1327	Die viande versloech hi, wet	1342	m'.
1328	dere — port. [wale.	1343	prijdsen mere.
1329	arm vort.	1344	in ouden.
1330	ghemein trisoer — groot.	1346	Senden. — gouts .I. groot pr.
1331	Dien — dus — leide — noot.	1349	M' — prisie mere.
1332	beterne.	1353	hars — ermocde.
1333	wijs <i>ontbreekt</i> .	1353	Die goet — vore.
1334	een (<i>staat</i> .I.).	1356	wilden — (comen <i>onleesbaar</i>).
1335	hoeftman hadde ghe.	1357	moeste — ghemeinte (vromen
1338	selveren.	1359	Epyroen. [<i>onleesbaar</i>).
1359	Van ghewichte — .X.	1360	Spanien — berechtene.

Kol. C.

1361	vechtene.	1385	Hine es.
1362	omme ontseide.	1385*	Die sinen kinde dat ghestaedt.
1363	eñ die.		Daer hijt te zwaerlijk niet (<i>cr</i>
1364	wilden ghedoegen min no m...		<i>staat</i> met) verlaedt.
1365	eer (<i>staat</i> ere).	1387	werde niet — vort.
1366	Hem.	1388	kindere tiersten.
1368	te rechte (<i>ontfaen onleesbaar</i>).	1389	leernc.
1369	Helius.	1390	Alsi — inder ioecht.
1371	ondancs sere.	1391	mense — inder doccht.
1373	si <i>staat er niet</i> .	1392	Of si.
1374	scriven liete.	1393	ondancs.
1375	men here.	1394	Siwouden met gerechtecheiden
1377	wist (<i>l. mist</i>).	1395	Soe hare leven haer — belei-
1379	dat r.	1397	niet vermeden. [en.
1380	niet (<i>l. met</i>) den.	1398	niet sparden.
1382	wert — tontijt.	1399	Die daden — dat recht.
1383	wert.		

Kol. D.

1400	doe.	1403	waerheit vernomen.
1401	Uut. [crachte.	1406	sijn.
1402	macht (<i>niet goed leesbaar</i>) ver-	1407	een (<i>staat</i> .I.).
1403	Lucretia — hogen gheslachte.	1408	in <i>staat er niet</i> .
1404	was <i>staat er niet</i> .	1409	En spaerdi — die kinder.

1410 M'.	<i>Waarschijnlijk is de streep bo-</i>
1411 met r.	<i>ven winne uitgeweven.</i>
1412 deetse gheselen.	1428 gheboeds.
1415 Om gherechtcheit.	1429 M' tper.
1416 vriheit — port.	1450 In des viants dicsten (<i>staat</i> In
1417 ghes cort (<i>sic</i>).	1451 starst. [der viande).
1418 een (<i>staat</i> .I.)	1452 tier stont.
1419 Daer — roemsche.	1454 nien woude.
1420 die Virbide (<i>er staat</i> viande.)	1455 iemen v.
1421 Eñ <i>ontbrekt</i> — doc.	1456 ghebod.
1422 Dat niemen en — soc.	1457 menne hilde over .I.
1425 Op — iet.	1458 Liete.
1424 Eer men.	1459 Soe dede hi den.
1426 M' — ioecht eñ.	1440 Om dat — niemen doer dic.
1427 Om er. te ghewinne s..ct.	

BIJLAGE D.

BOEC VANDER WRAKEN.

Fragment eener rhapsodie uit onderscheidene leerdichten, voorkomende in een hs. van den *Rinclus*, dat vroeger behoorde tot de bibliotheek van lord Heber. — Afgedrukt in Mone's *Anzeiger*, 1838, kol. 339 volg., vermeld in zijn *Uebersicht*, n° 370, 3. De verschillende oorsprongen er van werden aangewezen door prof. De Vries in zijne inleiding van den *Lekenspiegel*, bl. CXXXV-VI. — De veertien eerste regels behooren tot *die Rose*; met v. 64 begint de tweede afdeeling van het *Boec vander wraken*.

- Rose.*
8885 Armoede heeft gierecheiden bracht,
Die in de werelt heeft groete macht,
Want gierecheide heeft gedaen
Dicke menegen man verslaen,
5 Ende gemaect menech orloge
8890 Tusschen coning ende hertoge;
Borge doctse maken ende stede ¹ groet,
Dier men en hadde negeene noet ²,
Op dat die gierecheit en dade,
10 Die altoes eens anders scade
8895 Gherne sage ³ ende hare bate,
Dit doet maken menech gesate
Ende vergaderen ⁴ gout ende scat.
8896 Gonneert werde ierst op brachte dat! ⁵
Verg. Lekensp. 13 Bi desen lieden ⁶ waren te stoert
1. c. 38. Die scmpel liede, daer men af hoert;

¹ R. steenen.

² R. *Dies si en hadden gheenen noot.*

³ R. *siet.*

⁴ R. *gaderen.*

⁵ R. *Gonneert werde die up brochte!*

⁶ *Lees tiden.*

- Die hadden een goet simpel leven,
Dat hem nature hadde gegeven,
Ende en daden noeysent goet,
- 20 Want valscheit ende overmoet
Dede hem proper goet gewinnen,
Ende deilen dlant in allen sinnen,
Ende setten palen ende meere;
Ende bi wilen vochtense secre,
- 25 Die starcken namen den cranken tharc.
Doe si dit worden geware,
Vergaderden si alle gemeene,
Ende cosen den straksten onder hem alleene,
Ende maectene prince ende here.
- 30 Hi swoer hem dat hi voert meere
Hem soude bescermen van quadien,
Ende so dwingen ende castien,
Dat si met verden soudent leven,
Ende hise ter doot niet en soude begeven.
- 35 Doe gaf hem ele van den sinen
Soe vele, dat hi sonder pinen
Met groeten eeren leven mochte,
Na dat hem allen gaderen ¹ dochte.
Dit ambacht hielt hi enen tijt,
- 40 Soe dats die roeveren hadden nijt,
Ende droegen soe vele over een,
So dat si goet en lieten en geen,
Si en roefdent ende stalent tallen stonden;
Ende als den prince alleene vonden,
- 45 Versloegen sine menech werven.
Doen moeste hem tfole anderwerven
Hem selven besetten al gemeene,
Beide die grote ende die cleenne,
Ende gaven den prince rente so groet,
- 50 Dat hi vele serzante ontboet,
Die hem holpen in allen tiden
Beide vechten ende striden,
Ende waren heme onderdaen,

¹ algader.

- Na dat wi die boeke verstaen.
55 Dus waren die ierste dinge,
Daer af princen ende coninge
Ierstwerf quamen ende lantsheren,
Die nu hare aerme volc ontderen.
Noch een redene sal hier na comen,
60 Die ute Lecken spiegel es genomen.
Hier begent die ander boec,
Hoe God sinen swaren vloec
Op die Kerstene senden sal,
Ende om der menschen sonden al.
5 65 Methodocius, die heilege man,
Daer ic af te seggene began,
Was bescop ende martelare,
Maecte een boec scoene ende clare,
Ende was een Griec, als ic versta,
10 70 Die vele dichte vore ende na,
Welc boec op Adame begint,
Ende op tgroete ordeel int,
Daer hi in toent vele saken
Van Gods Ons Heeren wraken,
15 75 Ende hoe dat na Noes tiden
Ierst began dat striden,
Ende oec orloge ende toren,
Dies men niet en hadde te voren;
Want vor dien tiden, alsoe men leest,
20 80 En hadde neggen lantshere geweest.
Ende hoe ierst op quamen lantsheren
Willic u toenen ende leeren,
Also dese here Methodosius
In sinen boec beschrijft aldus.
25 85 Sint dat die diluvie ginc,
Wan Noe, in waere dine,
Aen syn wyf enen sone,
Jonitus heet die gone,
Ende was gedaen als een wigant,
30 90 Die ierst astronomie vant,
Ende was wys van alre conste,
Alsoet hem Onse Here onste.

Die wrake.
B. II.

- In deser tijt was een gijgant,
Nembroch was hi genant,
35 95 Sterc ende groet was hi van machte,
Ende was van Sems geslachte.
Desc was ane Jonitum gekeret,
Ende Jonitus heeft hem geleret
Hoe si souden regneren
40 100 Ende tfolc onder hem keren,
Ende hem dat maken onderdaen.
Nembroch heeft dat wel verstaen,
Ende maecte thant sine woene
Daer nu staet Babiloene,
45 105 Ende wert here daer naer
Van al dien landen daer.
Dit was dierste, als ict leerde,
Die op crterike regneerde,
Ende was so mechtech eer ict lanc,
50 110 Dat hi al die lande dwanc.
Doe Chams geslachte wert gewarc
Dat Nembroch so mechtech warc,
Maecten si enen here thant,
Die Pontipus was genant.
55 115 Jafeths geslechte dier gelike
Maecten oec een conincrike,
Ende ander lieden oec, te waren,
Soe dat vier conincriken waren
Ghemaect in corter tijt,
60 120 Die emmer hadden altoes strijt
Onderlinge ende orloghe grot,
Daer omme menech man bleef doot;
Want ict woude allene regneren,
Ende sine omsaten onteeren.
65 125 Na Noe so quam Nembrochs rike,
Ende verwan mogendelike
Chams rike met al den lande
Metten swerde ende met brande.
Daer na quam weder Chams geslachte
70 130 Om dit te wreken met crachte,
Met volke, wien dats wondert.

- XX^m ende dre hondert ,
Om te wreken dese dinc
Op Nembrochs nacomelinc ,
- 75 135 Die Consorius hiet , als ic verstoet ;
Ende dit was volc al te voet ,
Ende elc , alsic bescreven vant ,
En hadde maer een roedt in de hant .
Conorius ten selven tiden
- 80 140 Liet se over ene riviere liden ,
Ende doe quam hi daer iegen ,
Ende heefse alle verslegen
Datter een niet en ontginc :
Dits te horne vremde dinc .
- 85 145 Hier na quam met groter machte
Een van Jonitus geslachte ,
Die wilcn Noes sone was ,
Daer ic hier te voren af las ,
Ende destrueerde alle die lande
- 90 150 Metten swerde ende met brande ,
Die over die Euftrate lagen
Met meneger groter plagen ,
Want si daer te nieute daden
.LXVI. grote staden ,
- 95 155 Met al den landen alsoe
Die desen steden horden toe .
Men woestine , also wi vinden ,
Die .iiij. grote riken van Inden
Ende der Ismaliten lant ,
- 100 160 Datmer nimmer voles in vant ;
Van welken Ysmaliten ,
Die soe vremde sijn van viten ,
Dat men u wonder mochte vertellen
Van wondere , dat si werken sellen
- 105 165 In kerstenheit van wraken al ,
Dat men seer beiammeren sal .
Nu merct , hoe sterc ende hoe sere
Ghewroken heeft God Onse Here
Van beginne altoes die sonden ,
- 110 170 Also ons die boeken orkonden ,

- Ende metten swerde meest nochtan.
Sint dat de diluvie ran
Ende ye sint, alsic verstaen can,
Dat lantshere op quam
- 115 175 Ende met heren wert berecht,
So ne gebrac strijt no gevecht;
Elc ware gherne de meeste here
Ende steet den anderen uten kere,
Daer af dat comt vroeck ende spade
- 120 180 Den volke menech onghenade,
Want dovermoet vanden heren
Moet in dieste over tfolc keren;
Dat volc moet den scade dragen,
Ende verbrant syn ende verslagen.
- 125 185 Went een lantshere metter hant
Eenen anderen af syn lant,
Men tiet siere vremencheit an:
Mar nent ¹ een maet man
Eenen anderen tsine, gedweit,
- 130 190 Men tiet an siere quaetheit,
Ende nemt hem syn leven daer bi,
Mer de lantshere blyft vri.
Mi twifelter ane sekerlike
Oste lantshere comt in hemelrike;
- 135 195 Want alselc recht ende genade,
Als si ons doen vroeck ende spade,
Sal hem goe doen na dit leven,
Ende hem alselc oordeel geven,
Also Hi selve doet gewach
- 140 200 Wics mont niet liegen en mach.

¹ Lees nemt.

BIJLAGE E.

BOEC VANDER WRAKEN.

Uit de « Fragmenten van een oud nederduitsch rijmwerk » medegedeeld door den heer J.-T. Bergman in de *Nieuwe werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden*. Derde deel, tweede stuk, bl. 229 volg.

Vergelijk, voor het eerste, het *Boec vander wraken* I, cap. III, v. 49 volg.,¹ voor het andere, cap. II derzelfde afdeeling.

Bl. 236. Hier vor in ouden tiden,
Doe die lude in allen siden
Leveden na hors selves wille,
Doe sweech die oude ewe niet stille,
Maer elken mensche si geboet
Die onder hor was, cleen of groet,
Dat elkerlike sine misdact
Betren solde na horen raet.
Wie der misdact solde genesen,
Dat most bi den ewe wesen,
Lijf vor lijf, hant vor hant,
Oge vor oge, tant vor tant;
Vrient te minnen, viant haten,
Misdact in allen wraken zaten,
Dit was die wijn die doude e dranc,
Daer menich bi wart so cranc.

Als die mensche met zunden b. . . .
Of dat hi vriendeliken beit
Thent hi ter boeten wart gereit

¹ Vergelijk mede *Jans Teesteye*, v. 708 volg.

(711)

Entie mensche die zunden a..t
Dunket di niet beter raet
Dat God die zunden thant vergeeft,
Of die mensche daer rouwe af heest,
Dan dat hi so vaste die zonde
Hilde, dat hi in gheenre stonde
Daer af emmer mocht genesen ?
Wie soude dan behouden wesen,
Of die wrake thant most volgen,
Als God up ons ware verbolgen,
Eñ daer om volgt hier wale
In der letteren dese tale,
Si ruken beide in allent halve.

BIJLAGE F.

BOEC VANDER WRAKEN.

Uit der *Leken Spiegel*, boek II, c. 50. Vergelijk het *Boec vander wraken*, I, c. IV, bl. 298 volg.

- 111 Ghi hebt oec wel verstaen dat
Die kerke gheen goet en besat,
Maer si leefde daer af
Datmen haer om Gode gaf
(Alsoe stoet si menech jaer),
Hoe dat verereech daer naer
Dpaepschap tsinen bederye
Beide lant, renten ende erve;
Hoer ordenanchen ende seden,
120 Die de Kerke houd noch hede,
Die scoene sijn ende wel gheraect
Gheset sijn ende ghemaect
Allenskene, na ende voren,
Vanden pausen uut vercoren;
Hoe kersten wart Constantijn
Ende Helena, die moeder sijn,
Die gaven onder hen beiden
Der Kerken vele vriheiden,
Daer si te voren en hadde twint.
150 Voert doe ic u bekint,
Hoe Karle der Kerken kimpe quam....
Ende maecte die Kerke soe rike,
Dat cume in al ertrike
Es enech soe machtech man
Diese wederstaen wel can.

BIJLAGE G.

BOEC VANDER WRAKEN.

Fragment uit het *Boec vander wraken*, berustende in de koninklijke bibliotheek te 's Gravenhage, ontdekt door den heer bibliothecaris Holtrop aldaar, en waarvan door hem mededeeling gegeven is in de *Konst- en Letterbode*, van 1840, tweede deel, bl. 180. Zie het gedicht hier voren, B. I, v. 339-498 (bl. 298 volg.) en 837-997 (bl. 316 volg.). De voorname afwijkingen zijn in cursief aangeduid ¹.

KOL. I.

- . . . . .
Der zi die sondaren mede bekeerden,
340 Tote dat keiser Constantijn
Ende Helena, die moeder zijn,
Der kerken oorloven wouden
Dat si proper houden souden.
Sint hebben si hem so bewest
345 Oest, Suut, Noort ende West,
Dat derdendeel van ertrike
Hem toe behoort *rumelike*.
Ende wet dat si der na poegen
Hoe zijt al *gewinnen* mogen.
350 Ende gaet dus voort, sonder wanc,

¹ De heer Holtrop had de goedheid mij, bij brief van 20 oktober 1868, de volgende beschrijving van het fragment over te maken: « Dit fragment is geschreven op perkament, in twee kolommen van [42] regels elk. Het schrift is van het einde der XIVe of het begin der XVe eeuw. Het fragment bevat geene versierde letters. — De opschriften der capitels (?) b. v. : *Hoe een groot clerc scrijft van den keyserike* zijn met roode inkt, en door al de aanvangletters van iederen regel of vers is een rood streepje gehaald. Voor sommige regels staat, in rooden inkt, het paragrafteeken. — De beginletter van ieder kapittel is grooter dan de overige beginletters. Het schrift is niet fraai, maar duidelijk. De opschriften zijn niet genummerd. »

Sij hebben al, breet ende lanc;
Want zij die werlijke heerseapien
Trecken tote hare partien.
Ja, sal ic die werheit lesen,
355 Sy selen saen willen wesen
Paus *ofte* keiser, hoe dat gaet,
Eest datment niet weder en staet,
Ende selen dat *keiserike* recht
Ende al dat roomsehe rike echt
560 Na *hem staken* h' geuoech :
Ghebrekes yet dats luttel genoech.
Ende eest dat voort aldus gheit,
Dat doet der *princen* cypelheit,
Die niet en weten no en voorzien
565 Watter namaels of mochte gescien.
Mer so wanneer so dat gesciet,
So salmen so groot verdriet
Ende iammer zien op certrike,
Dat noit was dier gelike,
570 Also ik v hier nare
Sal seggen openbare.

Hoe een groot clerc scrijft van den keyserike.

Een kerdenael hier te voren,
Dien wi Iacob noemen horen,

Kol. II.

(*Ontbreken vijf regels.*) . . . . .
Dat tsp. . . . .
580 Der hi mis . . . . .
Ende als i o.¹. . . . .
Der die kerk . . . . .
Voor par. . . . .
Ende vore . . . . .
585 Also alst . . . . .
Ende men n. . . . .

¹ V. 80 en 81 staan onderling verwisseld.

- En vant . . . . .
In wone . . . . .
Die goede. . . . .
390 Dat hi ts. . . . .
Niet en v. . . . .
Hine cont . . . . .
Oftie scriv. . . . .
Ofte het . . . . .
395 In. groter. . . . .
Doen die g. . . . .
Peinsde h. . . . .
Doe dat c. . . . .
Vergaen sou. . . . .
400 Om her sen . . . . .
Ende .j. nu p . . . . .
Doe sij vro . . . . .
Riepen se. . . . .
Vore . . . . .
405 Wine . . . . .
Dan de . . . . .
Dat riep . . . . .
Want dat. . . . .
Dier tijt . . . . .
410 Ach *dacht*. . . . .
Ic *dichte* . . . . .
Dat *kerst* . . . . .
Wine hebb . . . . .
Dan der . . . . .
415 Ay lacen . . . . .

Kol. III.

- . . . . . (*Ontbreken vijf regels.*)
. . . . . te vreesen
. . . . . mer voor dien
. . . . . gesien
. . . . . stenhede
425 . . . . . gerechede
. . . . . ñ alle zyn lant
. . . . . dan

. . . . . nden sweerde
. . . . . veerde
430 . . . . . e ghemene
. . . . . allene
. . . . . mogenthede
. . . . . ede

screef

ns.

. . . . . lerce
435 . . . . . ds gewerke
. . . . . ste heeft
. . . . . sonden leeft
. . . . . unnen vint
440 . . . . . t ghijt wet
. . . . . en set
. . . . . en hemel sciep
. . . . . diep
. . . . . ep dat wet
445 . . . . . e met ¹
450 . . . . . zijn ghine
. . . . . alle dinc
. . . . . dgenen van desen
. . . . . turen wesen
. . . . . n man
. . . . . e dan
. . . . . erde liet
455 . . . . . elt sciet
. . . . . machte
. . . . . geachte.

KOL. IV.

(Ontbreken vijf regels.)

Met enen vlogele vliegen yct,
Noch Peters *scelpen*, sonder waen,

¹ Vier regels overgeslagen, waarvan twee (446-447) achter vers 453 staan.

- 465 En mach ooc niet rechte gaen
Met enen rieme, sonder waen,
In dese felle wide zee,
D' menige grote vlage
In porret ende *meeret* alle dage,
470 Der noch .j. rieme wel toe hoert,
Sal dat scepelkijn rechte voort.
Der om sijn si qualije bedacht
Die tskeisers swert ende *ziere* macht
Onder voet willen bringen;
475 Want die kerke en const gedwingen
Metten banne hare viande
Die sitten in menigen lande;
Want tkeisers swert, sijts gewes,
Des heiliger kerken kempe es
480 Jeghen heidene ende Sarrasine,
Jeghen quade kerstine,
Die te samene souden plechten
Ende ieghen die heilige kerke vechten,
Die luttel souden geven dan
485 Om der roomscher kerken ban.

Van der eeren die Christus zelve den keyser dede.

- Doe die Goods zoen van hemelrike
Mensche quam in eertrike,
Eerde die Here goedertieren
Troomsche rike in vele manieren;
490 Dierste Hi .ij. toonde, alsic vernam :
Tierst Hi op eertrike quam,
En .ij. doe Hi henen keerde,
Der Hi trike zeere met eerde.
Dierste dat Hi met hem brachte,
495 Mids sire godliker crachte,
In elc lant, in elke stede,
Dat was pays ende vrede;
Want en was in ziere geboort

- . . . . .
- 857 D' men anders en mach scouwen
Dan manslacht, brant ende roof groot,
Die Philipse *stoeck ou' doot*.
- 840 Dus laghen zy der met gewoude,
Tote datse des winters coude
Met crachte keren dede
Elken te ziere stede.
Hieran mogedi wel merken
- 845 Twonder dat God can werken,
Na gelike dingen alse ghi
Nu moocht horen seggen my.
Niet lange vore dat dit was
Hadde Philips gehuert, sijn seker das,
- 850 .XVI. grote landsheren,
Om dat sy souden *tonneren*
Den edelen hertoge van Brabant,
Ende hem afwinnen zijn lant,
Der elc van hem toe dede
- 855 Algader zine mogenthede,
Des die hertoge wel ontstoet
Met groten eeren, des zijt vroet.
Nochtan hilden zij tlant besloten
.IX. maende, met groten stoten
- 860 Ende met menege pongise groot,
Dat hem nochtan niene bescoot.
Aldus, voor waer gesproken,
Wert die hertoge gewroken
Eñ Philipse na geliken,
- 865 Alse gerechticheit can striken;
Want die hertoge ontstonts met eeren,
Ende Philips bleef inder onneeren,
Die den hertoge sonder scout
Bederven woude mit gewout.
- 870 Meret hoe die grave van Hollant,
Dander Willem, alsoe genant,

Die noch ionc was van dagen,
Van den Vriescn wert verslagen,

Kol. VI.

(Ontbreken vijf regels.)

Die genedert es nu zecre.

- 880 Nieman en saelt int arge keren
Dat ic tgebrec deser heren
Aldus vermane te deser stat;
Want seker ic doet omme dat
Dattic heren te meer van dien
- 885 Goods wrake selen ontsien;
Want God, voor waer gesproken,
En laet geen dinc ongewroken,
Ende soe hoger es die man
So God meer wreken can.
- 890 Willem, dese grote here,
Mesgreep hem herde zere,
Dat hi .j. priester doot dede slaen,
Die hem niet en hadde misdaen,
Die wt ziere kerken quam gegaen;
- 895 Want men dede hem verstaen
Dat men der buten woude spreken :
D' wert hi doot gesteken.
Oec dede hi grote onrecht
Der goeder stede van Vtrecht,
- 900 D' hi vore viel met groter macht,
Ende gherne bederft hadde met cracht,
D' hi af moeste keren
Met scanden ende luttel eren.
Hier an mogedi verstaen
- 905 Hoe Goods wraken comen saen.
En es geen here sekerlike
Also machtich op eertrike,
Hine heeft boven hem .j. here,
Die hem nemen mach zijn ere,
- 910 Ziele, lijf, lant ende goet.
Die dien ontsien, si sijn vroet.

Van wraken over hem die ene stat ongetrouwelec regeren.

Die ene stat *selen* regeren wel
En selen ghierich zijn no fel

KOL. VII.

(Ontbreken vijf regels.)

Acht al meest zijns selfs geniet.

920 Daer die rechtere van .j. stede
Onwittich es ende scepene mede,
Dats als .j. wout, des geloof, t,
Daer men die *stede* in berooft;
Ende selke stede soe sal

925 Elc goet *man* scuwen overal.

Aristoteles seit ende maect ons vroet,

Dat gemeen goet es godlijk goet.

Also kerkelijk goet, sijts gewes,

Vrier dan weerlyc goet es,

930 Alsoe es gemeen goet vrier dan

Dan dat hoort eenen man.

Ghemene goet, so wat men seit,

Diet niet te rechte keert oft leit,

Dat also quaet, des sijt vroet,

935 Also ofte hi stale kerkelijc goet.

Ende des goets alre meest es

In *goeden* steden, sijts gewes;

Want der es die gemeente groot

Die dicke heeft hulpen noot

940 Van vele dingen, wet wel dat,

Die toe behoren *eere* goeder stat.

Der omme setmer toe, twaren,

Rike liede diese bewaren,

Die van breken niet en selen

945 Tghemene goet gripen no stelen,

Ende die *stat* qualic keren

Sijn wel weert ald' *eren* onneeren,

Ende dicke hebben si scande groot,

Ofte her kind' selen bidden broot.

- 950 Die Romeyne wil en ere
Pogheden der na herde zere
Dat si gemenen orboren soud en
Sterken ende menichfouden ,
Ende der voren setten si her lyf ,
955 Kinder, imagen, ende ooc wijf,

KOL. VIII.

(*Ontbreken vijf regels.*)

- 964 Moest bliven euwelike gescant.
Scipio die Affricaen,
Die den Romeinen onderdaen
Tlant van Affriken hadde gemaect ,
965 Der hi dicke om hadde gewaect
Menige pine ¹ ende menigen strijt
Om dat hi gewroecht was tere tijt
Dat hi van zilvere hadde iuwele
Van .X. merken (en was niet vele),
970 Der om woude men hem senden
In verren landen en in allenden,
Tote dat hi sijn onscout dede;
Mer hi bleef in *zine* stede.
Die goede *s'* Valerius
975 Scrijft in zinen boeken aldus :
Alse .j. man, wildijt weten,
In *zinen* dienste es geseten,
Ende dan cortelike waert rike,
Dat es seker *ene* gelike
980 Dat hi *zine* rijcheit dan
Met redenen niet *al* en wan.
Scepenen in *alre* wise
En selen *selve* copen assise
Die si setten ende *bestaē* voort;
985 Want hem dat niet toe en hoort :
Men mochter arch in vermoeden.
Scepenen selen hem altoos hocden
Jeghen die gemeente soe zeere,

¹ Zeer onduidelijk.

(722)

Alse een enape voor zinen here ;
990 Want tghemeene goet, verstaet alsoe,
Dat hoort der gemeenten toe,
Entie gemeente zekerlike
Dat sijn die arme entie rike.
Der en heeft nieman vordeel an ,
995 Here no enape , wijf of man ;
Ende so wie vanden heren
Die dat goet anders keren ¹.

¹ De heer Holtrop had de goedheid, bij eene tweede collatie sommige uitgesletene plaatsen met een *reagens* op te halen. Wij mogen dus allezins op de nauwkeurigheid der copie staat maken.

AANTEEKENINGEN.

MELIBEUS.

37. *Dat ic in dietsche vertrecke.* Dat ik in het nederlandsch overbreng.

De variante heeft *duutsch*. Maerlant maakt onderscheid tusschen beiden in zijne bekende verzen beginnende met de woorden :

Eñ om dat ic Vlamine ben,

waar hij spreekt van *duutsc*, *dietsc*, *brabantsc*, *vlaemsc*, *seeusc*. Evenwel wordt in een Hs. van *Der Naturen Bloeme* eenmaal *duutsch* gebezigd, ter plaatse waar in andere *dietsch* staat. Hetzelfde komt men tegen in *De Natuurkunde* van broeder Ghe-raert. In Brabant, b. v. omstreeks Hoegaarde, bezigt men nog heden het woord *dietsch* wanneer men de moedertaal wil aanwijzen. In de middeleeuwen was in Holland *dietsch* mede in gebruik, doch later nam *duutsch* (*duytsch*) daar de overhand, en nog in de vorige eeuw gaf Jan Luiken zijne *Duitsche lier* uit. Later verliep het tot *nederduitsch*.

Reeds in Maerlant's tijd bezigden de Vlamingen bij voorkeur het woord *vlaemsch*, gelijk onder anderen blijkt uit de werken van Jan Yperman. Dit kwam zeker uit eigenliefde voor. In verschillende Hss. vindt men *dietsch* door *vlaemsch* verwisseld, zelfs in utrechtsche incunabelen; ja in de zeventiende eeuw

was dit woord in de vereenigde gewesten vrij uitgebreid. In het fransch werd *lingua teutonica*, *lingua belgica* gewoonlijk door *flameng* of *langue flamande* overgebracht.

143. David's eigenhandig afschrift ging tot aan het opschrift van cap. II.

432. *Also is dit buten* VISEYEN.

Een bastaardwoord, van het latijn *videre*, *visus*. Buiten vizeien = buiten zicht, buiten schik. Te Kortrijk zegt men *buten verzei ziin* of *buten ziin verzei ziin* voor : niet goed zijn bewustzijn hebben.

537. Wat de copist bedoelt heeft met *leste* als werkwoord gebezigd, weet ik niet. De hamburgsche text is klaar :

Die sijn gelof in tleste
Verwandelt.

909. *Eñ een lelic wijf beter dan*

Een wel scone, jonc, onwijs, sot man.

(Het is beter om raad te gaan) bij een leelijk wijf dan bij een jongen doch dwazen man. — Prof. De Vries verzekert dat in het hamburgsch Hs., in stede van *wijf*, te lezen staat *wijs* (wijze man), wat ook redelijker en betamelijker is.

1095. Ik versta : « En eerst later , ten einde hooger (in wetenschap) te klimmen , bekomt hunne kunst voedende stof, en schiet zij uit eenen wortel die nimmer verdort. » — *Beseven*, verl. deelw. van *beseffen* (besief, beseven), *begrijpen*, *bevroeden*.

1387-88. *Wel : epistel*. Zoo ook 3678-79 *Apostél : wel*.

1401. De aangehaalde plaats van Jesus Sydrac is : *Eccl. X B.* « Wie eenen kuil maakt, die zal zelf er in vallen. » De punctuatie is hier almede verkeerd : er dient een komma te staan achter *winden* en op *moeder* moet een punt volgen. De zin is immers : « Wie slechten raad bedenkt, zal hem op zich terug krijgen, ja wanneer hij het minst vermoedt. Het openbaar recht leert dat wij niet verzoeken zullen om hetgene onrecht is. »

1552-53. *Nu : berou*.

2060-61. *Bekint : versuumt.* De variante heeft een goed rijm met een goeden zin.

2555. *Nu wilt dan voert versinnen.*

In het hamburgsch Hs. luidt deze regel : Nu *weten* dan, enz., d. i. « Laten wij de zaak nagaan ! » — *Weten* is in het A.-S. *utan*, *uton*, *utan* en *wuton*. *Uton biddan God*, Laat ons God bidden. Zie de Aanteekening van Halbertsma in zijn *Letterkundige Naoogst*, bl. 91. — Op het einde van den regel diende een dubbel punt te staan.

2776. De duisterheid dezer zinsnede, veroorzaakt door de verwarring der naamvallen , wordt verholpen door de variante :

Dic gene wien wreect een ander man.

3155. *Karle.* Namelijk Karel-de-Groote.

3174. *Pays eñ vrede.* Dergelijke pleonastische samenvoegingen van een inlandsch met een fransch woord kwamen in de veertiende eeuw merkelyk op, en waren in de zestiende tot eene deftige mode geworden. Men leze slechts eenige bladzijden in Despars.

JANS TEESTEYE.

49. De verwarring van den eersten met den vierden naamval in het mannelijk geslacht, waarvan wij hiervoren (*Melib.* 2776) een zoo ongelukkig voorbeeld aanteekenden, begon destijds onder de afschrijvers in zwang te geraken.

49. *Dat tfolc nu es also goet*

Alst nye was.

Nye = nooit. Thans bezigt men ooit. Het volk echter houdt zich in dergelijke zinsnede aan *nooit*, en zoo doet de Franschman met zijn *jamais*.

555-56. *Alse dede keyser Vrederijc,*

Eñ keyser Otte die na hem quam.

Otto IV raakte in onmin met paus Innocentius III, en werd in 1210 in den kerkelijken ban geslagen. Sedert verliepen zijne zaken en hij stierf, van allen verlaten, in 1218. Wat Frederik betreft, de schrijver bedoelt Frederik I, bij het zwemmen verdronken in Palestina ten jare 1190. Geen van beiden stierf « in swaren ghevanckenessen » gelijk Boendale zich uitdrukt.

757. *Doen dat dietsche heere lach
Voer Damiaten.*

Damiate werd in 1219 door de Kruisvaarders veroverd. Graaf Willem I van Holland was er bij tegenwoordig, en bekend is het dat de hollandsche schepen de havenketen doorbraken. Tollens heeft dit heldenseit bezongen.

De uitdrukking van *dietsch* leger, in de beteekenis van ongemengd met mannen van andere spraak, is opmerkenswaardig. Zie hiervoren de Aant. op v. 57 van *Melib.*

858. *Want een jode of een CAUWERSIJN
Soude veel willekome sijn
Ter heren hore.*

Wat is een cauwersijn die, even als een jood, geld leenen of geven mag, en daarom bij de grooten meer welkom is dan een jonge geleerde die eene jerusalemsche reis gedaan heeft?

Bij Kiliaan vindt men *kauersuene*, dat hij voor een oud woord opgeeft en verklaart door « mensa sive taberna usurarii », een pandhuis, een lombard. De verklaring van Kiliaan wordt bevestigd door het gebruik dat men thans nog in sommige plaatsen van het woord maakt. Zoo vind ik « *kauwersine*, dat is : de Lombard, of Stads Leen-Bank, » in eene aanteekening achter het berijmd schotschrift *Carmen Dortrechtense perpetuum of de stad Dortrecht, naar eenige bijzondere kenteekenen*, enz., door Mr. Adriaan Vander Werff. Dortrecht, 1855, bl. 29.

Hier beteekent het woord niet *pandhuis*, lombard, maar lombardhouder, woekeraar. Lat. *Caorcini*, *Corsini*, *Cawarcini*, *Cawercini*, enz. (fr. *Caoursins*, du pays de Cahors), beruchte

woekeraars in de middeleeuwen. Zie Ducange, édit. Henschel, II, p. 117.

927. *Maer dat dunct mi een cranc lof
Dat knechte en boeven geven.*

Dit *knechte* en *boeven* slaat op *ribauden*, *meesteren* en *yrauden*, — een volksken waar een eerlijk man als Boendale de grootste verachting voor had — die schijnen het monopolie bezeten te hebben in het loven der toenmalige grooten.

Ribauden waren voorvechters, misschien schermmeesters, *meesteren* ongevestigde poëten, *yrauden* muzikanten.

1056. *En bestoet al niet een vinde.*

Bestoet is eene drukfout voor *bescoet*. *Bescieten* is baten, helpen, gelijk uit meer plaatsen van dezen bundel blijkt. *Vinde* (anders *vent*, *vende*) is de naam van den pion in het schaakspel. « Niet ene vinde », is eene versterkte negatie, gelijk niet een caf, niet een twint, enz. De geheele zin is: « Al was een heer nog zoo mild en zoo dapper, dat hij Jerusalem won en het land der Sarracenen doortrok, het baatte alles niet een zier indien hij de gerechtigheid niet kende.

1105. *Danztelijcste dinc dat enech es.* Het vreeselijkste van alle dingen. — Men hoort nog wel: *het is eenig*, wanneer van een geheimzinnig kwaad gesproken wordt.

1629. *Avanture es maer een woert
Dat .IX. litteren hevet an.*

De dichter zal misgeteld hebben, want het is niet waarschijnlijk dat hij *avanture* schreef.

2018. *Een.* Het Hs. heeft bij misgreep *ene*.

2377. *Tort yeman die hem hadde mesdaen!*

Het strekt mij tot genoeg en hier letterlijk over te nemen wat professor De Vries aangaande deze plaats mij schreef:

« Eene merkwaardige plaats. Ongeveer hetzelfde leest men in de *Brab. Yeesten* van denzelfden schrijver, V, 168.

Het ww., dat thans *tarten* heet, heette vroeger *torten*, dat Kil. met *trotsen* gelijkstelt. *Trotsen* is de later uit het hoogd.

overgenomen vorm van hetgeen in echt nederl. *torten* heette. Nevens *trotsen* nu had het mhd. het subst. *traz*, ook *truz*, die men gebruikte om uit te drukken dat men iemand *tart*, *trotseert*, *hem wel vinden zal wanneer hij iets durft doen*. Zie vooral Benecke, *Mittelhochd. Wörterb.*, 3, 84 en 85, en Grimm, *Deuts. Gramm.*, 3, 304. Nog zeggen wij zoo *trots*, b. v., *trots zijnen vijand*, enz., voor *in spijt van*. Maer in 't mhd. was het woord eene interjectio, eene bedreiging uitdrukkende, b. v. : *Ja trutz, wer tar küssen mich!* d. i. : ja *wee (over hem)*, *die mij durft kussen*. Dit mhd. *truz* nu, thans *trots*, heette bij ons vroeger *tort*, en ziedaar de beide plaatsen van Boendale verklaard. Hier is de zin : « *wee (over) iemand, die hun iets misdaan had.* »

2424. *Ic spreke als Jacob sprac.*

De hier volgende uitval is bijna letterlijk overgeschreven uit den *Wapen Martijn*, I, c. 19,

2585. *Die VII hoeftsonden.*

Onder de hoofdzonden door onzen dichter opgesomd, missen wij de *Traagheid*; in hare plaats staat de *Manslacht*, gewis om het groot getal moorden in die dagen gepleegd. In de *Nuwe Doctrinael* van Jan de Weert vindt men de zeven hoofdgebreken opgegeven zoo als ze ons geleerd worden; *ghiericheit* heeft aldaar (wel is waar in het rijm) de plaats van *vrecheit* bij Boendale ingenomen. Zie *Belg. Museum*, VII, bl. 275.

2634-35. Er stond :

Want vele meesters scriven seden
Van hare groter selsenheden.

Blijkbaar eene verschrijving, waardoor bij den copist misverstand te weeg werd gebracht van de woorden *scriven* en *van hare*.

2703. Ik veranderde *sine* in *sise*. Het slaat toch op het voorafgaande *rade*.

2728-29. *Eñ oec seget een meester van hem dat
Si es allene reyne die nyman bat.*

In het Hs. luidt het tweede vers :

Si es allene reyne die nye en had lat.

Wat geen zin heeft. In zijne *Bloemlezing uit Mnd. dichters*, II, 166, heeft Verwijs het bedorven vers overgenomen, doch in eene aanteekening geëmendeerd. Dewijl ik met hem over het punt geheel instem, neem ik hier geerne over wat hij daar omtrent zegt : « In Maerlants *Sp. hist.*, d. I, 276, vindt men een spreuk, die aan Ovidius is ontleend. Namelijk in Ovidius *Sproken*, part. I., B. VI., C. LII., v. 37, leest men :

Jonevrouwen sijn van lichten seden :
Dies reine die es onhebeden.

Ook daar was het Hs. corrupt; er staat *ongeleden*. Bij Ovidius *Am.*, L. 1. *Eleg.*, 8. v. 43, leest men :

Ludite formosae : casta est quam nemo rogavit. .

3208. *Dat tpaepschap noch gheen strijpt en droech.*

Om geheel aan de wereldsche menschen te gelijken, ontbrekt er den priesters nog enkel gestreepte kleederen van onderscheidene kleuren. Zie daarover MATTHAEI *Analecta*, III, 288 (reg. 1). De fluweelen *strijp* is in Vlaanderen nog bekend.

3224. *Daer men drinct en horeert,*

Vrouwen spreect en BAGINEERT.

Bagineren, *een leven leiden als begijnen doen*. Er was een tijd dat de begijntjes om haar levensgedrag niet al te zeer geroemd werden. Hoffmann in zijne *Horae Belgicae*, VI, 251-52 zegt er een woord van. Eene scherts op die kloosterlingen maakt deel van *Achte persone wenschen*, uitgegeven door Blommaert, *Oudvlaemsche gedichten*, II, bl. 111, volg., en Willems, *Belg. Mus.*, II, bl. 432, volg.

3245. *Beeten* beteekent vogelen lokken. Te Kortrijk kent men

nog de *duivenbeete*, wat men elders *til* heet, het hok waar de duiven in *neêrvallen*.

5406-7. Wie de emendatie van *du bes* voor *du best* afkeurt, leze dan den volgenden regel :

Die best leeft es best.

5418. Men sprak uit *Bi-echten*, als uit vele plaatsen van Maerlant blijkt. Het rijm is dus hier onberispelijk : *bi-echten* : *verlichten* (*verlechten*).

5428. *Alse eens clercs,*

Die XXX jaren lach te Parijs.

Vóór de oprichting der hoogeschool van Leuven (1426) deden de Nederlanders over het algemeen hunne studiën te Parijs. Eigene getuigenissen hiervan ontmoet men, onder anderen, in het gedicht *die Frenesie* en in de werken van Jan Yperman. Het getal Nederlanders, vooral Vlamingen, die de hoogeschool van Frankrijks hoofdstad bezochten was overgroot, en zij waren er niet vreemd aan, de democratische gedachten, onzen landaard eigen, aldaar veld te doen winnen. Tot in het onderwijs toe waren zij op dat terrein werkzaam, blijkens Goethals, bijgenaamd Hendrik van Gent en *Solemnis doctor*. De koning van Frankrijk nam wel eens verdrukkende maatregelen tegen de vlaamsche geleerden en studenten met hen uit zijne landen te verdrijven. — *Liggen* in eene plaats, voor aldaar op school zijn, is nog dagelijks in gebruik, doch voornamelijk opzichtens eene kostschool of pensionnaat.

5620. *Want sijs selve niet en connen vinden*

Dat si den volke willen ontbinden :

Alse Jacob, die dichter hoghe,

Spreect in sijn dyalogue.

Wijst dit op eene berisping van Maerlant tegen de ongeleerdheid der toemalige priesters, of zegt Boendale dat de meesten hunner niet in staat waren zoo bondig als Maerlant deed, de geheimenissen van den godsdienst te vatten? In het laatste geval

doelt hij op den aanhef van het derde boek van den *Wapen Martijn*, in het eerste misschien op str. 15 van hetzelfde boek. Ik geloof dat Boendale den grooten meester meer scherpzinnigheid toekende dan den meesten godgeleerden van zijnen tijd.

Ook in dezen redeneeringstroom voer hij weleens in het zog van zijn stoutmoedigen voorganger en durfde hij onbevangingen gevoelens uitbrengen, welke niet met de heerschende denkbeelden overeenkwamen. Zoo verwerpt hij de onmiddellijke betrekking van den mensch met de overledene heiligen. « Nooit deed een heilige een mirakel, » zegt hij; geen heilige kan ons aanhooren, wat men hem bidde of aanroep; maar God is het die ons hoort en om de eere zijner heiligen het gebed inwilligt, indien het zalig is, enz. Zie den text in de *Teesteye*, v. 580, bl. 157.

NOCH VAN WIVEN.

---

30. *Ghehorent ghelijc stommen beesten.*

Ik heb mij die verandering veroorloofd, omdat het adv. *ghelijc* met den datief gebruikt werd, en de uitzonderingen voor zeer problematiek kunnen gehouden worden. — Uit dezen regel is nog op te merken dat *beesten* en *vee* voor synoniem gebezigd werden. In de *Teesteye* lezen wij :

v. 2692.

Eñ maken hoerne twee,
Ghelije enen stommen vee.

VAN GHEVENE.

---

66. *En dade God.*

Ik meen dat het woord *God* eene misschrijving is voor *gheven*, welk laatste veel beter in den zin past.

VANDER WRAKEN I.

21. *Want die wt Gods vreesen es**Es wt sire hope, sijts ghewes.*

De onderschabde woorden vullen eene onbeschrevene plaats in het Hs. aan. Voor *hope* was ik eerst bedacht *liefde* of *minne* te stellen. Doch van God gezegd klonk het eerste te modern, en *minne* past alleen op menschen. Ik denk dat de schrijver het oog heeft op Job, 4, in welk geval *Hope* niet ongepast zou voorkomen.

Dat de dichter in v. 19, David aanhaalt, is wel bij vergissing, trouwens dat « wt de vrees des Heeren springt alle wijsheyt » is ontleend aan de spreuken van Salomon, IX, 10 :

't Begin der wijsheid is Jehova te vereeren;
Den hoogsten God te kennen is verstand.

Vertaling van H. Muntinghe.

710-71. *Ghi moghet oec sien eñ merken**Wat God in Vlaenderen can werken.*

Ik vermeen dat geheel de plaats terugziet op de regeering van Lodewijk van Nevers (1522-1546). Twee eeuwen later verklaarde nog Despars, dat de ongelukken onder de regeering van Lodewijk ontstaan niet anders voortkwamen « of die almoghende Heere die moste grooteliex opt edeldom van Vlaenderen vergramt, verbolghen ende verstoort zijn.... waer inne zij tzelve verdient mochten hebben, dat wisten zij zelve best. »

727. *In sijn hof no in der werden.*

De schrijver zegt dat de graaf van Vlaenderen noch in zijn hof noch daar buiten zijn woord hield. Doch wat is hier *werden*? Ik vermoed eene misschrijving voor *verden* = vaart, en verklaar zoo : dat Lodewijk zijn woord niet hield — zoo min wat hij beloofde in tsarters van zijn hof uitgaande, of aan deputatiën die bij hem op gehoor kwamen, zoo min als wat hij in zijne

veelvuldige uitlandigheden of rondreizen uitvaardigde. Zie daar eene verschrikkelijke getuigenis tegen Lodewijk van Nevers, uitgebracht door eenen tijdgenoot, een' man die meermalen met hem en zijne onderdanen in betrekking heeft gestaan.

926. *Nu seghet ons en maect ons vroet*

Gemeyn goet es godlijc en goet.

Het haagsch fragment, dat over het algemeen onnauwkeuriger is, heeft hier een meer duidelijken zin :

ARISTOTELES seit ende maect ons vroet,

Dat ghemeen goet es godlije goet.

Dit zou in het boek van den griekschen wijsgeer moeten staan, waarvan onze dichter zegt :

v. 1500.

Aristoteles, die wise clerck,
Maecte een boec, een scone werck,
Daer hi in leert in wat manieren
Men ghemeyn goet sal hantieren.

Men denkt hier aanstonds aan de *Heimelicheit der heimelichede*, een werk in de middeleeuwen aan Aristoteles toegeschreven, en waarvan de berijmde vertaling of navolging voor het werk van Maerlant werd beschouwd. In dit gedicht, door Clarisse uitgegeven, vind ik niets dat aan de woorden « ghemeen goet es godlije goet » laat denken. Indien Boendale een nederlandsch geschrift voor oogen had wanneer hij die woorden schreef, zal het zeker de thans bekende text van de *Heimelicheit der heimelichede* niet geweest zijn, en dit kan Clarisse's vermoeden kracht bijzetten, dat gemeld gedicht niet van Maerlant is, wien het gedurende vijf eeuwen werd toegeschreven.

1238-57. De negen en dertig wethouders van Gent, ingesteld door Fernand en Johanna ten jare 1212, en in 1297 verdreven. « Het ging hun wel », zegt de dichter, « zoo lang zij stads penningen wel bestuurden; maar toen zij baatzuchtig werden en om eigen voordeel begonnen te twisten, werden zij

schandelijk uit de stad gejaagd, en weinigen beklaagden hen. »

Men ziet, de dichter strijkt ongenadig zijn vonnis, en heeft ook de gebeurtenissen van zijnen tijd ernstig nagegaan.

1328. Zie Jesus Sydrach, *Eccl.* III, 13.

1599. *In midden zwart ghestaen.*

D. i. in het midden (der zon) stond zwart (eene zwarte vlek).

1652. In stede der opgegevene emendatie zou men kunnen lezen :

Der ander sonnen dbedieden.

Het ware meer overeenkomstig met de constructie in v. 1664 en 1854.

1710. *Want God gaf wilen ere
Onsen vorders, onse Here,
Een testament.*

« Want God, onze Heer, gaf aan onze voorouders een testament. » Deze zonderlinge constructie, waarbij twee aan elkander nauw verbundene woorden door een' tusschenzin van elkander gescheiden zijn, werd door De Vries aangewezen in *De Jager's, Taalkundig Magazijn*, IV, bl. 52 op v. 13.

1918 enz. Na met kennis de geschied- en staatkunde zijner eeuw behandeld te hebben, eindigt de dichter zijn eerste boek met voorzeggingsen. Doch niet te vreden met het onbepaalde, dat aan dergelijke kunstgrepen hangt, wil hij er maar over spreken voor zoo veel eigennamen worden opgegeven of er op gezinspeeld wordt. Des te moeilijker wordt de ontknoping van het wereld-drama, wanneer bepaald spraak is van eenen vorst uit franschen bloede, wiens naam met eene E begint, en wiens zending het is de zonde te wreken. Uit hetgene voorafgaat zou anders de lichtgeloovige gemeente dien wreker en naast hem den Antichrist, onder de moderne italiaansche personen vinden, terwijl

Constant :

Die coninc sal sijn, dat wet,
Van Rome en van Grieken met,

noodzakelijk een russische prins zou wezen. Welhaast zullen wij zien dat deze laatste integendeel ons moet toekomen uit Egypten.

VANDER WRAKEN II.

---

1. *Hier beghinnet dander boec.*

Zie de hijlage D, in welke rhapsodie dit tweede boek begint met v. 61.

251. *Sine macht, als ic las daer,
Sal staen .C. eñ XX jaer.*

namelijk de macht van Constant, reeds in den vorigen zang op v. 1980 (aant. op. v. 1918, enz.) vermeld. In het eerste boek, v. 1987, stond: *.C. eñ XXII jaer.*

Het een of ander cijfer moet dus mis zijn; mij lust het echter niet naar de profecijën der Sybilla of naar de werken van Methodotius te talen, ten einde die jaartallen overeen te brengen. Genoeg zij het hier aan te stippen, dat de klokste geesten aan de zwakheden van hunnen tijd toegeven.

301-5. *Geslachte : crachte : brachte : machte.*

Een zelfde rijm voor vier regels. De zaak is niet eenig, doch ze verdient te worden aangeteekend.

381. *Sware, l. Swaerre = zwaarder.*

571. *Eñ daer hoerdic mare*

Dat te Ludicke ghestreden ware

Tusschen die ghemeente eñ den bisscop.

Niet te Luik zelve, maar te Vottem, op drie kwart uurs van die stad, had bedoelde veldslag plaats den negentienden juli 1345, waar de waalsche gemeenten van het prinsdom Luik eene schitterende overwinning behaalden op den bisschop Engelbrecht Vander Marcke. Onder de gesneuvelden bevond zich de graaf van Valkenborch (v. 576). De gemeenten-bond was

eene navolging van dien der vlaamsche steden door Jacob van Artevelde beleid.

Volgens boek III, v. 1653 vol., werd deze nederlaag op den hoogmoed der gemeenten vier jaren later gewroken door een geldersch-brabantsch hulpleger. Dit *vier jaren* zal eene misstelling zijn en tot *twee* moeten gebracht worden; want Boendale zal den slag van Walef bedoelen, welke volgens de *Brab. Yeesten* (B., v. 4897-4900) op Maria-Magdalena's avond (21 juli) van het jaar 1347 plaats had. Polain, in zijne *Histoire de l'ancien pays de Liège*, II, p. 166 en 459, geeft den 19 juli op.

612. *Lieve kindre.*

Met deze woorden begint de schrijver onderscheidene malen eene zinsnede, gelijk in de inleiding is aangewezen. Het is echter niet anders dan een gewoon formule om zich tot den lezer te wenden, gelijk op andere plaatsen, *lieve vriende*. Het woord *Kind* in den zin van persoon, was overigens in de middeleeuwen niet ongewoon; wij zien dikwijls gewag gemaakt van tooneel-vertooningen door de Kinderen van eenen wijk of eene straat gegeven. Men kent nog heden het gilde der Kraankinderen.

951. *Verweren.* — De vorige regel zegt het tegenovergestelde. Er zal dus te lezen zijn *ververen* = vervaren, vervaard maken.

1080-81. *Wel : hemel.* Zie *Melibeus*, 1387.

1104. *Eñ omdat gheslachte van Dan*

Dat spel van dansen yrst quam.

De stelsels van etymologiseeren, later door Becanus, Scieckius, de Grave, enz., berucht geworden, waren toen reeds goed in gang!

1164. *Dit gheschiede, gheloves mi,*

Niet verre van Annous in Bry.

De dichter bedoelt den slag van Crecy, welke op 26 oegst 1346 plaats had. Hij vergist zich echter omtrent de plaats, waar Eduard III van Engeland den koning van Frankrijk versloeg, en de graaf van Vlaanderen, Lodewijk van Nevers, omkwam. Dat hoofdtreffen had plaats bij Crecy in Pikardiën, en niet bij het

dorp van dien naam in het land van Bry gelegen. De dichter begon zijn hoofdstuk onder den droeven indruk, welke de mare dier menschenlacherij op hem maakte.

VANDER WRAKEN III.

19 vol. *Die boeken van loyen houden.*

Vergelijk deze plaats met bijlage E, eerste gedeelte, en de plaatsen, waar in het opschrift naar verwezen wordt.

221. *Om eene abdie die hem stoet.*

Ik zou lezen : *Die bi hem stoet*, die niet verre van zijne woning gelegen was.

411-14. Ik versta den zin aldus : « Ik wil niet zeggen, dat ik ook *niet* goede lieden gevonden heb (namelijk onder de genen die de goederen van kerk of stad besturen). »

458. *Vierscare.* — Het Hs. heeft *.IIII. scaren.*

Ik mocht het cijfergetal laten staan; want er zijn meer voorbeelden van die schrijfwijze. Zoo leest men in een stuk ten archiven der stad Aardenburg berustende :

« Zo dinct mi dat so hoghe anden dach es gheghaen, dat ghi *viersc'ne* bannen moghet, om elken mensche recht ende wet te doene, die te deser *.IIII. sc'ne* commen sal ende rechts ende wets ane hu begheeren sal. »

Vierschaar zou eene omzetting zijn met inkrimping van *vier schrannen*, zoo veel beteekenende als vier schragen, vier banken. In oude tijden namelijk had een geding plaats binnen het beluik van vier banken, terwijl toehoorders en aanschouwers rondom de afwering stonden. Kiliaan erkent dat het eerste lid van het woord het getal *vier* is, doch *schaar* is genomen in den zin van *hoop* en zou slaan op het vereischte personeel tot een geding. Vergelijk, in den *Taalgids*, 1^e jaarg. (1859), bl. 58 volg., een artikel van J.-H. Van Dale (van Sluis), met verwijzing naar de wederzijdsche artikels van Te Winkel en Brill in het *Nieuw nederlandsch Taalmagazijn*, III, bl. 161

en het *Nieuw Archief* van De Jager, bl. 421. Zie mede Ziemann, *Mittelhochdeutsches Wörterb.*, op *Schranne*.

724. *Een boecksken quam mi te voren,
Daer ic in ghescreven vant
Wonder . . . . .
Dat enen monic quam te voren,
Die hem selven schrijft brueder Jan.*

In dit boecksken verhaalt broeder Jan dat hij in den nacht, toen Akers (fr. Saint-Jean-d'Acres) door de Sarracenen veroverd werd, eene verschijning had — welke de dichter nochtans voor geen vizioen wil verklaard hebben. In zijne zinsbegoocheling zag de monik eenen persoon in bisschoppelijk gewaad, die hem de verkeerde richting der toenmalige geestelijken in het algemeen en de wandaden van paus Nicolaas III († 1280) in het bijzonder voorlegde, waarop eenige profecijen volgen.

Dit geschiedde op Ons-Heren-Hemelvaartnacht van het jaar 1291, toen broeder Jan, na de metten, aan 't lezen was in de psalmen David's. Echter volgens v. 1144 had het in 1292 plaats. Misschien is hier eene schrijffout te zien; trouwens het verhaal scheidt met dezen regel uit, die met den opvolgenden geen rijmslag geeft.

Wie was broeder Jan, en was hij een Nederlander? Wij vinden gewag gemaakt van eenen Jan van Friburg, bijgenaamd *Johannes Teutonicus*, een dominikaner in 1513 gestorven en die een *Summa confessorum* naliet. Doch, te oordeelen naar eenige bijzonderheden, zou men mogen denken dat Boendale een dietsch gewrocht, misschien een gedicht, voor zich had. Voor eerst — zoo als wij zagen — rijmt het vers, waarmede Jan zijn verhaal sluit, met den volgenden regel niet; ook een drietal andere verzen (750, 855, 1091) missen elk zijn tegenrijm, en het is niet onaannemelijk dat Boendale, bij het verval zijner geestkrachten, letterlijk uit broeder Jan's boecksken zal hebben overgeschreven; want men ziet dat verscheidene verzen maar drie, ja twee heffingen hebben. — Dat het boecksken in het

dietsch zou zijn opgesteld, is te vermoeden uit de woorden van het verschijnsel, dat zegt :

v. 987.

Dus so las ict inden LATINE.

Het aanhalingsteeken is vergeten aan v. 777, 1049 en 1144. Met v. 1145 herneemt Boendale, mij dunkt, den draad zijner redeneering.

906. *Al sulc doen.* Mogen dit de woorden van den dichter niet wezen, ze geven toch een goeden zin, en staan volkomen in verband met wat voorafgaat en wat volgt. Er is spraak van den vrede tusschen de twee vermogende italiaansche geslachten der Ursini's en der Colonnen, de eersten tot de partij der Guelfen; de anderen tot die der Gibelins behoorende. Nicolaas III was een Ursini en werkte met alle middelen ten nadeele der tegenstanders van zijnen stam.

Ware de strijd tusschen de twee geslachten minder uitgedrukt geweest, dan mocht men zich wel afvragen of in den bedorven text: *Van sulc van*, niet de naam schulde van Bonifaas (VIII), die eenen kruistocht tegen de Colonnen beriep.

980. *Alzoe dat mense heten sal*

Priesteren en diakenen over al

Van der Roemscher scaren kerken.

Voor *scaren* stelde de afschrijver eerst *scatten*, doch hij veranderde het onmiddellijk.

Scaer is zoo veel als gering, berooid. Onze voorouders kenden *scaerbier*, klein bier, mager bier. Kiliaan vertaalt *scaerluyn* door *homo incompositus et ignavus : scurra, nebulo, vappa*. Onze schrijver wil dus zeggen dat God de Roomsche kerk, wegens den hoogmoed der priesters, zoodanig zal vernederen dat men hen zal heeten priesters en diakens der geringe, der karige roomsche kerk. Vergelijk met dezen uitval Boendale's woorden in de *Teesteye*, v. 3678, 3702.

1090 Men leze :

Tote dat Antkerst sal komen.

1142. *Dese dinc sachic overclaere
Doe men screef dusent der jare
Twee hondert en XCII.*

Niet de dichter, maar broeder Jan van v. 728 zegt dit; ja ik meen dat zijne woorden voortgaan tot op het einde van het hoofdstuk.

Wat het jaartal betreft, het verschilt een jaar met v. 735 waar 1291 staat. Daarenboven rijmt het niet met den volgenden regel. Noch *negentich*, noch *twe* stemt met *vermach*. Ware men niet bedwongen door eene bekende gebeurtenis — de verovering van Akers, dan zou ik denken aan *tach* = tachentig, gelijk men nog dagelijks spreekt.

1505. *Voegen*. Waarschijnlijk eene misstelling van den afschrijver, die gewis *v'hogen* voor zich had. De zin wijst toch op *verhogen*.

1510. Misschien ook is te lezen « sijns *sels* orber, » wat den zin meer helder zou maken.

1527. *Die mensche en sal, wats ghesciet,
Doverste versmaden niet,
Noch die arme.*

Bij *die arme* past niet *doverste*, de aanzienlijksten, wel *donwerdste*, de geringsten, de onaanzienlijksten. Ik denk dat er eene emendatie in dien zin (*donwerdste* of *donwerde*) te doen is.

1449. *Den spiegel sal hi draghen
Beide bi nachte ende bi daghe.*

Toen, en later nog meer, was *Spiegel* een modewoord als opschrift van een zedekundig boek. Destijds schreef nog Jan de Weert den *Spiegel der sonden*, later Goetman den *Spiegel der Jongers*.

1546. Het Hs. is hier (bl. 71) gekrabbeld.

1591. (*Wort beronnen*) met *ontfermenisse te HEM waert*. Dit *hem* slaat op *die vrouwe* van v. 1586. Dat er *haer* zou moeten staan, is volgens de algemeene wet. Wel is waar dat v. 1804 iets dergelijks vertoont; daar leest men :

Des HEM kerstenheit mach scamen.

Doch in dezen codex vindt men meermalen het woord *kerstenheit* onzijdig gebezigd : waarover zie de woordenlijst.

In den *Ferguut* leest men v. 1448 :

Welnaer hadsi HEM weder gemaect
Te bedde.

« Spoedig keerde zij terug naar haar bed. » Bormans, in zijne aantekeningen op *Sinte Christine*, bl. 205, trekt de juistheid der lezing in twijfel, en inderdaad De Vries, die het Hs. onder het oog heeft gehad, zegt dat er duidelijk *haer* staat.

1640. Slag van Waleffe, waarover reeds gesproken is in de aantekening op v. 571 van B. 11.

1688. *Over die zee Ambricane.*

Misschien *Africane*, de Afrikaansche zee, dat is de middellandsche zee als loopende langs de noorder kusten van het derde werelddeel. Het was toch over die zee dat de *zwarte ziekte*, die tusschen de jaren 1540-50 (v. 1677) woedde, naar Italië, enz., moet getrokken zijn.

1736. *Diere.* Er zal in het voorschrift gestaan hebben *dīe*.

1795. *Des es nu .XL. jare*

*Datsi met bloetstortinghen zware
Akers wonnen*

zoo ook :

1852. *Des es leden .XL. jaer;*

*Want men screef doen openbaer
Aldus, soe eist in minen sin,
XIIIe negen min.*

Dus 1291. De veertig er bijgevoegd zoo zoude hij in of omstreeks het jaar 1331 dit hoofdstuk geschreven hebben. Doch hij begint het hoofdstuk met te zeggen dat eene zware ziekte over de toen bekende wereld woedde tusschen de jaren 1540 en 1550, zoodat men wel zal dienen te lezen *zestig* in stede van *veertig* jaar, een misslag van den copist, die met romeinsche cijfers gemakkelijk te begaan was.

Nog spreekt hij in hetzelfde hoofdstuk v. 1877 van Clemens VI, als of die paus reeds dood was. Nu Clemens stierf te Avignon den 6 dec. 1362.

1899. *Als men jaerlix mach sien
Op sinte Marcus dach ghescien,
Eñ also men sien mach
Vor de Ascensioens dach.*

Het boeten op Sint-Marcusdag moet vroeg in onbruik geraakt zijn: althans hebben wij nog het oude gezegde: « Op Sint-Marcus is 't elk voor zich zelve. » Wat Ons-Heeren-Hemelvaartdag betreft, elke streek had hare plaats, waar op dien dag een ommegang of bedevaart was, tot wering of voorkomen van ziekte. Zoo gaat men nog in de oude kasteleinij van Kortrijk naar Wevelgem, in de omstreken van Gent naar Bergen-Kruis, onder Destelbergen.

1967. *Met den ghenen dies HEM bade.*

Eenige regels verder, namelijk v. 2042, leest men integendeel:

Metten ghenen dies HEN bat.

2171. *Wedert loghene was of waer,
Sekerlike dat laet ic daer.*

« Het verhaal laat ik voor hetgene het is, » namelijk het verhaal (v. 2050 volg.) hoe de geesselaren in de wereld gekomen waren. Voor zijn' tijd was de dichter dus een verlicht man, die zich niet gemakkelijk aan vertelselkens vergaapte.

2352. *Daer die vrouwe om derne dient.*

« Waar de meesteres als meid dient. » *Deerne* wordt nog in de heidestrecken, inzonderheid in de Kempen, gebezigd.

MASKEROEN.

164. *Ic sette di eñ dier wederpartien
Dach opten goeden VRIEN
DACH.*

Aanmerkenswaardig is deze doorsnijding van een samengesteld woord — *vrien dach*, ten ware de dichter er inderdaad twee woorden van gemaakt had, lezende *vriën dach*. Een paar andere voorbeelden dier uiterste paal van dichterlijke vrijheid staan verder aangeteekend op v. 2266 volg. van de *X plaghen*.

Wat het overstappen in den tweeden regel betreft, daar van zijn meer voorbeelden, gelijk Jonckbloet heeft aangewezen in zijn werk *Over middennedl. versbouw*, bl. 175. In de gedichten van Boendale tot dezen bundel behoorende herinner ik mij slechts één' oversprong te zijn tegen gekomen, en wel in het werk van zijnen ouderdom : *Het boec van der Wraken*, I, v. 895.

168. *Eñ comparere*. — De bastaardwoorden onder de rechts- termen waren in de middeleeuwen zoodanig in gebruik, dat men woordenboeken opstelde schier uitsluitelijk er aan toegewijd. Dat misbruik kwam door de studie van het romeinsch recht.

218. *Dat sine contumacie es mere*

Dan dsanders eñ ghebetert sere.

Men zal er wel niet aan twifelen, of de verandering van *dat* in *dan* is noodig; en dan volgt ook dat *sere* staat voor *seerre*. De zin is trouwens : « (Komt de eischer te laat), dan is zijn verstek (contumacie) grooter dan die van anderen, en wordt zwaarder geboet. » — *Beteren*, in de beteekenis van *boeten*, was het gewone woord in rechten.

286. *Ter selver uren*. — Deze verandering van *seven* in *selver* is mede niet moeielijk te verantwoorden. Vooreerst zou *ter* ongepast zijn bij een cardinaal telwoord. Daarenboven : in v. 279 was gezegd « op morgen *primetijt*, » de *hora prima*, d. i., 's morgens om zes uur, en niet om zeven. De zin kan niet anders wezen dan : « Ge zult op hetzelfde (op het bepaalde) uur present zijn. »

355. *O ghehoersam gherechticheyt.*

Indien men *onghehoersam* wil lezen, dan gaan de woorden

van Christus voort zonder behoorlijk slot te hebben. De verandering maakt den dialoog geleidelijk; men houde in het oog dat het gedicht een tooneelstuk is in verhaal vervormd. — *O gehoorzame gerechtigheid*, d. i., gerechtigheid die iedereen aanhoort.

415. *Dies niet en es* = het geen niet zoo is. Het is een tusschen zin.

487. Ook deze regel worde beschouwd als een tusschenzin. « Vormen van rechte niet gehouden (zijnde), » d. i., zonder inachtneming der wettelijke vormen.

499. *Dien niet en es*. — Thans berouwt het mij *ni* (*nie*) in *niet* te hebben veranderd, om reden dat het in sommige streken nog van dagelijksch gebruik is.

525-31. De zin is: « Verders, het recht wijst den geroofde het zijne weder te keeren; dat is te verstaan, wanneer de geroofde de zuivere afkomst, waarvan de titel mede goed is, toonen kan, niet wat men met geweld, roof of ter sluiks doet. »

567. De letters *dec* van het Hs. zijn toevallig blijven staan. Men leze:

Mascaroen antwerde hier toe.

615-24. Ik versta aldus: Maskaroen zeide tot God: « Zeg mij alleen dit, of Gij deze woorden als de uwe erkent (aan U draagt). » — Maria antwoordde [sprekende tot God]: « Zeg hem verder: neen, dat wil ik niet doen, want ik ben de waarheid niet machtig. » — « Hoe! » valt Maskaroen in de rede, « En te voren heeft Hij stellig verzekerd dat Hij de waarheid is! Daar zou ik het sijne wel eens van willen weten. »

Maria is namelijk beangst over die aanhaling uit den Bijbel.

954. *Den inghel en was noyt ghebots*

Ghegheven.

In het Hs. staat: *En was noyt en ghebots...* Het tweede *en* kan tot geen form van zin medewerken. Ik vermoed dat *ghebots* daar elliptisch staat voor *iet ghebots*. Of zou de schrijver bij *noyt* den genitief gebruikt hebben, gelijk die naamval *niet*

gewoonlijk begeleidde? Misschien stelde hij werkelijk *niet ghebots = nihil mandati*.

1001. *Hier met stont op Gherechtichede,
Tsfiant's vorsprake, eñ Waerhede,
Haer suster, mede aldaer quam.*

Ter verrechtvaardiging dezer emendatie herinner ik, dat Mas-karoen twee advokaten gekozen had, in v. 878 aangehaald, « Waerheit eñ Gherechticheide. » Ze komen nog voor v. 1115 en 1129.

1199. *Sonden : ellenden.* — Het rijm wijst uit dat de dichter *senden* schreef. Die schrijfwijze kwamen wij meermalen tegen, en zij is ook bij anderen niet ongewoon.

1271. Ik versta : Deze dood, dit lijden was zeer in strijd met de engelen (met de natuur der engelen), die niet plegen bedroefd te zijn.

1317. *Eñ daer by eest dan volseyt.*

Voor *dan volseyt* staat in het Hs. *David seyt*. Maar wat komt koning David hier tusschen doen ?

SALADIJN.

---

29. In den text bij Willems (*Belg. Mus.*, VI, 95) staat : *al sine partien*, al zijn volk, wat zeker beter is.

135. *Luxurie haet God, also doet hise.*

« God haat de wellust, dat doet Hij. » Hoe zeer dit een goeden zin oplevert, verkies ik den text bij W. als den waren en stel *doedise*, d. i. : « gij moet de wellust ook haten. »

185. Tusschen onzen text en dien van W. is de zin tegenstrijdig. Het is wel degelijk hij die eenen anderen tot ridder slaat, die vrij man moet wezen. Zoo luidt ook de text bij W., en ik heb niet gearzeld dien aan te nemen.

199. *Leven* dient veranderd te zijn in *manieren*, omdat het rijm zulks vordert.

.X. PLAGHEN.

1. *Haddic der vernonften prijs.*

Er staat *vernousten*, even zoo v. 2367 *vernoust*. Ik veranderde in *vernouft*, dewijl men meermalen de uitspraak *vernunft* (= vernuft) ontmoet. Dit is de reden die mij eerder tot *vernouft* dan tot *vernouust* doet overhellen. Dit laatste is mhd. (*vernunft*); doch, daar het gedicht van overlandsche vormen overvloeit, kan er bezwaarlijk beslist worden aan welken vorm de schrijver hier de voorkeur heeft gegeven. In alle geval is *vernoust* noch nederlandsch noch hoogduitsch.

56-68. Het was moeielijk hoofd of staart hier aan te vinden. Met *doe* (58) te behouden, moest er natuurlijk een nieuwe zin mede beginnen; doch het werkwoord ontbrak. Ik geloof dat het volgende des schrijvers meening uitdrukt : « Help mij, dat ik door dit boek niet een spot der wereld moge worden, *ten wille* van uwe hooge namen (t. w., Vader, Zoon en H. Geest), die men drievuldig aan U vindt. Gij, Zoon Gods en Kind der Moeder Maagd, Vader, Zoon en H. Geest, hoe goddelijk draagt Gij in drie personen deze namen, zonder dat zij U bezwaren; en zij zijn in U zoo vast verbonden in éene Godheid! Nademaal nu dit wonder bij de wetenschap uwer volkomene godheid schikt, zoo help mij, » enz.

121. *Boenen, waert ghelach.*

Daar zal *poelen* te lezen zijn. Het woord staat verbonden met *grachten*, en zoo vinden wij : v. 328 *Wt grachten en wt poelen*. — *Waert ghelach*, waar het gelegen was.

123. *Ghelevert bloet* = gestold, geronnen bloed.

In het mhd. is « *liberen*, gerinnen, gerinnen machen, *lat. coagulare*. » In het *Bremisch Wtb.* heeft *levern* dezelfde beteekenis, en waarschijnlijk bezigde men in de dietsche landen insgelijks *lereren* in den zin van ronnen, stollen. De *Leverzee*, die in de

middeleeuwsche romanwereld eene groote rol speelt, was dus de gestolde zee, *mare concretum*, waar, volgens Strabo, de zeevaarder Pytheas niet door kon, maar die voor onze romanhelden geene hindernis opleverde, — een mengsel dat noch water, noch aarde, noch lucht was, maar uit dit alles samengesteld : « Neque terram ibi porro esse, neque mare, neque aërem, sed quippiam ex his *concretum, pulmonis marini simile*, in quo terra et mare *sublimia pendeant*, » etc.

Die *pulmo marinus* doet mij aan de benaming denken, die men te Kortrijk en omstreeks aan de longen, bepaaldelijk van het vee geeft : men heet ze *lichte lever*, eene hoogst belangrijke benaming, ingezien de physiologische betrekkingen tusschen lever en longen, — en voor het onderhavig onderwerp, omdat *lever* en *leverzee* wel meer dan het latijnsch *Jecur* het denkbeeld van Strabo teruggeven. Verg. Blommaert, *Oud-vlaemsche gedichten*, IV, 92-93; Bilderdijk, *Nieuwe Verscheidenheden*, IV, 108-110; Vanden Bergh, *De Nederlandsche Volksromans*, bl. 146.

Terwijl de Leverzee van Strabo voorbij Britanniën ligt, wordt in het gedicht *Van den levene ons Heeren* (v. 1130), uitgegeven door Vermeulen, onder dezen naam bepaaldelijk de Roode zee bedoeld; en ook in het fragment door Vanden Bergh (bl. 146) medegedeeld, wordt de Leverzee, in de richting van den Zuidpool, ergens in den stillen Oceaan geplaatst.

134-35. *Zwach* (swac) : *sach* (zag); zoo ook 185-84 *sprach* (sprac) *dach*.

138-39. *Cracht* : *heydenscap*. Blijkbaar stelde de dichter *Craft* : *heydenscافت*.

317-18. *Daghen* : *laven*.

319-20. *Dreechste* (draegst) : *Geeste*.

Zoo sprak de dichter op zijn overlandsch uit : *dreeste*, gelijk *mense* voor *mense*.

347. *Hoghe Gods name*, misschien beter *sHoghen Gods*. — In den volgenden regel ware *ave vliet* natuurlijker.

358. *Haere tonghe eñ haers monts.*

De goede rede eischt *haerre t.*

588. *Salomon seit.*

Namelijk Prov. X, 19.

391. *Wie onnutte niet en verdruct.*

Dit vers moet het latijn *multiloquium* wedergeven. Misschien :

Wie onnutte wort verdruct :

Verdruct = vertreect, dus wie nuttelooze woorden spreekt.

433-34. *Leyt : tijt.* Dit misselijk rijmen van *ei* met *ij* ontmoet men al vroeg bij Brabanders, die zeker op het voorbeeld van overmaaslanders zich verstoutten.

445. *En sweert niet, enz.*

Vertaling van Matth. V, 37 : « Sit autem sermo vester : est, est, non, non. »

460. Dat *sin* veranderd moet worden in *steyn* (steen) bewijzen de voorgaande woorden uit Augustinus getrokken « met den steen (waarbij hij zweert, v. 457) meent hij God. » De dichter bedoelt eene plaats uit den H. Augustinus, waar deze het cedzweren afkeurt.

470. *Mucken* (muggen) om het rijm. De dichter zal in plaats van *ghebucken* toch niet *ghebughen* geschreven hebben. Op v. 477 staat *mugghe*.

500-01. *Haest : last.*

558. *WIJ SIJN niets sekerre dan DER doot.*

Het Hs. heeft :

Wij sijn niet sekerre dan die doot.

Ik moet bekennen dat het volk nog zoo spreekt. Men hoort nog dagelijks zeggen « wij zijn de dood zeker. » En zoo kan de schrijver, die geene dietsche taalgeleerdheid bezat (getuigen zoo vele rijmen en hoogduitsche woorden), onze taal bij eenvoudige kloosterlingen afgeluisterd hebben.

597-98. *Dattu DER ARMEN zielen dijn*

Arbeits VOOR met goeder raet.

« Dat gij ten voordeele uwer arme ziel voortwerkt. »

Arbeiden iemand voor = voor iemand a... De dichter bevestigt deze schrijfwijze in v. 673 :

Eert vader en moeder, en ARBEIT HEN VOOR.

686-87. *Soe werdi ghedanct van Gode,
Dien dinckes en verghet niet.*

In het Hs. begint de tweede regel met de woorden *die dings*. *Dings* aanzie ik voor eene slordige spelling van *dinckes* = *dincke* des. De zin is : « Zoo ontvangt gij Godes dank : Die denkt er aan en Hij vergeet het niet. » *Ik denk* was in de middeleeuwen *mi dincke* = mij gedenkt. De weglating van *hi* voor *verghet*, na den datief *dien*, is volgens den mnl. regel.

701-3. *Kint : sijnt : bint*. — Het rijm is niet zuiver. Men ontmoet nochtans in werken tot de zestiende eeuw behorende, nog al eens *kijnt* = kind, ja de opene uitspraak van *kijnd* (keind) kwam ik, in de oude kasteleinijs van Kortrijk, ten platten lande veelvuldig tegen.

715-17. Blijkbaar ontbreken hier een paar verzen. De dichter spreekt van den tweeden vader en de tweede moeder. De vader is de Paus, de moeder de Kerk. Dat blijkt ook uit het vervolg, vooral uit v. 739 volg. Hier moet dus de Kerk genoemd zijn. Wat er ontbreekt kan niemand met zekerheid herstellen. Als proeve van verbetering stelt prof. De Vries het volgende voor :

Een so es die goede moeder
Dier kerstenheit, des sijt gewes,
Die Heilighe Kerke; merket des
Dat al u doen, dier sijt bi,
In hare eren altoes si.

« En zoo is de moeder der christenheit de H. Kerk; let wel op, dat al het doen van u, die er bij zijt (die tot haar behoort), altijd tot hare eer zij. »

De zin althans is gezond.

751. *Daer omme een mensche hebben sel
Voor oghen.*

Er is sprake van priesters die niet waardiglijk leven, maar wie men het spreekwoord moet toepassen « doe naar woorden en niet naar mijn werken, » als zijnde hun van God macht gegeven. Vermoedelijk schreef de dichter :

Daer omme MENSE hebben sal.

Dezelfde gedachte vind ik terug in een fragment opger door Mone in zijn *Anzeiger*, 1838, kol. 92-93. Men leest

Al zijn ooc papen van levne quaet,
Nochtan ons die te eeren staet,
Omdat men Hem almachtech kent
Diese tote ons hevet gesent.

762-63. *God : doot*. Deze klankverwarring heb ik in de sprokene taal nergens aangetroffen, behalve bij de Ger tooneelsten.

766-67. Ik weet niet door den mond van welken God deze woorden spreekt; doch *haten* komt niet te versta : « Op wien zal ik mijne oogen in 't openbaar schijnen? » Het rijm *mine : scinen* levert geen bezwaar, maar lijke komt men meermalen tegen.

777-78. *Marien : screyen*. Noodwendig moet hier de ij-klank gehoord worden, wat ik voor den eigennaam *Maria* nergens ben tegengekomen. Op v. 821-22 staat *Marien*. Verg. hier voren, v. 433-34.

780. *Nyement*. Een vroeg voorbeeld van de bijvoeging letter *t* aan de woorden *ieman* en *nieman*. Zoo ook v. 114.

794. *Soe cleyne mensche*. Het *eoc* van het Hs., waar *soe* stelde, laat zich beter emendeeren door *och*, een uitroep smart.

795-94. *Gheest : weets*. De man schreef, op zijn hoogste *Geist : weist*.

802. *Die Gode loet in sijn huus met bede.*

« Die Christus dringend uitnoodigde in zijn huis te treden. » — Er is spraak van 't geval van Jäirus door Lucas beschreven, VIII, 41, volgens de vertaling van Costerus : « Ende ziet, daer is eenen man gekomen, wiens name was Jäirus.... ende hy is ghevallen aen de voeten Jesu, Hem biddende dat Hy in zyn huis komen wilde. » Dit bewijst dat de dichter *loet* en niet *loec* geschreven heeft ; het onderscheid tusschen *c* en *t* is in de Hss. doorgaans moeielijk te erkennen. Over *Loet* zie het gloss.

827-28. *Inde : sunden.* Wellicht schreef de dichter *ende : sende*, althans komt *sende* voor *sonde* meermalen voor, gelijk reeds is opgemerkt.

845. De zin is : « De ziel zal zalig zijn (van hen) die met den glans van goede werken dagelijks, enz.

867-68. *Christ : ist (is).* Zoo ook v. 1487-88. Hoogduitsch rijm. Doch *Christ* voor *Kerst* komt nog elders in de mnl. lettergewrochten voor, b. v. : in *Ferguut*, v. 1985, *Christe : wiste*. In ons gedicht ontmoet men nog v. 1852 *christen* en v. 1928 *even-cristen*, alles steeds in 't rijm.

890-91. *Plaghe : grave (comites).* Noch neder- noch overlandsch rijm.

918. *Goert*, van *goren*, bezoedelen, bevlecken, bevuilen. In Holland bezigt men nog het adj. *goor*=vuil. In Vlaanderen beteekent *goor*, slib, rivierslijk, inzonderheid waar waterplanten in verrotten. Eenige plaatsen van het oude hertogdom Brabant dragen den naam van *Goor*, b. v. : Sint-Job-int-Goor.

957-58. *Wille : vele*, ook verder in het gedicht. Hd. *wil : viel*.

1028. De dichter doelt op Habakuk, I, 15. In het Hs. stond *Abaut* te lezen.

1060-68. Deze plaats is zoo te verstaan : « Meesters en leeraars zijn in de helsche pijn gevaren, omdat zij zich hielden aan zulk een leer, die valsch gehecten moet worden. Wie de dwaling

lief heeft begeert den duivel te hulp, die dan bij hem bli-
zich zoo aan hem aansluit, dat hij zelf eindelijk een duivel
heeten. »

Er is op te merken dat *biwonen* (met den derden naa
eene hoogduitsche uitdrukking is. *Wonen* was oudtijds zo
als verwijlen, *blijven*, niet zoo zeer *habitare* als wel *m*
Zoo zet men in 't mhd. *einer sache biwonen*, voor *bi*
blijven, er *in volharden*. Zie Benecke's *Mittelhochdeu*
Wörterbuch, III, 805*.

In v. 1063 is *daer* ook op zijn duitsch gebruikt.

1079. Het woord *openbaer* is blijkbaar eene schrij-
zijnde de herhaling van het laatste woord van den vorigen
bij welke vergissing de wezenlijke woorden den afschrijver
pen bleven. « *Du salt vlien vorwaer* maakt den zin reel
aangehaalde zinsnede staat bij Mattheus VII, 15-16, en
volgens Costerus : « Wacht u voor de valsche Propheten
tot u komen in schaeps-kleederen, maar binnen zijn 't grij-
wolgen :

Aen hunne vruchten sult ghy-se kennen. »

1099-1100. *Blinde* is onzin, en *beelde* zal wel het v
lijke woord zijn. Het is nog een dier woorden door den scl
op zijn hoogduitsch gebezigd : het beteekent hier, gel
andere plaatsen van het gedicht, *voorbeeld*. De schrijver
naar den apostel Judas, en zijne woorden schijnen mij to
niet onduidelijke zinspeling te wezen op v. 7, waar de
zegt : « Zijn geworden tot een *exempel*, lijdende de pijn de
wichs viers. » — « *Factae sunt exemplum*, ignis aeterni p
sustinentes. » — Wat *fuweers* betreft, dat woord is ni
kend; daarentegen past *verwerfs* naar den eisch van d
Deze luidt dan : « O gij, kind der zonde, voorbeeld va
blinde snoodheid, gij verwerft u daarmede ecne eeuwigh
de zwaarste van alle pijnen draagt. »

1145-47. *Dranc* : *stanc* : *dwanc*. De samenkoppeling v
regels door hetzelfde rijm is niet zonder voorbeeld. Zi

over o. a. Jonckbloet, *Over midden-nederlandschen epischen versbouw*, bl. 170.

1152. Het rijm wijst uit dat de schrijver *sneven* en niet *sterven* stelde.

1169. *Ewech*, elders *ewicheit*, v. 1170, 1179, 1180. Hier afgeleid van *ee*, *ewe*, wet. Dus wettig, wettigheid (getrouw, getrouwheid aan of volgens de wet), in tegenstelling van onkuisch, onkuischheid, gelijk overigens v. 1182 duidelijk aanwijst. In v. 1178 schijnt *ewich* in den zin van eeuwigdurend te staan.

1175-76. *Borst : lost*. De schrijver stelde *brost*, een germanisme.

1192-93. *Sente Augustinus sprecht,
Dat der joncfrouwen doen
Sonder ewich leven niet en vroomt.*

« Het gaat den jongen dochters niet wel, die de wereld doorgaan zonder een' of anderen band, » namelijk van het huwelijk of van geestelijke beloften. — *Doen* en *gedoen* voor handelwijze, zijn nog dagelijks in gebruik. Van *ewich* spraken wij reeds op v. 1169. Zie mede de woordenlijst.

Wat het rijm betreft, misschien schreef de dichter *doene : troeme*, en ging het rijm door voor een assonans.

1248-49 *Aenscouwen : vernuwen*.

1277. De zin ware misschien volgenderwijs geleidelijker :

Die ander sin es dat horen,
DAER cuuscheit men BI mach testoren.
Die gheerne, enz.

1289-90. *Lof : Jop*. Nogmaals verdietsching van wege den afschrijver voor *lob*.

1334. *Ic seght u met gremmen*.

« Ik zeg het u met droefheid, met een bedroefd harte. » — *Gremmen* staat hier om het rijm voor *gremen*, bij Kiliaan als

saxisch en friesch verklaard, en vertaald door *dolere, tristari, moerere*. Indien *gremmen* gelijk stonde met *kwaad zijn*, dan zou het opvolgende « met *soete* bernender stemmen » er niet op passen.

1583-86. *Roep : toe.* — *Screyen : lyen*. Het eerste rijm behoort gewis tot geen dialect. Hd. *ruf : zu*. Het tweede rijm hebben wij vroeger opgemerkt.

1405. De dichter doelt op Lucas VII, 25. De zin is : « Wie in zacht en kostbaar gewaad gekleed zijn, die hebben zich tot vorsten gewend [hebben toegang aan het hof gezocht], zoo dat men hen in tegenwoordigheid van koningen geleidt. »

Het eerste *ghewant* beteekent hetzelfde als *gewaad*; het komt van *winden*, gelijk *gewaad* van het oude *weden* (*widan*), binden, namelijk wat men op het lijf windt of bindt.

Het tweede *ghewant* is van het werkw. *wenden* (goth. *vandjan*).

1432-33. *Hem : beghe*n (begin). Dat rijmen van *m* met *n* rechtvaardigt onze gissing over de assonans op v. 1192-93.

1587-88. *Snel : veel*. Noch neder- noch overlandsch rijm. Doch de dichter schrijft ook *stelt* = steelt, *verhelt* = verheelt, bewijs dat hij opzichts de rechte uitspraak wankelde.

1615-17. *Troest : verloest : roest*. Het zelfde rijm in drie regels wezen wij reeds aan op v. 1145-47.

Opmerkelijk komt hier Seneca kwansuis met christelijke begrippen op.

1648. *Eñ wie een valsche ghewechte haet*.

De inkrimping van het hulpww. *hebben* tot *haèn, hèn* is in Vlaanderen zeer uitgebreid. In de middelnederlandsche letterkunde ontmoet men ze ook menigvuldig in gedichten, welke overlandsch gekleurd zijn, gelijk in het onderhavige : *Die .X. plaghen* en in de *Oudvlaemsche Lieder* door de vlaamsche Bibliophilen uitgegeven.

1700. *Spelthanen*. — Kiliaan geeft het woord op voor vlaamsch en voor oud. In mijne geboortestreek hoorde ik nooit *spelthaan*,

steeds *sprinkhaan*. Dit laatste wordt eenmaal door den schrijver, of liever door den afschrijver, gebezigd.

1711. *Gras*, in het rijm; doch is volgens Kil. meer eene hoogduitsche uitspraak. De Vlaming zegt nog steeds *gars*, *gers* dat — met slibbering over de *r* — *ges* klinkt.

1729-30. *Liech* : *ghetuuch*. Zoo ook v. 1792-93 *belieght* : *tuucht*. Het overlandsch *lügen* rijmde genoegzaam; doch zie v. 1738 volg., waar men vindt *liech* (*s*) : *bedriech* (*s*), en in 't midden van den tweeden regel *tuucht* (*tuuchs*). Of *uu* zal hier toch geene schrijffout zijn voor *ie*?

1784-85. Hoe los de schrijver somtijds met de versificatie omspringt, bewijst hier het rijm *es cont* : *si cont*, terwijl hij vóór en na, op weinigen afstand, *cont* en *oncont* meermalen herhaalt.

1823. *Ghelijct den scarpē strale*.

Strael is een schicht, scherpe pijl, fr. *dard*. Te Kortrijk maakt men nog jacht op snoek met het *straal*, zijnde drie- of meerpuntig en van weérhaken voorzien. Ook het ww. *stralen*, om het steken van bijen enz. aan te duiden, is in Vlaanderen algemeen in gebruik.

1827. *Dat hi eens ere versnidet*.

« Dat hij iemands eer besnoeit. » *Eens* wordt nog dagelijks door den Vlaming gebezigd in den onbepaalden zin van *zijn*, *zijns*, b. v. : *Men mag EENS (zijn eigen) kind niet te veel toegeven. Men moet EENS gevoelen durven uitdrukken. — Versniden*, beschadigen, besnoeien, krenken, is eene hoogduitsche uitdrukking : *Einem sine ére versniden*, bij Benecke, *Mittelhd. Wörterb.*, II, 441². De geheele zin is : « Wee hem, die voortgaat iemands eer te krenken, en zijne trouw jegens hem te breken, omdat hij hem benijdt. »

1831. *Eens menschen tonghe*. — Er staat een *valsche t.*; doch die wordt in de twee volgende regels tevens het *argste* en het *zaligste* ding genaamd. Het laatste epitheton bewijst dat de zinsnede niet in haren haak staat. Wanneer men zich de tong

alleen voorstelt, dan wordt de zaak helder. De bedoeling is :

« Er is niets ergers, en tegelijk zaliger dan de tong; want met haar spreken wij kwaad, maar ook met haar loven wij God. »

1861. *Doet* staat hier in de gebiedende wijze voor *doe*. — *Aenscijn doen* = betoonen. Zie De Vries, *Middelnederlandsch woordenboek*, 87³. De zin is : « Ieder betoone zijnen medechristen waarheid. »

1878. *Wie metter waerheit plechte*

En dorven niet.

« Wie zich aan de waarheid houdt, behoeft niet, enz. — *Plechte* (rijmt op *gherechte*) staat in subjunctief. De overeenkomst in getallen werd niet altijd waargenomen. Of men leze *plechten*, trouwens het rijm op *gherechte*, lijdt geen bezwaar.

1917. *Wee hem die wet houden can,*

Eñ niet te rechte en rechtet.

Voor *wet houden* stelde de afschrijver *weenhouden*, een he-wijs hoe het hem soms door vermoeidheid of verstrooidheid voor de oogen schemerde. De dichter bedoelt Ysaïas, X, 1 : « Wee den wetmakers, die ongherechte statuten maken, eñ beschrijven booze wetten. »

1928. Den *medechristen*, en niet den jood, enz., zal men bijstaan. Zoo legt hij den heidenschen Seneca uit. Het is waar, sommigen hebben beweerd dat Seneca christen was.

1931. Ik heb niet gearzeld *scinken*, dat geen goeden zin oplevert, te vervangen door het transitivum *sincken* = doen zinken, fr. *enfonce*.

1958. *Vorsat*. Hoogduitsch *ursatz*, geld op pand, hypotheek. Wij kennen nog alleen *verzetten*, verpanden, tegen geld in bewaring geven. *Voorschot*, van *voorschieten*, beantwoordt niet geheel aan *voorsat*. De schrijver noemt dit, in éenen adem met *woeker*, slecht gewonnen goed :

v. 2044.

Mensche, en nem in dinen moet

Nie gheen valsch ghewonnen goet,

Also WOEKER eñ VOORSAT.

1985. *Soe moechdi die donckerheit*
Miden, die meneghen mensche verleidt
Ten sonden.

De copist stelde *verbleydt*, dat geen zin heeft (genomen dat het voor *verblijdt* staat), zoo min *verbeydt*. Vergelijk overigens v. 2084.

2041-45. *Ist : Vrist : Christ.* — Alles op zijn overlandsch. *Vrist* is zelfs geheel hoogduitsch, en beteekent *tijdruimte*. Over de twee andere vormen is reeds gesproken.

2054-55. *Haet : haet.* Twee maal hetzelfde woord, wat wij mede vroeger opmerkten.

2062-65. *Leeght (ligt) : aneseecht (anesiet).*

2066. *Den scat die vorste aen hem tuct.*

« De vorst (landsheer) trekt den schat tot zich. » Het goed namelijk vervalt hem als *res nullius*. — *Tuct*, van *tucken*, trekken, hd. *zücken*. Het tegenrijm is door hetzelfde woord verbeeld, doch met eene gewijzigde aanblazing : *tsuct*, en geeft den overlandschen klank nog meer terug. Ik moet echter opmerken dat men te Kortrijk *tjukken* (met *tsucken* weinig in klank verschillend) bezigt als spotwoord voor het eentoonig en bijzonder slaan van een in werk zijnde weefgetouw, en dat op den wever de spotnaam van *tjukker* is overgegaan.

2073. *Daer wert haer die woeker cont.*

« Daar worden zij gewaar wat de woeker is, » namelijk « in der hellen gront. » Zie v. 2015 en 2351.

2076-80. *Vroet : goet : doet : : goet : doet.* — Hoe nader aan het slot, hoe meer vrijheid de schrijver zich geeft.

2104. *Het spreect.* = Daar spreekt. — Deze wijze van aanheffen ontmoet men bijzonderlijk in de middeleeuwsche volksliedjes. Een ieder kent, of diende te kennen, de volksdeuntjes : *Het viel een hemelsch douwe, Het waren twee gespeelkens goed*, enz.

2135-37. *Moet : goet : doet.* Nogmaals drie rijmslagen. Als

slot van een hoofdstuk vallen ze goed. Zoo ook 1932-34 en 1968-70.

2155-56. *Vee : die*. Daar zijn streken waar men *de* voor *die* zegt en uitspreekt *dé*.

2212. *Dat si der ontrouwen gheren*.

« Dat zij de ontrouw lusten. » Ook vroeger, v. 1686, met datief, wordt *geren* beter verklaard door *lusten*, geheel in den zin van het kortrijksche gezegde : de eene zoekt het spel, de andere geert het wel. — Iets geeren, d. i. : zich iets laten welgevallen. De schakeering in de opvatting van *lusten*, geeft de schrijver eenige verzen lager zeer gelukkig :

v. 2229.   God die es niet ghemeyt
                              Der werelt scoenheit, dat Hem yet
                              Lustet, want Hi en geerter niet.

« God scheidt geen behagen is 's werelts schoonheit dat Hem iets lust, want Hij begeert er niets van. »

2266-67. *Als hise AN*

Siet met sinen ooghen.

Zoo mede v. 2429-30 :

Der werelt lust, dier du WAER
NAEMS alle dine daghen.

Zie hiervoren onder de aant. op *Maskaroen*, op v. 164. In de gedichten van Boendale, de drie eerste boeken van dezen bundel uitmakende, kwamen wij dergelijke vrijheden niet tegen.

2281. *Een herte sciere ontsundet*.

Het Hs. heeft *ontfunghet*, en men mag veronderstellen dat de afschrijver aan *ontfonken* dacht. Te recht, doch er was geen rijm met het volgende *sundet*. Ik meen dus zeker dat de dichter zijn gewoon middel gebezigt heeft met een woord uit het hoogduitsch te nemen, namelijk *entzündén*, ontbranden, ontvlammen.

2285. *Die chierheyt si zaluwet vorwaer
Den mensche ene ziele claer.*

« De pracht bevlekt eens menschen ziel, die helder is. — Kiliaan geeft het adj. *saluwe*, fr. *sale*, op, dat hij voor oud-vlaamsch verklaart. Naar mijn weten is geen van beiden, adj. noch verb., in Vlaanderen nog in gebruik. De legende kent er den naam van prins Saluaert, den vader van Lederik de Buck.

2352. *Dat claghede Joël Kerste.*

« Dat klaagde Joël aan Christus » (wien hij daar, als men meende, aanspreekt). — De schrijver doelt op Joël, I, 17. — *Kerste*: *meste*. Wij zagen vroeger dat de dichter bij voorkeur *Christ* stelde. Men leze dus *Christe*: *miste*.

2369. *Hoerechte* = (hoerachtige), hoereerder, is een hoogduitsche vorm, even als *almachte* voor *almachtige*. In het Hs. staat *hoe rechte*. — In den volgenden regel veranderde ik (*die*) *bestu* in (*die*) *beste*, verstaande: « huwelijkschender, hoereerder, die bij Gode en de wereld veracht zijt. »

2463-64. *Sach* (zak): *mach*.

NOCH DIE .X. GHEBODE.

55-56. *Ghetuuch*: *bedriech*. Zie vroeger .X. pl., v. 55.

55. *Gode vrucht, vleyt en minne*.

Een bewijs dat *vleen* en *vleyen* volstrekt dezelfde beteekenis hadden, is dat eenige verzen vroeger *vleen* in dezelfde orde van denkbeelden voorkomt als hier *vleyen*, namelijk:

v. 8. Vrucht en VLEE en min God.

Zoo in *Die .X. pl.* :.

558. Bidt, smeect *Gode* en VLEE
Dat Ili vergheve.

83-84. *Nu : toe.* — De schrijver sprak *noe* uit, gelijk thans nog de Oostnederlanders doen. Daar *toe* bezwaarlijk verstaanbaar door *tu* kon uitgedrukt worden, zoo is het waarschijnlijk dat beide spellingen door den dichter zelf gebezigd zijn.

GLOSSARIUM.

VERKORTE AANDUIDINGEN DER DICHTSTUKKEN.

	Bladz.
Van gh. — Een exempel van ghevene	279
Mas. — Maskaroen	439
Mel. — Meliboeus	1
X pl. — Die .X. plaghen en die .X. ghebode	349
Noch X. — Noch die .X. ghebode	635
Sa. — Saladijn	539
Noch Sa. — Noch van Salladine	639
T. — Jans Teesteye	129
Van w. — Noch meer vanden wiven	275
Wr. I. — Het boec vander wraken I.	287
Wr. II. — Het boec vander wraken II.	337
Wr. III. — Het boec vander wraken III.	403

A.

Abdt, meerv., abde m., T. 3286, 3307; *abt*, overste eener abdij.

Abdissen, meerv., T. 3307; *abdis-*
sen, oversten van vrouwen abdijen.

Abide, abijt, abite, bastw. T. 2154, 2202, 3544, 3634, Wr. III, 792, *kleed*.

Abij, Wr. III, 1546, *abt*, fr. *abbé*.

Abolghe, T. 1868; Mas. 1185, *ver-*
bolgenheid, *gramschap*.

Achten, trans. X pl., 75, cleyne
achten op, *gering achten*, *weinig acht*
slaan op (icts).

Achter, *langs*, *door*. Achter lande,

T. 55. Achter strate, Wr. III, 744.

Achtersprake, Wr. III, 154, X pl.,
356, 396, 399, 403, 409, *achterklap*.

Achterspreken, Wr. III, 153, *ach-*
terklap spreken.

Achterspreker, X pl. 402, *achter-*
klapper.

Ader (var. adre) vr., Mel. 2284,
adder, *slang*.

Adversarien, bastw., Mel. 5554,
tegenstrevers, *die tot de tegenpartij be-*
hooren.

Advocaet m., Mas. 385, 457.

- Advocata vr., Mas. 461, 698, 709, 753, 779, 826, 1114, 1154, 1548, *vrouwelijke advocaat*.
- Advocatie (ambacht van), Mas. 441, 446, *beroep van advocaat*.
- Aengripen, T. 1005, *aanranden, aanvallen*.
- Aenlegger, aenlegghere, Mas. 569, 572, 522, 523, *aanklager*.
- Aenscijn worden, X pl., *blijken*. — Aenscijn doen, X pl., 1077, 1225, 1762, 1861, *bewijzen, doen blijken, blijkaar maken, betoonen*; — noch X geb., 77, *zich vertoonen, zich voordoen*.
- Aenterden, X pl., *aanranden, aanvallen*.
- Aenvechten, Wr. III, 950, *bevechten*.
- Aer, Wr. I, 462, *arend*.
- Aerde (verbogen), X pl. 1076, *aart*.
- Acs, Mel. 2744, 5296, het geringste onder de gewichten. Hier gebezigd voor het geringste ding, even als een *caf*, enz.
- Aesaghen, asagen, T. 1618, 2550, *vertelselkens*.
- Aet (var. aes), Mel. 1286, *voedsel*.
- Afbreken, brect ave, X pl., 780, 1556, 1571, *afbreuk doen, te kort doen, ontroven, ontstelen*. — X pl., 1626, 1665, *bestelen*. (Te Gent zegt men nog: *iemand afbreken*, voor *iemands eere schenden*.) — Sonder afbreken (van tijdruimte gezegd, fr. *sans interruption*), Mel. 5344.
- Afbrekeren meerv., X pl., 1550, *die een ander afbreuk doen, afstrogelaars*.
- Afdoen. Doet ave, X pl., 1984, *afleggen*.
- Afdwaen, T. 1867, 1878, *afvegen, reinigen, reinigen van*.
- Afgaen, af en gheit, gegaen ave. *Verlaten, begeven*. Wr. III, 2072, X pl., 186.
- Afghespleten, Sa. 218, *verwijderd, afgezonderd*.
- Affaet m., T. 474, *afslag van zonden*.
- Al, T. 1505, *alles*.
- Al noch half, T. 564, *geheel noch ten deele*.
- Al te, Mel. 91, 412, 634, 659, 698, 2314, 2580; Wr. III, 1163, 2099, 2101; Mas. 1155; Sa. 107; X pl., 451, 468, 1560, 2345; noch X geb., 99. *Zeer*. — Al te wensche, Mas. 1106, *alles naar wensch*.
- Al te hant, Mel. 535, 637, 5278; Wr. III, 1610; Sa. 68, *dadelijk, terstond*. — Al te handen, Mel. 5282 (var. te handen). Zie op *te hant*.
- Al te male, Mel. 5071, 5298; T. 1779, 1926, 2532, 2535; Wr. III, 883, *geheel en al, gantsch*.
- Al te zere (var. harde sere), Mel. 582, *zeer, zie harde sere*.
- Aldoen adv., Wr. III, 1877, *alstoen, destijds*.
- Aldore, Mas. 1088, *door en door*.
- Al ghemene, T. 1059, *gansch, geheel en al*.
- Met allen, Mel. 5598; T. 884, 702; Wr. III, 1124, *geheel en al, X pl., 888, gezamentlijk, allen samen*.
- Allene adv., T. 5092, *op den zelfden tijd, gelijktijik, tevens*. Zie *Mnl. woordenb.*, bl. 195.
- Allet, Wr. II, 621, *al het*.
- Alomme ende omme, Mel. 75; T. 1522, *langs alle kanten*.

- Als, Wr. III, 1941, *dan*.
- Als en als, T. 1680, 3862; Wr. II, 850, *geheeltijk*. — *Als*, genit. van *al*. Zie *Mnl. woordenb.*, Kol. 202. Despars gebruikt in denzelfden zin de fransche woorden *quant et quant*, een bewijs hoe bedroevend het in Vlaanderen onder het boergondisch beheer gesteld was met de kennis der moedertaal, gelijk wij in het begin der *Inleiding* opmerken. Zie Despars, *Chron. van Vlaend.*, II, bl. 28, 44, 55, 78, 103, enz.
- Als te voren, Mas. 886; Sa. 449, X pl., 571, *boven alles*, *boven allen*.
- Als, also, gevolgd van *te* met een infinitief, *om te*, *ten einde te*. T. 5937; Wr. III, 2526; zie *Mnl. woordenb.* Kol. 205 c.
- Alsoe, X pl., 1764, *als*, *getijk*.
- Alsoe, T. 3937, *ten einde*, zie *Mnl. woordenb.*, Kol. 205 c.
- Alsij, Mel. 1403, verkorting van *als zij des*.
- Alsoe, X pl., 2046, *zoo als*, *als daar is*; X pl., *zoo als*, *getijk*, X pl., 2152.
- Alst, T. 3516, *als of het*.
- Alsus, X pl., 1904, *aldus*, *alzo*. Zie op *sus*.
- Altoes adv., Mas. 224, *ten eenen male*, *gansch*. Verg. Halbertsma op Maerlant, bl. 26.
- Ambacht, gen., ambachts meerv. ambachte, Mel. 263, 2163; T. 1258, 1262, 1365, 1271; Mas. 441, 446, 432, 705, 721, 728, 731, 775, *ambt*, *bediening*.
- Ambocht, tambochten zetten, T. 1250, *in bediening stellen*.
- Amyen, meerv. bastw., T. 1736. *Lieven*, *maitressen*.
- An, 1^e en 5^e pers. praes. van Onnen, *gunnen*, Mel. 38; T. 87, 2243; Van w. 31; Wr. III, 1175; Sa. 246; X pl. 590. Zie Onnen.
- Ande vr., Wr. III, 1814, 1870, *ergernis*, verg. *Mnl. woordenb.*, Kol. 257 volg.
- Anderre, T. 2576, *van anderen*.
- Anders, Mas. 77, *ten andere*, *ten tweede*.
- Ane, Wr. III, 475, *tot*, *bij*.
- Anc gaen, Wr. II, 802, *aanvalten*. Nog gebruikt, even als (*iemand*) *op willen*.
- Anelegghe, T. 258, 248, *toeigenen*, *toekennen*; — Mas. 253, 408, 521, 825 (rechtsterm), *aanklagen*.
- Aneseccht, X pl., 2065 *, (hoogd. form), *aanziet*.
- Anevechten, aenvechten, Mel. 2540, 2551; Wr. III, 923, 950, *bevechten*, *aanranden*.
- Anganc, X pl., 160, *doorweg*.
- Anstoten, Mas. 529, *beledigend*.
- Antijdt, T. 5456, 5^e pers. cnk. pres. van antien, *aantijgen*, *te laste leggen*; over dezen vorm zie *Mnl. woordenb.*, Kol. 101.
- Antwerde, imperf., Mas. 375, 455, 461, *antwoorde*.
- Arbeiden (iemant) voor, X pl., 598 *, 673, *voor (iemand) arbeiden*.
- Arch, archs, arghe adj., Mel. 598 (var. quaets), 1243, 1378, 1494, 1545 en 1288 (var. quaets), 3119, 3617; T. 1853, *boos*, *kwaad*. Arch an alle quaethid vaste, X pl., 100.

* Het starretje verwijst naar het cijfer in de *Aanteekeningen*.

- Archeyt, archeyde, Mel. 2568, 2597, 2917; T. 289; Wr. II, 1095, *boosheid, kwaad.*
- Aren, ww., Wr. I, 676, *boeten. Die haer sonden aren.*
- Armheyte, T. 2052, *armoede.*
- Asaghcn, acsaghcn, meerv., T. 1618, 2552, *vertelselkens.*
- Ascentioens nacht, Wr. III, 757, *de nacht vóór O.-H. Hemelvaart.*
- Ase, X pl., 1146, *aas, voedsel van wilde dieren.*
- Assijsen, Wr. I, 985. *Zitdagen.*
- Attente, bastw., Mas. 970, *verwachting.*
- Autarc, verbogen naamw., T. 1882, *vroeger outaer, altaar.* In Vl. nog *outaar.*
- Ave quamen, met genit. rei. T. 728, imperf. van *Afcomen, laten, aftlijven van.*
- Avonture, avonturen vr., Mel. 1615, 2668, 2701, enz.; T. 701, 962, 1602, 1616, 1629, 2801. *De fortuin, het geluk, toeval.* — Op avonture, Mas. 971, *op goed geluk, of goede uitkomst.* — Ter avonturen sijn, Mel. 1608, *van het toeval afhangen.* — Ter avonturen staen, Mel. 3115, *van het toeval afhangen.* In davanture gheset, T. 2749, *aan het lot overgelaten.*
- Avonturen trans., Mel. 3105; T. 2546, *wagen, op het spel stellen.*
- Avonturen intrans., Mel. 5089, *wagen, gewaagd spel uangaan.*
- Avonturen wederk., T. 2167, *zich wagen.*

B.

- Baenroetsen, subst., Wr. II, 1156, *baronnen.*
- Baer, adj., *bloot.* Loves baer, X pl., 1707, *ontbloot van loof, bladeloos.*
- Baetscleer, subst. m., T. 862; iemand van studiegraad ter hoogeschool, staande tusschen die van meester in de kunsten en van licentiaat, lat. *baccalaureus.*
- Bagineren, T. 3223, *een lustig leven leiden als (de toenmalige) begijnen.*
- Balansche, Mas. 843, *balans, weegschaal.*
- Ban (bans, banne), subst. m., Mel. 5261; Wr. I, 476, 483; III, 867, 873; Mas. 414; X pl., 1842, *verbanning, uitdrijving, uitsluiting.* — Op ten ban, T. 299, 1170, *op straffe van verbanning.* — Bannen wet, Wr. III, 1058, *wet waarbij in den ban geslagen wordt.* — In den ban gewracht, Wr. III, 877, *tijdens de uitsluiting (excommunicatie) gedaan.* — Over ban doen, Wr. III, 2225, *in den ban slaan.* — Gods ban, X pl., 1580, lat. *anathema.* — Den ewighen ban, noch X geb., 47. — Des bans van der hellen, X pl., 2168, *der hetsche verdoemenis.* — Des hemels ban, X pl. 2245, *uitsluiting uit den hemel.* — Bannen wet, Wr. III, 1058, *rechtbank.*
- Banc. *Rechtbank: schepenbank*, in banc sitten, T. 1126.
- Baract, T. 160, *bedrog.*

Baren transit., Wr. I, 1721, *voortbrengen*, lat. *gignere*.

Baren reflex., Wr. II, 252, X pl., 2424, *zich vertoonen, verschijnen*.

Bast, Mel. 2210, zoo veel als iets van onwaarde, gelijk *aes, mijt, caf*, enz. Als rijmwoord gebezigd.

Bat, adv., Mel. 1011, 1760; T. 469, 781, 974, 1035, 2590; Mas. 77; X pl., 38, *beter*. — Mel. 2820; T. 471, 495; X pl., 2195, *meer*. — Mel. 1999, 2759, X pl., 1454, 1482, 2126, *verder, voorts*. — Te bat, Mel. 1845; Wr. III, 2278, *te beter, te meer*. — Maken bat, T. 485; X pl., 1241, *beter maken, verbeteren*. — Bat vroet, Mel. 1552, *wijzer*; — een deel bat, Mel. 105, *eene wijte langer*. — Voort bat, X pl., 704, *verder*. — So lanc so bat, X pl., 2017, *hoe langer hoe meer*.

Bat, imperf. van bidden, Mel. 522, *verzocht*.

Bate, baten, T. 1089, 1198, 1256, 1265, 1284, 1653, 1746, 1887, 2506, *wat voordeel bijbrengt*.

Baten, T. 1235, ww. als subst. *bate*.

Baudekinc, X pl., 1416, *zekere stof van zijde en gouddraad geweven, en uit de stad Bagdad afkomstig*. Verg. het gloss. op *Limborch*.

Bede setten, Wr. I, 817, *schatting zetten, schatting stellen*.

Bederven, bederf (var. bedarf) transit., Mel. 552, *noodig zijn, passen*.

Bederven, met dat. pers., Mel. 115 (var. behoert); — met gen. rei., Mel. 1662; X pl., 54, *noodig hebben, behoefte hebben*.

Bederven, bedr., Mel. 2875, *verderven, ten onder brengen*.

Bederven, bederft, imp. bedarf;

part. bederft, bedorven, trans. Mel. 2269, 2348, 2650, 3585; Wr. II, 865, III, 715, 1025; X pl., 125, *in het verderf vallen, in het ongeluk geraken, vergaan*.

Bederven, subst. verbogen naamval van bederf, Wr. II, 955, *behoefte, gebrek*.

Bedi, T. 3526; Van w. 44; Van gh. 45, 55; Wr. III, 892, *omdat*.

Bedieden, neutr., T. 1812, 1822, *beduiden, beteekenen*; Wr. III, 650, als subst. gebezigd.

Bedieden act., X pl., 40, 1118, 1909, 1921, *uitleggen, verklaren*.

Bediedenis, Wr. III, 625, *beteekenis*.

Bedies, T. 1806, *daerover, om dienswille*.

Bediet, o., Mel. 988, *beduidenis, beteekenis*, X pl., 545, *verklaring, argument*.

Bedinghen, meerv., X pl., 777, *gebeden*. In bedinghen, Wr., III, 760, *in 't gebed*.

Beelde, o., X pl., 1095, 1099, 1104, 1105, *voorbeeld*.

Beesten, T. 2297; Van w. 50, *vee*.

Beeten, T. 5245, *vogelvangen*.

Begade, imp. van begaden, T. 1520, *bedriften, beploegen*.

Began, imp. van beginnen, T. 802, *begon*.

Begheven, Mel. 156 (var. dwinghen, *bedwinghen*), 170, *laten*; Wr. I, 1715, III, 279, 1077, *verlaten*.

Begorden een kint, Wr., I, 1674, *zwanger worden van een kind*.

Begripen, T. 791, *verrassen*; Van w. 108; Wr. I, 53, 1285, *berispen, bestraffen*.

Begripen met, X pl., 1587, *betrappen op (iets)*, fr. *surprendre*.

Behaghel, adj., Mel. 1142 (var. *scone*), *lief*, *bevallig*. — Sot behaghel, Mel. 2676, *rockeloos*.

Behaghelheit, — heden, Wr. III, 561, 2597, *vermaak*, *vermakelijheden*.

Behaghelike. adv., Wr. III, 1284, *bevalliglijk*.

Behcet, o., Mel. 2695, *belofte*. — Mel. 3419, *bevel*.

Behoeflijcheyt, Mel. 2957, *behoefte*, *noodwendigheid*.

Behoer, behoer, Mas. 494, 1312, *beheer*, *bestier*.

Behout, — houde, Wr. II, 1054, *behoudenis*.

Behouden, behout, X pl., 759, *achterhouden*, *bij zich houden*. — X pl., 855, *onthouden*, *in het geheugen houden*.

Behuedt, part. van behuden, X pl., 185, *behoed*, *beschermd*.

Bejach, T. 1285; Mas. 805, *wiustbejag*.

Bejaghen, Mel. 835; T. 1021, *najagen*, *betrachten*.

Beide, beyde, voor *meer dan twee* gebezigd, Wr. II, 447. — Een stopwoord, ons *levens*, *te gelijk*, uitdrukken, bv., *beide bi nachte en bi daghe*, Wr. III, 1450.

Becant. Doen becant, Mel. 5221, doen bekint, Mel. 5205 (beide in het rijm), *bekend maken*, *zeggen*.

Beyden, Mel. 105, enz., *wachten*.

Bekennen, bekinnen, T. 469; X pl., 1240, *kennen*, *erkennen*. — Mel. 2282; T. 2051, *weten*. — Reflex. Mel. 2060 (var. *weten*), *weten*.

Bekeren, Mel. 2953, 2959; Wr. I, 946, 1109, 1243, *behandelen*, *bestieren*, van geld of goederen gezegd. — Toe bekeren, Mel. 1502 (*ergens*) *naar toe keeren*, *henen richten*.

Becken, Wr. III, 2402, *pikken*, nog *pekken* in Vlaanderen.

Becliven, T. 2075, *beklijven*, *bestendig zijn*, *voortduren*, — ter doecht, T. 950; — aen u, Sa. 77; aen hem, X pl., 1067; — in Gode, X pl., 310; in hem, X pl. 511.

Becomen, Mel. 2131, *toekomen*, *op (iemand) komen*. Van de zon gezegd, d. i., *bestralen*.

Beleden, beleyden, Wr. II, 597, 702, 705, *leiden*, *besturen*.

Beleyt, Wr. I, 1311, *bestuur*, *bestiering*.

Belof, o., Mel. 2058 (rijm), *belofte*.

Beneven, X pl., 927, *naast*, *nevens*.

Beraden, Wr. I, 1762, *verzorgen*. Evel beraet, X pl., 1846, *kwaad berokkent*. — Beraden toren, Wr. III, 2244, *verdriet berokkenen*.

Berechten, T. 896, 1009, 1011, 1560; Wr. II, 1290, Wr. III, 402, *besturen*.

Berechten, T. 151, 537, 574, 626, 842, 1277, 1463, 1636, 1980, 2147; Wr. III, 606, *berichten*, *melden*, *zeggen*.

Berichten, X pl. 40, *melden*, *zeggen*.

Beriet, Van w. 40, imp. van beraden, *bezorgen*.

Berespen, Mel. 576 (var. *begripen*); T. 5436, *bestrafen*, *berispen*.

Bernen, intr. met bernender stemmen, X pl., 1355, *met brandende*, *met driftige*, *met vurige stem*.

- Beronnen, Wr. III, 1589, parte. van berinnen, *beloopen*, *overloopen*.
- Berren, intr., met berrender minnen, Wr. III, 1432, met berrender begherten, Wr. III, 1460, *met vurige*, *met brandende liefde*, *met begeerte*.
- Besant, — te, m., Sa. 40, 43, een byzantijnsch gouden geldstuk, wegende omtrent een dragma.
- Bescedenheyt — hede — heyden, Mcl. 1915, 2612; Wr. III, 8, *oordeel*, *verstand*.
- Beseect, o., T. 1706, *onderscheid*.
- Besceyden, T. 1977, imperf. van besceiden, *oordeelen*, *bestissen*.
- Bescelden, Mcl. 1801, *berispen*, *bestrafpen*.
- Besciet, Mas. 182, imperf. van besceiden, *bepalen*, *beschrijven*, *vaststellen*.
- Bescoet, T. 1056, 5396; Wr. I, 861, imperf. van besceiden, *baten*, *helpen*.
- Bescreven, T. 3156, part. van bescriven, *geschreven*, *opgesteld*. — Recht beschreven, T. 1108, *geschreven recht*.
- Beset, T. 490, *toegerust*, *kundig*, *wijs*, verg. *Gloss. op Leken Sp.*
- Besette, o., Mcl. 2422 (var. beset), *toerusting*. Het is synoniem van *warenesse*, gelijk in het fr. *establie* het zelfde was als *garnison*.
- Besetten, Mcl. 2419, 2423, *toerusten*, *voorzien*.
- Beseven, Wr. III, 1256, *bescffen*.
- Beseven, Mcl. 1096 (var. verheven), *met levenskracht doordrongen*.
- Besiecte, Mas. 80, 81, *van ziekte aangedaan* (persoon).
- Besiechtheit, Mas. 82, *zichte*. Op v. 84, *Siecheit*.
- Besloten, T. 2260, *gsloten*.
- Besmitten, Mas. 422, *bezocdelen*.
- Besochte, Mcl. 1179, imperf. van besoecken, *onderzoeken*, *studeeren*.
- Besta, noch Xgeb., 106, subjunct. van bestaen, *blijven*, *voortblijven*.
- Bestaden, Wr. I, 984, *bevestigen*.
- Bestaen, Mcl. 413, *ondernemen*.
- Bestaen, Wr. I, 1870, *aanvallen*.
- Bestaen, intrans. particip., Mcl. 229, *in 't nauw gebracht*. Bestaen sijn des gherechts, X pl., 984, *voor het gerecht aangevat zijn*, *in 't nauw gebracht zijn*.
- Bestriect, X pl., 63, *verbonden*.
- Besuect, T. 1579, 5^e pers. van besuecken, *onderzoeken*.
- Betame sijn, Sa. 215, *betamen*, *betamelijk zijn*.
- Beteren, ghebeter, Mas. 219, 706, *boeten*, *straffen*.
- Beterende sijn, T. 452, *verbeteren*, *vooruilgang doen*.
- Betide, adv., X pl., 2458, *bij tijds*.
- Betien, betijdt, met gen. rei, T. 182; Mas. 683, *betichten*.
- Bevaen, T. 1474, met herten bevaen, *met het gemoed omvatten*, — ommebevaen, T. 1543, *omvat*.
- Bevaen, part. van bevaen, Mcl. 974, *omvat*, *ingesloten*; Sa. 16, *omvat*, *zich eigen maakt*.
- Bevrede, Wr. III, 162, subj. van bevreden, *bevreedigen*, *rust geven*, *verlossen*.
- Bevroeden, trans. T. 527, 780, 1082, *vroedmaken*, *onderrichten*, *leeren*.
- Bevroeden (var. ghevroeden) re-

flex., Mel. 2067, *leeren*, *zich vroed maken*. T. 974, *begrijpen*.

Bewant, partic. van bewenden, *keeren*, *wenden*, noch X geb., 52; ten wille sijn bewant, X pl. 928, *tot den wille gekeerd zijn*, *den wil hebben*.

Bewerft, Mel. 5382, 5^e pers. van bewerven, *vervoeren*, *verkrijgen*.

Bewest, Wr. I, 344, partic. van bewesten, *voorzien*, *uitrusten*.

Bies, T. 344, elders Caf, enz., *iets van de geringste waarde*.

Bispiel, Wr. III, 276, *voorbeeld*.

Bisscopdom, — domme, Wr. III, 1003, 1016, de waardigheid van *bis-schop*.

Bitterre, X pl., 2449, vrouwel. genitief van het adj. bitter.

Biwonen. Woent Gode bij, *houdt zich aan God*, *blijft bij God*, *volhardt in God*. X pl., 1062, 1220, een germanisme. Ook de emendatie, v. 1062, van 't zelfde gedicht.

Bladeren, X pl., 897, 903, *blaren*, *bleinen*.

Blame, blamen, Mel. 1997, 2056; T. 29, 1973, 2240, *schande*. — T. 822, 2208; Wr. I, 1953, III, 1360, 1485, *berispelijke handeling*.

Blenden, T. 399, 507, *blind maken*, *de oogen uitsteken*.

Bleven, Mel. 3606, *gebleven*.

Blicke, X pl., 1845 (in 't rijm), *bliksem*.

Blicken, Van W. 49, 53, *blin-ken*, *schitteren*.

Bocch, Mas. 957, imperf. van bu-ghen, *buigen*.

Boekelkijn, X pl., 37; noch X geb., 108, *boecksken*.

Boenen, X pl., 121, *poelen vol-*

gens Exod., VII, 19. Het woord zal misschreven zijn.

Bocven, T. 928, *deugnielen*.

Boghen, Mel. 2319, 2454, *vesting-wapenen*, *zwaarder dan het veldge-weer* (fr. *arbalettes à jalet*).

Bolghen, Wr. II, 206, enz., reflex. imperf. van belgen, *zich gram ma-ken*, *zich belgen*.

Bordele, meerv., Wr. III, 836, *huizen van ontucht*.

Bordene, meerv., T. 1085, 1151; Wr. III, 1540, *lasten*.

Borghe, borghen, Mel. 2337, 2338, 2392, 2408, 2877, 2905, *burchten*.

Bout, 5e pers. van bouwen; bout die zee, X pl., 1517, *bouwt zee*, *vaart op zee*.

Bout, adj., X pl., 652, *stout*. — Bout sijn, met gen., T. 1504 (*vaniets*) *verzekerd zijn*, (*iets*) *durven beweren*.

Bout, adv., Mas. 750, *stoutetijk*.

Brac, imperf. van breken, T. 244, *verbrak*. — T. 2251, *openbrak*.

Bracht, T. 733; Wr. II, 1154; III, 2500, noch X geb., 84, part. van brengen, *gebrucht*.

Brande, verbuiging van brant, Mel. 5030, *brandstichting*.

Breet en lanc, Wr. I, 101, *geheel en al* (stopw.).

Breke, breken, vr., T. 2284, 2355, 2359; Wr. I, 944, 1051, II, 815; Mas. 1105; X pl., 126, *gebrek*.

Bremmet, X pl., 1044, 5^e pers. van bremmen, *brieschen*.

Brich, X pl., 1556, overlandsche vorm voor bree, imperat. enk. van breken.

Brieven, T. 871; Wr. I, 1295, *schrijven*, *opstellen*, eigenlijk, *door*

middel van brieven bekend maken.

Brocht, Mel. 3362 (rijm), part. van brenghen, *gebracht*.

Broke, broken, Mas. 1024, 1179; X pl., 1361, *overtreding*; eigenlijk *wetsverbreking*.

Bronken, T. 5214, *pruilen*, thans nog *pronken*.

Bronst, brunst vr., X pl., 1038, 1739, *brandplaats*, *goed*.

Brulochte (in 't rijm) meerv., Wr. II, 892, *bruiloften*.

Bruloften meerv., Wr. II, 872, *bruiloften*.

Buender lants, T. 1519. De grootste eenheid der landmaat, *hectaar*, thans nog *bunder*.

Butseel, T. 5272, *buik*, doch spotsgewijs, dus zoo veel als *pens*; want *butseel* beteekent eigenlijk een lederen zak, waarin de wijn bewaard werd tot men hem in fusten naar den vreemde vervoerde, fr. *outra*.

C.

Chierheyt vr., X pl., 2285, 2285', 2292, 2299, 2516, *pracht*.

Chyeren, X pl., 2258, 2272, *ver-*

sieren, *opschikken*, *optoien*.

Chissen, Wr. I, 1767, *stillen*, *doen ophouden*.

D.

Dachsterre, Wr. III, 2106, *morgenstar*.

Dachvaert, Mel. 1749, 5095, *dagreis*. — Mel. 5095, *dagvaarding*, een rechtsterm.

Daden, T. 505, 504, 506, imperf. en subj. van doen, *deden*.

Dadinghen, Mel. 5047, meerv. van *dadinghe*, *verdrag*, *vergelijk*.

Daer, X pl., 1062, *om dat*, een germanism.

Daerne, Mas. 1139, *daar hem*. Zie En.

Daer tenden, Mas. 1172, *daarna*.

Daghe, Mas. 480, verbuiging van dag, M. *daging*, *dagvaarding*.

Daghen, Mas. 136, *dagvaardien*.

Dan, Wr. I, 1336, *dan dat*.

Dan, Mel. 402, 1984; Wr. I, 969,

II, 1255, III, 876, versmelting van *dat en*.

Danen, Mas. 1295, *van waar*.

Dar, der, derre, Mel. 1795, 2652, 2634, præs. van dorren, *durven*. — In der, Sa. 181, X pl. 22, *ik durf niet*.

Darf, derf, darfs, Mel. 2488 (var. *mach*), T. 933, 937, 2598, Wr. II, 276, præs. van dorven, *kunnen*, *mogen*.

Dats, Mel. 2999, versmelting van *dat es*.

Decretale, Mel. 61, 542, 5214, *de verzameling van de brieven en constitutien der pausen*. Tweemaal (var. 61) staat het in gezelschap van *toy*.

Decreten, Mel. 1099, 1988. Het zelfde als *decretale*?

Deemsterheyt, Mel. 5576, *duis-*

- ternis*. Nog gebezigd te Gent en elders.
- Denen, Wr. II, 353, *duister worden*.
- Der, van dorren. Zie op Dar.
- Der, Wr. II, 307, *daar, waar*. — Sa. 22, *waar, alwaar*.
- Derne, Wr. III, 2332 *, *meid, dienstmaagd*.
- Derre. In derre wijs, Mas. 609, *in dier wijze*.
- Derre. Zie Dar.
- Derven, sijns lijfs derven. Noch Sa. 8, *zijn leven missen, verliezen*.
- Despijt (in) bastw., T. 240, *ten spijte, tot verachting*.
- Dessijde (an), Wr. III, 1875, *aan deze zijde, aan dezen kant*.
- Di, X pl., 2246, *onthoudet di, onthoud het voor u*.
- Dich, acc. overlansch en in 't rijm, X pl., 1533, u.
- Dichte, verbuiging van dicht, T. 94, *opstel*.
- Dichten, T. 72, 77, 1619; X pl., 4, *opstellen* (Eccard, Theotisca 172 seq.) — Scriven (*overschrijven*), dichten of lesen (*voorlezen*), T. 63. Dichten en scriven, Mel. 631.
- Dien, Mel. 208; T. 1824; Wr. II, 1206, *die hem*.
- Diene, T. 2333; Wr. III, 176; Mas. 1137, 1138, 1151, *die hem*.
- Dienstknecht, Mel. 5210, *synoniem van eyghen knecht*.
- Diere, Mel. 1006; T. 1237, 1382; Wr. III, 832; X pl., 2210, *die er*.
- Dierne, T. 3943, *dienstmaagd*. Zie Derne.
- Dies, T. 1380, *verkorting van die des*.
- Diet, o., T. 1933, 3373; Wr. I, 176; X pl. 133, *volk*. Wr. II, 1114, *persoon*.
- Dietsch, dietsche, Mel. 37 * (var. duutsche); Wr. III, 632, 663, 677, 1993, *nederlandsch, nederlandsche taal*, lat. *lingua belgica*.
- Dietsch, adj. in dietsche tale, Wr. II, 1107; — met dietschen sanghe, Wr. III, 2031; — dat dietsche heere, T. 737 *, *het hollandsch leger, of de hollandsche vloot* (die voor Damiate lag), als bij uitnemendheid uit dietschspreekende krijgslieden bestaande.
- Dijen, imperf. dijde, T. 340; W. I, 1723, *gedijen, groeien, wasen*. Nog in gebruik.
- Dicke, adj., X pl., 1544, *dicht op elkander*. Nog gebezigd.
- Dicke, adv., Mel. 58, 269, 850, enz.; T. 184, enz.; Mas. 498; X pl., 177, enz., *dikwijls*.
- Dickwile, Mel., 416 (var. dicke), *dikwijls*.
- Dincken, reflex. met genit. rei, X pl. 687 *, *denken aan*.
- Dinde, Mel. 407 (var. tende), *het eind*.
- Dine (l. Diene), Sa. 16, *die hem*.
- Dinghen, ghedinght, T. 3171, 3177; Mas. 62, 173, 479, *pleiten*.
- Dinghstoel, Wr. III, 459, *rechterstoel*.
- Dinc, Mel. 2799, *zaak*.
- Dinsetten, Mel. 1916 (var. theghin), *het in gang zetten, rechtsterm*.
- Discoert, discort, discoort, Mel. 2223, 2793; Wr. I, 499, III, 309, 4093; Mas. 801, 811, *geschild, twist, tweedracht*. Bastaardw.
- Discorderen, T. 1488, *verschillen*.

Discort, gen. discorts, Wr. II, 476, 478, *verstemming, wanluidendheid*, fr. *discordance*. Muziekterm.

Divine. Meesters in divine, T. 2317, *meesters in godgeleerdheid, m. in zaken de Godheid betreffende*.

Doe, Mel. 5324, 3756 (in 't rijm), *toen*.

Doen, Mel. 3731, *toen*.

Docch, Wr. III, 304, 3^e pers. præs. van doghen, *deugen*.

Doemen, gedoemt, Mel. 3683; Wr. III, 1343, *veroordeelen*, — T. 1897, *oordeelen*.

Doemsdach, — daghe, T. 37; Wr. II, 485, *laatste oordeelsdag*.

Doemsel, Wr. II, 1039, *verdoemenis, verdoeming*.

Doen, als subst. gebezigd., T. 1033, 1124; Wr. II, 962 (III, 906 emend.); X pl., 413, 4192, 4690, 2296, *handelwijze, levenswijze, wijze van doen*. Thans in Vlaanderen *gedoen*.

Doen, X pl., 232, *handelen*, (iets) *bedrijven*.

Doen, Mel. 369, 2761, 3663, drukt de bevestiging uit eener voorafgaande voorstelling. Zoo nog in Vlaanderen, en op ruimere schaal bij de Engelschen.

Doen willechlike, T. 586, *vol-doen, inwilligen*.

Doer, door, T. 583; X pl., 38 (emend.), 2134, 2391, *om, wegens, ten wille van*.

Doerronnen, T. 863, part. van doerrinnen, *doorloopen, doortrekken*. — Doreronne, subjonct., T. 1033.

Doet, Mel. 2177, *doet het*.

Doet, Mel. 475, part. van doden, *gelood*.

Doghen, doghene, subst., Mel. 153, Wr. II, 752, 986, III, 1263, 1341; Mas. 734; Sa. 203, *lijden*.

Doghen, doccht, doghede, Mel. 2979; T. 3684; Wr. III, 914; Mas. 334, *lijden*, act. *lijden, onderstaan*. Hongher doghen, Wr. III, 2339; T. 5930; — pinen doghen, T. 4040; Wr. III, 2429; Sa. 177 : — Sijn torment doghen, Mas. 928 : — Wonden doghen, Wr. III, 4447 : — Doghen van striden, Wr. III, 889 : — Wonden doghen, Wr. III, 4447 : — Doghede in sire pinen, T. 3335.

Doghen, Mel. 3234; Mas. 132, *ge-doogen*. Nog gebezigd.

Doghen, Mel. 2438; T. 1620, 1642, *deugen, nuttig zijn*.

Doghet, Mel. 1643, 3617, *voordeel*.

Dor, X pl., 4418, *om, voor*. Zie Doer.

Dorc, — en, m., Mel. 5288, *dwaze*.

Dormter m., dormtre, T. 3288; Wr. III, 739, *slaapzaal*, fr. *dortoir*.

Dorper, dorpre, T. 2031, 2077, *lomper!*, *onbeschaafd mensch*. — In dorpren spele, T. 329, in *boevenstreken*, in *rabauwerij*.

Dorper, adj., T. 2060, *gemeen, onbeschaafd, ruw*. — Van alre dorperre mare, T. 2047, van alle *gemeene praatjes, vuil nieuws*.

Dorperheyt, T. 31, 2009, *onbeschaafdheid, ruwheid*.

Dorperlijk venijn, Sa. 13, *de smet der kwade zeden*.

Dorpernic, Mel. 3154, *snoodheid*.

Dorren, Mel. 3360, 3364, Wr. III, 983, 1040; Mas. 71, *durven*.

- Dorste, T. 1120, Mas. 548, imperf. van dorren, *durven*.
- Dorven, T. 840; X pl., 1879, *behoeven*.
- Dorwerders, Mas. 549, *deurwaarders*.
- Draghen, X pl., 1855, *toedragen*.
- Draghen over een, *overeenkomen*, zie op *over een*.
- Dreecste, X pl. 319, *zoudt dragen*.
- Dreecht, X pl., 2125, 5^e pers. *draagt*. — Drechtste, X pl., 319°.
- Drechts. Noch X pl., 98, 2^e pers. *draagt*.
- Dreghet, Mel. 1667, 5^e pers. *draagt*.
- Dreyt, overlandsche vorm., X pl. 284, 519, 554, 1101, 1527, 2283, *draagt*, X pl., 401, 1178, 2128, 2200, *toedraagt*.
- Drieghen, X pl., 1875, *bedriegen*.
- Driven, Mas. 770, X pl., 1159, 1307, 1465, *bedrijven*.
- Droech, T. 2078, imperf. van dragen, *in den school dragen als vrucht*.
- Droemen, ww. intrans. met dat. pers., Wr. I, 1567, 1570, *droomen*.
- Droeve, adj., Mel. 215, *bedroefd*. In Vlaanderen nog.
- Droeven, Mel. 209; Mas. 1272; Sa. 265, *treuren, bedroefd zijn*.
- Droghe, X pl., 1725, meerv. van droghen, *drogredenen*.
- Droncken, Mel. 1891, *die dronken is*.
- Druef, drueven, adj. X pl., 1552, *onstuimig* — druefste, Wr. III, 1305, *bedruktste*.
- Duchte, vr., Wr. II, 970, III, 948, *beduchtheid, vrees*.
- Duren iegen iet, Wr. II, 595, *stand houden (tegen iets)*.
- Dusghedane, T. 1444, *zoodanige*.
- Duvelijc, Mel. 2145, *duivelsch*.
- Dwaen, act. Sa. 99, *wasschen, met eenen doek wasschen, eigenlijk af-dweilen, volgens de vlaamsche uitspraak*.
- Dwanc, T. 2580, imperf. van dwingen, *dwong*.

E.

- Echt, Mel. 1928, 2029, 2740, 2998, 3440, *achterna, daarna*. — Nueft echt, *nu en later = steeds*, Wr. III, 706, 1246. — Mas. 899, *andermaat, tevens*.
- Echterste, dechterste, Wr. I, 412, *de laatste*.
- Edelen, T. 2055, *edel maken, tot den adelstand verheffen, veredelen*.
- Ee, X pl., 1165, *wet, verbintenis, huwelijks wet*. Zie op *ewech*, verg. *Gloss. op Leken Sp.*
- Eens, X pl. 1827°, *iemands*.
- Eer, cre. Mas. 962; X pl., 1215, *vroeger*; eer yet lanc, Mel. 179, *cerlang, welhaast*.
- Op eerden (l. enen) dach, X pl. 282, *op eenen dag*.
- Eerne, Mel. 606, *inkrimping voor eer hen*.
- Eerscrouwe, T. 1745, *aarskrouwing, d. i. verdriet*.
- Ees, T. 675, *verkorting van es 's = es des, is des*.
- Eest, Mel. 2047, 2528, *is het*.
- Effen, effene, adj., X pl., 1245, 1952, *gelijk, onveranderlijk*.

- Effenheit, Mas. 276, *billijkheid*.
 Effens, Mas. 656, *even gelijk, ten volle*. Kil, *plane, aequaliter*.
 Eyghen, adj., X pl., 105, 436, 2122, *dienstbaar*. — Eyghen dienst, T. 1970, *dienstbaarheid*. — Eyghen knecht, Mel. 3202; T. 1946, 1951, *dienstbaar man*.
 Eyghendom. In eyghendom sijn gheset, Mel. 3198, *dienstbaar, lijfeygen gemaakt worden*.
 Eigst, Mas. 521, 5^e pers. præs. van eischen, *opeysching doen, rechtsterm*.
 El, gen. els. El niet (var. niet anders), Mel. 3397. — Yemen els, Mas. 689, *iemand anders*. — Gheen dinc el, X pl., 2240, *geen ander ding*. — El en ghene, T. 1901, *geene andere, anders geene*. — *Iemand el* voor: iemand anders, hoort men nog dagelijks in Gent, waar de woordenspeling: *klap tegen Watel*, onder de eigenaardigheden van het volksleven in die stad behoort. *Watel* is namelijk een eigennaam, en de uitdrukking staat gelijk met het fransch: *allez vous promener*.
 Elc andren, T. 214, *de een den anderen*.
 Ellenden, T. 402. Reeds genomen in den zin van *miserien*.
 Ellenden (rijm), X. pl., 1923, meerv. voor ellendigen, *vreemde-lingen*.
 Elwaer, T. 2320, 3223, *elders-waart, naar elders*. — Wr. I, 591, *elders*.
 Em of m, achter den 5^e pers. imp. gevoegd, eene samentrekking van hem in dat. — Dochtem, Wr. III, 2210, *docht hem, scheen hem*.
 Emmer, Mel. 260, 448, 1642; T. 1935; noch Sa. 7, *stellig, in allen gevalle*.
 Emmer, Mel. 1841; Wr. III, 2244; X pl., 1267, *altijd*.
 Emmer niet, Mel. 342, 412, 1901, *nooit*.
 Emmermee (rijm), X pl., 214, 2010, 2530, *altijd*.
 Emmermeer, emmermere, Mel. 3542; T. 2582; X pl., 1730. Noch X geb., 4, *altijd*.
 Emmermeer, emmermere, Mel. 3117; Wr. III, 2449; Mas. 1024; X pl., 1033, 1318, 2030, *voor altijd*.
 En of n, achter een verbogen ww. voor hem in acc. Setten, Wr. III, 1190, *zet hem*. God spaerten, Wr. III, 1178, *God spaart hem*. Ook ene of ne, Mas. 3, *plagene, plachten hem*.
 En ware, Sa. 38, *ten ware*.
 Enech, T. 1103, *eenig*.
 Enter, X pl., 2387, *en der*.
 Entie, X pl., 653, 715, 905, 914, 1013, 1880, *en de*.
 Entie, T. 202, *en die*.
 Entiere, X pl. 948, *en die er*.
 Entijnre, X pl., 643, d. i. cñ dijnre, *en uwe (van u)*.
 Entwint, Mas. 571, *niet met al*.
 Zie op twint.
 Epyduyma (epidemia), Wr. III, 1754.
 Erachtich, Mel. 1187, (var. eerlijke).
 Ere, verkorting van eenre. Van ere, T. 404; Wr. I, 928; Mas. 564. — In ere, Wr. III, 1533. — Met ere, Mas. 303.
 Ere, Wr. II, 1293, *van hen, hunne*.
 Ere, T. 566, *gemengd metaal*.

waar het koper de grondstof van is.
Fr. *airain*, lat. *aes*, *aeris*.

Erenste, ernste (var. neerenste, neerste), subst., Mel. 785, 921, 960, 1196; T. 3696, *naarstigheid*.

Erenste (var. utersten?), adj., Mel. 5313, *ernstig*.

Erenstelijke, ernstelijke adv., Mel. 948 (var. gheerne), 1224 (var. neerstelijke), *naarstiglijk*.

Erenstich, erenstigher, adj., Mel. 1222, 1284. Het laatste is *naarstig*, het eerste laat zich beter vertalen door *ernstig*.

Erien, Wr. II, 824, *ploegen*.

Erensticheyt (var. neerstichede), Mel. 963, *naarstigheid*.

Erre, adj., Mel. 1450, 1454, 1453, 1459, 1447, 3345, *vergramd, ver-toornnd*.

Erve, subst., noch X geb., *erfge-naam*. Het meerv. *erven* is nog algemeen in gebruik.

Esser, Mel. 395, T. 1585, *is er*.

Evel, X pl., *ramp, ongeluk*.

Evelen moet, Wr. III, 2212, *gram-schap, toorn*.

Even, evene, adv., X pl., 1181, 2247, *ten volle*. — Even ghedichte. Mas. 747, *dicht op een, telkens, herhaaldelijk*.

Evenkersten, evenkerstens, Mel. 2510; X pl., 970, 1558, 1637, 1862. 1966, *medechristen*.

Evencristen (in het rijm), X pl. 1928, *medechristen*.

Ewech, ewich, X pl., 1169, 1184, 1195, *wettig, in den band (der kuischheid) blijvend*; — ewech met, X pl. 1512, *wettig vereenigd, wettig gepaard*.

Ewech, X pl., 1178, *eeuwig*.

Ewelike, eweliken, adv., X pl. 1049, 1052, *eeuwigtijk, voor eeuwig*.

Ewelicheit, Mel. (var.), 3668, *eeuwigheid*.

Ewicheit, X pl., 1170, 1179, 1180, 1198, *wettigheid, getrouwheid aan de wet, aan den band*, lat. *fideltas*.

Ewicheit, X pl., 1156, *oneindige duur*.

Executore, meerv., bastw., Wr. III, 391, 400, *uitvoerders (van uitersten wil)*. Rechtsterm.

F.

Faylgeren, faylgeert, bastw., Mel. 1197. (var. verleren), *bezwijken, ver-gaan*, Wr. III, 436, *mis gaan*. — Sonder falgieren, Mas. 895.

Fayt, bastw., Mel. 520, *daud, wat gebeurd is*, een rechtsterm, fr. *fait*.

Fallacie, bastw., Mel. 98, *bedrog*.

Fel, adj., Mel. 3608; T. 870; Wr. III, 704, 2378; X pl., 513, *boos, kwaad*.

Felheyt, T. 2059, *boosheid, boos-aardigheid*.

Fy, uitroep. X pl., 209, *foci!*

Fijn, adj., T. 1172; Wr. II, 156. III, 991; Mas. 551, *voortreffelijk, uitmuntend (in het goede gelijk in het kwade)*.

Fisciene, meerv., bastw., Mel. 897, *geneesheeren*.

Foertse, fortse, bastw. vr., Mel.

2570 (var. crachte); T. 2567; Wr. III, 1254, *geweld, geweldadigheid*.

Fondament, bastw., T. 1810, *grondvest*.

Fonderen, bastw., T. 485, *stichten*.

Foren, bastw., verbuiging van fore, T. 5266, *markt*. oud fr. *fur*, van lat. *forum*. Wij zeggen nog *foore* voor jaarmerkt.

Porfeyten, bastw., Wr. II, 1280, *misdaden*.

Frijs, o. bastw. (rijm), Mas. 650, *fruit, ooft*.

Frute, bastw., verbuiging van fruit, Mas. 611, *fruit, ooft*.

Fu, subst., Sa. 106, *versmadelijkheid*, fr. *f*. Zie Fy.

Futselinghe, meerv., Mas. 507, 859, *beuzelingen*.

G.

Gadoot, vr., Wr. III, 1998, 2054, 2155, 2175, 2185, *schieltijke dood*.

Gaer, gare, adv., X pl., 456, 1529, *gansch, geheel*.

Galgaert m., T. 2894; Mas. 854, *galgenaas, die de galg verdiend heeft*.

Ganc, Wr. III, 2140; Mas. 178, 253, imperat. van gangen, *ga!*

Gans, gansen, adj., Wr. 1456; X pl., 172, 315, 519, 1180, 1325, 1594, *gaaf, geheel, ongeschonden*.

Gans, adv., X pl., 219, 1196, 2188, *geheel*.

Ganselijke, ganselike, ganseliken, adv., X pl., 1510, 1785, 2181, *gansch, geheel*.

Gansen, trans., Mas. 1215, *genezen, heelen*.

Gare, adv., X pl., 456, *gansch*. Zie *Teutonista* op Gar.

Gasthuse, T. 486.

Gaste, meerv., X pl., 102, *vreemdelingen de gastvrijheid genietende*.

Ghaert, X pl., 407, 5^e pers. van gaderen, *vergaderen, te samen komen*.

Gheautoriseert, bastw., T. 5126, *goedgekeurd*.

Gheaventuert, bastw., Mel. 5001, *gewaagd*.

Ghebannen vierseare, Wr. III, 458, *wettig aangekondigde vierschaar*.

Ghebare, Wr. III, 1536, *houding*.

Gheberen, Sa., 161, *zich geweldig aanstellen*. Het zelfde als *geberen*.

Gheberen, trans. Wr. II, 1279, *bedrijven, begaan*.

Ghebersten, Mel. 2511; Wr. II, 727, III, 1507, *ontbreken*. (Taalgids, I, 256).

Ghebont, o. X pl., 1227, *bindsel*.

Gheboortech (emendatie), Mas. 1049, *een geboren schepsel, een mensch*.

Gheboren wel, voor welgeboren; (om de maat), Mel. 510, *waren alle die met vier quartieren van vrije luiden geboren waren. Dus werden zij ten platten lande genaamt* » zegt Meyer in zijn *Woordenschat*, 5^e d. Zie op welboren.

Gheboren, Wr. II, 665, *te beurt vallen*.

Ghebraec, Wr. II, 116, imperf. van gebreken, *ontbrak*.

- Ghebreken, trans. T. 1531, *breken, verbreken*.
- Ghebreken (var. reflex.) met gen., Mel. 1990, *missen, zich onttrekken*.
- Ghebreken, met gen. Luttel ghebrekes, T. 3233, *weinig scheelt het*.
- Ghebroec, Mas. 992, imperf. van gebruiken, *genieten*.
- Ghebucken, reflex., X pl., 471, *zich bukken, zich mijden*.
- Ghedachte, o., X pl., 1214, *gepeins*. In Vlaanderen nog van het onzijdige geslacht.
- Ghedaecht, Mas. 181, part. van daghen, *dagen, voor de rechtbank roepen*.
- Ghedaen, Mel. 862; T. 1517, 1845; Wr. III, 2284; X pl., 2192, 2561, *geformeerd, gevormd, gedaante hebbende, er uitzierende*. — Dus ghedaenen, T. 1444, *zoodanigen*.
- Ghedane, enkelv. vr., T. 1508, 2690; Van W. 60, 75; Wr. III, 1470, *gedaante, vormen*.
- Gedanc, X pl., 158, 1116, *gepeins*.
- Ghedede, T. 478, 1168, *deed*.
- Ghedeeld, Mel. 2124, *verdeeld, niet eenstemmig*.
- Ghedenkenesse, Mel. 1228, *herinnering*.
- Ghedichte, enkelv. en meerv. o., X pl., 752, 2277, *geschrift, opstel*.
- Ghedichte, adv., X pl., 1243, *onafgebroken*. Zie op *Even*.
- Ghedide, Sa. 272, imperf. van ghedien, *toenemen, tieren, wassen*.
- Ghedien, X pl., 2464, het zelfde als dijen, *gedijen, groeien, uitzetten, wassen*.
- Ghedijt, T. 527, 447, partic. van Dijen, *vermenigvuldigen, wassen; zie Dijen*.
- Ghedinge, T. 409, *spraak, rede*.
- Ghedingh, ghedinghe, Wr. III, 474; Mas. 67, 366, 308, 797; X pl., 2415, *pleit, proces*, — ghedinghe houden, Wr. 421, *vierschaar houden*.
- Ghedochte, Mel. 2592, *gedachte, gepeins*. Peynsde in sine gedochte, *overdacht in zijnen geest*.
- Ghedoen, met gen., Wr. III, 2501, *doen*.
- Ghedoghen, T. 2548, het zelfde als doghen, *lijden, onderstaan*. — Mas, 550, *toelaten*.
- Ghedringhe, adj., X pl., 2419, *door gedrang belemmerd, van gedrang vervuld*.
- Gheduren, X pl., 1140, *blijven leven, eigenlijk uithouden*.
- Gheestelic, adv. als *echt geestelijk persoon*.
- Geestelijckede (naer den staet der). T. 2275, *geestelijker wijze, d. i. buiten elk zintlijk of stoffelijk standpunt, fr. spirituellement*.
- Gheet, gheet, gheyt, Mel. 775, 788, 1118, 1232, 1469, 1726; T. 154, 1485; Wr. III, 1205, 1502, 1619, 3^e pers. van gaen.
- Ghefineert goud, Mel. 876, *gelouterd goud*.
- Ghefineren, bastw., Sa. 46, 54, *betulen*. Verg. *Gloss. op der Leken Spiegel*, op het woord *Finament*.
- Gegaen, X pl., 1487, *gaan*.
- Gegaet, X pl., 2198, *gade, echtgenoot*.
- Ghegreep, imper. van gegripen, *aanvallen*. Ghegreep haer vaert, Wr. III, 1359, *bestond hare reis*.

- Gheghelden, Mel. 2904, *van geld wel voorziene*.
- Ghegherwet, Wr. II, 698, *aangekleed*.
- Ghegronden, trans., T. 2466, *peilen, tot op den grond peilen*.
- Gehacht, subst., Wr. I, 457, *band, macht, geweld*. Het zelfde als *hecht*, waar over zie *Taalk. Magazijn*, IV, 65 volg.
- Gehacht, Wr. I, 545, part. van *hachten, binden, samenbinden*.
- Gehat, met dat., X pl. 1504, 1778, *vijandig*.
- Ghehebben, Mel. 1744, *hebben*.
- Gheheer, adj., X pl., 580, *heerlijk, lieflijk*, van den zondag gezegd. Verg. *Taalk. Mag.*, IV, 68 volg.
- Gehelen, Mel. 507, *helen, verbergen*.
- Gehinde (var. *gehende*), Mel. 2265, *nabij*.
- Gehinghen, Wr. I, 1252; X pl. 107, 2579, *dulden, toelaten*.
- Gehinc, Mel. 524, 1145, 2254, *toestemming*; — Wr. I, 450, *wil: al zijn ghehinc*.
- Ghehoersaem, Mas. 555, zie de aanteekening bl. 745.
- Gehorent, Van w. 50, *hoorens dragend, van hoorens voorzien*.
- Gehouden, T. 1487, *houden*. — Mel. 2287, *tegenhouden, ophouden*.
- Ghekeert, Mel. 1697; Wr. I, 588, trans. van *keren, omwenden, heen en weer keeren*.
- Ghecist (var. *gherust*), Mel. 106, *gestust, gestild*. Zie *Leken Sp.*, Gloss., bl. 594 en 422. Doch verg. bijlage B.
- Ghecrude, X pl., 1711, *kruiden*.
- Ghecundeucht, X pl., 536, *aangezegd, verwittigd*.
- Gheladen, Wr. III, 594, part. van *laden, belasten*.
- Ghelach, X pl., 121, imperf. van *gheligen, lag, gelegen was*.
- Ghelaet, *uiterlijk voorkomen*. Hilter zijn ghelaet mede, Wr. III, 559, *Hield er zijn fatsoen mede*.
- Ghelden, trans., Wr. III, 568, *geldig erkennen*.
- Gheleedt, X pl., 1495, *de leden gevormd, geformeerd*.
- Gheleyt, Mas. 259, rechtsterm, part. van *Leggen*.
- Gheleyt, Mel. 5051, 3^e pers. van *gheligen (aan iets) liggen*.
- Gheles, Mas. 578, *aard, gewoonte*, verg. *De Jager's Versch.*, bl. 276.
- Ghelesen, T. 1475, Wr. III, 1049, *lezen*.
- Ghelet, o., Mas. 252, *uitstel, vertoef*.
- Ghelet, part. van *letten*. Zie op *letten*.
- Ghelevert bloet, X pl., 125, 142, *gestold bloed*.
- Gheliden, T. 1961, het zelfde als *Liden, gaan, loopen*.
- Ghelike. In *ghelike*, Wr. III, 1556, *in beeldtenis; X pl. 1160 (met gen.), even als*.
- Gheliken, Mel. 5556, X pl., 1715, *vergelijken*.
- Gheliel, reflex. Mas. 241, imperf. van *gelaten, zich uillaten, zich aanstellen*.
- Ghelijet zijn ghelijc, X pl. 2565, *gelijk zijn als, gelijken aan*.
- Gheloven, gheloest, Mel. 2048, T. 1579; Wr. I, 1522, *beloven*.
- Gheloeste vr. (var. *gelof*), Mel. 550, 557, 544, 545, 1992, 2006, 2009, 2014, 2052, 2053, 2057, 2041, 2055, *belofte*.

- Ghelof (rijm), Mel. 2140, *belofte*.
 Ghelosen, Mas. 175, *glossen, uitleggingen, aanmerkingen*.
 Gheloven, T. 1028, 1031, *beloven*.
 Ghematc, ghemates, T. 714; Wr. III, 324, *gematig*. — Ghemaet aen eten, X pl. 1519, *matig in eten*.
 Ghemene, ghemeyn, adj., algemeen, *gemeenzaam, gemeenschaplijk*, Mel. 1404; Mas. 798; T. 1907; X pl. 902. (Te Kortrijk kent men nog de *gemeene wee*, g. weide.) — Ghemeyn wijf, X pl. 1498, *gemeen, liederlijk wijf, voor allen veil*.
 Ghemene, adv., T. 1462, 1534; X pl. 2188, *gemeenschaplijk*.
 Ghemeenheyt, Mas. 801, *gemeenzaamheid, gemeenschappelijkheid*.
 Ghemeynlike, adj., X pl. 1437, *algemeen*.
 Ghemeynlike, adv., Mel. 3771; T. 1436; X pl. 1142, *gemeenschapelijk, allen te zamen*.
 Ghemeerret, T. 721, *vermeerderd, vermenigvuldigd*.
 Ghemeet, ghemeyt, Wr. II, 427, *te vreden, lustig, vrolijk*. — Ghemeet sijn (met gen.), Wr. 467; X pl. 2229, *te vreden zijn, behagen scheppen*.
 Ghemiet, Mel. 907, partic. van mieden, *beloonen* (in goeden zin).
 Ghemint, Mel. 190, 2345, *bemind*.
 Gheminthede, Wr. II, 1214, *liefde*.
 Ghemoet, Mel. 23, *bemoed, te moede*.
 Ghenade, vr., Mel. 5314, 3701; Wr. II, 1255, 1258; Sa. 209; X pl. 787, 1346, *genade, gunst, toenade-*
- ring*. In het woord ligt de zin van gunstige afdaling van eenen meerderen tot eenen minderen. Sonder ghenade, Mel. 715.
 Ghenadecheyt (rijm), Mel. 3747, hetzelfde als *genade*.
 Ghenant, Wr. I, 775, 874, X pl. 34, 1314, 1396, 1376, 2160, *genaamd*.
 Ghendert, Wr. I, 1227, *vernederd*.
 Ghenemen, *nemen*. Zie op Goem.
 Ghenendech, T. 1005; Mas. 28; *stout, stoutmoedig*.
 Gheneren, X pl. 834, 1022, *verzorgen*. — T. 2168, *te goed doen*. — Reflex., T. 188, 499, 2165, 2174; X pl. 2068, *voordeel doen, zich te goed doen*.
 Ghenesen, Mel. 294, *stillen*. — Sa. 57, *behouden, verlossen*. — Mel. 2197; X pl. 28, *behouden worden*.
 Gheniet, o., T. 1150; Van W. 56; Wr. II, 397, 1294; III, 58, *genieting, genot*.
 Gheninden, reflex., Mel. 2868, *zich verlostouen*.
 Ghenoech doen, T. 1460, *genoe-gen doen, vergenoegen*.
 Ghepleghen (met acc.), Mel. 1314, hetzelfde als *pleghen, oefenen*.
 Gheporret, Mel. 1097, partic. van porren, *trekken, togen*.
 Gheplien (in 't rijm), met gen., Mel. 1362, deelw. van plien. Zie op dit woord.
 Gheploen, T. 3709, deelw. van plien, *doen, pleegen*.
 Gheprijst, T. 2271, *geprezen*.
 Gheproeft, Mel. 17, 3292, *bewez-*

Gheprovent sijn, T. 3238, *prebende hebben*.

Gheraden, Mel. 576, 3692, *raden, raad geven*.

Gheraect, Mas. 540, 975, *getroffen geboctseerd*. — Wel geraect, T. 17, 26, *voortreffelijk, uitmuntend van beschaving*. — Gheraect van sinne, T. 97, *voortreffelijk van geest*.

Gherac, — ake, subst., Mel. 2300, *treffen, geluk, toeval*.

Gheraken, Mel. 1919; Wr. III, 6, *treffen*. Wr. III, 1646, *klaar krijgen, er in slagen*.

Ghere, Wr. III, 4173; X pl., 2120, *begeerte*. — Mel. 3236, *ijver*.

Gherecht, adj., Mel. 1929, 2724; T. 1567, 3553; Mas. 816; Sa. 159; X pl., 1368, *rechtvaardig, gerechtig*.

Gherechte, X pl., 1724, 1877, 1906, *gericht*, X pl. 1942, *vonnis*, Mel. 2450.

Ghereden, adv., Mel. 445, 2031, *gereedelijk, terstond*.

Ghereet, ghereyt (rijm), Mel. 5240, 5349; T. 912, 3304; Wr. II, 462, X pl. 1232, *gereedelijk, terstond*.

Gherect, T. 3500, *partie van ghereden, bereiden, toebereiden, samenstellen*. — Wr. III, 1853, *bereiden, gereedmaken*. — Den mensche ghereet, Wr. III, 1516, *tot 's menschen dienst of hulpe bereid*.

Ghereyden, Mel. 372, *bereiden*.

Ghereckelijc, adv. (var. gherechtelijc), Mel. 1710.

Gheren, X pl. 1686, *begeeren, lust hebben*. — Met gen., Wr. III, 322; X pl. 1180, 2212, 2231. — Met acc., X pl., 293, 1063, 1129, 1174, 2257, 2240, 2265, *begeeren*.

Gherinen, trans., T. 988, *aanraken, aantasten*.

Gherne, Mel. 456; Mas. 98, *veelal, doorgaans*; Mel. 1192, 1194; Mas. 1030, *lichtelijk*.

Gheroeken (met gen.), Mel. 1602; X pl., 807, *zorgen, zich aantrekken*.

Gherume (var. rume), o., Mel. 1589, *ruimte*.

Ghesachten, trans., Wr. III, 1933, *vermurwen, d. i., verbidden*.

Ghesaecht (hoogduitsche vorm in 't rijm), X pl. 1640, *gezegd*.

Ghesant, Mel. 3447, 3468, *gezonden*.

Ghesat, T. 2428, *gezet, geplaatst, gesteld*.

Gheseach, X pl. 1133 (hoogduitsche vorm in 't rijm), *præt. van Geschèhen, geschiedde*.

Ghescint, Wr. III, 1013, *part. van scenden, geschonden, onteerd*.

Ghescriven, trans., T. 1475, *schrijven, beschrijven*.

Ghescoffiert, Wr. III, 2264, *part. van scoffieren, verstaan, de nederlaag toebrengen*.

Ghescut, o. enkelv., Mel. 2454, *groote oorlogstuigen, fr. balistes*. Ze waren tegenover de bogen, wat thans de kanonnen zijn in vergelijking der geweren.

Gheseghen, X pl. 274, *de zege behalen, zegieren*.

Ghesegghen, T. 2462, *zeggen*.

Gheselen, Wr. III, 1991, *meerv. van ghesel, zeker straffuig bestaande uit snoeren (martinet) aan de uiteinden geknoopt of van ijzeren punten voorzien, fr. fléau*.

- Gheselle, meerv. ghesellen, T. 796, 1651 (ghesselle), 1758, *gezel*.
- Gheselschap, Mel. 1849, *genootschap, vereeniging*.
- Gheselt, T. 4092; Wr. III, 2481, *partic. van gesellen, in gezelschap gebracht, opgenomen, tot gezel gemaakt*.
- Ghesent, Mas. 268, *gezonden*.
- Ghesent (rijm), T. 1261, *gezind*.
- Gheset, T. 1797, *voorgezet*.
- Ghesichte, o., X pl. 1242, 1270, *gezicht, het vermogen van te zien*.
- Ghesijn, Wr. III, 111, *zijn, wezen*. — Hadde gesijn. Noch Sa. 4, *was geweest*.
- Ghesmeect, X pl. 1494, *door smids-hamer vastgenageld*.
- Ghesonde, Mel. 815, *gezondheid*.
- Ghespletten wt allen sorghen, T. 2212, *van alle zorgen gescheiden*.
- Ghestade, adj., T. 1001, *bedaarde, kalme*.
- Ghestade, adv., Mel. 5327, *bedaard, kalm*.
- Ghestaden (met genit.), Mel. 5524, 5459, *toelaten, gelegenheid geven*.
- Ghesteynte, Mel. 1651, *kostbaar gesteente, juweelen*.
- Ghestille, o., Mas. *stille*.
- Ghestoeden, Wr. III, 658, *imperf. van gestaen, staan*.
- Ghestoert, *partic.*, Mel. 215, 2827, 5287, *vergramd, vertoornd, nog in Vlaanderen*.
- Ghestoert, *partic.*, T. 1417, *verwoest*.
- Ghestoertheit, Mel. 1065, *toorn, gramschap*.
- Ghesworne, T. 1084, *gezworenen, fr. jurés*.
- Ghetal — *sonder ghetal*, Wr. III. 853, *buiten getal, talloos, ontelbaar*.
- Ghetam (var. betame), Mel. 1183, *betamelijk, welvoeyelijk*.
- Ghetelt, X pl. 533, *tent, hetzelfde als telde, bij Kil. vertaald door tentorium*. Mhd. Gezelt = *woning*.
- Ghetes, Sa. 78, *voordeelig*. Over dit woord zie DE JAGER, *Verscheid.*, bl. 274 volg., en het *Gloss. op der Leken Spieghel*, bl. 697, KAUSLER'S *Denkmäler*, III, s. 575.
- Ghetoghen, X pl. 185, *opgevoed*. Hd. *Erziehen*.
- Ghetractceert, Mel. 5759, *(uit) getrokken*.
- Ghetrent, Mas. 1520, *partic. van trennen, zich van elkander scheiden, zich verwijderen*.
- Ghetroesten, reflex., Mel. 2701, 5411, *troost zoeken, zich tot iemand om troost wenden*.
- Ghetrout (met. genit.), Mel. 3670, 5^e pers. praes. van *getrouwen, betrouwen, verzekerd zijn*.
- Ghetruwen (met gen.), Mel. 1425, 2792, 3670, *hetzelfde als getrouwen, betrouwen, verzekerd zijn*.
- Ghetsuct, X pl. 592, *hoogd. vorm, partic. van tsucken, trekken*.
- Ghetuuch (ghetughe), o., X pl. 1750, 1815, 1819, 1885; Noch X geb. 162, *getuigenis*. — Noch X geb. 55, *getuige*.
- Gheut, Mas. 155, *partic. van uten, uiten, voor den dag brengen*.
- Ghevaen, T. 1974, *partic. van vaen, vangen, krijgsgevangen maken*.
- Gheval. — Gheval en ongeval. T. 1607, *geluk en ongeluk*.

Ghevalle, X pl. 2194, subj. van gevallen, *gebeuren*.

Ghevee, adj., T. 521, 831; Sa. 175, *vyandig*. Verg. Kil. op *Vee* en *Veete*.

Ghevecht, X pl. 660, partic. Hd. gevâhen, *gegrepen*, *gevangen*.

Ghevenden, trans., T. 792, *bevin-den*.

Gheverde (var. worde, l. verde), Mel. 848, *gevolg*, *stoet*. Verg. Halbertsma, Aant. op den *Sp. hist.*, bl. 209.

Gheverdt, T. 1750; Wr. III, 1297, part. van Verren, *verwijderd*.

Gheviseerde dinghen, T. 1640, *ingebeelde zaken*. — Gheviscerde loghenen, X pl. 1726, *voorbédachte logenen*.

Ghevoech, Wr. I, 360, 737; II, 1207, *schik*. — Int ghevoech, Mel. 1165, 2985; T. 1315, 5619, *behoortijk*, *gevoeglijk*. — Na haer ghevoech, Mel. 1519, *op haar gemak*. — Int gevoech zijn, Mel. 1796, *voegen*, *passen*.

Ghevoeghen, ghevueghen, T. 1377; Wr. III, 1655, *schik*, *welbehagen*.

Ghevreeschen, gevreescht, T. 898; Mas. 216, *gewuar worden*, *vernemen*, *verstaan*.

Ghevreest, Mel. 2512; X pl. 2261, *vervolgd*. Zie op *vresen*.

Ghevrijt, Wr. I, 1051, Sa. 30, part. van vriën, *vrij maken*.

Ghewach doen, Mel. 2929, 5278, *gewagen*.

Ghewaden (te), — X pl. 1414, *tot kleeding*.

Ghewaerden, intrans. voor Gewerden, *worden*. — Daertoe saltu ghewaerden; X pl. 2468, *daartoe*

zult gij geraken, *zoo zult gij worden*.

Ghewaert, Mas. 935, imperf. van geworden, *worden*, *het wezen ontvangen*.

Ghewaerlike, adv., Mel. 2122, *waarlijk*, *waarachtig*.

Ghewaghen, Wr. III, 1496, part. van gewagen, *vermelden*.

Ghewan, Mel. 2717; T. 196, 1598, 1651, 1504, 2005, imperf. van gewinnen, *winnen*, *bekomen*, *krijgen*, — Scout ghewan, X pl. 969, *schuld bekam*.

Ghewant, o., T. 2535; X pl. 1404, 1454, *kostelijke kleederen*.

Ghewant, X pl. 192, 522, 877, partic. van winden, *wenden*, *keeren*, *omkeeren*.

Ghewant, X pl. 1405, partic. van wenden, *wenden*. — X pl. 2450, *afgewend*.

Ghewarech, ghewaregher, adj., T. 605, 1201, 1569, 1578, 1589, 3571; Wr. 1722; Noch X geb. 10, *waarachtig*, *wezentlijk*.

Ghewarechlike, adv., T. 2178, *waarachtig*, *wezentlijk*.

Ghewaren, T. 615, imperf. van zijn; *waren*.

Ghewat, o., X pl. 18, *waadbare plaats*.

Gheweert, met genit., X pl. 294, partic. van weren, *verzorgen*.

Gheweghen, T. 3469, *genoemd*, *vermeld*. Hetzelfde als *gewagen*; part. van *gewagen*. Zie op dit woord.

Gheweldech, adj. T. 1720, *machtig*.

Ghewelt, Wr. III, 974, *macht*.

Ghewen, X pl. 1647, *gewin*.

Ghewennen, ghewent, X pl. 1581,

2102, *gewinnen, verkrijgen, krijgen.*

Ghewent, W. III, 80, *afgewend, afgekeerd.*

Ghewerden, Mel. 2564 (var. *werden*); X pl. 262, *worden, ontstaan.*

Ghewerke, Wr. III, 1904, *werk, oefening.*

Ghewes doen, Mel. 1745, *bekend maken, verzekeren.*

Ghewes maken, Mel. 905, 1884, 1948, 1974, 2155, *bekend maken, verzekeren.*

Ghewes sijn, T. 2182, *weten.*

Ghewesen, T. 1555, *geweest.*

Ghewinne, o., Mel. 2851, *verdienste*; — T. 1509, *voorspoed.*

Ghewinnen, Mel. 55, *winnen, verkrijgen.*

Ghewijst, X pl. 2416, *partic. van wisen, verwijzen, veroordeelen.*

Ghewoest, Wr. III, 954, *verwoest.*

Ghewout, ghewoude, Mel. 494; X pl. 99, 875, *macht*; — T. 894, 1044; X pl. 719, 1982, *geweld*; Wr. III, 69, *macht, gezag.*

Ghewracht, Mel. 1561; T. 1289; Wr. III, 877; X pl. 1209, 1859, *partic. van werken; bewerken, maken, doen.*

Ghewroecht, Wr. I, 967, *partic. van wroeghen, aanklagen, beschuldigen.*

Ghichte, ghichten, Mel. 1705; T. 1115, 1285; Wr. I, 1470; III, 1452; Mas. 1219, 1221, *gift, weldand.* — Gheven ghichte; T. 5845, *toon geven.*

Ghien, gyet, Mel. 5430; X pl. 606, 2217, *belijden.* Zie De Jager's *Vercheidenheden*, bl. 278 volg.

Ghier, adj., T. 1007, *begeerig.*

Ghiere, adj. als subst. *gebezigd.* T. 1152, *begeerige menschen.*

Ghierech, ghierich, adj. Mel. 1484, 1498, 5545; Wr. III, 704; X pl. 1584, 2152, *begeerig, geldzuchtig, hebzuchtig.* — Met ghierigher ghere, X pl. 2120, — *vrecke en ghierrech,* T. 2659.

Ghiereghe, ghierighe, adj. als subst. *gebezigd,* T. 1178; X pl. 2020, 2115, *geldzuchtige, hebzuchtige.*

Ghierecheyt, ghierchede, Mel. 1125, 1172, 1475, 1495, enz.; T. 508, 704, 856, 987, enz.; Wr. III, 185, 565, 706, enz.; X pl. 2083, 2105, *begeerlijkheid, hebzucht, zucht naar eens anders goed.* — Ghiercheyt en vrechede, T. 2058.

Ghiereghere, ghieregheren, X pl. 1950, 2119, *geldzuchtige, gierigaart.*

Ghierichliken, adv., X pl. 2086, *begeertijk.*

Gygant, Wr. II, 29, 55 (var. *wigant*), *groot, krachtig man, reus.*

Ghiin, Sa. 66, *voor ghine, gij en.*

Ghinder, Mel. 459, *daar,* Mel. 1894, 1897, *daar, ginds.*

Ghine, Mel. 1451, 1578, 1751, enz., *gij en.*

Ghire, Mel. 2109, *gij er.*

Glavic, Noch van Sa., 20, *speer.*

Gloede, *datief van gloed*; Noch X geb. 72, *gloed.*

Gloeyt, vr. (rijm), X pl. 1457, *gloed.*

Glorieren (in iet), Mel. 949, 1155, *zich verhoovaardigen*, — (bi iet) *zich verlustigen.* Mel. 1210.

Godsdienst, T. 5671, *dienst Gods,*

- dienst van God. Elders* (T. 5677): Dienst ons Heeren.
- Goec, m., X pl. 737, 1084, 1150, zot. Mhd. *gouch*.
- Goeden, T. 3788, *goed doen, wel-doen*.
- Goem ghenemen, Wr. II, 422, *bemerken. Verg. Merc nemen*.
- Goert, X pl. 918 *, 3^e pers. præ. van goren, *bevekken, bevuilen, bezoedelen*.
- Gomen, Wr. I, 660; II, 402, *bemerken, aandachtig gadeslaan*. — Merke en gome, Wr. II, 1147. — Gomen (na iet) (var. begomen), Mel. 2810, *beschouwen, (naar iets) zien*.
- Goet man, goets mans, Mel. 1994, 1996, 3099; T. 19; Wr. III, 2511, *iemand die gerechtigd was als scheidsman op te treden, tegenover gesteld aan wie rechteloos, eerloos of vreemde deling was. Zie Meijers Woordenschat, 3^e deel, op Goede luiden*.
- Gore, m., Mel. 1658, *geur*.
- Gout, Wr. III, 1953, imperf. van gelden, *boeten*.
- Gram, adj., Mel. 3723; X pl. 2150, *fel, hevig*.
- Gramheyt, gramheit, gramhede, Mel. 1442, 1459, 3348; Wr. III, 2119, *gramschap*.
- Graves, X pl. 2320, 2^e pers. van graven, *begraven*.
- Grawe, T. 2134, *grauw, d. i. grauw kleed*.
- Greyen, T. 23, *aangenaam zijn, bevallen*.
- Gremmeghe, Grimmighe, adj., X pl. 973, 2434, *grammige, gramstorige*.
- Gremmeliken, adj., X pl. 906, *grammig, gramstorig*.
- Gremmen, ww., X pl. 1334 *, *bedroefd zijn*.
- Grinen, X pl. 1299, *krijten*.
- Groet volc, Mel. 245, *veel volc*.
- Gronden (var. gronderen), Mel. 972, *doorgronden*. — Gronden na, T. 1480, 1385, *onderzoek doen naar (iets)*.
- Gronderen, Mel. 978, 2113; T. 1800, *doorgronden*.

H.

- Haen, 3^e pers. præ., haet, T. 2953; X pl. 234, 271, 1648 *, enz., doch steeds in het rijm, *hebben*.
- Haer en dare, Wr. III, 2166. Hare en tare, T. 3517; Wr. I, 1023, *hier en daar*. In de Kempen en elders hoort men nog den landbouwer zijn paard toeroepen met *hare - hot*.
- Haerre, T. 3494; Mas. 15; X pl. 49, 93, 1036, 1580, 1925, 2090, *harer, hunner, van hen*. — Haerres, X pl. 1766, *hunner is, d. i., zij zijn*.
- Haert, adv., Wr. II, 919, *hard, smartelijk*.
- Haest, adj., T. 2452, *haastig*.
- Haest, X pl. 300, 2^e pers. præ. van haen, *hebben*.
- Haestelinghe, adv., X pl. 547, *spoedig*.

- Haet. Zie haen.
- Haet, X pl. 696, 5^e pers. præ. van haten, *afkeerig zijn*.
- Half, adv., Wr. III, 1181, *half, ten halve*.
- Handelinghe, adv., Mel. 6, 145; Wr. III, 480, *terstond*. Verg. *Leken Spieghele*, Gloss.
- Hant (te). Zie op te. — Voor de hant, Sa. 49, *voorop*.
- Hanteren, Hantceeren, Hantieren, ww., eene handeling of werking aanduidende. Mel. 131, 162, *doen*. — T. 343, *bedrijven*. — T. 2183, *verhandelen, in handen hebben*. Wijsheyt h., Mel. 856, *wijsheid oefenen*. — Wet h — , T. 1902, *zich van wetten bedienen*. — Orloghe h., Mel. 2247, 2248, *oorloghen, ten oorloghe gaan*. — Doecht en ere h — , Wr. III, 588, *met deugd en eere omgaan*. — Penitentie h — , Wr. III, 2134, *penitentie doen*. — Goede saken h — , Wr. III, 1087, *goede werken doen*.
- Hantghewerke, enkelv., T. 416, *handwerk*.
- Harde, herde, adv., passim, *zeer*. — Harde seer, — sere, — zere, Mel. 77, 800, 1404, 1565, 5316; T. 147; Wr. III, 2205, 2533, *buitengewoon zeer*. — Harde menech, Mel. 1982, *zeer vele*. — Herde we, X pl. 2473, *groot leed*.
- Harderen (var. herden), Mel. 132, *uithouden*.
- Hare, o. (in 't rijm), Mas. 805, *heir, heirleger*.
- Hare, adv., T. 1939, *hier*. Zie op *Haer*.
- Hat, m., Mel. 1408; T. 5572; Wr. III, 711; X pl. 181, 254, 402, 590, 1430, 1867, 1628, 1687, 1853, 1866, 1987, *afkeer*.
- Hatie, meerv. hatyen, Mel. 1832, 1870, *haat*.
- Have, meerv. haven, T. 890; Wr. I, 818, 1085; X pl. 1370, *bezitting*. — Have of goet, Mel. 2659. — Goet en have, X pl. 1627, 1985, 2038.
- Have, haves, 1^e et 2^e pers. sing. præ. van hebben, X pl. 183, 818, 2319.
- Hechte, v., Mas. 484, *keten, boei, handboei*.
- Heel, X pl. 1253, *heil*. De dichter schreef gewis deil: heil.
- Heelde (rijm), meerv., Wr. III, 2027, *helden*.
- Heer (rijm), adv., X pl. 1730, *hier*.
- Heerbrenghen, heerbringhen, o., Mas. 480, 556, *costumen, costumrecht*, Mas. 528, *herkomst*.
- Heerheit (heerhede), Wr. I, 717, *heerschap*.
- Heerscap, Wr. I, 408, *heerschap, meesterschap*.
- Heffen, Wr. III, 1042, reflex., *zich opheffen, in opstand komen*.
- Heet, X pl. 1837, 5^e pers. præ. van heten, *bevelen*.
- Heydene, heydenen, T. 593, 741, 1708, 1805; Wr. III, 801, *ongeloo-vigen, bepaaldelijk Mahomedanen*.
- Heydenesse, heydenisse, T. 1033; Sa. 10, *het land der heidenen, doch bepaaldelijk de landen waar Mahomed geëerd wordt*.
- Heydine (in 't rijm), T. 1763. Zie op Heydene.
- Heylicheyt, heylichede, Wr. III, 1085, 1124, 1390, *vroomheid*.

- Heilichlike, adv., T. 1514, *als een heilige*.
- Heymelike, adv., Mel. 1896, 5528; T. 695, *vertrouwelijk*.
- Heymelycheyt, heymelychede, Mel. 504, 1574, 1590, 1595, 1850, *geheim, geheime zaken*.
- Helen, Mel. 649, 1891, *verhelen, verzwijgen*.
- Helpe, X pl. 1470, *hulp*.
- Helpe, tuschenw., T. 2415, *hulp! help mij!*
- Helt, T. 755, 1965, imperf. 5^e pers. van houden. *hiel*.
- Hen, voor hem, dat. plur., Wr. III, 1967; X pl. 1646, 1662, 1720, 1722, enz., *hun*. — Tehem, *tohaar(?)* Wr. III, 1591.
- Hen, Mas. 268, 522, 919. Verkorting van het en, negatie.
- Hen, X pl. 1814, hd. *Hin, henen*.
- Herlave, X pl. 817, optativ. van *her en laven*.
- Herde, T. 456, *herder*.
- Herde, adv., X pl. 1651, *zeer*. Zie op Harde.
- Herden, Mel. 2989, *uitharden, uithouden*.
- Herderen, Wr. II, 744, *volharden*.
- Here, meerv. heren, T. 558; Wr. II, 115, *leger, heirleger*.
- Herpen, Mel. 5289, *op de harp spelen, zoet geluid maken*.
- Herre, Wr. II, 465, *harer, hunner*.
- Herweert, T. 462, *herwaarts*, van den tijd gezegd.
- Het, Mel. 591; X pl. 2104, *daar*, in den onbepaalden zin.
- Hete, Mas. 4112, *gebod, bevel*.
- Hets, Mel. 2876, 2894, 5232, 5385. Verkorting van het es, *het is*.
- Hiet, Mel. 3521; T. 294, 989, 5^e pers. imperf. van heten.
- Hierenbinnen, adv., Mel. 5526. *ondertusschen, tuschen dien*.
- Hijn, Sa. 36, verkorting van hi hem.
- Hijs, T. 1584; Wr. III, 98, verkorting van hi des, *hij daarvan*.
- Hijs, T. 1694, verkorting van hi es.
- Hilt, hilden, T. 1777, 1787, 1789, 1794, imperf. van houden: *hiel*, *hielden*.
- Hinder, *achterwaarts*. — Proefden hen hinder, T. 347, *bewezen dat zij kleingeestig waren*. — Hiuder varen, Wr. I, 1441, *slecht varen*.
- Hine, Mel. 286, 874, 1755, enz.; T. 1561, 1409, 1997, 2560; X pl. 1929, *hij en*, negatie.
- Hine, Mel. 5401; T. 2451; Wr. III, 162; Mas. 4170, *hij hem*.
- Hine, Mel. 5644; T. 817, *of hij*. Indergelijke gevallen wordt in Vlaanderen *hij en* nog gebezigd.
- Hire, Mel. 564 (var. hijs); T. 554, 2512; Wr. III, 2081, 2084; X pl. 2075, *hij er*.
- Hoe (in 't rijm), adj., Wr. I, 1692; X pl. 657, *hoog*.
- Hoe, adv., X pl. 1076, *hoe wet, hoe zeer*.
- Hoede, Mel. 2245, 2250; T. 1550, 1551, 1564, *bescherming, zorg*. — Hoede dragen, met genit. Mel. 795, *bhoeden, beschutten*.
- Hoeden, Wr. III, 1998, *bhoeden*. — Hoede hem (var. wachte hem), Mel. 4176, *bhoede zich*.
- Hoefsch, adj., T. 28, *betcefd, hofselijk*. Ook van God gezegd, T. 1566.

- Hoefschede, verbogen naamv., T. 2093, *beleeftheid, hoffelijkheid*.
- Hoerechte, X pl. 3469, *hoereerder, hoerachtige*, hoogduitsche vorm.
- Hoerne, Hoorne, T. 2692; Noch v. w. 27. *De twee omhoogstekende punten aan het hoofdhulsel der middeleeuwsche vrouwen*. Zie daarover het *Gloss. op der Leken Spieghe*l.
- Hoestine, Wr. III, 910, *vijandschap, vete*. Kausler *Attn. Sprachdenkmäler*, I, bl. 623 volg.
- Hoet, o., T. 2043; Wr. II, 472; III, 2092, 2102, *hoofd*, — Wr. III, 612, *voorhoofd (van een' tempel)*, fr. *frouton*. — Wr. II, 264, *hoofd, opperhoofd*.
- Hoet, T. 304; X pl. 2223, verkorting van *Hoe het*.
- Hoetman, Wr. II, 304, *hoofdman, opperste van een volk*.
- Hoghen, Wr. III, 1962, *verheuging*.
- Hoyke, Wr. III, 1969, *huik, salie*, zeker opperkleed.
- Honen, Mel. 2087, 2267, *bedriegen*.
- Hontsvlieghe, X pl. 615, 622.
- Hopinghe, X pl. 1614, *hoop*.
- Hoor, horen, pron. poss., X pl. 1019, 1733, *klankverwisseling van Haer, haren, haar, hunnen*.
- Horcest, o., T. 3434, *getier*. Zie *Gloss. der Leken Spieghe*l, op *Orcest*.
- Hornec, m., Mas. 223, *hoek*.
- Houde, vr., Mel. 3389, Wr. III, 334, *gunst*. — Wr. I, 2029, *gunst, genade*. — Om onze houde, Wr. III, 1861, *om onzentwil*.
- Houde, adv., Mel. 418; Wr. I, 1267, *terstond*.
- Houden, T. 1649, 1713, *in stand houden*. — Haren huwelike houden; X pl. 2157, *hun huwelijk houden, aan de plichten van het huwelijk zich houden*.
- Houden vore (voorhouden), X pl. 1663, *onthouden, afhouden*, hd. *vor-enthalten*.
- Hout (alderhoudst), T. 1079, 3159; Wr. I, 1313; Sa. 61; X pl. 709; Noch X geb. 20, *gunstig, toegegaan, verkleefd*.
- Hoverde, hoveerde, hoverden, Mel. 2531, 2534, enz.; T. 295, 309, 2067, 2072; Wr. III, 206, 894, 2578; Sa. 175; X pl. 1421, 1427, enz.; Noch X geb. 82, *hoovaardigheid, hoogmoed*.
- Hoveren, T. 3224, 3259, *hof houden, vrolijk zijn*. Nog zegt men in Vlaanderen *open hof houden*, voor *lustig en kwistig huishouden*.
- Hulde, Mel. 873; T. 1021, 3829; Wr. I, 798; X pl. 640, *gunst*.
- Hulpen, Mas. 310, imperf. 3^e pers. meerv. van helpen, *helpen*.
- Huussche, T. 1785, *huisgezin*. Verg. *Gloss. op Leken Sp.*, bl. 470.
- Huve, Sa. 171, *huif, zeker hoofdedeksel*.

I.

- Ye, adv., T. 236, enz.; Wr. II, 382, enz., *ooit*. — Ye seder, ie sider, adv., T. 446, 739, *sedert dien*.
- Yegherinc, adv., X pl. 839, 2108, *eryens*.
- Yemagene, verbog. naamv. Bastw.

Mas. 1162, *beeld*, *beeldenis*.

Yewerinc, adv., Mel. 1209, *ergens*.

Impetrenen, bastw., Mel. 2954, *verkrijgen*, *verwerven*.

Imputeren, bastw., Wr. III, 1441, *verkrijgen*, *verwerven*.

In, negatie, Mel. 1502, 1588, 3308; T. 144, 845, 1281, 1439, 1996, 2125, 2595; Wr. I, 388, 671; III, 411, 2495; Mas. 434, 619; Sa. 43, 181, *inkrimping van ik en*.

Inden, Mel. 1912, *eindigen*.

Inne maken van —, T. 458, *bekend maken*.

Inne, negatie, Mas. 1192, *ik en*. Zie op In.

Insel, T. 275; Wr. I, 2032, *einde*.

Insetten, Mel. 1920, *aanvangen*, *beginnen*.

Int, Mel. 46, 5^e pers. enk. præ. van Inden, *eindigen*.

Interdijt, bastw., Wr. III, 863 (emendatie), 879, in interdictie gesteld.

Interlocutoric, bastw., Mas. 457, 569, 586, *interlocutoor*, *bijkomende kwestie*. Rechtsterm.

Interpreteren, bastw., Mas. 526, *uitleggen*, *verklaren*.

Yrauden, T. 925, *muzikanten*, *speellieden*.

Irregulere — ieren, meerv., nw., bastw., Wr. III, 864, 880, *wat buiten den regel (der kerk) is*, — persone irregulere, Wr. III, 880.

Yrst, Mel. 1085, *eerst*.

Yseren, yserijn, adj., X pl. 1226, 1230, *ijzeren*, *van ijzer*.

Ist (in 't rijm), X pl. 738, 868, 934, 2041. 3^e pers. enk. præ. van het hulpww. *zijn*, hoogd. vorm, *is*.

J.

Jaghen, X pl. 1011, *betrachten*, *najagen*.

Jacopine, meerv., T. 2416, *predikheeren*, in Frankrijk aldus genaamd, omdat hun eerste klooster in 1219 te Parijs in de Sint-Jacobsstraat werd gesticht.

Jammerlikere, Mas. 448. Compar. van jammerlike, *ellendige*, *beklagenswaardige*.

Yeesten, Mel. 3118, *geschiedenis*, *dad*. Lat. *Gesta*.

Jeghen, Wr. I, 1126, *van*, *van wege*.

Jeghen, T. 855, 1377, 1599, 1406, 1640, 1644; Wr. II, 595; X pl. 232, *tegen*. — Jeghen steken; Mel.

1806, *dwaarsboomen*, *dwaarsdrijven*.

Jeghenwerdech, T. 1542, 1661, *tegenwoordig*.

Jeghenwordecheyden, in der, — Wr. III, 38, *op staande voet*.

Joedscap, Wr. I, 423.

Joffrouwen, T. 819, *jufvrouwen*, *jonge dochteren*, *ongehuwde vrouwen*.

Zie op Joncfrouwen.

Yoye, bastw., T. 656, *blijdschap*, *vreugd*.

Jonghere, Mel. 365, *jongelingen*, *jongeren* — der jongher, genit. plur. Mel. 1978.

Jonghere, jonghers, jongheren, jonghren, Mel. 948, 955, 1120; T. 5295; Wr. I, 1810, *leertingen*.

Joucfrouwen, T. 2094; X pl. 1192, 1197, *juforouwen, jonge dochteren, ongetroude vrouwen*. Zie op Joffrouwen.

Juge, bastw., Mas. 371, 705, enz., *rechter*.

Juredictien, meerv., bastw., Wr. III, 1056, *rechtspraak, jurisdictie*.

K.

Kaer, karc, adj. Mas. 32, 1297, *lief, lat. cara*.

Kaf, cavc, Mel. 675, 1156; T. 1491, 1627, 1642, *kaf*, zoo veel als *zier, onbeduidend iets*.

Kaytijf, subst., Mas. 1108, 1291, *ellendeling, rampzalige*. Te platten lande bezigt men nog *katijvig* voor *ongesteld, zieketijk*.

Kanesien, kanesijen, meerv., Wr. I, 1028; II, 450, *kanonijen*.

Kanone, canonke, T. 2164, 2199, 2589; Wr. I, 1092, *kanonik*.

Caproen, m., Wr. III, 1971, *kaproen*, fr. *chaperon*, zeker hoofddeksel met groote slippen, waar boven de hoed gedragen werd.

Cardinale, adj. Doghet cardinale, Mel. 1468, *kardinale deugd*.

Karitate, karitaten, Wr. III, 1567, 1398, 2467; Sa. 170, *liefdadigheid, christelijke liefde*.

Carnatioen, Wr. III, 1675, *vleeschwording, geloorde van Christus*, van waar de jaartelling is uitgegaan.

Castien, castijen, Mel. 1758, 2605, 2611, 2765, 5288; T. 905, 5186; Wr. II, 851, 977, 995, 1209, 1210, 1285; III, 1668, 1672, 1818, *berispen, bestraffen, vermanen*, van het lat. *castigare*. — Corrigeert en castijt, Wr. II, 1285, is eigenlijk een pleonasm. — Hem - bi (*of an*), Mel. 2769; T.

1443; Wr. II, 1194, 1209, 1283; III, 1672, *zich spiegelen aan*.

Castiment, *berisping, bekijving*.

Cauwersijn, T. 858, *woekeraar, bankier*.

Cavelen, meerv., worpen die — Wr. II, 663, *wierpen het lot* (namljk met dobbelsteenen).

Keefdoem, keefsdome, Mel. 1495; T. 785, *ontucht*.

Keeveren, subst., X pl. 1700, 1709, *kevers*.

Keytijf, subst., Mel. 492, 2651, 2981, *ellendeling, rampzalige*. Zie Kaytijf.

Keytijf, adj., Wr. III, 2294, *ellendig, rampzalig*.

Kelneren, meerv., T. 5269, *kelders*.

Keer, kere, T. 5190; Mas. 880; X pl. 1737, *bedoeling, strekking, wending* (fr. *tendance*). — Mas. 1092, *omkeering, verandering van inzicht*. — T. 2459, *geval*, in menighen —, Mel. 550, *in menig geval, in menig opzicht*; in allen —, Sa. 95, *in alie geval*. — Uten —, Mel. 559; T. 1554, *mis, verdoemd*; — Uten — gaen, Wr. II, 871, *buiten gewoonte gaan*.

Keren, ww., T. 82; X pl. 2089, *wenden*; — T. 422, *omkeeren, omwenden*. Heme liet keren, Mas. 1077, *met zich liefderijk liet omgaan*. —

Aen (iemand) ghekeert sijn, Wr. II, 37, *met iemand omgaan, verkeeren*. — An dat ghelove keren, Wr. II, 716, *tot het geloof overgaan*. — Onder hen keren, Wr. II, 40, *aan zich onderwerpen*.

Keren, X pl. 833, *vegen, doorvegen, schoonmaken*. Nog in vele streken zegt men : *den vloer keeren*.

Kersten volc (dat), T. 447, *de christenheid*.

Kerstenheit, kerstenheyt, kerstenheden, o., Mel. 1782; T. 455, 592; Wr. III, 840, 1089, *christendom*.

Kerstine, Wr. III, 800, *de christenen*.

Kynsch, adj., T. 2654, *kinderachtig*.

Kimpe, Wr. I, 479, *kampioen*.

Kindre (lieve), Wr. II, 612, *zeker beleefdheidsformul*.

Kinsheyt, X pl. 2445, *kinderachtigheid, onnoozelheid*.

Kint, met kinde gaen, Wr. II, 969, *een kind dragen, bevrucht zijn*.

Kint (rijm), T. 142, 3^e pers. enk. praes. van kinnen, *kennen*.

Kintsche, adj., *in de kindsche jaren zijnde*, Mas. 580.

Kiven, Wr. III, 2254, *twisten, vechten*.

Claer, adj., T. 572, 1380, 2046; X pl. 2286, *onbevlekt, zuiver*.

Claer, adv., T. 4482; X pl. 2570, Noch X geb. 94, *blijkbaar, stellig*. Het is een rijmwoord, dat wegens de maat met *openbaer* verwisselt.

Claghe, X pl. 1673, 1679, 1684, 1807, 2037, 2431, *klacht*.

Claghen, ww. met acc., X pl. 2290 (*over iets*) *klagen*.

Clappage (met den franschen slotklank), Mel. 1021, 1337, *geklap, praat*.

Cledekijn, Noch Sa. 27, *lap, stuk stoffegoed*. Zie Cleet.

Cledem, — cledem enen roc, Sa. 125, *trok hem eenen rok aan*.

Cleet, Noch Sa. 18, *lap, stuk stoffegoed*. Zie Cledekijn.

Cleyne, adj., *gering*.

Cleyne, adv., *gering, weinig*.

Clergie, elergien, Wr. I, 443, 447, *geestelijkheid, fr. clergé*.

Clergien, clergyen, Mel. 864, 1218; T. 1757, *hooge geleerdheid*.

Clerc, meerv. clercke, clercken, Mel. 248, 989, 1179, 1254, 1257, 1289; T. 1468, 1489, 1754, *die nog geen meester in de wetenschap is*. Wr. III, 1659, *een geleerd geestelijk persoon*.

Cleven, ww., Mel. 1095, *opklommen, stijgen*. De Vlaming bezigt nog het frequentatief *klavren = klauteren*.

Clop, subst. m., — tenen cloppe, Mas. 1244, *in eenen klop, in eenen klap, tegelijk, in eens*. Nog bezigt de Vlaming *klop* voor *zware slag*, — *eenen klop geven, den godsklop geven, eene klopping*.

Cloven, meerv., — Des duvels cloven, X pl. 524, *des duivels valstrikken*.

Knapen, meerv., T. 908; Wr. II, 1158, 1181, *edelknappen*.

Cnitsen, ww., Noch van w., 76, *murmelen, preutelen*.

Coene, adj., T. 552, 1422, *stout*. — T. 1082, *dapper*.

Coenlijk, adv., Mel. 2634, *stout, onverschrokken*.

- Coep, m., X pl., 1646, *kop, maat, vat, fr. coupe.*
- Coye, subst., T. 456, *kooi.*
- Coye, subst. meerv., T. 2298, *koeien.*
- Comen, T. 1944, *gekomen.*
- Comenscap, T. 2165; X pl. 1624, *handel, koopmanschap.*
- Comst, vr., T. 25, *afkomst.*
- Comstech, adv., X pl. 535, *aanstaand, toekomend, thans toekomstig.*
- Conde, subst. Sijn — zegghen, T. 1595, *zeggen al wat men weet, zijne kundigheden bekend maken.*
- Conden, X pl. 989, 1089, *bekend maken, zeggen.*
- Confirmeren, bastw., Mel. 444, *bekrachtigen.*
- Confuse, bastw., Mel. 2075, 2076, *verwarring.*
- Concorderen, bastw. (var. overdragen), Mel. 5458, *overeenkomen.*
- Conroet, bastw., s. o, Wr. II, 572, *bende, hoop, troep.*
- Consistorie, bastw., Mas. 458, *rierschuur.*
- Cont sijn, met dat. pers., Mel. 163; T. 1540; Mas. 163; X pl. 1228, 1784, 1785, 1801, 2269, *bekend zijn aan.*
- Cont doen, X pl. 137, 276, 377, 1016, 1035, 1069, 1097, 1296, 1606, 1788, *bekend maken, zeggen.*
- Cont maken, Mel. 2021, 2681; T. 1849; Sa. 187 (conde in 't rijm), *bekend maken.*
- Cont worden, X pl. 1566, *ontwaren, gewaar worden; — X. pl. 2075, bekend worden.*
- Contrare, adj., bastw., Mel. 548, *tegenstrijdig.*
- Contritie, bastw., Mas. 1157, *leedwezen.*
- Contumacie, bastw. (rechtsterm), Mas. 218, *verstek.*
- Contumeren (rechtsterm), Mas. 278, *verzetten, op een anderen tijd zetten.*
- Convent, genit. convents, o., T. 5258, 5261, 5268, 5274, 5276, 5285, 5309.
- Core(ter), Wr. I, 1554, *naar keus, naar wensch; — wel ter —, T. 480.*
- Coren, meerv., T. 1240, 1276, 1436, *keuren, wetten.*
- Corre, meerv. corren, T. 3911; Wr. II, 964, 1143, 2500; X pl. 1143, *kreng, karonje.*
- Cort, adv., Mel. 2371, 2689, in 't kort, *welhaast.*
- Cort ghelovende, Mas. 28, *lichtgevoelig.*
- Cortelike, adv., T. 941, in 't kort, *spoedig.*
- Cortine, bastw., T. 5558, *voorhangsel, gordijn.*
- Cost, Mel. 2654, *onkost.*
- Cote, T. 2155, *koot, pikkelbeen.* Eigenlijk iets van niet met al, even als *blat, caf.* Thans zegt men: *eene boon, een haverklap*, enz. Zie De Jager, *Latere Versch.*, bl. 150.
- Couter, T. 121, *hoog en vlak veld.*
- Crabben, Wr. I, 1249, *figuurlijk gebezigd voor wroeten, werken.*
- Cracht, Mel. 5215, 5217; T. 894; Wr. III, 42, *gewelddaad. Elders fortse.*
- Cranc, crancster, adj., Mel. 2409; T. 5258, 5264, 5265, 5266, 5275, *gering.*
- Crighen, Van w., 76, *kijven.*
- Cryselinghe van tanden, Wr. III.

2436, *tandenknarsen*. In Vlaanderen nog gebezigd.

Cuert, Mas. 102, 5e pers. enk. van cueren, *goedkeuren*.

Cume, adv., T. 1139, 1155, enz., *nauwelijks*.

Cureyte, bastw., meerv., Wr. 503, *pastor* (fr. *curés*), hetzelfde als *prochiepape*.

Custer, Wr. III, 2139, 2149, *koster*.

L.

Lachter, m., Mel. 574, 1774; T. 522; Wr. III, 157; Mas. 1087; X pl. 2584, *schande*. — Scande en lachter, Wr. III, 641.

Laden. Zie op *gheladen*.

Laden, X pl. 788, 790, *opladen*, *opnemen*. — *Laet te di*, X pl. 819, *neem in u op*. Zie op *loet*.

Laet, Wr. I, 1530, 5^e pers. enk. praes. van laten, *verlaten*.

Laken, Sa. 87, *verminderen*. Zie De Vries, in De Jager's *Archief*, II, 122 volg.

Lanc so, gevolgd van een comparatief, — quader, T. 154, *hoe langer hoe erger*, — meer, T. 449; Wr. III, 1295, *hoe langer hoe meer*.

Lantghescheet, Wr. II, 114, *grenscheidig*.

Lantliede (var. lands lude), Mel. 5179, *ingezetenen*, *landgenooten*.

Lantswere, vr., Mel. 5257, *landsverdediging*, *landweer*.

Lantwinnen, dat., T. 2515, *het landbouwen*, *de landbouw*.

Las, imperf. van lesen, T. 3579 — aen Christomme las, *aan Christus bad*. In Vlaanderen wordt *lezen* nog dagelijks gebezigd in den zin van *bidden*.

Laserschen, adj., T. 5544, *met lazerij gestlagen*.

Lastelike, adj., X pl. 2047, *bezwarende*, *zware* (voor *het geweten*).

Ledeck, ledich, adj., X pl. 562, 2169, *vrij*, *ontdaan*, *ontlast*.

Leden, ww. T. 187, *leiden*.

Leder, Wr. III, 1500. Compar. van Leet, adj., *onlief*: — Met hem es worden leder, *is minder lief bij hem geworden*, *heeft zijne liefde verloren*.

Ledcren (var. leedren), Mel. 30, *ladders*.

Leeght, T. 1151, 3^e pers. enkelv. praes. van liggen: *ligt*.

Leen, o., X pl. 288, *leengoed*.

Leere, lere, genit. leren, meerv. leren, Mel. 1022, 1338; T. 1489; Mas. 1110; X pl. 95, 267, 373, enz., *leering*. — Lere doen, Noch X geb. *lering volgen*.

Leerere, lerere, meerv. lereren, Mel. 62, 896, Wr. I, 1896; X pl. 162, 989, 1060, 1107 (lerare), *leeraar*, inzonderheid in goddelijke dingen.

Leet, Mel. 1280, 5^e pers. enkelv. imperf. van liden, *voorbijgaan*.

Legeren, Wr. II, 459, *legerplaats houden*. Doch misschien is er te lezen *regneren*.

Leyder, tusschenwerpsel, X pl. 1349, 1720, enz.; Noch X geb. 80, 89, *eilaas!*

- Leydere, subst., Mel. 1101, *leidsman*.
- Leyer, tusschenw., X pl. 1228, *cilaas!*
- Leyt, leydt, subst., X pl. 1732, 2452, *leed*.
- Leyt (leect) hebben, Mel. 4117 1240; T. 952, 1293, *halen*.
- Leyt, Mel. 3058, 3^e pers. enk. van liggen, *gelegen zijn, liggen*.
- Leke, meerv., X pl. 1284, *leek* (tegen over *papen*).
- Leker, genit van leke, Wr. I, 363, *der leken*.
- Lelijchede, Mel. 3193, *schandelijkheid, smaud*.
- Lenen, Mel. 2905, *in leen geven*. Feodale term.
- Lesen, T. 952, 1295, *zeggen*. — Daer na —, T. 1371, *duar onderzoek naar doen*.
- Let, o., X pl. 1298, *lid, lichaamsdeel*.
- Leter, Mel. 2783, inkrimping van leit er, *ligt er*.
- Lettel, adv. X pl. 478, 908, *weinig*. Zie Luttel.
- Letten, Wr. III, 1311; X pl. 1026, 2090, *hinderen*. Nog gebezigd.
- Letten, ghelet, Mas. 212, 248, *vertoeven*. Nog gebezigd. — Sonder letten, Mel. 3150, 3192, *zonder dralen, zonder vertoeven*; T. 3938; Wr. I, 1189, III, 498. Een stoplap.
- Lewerke, T. 124, *lecuwerik*. Zekere vogel. Te Gent wordt het woord nog zoo uitgesproken.
- Licht, adj., T. 800, *lichtzinnig, onbezonnen*.
- Licht, adv., Mel. 540, *wellicht*.
- Liden, X pl. 388, 615, *tijden*.
- Liden, T. 3710; Wr. II, 220, 520; III, 1368, *betijden, verklaren, uitlegen*.
- Liden, Mel. 2360, 2907; Wr. I, 1101, 1180; X pl. 1139, 2348, *gaan, trekken, varen*. — Mel. 970, *hennen gaan, ergens van afgaan, iets overgaan*. — Den tijt — (var. leeden), Mel. 953, *den tijt doorbrengen, letterlijk: den tijt doortrekken*.
- Liefghetal, adj., Mel. 384, *welgekomen, welgevallig, aangenaam*.
- Lieflijk, adv., Mel. 390, *met liefde*.
- Lyen, Mel. 2163; T. 3370, 3710; Wr. II, 220, 520, 874, 875; Mas. 274, *betijden, uitleggen*. — Lyen op, X pl. 822, 1386, *aanroepen*. Van God of heiligen gezegd.
- Lieve (in 't rijm voor lijve). Dienen te —, X pl. 1349, *op lijf dienen, lijfeigen zijn*.
- Lieve, vr. — Lieve doen, Mel. 1584; Wr. III, 1665, *liefde bewijzen, liefde toebrengen*.
- Lijf, live, o., Mel. 796, 2775, 3004; W. III, 499; Sa. 168; X pl. 1500, 2187, *leven*. — Vanden live doen, Wr. II, 666, *het leven benemen*. — Te live, Wr. III, 1722, *in 't leven*.
- Lijf, live, o., Mel. 815, Wr. I, 1809, Wr. II, 184, 197; III, 1448, 2292, 2293, 2311; X pl. 936, 1497, 1500, 2166, *lichaam*. — Lijf en leven, Wr. III, 1517. *In lijf loopen de denkbelden van lichaam en leven dikwijls door een*.
- Lijfnerc, T. 3552, *broodwinning, levensonderhoud*.
- Lijftocht — lijftocht vercopen, vr., Wr. I, 1131, *lening doen, op rente verkoopen*. Financieterm.

- Like. Saten ter like, Wr. III, 486, *zaten bij het tijd.*
- Lingde (die), X pl. 304, *lang*, *langen tijd*. Een germanism; mhd. *die lengē*.
- Lincken, ww., X pl. 426, *buigen*, *plooien*, *zich toelijken*.
- List, X pl. 67, *kennis*, *wetenschap*. — Van w. 48, *slimheid*, in goeden zin.
- Littere, vr., Mel. 1150, 1152, *letter*.
- Loes, adj., Mel. 2542; T. 133, 137, *bedriegelijk*, *loos*.
- Loeshey (onderscheiden van scalcheyt en van valscheyt), T. 159, 152, 156, 157, 692.
- Loet, Wr. III, 580, imperf. van laden, *belasten* — X pl. 802 * (hd. Einladen), *uitnoodigen*.
- Loy, meerv. loye, loyen, o. bastw., Mel. 61, 1155, 1988, 2011, 2155, 3514; Mas. 407, 721 (vr.?), 758, *wet*, *geschreven wet*. — Boeken van loyen, Wr. III, 49, *wetboeken*.
- Lost, m., Mel. 2527 (var. luste), X pl. 1176, 1249, enz., *lust*.
- Lote, subst., verbogen naamw., Wr. II, 1122, *afzetsel*, *uitspruisel*, d. i., *kind*.
- Loves, genit. van lof. — Loves rijs, X pl. 2, *lofs tak*, d. i., *lauwertak*, het zinnebeeld van meesterschap in de kunst van dichten.
- Lustich, Mel. 564, *begeerig*, *driftig* (naar iets).
- Luter, adj., X pl. 516, *louter*, *zuiver*.
- Luttel, adv., Mel. 569, 572, 612, 1337, 2453, 2459, 5065; T. 1777, *weinig*.
- Luttelkijn, T. 1616, *weinigskē*.
- Luuct, T. 4086; Wr. III, 2473, 3^e pers. praes. van luken, *toesluiten*.

M.

- Mach, Mel. 1845, 3^e pers. enkelv. praes. van Mogen, *kunnen*.
- Maer, vr., T. 659, *gerucht*, *tijding*, *mare*.
- Maet, matc, adj., Mel. 2801, 2808, 2816; T. 1999, 5078; Wr. I, 435, 976, 1020, 1162, 1456, 1444; II, 128, 592, *arm*, *gering van staat*.
- Maetsten, T. 1215, *geringsten*.
- Maghe, maghen, meerv., Mel. 1487, 2080, 2871, 5028, 5104; T. 178, 1441; Wr. III, 1011, *bloedverwanten*. — Maghe na, T. 750, *naastbestaande bloedverwanten*.
- Maken, *doen*, *bedrijven*. En maex der sunden mee, X pl. 557, (gij) *geen zonden meer bedrijft*.
- Manna, T. 561, *hemelsbrood*.
- Maniere, Mel. 1519, 1605, 2249, 2420; T. 1567; Wr. III, 2457; Mas. 4, 515, *wijze*. — T. 1765, *soort*. — Wr. III, 2107, *fatsoen*, *vorm*. — Wr. III, 2209, *doenwijze*. — T. 14, 1002, 2091, *levenswijze*.
- Manslacht, — slachte, meerv. manslachte, gen. — slachten, Mel. 1495; T. 2587; X pl. 925, 954, 955, 959, 959, 971, 973, 1005, 1051, 1154;

- Noch X geb. 59, *moord.* — Wr. I, 4842; II, 517, 1151; III, 768, 1120, *moorderij, menschensluchting.*
- Mare, adj., T. 3427, *bekend, geweten.*
- Masterschaft, vr., X pl., 23 (hoogduitsche vorm om 't rijm), *meesterschap*, namelijk in de dichtkunst.
- Mat, adj., Wr. III, 1638, *moede, vermoeid.*
- Mate (die), meerv., Wr. I, 750, *geringe lieden.*
- Maten, X pl. 2106, genit. van mate, *matigheid*, — te mate, Mel. 2996, *matig van staat*; — te maten, Sa. 216, *matig.*
- Maten (var. dwinghen), Mel. 1053, 1549, *bedwingen.*
- Mecken, meet (in 't rijm), Mel. 2777 (var. meret); Mel. 5389, T. 3098; Wr. II, 595, 920; III, 634, 1524, *achten, acht staan, gadeslaan, op (icts) letten.* Zie op Micken.
- Medicijn, medicine, medicinen, Mel. 247 (var. medicie), 282 (var. Phisicien), 2178, 2696, *arts*, onderscheiden van visiker.
- Mee (in 't rijm), adv., T. 2298; Wr. I, 1974; II, 343; X pl. 557, 2147, *meer.*
- Meeren, verbogen naamval (var. meester), Mel. 956, *meerdere, meester.*
- Meeren, Mel. 1095, compar. van groot, *meerderen.*
- Meerkeren, meerv., X pl. 45, *opmerkers, opmerkzamen.*
- Meerre, T. 698, 2614, compar. van meer, *meerder, dmecrre*, Mas. 822, *het meerdere, het zwaardere.*
- Meester, meesteren, meestren, X pl. 3, 1060; Noch X geb. 401, *meesters in de dichtkunst, dichters.* — *Schrijver*, als voorbeeld aan anderen dienende, Wr. II, 344, — Mel. 271, 314, 899, 906, *meester in eenige kunst.* Zie op *Divine.*
- Meesterschacht, X pl. 1747, *meesterschap.*
- Meesteeren (Lmeestrecren), meerv. T. 923, *menestreets.*
- Meynedere, subst., X pl. 413, *meineedige.*
- Meiseniede, meyseniede, T. 5986; Wr. III, 1708, 2375, *gevolg, sleep van bedienden.*
- Men, Mel. 1899; X pl. 1587, verkorting van *men hem.*
- Mendicanten, bastw., T. 3514, *bedelmonniken.*
- Menechfouden, ww., Mel. 166, *grooter maken*; — Mel. 1504, 3767, *vermenigvuldigen.*
- Menechfout, — foude, adj., Mel. 250; T. 180, 2549; Wr. III, 1736, *menigvuldig, velerlei.*
- Menichfout, adv., Mas. 1140, *veelvuldig, zeer.*
- Meneghe. Die —, den meneghen, Mel. 175, 5379; T. 188, 623, 1137, X pl. 963, *menig een*, — meerv.; Mel. 2877, *de groote hoop, de menigte, velen.*
- Menegherande, adj., T. 2148, 2151; Wr. III, 400, *velerlei.*
- Menne, T. 1437, verkorting van *men hem.*
- Mer, Mel. 1811; Sa. 2, verkorting van *men er.*
- Mere, van over dmere, Wr. III, 343 (van over zee, Wr. III, 1105).
- Mere, T. 194, *gerucht, mare.*

- Meren, T. 2057; Wr. II, 874; X pl. 644, 885, *vermeerderen*.
- Meren, intransit.; 3^e pers. enkelv. præ. meret, X pl. 2400, *vermeerdert*.
- Merc, Noch X pl. 86, *grenspaal*.
- Merc leggen aen, X pl. 372, *acht nemen op, letten op, waarnemen*.
- Mere nemen aen, X pl. 374, *letten op, waarnemen*. Verg. Goem ghenemen.
- Merren, Mas. 453, *talmen, toeven*.
- Mes, o. (rijm), Sa. 82; X pl. 1551, 2375, *drek, vuilnis*. Nog aldus uitgesproken in West-Vlaanderen.
- Mesfal, Mel. 2828, *ongeval, tegenspoed*.
- Mesliet, Mel. 105, imperf. van Meslaten, *zich mistroostig aanstellen, mistroostig worden*. — Reflex. Meslati u dus, Mel. 109, *stelt gij u zoo mistroostig aan*.
- Mesproken, Wr. III, 190, *ten kwade gesproken*.
- Mesquame, Mel. 406, *ongeval, tegenslag*.
- Messcien, messchien, messcieden, Mel. 1050, 1546, 2489, 5551, 5409; Wr. III, 294, *overkomen, wedervaren (van iets kwaads)*.
- Messegghen, partic. messeghet, messeit, Mel. 562, 582, 5510, *zich verspreken*. In Vlaanderen nog dagelijks gebezigd.
- Messeliere, meerv., bastw. Boden en messeliers, T. 4023. Pleonastisch, gelijk dit samenvoegen van een vreemd woord met het eigene onder het huis van Boergonje algemeen werd.
- Mest, meste, m., Wr. III, 2291; X pl. 2548 (emend.) 2333, *drek, vuilnis*. Zie op Mes.
- Mestart, Mas. 956, imperf. van Mesterden, *mistreden, overtreden*.
- Meswinde (var. meswende), Mel. 409, *ongeval, onheil*.
- Met, mede, Mel. 2265, 2450, enz., T. 986, enz.; *mede, ook*. — Met Gode, Sa. 173, *bij God*. — X pl. 501, *tevens*. — Mel. 2957; Wr. III, 1283, *nevens*.
- Metten kinde, T. 1580, *met de kinderen, als mede zijne kinderen*.
- Mettene, meerv., Wr. III, 758, *metten*, eerste gedeelte van de katholieke godsdienstoefening, 's nachts of 's morgens vroeg beginnende, fr. *matines*.
- Mettien, adv., Mel. 261, *meteen, terstond*.
- Middelen, ww., Mel. 1912, *eene begonnen zaak behandelen, voortzetten*. — Mel. 46, *in het midden van iets handelen*. (*Het staat in tusschen beginnen en eindigen*.)
- Middelhede (ter), Mel. 5657, *in 't gemiddeld, d. i., in 't algemeen*.
- Middelheden, verbog. nw., Mel. 2971, *middelstand, staat tusschen gebrek en overvloed*.
- Middelste, middelste sone, W. III, 2227, *de tweede onder drie zonen*.
- Midel, adj., T. 16, *zedig, ingetogen*. Zie *Leken Sp.*, Gloss.
- Miden, X pl. 1986, *vermijden*. In Vlaanderen nog in gebruik.
- Mids, adv., Mel. 550; Wr. I, 495, *overmids, om reden van*, Wr. III, 577, *door middel van*.
- Mie, T. 496, 1465, voor mi, *mij*. rijmshalve.

- Miede, mieden, vr., Mel. 1874; T. 787, 4461, 5643; Wr. I, 1470, miede nemen; Wr. III, 494, *loon nemen, zich verhuren* (zie v. 429), *gifte, geschenk*, in den geest van omkooprij.
- Mieden, ww., met gen. X pl. 776, met acc.; X pl. 1548, *voor zich innemen*; — X pl. 784, *afkopen*.
- Mienen, klankverwisseling van Meenen, X pl. 289, *denken*.
- Mier, micre, T. 1460; X pl. 1260, 1473, *mijner, van mij*.
- Mijnher, T. 198, 293, *mijnheer*, titel van gezag.
- Micken, ghemiet, Wr. II, 780, 976, *gadeslaan, op iets letten*. Zie op Mecken.
- Minne, vr., T. 2888, liefderijke benaming aan eene vrouw gegeven.
- Mire, T. 24, *mijner*. Zie op Mier.
- Missact, Sa. 188, partic. van Mesaken, *loochenen, ontkennen*.
- Misselijke, mislije, adj., Mel. 2450, 2457; T. 1150, *onzeker, wat licht missen kan*.
- Misselike, adv., Wr. I, 825, *hachelijk*.
- Misselijcheyt, Mel. 3080, *onzekerheid*.
- Mist, X pl. 2462, *drek, vuiligheid*. Klankverwisseling voor *mest*.
- Myst, X pl. 2583, *mist, nevel*.
- Mistorde, Mas. 1299, imperf. subjunct. van Misterden, *een' misstap doen*.
- Mite, T. 5668, zekere kleine munt, bij welke men in sommige gestichten, nog in onze dagen, rekende. Hier gebezigd om het geringste aan te duiden, even als *een caf*, enz. De spreekwijze is in Vlaanderen nog in gebruik.
- Moeden, moedt, te moedene, Wr. I, 639, 1253; II, 1498, 1202; III, 596, *vermoeden*.
- Moeder. — Vander moedre, Mas. 1147, *modder*.
- Moederbaren, X pl. 620, *mensch*. Zie Huydecoper op Stoke, III, 113 volg.; Clignett, *Teuthonista*, Voorrede, bl. 37.
- Moet, moede, m., Mel. 380, 1529, 1577, 1430, 1620, 2109, 2212, 2867, enz.; T. 660, 749; Wr. II, 723; III, 1236, 1272, enz.; X pl. 208, 264, 308, 341, enz., *gedachte, gemoed, hart, verstand*. — Sen en moet, X pl. 247, *zin en gemoed*. — Mel. 5724; T. 353, *gemoeds gesteltenis*. — Met ernstigen moede, Mel. 5513, *met ernstigen zin*. — Grammen moet, Mel. 5723, *gramschap*. — Evelen moet, Wr. III, 102, *gramschap*. — Den moetcoelen, Mel. 2665. Nog gebezigd.
- Moete, vr., hoogd. *mutze*. Met goeder moeten, Mel. 5696, *op zijn gemak, bedaard*. Verg. *Leken Sp.*, Gloss.
- Moghenthey, — hede — heden, T. 514, 549, 563, 1925; Wr. 1864, *macht, geweld*. — Wr. III, 2262, 2268, *krijgsmacht*.
- Moghentlike, adv., Wr. I, 1750, II, 66; T. 2022, *krachtadigtijk, met kracht*.
- Moyet, T. 67, *vermoeit het*.
- Moylic (var. pijnlyc), Mel. 662, *moelijk, d. i., kwaad om mede te verkeeren*.
- Mombore, meerv., Wr. III, 598, *voogden*.

- Monc, monke, Mel. 1482; T. 2207, 2388, *monnik*.
 Moort, mort, vr., Mel. 90; Van gh. 113, *gruweldaad*.
 Morseel, bastw., T. 2309, *brok*, *stuk*, fr. *morceau*.
 Mucken (in 't rijm, elders mugghe), X pl. 470, *muggen*.
 Muteren, bastw., Mel. 2022, 2042, *veranderen*, *verwisselen*.

N.

- Na, adv., Mel. 257; T. 1813, *later*, *naderhand*.
 Na, adv., T. 57; Mas. 970, *naar*, *volgens*.
 Nae, adv., X pl. 1470, *om*.
 Naesten. Sijn ten —, T. 1684, *aldernaast bij zijn*.
 Naghel, Mel. 2677, *spijker*. Nog in Vlaanderen algemeen gebezigd.
 Nalics, adv., Wr. II, 763, *nagenoeg*.
 Naradech, adj., Mas. 27, *stim*, *arylistig*.
 Naradicheit, Mas. 651, *arglistigheid*.
 Nature, Wr. III, 2283, *dierlijk zaad*, lat. *sperma*; doch hier natuurlijk volgens de middeleeuwsche begrippen voorgedragen. Het woord is nog algemeen in gebruik.
 Neder, adj. Neder eñ hoghe, T. 1442, *klein en groot*, *laag en hoog van stand*.
 Nedereleet, Wr. III, 1978, *onderste kleet*, *hemd*.
 Nedersieghen. X pl. 614, *nederzigen*.
 Nedert, Wr. I, 348, 5^e pers. enk. praes. van nederen, *vernederen*.
 Neyghen (rijm), met dat. pers., X pl. 104, *nijgen*, *buigen*.
 Neghe, met dat. pers., Mel. 1842, subjunct. van nighen, *nijgen*, *buigen*.
 Nemen waer, — ware, Mel. 2171; X pl. 424, 551, 585, 1325, 2318. — Met genitiv. 236, 433, 1007, 1092, 1696, 1723, 1894, 2343, 2353. — Met acc. 303, 1907, *acht geven*, *letten op (iets)*. — Met genit. (des), 196, *zoo den geest richten*, *zoo handelen*. — Der loghenen — 1853, *liegen*. — Hulpe nam ic by mi waer aen Gode, Noch X geb., *ik gaf mij over aan de hulpe Gods*. Verg. Goem ghenemen en Merc nemen.
 Nemer, subst., T. 901, *aannemer*.
 Nemmee (rijm), Wr. I, 1747, *niet meer*.
 Nemmer, nemmeer, nemmeere, Mel. 2767; T. 753; Wr. III, 783, 1393; X pl. 1380, 1381, *niet meer*.
 Nemmer, X pl. 263, 1674, *nooit*; 1394, *nooit meer*.
 Nemmermec (in 't rijm), Mel. 359, *nooit*.
 Nemmermeer, nemmermerc, Mel. 222, 1098, 1215, 1507, enz.; T. 1703, 2136; X pl. 304, 430, 1216, enz., *nooit*.
 Nennen (nennes, nennet), X pl. 543, 369, *noemen*.
 Nicht, adv., hd. (in 't rijm), X pl. 453, 1968, *niet*.
 Niden (nidet), X pl. 1828, *benijden*, *haten*.

Nie, nyc, adv., T. 490, 1504, 1855; Wr. I, 1971; II, 18, 945; III, 1857; Sa. 53; X pl. 1507, 2055 (emend.), *nooit*.

Nyc, T. 50 *, 4811, *ooit*.

Niede, met nicde, T. 559, *met begeerte, met ijver*. Zie *Leken Sp.*, Gloss.

Nyeghen, ww., X pl. 1876, *nijgen, buigen*.

Niegherinc, nyegherinck, adv., X pl. 1525, *in geenen deele*.

Niegherinc na, X pl. 2109, *op verre na niet*. — Niegherinc toe, T. 1620, *nergens toe*.

Nien, nyen, adv., X pl. 1447, 2526, *nooit en*.

Niene, adv., X pl. 1965, *nooit en*.

Niene, T. 1587; Mas. 454, 1167, 1178, *niet en*.

Niergent, adv., Wr. III, 1250, *nergens*.

Niet, Mel. 2859, *niets*. — Niet met allen, Mel. 5566, *niets*. Thans nog: niet met al.

Nieute, te — gaen, Mel. 26; T. 1555, 1968; Wr. III, 1054, 1060, *te niet gaan, vergaan*. — Te — gheliden, T. 1964, *ten cinde loopen, afloopen*. — Te — laten, Mel. 2758, *dood laten, stil laten*. — Te — terden, Mas. 694, *vernietigen, tot niet vertrappen*. — Te — varen, Mel. 469, *te niet gaan, verzwinden, henen varen*. — Te — werden, Wr. III, 915, *vergaan*.

Niwerinc, niewerinc, adv., Mel. 190 (var. nieuwer), 584, 2599, *nergens*. De variante *niewer* wordt nog teruggevonden in het *niewers* of *niewers* der Vlamingen.

No, adv., Mel. 82, 123, 1140, enz.; T. 169, 257, enz.; Wr. III, 1752, *noch*. — Meer no min, Mel. 82, *volstrekt niet*.

Noene, T. 2125, *middag, het uur van het middagmaal*. Uit het latijnsch kloosterleven: (*hora*) *nona*, overgegaan. In Vlaanderen nog algemeen gebezigd.

Noet, noot, vr., Mel. 895, 2920; T. 795; X pl. 557, 1237, *behoefte, nood*. — Het es noot, Noch X pl. 25, *het is noodig*. — T. 752; X pl. 565, 1611, 1642, 2220, 2447, Noch X geb. 110, *angst, druk, smart*.

Noetdorft, vr., Mel. 2919, *nooddruft*.

Noetdorftich, adj., Mel. 5159, *de nooddruft belangende*.

Noetdorfticheyt, Mel. 2916, *nooddruftigheid*.

Noest (var. noost), Mel. 182, 5° pers. enk. præs. van noesen, *hindere*, van het lat. *nocere*.

Noyt, adv., T. 175, *ooit*.

Nuthede, T. 2584, *nut, nuttigheid*.

Nutscap, vr., T. 1416, *nut, voordel*.

Nuwe, adj., T. 1750, *nieuwe*.

O.

- Ocht, adv., Wr. III, *als of*.
 Ochte, adv., T. 1288; X pl. 40, 532, 533, 534, 1436, *of*.
 Ochte, adv., Sa. 278, *indien*.
 Ochti, X pl. 1042, *of hij*.
 Oer, oor, meerv. ore, T. 763, 2533; Mas. 637, 977, 1006, *erfgenaam*. Nog geschreven *oir*.
 Oert, m., X pl. 772; *oord, verblijfplaats*.
 Oert, X pl. 361, 367, 980, 1776, *punt, spits*.
 Oert, Van gh. 110, *oortje, het vierde deel van een' stuiver*. Niet een oert, *niet het geringste, volstrekt niets*. Verg. De Jager's *Latere verscheid.*, bl. 64. Zie Caf, Mite.
 Oet niet, T. 52, *ooit niet, d. i., nooit*.
 Of, adv., Mas. 84, *af*.
 Of, adv., T. 622, *indien*.
 Oyt, adv., T. 202, 799; Wr. II, 509, *altijd, steeds*.
 Ocsuyn, ocsune, T. 779, *aanleiding*. — T. 2430, *gelegenheid*.
 Ombate, Mel. 2759, *nadeel*.
 Omg Hewendet (emend.), X pl. 1471, *afgewend*.
 Ommare, adj., Mel. 845; X pl. 1631, *veracht*. — Met Gode —, X pl. 2517, *van God veracht*. Zie Ommere.
 Ommare hebben, T. 5940; Wr. III, 2529, *verachten*.
 Ommate, vr., Mas. 865, 1152, *buitensporigheid, overmoed*.
 Ommate, adj., 1472, *onmatige*.
 Ommeganc, T. 1245, *omvang*.
 Ommeclect, Mel. 5587, *bovenkleed, kleed dat gansch het lichaam omslaat, hier figuurlijk gebezigd*.
 Ommesaten, omsaten, T. 1452; Wr. II, 62, *geburen, omliggende bevolkingen*.
 Omwille, Wr. III, 1267, *onaangenaamheid, verdriet*.
 Onbehaghet, partic., (var. wanhaaghet, 3^e pers. enkelv.), Mel. 2887, *mishaagd, ongevallig, onlief*.
 Onbekinliche, verbuig., Mas. 1083, *domheid, dwaasheid*.
 Onbequame, onbequeme, adj., met dat., Mel. 5547; T. 993; X pl. 2288, *onaangenaam, ongevallig*.
 Onberecht, T. 1438, *ongestraft*.
 Onbeschedenheyt — heden, Mel. 1440; Wr. II, 596, *onredelijkheid*.
 Onbescouden, partic., T. 5247, *onberispt*.
 Ondadchede, Wr. II, 957, *wandaden*.
 Ondaen, Mas. 224; X pl. 1030, *partic. van ondoen, openen, open doen*.
 Onder doen, Mel. 1555, *ten onder brengen, doen bukken*.
 Ondergaen, T. 408, *afwinnen*. Verg. Huydecoper op Melis Stoke, I, bl. 92.
 Ondersate, vr., Mel. 1658, *zitsleun, steunsel*.
 Onderwenden, onderwint, imp. onderwant, reflex., Mel. 2240; T. 1572; Wr. III, 1701, 1806, *zich iets aantrekken, zich met iets inlaten*.
 Ongave, adj., *slecht*. — Valt —, T. 2755, *blijkt slecht (van zeden) te zijn*.

- Onghedout (var. onghedoget), o., Mel. 98, *droefheid, misbaar*.
- Onghedurech, Mel. 2702, *rusteloos, wankelend*.
- Onghehier, adj., T. 4058; Wr. III, 2424, *schrikverwekkend, vreeslijk, vervaarlijk*.
- Onghelaect, Sa. 194, *onverminderd*. Zie op Laken.
- Onghelet, Mel. 5504, *zonder dralen*. Verg. Letten.
- Onghelijc. Onghelijc nemen, Wr. III, 920, *overlast doen*.
- Onghemac, o., Wr. III, 1755, *euvel, kwaal, ziekte*. — X pl. 2289, *kwaal, zedelijk kwaad*. — Tonghemake sijn, Mel. 2862; Wr. III, 226, *bedroefd zijn*.
- Onghematelec, adv., T. 1007, *ongematig*.
- Ongheneme, adj., X pl. 2287, *onaangenaam*.
- Onghenade, Wr. II, 804, 1042, *vijandschap, ongunst*.
- Ongheproeft, Mel. 1607, *onbeproefd*.
- Ongheraect, Mel. 528, 3305, *onbeschaafd, ongemanierd, ongeschikt*. — Ongheraecte dinc, Mas. 1160, *leelijke zaak*.
- Ongherechten, verbogen naamv., T. 5336, *onrechtvaardige*.
- Ongherect, Sa. 42, *niet voorhanden*.
- Ongherust, adv., T. 4052, *onafgebroken, zonder ophouden, zonder rusten*.
- Onghespaert, Sa. 67, *onverwijld, terstond*.
- Onghestade, adj., Mel. 2702; T. 962, *ongestadig, onstandvastig*.
- Onghestadech, adj., T. 800, *onstandvastig*.
- Onghestadecheit, T. 2726, *ongestadigheid, wispelturigheid*.
- Onghestoert, Mel. 1158, *niet verstrooid*.
- Onghetelden, verb. naamv., Wr. III, 941, *ontallijke, tallooze*.
- Onghევalliglijc, adv., Wr. I, 704, *leelijk*.
- Onghewarechede, T. 2059, *leugen, onwaarachtigheid*.
- Ongheweder, o., X pl. 1540, *onweder*.
- Onghewederte, verbog. nw., X pl. 1704, 1742, *onweder*.
- Ongheweert, X pl. 1275, *onbeschut*. Te Kortrijk kent men nog het subst. *windweeer, beschutsel*.
- Onghewinne, verbog. nw., X pl. 1253, *nadeel*.
- Onghewroken, Mel. 2595, 2726, *ongestraft*.
- Ongodelike, adv., X pl. 157, *goddeloos*.
- Onhoudelic, adv., Wr. III, 157, *ongunstig*.
- Onkersteleec, adv., X pl. 1110, *onchristelijk*.
- Onclare, adj., T. 2107, *onzuiver*.
- Oncont, X pl. 625, 1768, *onbekend, onbewust*. V. 626 heeft *Onbekint*.
- Onlange, adv., Wr. III, 1067, *niet lang, weinig tijd*.
- Onlede, T. 76, *bezigheid, onledigheid*.
- Onmate, X pl. 2106, 2508, *onmatigheid*.
- Onmere, adj., X pl. 2569, *veracht*. Zie *Ommare*.

- Onminne, vr., Wr. III, 2242, *tweedrucht*.
- Onnen, ww. met dat. pers. en genit. der zaak, imperf. onst, onste, T. 2054, 2378, 4100; Wr. I, 623, II, 32; III, 1519, 2419, *gunnen*. — Mel. 3622, *toegeven*. Zie An, Ont.
- Onnutte, adj., Mel. 3026; T. 296; Mas. 1005, 1040, *gemeen, slecht, zonder waarde*. Te Kortrijk wordt *onnuttig* nog gebezigd in den zin van *morsig*. — X pl. 392, *lichtvaardig*.
- Onnuttelije, Wr. II, 938, *gemeen, slecht*.
- Onnuttelike, adj., X pl. 341, *ijdel*.
- Onnuttelije, onnuttelike, (— en), adv., X pl. 344, 369, 386, 463; Noch X gh. 12, *lichtvaardiglijk*.
- Onpleghelije, adv., X pl. 726, *zijn ambt slecht waarnemend, onwaardig van gedrag*.
- Onrade (var. quaden rade), verb. nv., Mel. 2489, *onberadenheid*.
- Onraste. In onrasten, Wr. III, 1280, *onrust, zorg*.
- Onrastelije, adv. (var. onrustelic), Mel. 778, *onrustig*.
- Onreyne, adj., Wr. II, 1033, *onkuisch*.
- Onsalicheyt (— hede), Mel. 96; T. 5991, *ongeluk, tegenspoed*.
- Onscout, Mel. 691; Mas. 1159, 1455, *verontschuldiging*.
- Onsuldec (— ghen), adj., Mel. 3195, *onverplicht, waartoe men niet verplicht is*.
- Onste, T. 914, 1115, 1250; Wr. III, 720, *gunst*.
- Onstege, compar. onstegher, adj., T. 1446; Mas. 950, *gunstig*.
- Onsticheit, Mas. 916, *begunstiging*.
- Ont (in 't rijm), 5^e pers. præs. van Onnen, Mas. 766. Elders An. Zie An en Onnen.
- Ontaen, Mas. 1202, *misvormd, vervallen*.
- Ontame, adv., Mas. 716, *onbetaamelijk*.
- Ontbeyden, Mas. 727, *verwachten*.
- Ontbinden, Wr. I, 1619, 1626; II, 147, *uitleggen*.
- Ontbiten, T. 2155 (onthit, 5^e pers. enkelv. præs.), 2308, *nuttigen, spijzen gebruiken*.
- Ontdoen, part. ontdaen, T. 441, 2251, 5554, Wr. II, 931, *openen, open doen*.
- Ontdraghen, - dlijf —, Wr. II, 672, *zich redden*.
- Ontedelen, T. 2052, *den rang van adeldom ontnemen, (iemand) van den adeldom doen vervallen*.
- Onteren, T. 2535, *het aanzien benemen, de eere benemen*.
- Ontfaen. Ontfa ic niet, Mas. 171, *neem ik niet aan*.
- Ontfeet (dialectisch), X pl. 206, 5^e pers. sing. præs. van ontfaen, *ontvangen*.
- Ontfermhertich, Wr. III, 159, *barmhartig*.
- Ontfermherticheyt, T. 2465, Wr. III, 145, *barmhartigheid*.
- Ontgelden, Wr. II, 1269, 1280, *boeten, bekoopen*.
- Ontgheven, trans., T. 1128, *bij vonnis ontwijzen*.
- Ontglenden, Van gh. 71, *uitsluiten*. Kil. op *Glend*.
- Ontgout, Wr. III, 1926, *ontgold*.
- Onthelt (in 't rijm), T. 1560, 5^e

- pers. enk. van onthouden, *onderhouden*, *den kost bezorgen*.
- Onthouden, T. 2317, *onderhouden*, *den kost bezorgen*.
- Onthouden, T. 1328, *bevatten*, *inhouden*.
- Onthouden, onthoudet di, X pl. 2246, *onthoud het voor u*.
- Onthout, subst., T. 2293, *onderhoud*.
- Ontyen, met dat. der zaak, X pl. 1621, *onttrekken*.
- Ontkeren, met dat. pers. Wr. I, 1063, *afhandig maken*, *ontnemen*. Zie Weiland, op het woord.
- Ontladen, Wr. I, 2023, *der kerstenheyt* —, *de christenheid verlossen*.
- Ontmaken, T. 1438, 1717, 2226, *breken*.
- Ontoghen, met dat. pers., T. 1097, *part. van outien*, *onttrekken*.
- Ontrechten, trans., Wr. II, 1291, *benemen wat iemand bij rechte bezit of bewaart, of waarover hij staat*.
- Ontskoont, Mas. 1203, *verleelijkt, van de schoonheid beroofd*.
- Ontsetten, *part. ontset*, Mel. 2747, *van kant schuiven*. — van sire enen, *zijne eer benemen*.
- Ontsient sijn, T. 853, 5942; Wr. III, 2531, *van aanzien ontbloomt zijn, in minachting zijn*.
- Ontsparen, T. 2041; Wr. I, 1066, 1068, *aanwinnen*.
- Ontstolen, Wr. II, 673, *versterkte afgeleide vorm van ontstelen, wederk. ww. (hem ontstelen), zich steeds-gewijs wegpakken, wegloopen*. Eng., *to steal away*.
- Ontsuchen, hd. v., X pl. 1887, *onttrekken*.
- OntsunDET (emendatie), *hoogd.*, X pl. 2281, 5^e pers. praes. van *ontsunden*, *ontvolammen*.
- Ontwee, adv., Mel. 2689; Wr. III, 254, *aan stukken*.
- Ontweghet, *part. van ontwegen*, X pl. 2152, *uit den weg geraakt, ver dwaald*.
- Onverholen, Mel. 2152, *ontbewimpeld*.
- Onvertallechlec, — ike, *adj.*, Mas. 1275, 1276, *oneindig, ontelbaar*.
- Onvertallike, adv., Mas. 1260, 1262, *eindeloos, ontelbaarlijk*.
- Onvertallicheyd, Mas. 902, *ontelbaarheid*.
- Onvoersienicheyt, Mel. 2476, *onvoor-zichtigheid*.
- Onvrede, *verbog. naamv.*, Wr. III, 903, *twist*.
- Onvroe, *adj.*, *onblijde, bedroefd*. Met gen. Des onvroe sijn, Wr. I, 751, *er de slechte gevolgen van ondervinden*. — Hemelriix onvroe werden, T. 1691, *van den hemel verstoken worden (als slecht gevolg zijner handelingen)*.
- Onvrome, *vr.* Mel. 2388; Wr. II, 1097, X pl. 16, *nadeel, schade*.
- Onwaerlike (emendatie), *adv.*, Wr. III, 801, *onwaardiglijk*.
- Onwaert, onweert, onwert, *adj.*, Mel. 2890; Wr. III, 989, 1225, 1227, 2286; Noch Sa. 18, *verachtelijk*. — Onwaert hebben, Mel. 1254 (*var. veronwert*); T. 1262, *verachten*.
- Onwerden, *verbog. naamv.*, Wr. III, 740, *verachting*.
- Onwerdelike, *adv.*, Wr. III, 350, *verachtelijk, met verachting*.
- Onwerder, subst., X pl. 23. Lees *Onweder*.

Onwet, T. 412, *wetteloosheid*. —
Onwet doen, Wr. II, 1270, 1276,
*tegen de wet in oordeelen, tegen de
wet handelen*.

Onwettich, adj., Wr. I, 921, 1901,
*niet handelend of oordeelend volgens
de wet*.

Onwinnachtich, adj., Mel. 2449,
onoverwinnelijk.

Oor. Zie Oer.

Op noch neder, Mel. 1887, *boven
noch onder*, d. i., *in geenen stand der
maatschappij*.

Op dat, Mas. 918, *op hetgeen*.

Opdat, Mel. 788; T. 587, 974,
2045, enz.; Wr. I, 519; Mas. 95, enz.;
X pl. 284, enz., *indien*.

Opdats, Mel. 8, *indien des*.

Op doen, partic., op ghedaen, Wr.
970; Mas. 1058; X pl. 2109, *open-
doen, openen*.

Op gaen. Gaen op, X pl. 2221,
open gaan, ontluiken.

Op ran, Mel. 720, imperf. van op
rinnen, *tegentrekken, beoorlogen*.

Op sluten, X pl. 578, *openen,
open doen*.

Open raet, Mel. 1716, *openbare
raad*.

Openbaer, openbare, adv. (door-
gaans een rijmlap), Mel. 377, 618,
750, enz.; X pl. 236, 425, 582, enz.;
duidelijk, stellig, zeker. — Mel. 254,
1128; T. 450, 620, *met den mond*;
T. 620; Mas. 702, *bij de wete van
elkeen, openbaar*.

Openbaerheit, X pl. 2313, *rucht-
baarheit*.

Openbaren, openbaerde, Mas. 968,
te voorschijn komen, zich vertoonen.

Opti. X pl. 1667, *op u*.

Optrac, Wr. 1265, *tot grootheid
bracht*.

Orber, orboer, orbore, m., Mel.
1490, 1921, 1957, 2044, enz.; T.
63, 4088, 1204, 1227, enz.; Wr. I,
952, 1010, 1155, 1172, enz.; II,
421, enz.; X pl. 1266, *profijt, voor-
deel*. — Haren orber segghen, T. 969,
ten beste wijzen, te recht wijzen.

Orberlijc, adj., Mel. 754, 922
(var. *nuttelic*), 1370, 2004, 2154,
2416, *nuttig, voordeelig*.

Orberlijcheyt, Wr. I, 953, *pro-
fijt, voordeel*.

Ordel, X pl. 1752, 1755, *oordeel,
vonnis*.

Ordelecc, X pl. 2176, *volgens orde*.

Orden, ordene, bastw., X pl. 2180,
2546; Noch X geb. 64, *schikking*. —
Wettelijke orden, X pl. 2180.

Ordineren, bastw., Mel. 2486,
schikken.

Orizoene, bastw., verbog. naamv.,
Wr. III, 751, *gebed*.

Orconde, Mas. 1477, *bewijs, ge-
tuigenis*.

Orconden, ww., Wr. II, 110, *ver-
halen, mededeelen*.

Orlof, Mel. 522, *verlof*.

Orloven, Mel. 387, *toelaten, ver-
oorloven*.

Oud, adj. In doude iaer, T. 655,
in vroegere tijden. — In ouden da-
ghen, Wr. II, 468, 500, *in vroegere
tijden*.

Oude, meerv. ouden, Mel. 593,
1691, 1695, *grijsaard, oude van ja-
ren*.

Ouden. Van ouden, W. III, 20.
van (uit) vroegere tijden. De Vlaming
zegt nog bij voorkeur: *van ouds*.

Oudere, oudre, Wr. I, 1331; Noch X geb. 22, *ouderdom*.

Outaer, T. 1520. Op andere plaat- sen outaer, *altaar*.

Outerlaken, T. 3666, *antepen- dium?*

Otheyt, outhcit, Mel. 1514; T. 632; Wr. III, 2499, *grijsheid, ouder- dom, hooge jaren*.

Ouwi, interj., X pl. 1876, 2293, 2418, *O! ach!* eene uitroeping van smart.

Over, adv., den verleden tijd aan- wijzende, Mel. 764; T. 676, *voor*. Nog algemeen gebruikt in Vlaandere- ren en Brabant.

Over, adv., den toekomenden tijd aanwijzende. — Over viii daghe, Mel. 3522, *na acht dagen*.

Over, Mel. 1254, 2745, 5297; T. 720, 1262; Wr. III, 1240, *als, voor*. — Over vroet houden, Mel. 1530. — Over dwaes —, 2745. — Over sot —; T. 1457. — Daer over, T. 36, *daar voor*.

Over al, Mel. 856, 1264, 1979, 2045; Wr. III, 1597, *vooral*. — Mel. 2829; T. 896, *boven alles*.

Overate, subst., X pl. 1550, *over- daad in eten*. Het woord schijnt sedert lang in Vlaanderen in onbruik ge- raakt; doch men bezigt er nog dage- lijks de uitdrukkingen: *zich over- eten, overeten zijn*.

Overdaet, Mel. 5213, *geweldenarij*. Kil. zegt dat het staat voor *euvel- daad*.

Overeen draghen, Mel. 2025; Wr. II, 1025, *het eens zijn*. — Met gen. van de zaak, Wr. III, 1959, *over-*

eenkomen. — Den raet . . . dien ghi met so vele lieden sijt over een ghe- draghen, Mel. 568, *den raad waar- over gij met zoo velen solidair zijt*.

Overdroeghen, met acc., T. 718, imperf. van overdragen, *voordragen, de voorkeur geven*.

Overhant (var. vor der hant), Mel. 489, 491, 658, *bovenhand*, lat. *primatus*.

Overhoet (var. overhooft), Mel. 2794, *overste, die hooger in gezag is, fr. supérieur*.

Overjaghen, Mel. 191, *over het hoofd doen drijven*.

Over claere, Wr. III, 1142, *zeer duidelijk, zeer klaarlijkelijck*.

Overliden, Mel. 1297, *doortrekken*. — Wr. I, 1895, *overlaan, overstap- pen, voorbij gaan*.

Overluyt, adv., T. 619, *ruchtbaar*.

Overmate, subst., X pl. 1159, 1144, 1531, *onmatigheid*.

Overmids, adv., Wr. I, 1799, *mits dien*.

Overlaen. Ghedenkenesse—, Mel. 1229, *herinneringen in den geest te- rug brengen, overdenken*.

Overste, Mel. 615; T. 285, 1556, 1548; Wr. III, 2465, 2466, *op- perste*.

Overtart, Mas. 1110, imperf. van Overterden, *overtreden*.

Overtien, Mel. 1672, *overgaan, overtrekken*.

Overtuldecheyt, T. 3816, *over- daad*.

Overtullich, adj., Wr. III, 691, *overdadig*.

Overwaer, Mel. 1795, *voorwaar*.

P.

Paepscap, paepscappe, o., T. 3198, 5205, 5405, 5408; Wr. I, 1776, (de) *priesterschap*, (de) *geestelijkheid*.

Pape, meerv. papen, T. 54, 1825, 2164; Wr. III, 2109, 2111, 2184, *priester*.

Parlament, parlement, Mel. 2370, 2377; Mas. 522, 1114, 1319, *beraadslaging*, *discussie*.

Parlementen, bastw., Wr. I, 1250, *spreken*, *over en weder spreken in vergaderingen*, *beraadslagen*, *twisten*.

Partie, partye, partyen, Mel. 1924; (var. *partie*), Mas. 470, 471, *tegenpartij*.

Pauteniere, Sa. 266, *beurs*, fr. *pau-tonnière*. Zie Poiteniere.

Pellen, meerv., dat., pelnen, T. 5072; Wr. II, 686; X pl. 1415, *zeker kostelijk geweesel*, enkelv. *Pelle*.

Penninc, Wr. I, 1995, *zekere middeleeuwsche kleine munt*. — *Guldene penninghe*, Sa. 257.

Perdoen, bastw., Wr. III, 1594, *vergiffenis*.

Perijl, bastw., T. 5528, *gevaar*, *perijkel*.

Perse, Mas. 1541, *klem*. In Vlaanderen nog gebezigd.

Persem, persemc, T. 193, Wr. III, 515, 519, 535, 694, 858, 1155; X pl. 1958, 1984, 2001, *afzetterij*, *woeker*.

Persemeers, persemieren, perscmiers, Wr. I, 1955; III, 528; X pl. 1550, 2020, *woekeraren*.

Persemen, T. 5210; Wr. III, 517, 2078, *woekeren*.

Pileec, adj., Mas. 229, *droevig*, *pijnlijk*, *smartelijk*.

Pijn pine, pinen, T. 365, 1565, 1555; X pl. 1658, *moete*. — Mel. 3758; T. 2288, *arbeid*, *zwoegen*. — T. 2249; Mas. 872, *smart*, *lijden*. — doen (met dat. pers.), T. 1042, *overtlast doen*.

Pinen, pijnen, ghepijnt, ww., T. 761; Sa. 122; X pl. 374, 879, 882, 1811, *pogen*, *trachten*. — Mel. 929; T. 191, 606, 2512, *zwoegen*, *arbeiden*. — Pinen en arbeiden, Mel. 959, —, trans., Mas. 485, 546, 684, 1015, 1017, *pijnigen*.

Pipen, X pl. 1285, meerv. van pipe, *doelzak*, *lollepijp*, *moezel*, *ruispijp*. Verg. de Inleiding vóór de *Oude Vlaemsche Liederen*, bl. xv.

Plaghe, Mel. 2828, *pest*, *ziekte*. — Wr. I, 659, 1945, *plaag*, *straf*.

Planen, plaent, bastw., Mas. 757, *uitvegen*, *uitwisschen*, eigenlijk *uitvlakken*, mlat. *planare*, van *planus*, vlak. Zie Ducange.

Plat, m., T. 2885; Wr. III, 15, *slag met de hand in 't gezicht of elders op 't lichaam*, thans in de alledaagsche taal *Plets*, van waar het werkw. *Pletsen*.

Plecht hebben met, X pl. 229, (*ergens*) *in deelen*.

Plechten met, Mel. 5172, *meê doen*, *ondersteunen*; X pl. 1878, *zich houden aan*. — Samen —, Wr. I, 482, *onderling zich verbinden*.

Pleggen, plecht, imperf. *plach*,

meerv. plaghen, met genit., T. 251, 255, 640, 645, 804, 852, 858, 859, 899, 961, 1247, 2109; Van gh. 403; Wr. III, 2216; X pl. 1550. — met acc., X pl. 1190, *doen*. — met gen., T. 217, 373, 655, 682, 1958, *gewoon zijn*, *plegen*. — intransit., Wr. III, 567, *gewoonlijk gebeuren*. — Ambachte —, T. 2174, *ambt*, *bediening bekleeden*. — Consten —, Mel. 916, *konsten uitoefenen*. — Der wraken —, Mel. 2648, *straf oefenen*. — Si wies en wisten —, T. 1523, *zij niet wisten wat te doen*. — Zeden —, X pl. 858, *zich gedragen*. — Haers lijfs —, X pl. 1544, *hun lichaam te goed doen*. — Sijns mondes —, X pl. 1552, *zijn mond voldoen*. — Hoverden —, X pl. 1421, *hoovaardigheid aan den dag leggen*. — Comenscap —, X pl. 1624, *handel drijven*. — Der maten —, X pl. 2106, *matig zijn*. — Der ghiericheyden —, X pl. 2150, *begeerlijk naar goed zijn*. — Der sunden —, X pl. 2421, *zonde bedrijven*. Droeven niet en pleghen, Mas. 1272, *niet pleghen bedroefd te zijn*.

Plecht, plicht, X pl. 1167, 1782, *band*, *verbinding*.

Pleine, bastw., Mel. (var.) 958, *vlakte*.

Plets, adv., Mas. 586, 1163, *geheel en al*. Zie op Plat.

Plien, met gen., T. 295, 2414; X pl. 448, *plegen*, *doen*, *gewoon zijn*. — Vroeds raeds plien, Mel. 54, 1562, *wijzen raad volgen*. Zie Geplien en Geploen, en vergelijk Pleghen.

Plike, subst. Sonder plike, Mas. 1127, *zonder bemanteling*, *zonder*

omwegen, *ronduit*. Zie Ducange, op *Plika*, n° 5.

Poente, Mel. 747, 1577; T. 845, 2074, 2445, 5612, *punt*, *standpunt*. — Van genen —, T. 18, *in geen punt*, *in geen deele*. — Van poenten en van seden, T. 2080, *van convenances en van manieren*. — Te sinen poente, Mel. 1124; te poente, Mel. 1205 (var. in punte), 1919; Mas. 112, *behoortijk*, fr. *à point*. Vergel. Woordenlijst op *der Leken Spieghel*, op POINT.

Poert, vr., Mel. 1888, 3760; T. 935, 1328, 1416; Wr. II, 405, *beslotene stad*, *bewalde stad*. In tegenstelling van stad, opene stad, gelijk blijkt uit Mel. 1880: die in een *stat* of in een *poert*, en uit Jans Teesteye, 1090,

De rade van den steden
Zijn al vol behendecheden,
En trecken haer stede also voert,
Dat si een stat maken van eenre poert.

Poerter, porteren, portre, Mel. 2442, 2444; T. 1189; Wr. III, 700, *inwoner eener beslotene stad*.

Poghen, daartoe poghen, Wr. III, 1592, *daar toe aantrekken*.

Pointe, Mas. 1206, imperf. van Pointen, *stellen*, *vaststellen*.

Poiteniere, verbog. naamv., Mas. 601, *tasch*, *zak*. Zie Pauteniere.

Ponde, meerv., Sa 46, 255, *ponden geds*.

Pongijse, verbog. naamv. Wr. I, 860, *strijd*.

Porren, ww. intrans., Wr. I, 469, 1857, *trekken*, *voorttrekken*, *voortrukken*. —, trans., Mel. 5360; Wr. I, 1943, *aanstuwen*, *aanzetten*.

- Potevinc, T. 1211, *een stuk geld uit Poitou*. Mlat. *Pictavina*.
- Predecade, predicade, meerv., T. 3321, 3613, *predicatie, sermoenen*.
- Prelatie, Wr. III, 1016, 1035, *prelaatschap*.
- Pretiose, bastw. adj., Mel. 3368, *kostelijke*.
- Prevendre, bastw., Wr. I, 1043, *prebendaris, bezitter van eene prebende*, fr. *prébendier*.
- Priemetijt, primetijt, T. 2420; Mas. 279, *het uur van het morgengebed, de tijd van de hora prima*, d. i., *zes uur des morgens, wanneer het morgengebed begon*.
- Prijs, Mel. 1771, *lof*. — Prijs legghen ane, met dat. pers., T. 238, 248, *prijzen, lof toezwaaien*.
- Prochiaen, X pl. 733, 737, 761, *parochiepriester, pastor*.
- Prochiepape, T. 2408, *parochiepriester, pastor*.
- Proeven, pruefden, Mel. 418, 1987, 3331; T. 347; Wr. II, 161; III, 306, 313; Mas. 313, 396, *bewijzen*. — Mel. 2107; T. 1391; Wr. II, 998; III, 334, *beproeven, op de proef stellen*. — Wr. III, 369, *onderzoeken*.
- Procuracie, bastw., Mas. 104, *lastbrief*.
- Procurcerre, m., Mas. 39, 91, 94, 271, 379, 1432, *procurer, pleitverzorger*.
- Proper, bastw., adj., Wr. I, 343, *eigen, in eigendom*.
- Prosent, bastw., T. 1346, *geschenk*.
- Proveeste, vr., T. 3863, *dapperheid, spitsgewijs gebezigd*, fr. *prouesse*.
- Provende, - en, T. 3178, 3181, 3277; Wr. III, 863, *prebende*.
- Purgatoire, bastw., vr., Mas. 143, *vagevuur*.
- Purpere, subst., X pl. 1416, *purperen kleedingstof*.
- Purperen, adj. Purperen pellen, T. 3072. *Zie op Pellen*.

Q.

- Quadien, meerv., Mel. 2602, 2610, 2781, *boosaardigen*.
- Quaet, quade, m. Mas. 346, 378, 394, 430, 363, 383, 387, 730; 732, o. 213, 378, *booze, bepaaldelijk de booze geest, duivel*. — m. Mel. 1902, 2614, 2627, *de booze, de booze mensch*.
- Quaet, quade, quaets, o., Mel. 2204, 2203, 2220, 2233, 2624, (het) *kwaad*.
- Quaet, quaets, Mel. 474, 378, 633, 637, 778, 782, 1783, 1900, 3307, *boos*. — Mel. 313, 344, 646, 2034, 2108, 3016, 3307; Wr. II, 631, enz., *kwaad, slecht*.
- Quaetheit, quaetheyt, Mel. 1042, 1476, 2393, enz.; T. 133, 313, 386, 413, enz.; Wr. II, 150, 426, enz.; X pl. 1074, 1099, enz., *boosheid*.
- Quale, vr., X pl. 613, 737, 1824, *bezwaarnis, kwelling, moeite*.
- Qualijc, adj., Mel. 3307; T. 2334, *slecht*.
- Quec, T. 2297, *klein vee, jong vee*.
- Quellen, ww. intrans., T. 1393,

tijden. In Vlaanderen wordt het nog gebezigd in den zin van het fr. *lan-guir*.

Quiste. Te quiste gaen, Wr. III,

406, *verdwijnen, vergaan*.

Quiten, reflex., T. 1035, *zich kwij-ten*. — Quiten scout, T. 1078, *schuld betalen*.

R.

Re. De uitgang *re* in bijvoegelijke naamwoorden of bijwoorden is een teeken van den comparativus, b. v. : bitterre, nederre, ook van den genit. in het persoonlijk en bezittelijk voor-naamwoord haer. Zie op bitterre, haerre, en de emendatic, Wr. III, 1199.

Raden, ww., T. 507, op een rad zetten, radbraken.

Raet, Wr. III, 658, overleg. — Mct rade, Mel. 285, bij beraadslaging.

Raye, vr., T. 5195; Wr. I, 1605, *straalkrans*. Van zon of maan heeten sommige plattelanders dit verschijn-sel *wiel*.

Rake, vr., Mel. 1917, *tref*, (een) treffen.

Ran, Noch X geb. 87, imperf. van rennen, *snel loopen*.

Ranten, T. 3515, *babbelen, praten*. Eng. *to rant*. Kil. heest randten, *ineptire, nugari*; het woord is hier dus schertsend gebezigd. Verg. De Vries en Te Winkel, *Nederl. Wdb.*, op Aanransen.

Rast, raste, rasten, Mel. 1514, 2579, 2856, enz.; T. 2515; Wr. II, 867; III, 1110, 1294, 2475, *rust*. — Setten te raste haer lijf, X pl. 482, *hun lichaam laten rusten*.

Rechten, Wr. II, 592, in rechte gaan, *procedeeeren*.

Redene, Mel. 2619 (var.), *reden, oorzaak*. Zie op Sake.

Reeftre, m., T. 5288, verbuig. van Reester, *refter, eetzaal*, vooral van een geestelijk gesticht.

Regnatie, Wr. II, 1020, *bestuur, regeering*.

Regneren, ww., T. 1449, *bestu- ren, regeeren*.

Reyen, ww., T. 3212, in reien dansen.

Reken, ww., Mel. 2517, *herstellen*.

Relief, bastw. Te relieve, Wr. I, 1765, *bij het opstaan van tafel*.

Religioene. Liede van religioene, Mel. 3243, *personen tot den geeste-lijken stand behoorende*.

Rent, X pl. 189, *runddier*. Deze uitspraak geldt nog te Gent voor een jong *runddier*.

Resc (var. ruese), Mel. 5067, *reus*.

Respijt, bastw., subst., Mel. 546, 5529, 5465, *opschorsing, uitstel*. De uitdrukking: zonder respijt, *zonder tuschenpozen, in eenen adem*, is in Vlaanderen nog dagelijks in gebruik.

Restoor, restoor, restor, bastw., rechtsterm, Mas. 490, 495, 510, 586, *vergoeding*.

Ribauden, meerv., T. 922, *voor-vechters, gelukzoekers*, mhd. *ribalt*, fr. *ribaud*). Zie Bardin, *Dict. de l'ar-mée de terre*, t. VIII, op het woord.

Richte, X pl. 1749, *gerecht*, *vier-schaar*. Zie Gerechte.

Ridder doen, Sa. 279, *ridder slaan*.

Ries, meerv. riesen, Mel. 2084; Wr. III, 125, *dwaas*.

Riet, rieden, Mel. 258, 302, 1966; 2462; T. 302, 1169; Mas. 675, 679, 964, imperf. van raden, *raden*, *aanraden*. — Rade riet, Mas. 1104, *raad gaf*.

Rijcheyt, - heden, Mel. 2594, 2440, 2520, 2835, enz.; T. 1671, 2001, 2002, 2004, enz., *rijkdom*, *schatten*.

Rijs, o., X pl. 2, 1575, *tak*. Zie op Loves.

Ringhe, verbog. naamv., Sa. 251, *kring*.

Rivlen, T. 5212, meerv. van Riveel, *nachtfeest*, *bal*. Verg. *Gloss. op der Leken Spieghele*, op Riveel.

Rivelike (var. rumelike), adv., Wr. I, 547, *in volle ruimte*. Verg. *Gloss. op der Leken Spieghele*, op Rive.

Roden, T. 1709, 5326, meerv. van Rode, *rekel*, *reu*.

Roe (in 't rijm), X pl. 992, 2102, *rust*.

Roede. Onder de roede werpen, Mel. 2402, *kastijden*.

Roec, Mel. 657, *rook*.

Roeken, rueken, ww., met genit., Mel. 1389, 5204; T. 907; X pl. 914, *zich bekommeren*, *zich bekreunen* (on iets). — Wr. II, 1306, *acht geven*, *acht staan*.

Roest, m., X pl. 1617, 2595, *brand*, *gloed*.

Roet, Sa. 115, 3e pers. praes. van Roen, *rusten*, hoogd. ruhen.

Romerer (Roméren, in 't rijm), Wr. I, 1998, *Romeinen*.

Ronken, T. 5055, *snorken*. Nog in Vlaanderen algemeen.

Rouwe, T. 1744, *berouw*.

Ruect. Zie op Roeken.

Ruyt, adj., T. 1728, 5000, *lomp*, *onbeschaafd*, *ruw*.

Rumst, adj., X pl. 2, *overtreffende trap van ruum*, *ruim*, *breed*.

Ruren, ww. transit., Mel. 5356, *bewegen*, *met bewegelijke woorden toespreken*.

Ruren, ww. intransit., T. 1197, *zijn oorsprong nemen*, *voortkomen*; hoogd. *herrühren*. Zie *Leken Sp.* op *Roeren*.

Ruwen (in 't rijm), ww. Mel. 2751, *rouwen*.

S en Z.

Sach (in 't rijm), subst., X pl. 2465, hoogd. vorm voor Sak, *zak*.

Sachte, adj., X pl. 507, *gemakkelijk*, *ticht*.

Sachten, ww. trans., Wr. III, 2128, *bedaren*.

Saden, ww. trans., Wr. I, 1765, *verzadigen*.

Sael (in 't rijm), X pl. 164, *zal*.

Saen, adv., Mel. 811, 1266, 1548, enz.; T. 958, 956, 1412, enz., *dadelijk*, *spoedig*. Nog dagelijks gebezigd in *zoo zaan* = *zoodra*.

Saghe, vr., T. 1880, *sprookje*, *vertelselken*.

Sagen, ww. intrans., X pl. 4, *ver-*

- halen, vertellen.* — X pl. 2512, *spreken, zeggen.*
- Sake, vr., Mel. 2490, 2501, 2506, (2619); Wr. III, 599; Mas. 688, *oorzaak, reden.* Zie *Redene.*
- Sake. Wel ter sake sijn (var. te ghemake —), Mel. 442, *wel in ziju schik wezen.*
- Saken, ww. Na haer —, Wr. I, 560, *tot zich trekken.* Zie De Jager's *Archief*, I, 151 volg.
- Sacrereren, ww., bastw., T. 2256, *consacrereren.*
- Zalc, T. 2853, *moederschoot*, figurlijk uitdrukking.
- Salech, salich, superl. salichste, adj., Mel. 886, 2846, 3045; T. 489; X pl. 1853, *gelukkig.*
- Salecheit, salcheyt, salicheit, — heyden, vr., Mel. 416, 221, 2849, 5517; T. 4016, 2159; X pl. 666, *geluk.* — Mel. 870; T. 1679, 2201, 2599; Wr. III, 1481; X pl. 659, 785, 885, 1842, *geluk na dit leven, zaligheid.*
- Salechlike, adj., T. 587, *in staat van zaligheid.* — Salichliker, Mel. 499, *gelukkiger, aangenamer.*
- Salechlike, adv., T. 515, 2152, *zaliglijk.*
- Salm, meerv. salme, m., Wr. III, 762, 765, 775, *psalm.* Zie Souter.
- Saluwet, X pl. 2285, 5^e pers. ind. van Saluwen, *bevekken, bezoe-delen.*
- Samite, subst., Sa. 82, *zijden stu-weel.*
- Sande, T. 442, imperf. van Senden, *zond.*
- Sane, T. 124; Mas. 515, imperf. van Singen, *zong.*
- Sant, santen, T. 578, 581, 582, 583, *heilige.*
- Sartren, meerv., bastw., Wr. II, 1240, *tsarters, oude oorkonden.*
- Sat, adj., T. 675, *verzadigd.*
- Saten, ww. reflex., Wr. III, 2546, *zich er toe zetten, zich aanstellen.*
- Scaer, adj. Van der roemscher sca-ren kereken, *der karige roomsche kerk*, Wr. III, 982.
- Scaerlaken, X pl. 4416, zekere roode kleedingstof, naar de kleur zoo genaamd.
- Scalc, subst., Mas. 139, 258, *bedricger, misleider, schalk.* Scheldw.
- Scalke, adj., Mel. 4715, 4401, *sluw, loos, bedriegelijk, verleidelijk.* Zoo spreekt men nog van schalksche oogcn.
- Scalcheyt, - heide, T. 871, 5245; Mas. 650, *loosheid, sluwheid.*
- Scame, Mel. 2812, *schaamte.*
- Scamelheyt, Wr. II, 475, *kuischheid.*
- Scamelhede, Wr. II, 459, *schaam-deelen*, bepaaldelijk der mannen teel-delen, Wr. II, 465, *schaamdeelen*, hier de boezems der vrouwen.
- Scarf, adj., X pl. 55, *scherp.* Hoog-duitsche vorm om het rijm.
- Scemele, meerv., T. 867, *ingeto-genen, zedige personen.*
- Sceerne. Te — maken, T. 1759, *voor den gek houden.*
- Scemel, adj., T. 955, *ingetogen, zedig.*
- Scepekijn, X pl. 190, *lam, schaap-ken.*
- Sceide uut, Mel. 5242, præs. van uutseeden, *uitzonderen.*
- Scelden, ww., Mel. 654; T. 5065,

- uitschelden, smadelijk uitvallen.*
 Scelden, als subst., T. 5454.
 Scellinghe, meerv., Sa. 253, zekere zilveren munt.
 Seenden, ww., Wr. III, 127, *verderven*.
 Seennessen, verbog. naamv., T. 560, *schande*.
 Scepen, ww., X pl. 12, *varen*.
 Scermslaghe, meerv., T. 794. Hier figuurlijk gebezigd. fr. *passes d'armes*.
 Seeren, ww., T. 3779; Mas. 382, *geksechren*.
 Seerven, meerv., Wr. III, 1024, *scherven, brokken*.
 Sciere, adv., Mel. 302, 2908, 3432; T. 918, 1022, 1078; Wr. III, 631; Sa. 264; X pl. 562, 1206, enz., *spoedig, weldra*.
 Seiju, schijn, X pl. 846, 1085, 1276, 1313, 1480, 1934, *glans, helderheid, licht, schijnsel*. — In schijn, Mas. 1288, *blijkbaar*. — Doen in seijn, Wr. II, 1707; X pl. 251, 1184, *doen blijken*. — In seijn laten, X pl. 1334, *laten blijken*. Verg. *Mnl. Wb.*, op Aenscine.
 Seicken (seict), ww., X pl. 66, *passen, voegen*.
 Scoende, X pl. 2204, 2206 (op v. 2250: *Schoenheit, schoonheid*). Nog te Kortrijk *schoonte*.
 Sconen, ww. met acc., Mel. 1812, *in een goed daglicht stellen*. —, met genit., X pl. 1380, *vergeven, verschoonen*.
 Scop, Wr. I, 1571, *spot*.
 Scoppen, ww., T. 3779, *spotten*.
 Scoren, scoert, scoerde, Mel. 92; T. 440, *scheuren, vaneenscheuren*. — Van gh. 61, *openzetten*. — X pl. 2380, *te gronde halen, verbreken*.
 Scout, scoude, scouden, Mel. 680, 3309, 3613; T. 300, 3309; Wr. III, 404, 484; Sa. 65; X pl. 941, 964, 1126, *schuld*. — Van rechter scout, van rechter scouden, Wr. II, 1244, III, 497, *rechtmatig*.
 Scouwen, ww., Mel. 712; Wr. III, 2438, *bemerken, beschouwen, zien*.
 Scriture, meerv. scifturen, Mel. 1253, 1236, (*het*) *geschrevene, boeken*. — Mel. 1783, *de Bijbel, de II. Schrift*.
 Scriven, T. 65, *het werk van boeken schrijven verrichten*.
 Sriver, Wr. I, 393, *boekschrijver*.
 Scu, adj. met genit., Sa. 102, *afkeurig, schuw*.
 Sculd, Sa. 42, 254, *rantsoen*.
 Sculdech, sculdich, adv., Wr. I, 1244, — met gen. pers., X pl. 1263, *plichtig, schuldig jegens iemand*.
 Scutte, vr., X pl. 8, *beschutsel, (schutstuis?)*
 Sede, zede, meerv. seden, m., Mel. 2111; T. 489, 661, 1444, 2080; Wr. II, 1109; Wr. III, 170, 692, 1197, 1367, 2045, *gebruik, gewoonte*. — Seden en manieren, T. 666, 687.
 Sede (in 't rijm), Wr. III, 770, imperf. van Seggen, *zeide*.
 Seere, Mas. 219, 1912. (Eigenlijk seerre), comparativus van Sere, *zeer*. Thans nog in Vlaanderen *zeerder*.
 Zeevaerre, subst., X pl. 28, *zeevaarder*.
 Seyl, o., Wr. I, 1798, *voorhangsel* (van Jerusalems tempel). Nog gebezigd voor elk gespannen doek van aanzienlijke grootte.

- Sekerre, X pl. 558. Compar. van Seker. *Meer zeker, zekerder.*
- Scl, selt, selen, Mel. 225, 4007, 4408, 4907, enz.; T. 1938, 1939, enz.; Wr. I, 4715; X pl. 751, 860, hulpwerkwoord: *zal, zult, zullen.*
- Selc, sulk, sulken, Mel. 3486, 3487; T. 2154, 2155, 2158, 2351. Doorgaans op elkander volgend, zoo veel als: *deze, gene.* — Selc stont, T. 1143, 2443, *op dezen of genen oogenblik, somtijds.*
- Selsene, adj., T. 680, 681, *zonderlinge.*
- Selvdicheit, Wr. III, 694, *baatzucht, egoïsme*, waarvoor men veel *zelfzucht* bezigt.
- Selfs. Hebdi uwes (var. hi [u?]) selfs geweest, Mel. 2513, *zijt gij egoïst geweest.* — Des selfs mans, Wr. III, 708, *van denzelfden man.*
- Selle, X pl. 800, *cel, stille woning.*
- Selsenhey, T. 2631, 2638, *zonderlingheid.*
- Sen, subst., T. 64; X pl. 247, *zin.*
- Sende, meerv. senden, Mas. 1030, *zonde.*
- Sent, adj., Mas. 679, *sedert, sints.*
- Serc, subst., Mas. 208, *verdriet.*
- Sericheit — heiden, X pl. 598, 612, *droefheid, verdriet.*
- Sermoen, sermone, o., T. 472, 5646, *preek, sermoen.*
- Sermoneren, T. 3773, *voorspreken.*
- Setten, Mas. 708, *stellen, veronderstellen.*
- Setten. Broken setten. Zie op Broke.
- Sich, X pl. 2468, gebiedende wijs van sien, *zie.*
- Sider, syder, adv., T. 716, 866, 1982; Wr. III, 1837, 2241; Mas. 434, *sedert.*
- Sider meer, T. 526, *dewijl, omdat.*
- Sidi, Mas. 646, *zijt gij.*
- Siet an, siet ane, Mel. 1445, 1444, præs. van ansien, *bekijken, (op iets) kijken.*
- Symonie, Wr. III, 872, 886, 904, 1017, 1078, *handel in kerkelijke bedieningen.*
- Sijn, Wr. III, 2225, inkrimping van *si en.*
- Sijn, Wr. III, 1821, inkrimping van *zij hem.*
- Sijnre, Mel. 289, 4042; X pl. 1804, 1973, *zijner.* — X pl. 1864, dat. enkelv. vr., *zijne.*
- Synt (in 't rijm), X pl. 702, 5^e pers. plur. præs. van *sijn, zijn.*
- Sijs, T. 911, inkrimping van *si des.*
- Sijs, Mel. 2702, inkrimping van *si es.*
- Sindalc, subst., Wr. II, 686, *taf, (tafte)*, zekere zijden stof. Verg. Huydecoper op Stoke, III, 321.
- Sincken, ww. trans., X pl. 226, 429, 1758, 1803, 1931 (emend.), *doen zinken, neder doen zinken.* — Reflex. X pl. 428, *buigen, nederzinken.*
- Sinc, Mel. 848, 2721, 2827, 3493; T. 1314, *zij en*, negatie.
- Sine, T. 1930, 2819; Wr. I, 1779, 1789; Mas. 320, 1124, *zij hem.*
- Sire, siere, genit. en datief van het pron. possess., Mel. 272, 297, 2821, 3515; T. 281, 1507, 1518, 1556, 1564, 1690, 1696, 2066, 2288; Wr. I, 1750; II, 158, enz.; III,

- 924; Mas. 960; X pl. 638, 659, 979.
Sire (var. Siere), Mel. 1244; Noch X geb. 107, *zij er*.
Siwi, Mas. 486, *zijn wij*.
Slabben, ww. trans., Wr. I, 1248, *slorpen, drinken en eten gelijk de honden doen*. Figuurlijk gelijk thans het gezegde: *aan het schotelken zillen*.
Slach, Wr. III, 258, gebiedende wijs van slaen, *sla, sla toe!*
Slaen. In den wagen slaen, Wr. III, 477, *in den wagen spannen*.
Slecht, adj. Noch v. w. 26, *glad, effen*. — Wr. I, 4; X pl. 36, *eenvoudig*.
Slecht, adv., X pl. 692, *eenvoudig, effen af, glad weg*.
Slechteren, subst. meerv., X pl. 1718, *beslechtsers, beslissers*.
Sloegen, T. 719, imperf. van slaen, *mishandelen*.
Slont, X pl. 2098, *afgrond, peil-looze diepte*.
Sloete, subst. meerv., Mel. 2515, *versterkte plaatsen*.
Smaken, ww., T. 1229, *genieten*.
Smal, adj., Mel. 1531, 1572; T. 1010, 1562; Wr. I, 1591; III, 502, 1037; Mas. 944; X pl. 1557, *klein*.
Smeken, ww., Mel. 2086, 2905; T. 3334, 3741, *fleemen, vleien*. Bidt, smeect Gode en vlece, X pl. 558. *Zie Vlee*.
Smeker, meerv. smekers, subst. m., Mel. 299, 1752; T. 967, 3555, 3537; Wr. III, 671, *vleier*.
Smeren, ww. trans., T. 2659, *met vet bestrijken, blanketten*.
Snel, adv., X pl. 1587, *spoedig*.
Sneven, ww., Mel. 915; T. 201, 1291, 2715; X pl. 172, 1152 (emen-dat.), 1661, *vallen*. — Mel. 2127; T. 556, *ten onder gaan*. — Wr. I, 1545, *vergaan*. — Aen den rechte sneven, X pl. 1915, *het recht ontvallen*. — Sonder sneven, Wr. III, 2460, *zonder bezwijken*. Doorgaans een stoplap.
Soe (in 't rijm), pron. pers. enkelv. Mas. 742, *zij* — (Buiten het rijm.) Mel. var. 854.
Soc, adv., X pl. 52, *zoo*.
Soeken, ww., X pl. 1678, *verzoeken, afsmeeken*.
Soendinc, Mel. 5442, var. *verzoening*. *Zie Soene*.
Soene, soenen, vr. Mel. 3101, 3285, 3285, 5442, *verzoening*. — Soene doen, Mel. 1825, *zich verzoenen*.
Soet, adj., Mel. 3728, *zacht*.
Soet, Wr. I, 889, *zoo het, alzoo het*.
Soetheyt, Mel. 5667, *zachtheid*.
Soccoerst, T. 2338, 3^e pers. praes. van Soccoersen, *helpen, ter hulp komen*.
Solacs, solace, o., Wr. III, 1281; Mas. 654, *genoegen, vreugd*.
Som, Mel. 251, *sommigen*.
Some, adj., Wr. III, 890, *sommige*.
Sonder, Wr. III, 2062, *behalve*.
— Sonder gelijke, Mel. 506, *ongelijkbaar*. — Sonder ghetal, Mel. 507, *ontelbaar, talloos*.
Sondere (sondère), Wr. III, 1174, *zondaar*.
Sonderlinghe, adj., T. 2427, Wr. I, 1322; II, 651; III, 705, 1794, *bijzondere*.
Sonderlinghe, adv., Mel. 1198, 2424, 2478, 2881, 2935; T. 9,

- 1187, 1222, 1726, 2092, 2214; Wr. I, 1854; III, 1164 (emend.); Mas. 60, 1100, *bijzonderlijk*.
 Sone, Mel. 466, 1671, 2127, 2488, enz.; T. 68; Mas. 983, 1027, 1129, *zoo en*, negat.
 Sout, *soldy*, *huur*. Reden op dat sout, Wr. III, 1923, *reden als huurlingen, om te stroopen en buit te maken*.
 Souter, m., Mel. 2237; Wr. III, 160, *psalter, boek der psalmen*.
 Spacieren, ww., Mel. 1209, *wandelen*.
 Spade, adv., Mel. 824, 902, enz.; T. 75, 171, enz., *laat*.
 Spannen, imperf. Spien. Hem te loghene spannen, X pl. 1843, *zich tot leugen aanzetten*. — Transit., Crone spannen, Sa. 226, *de kroon dragen*. — Sporen spannen, Sa. 147, *sporen aandoen*.
 Speellicde, Wr. I, 1042, *muzikanten*. Verg. *Noord en Zuid* (1866), bl. 311, in 't kunst- en letternieuws.
 Spel. Uten spele gaen, T. 1099, *erg aan toe gaan*.
 Spelthaen, subst., X pl. 1700, 1714, *sprinkhaan*.
 Spetiale. Int spetiale, Mel. 3141, *in het bijzonder*.
 Spoer nemen (emend.), X pl. 674, *spoor nemen, een voorbeeld nemen om na te volgen*.
 Spoet, Mel. 872, 2543; Wr. III, 333, *voorspoed*.
 Spore, Noch X geb. 21, subjonct. van Sporen, *bespeuren, opmerken*.
 Sprake, Mel. 2758, *woord, (het) zeggen*.
 Spreken, ww., als subst. gebezigd, X pl. 1204. In zijn spreken, *in zijne geschriften*.
 Spreken, ww. met acc., Mel. 1046, *zeggen*.
 Sprecht, spricht (in 't rijm), X pl. 436, 1191, 1492, 2008, *spreekt*.
 Sprinchaen, X pl. 1764. *Zie Spelthaen*.
 Springale, Mel. 2319. 2434, zeker groot oorlogstuig, lat. *balista, catapulta*. Zie Kil. op Sprinck-hael, Bardin, *Dictionnaire de l'armée de terre*, op Espingarde.
 Sproke, meerv. sproken, vr., Mel. 1982, *gezegde*. — X pl. 53, 503, 551, *spreuk*.
 Spronc. In haren yrsten spronghe, T. 303, *bij hunnen eersten stap (of uitkijk) in de wereld, in hunne vroege jeugd*.
 Stade, staden. — Nemen stade, X pl. 13, *plaats nemen*. — In staden staen, Mel. 744; Sa. 207, *bijstaan, ter hulpe staan*. — Met staden, Mel. 359, 455, 575, 1189, 2484, *op zijn (ons, uw) gemak; met goeden stade, Mel. 971, 2466, op zijn gemak*. — Te staden houden, T. 2447, *(aan iemand van iets) rekening houden*.
 Staden, meerv. (in 't rijm), Mel. 3179, *steden*.
 Stappans, adv., Wr. I, 1803; *onmiddellijk, op staanden voet*.
 Starf, T. 1883, imperf. van ster-ven : *stierf*.
 Starkelike, adv., T. 2433, *sterk, geweldig, strengelijk*.
 Staremoedech, adj., T. 938, *kloek, kloekmoedig*.
 Staremoedeghe, subst. meerv., T. 961, *kloekmoedigen*.

- Stat, stede, Mel. 152, 364, enz.; T. 407, 482, enz.; Wr. II, 258, 262, enz.; III, 34, 163, enz., *plaats*. — Op die stat, X pl. 2065, *dadelijk, terstond*. — Telker stat, Mel. 3227, *overal*.
- Stat, onderscheiden van *poert*, Mel. 1880; T. 1095.
- Stede. In die stede, Wr. II, 910, *in plaats daarvan*. — Op die stede, Mel. 243, *terstond*. — Stede houden, T. 1924. — Die stede houden, T. 857; Haer stede houden, Mel. 2533, *stand houden, op de plaats blijven*. — Stede maken, Mel. 1070, *plaats maken, plaats inruimen*.
- Stede, adj. In steeder qualen, X pl. 2105, *in gestadige qualen*.
- Steynen, ww., T. 553, *steenigen*.
- Stercmoedecheyt, Mel. 1467, *kloekmoedigheid*.
- Stichten. Stichten gevecht, Mel. 5138, *gevecht aangaan, (iemand) bevechten*.
- Stoect, Mel. 2920, 2959, 5^e pers. praes. van Stoccken, *aanstoken*.
- Stoeren, ww. refl., Mel. 1062, 2816, 5509, *zich boos maken, zich vertoor- nen*. In Vlaanderen nog gebezigd.
- Stoet, stoeden, Mel. 5488; T. 122, 383, 410, 1909, 2260; Wr. II, 618; III, 895, 1098, imperf. van staen, *stond, stonden*.
- Stofferen (var. bestofferen), bastw. Mel. 2518, *voorzien, fr. munir*.
- Strale, verbog. naamv., o., X pl. 1825, *scherpe pijl, schicht*.
- Strac, adj., T. 2425, *moeilijk om doortrekken*. Van wegen gezegd.
- Stranc, adj., T. 2523, *moeilijk om doortrekken*. Van land gezegd.
- Strec, subst., Mel. 1786, *strik*.
- Striden. — Metter haut, met sinen handen, Mel. 5220, 5283, *afzonderlijk handgemeen zijn*. — Tfoerdeel striden, Wr. I, 715, *de zege bevechten, het voordeel behalen*.
- Striken, ww. intrans., Wr. I, 149, *nederdalen*; III, 923, *vallen, neder- vallen*.
- Striken, ww. transit. Te gader striken, X pl. 857, *bijeen strijken, verzamelen*.
- Stricken, strict, X pl. 1607, *strik- ken, verstrikken*.
- Strijpt, subst. o., T. 5208, *klee- dingstof met strepen van onderschei- dene kleur*.
- Struweren, bastw. ww., Wr. I, 620; II, 89, 339, 972; III, 1055, *verwoesten*. Elders Destruweren, Wr. II, 670, enz.
- Sueren. Te sueren werden, T. 2166, *lastig vallen, zwaar vallen*.
- Sulc. Zie op Sele.
- Sunden, X pl. 828, *zonden*.
- Sunder, X pl. 2425, *zondaar*.
- Surgien, meerv. Surginc, Mel. 248, 262, 897, *heelmeester, chirurgijn*.
- Surgyen, subst., Mel. 264, 265, 2162, *heelkunde, chirurgie*.
- Sus, adv., X pl. 1154, 1511, 1626, 1782, 1864, 2102, 2103, 2145; Noch X geb. 99, *alzo*.
- Suverlike, adv., X pl. 2263, *juist, zuiver*. Thans bezigt men meer het bastaardwoord *puur*.
- Zwaerlic, adv., Wr. II, 779, *hevig, zwaarwichtig*.
- Zwant, X pl. 337, 476, imperf. van zwinden, *verdwijnen*.
- Sweren, ww., T. 5214; Wr. I,

1419, *met eede bevestigen, zweren.* — *gens beëdigen.* — Meynede zweren, Logene sweren, Wr. I, 1425, leu- X pl. 416, *valschen eed doen.*

T.

Tafelronde, vr., Wr. I, 807, 814, *steekspel, waarin de ridders man tegen man streden.* Ook in het laatste vers wordt het onderscheid met *Tornoy*, in hetwelk troepsgewijze gestreden werd, aangeduid: *in tornoy, in tafelronden.* Verg. Gloss. op *der Leken Sp.*, op het woord.

Talc, talen, Mel. 3408; Mas. 475, *toespraak, voordracht, het spreken.*

Talen, ww., Mel. 421, *spreken, het woord voeren.*

Tambusen, tambuzen, meerv., X pl. 1282, 1292, *trommels.* Verg. mijne Inleiding vóór de *Oude Vlaemsche Liederen*, bl. xvi, op *Tambour.*

Tas, vr., T. 1420, *drom, op één geschaarde menigte.*

Taverne, vr., T. 1738, *herberg, kroeg*, lat. *taberna.*

Te, X pl. 1405, *tot.*

Te, *zeer.* Te groet, Wr. III, 1214, *zeer groot.* — Te langhe, Wr. III, 1212, *zeer lang.*

Te bat, Mel. 2067; T. 263, 723, *beter.* — Mel. 2603, 2604, 2771; T. 609, *te beter, te meer.* — Vele te bat, Mel. 950, 1156; T. 2446, *des te beter, des te meer.* — Te bat hebben, met genit., T. 2097, *het er beter door hebben, er nut of voordeel uit trekken.* Zie Gloss. op *der Leken Sp.*

Te hant, thant, Mel. 575, 588, 591, enz.; Wr. I, 1868; III, 794, 1614, 2077, enz., *dadelijk, op staan-*

den voet, terstond. — Te hant mettien (pleonastisch), Mel. 261, *terstond.*

Te mael, X pl. 359, *gezamenlijk.*

Te min, Mel. 1079, 1921, *zeer weinig.*

Te poente. Zie op *Poente.*

Te suere, Mel. 3029, *lastig, onaangenaam.*

Te voren, Mas. 495, *vroeger; 500, vooraf.*

Te vrienden, Mas. 193, *zeer vriendelijk, te vriendelijkst.*

Tebarenteert, Wr. I, 389, *verschrikt, ontsteld.*

Teemt (in 't rijm), X pl. 850; Noch X geb. 33, 3^e pers. praes. van temen, *betamen.*

Teen, subst. meerv., Mas. 1202, *teenen, vingers van den voet.* Het enkelvoud was *tee*, gelijk thans nog in de dagelijksche taal onder de Vlamingen.

Teeren, T. 1220, *tot eere.* — T. 2105, *ter eere.*

Teesteye, Teestyc, bastw. vr., T. 21, 22, 1471, *getuigenis.*

Tegaen, ww., Sa. 92, *vergaan.*

Telivereren, met gen., Mel. 1750, *zich ontmaken.* — Met acc., Mel. 558; T. 1026; Wr. I, 1806, *verlossen.*

Tellen, geteld, Mel. 728, 1906, 1961; T. 797; Wr. II, 1177; Mas. 285, *vertellen.*

Telt, subst. Al den telt, T. 3221, *zoo hard als men loopen kan, in volten ren.*

- Temaert, bastw., Mas. 191, *bedroefd, bedrukt*.
- Teme (in 't rijm) voor *tame*, Mas. 1022, *betamelijckheid, plicht*.
- Teemen, teemt, X pl. 830, *betamen*.
- Tenen. — meester, — abdt, Mel. 1180, 1182, *tot meester, tot abt.* — cloppe, Mas. 1244, *in eens*. Zie op *Clop*.
- Ter dore, T. 481, *aan de deur*.
- Ter straten, T. 481, *langs straat, op straat*.
- Ter uren, Mas. 1228, *nu, op het uur*.
- Ter vaert, Sa. 69, *aanstands*.
- Terden, ww., Mas. 694, *trappen, vertrappen*. Zie op Torden.
- Testament, o., Wr. I, 1712, *wilsverklaring*.
- Testoren, ww., X pl. 1278, *verstoren, hoogd. zerstoren*.
- Tevallen, ww. (var. gevallen), Mel. 2316, *neder gevallen*.
- Tferlien, T. 1110, *het verleenen, het opgeven*.
- Tfertrec, T. 1111, *het verhaal*.
- Tferwoede, T. 3436, *het dwaze, het meest ongerijmde*.
- Tghevaren, Mas. 33, *het gebeurde*.
- Tidech van daghen (var. out v. d.), Mel. 2084, *bedaagd*.
- Tiden, ww. intrans., Mel. 69; Wr. III, 843, *gaan, trekken*.
- Tien, tyen, (thyet, ties, tiet. Zie op Tooch), *gaan, trekken, zich be-geven*. — Du te mi ties, X pl. 133, *gij u tot mij begeeft*. — Hem tien van, X pl. 1113, *zich verwijderen, zich afstrekken van*. — Te goden werken —, X pl. 526, *tot goede werken zich begeven*. — Ten oorloghe —, T. 1089, *ten oorlog trekken*. — Ter doghet —, Mel. 839, 4126, *het pad der deugd inslaan*. — Trans. te (ten) sonden (sunden) —, X pl. 1070, 1251, 2437, *in de zonde trekken, verleiden*. — Uut tien, Mel. 1006, *(ergens) uit-trekken*. — Voert tien, T. 1089, *voortrekken*. — Aen hen —, X pl. 2274, *tot zich trekken*.
- Tien, T. 180; Wr. III, 1539, (emend.), *aantijgen*. — Sire vroem-hey (quaetheyt) —, Wr. II, 127, 130, *zijner vroomheid (boosheid) toeschrijven*.
- Tien, T. 388, *inkrimping van te dien*.
- Tyen, tier, præp. X pl. 1386, *ten, ter*.
- Tiere tijt, Mas. 93, *dadelijk, staande voets*.
- Tileec, adv., Mas. 228, *vroegtijdig*. Nog gebezigd in den zin van vroeg in den morgen.
- Tinen, X pl. 836, *verkorting van te dinen, ten uwen*.
- Titelyc, adv., Mel. 877, *tijdelijk*.
- Toeck, Mas. 938, 1157, imperf. van Tien, *trekken*.
- Toeghetoghen, met acc. der zaak en dat. pers., Mel. 2323, *partic. van toetien, toetrekken, tot (iemand) trekken*.
- Toegic, Mas. 437, *draag ik voor, fr. j'expose*. Verg. Tale.
- Toelucken, X pl. 1378, *sluiten*.
- Toesluten, X pl. 994, *binnen sluiten, opsluiten*.
- Toeverlaet, o., Mas. 298, *redmiddel, aanmoediging*. Verg. Kil.
- Toghen, ww. als subst. gebezigd, X pl. 2268, 2274, *voordoen*.

- Tonghemake, Sa. 163, *bedroefd, in verdriet*.
- Torden, Wr. II, 943; X pl. 1163, imperf., 3^e pers. plur. van Terden, *treden*. De Vlaming zegt nog: *terten, trappen*, imperf. ik, gij, hij tort; wij, zij torten.
- Toren, T. 2759, 3927; Wr. II, 17; III, 2316, *verdriet*; X pl. 906, 973, 986, 991, 993, 998, 1879, 2408, 2453, *gramschap*. — Toren begaen, T. 1666, *zich vergrammen*.
- Toren, meerv., Mel. 2307 (var. *torren*), 2323 (var. *borghe*), 2390 (var. *torren*), *torens, bolwerken*.
- Torenmoet, Van gh. 60, *verbolgenheid*.
- Torment, o., Mel. 198; Wr. III, 1200, *plaag*.
- Torment, T. 751, 3^e pers. præs. van Tormenten, *pijnigen*. Thans klinkt dat bastaardwoord *lormenteeren*.
- Tornoy, Wr. I, 804, 1814, *steekspel, waarin de ridders troepsgewijze streden*. Zie op *Tafelronde*.
- Tort, bijw., T. 2377, *trots, in spijt van*.
- Trac, T. 1889, imperf. van Trecen. Wt trac, *uit trok*.
- Tracteren, ww. bastw., Mel. 439, 3434; T. 1008, *handelen, onderhandelen*; — Mel. 1350, 1384, *behandelen*.
- Transcneren, ww. trans. met acc., T. 719, *afpersen*.
- Trecken, var. van vertrecken, Mel. 37, *verhalen*.
- Trecken voert, T. 1092, *voortrekken, begunstigen*.
- Trestoor. Zie Restoor.
- Tribulatiën, meerv., bastw., Wr. III, 809, 1125, *ontroeringcn*.
- Trouwen, adv., T. 631, *inderdaad, waarlijk*.
- Trucken (in 't rijm), Wr. I, 1960, *trekken*. Verg. *Leken Sp.*, Gloss. op *Tructe*.
- Tsakrament, T. 312, *het Sakrament des altaars*.
- Tsine, Sa. 174, *te zijn, te wezen*.
- Tsire, Mel. 297, *te zijner*.
- Tso, Mas. 1060, *voor, hoogd. zu*.
- Tsomp, X pl. 31, *poel, hd. sumpf*.
- Tsucken, tsuet, ww., X pl. 2067, *trekken*. Hoogduitsche vorm.
- Tughen, tuucht. — op, X pl. 1743, 1793, *getuigen legen*. — ave, X pl. 1892, *met valsche getuigenis aftoochenen*. Zoo zegt men nog: *iemand iets aftwijfelen*.
- Tucken, ww., X pl. 2066, *trekken*.
- Tureluren, meerv., T. 1618, *deuntjes*.
- Tware, T. 1846, *voorwaar*.
- Twent, twint (begeleid, meestal voorafgegaan, van een ontkenningsteeken), Mel. 640, 1182, 1898, 2280, enz.; T. 143, 229, 2983; Mas. 919; X pl. 310, *niet met al, geen zier*. — (Zonder ontkenningsteeken) T. 3742, Wr. III, 1742, *niet met al, geen zier*. — Niet een —, een —, niet —, niene een —, Mel. 3620; T. 377, 2044, 3423; Wr. III, 798; Mas. 733, *niet een zier*. — en peynsen si twint no dele, T. 3462, *denken zij in het geheel niet*.
- Twi, twy, T. 3940, 3960; Wr. III, 2329, *waarom*. — Sonder twi, Wr. III, 298, *zonder twijfel*.
- Twifelen, ww. met dat. pers., Mel. 3394.
- Twistelike (var. *twifelike*), Mel. 3046, *betwistbare*.

U.

Ungent, subst., bastw., Mel. 3568, *zalf*.

Uren. Ter —, Mas. 1228, *op dit uur, nu*.

Ursine, meerv., Wr. III, 911, 1112, (de) Ursino's. Een toenmalig vermogend geslacht in Italie.

Uten, utet, ww., Mel. 981, 1131, *uiten, uitbrengen*.

Uten, Sa. 44, *uit den*.

Uterlec moet, X pl. 1440, *zin voor pracht, zin voor uiterlijkheid*.

Uterlicheit, uterlicheyt (-heiden), X pl. 1450, 1454, 1457, 1441, 1445, 1444, *pracht, looi*.

Uutdraghen, ww., T. 924, *aan den dag brengen*.

Wtnemere, Mas. 907, 911, *uilkiezer, die voorkeur toont*.

Wtverlesen, partic., X pl. 1510, *uitgelezen*.

V.

Vadre, meerv., T. 1816, *oudvaderen*.

Vaen (vaet). Ter wrake —, Mel. 2601, *straf of wraak oefenen*.

Vaen (vaet), ww. trans., Mel. 1787; T. 1966, Wr. I, 789, *vangen, gevangen nemen*.

Vaer, T. 2580, *angst*.

Vaerde gaen. Haer —, Wr. III, 951, *henen gaan*.

Vaert, Wr. III, 1589, *reis*. — Ter vaert, Mas. 545, *dadelijk*. — Metter vaert, Mel. 5421 (var. ter —); Wr. III, 1589, *dadelijk*. — Die vaert nemen, Wr. II, 175, *zich begeven*.

Valscher, meerv. valschers, Mas. 358, 765, *valschaart, valsch mensch*.

Van sijn. Wert Gods en uren van, X pl. 1775, *wordt van God en cere beroofd*. Verg. *Mnl. Wb.*, Kol. 56, r. 50, en Kol. 126, r. 1 volg.

Vant, imperf. van vinden, Mel. 5319; T. 566, 1980, *enz.*

Varen, vaert, ww., Mel. 2780; T. 2537, *gaan, henen trekken*. —

Varen bezoeken, T. 2227, *bezoeken, een bezoek afleggen*. — Varen met, Mel. 259, *omgaan met (iets)*. — Te nieute varen, Mel. 469, *vergaan, in rook vergaan*. Nog zegt men: *te niets gaan*.

Vaste, T. 511, *spoedig, weldra*.

Vee, genit. vees, *redeloos dier*. In vees ghelike, X pl. 1160, *even als vee*. — Coye en vee, T. 2298. Als individu gebezigd, bepaaldelijk *hoornvee*: T. 2695. Een vee leeft als een vee, X pl. 2155.

Veede, meerv. veeden, Mel. 2964; Wr. I, 1204, 1206; III, 178, 1945, 1952, *twist, partijschap, vijandschap, veete*.

Veelije, adv., X pl. 1161, 2155, 2528, 2540, 2547, *dierlijk, als dom vee*.

Veerde, verde. Leydde hare —,

T. 354, *henen leidde*. — Hare — gaen, Wr. III, 521; Mas. 281, *henen gaan*. — Ghejaghet es hare —, Wr. I, 429, *weggejaagd is*.

Veynoct, T. 1466, *gezel, maat, vennoot*.

Velten, adj., Wr. III, 1972, *vit-ten, van vill*.

Venden, vent (in 't rijm), T. 22, 93, 1811; X pl. 45 (buiten 't rijm), *vinden*.

Veninen, ww. trans., Wr. III, 2191, *vergiftigen*.

Ver, T. 293, 5942, onderscheidingsvorm van *vrouw*, vóór een personificatie-naam. Het is het vrouwelijke tegenover *her*, gelijk *wijf* tegenover *man* staat. Zie op *Vrouwe*.

Verbannen, ww. trans., X pl. 370, 1844, *in den ban slaan, in Gods anathema slaan*.

Verbaren (verbaerde), ww. reflex. Wr. III, 791, *zich vertoonen*.

Verbeyden, ww. intrans. met gen., Mel. 454, *afwachten*. — In iets —, Mel. 960, *zich met iets ophouden, zich met iets bezighouden*.

Verberren, ww. intrans., X pl. 1439, *verbranden*.

Verbiten (3^e pers. verbijt), trans., Mel. 1328 (van de dood gezegd), *verscheuren, verständen*. — T. 374, *dooden, verdelgen*.

Verblecht, part., X pl. 1298, *verbleekt*. Hoogduitsche vorm.

Verblikken (partic. verbliket), X pl. 2222, *den glans verliezen*.

Verboeren (3^e pers. verboot), T. 1276, X pl. 2581, *verbeuren*.

Verdacht, X pl. 1840, partic. van verdenken, *bepeynzen, uitdenken*.

Verde, adv., Wr. III, 689, *verre, ver*.

Verderven, verdarf, ww. transit., T. 439, *ten onder brengen*. — Intrans., X. pl. 1158, 1149, 1558, *vergaan, ten onder komen*.

Verdinghen. Sonder —, Mas. 166, *zonder genade, zonder vrijpleiting*.

Verdocmen, verdomen, ww., T. 195, 1749, *veroordeelen*.

Verdoen (3^e pers. subj. verdoc), ww. trans., X pl. 563, *doen verdwijnen*.

Verdoen, als subst. gbezigd, Sa. 236, *uitgave, vertering*.

Verdoeren, verdoren (verdoert), ww. intrans., Mel. 2817, *verdwazen, dwaas worden*. — Trans., Mel. 1759; T. 1586; Van gh. 111, *verdwazen, dwaas maken*.

Verdrach, subst., Wr. III, 181, *verdraagzaamheid*. — Sa. 184, *kwijtschelding van schulden*. — Sonder verdrach, T. 2560; Wr. III, 1823, *zonder verpoozen*.

Verdrachlichey, Mel. 2842, *verdraagzaamheid*.

Verdraghen, Mel. 1792; Wr. III, 1783, *verschoonen, vrijspreken*.

Verdranc, intrans., T. 1779, 3^e pers. imperf. van verdrinken, *verdrank, onder water liep*.

Verdrenete, trans., Wr. II, 544, 3^e pers. imperf. van verdrinken, *verdrank, onder water zette'*.

Verdriet, subst., o., T. 553, *ongelegenhed, schade*.

Verdriven (part. verdreven), met genit., Wr. I, 1903, *uitdrijven*.

Verdrucken, transit., X pl. 591, *bedwingen, onderdrukken*.

Verdrueven, ww. reflex. met gen., Wr. 1296, *zich bedroeven*.

Verduren (part. verduert), Wr. II, 287, *overduren, overleven*.

Vereest (met het voorzetsel *op*), T. 1582, part. van vereesen, *navorschen, nazoeken*. Zie *Gevreeschen*. Verg. Halbertsma, Aant. op *Sp. hist.*, bl. 34 en 485.

Vergaen (imperf. verghinghen, particip. vergaen), T. 659; Wr. III, 905, *verdwijnen, ophouden*.

Vergeet, vergeit (in 't rijm), Wr. III, 2485, X pl. 2276, 5^e pers. praes. van vergaen, *verdwijnen*.

Verghelden, ww., Sa. 50, 65, *terugbetalen, teruggeven, uitkeeren*.

Vergheten, regeert gen., Mel. 2519, dat ghi Gods had vergheten.

Vergout, Mas. 1042, 5^e pers. imperf. van vergelden, *voldoen, zich kwijten*.

Vergremmet, X pl. 1040, *vergramd*.

Vergronden. Die diepte —, X pl. 29, *de diepte (der zee) peilen*. Kil., *tentare fundum*.

Verhalen, verhaelt, Mel. 1507, 1508, *vergoeden*.

Verheren, ww., Wr. II, 514, *overmeesteren*.

Verhoeden, ww., Mel. 3640, *behoeden*.

Verhoren, ww., T. 1455, *hooren, vernemen*.

Verkeren (partic. verkeert), trans. en intrans., Mel. 1055; Wr. III, 707; Mas. 395; X pl. 1150, 1496, *omkeeren, veranderen*. — Reflex., X pl. 1151, *zich omkeeren, zich van binnen naar buiten keeren, van gedrag veranderen*.

Verkiesen, ww., X pl. 2159, 2344, *verwaarloozen, laten varen*. Een middelhoogduitsch woord.

Verklaeren — dwout verclaerde, Wr. III, 2104, *het werd helderder in het woud, het klaarde op in het woud*.

Vereroden, Wr. III, 515, *de marktwaren doen opslaan*.

Verladen (partic. verladen), Mel. 1190, Wr. I, 761, *overladen, overlasteren*.

Verlaet, subst., Wr. I, 656, *kwijtschelding, vergiffenis*. — Zonder verlaet, Mas. 906, *zonder genade*; Wr. III, 2152, *zonder missen* (eigenlijk, zonder dat het u kwijtgescholden wordt).

Verlanc, subst. o., T. 1859, *verlangen*.

Verlaten (in 't rijm). Sonder enech —, Mas. 925, *zonder genade*.

Verleesten. Grooten cost —, Wr. II, 875, *grooten kost doen*. Het woord beteekent eigenlijk: met zorg en moeite bijeenbrengen. In de *Kronijk v. Vlaanderen*, uitgegeven door de Vlaam. Bibliophilen, leest men I, bl. 163: „met al dat si van volke consten verleesten.“ Verg. het *Algemeen vlaamsch idioticon* op het woord, Kil. op *Leesten* en *Verleesten*.

Verleggen (partic. verleeget, verlecht), T. 669, 673; X pl. 659, *verwerpen, op zijde schuiven*.

Verleiden (verleydt), X pl. 1986, emend., 2084, *afleiden, van den weg brengen, doen verdolen*.

Verletten (verlet), Wr. I, 654, *verzuimen*. Nog in Vlaanderen.

Verlies, Wr. II, 1055, 1054, *verderf*.

- Verlijt, X pl. 204, partic. van ver-
liden, *in leen geven*.
- Verlochten, reflex., T. 117, *de
lucht scheppen, zich in de lucht ver-
frisschen*.
- Verloester (in 't rijm), subst., T.
1820, *verlosser, heiland*.
- Vermanen, met acc., Wr. I, 882,
spreken van.
- Vermanen (emend.). Sijnre doet
—, Wr. I, 1419, *bij zijne dood
zweren*. Verg. Gloss. op *Leken Sp*.
- Vermeet, X pl. 2592, imperf. van
vermiden, reflex. met gen., *zich ont-
houden*.
- Vermeten, adj., Mas. 506, *stout-
moedig*. — Sa. 212, *krachtvol*.
- Vermeten, Mas. 621, partic. van
vermeten, reflex., *stellig verzekeren,
zich vermelen iets te zeggen, iets met
vertrouwen zeggen*.
- Vermoeden (part. vermoedt), re-
flex. met gen., Wr. II, 798, *argwaan
opvatten*.
- Vermogen, T. 1096, Wr. III,
2514, *vermogend*.
- Vermomboren, ww. met acc., T.
2662, *in voogdij hebben, voogdijschap
oefenen*.
- Vernocyeren. Van sire (Gods) wet
—, Wr. III, 824, *van het christelijk
geloof afvallen, het geloof verzaken*.
- Vernoy, vernoye, genit. vernoys,
o., Mel. 32, 406, 3051; T. 2754,
3057, 3481, 3692, 3698; Wr. II,
752, 881; III, 725, 1265, *droefheid,
verdriet*. — Te vernoye, T. 3057,
droefgeestig, verdrietig.
- Vernouft, gen. vernouften, X pl.
1, 2567 *, mhd. vernunft, vernuft,
rede, verstand.
- Veronnen, ww. met gen. der zaak,
T. 2949, *misgunnen*.
- Veronrechten, ww., Sa. 160; X
pl. 1919, *onrecht aandoen, veronge-
lijken*.
- Veroordeelt, met gen., X pl. 2514,
partic., *bij vonnis verstoken, afge-
wezen van*.
- Verradensse, T. 692, *verraad*.
- Verren (subj. verre), ww. trans.
Wr. III, 1147; Mas. 454, *verwijde-
ren, afbrengen van*.
- Versaghet, Wr. I, 766, part. van
versagen, *in het nauw brengen*.
- Versan, reflex., Noch X geb. 88,
imperf. van versinnen, *bedenken*. Zie
Kiliaen.
- Verscheden, ww., T. 1591, *af-
scheid nemen, vertrekken, weggaan*.
- Verscheden, partic., X pl. 144,
afgescheiden.
- Verseeren, als subst. gebezigd, T.
1167, *droefheid, verdriet*.
- Verseeren (2^e pers. praes. verseers,
part. verseert), Mel. 2555, *verstoren,
vergrammen*; — X pl. 415; Noch X
geb. 14, *pijn aandoen, smart aandoen*.
- Versegghen, ww., T. 522, *rucht-
baar maken, voortzeggen*.
- Versellen, ww., Mel. 1848, *zich
verbinden, fr. s'associer*. Zie Kiliaen
op het woord.
- Versien, ww. T. 2873, *opmerken,
in het gezicht krijgen*. — Met van,
T. 1554, *voorzien van (iets)*. — Wr.
I, 364; III, 77, *voorzien, vooruit-
zien*.
- Versinken, ww. trans., X pl. 1485,
2576, *doen verzinken*.
- Versinnen, subst., T. 2104, *begrip,
meening*.

Versinuen, versan, versinne, versint, ww. trans., Mel. 36, 2160; T. 803, *begrijpen, kennen*. — Mel. 2555 (var. *weten*), 3621; T. 312, 468; Sa. 72; X pl. 1241, *weten*. — Hem versinnen, Noch X geb. 88, *zich voorstellen*.

Ver slaen, ww. reflex., Mel. 401, 421, 423, *zich neerslachtig maken*.

Versleet, T. 771, 5^e pers. van verslaen, *ombrengen*.

Versmaetheit, Wr. III, 1478, *versmading*.

Versniden, ww. Eens ere versniden, X pl. 1827 *, *iemands eer krenken*. Hoogduitsche uitdrukking.

Versoeken, versochten, ww. trans. Wr. I, 320; X pl. 808, *bezoeken*. — Mel. 497, *verzoeken*.

Versoemen (versoemt), ww. trans. Mel. 1702 (var. *versmaet*), *kleinachten, verwaarloozen*.

Versoemen, ww. reflex., T. 2035; Mas. 910, *zich misgrijpen*. In den MASKAROEN is *versuimt* eene schrijffout, blijkens het tegenrijm *verdoemt*.

Verspaect, T. 2157, *van magerheid op eene spaak gelijkend*.

Verstaen, Mas. 328, *vernemen, bemerken*.

Verstannesse, subst., T. 2440, *begrip, verstand*.

Verstarf, X pl. 2151, imperf. van versterven, *sterven*.

Verste, subst., X pl. 789, *uitstel*. — Verste (var. *vorste*) setten, Mel. 585, *uitstellen, uitstel maken*. Zie Kiliaen.

Versten (2^e pers. pr. *Verstes*), ww. Mel. 5464; X pl. 549, *uitstellen*. —

Sijn leven —, X pl. 1590, *zijn leven rekken, d. i., behouden*.

Verstoet, Mel. 551, 5^e pers. imperf. van verstaen, *verstond*.

Verstoren, ww. trans., T. 1115, *vergoeden*. Verg. *Leken Sp.*, Gloss.

Verstorven, Wr. III, 2057, *uitgestorven*.

Versundigen (versundicht), ww., X pl. 1236, *met zonden bezoedelen*.

Versweren, ww., Wr. I, 1423, *valsch zweren*.

Verteghen, X pl. 420, partic. van vertien, intrans. met gen., *zich af-trekken, zich afwenden (van)*.

Vertien, ww. trans., Wr. I, 192, *uitleggen*. — In quade vertien, T. 184, *in het kwaad trekken, d. i., uitleggen*.

Vertieren, ww. intrans., T. 686, *veranderen*.

Vertrecken (imperf. *vertrac, vertrocken*), Mel. 57 (var. *trecke*), 254, 350, 956 (var. *vertellen*), 992, 1066, 1155, 2507, 5098, 5422, 5448; T. 272, 390, 2554; Wr. II, 13 (var. *toent*), 368, 490; Wr. III, 68, 267, 1550, 1757; Mas. 188, 508; X pl. 552, *verhalen, vertellen*. — Geens vertreckens waert, Wr. III, 1153, *geener melding waardig*.

Vertuut (var. *virtuut*), Mel. 1145, *kracht*.

Vervaluen, ww. trans., X pl. 1848, (*iets*) *ontkleuren, zijne helderheid ontnemen, verduisteren*.

Vervarachtich, adj., Wr. I, 1583, *vervaarlijk*.

Vervolghen, ww., T. 2703, *voortzetten*. — Wr. III, 1429, 2126, *achterna volgen, op het spoor volgen*.

Vervroudt, X pl. 680, partic. van vervrouden, *verblijden*, *verheugen*.

Verwandelen, ww., Mel. 2015; Mas. 54, 1095; X pl. 123, 151, 153, *veranderen*, *omkeeren*. — Reflex., Mel. 70; T. 2126, *zich vermeien*, *zich verzellen*.

Verwanen, ww., Wr. III, 1192, *verwaand worden*.

Verwaren (var. bewaren), ww., Mel. 5655, *beschermen*, *bewaren*.

Verwareneren (var. wernieren), ww., Mel. 2246, *beschermen*, *bewaren*.

Verwarf, X pl. 2152, imperf. van verwerven, met het voorz. aen, *te weeg brengen*.

Verwaten (partic. verwaten), T. 504, 2757; Mas. 924; X pl. 1510, *in den kerkban slaan*, *buiten de wet stellen*.

Verweeldet, X pl. 2555, partic. van verweelden, *door weelde afgedwaald*.

Verweent, verweende, adj., T. 2554; Wr. III, 691, *dartel*, *brood-dronken*.

Verweentliede, subst., T. 5251, *weelde*.

Verweghen (imperf. verwoech), ww., Mas. 840, 844, *in de schaal overwegen*.

Verweet te, Wr. III, 1916, *opgewekt tegen*.

Verwelt, X pl. 910, 5^e pers. van verwellen (verwallen), *opborrelen*, *koken*.

Verwenden, ww., X pl. 1753, *van den rechten weg brengen*.

Verweren (5^e pers. praes. verweert), Sa. 162, *afweren*, *door verweren doen aftrekken*.

Verwerken (imperf. en part. verwracht), Mel. 993; Wr. II, 601, 606, 1259; Mas. 150; X pl. 2598, *van zich afkeurig maken*. — Gode —, Wr. III, 1229, *God tot gramschap keeren*, *opwekken*.

Verwillen (imperf. verwilde, verwoude), Wr. I, 1262, 1266, *kwaad willen*.

Verwinnen, ww. trans., Mel. 3055, *winnen*.

Verwoedt, Mel. 2818, *razend*, *uilzinnig*.

Vespertijt, subst., Mas. 235, *uur der vespere*. Zekere tijd in den laten namiddag. Van daar nog ten platten lande het werkwoord *Vespercie*, aanduidende het boterham-eten tuschen middagmaal en avondmaal, d. i.: omstreeks vier uur.

Viant, T. 2259, het tegenovergestelde van vrient. — De viant (viande), T. 504, 459; Wr. III, 563, 2416; Mas. 581, 918, 1341, *de vijand*, d. i., *de duivel*. — Smenschen viant, T. 2142, *de duivel*.

Vie, voor vee, o., X pl. 1142.

Vieren, ww., *rusten*. — Van ghie-recheyden vierden, Wr. III, 589, *van hebzucht rustten*, d. i., *hunne hebzucht lieten rusten*.

Vierscare, Wr. III, 458 '.

Vierte, subst., Noch X geb. 15, 58, *rust*.

Vicarijse, meerv., Wr. II, 1225, *plaatsbekleeders*, *vicarissen*.

Vinde. Niet een —, T. 1056, *niet een zier*. *Vinde* is de *pion* in het schaakspel, de geringste dus onder de strijders. Verg. Verwijs, *Bloeml. uit nml. dichters*, IV, bl. 162.

- Vinnen (in 't rijm), X pl. 1506, 1674, 1675, *vervloeking, verwen-sching*.
- Virtuut (virtute), T. 1702, 1910, 1674, 1675, *vervloeking, verwen-sching*. Zie op Vertuut.
- Viseyen, subst. Buten —, Mel. 452', *buiten inzicht, buiten schik*. Verg. Gloss., op *der Leken Spieghele*.
- Visevasen, meerv., T. 1698 *schrik-beelden, spoken, drolligheden*.
- Visieren, ww., Mel. 2421; Sa. 193, *aanwijzen, doen opmerken*.
- Visikers, Mel. 284, *artsen, genees-heeren*, 2180 (var. *fisiciene*). Op de laatste plaats bepaaldelijk onderscheiden van *medicene*.
- Visioen, meerv. visioene, Wr. III, 750, 1822, *gezicht, verschijnsel*.
- Vite, vyte (genit. viten, vyten), vr., T. 2150, 3203, 3653; Wr. II, 102, 496, *levensregel, levenswijze*.
- Viten, meerv., T. 1544, *levensgeschiedenissen*.
- Vleen (imperat. vlee), ww., X pl. 270, 287, 289, 558; Noch X geb. 8', *steemen, vleien*, maar in de oude beteekenis van *smeeken*, hd. *Flehen*.
- Vleescheyt (?), Mel. 2117. De variante heeft *quantiteit*. Misschien te lezen veelheyt, *veelheid*. Zie verder op Willicheyt.
- Vleyt, klankverwisseling voor vleet, Noch X geb. 53, imperf. van vleen. Zie op dit woord.
- Vlien, ww., *vtieden, ontwijken*. Volgen ende vlien, Mel. 1623, (*iets goed- of afkeuren*).
- Vlien. Op ten hemel vlien, Wr. I, 1813, *ten hemel opstijgen*. Verg. Gloss. op *der Leken Sp.*, op Vloec.
- Vloegs, adv., X pl. 1566, *stuks*.
- Vloec, meerv. vloeken, m., X pl. 1674, 1675, *vervloeking, verwen-sching*.
- Vloeken, ww., X pl. 1677, *vervloeken, verwenschen*.
- Vluchteghe, adj., Mas. 1241, *voortvluchtig*. Nog wel eens in gebruik.
- Voer (quaet), o., Mas. 190, *booze troep, slecht gespuis*.
- Voer, voor, Mel. 1962; Mas. 621, *te voren*.
- Vocre, subst. vr., Wr. I, 728, *handeling, handelwijze, bedrijf*.
- Voerdeel, subst., Wr. I, 994, *voorrecht*.
- Voerdren (dat. plur. vorderen, vorders), T. 258, 2020; Wr. I, 1711, *voorouders, voorzaten*.
- Voerhouden. Loen houden vore, X pl. 1665, *loon afhouden, loon onthouden*. Hd. *vorenthalten*.
- Voercoep, voorcoop (genit. voercoeps), Wr. III, 515, 555, 858; X pl. 1984, *opkoop*.
- Voercopen, ww., T. 195, 5210, *opkopen*, om ten nadeele van het publiek groote winsten te doen.
- Voerraet, dat. — rade, T. 190, *beraadzaamheid*.
- Voersejde (var. voren seide), Mel. 2757, *vroeger zeide, (hier) voren zeide*.
- Voersieneghen (var. vorsieneghen), adj., Mel. 829, *voorzichtigen*.
- Voersienlike (var. vors....), adv., Mel. 1914, *voorzichtiglijk*.
- Voersienecheyt (var. vors...), Mel. 415, 1575, 1558, 2469, *voorzichtigheid*.
- Voert en weder, T. 1499, *van alle zijden, gehechtijk*. Zie op Weder en wey.

- Voertane mere, T. 1789, *voortaan*.
 Voert meer, voort meer, vort-
 mere, Mel. 5344; Wr. III, 1596, 1739,
 2070; Mas. 333, *voortaan, verder*.
 Voertwaert meere, Wr. III, 1597,
voortaan, van nu af.
 Voet. Vallen op den —, Wr. III,
 2012, *eenen voetval (knieval) doen*.
 Voldoen, ww., Wr. III, 370, *uit-
 voeren*. Van een uitersten wil gezegd.
 Voleren, ww., X pl. 780, *ten volle
 ceren*.
 Volghen, ww., Mel. 2086, *naloo-
 pen, opvolgen*, zoo als vleiers, enz.,
 doen.
 Volleest, subst. vr., T. 1100; X pl.
 1504; Noch X geb. 23, *bijstand,
 hulp*.
 Volquame, Mel. 2033, imperf. van
 volcomen, *zijn volle beslag krijgen*.
 Voorsat, vorsat, X pl. 1938, ,
 2046; Noch X geb. 41, mhd. ursaz,
geld op pand. Nog zegt men : ver-
 zetten = *verpanden*.
 Voorsprake, vorsprake, Mas. 296,
 383, 411, 457, 1002, *die in een ge-
 ding voor iemand spreekt, advocaat*.
 (De dichter schijnt echter onder-
 scheid tusschen *advocaet* en *voor-
 sprake* te maken); X pl. 1722, 1748.
 Voort, Mas. 523, 1214, 1237,
verder. — Voort ane, Wr. III, 1687,
verder. Zie op Voertane.
 Vonden, Mel. 600, 610, 1677,
 2261, partic. van vinden, *gevonden*.
 Vonte, vr., T. 1877, *doopvat in
 eene kerk*. Nog in Vlaanderen.
 Vorderen, ww., Sa. 128, *bevorde-
 ren*.
 Voren. Sloot voren, Mas. 1060,
voor het gezicht sloot.
 Vorgaen, ww., X pl. 2409, *over-
 gaan, voorbijgaan*.
 Vorsien, Wr. III, 943, *gezien*.
 Vorsien sijn, met van, Wr. III,
 2381, *voorzichtig zijn, op zijne hoede
 zijn voor (iets)*.
 Vorste, vorsten, subst., X pl. 2066,
vorst, landsheer. — Wr. I, 1196,
voorste, opperste.
 Vorvoets, adv., Wr. III, 1318,
op staande voet.
 Vouden, subst. Leggen in vouden,
 T. 2461, *in vrouwen leggen, schicken*.
 Vouden, ww., X pl. 1376, 2175,
schikken, beschikken. — Effene vou-
 wen, X pl. 1363, *effen maken, schik-
 ken*.
 Vout. .iij. vout, X pl. 1388, *drie-
 maal*.
 Vray, adj., Mas. 713, *braaf, goed*.
 In Vlaanderen nog in gebruik.
 Vreeschen, ww., X pl. 1307, *ge-
 waar worden, merken*.
 Vremthede, Wr. III, 636, *ver-
 vreemding*.
 Vrese, vresen, Mel. 3043, 3073,
 3079, *gevaar*. — T. 92, 772; Wr.
 III, 2418; X pl. 1923, *angst, vrees*.
 Vresen, ww., X pl. 2027, *verdruk-
 ken, vervolgen*. Zie op Ghevreest.
 Vri, vry, adj., T. 1583, 1943;
 Wr. I, 1466; X pl. 1238, *vrijheer-
 lijk*. Een epitheton gebezigd om ie-
 mand aan te duiden die boven den
 middeleeuwschen stand van afhan-
 kelijkheid zich bevond. — Den ho-
 ghen vryen, T. 88, *den overheerlij-
 ken*, van God gezegd.
 Vri houden, T. 1063, 1066, *be-
 schermen, buiten drukkende lasten
 houden*.

- Vridi, X pl. 398, *bevrijdt gij*.
- Vrist, X pl. 2042', *tijdruimte*.
Een hoogduitsch woord.
- Vrocht, vrucht, X pl. 156, 2599, *vrees (des Heeren)*. — Gods vrucht, X pl. 276, 278, 1115, *vreeze Gods*.
- Vroc, adv., Mel. 273, 634, 1177, 1724, 1970, 2016; T. 448, 1534; X pl. 734, *vroeg, vroegtijdig*, meestal in het rijm. Een paar malen vinden wij vroech, Mel. 1235 (var. vro), 1768 (var. vroc).
- Vroc, adj., met gen., Mel. 211, 3325, 3757; X pl. 734, 865; Noch X geb. 92, *verblijd, vrolijk*.
- Vroede, meerv. vroeden, subst., Mel. 115 (var. wise), 125, 191, 536, 892, 1243, 1664, 2046, 2243; T. 1589, (*de*) *wijze, de verstandige, verstandig man*.
- Vroemheyt, Wr. II, 127, *dapperheid*.
- Vroenten land, Wr. III, 829, *vrij land, alodiale grond*. Zie Eckard, *Theotisca*, pag. 175 seq., Huydecoper op Stoke, I, 101.
- Vroet, vroeder, adj., Mel. 676, 906, 1173, 1249, 1520 (var. wijs), 1525, 1530, enz.; T. 28, 51, enz., *wijs, verstandig*.
- Vroet maken, Mel. 767, 1455, 2629, 2791, 2952; T. 529, X pl. 2076, *doen verstaan, onderrichten*.
- Vroet sijn, met gen. der zaak, Mel. 1255, 1554, 1568, 2354, 2592, 2640, 2664, 2760, 2951, 3062, 3565, 3575, 3532; T. 1808, 2051, *weten*. Veelal een rijmlap.
- Vroetheyt. Wijsheyt en vroetheyt, Wr. III, 364, *wijsheid en verstand*.
- Vrome, vroom (vromen), subst. vr., Mel. 966, 2820, 3521, 3339; Wr. I, 1877, 2019; II, 444, 1013; III, 1506; Sa. 242; X pl. 908, 2292, *voordeelt*, altijd in goeden zin.
- Vrome, adj., Wr. II, 156, *dapper*.
- Vromcech, adj., Sa. 59, *dapper*.
- Vromelijke (var. vromelike), adv., Mel. 890, *dapperlijk*.
- Vromen, ww., Mel. 1565; T. 1557; Sa. 54, *baten, voordeelig zijn*. — Niet envroomt, X pl. 1195, 1201 (vroemt), *niets goeds aanbrengt*.
- Vroude, meerv. vrouwen, vr., Mel. 225 (var. bliscepen), 2581; T. 985, 3485, 4073; Wr. II, 977; III, 1454, 1455, enz.; X pl. 469, 495, enz., *blijdschap, vreugd*.
- Vrouwe, T. 2094; Wr. II, 204, *meesteres*, het vrouwelijk van *heer*, terwijl *wijf* tegenover *man* staat. Zie Huydecoper op Stoke, II, 149.
- Vruchten, vrochten (vruchte, vrochtet, vrucht), ww., T. 2118, 2121, 5521, 5612; X pl. 221, 270, 273, 286, 771, 1879; Noch X geb. 8, 53, *vreezen*.
- Vruchtich. Gode vruchtich, Wr. III, 526, *godvreezend*.
- Vulder, Wr. I, 1781, compar. van vuul (wl), *vuiler, meer vuil*.
- Vulsten, Wr. II, 656, *vuilsten, liederlijksten*.
- Wachten, ww., Wr. III, 1238, *gadestaan*.
- Waecken. Om eerdsh goet waecten, Wr. III, 1156, *gierig zijn*.
- Waen, adv., X pl. 2439, *van waar*.
- Wacr, X pl. 625, imperf. voor praes. 5^e pers. van werden, *was*.
- Wacnemen, nam waer, waer

naems, X pl. 864, 2429 — 2430, met gen., *acht slaan op (iets)*.

Waerre. In waerre dinc, T. 426, *waarlijk, voorzeker*.

Waccre, Van gh. 46, *was er; — 54, ware er*.

Waert (in 't rijm), subst., Mel. 1748, *woord*.

Waert, wart, Wr. III, 208; X pl. 577, 882, 3° pers. imperf. van werden, *werd, was*.

Waerwoerdech, adj., T. 3770, *oprecht, waarachtig, de waarheid sprekend*.

Waghe (wage, waghen), vr., T. 1440; Wr. III, 147, 724; X pl. 1630, *weegschaal*.

Waghescala, vr., Mas. 821, *weegschaal*.

Walsch, Wr. II, 1107, *fransch, waalsch, waalsche taal*.

Wan, T. 2029, 2078; Wr. I, 787; III, 1378, imperf. van winnen, *won*.

Wandel, wandels, wandelen, subst. Mel. 2149, *omkeering, verandering, Mas. 1092; X pl. 1600; Noch X geb. 95, onstandvastigheid, veranderlijkheid*.

Wandelen, ww. trans., Mel. 530, 532, 2029, 2031, 2133; Mas. 644, *omkeeren, veranderen*.

Wandelen, intrans., Wr. III, 1713, 1718, 2364; Mas. 2, *gaan, zwerven, verkeeren*.

Wandelinghe, meerv. wandelinghen, vr., Mel. 1076; T. 17, 104, 2064, *omgang, verkeer, verkeering*. In dien zin bezigt men nog de uitdrukking : *in de wandeling*.

Wandren, ww., T. 128, *wandelen*.

Wanen, ww., Mel. 1296; T. 1396; X pl. 1765, *meenen*.

Wanen, adv., T. 1713; Wr. III, 2274; Mas. 630, 880, *van waar*.

Wanhaghen, ww., T. 91, 1187, 1188; Wr. III, 1179, *mishagen*.

Wanc, subst., Wr. III, 54; Xpl. 159, *aarzeling, wankeling*. — Hebben —, X pl. 1117, *aarzelen, wankelen*. — Sonder —, *passim, zonder twijfel*.

Wankel, adj., T. 815; X pl. 1024, *ongestadig, wankelend*.

Wancken, ww. An der waarheit —, X pl. 1870, *der waarheit niet standvastig zijn*.

Want, conj., Mel. 1313, 2060, 2879; T. 72, 2248; Mas. 152, 907, *omdat, vermits*.

Ware, subst., Sa. 223, *bewarenis, hoede, verzekering*.

Ware. In ware, X pl. 1630, *in waarheid*. Te Brugge is deze spreekwijze nog dagelijks in den mond.

Wareneren ww., Mel. 2302, (var. bewaren), 2414 (var. vercierren), *bezetten*.

Warenesse (var. vernisse, lees wernisse), Mel. 2418, *bezetting*.

Warf. Ter selver —, Wr. III, 2342, *ten zelfden male*.

Warisoen, Mel. 2443, *bezetting*.

Wart, wert, Wr. I, 863; III, 2338, 2360, imperf. voor præs. van werden, *werd, was*. Zie op Waert.

Wasdom, Wr. I, 331, 1211, *profijt, voordeel, winst*.

Watten, Wr. III, 349. Samentrekking van : wat den, *wat aan de*.

Weder, conj., gevolgd door or, orre, Mel. 1378, 1628, 1803, 2108, enz.; T. 894, 985, enz., *of — of*.

- Weder en wey, T. 1496, *over en weder, in onbepaalde richting.*
- Wederkeren, ww. trans., Mas. 142, 318, *teruggeven.* Nog in gebruik.
- Wederpartij, Mas. 164, *tegenpartij.*
- Wederraden (— raedt, rieden), ww., Mel. 3270, 3295, *ontraden.*
- Wederrechten, ww. trans., Wr. III, 42, *gerechtelijk tegengaan.*
- Wedersaghen, X pl. 212, *tegenspreken, zich verzetten.*
- Wedersake, — saken, subst., Mel. 309, 357; Wr. III, 474; Mas. 318, 864, 1325; X pl. 1039, *tegenpartij, tegenstander.*
- Wedersegghen (wederseyt), Mel. 3609; Wr. I, 549, *tegenspreken.*
- Wedersegghere, subst., Mas. 370, *tegenpartij.* Rechtsterm.
- Wederslaghen aen den ghelove, X pl. 241, *van het geloof afgescheiden.* Verg. Bormans, *Christina*, bl. 465.
- Wederspreken (— spraken), ww. trans., Wr. I, 354, *met woorden tegen zijn.*
- Wedertrecken, Wr. III, 1519, *aarzelen, achteruitgaan.*
- Wedervechten, Mel. 3137, *bestrijden.*
- Wee, subst., X pl. 2539, *droefheid.*
- Weer, subst., o., X pl. 1751, *warring.*
- Weerden, X pl. 375, *worden.*
- Weerlijke — ike, adj., T. 2202, 3375, *wereldlijk.*
- Weert hebben, X pl. 1064, *achten, liefhebben, op prijs stellen.*
- Weert (in 't rijm), X pl. 1287, 3^e pers. enk. van werden, *wordt.*
- Weghen, ww., Wr. I, 1779, *leiden, den weg toonen.* Kil.
- Weygher (var. wegher), adj. met gen., Mel. 2346, *spaarzaam, zuinig.* Het woord is in Vlaanderen nog in gebruik.
- Weyt (in 't rijm voor *weet*), Mel. 1214, 3^e pers. præs. van weten, *kennen, weten.*
- Wel gheborn, T. 717; Wr. I, 1162; II, 399. — *Geboren wel* (om de maat), Mel. 310, *adjectivale vorm, op iemand van adel toegepast.*
- Wel hem, uitroep, X pl. 242, 254, *heil hem, wel hem.*
- Wel maken, Mel. 1945, *in goede betrekking brengen, wel stellen, op goeden voet stellen.*
- Weldaet, T. 450, *het weldoen.*
- Wele (in 't rijm), 3^e pers. enkelv. præs. van willen, X pl. 1869, *wil.*
- Welkerhande, Mel. 834, *van welken aurd.* Vragenderwijs.
- Welt (in 't rijm), adj., T. 1558, *wild.*
- Wendelen, subst. meerv., X pl. 1414, *windsels, zwachtels.*
- Wendt, subst., X pl. 2279, *wind.*
- Wendt, went (in 't rijm), T. 167, 3579, 3^e pers. enk. præs. van winnen, *winste doen.*
- Weninghe, subst., vr., Mel. 144, *geween.*
- Werden, Wr. I, 727. *Lees* Verden.
- Werden, ww., Mel. 2358; T. 1574, *ontstaan, worden.*
- Werden, transit., Wr. I, 1578, *achten, achtling toedragen.*

- Were (weren), subst., vr., Mel. 2458 (var. ware), 5068, *strijd*. — Were vander doot, Wr. III, 4894, *tegenweer aan den dood*.
- Werende scutte, X pl. 8, *afweerdend beschutsel, schutsluis*.
- Weren, ww., Mel. 3215, 3217, *afweeren, te keer gaan*. — Wie dat weert, Wr. II, 903, *wie dat verwerpt, voor valsch verklaart*.
- Weren, ww. reflex., X pl. 2465, *zijn best doen, trachten*. — Met. gen., X pl. 452, 4025, *mijden, zich mijden* (van).
- Werkelicheit, Wr. III, 708, *werkzaamheid*.
- Werken, ww., Mel. 4207; Wr. III, 4172, 4348, *uitvoeren, verrichten*.
- Werlecheyt, Mel. 4500, *wereldsche zaken*.
- Wermoes, subst., T. 3264, *groensel, groenten*.
- Wernisoen, Mel. var. 2449 °, *beschutting*. Zie Warisone en Warenceren.
- Werre, Mel. 2258 (var. onpays); X pl. 998, *opschudding, verwarring*.
- Werringhe, Wr. II, 4037; III, 4093, *opschudding, verwarring*.
- Wert hebben, Wr. III, 2589, *hoog waardeeren*.
- Werven (werft), ww., X pl. 1772, *verwerven*. — Om (iet) —, T. 311, en Na (iet) —, X pl. 2210, *streven naar (iets), er moeite voor doen*.
- Wesen (in 't rijm), T. 1370; Wr. I, 453; III, 4499, 3^e pers. meerv. præs. van het hulpww. *wesen of zijn, zijn*.
- Wet, Mel. 2463 (var. weert), 2948 (var. weert), 2956; T. 834, 5277; Wr. I, 556; III, 2137, 3^e pers. enk. en 2^e pers. meerv. præs. van *weten, weet*.
- Wet, subst., T. 893, 4750, 4734, *maatschappelijke verordening*. — Wr. III, 520, 521, 786, *geloof*.
- Wet doen, Wr. III, 48, *recht doen, als rechter zitten*. — Gescreven wet doen, Wr. I, 4912, *recht doen*, volgens de wetboeken, niet volgens het costuumrecht.
- Wet houden, X pl. 1917, emend., *de wet handhaven*.
- Wetbrekere, X pl. 2560, 2568, *echtschender, huwelijkschender*.
- Weten, subst., Wr. III, 994, *overtuiging*.
- Weten, Mel. (var.) 2558 °, *laat ons, laten wij*.
- Wettech, adj., X pl. 2519, *godsdiensdig*. — Wr. I, 4880, *volgens de wet handelend*. — X pl. 2580, *echtelijk, wettig*.
- Wetteleec, adv., X pl. 2187, *echtelijk*.
- Wettelijk, adv., X pl. 2180, *tuchtelijk*.
- Wie, X pl. 4003, *hoe*. Hoogd.
- Wiene, T. 2078, *wie hem*.
- Wile, die wile, Mel. 1523; X pl. 2500, 2551, 2478, *wijl, stond*.
- Wilcn, Mel. 2906; T. 206, 215, 640, 647, enz., *weleer*. — Wilen eer, wilcn ere, T. 223, 303, 535, enz.; Wr. III, 550, *weleer*.
- Willecheyt, Mel. 3052 (var. pleniteit), 3059 (var. quantiteit). Vermoedelijk te lezen *velicheyt, veelheid*. Zie hier voren op *Vleescheyt*.
- Windcn, ww. trans. (var. weder

wenden), Mel. 1402, *wederkeeren, terug doen komen.*

Winden, Wr. III, 960, 1411, *keeren, zich wenden.*

Wine, Mel. 3360, 3366, *wij en*, negativ.

Winket, subst., Mel. 2906, *hulpdeurtje in eene poort.*

Winnen, ww., Mel. 3617, *telen, voortplanten, winnen.*

Winninghe, subst., Mel. 3355, *winst.*

Wisch, subst., m., T. 937, *stroo-wisch.*

Wockenere (meerv. — ren), Wr. III, 328; X pl. 2062, *woekeraar.*

Woestinen, meerv., T. 2289, *woestijnen, woeste landen.*

Woet, Wr. III, 1490, imperf. van waden, *stroomen.*

Wolvelijn, subst., X pl. 1082, *jonge wolf.*

Worden, T. 2257; X pl. 680, partic. van werden, *geworden.*

Wouden, ww., met den gen., *besturen, regelen.* Dijns wouden, X pl. 1245, *u besturen, u leiden.*

Wrac. Zie op Wreken.

Wracht, wrachte, Wr. II, 304, 300, imperf. van werken, *bewerkte.* — Wr. III, 315, *werkte, wrocht.*

Wraeoghier, adj., Mel. 3260; Wr. III, 145, *wraakgierig.*

Wracct. Zie op Wreken.

Wrake, subst., vr., Mel. 2085, 2093, 2585, enz.; T. 770, 1121; Wr. I, 416, 637, enz., *straf, wraak.* — Gheeft wrake over hem, Wr. III, 382, *zendt over hem wraak.*

Wrakelech, adj., T. 2644, *wraakgierig.*

Wrakelecheyt, Mel. 3668, *wraakgierigheid.*

Wreken, ww., wrect, imp. wrac, wraect, partic. gewroken, Mel. 1794, 1983, 2196, enz.; T. 1803; Wr. I, 377, 653, *straffen, wreken.* — Wr. III, 346, *straffen.* — Wreken over, Wr. I, 863, 1119, *op (iemand) wreken.* — Sijn gramschap —, Wr. II, 1263, *zijne gramschap koelen, zich wreken.* Nog gebezigd.

Wreker (wreke, wrekers), Mel. 2843, Wr. III, 157, *wraaknemer, wraakzuchtige.*

Wroeghen, imperf. wroeghden, partic. ghewroeght, ww. transit., Wr. I, 402, 967; Mas. 677, 680, *aanklagen, beschuldigen.*

Wullen, Wr. III, 1894, *in wol gekleed*, teeken van boetedoening. Zie Gloss. op *Leken Sp.*, op Wollen.

VERBETERINGEN.

INLEIDING.

Bladz. vi, regel 7, 1555, lees 1512.

— xxiii, regel 21, Ziericsee, lees de Briel.

MELIBEUS ¹.

Bl. 22, v. 575. De dubbelpunt ontbreekt.

— 25, v. 610. De punt ontbreekt.

— 24, v. 628. Stel een komma op het eind van den regel.

— 25, v. 643. Stel een komma.

— 26, v. 686. Stel een punt.

— 27, v. 719. Stel een komma.

— 28, v. 748. Stel een kommapunt.

— 33, v. 864. Stel een kommapunt.

— 34, v. 910, lees Een tuel stone/ jonc/ ontlijg/ sot man.

— 55, v. 958, rignne/ lees pignne.

— 55, v. 947. Verander de punt in een komma.

— 35, v. 948. Verander de komma in een kommapunt.

— 42, v. 1156. Verander de komma in een punt.

— 47, v. 1287. Verplaats de punt op het einde van den volgenden regel.

Bl. 50, v. 1566. Verander de punt in een komma.

— 51, v. 1401. Zie de Aanteekning.

— 51, v. 1405, lees 1410.

— 52, v. 1431. Verander de punt in een komma, en stel een dubbelpunt op het einde van den volgenden regel.

Bl. 62, v. 1718. Stel een punt.

— 62, v. 1720. Stel een punt.

— 71, v. 1953. Stel een punt.

— 73, v. 2006. Verander de punt in een komma.

— 73, v. 2014. Verander de punt in een komma.

— 75, v. 2055. Stel een komma achter ghesoefsten en een op het einde van den volgenden regel.

¹ Zie de *Inleiding*, bl. viii.

- Bl. 80, v. 2202. Stel een kommapunt.
— 80, v. 2220. Doe de komma uit.
— 84, v. 2307. Verander de punt in een komma.
— 84, v. 2313. Doe het scheiteeken uit.
— 85, v. 2340. Stel een komma.
— 92, v. 2553. Stel een dubbelpunt.
— 93, v. 2595. Verander de dubbelpunt in een komma, verplaats de punt van v. 2597 op het einde van v. 2599.
Bl. 95, v. 2643. Verander de komma in een punt.
— 100, v. 2777. Verander de komma in een punt.
— 102, v. 2841. Verander de komma in een punt.
— 102, v. 2843. Verander de punt in een komma.
— 104, v. 2911. Verander de kommapunt in een komma.
— 108, v. 5008. Stel een punt op het einde van den regel.
— 109, v. 5031. Verander de punt in een komma, en de komma van den volgenden regel in een punt.
Bl. 109, v. 9055. Verander de komma in een punt.
— 110, v. 5069. Verander de komma in een punt.
— 111, v. 5097. Verwissel de punt met de komma van den volgenden regel.
Bl. 114, v. 3109. Verander de kommapunt in een komma.
— 114, v. 3111. Verander de punt in een komma.
— 114, v. 3113. Verander het vraagteken in een komma, stel het op het eind van v. 3118, en verander de punt van 3117 in een komma.
Bl. 112, v. 3119. Verander de kommapunt in een komma.
— 112, v. 3151, '53, '57. Verander de punt in een komma of in een kommapunt.
Bl. 115, v. 3151. Verander de punt in een komma.
— 115, v. 5221. Verander de punt in een komma.
— 117, v. 3292. Laat de dubbelpunt weg.
— 128, v. 3613. Verander de punt in een komma.
- TEESTEVE.**
Bl. 162, v. 744 staat : te menegherande / lees so menegherande.
— 184, v. 1337 staat : herfneben / lees herfneben.

